

T.C.
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ
SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR (8.-9. CİTLER)
(İNCELEME-METİN)

Yüksek Lisans Tezi

Murat VANLI

Danışman
Prof. Dr. Turgut KARABEY

Erzincan 2012

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalının Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri: Prof. Dr. Turgut KARABEY

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Faruk Gürbüz

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Erdoğan ULUDAĞ

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 13./08./2012

Prof. Dr. Adem BAŞIBÜYÜK

Enstitü Müdürü

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ
SÛLEYMÂN-NÂME-İ KEBÎR (8.-9. CİLTLER)
(İNCELEME-METİN)

Murat VANLI

Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2012

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Turgut KARABEY

ÖZET

Süleymân-nâme-i Kebîr, 16. yüzyılın ikinci yarısında Firdevsî-i Rûmî tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışmada Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1525’de bulunan Firdevsî-i Rûmî’nin Süleymân-nâme-i Kebîr adlı eserinin 8. ve 9. ciltleri transkribe edilerek incelenmiştir.

Manzum-mensur olarak kaleme alınan Süleymân-nâme-i Kebîr, Eski Türk Edebiyatı ve daha ziyade Türk dili açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr, Eski Türk Edebiyatı, Türk dili.

FIRDEVSI-I RUMI
SULEYMAN-NAME-I KEBIR (8th-9th VOLUMES)
(STUDY-TEXT)

Murat VANLI

**Erzincan University, Institute of Social Sciences,
Department of Turkish Language and Literature**

M.A. Thesis, July, 2012

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Turgut KARABEY

ABSTRACT

Süleymân-nâme-i Kebîr was written by Firdevsî-i Rûmî in the second half of the 16th century. In this study, we translated and studied the 8th and 9th volumes of *Süleymân-nâme-i Kebîr* by Firdevsî-i Rûmî which exists at H. 1525 in Topkapı Museum.

Süleymân-nâme-i Kebîr, which as written in poetry and essay style, is of great importance in terms of Old Turkish Literature and particularly Turkish Language.

Key Words: Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr, Old Turkish Literature, Turkish Language.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER	III
ÖN SÖZ	X
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	1
FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ (1453-?).....	1
A. Hayatı.....	1
B. Edebî Şahsiyeti	5
C. Eserleri	11
1) Süleymânnâme-i Kebîr	12
a) Süleymân-nâme Üzerine Yapılan Çalışmalar	17
b) Süleymân-nâme'nin Yazmaları	18
(1) Yazmaların Bulunduğu Kütüphaneler ve Kayıtları:.....	19
2) Kıssanâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm.....	19
3) Hayât ve Memât (Hayat-nâme)	20
4) Silahşör-nâme (Musallah-nâme)	20
5) Şatranç-nâme-i Kebîr.....	20
6) Kutb-nâme (Kıssa-i Cezîre-i Midilli)	21
7) Da'vet-nâme	21
8) Münâzara-i Seyf ü Kalem (Seyf-nâme).....	22
9) Hadikatü'l-Hakayık	22
10) Firâset-nâme	22
11) Tecnîsat-ı Süleymân	23
12) Belkıs-nâme	23
13) Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr	23
14) Hadis-i Ahsen	23
15) Tercüme-i Câme-şûy-nâme	24
16) Tuhfetü'l-Hâdî	24
17) Pend-nâme-i Eflâtun	24
18) Teşhîsü'l-İnsân	25
19) Vilâyet-nâme	25
20) Kur'ân-ı Kerîm'den Tefe'üle Dair Risâle (Hazâ el-Kitâbü Fâlû Kur'ân-ı Azîm).....	25
21) Terceme-i Hadîs-i Erbaîn	26
D. Süleymân-nâme'nin Kaynakları	26
1. Kur'ân-ı Kerîm.....	26
2. Tevrat	27
3. Zebûr	27
4. Hz. Lokmân Hakîm (a.s).....	28
5. İbn-i Abbas (r.a).....	29
6. Ebû Hureyre (r.a)	30

7. Ekber Bin İbâz.....	31
8. Hz. Tâvûs (rah.a).....	31
9. Eflâtûn-ı Yunânî.....	32
10. Taberî	32
11. Kasas-ı Kebir, Târih-i İbni Kebîr, Târih-i Şâhî.....	33
12. Yehudâ Tarihi.....	34
BİRİNCİ BÖLÜM İNCELEME	35
A. Metnin Özeti	35
1. Metnin İki Ana Karakteri	36
a) Dâvûd (a.s).....	36
b) Sâm-Suvâr	45
B. Metnin Şahıs Kadrosu	48
1. Melekler	48
a) Cebrâil (a.s).....	48
b) İsrâfil (a.s).....	49
2. Peygamberler.....	49
a) Hz. Âdem (a.s) ve Hz. Havvâ	49
b) Hz. Şit (a.s).....	51
c) Hz. İdrîs (a.s)	52
d) Hz. Nûh (a.s).....	53
e) Hz. Hûd (a.s).....	55
f) Hz. Sâlih (a.s).....	56
g) Hz. İbrâhim (a.s).....	57
h) Hz. İsmâil (a.s)	60
ı) Hz. İshâk (a.s).....	60
i) Hz. Yakûb (a.s).....	61
j) Hz. Yûsuf (a.s) ve Hz. Zelîhâ	61
k) Hz. Eyyûb (a.s)	62
l) Hz. Şuayb (a.s)	63
m) Hz. Mûsâ (a.s)	64
n) Hz. Hârûn (a.s)	65
o) Hz. Hızır (a.s)	67
ö) Hz. Yûşâ (a.s)	67
p) Hz. İşmûil (a.s)	68
r) Hz. Kâd (a.s)	69
s) Hz. Dâvûd (a.s)	69
ş) Hz. Nâsen Peygamber (a.s).....	70
t) Hz. Lokmân Hakîm (a.s)	71
u) Hz. Süleymân (a.s) ve Belkıs	71
ü) Hz. Yûnus (a.s)	73
v) Hz. İsâ (a.s).....	74
y) Hz. Muhammed(s.a.s.).....	75
3. Ashâb-ı Kirâm	77
a) Hz. Hamza (r.a).....	77
b) Ebû Bekir(r.a.)	78
c) Hz. Ömer (r.a).....	79

d) Hz. Osmân(r.a.)	80
e) Hz. Ali (r.a).....	81
f) İbni Abbas (r.a)	82
g) Ebû Hureyre (r.a).....	82
h) Hz. Hasan (r.a).....	82
ı) Hz. Hüseyin (r.a)	83
4. Osmânlı Hânedânı	84
a) Osmân Bey (I. Osmân)	84
b) Şehzâde Mustafâ.....	85
c) II. Murâd	86
d) Muhammed bin Murâd(II. Mehmed)	87
e) Cem Sultân (Şehzade Cem).....	88
f) Sultân Bâ-yezîd (II. Bâyezîd).....	89
5. Şairler	90
a) Şeyh Sa'dî-i Şirâzî	90
b) Nizâmî	91
c) Selmân-ı Savecî	92
d) Şeyyâd Hamza	92
e) Ahmedî	93
f) Şeyhî.....	93
6. Şehnâme Menşe'li Kahramanlar	94
a) Afrâsiyâb (Efrâsiyâb).....	94
b) Behmen.....	96
c) Behrâm-ı Gûr	96
d) Cem/Cimşîd.....	97
e) Dahhâk	98
f) Dârâ	99
g) Ferîd/Ferîdûn	100
h) Hüsrev.....	100
ı) İsfendiyâr.....	101
i) İskender-i Kübrâ.....	102
j) Kahramân	103
k) Kerîmân	103
l) Key-Kâvûs.....	104
m) Key-Kûbâd	104
n) Menûçehr (Minuçihr)	105
o) Nerîmân	106
ö) Rüstem.....	106
p) Sâm (Sâm-Suvâr).....	108
r) Tahmâsab	109
s) Tahmûrs	109
ş) Zâl	110
t) Zû Şâh.....	111
7. Tarihî Şahsiyetler	112
a) Âd	112
b) Şeddâd	113

c) Kârûn	113
d) Nemrûd	114
e) Firavun	115
f) Kayser	115
g) Âsâf	116
h) Tâlût	117
i) Câlût	118
j) Câlût oğlu Hürmüz	119
k) Sührâb oğlu Kaytâs	119
l) Sultân Mahmûd	120
m) Ayâz	121
n) Yezîd	121
o) Ebû Leheb	122
8. Hayalî Şahsiyetler	123
a) Sâm-suvâr	123
b) Hümâyûn Şâh	124
c) Hürrem Sultân	124
d) Hümâ-yı Dil-firûz	125
e) Mühelheli Cin	125
f) Gurgur Dev	125
g) Erjenk Dev	126
h) Şeytân-ı Racîm	126
C. Atasözleri	127
D. Deyimler	131
E. İktibaslar	155
1. Ve'l Kalem	155
2. Femen Ya'mel	155
3. Hasbünallah	156
4. Kün	156
5. Nûrun 'Alâ Nûr	158
6. Kul Huvallâhu Ehad	158
7. Âmennâ ve Saddaknâ	159
8. Ne'ûzu Bi'l-lâhi Min Zâlike	161
9. Bismi'l-lâhi	161
10. Hel Etâ	162
11. Estağfirullah	163
12. Levlâke	163
13. Elhamduli'l-lâhi Rabbi'l-Âlemîn	164
İKİNCİ BÖLÜM TRANSKRİPSİYONLU METİN	165
1. Süleymân-Nâmenûñ Otuz Altıncı Meclisinûñ Zıkrindedür	170
a) Dâsıtân-ı Dâvûd 'Aleyhi's-Selâm Ameden-i Be-Vilâyet-i Nevâ Kışşa-i Ğurbet-ost	173
b) Neşir: Kışşa-i Tâlût ve Zûlm ü Şer	175
c) Kışşa-yı Dâvûd 'Aleyhi's-Selâm	179
d) Kışşa-i Dâvûd u Tâlût	181

e) Kıřřa-i Dāvūd Tālūt.....	187
f) Kıřřa-i Dāvūd Tālūt.....	190
g) Kışşa-i Sām-suvār Cenk Erjenk Dīv.....	192
h) Kışş-yı Cenk Erjenk Dīv Āhenk Sām.....	194
ı) En Der Hātıme Maķālāt Firdevsı.....	201
i) Dāsıtān-ı Meclis-i Āhar.....	204
2. Süleymān-Nāmenüñ Otuz Yedinci Meclisinüñ Zıkrindedür.....	206
a) Der Vefāt Gerden İşmü 'il Peyğamber (Aleyhi's-Selām).....	208
b) Kethüdā Şoden Dāvūd 'Aleyhi's-Selām.....	211
c) Kıřřa-i Tālūt Dāvūd.....	213
d) Sefer Der Dāvūd Memleketi Feleştın Ameden Pādişāh-ı Aĥı Iyş	217
e) Kıřřa-i Ğurbet-i Dāvūd 'Aleyhi's-Selām.....	220
f) Kışşa-i Şehid Şoden İřā 'Aleyhi's-Selām.....	221
g) Kıřřa-i Āgāh Şoden Dāvūd Ez Merg Pezer.....	224
h) Kıřřa-i Harāmı Helāk Şoden Bedest Dāvūd.....	225
ı) Kışşa-yı Tālūt Peşimān Şoden Ez Günāhān ve Tevbe Taleb Kerden	227
i) Kıřřa-yı Tālūt ve Hātun-ı 'Ālim Cevāb Dāden-i İřmü 'il 'Aleyhi's- Selām.....	229
j) Kıřřa-yı Cenk Tālūt ve Kavm-i 'Ameliķa.....	231
k) Kışşa-yı Şehid Şoden Tālūt-ı Ferzendān Bedest-i Küffār.....	235
l) Dāsıtān-ı Temşilāt-ı Nefs-i Cüden Der Fevāyid-i 'Akl.....	238
m) Der Beyān-ı Meclis-i Āhar.....	241
3. Süleymān-nāmenüñ Otuz Sekizinci Meclisinüñ Zıkrindedür.....	243
a) Dāsıtān-ı Salţanat Hilāfet Dāvūd 'Aleyhi's-Selām.....	245
b) Dāsıtān-ı Pūsāt Bin Tālūt.....	247
c) Dāsıtān-ı Zebür Nāzil Şoden-i Dāvūd Rā.....	260
d) Kışşa-yı Sām-suvār ve Mühelheli Cin.....	264
e) Kıřřa-yı Dāvūd 'Aleyhi's-selām.....	271
f) Dāsıtān-ı Züriyyāt-ı Dāvūd 'Aleyhi's-selām vü Kıřřa-yı Pūsāt ve Hikāyet-i Evner bin Ner.....	274
g) Der-Temşilāt-ı Dāsıtān-ı Māzi.....	283
h) Der-Beyān-ı Meclis-i Āhir.....	285
4. Süleymān-Nāme'nüñ Otuz Toķuzuncı Meclisinüñ Zıkrindedür.....	287
a) Dāsıtān-ı Dāvūd Nebı 'Aleyhi's-Selām.....	288
b) Dāsıtān-ı Mebüset Bin Yuĥnāşın Bin Tālūt.....	292
c) Dāsıtān-ı Münācāt-ı Dāvūd.....	294
d) Kışşa-yı Sām.....	301
e) Kıřřa-yı Fāzilet-i Biĥakkın Dāvūd 'Aleyhi's-Selām.....	306
f) Kışşa-yı Silsile.....	315
g) Dāsıtān-ı Duĥter-i Dāvūd 'Aleyhi's-selām.....	318
h) Kıřřa-yı Dāvūd Ve Cenk-i Sührāb Şāh Ki Sulţān-ı 'Amaliķa Būd	320
ı) Der Mezemmet-i Nefs Der Fevāyid-i 'Akl u Rūĥ u İnsāni.....	322
i) Der Beyān-ı Meclis-i Āhar.....	325

5. Süleymân-Nâmenüñ Kırkıncı Meclisinüñ Zikrindedür	328
a) Dāsītân-ı Câsus Firsitâdan-ı Dāvūd Be Cānib-i Sührâb Şâh	330
b) Kışşa-yı Sām Suvâr u Mühelheli Cin	339
c) Kışşa-yı Dāvūd Aved Leşker Keşden Berâ-yı Sührâb Şâh-Râ ...	346
d) Leşker Keşiden-i Sührâb Şâh Berâ-yı Dāvūd ‘Aleyhi’s-Selâm .	348
e) Dāsītân-ı ‘Azîmet-i Şoden-i Sührâb Ğālib Şoden-i Dāvūd ‘Aleyhi’s-Selâm	359
f) Kışşa-yı Sām-Suvâr Cenk-i Mühelheli Cin.....	364
g) Kışşa-i Dāvūd ‘aleyhi’s-Selâm Sekîne-i DâverdenTevrât Sekîne Be-Şehr-i Kuds-i Mübârek.....	370
h) An-Der Naşîhat-ı Güne i ’tibâr ‘Aql-ı Tenzil İlahî Nefsi Mezîmmet	374
i) Der Münâcât-ı Firdevsî Ve Hâtem-i Kitâb-ı Meclis-i Âhâr	376
j) Der Du’â-yı Pâdişâhü’l-İslâm Ve’l-Müslimîne E’azz-Allâhu Enşānehû	378
B. CİLT 9: Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1525, 153a-196b	381
1. Süleymân-Nâmenüñ Kırk Birinci Meclisinüñ Zikrindedür	387
a) Dāsītân-ı Münâcât-ı Dāvūd ‘Aleyhi’s-Selâm	389
b) Dāsītân-ı Ğazâvât-ı Dāvūd ‘Aleyhi’s-Selâm.....	395
c) Dāsītân-ı Ceng-i Ārām ve Kışşa-yı Dāvūd ‘Aleyhi’s-Selâm	397
d) Dāsītân-ı Cenû Bin ‘Āsûn	399
e) Kışşa-yı Sām-Suvâr Fitne Kerden-i İblis-i Hâbîs Şoden-i Sām Bedest-i İblis-i La’ in Neccâr-ı Zierbîn	401
f) Dāsītân-ı Sām u Aĥvâl-i İblis-i La’ in	405
g) Der Temşîlât-ı Der Fevâid-i ‘Aql u Mezemmet-i Nefs.....	411
h) Der Meclis-i Āhîr	413
2. Süleymân-Nâmenüñ Kırk İkinci Meclisinüñ Zikrindedür	415
a) Dāsītân-ı Evsâlüm İbn-i Dāvūd Ceng-i Cidâl Kerden-i Evsâlüm.....	417
b) Dāsītân-ı Ceng Kerden-i Evsâlüm Bin Dāvūd ‘Aleyhi’s-Selâm	424
c) Dāsītân Şoden-i Dāvūd Ez Dest-i Evşâlüm	429
d) Ceng-i Ğurbet Dāvūd ‘Aleyhi’s-Selâm.....	433
e) Leşker Keşiden-i Evsâlüm Berâ-yı Küşt-i Dāvūd ‘Aleyhi’s-Selâm	436
f) Dāsītân-ı Sām-suvâr İġvâ-yı İblis-i La’ in	441
g) Der Temşîlât-ı Mezemmet-i Nefs Der o Fevâid ‘Aql Güyed .	447
h) Der-Beyân-i Meclis-i Āhîr	449
3. Süleymân-Nâmenüñ Kırk Üçüncü Meclisinüñ Zikrindedür	451
a) Dāsītân-ı Maṭla’ı Sām-suvâr Bin Nerîmân.....	452
b) Dāsītân-ı Āġâh Şoden Ez Merg-i Evsâlüm	459
c) Dāsītân-ı Şucâ’ Bin Bahrî.....	464
d) Kışşa-yı Kaḥṭî Şoden Der Vilâyet-i Benî İsrâ’îl	467
e) Kışşa-yı Ceng-nâme-yı Dāvūd Melik-i ‘Ameliḳa	469
f) Dāsītân-ı Leşker Cem’ Kerden-i Dāvūd Berân Kayṭas Bin Sührâb Şâh.....	471
g) Dāsītân-ı Ceng Şoden Mühelheli Cin Perîḫân-ı Berâ-yı Sām	479
h) Dāsītân-ı Temşîlât-ı Mâzî.....	483

1) Der Meclis-i Āḥir Temām	485
4. Süleymān-Nāmenūñ Kırk Dördüncü Meclisinūñ Zikrindedür	487
a) Dāsītān-ı Residen-i Cezrī Hümā-yı Dîlfîrûz Ki Hümāyûn Şāhest	488
b) Kışsa-yı Dāvūd Ceng-i Kaytās Bin Sührāb	491
c) Muḳābil-i Mu'arız Şoden-i Dāvūd ve Kaytās Şāh Berā-yı Cenk	495
d) Ceng Kerden Dāvūd u Kaytās Şāh	498
e) Kışsa-yı Sām-Suvār Ḥakīm	508
f) Dāsītān-ı İgvā Dāden Dīnesi Sām-Rā	510
g) Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī	511
h) Der Beyān-ı Meclis-i Āḥir	514
5. Süleymān-Nāmenūñ Kırk Beşinci Meclisinūñ Zikrindedür	516
a) Dāsītān-ı Sām-Suvār Bin Nerīmān Bin Kerīmān	518
b) Dāsītān-ı Hümā-yı Dîlfîrûz Ceng Kerden	520
c) Dāsītān-ı Dāvūd Feth Kerden-i Düşmān-Rā	524
d) Kışsa-yı Dāvūd 'Aleyhi's-Selām	530
e) Dāsītān-ı Velād-ı Aşaf Bin Berḥiyā Bin Engiyā	532
f) Dāsītān-ı Pādişān-ı Tahmāsab Bin Menūçehr ve Aḥvāl-i Zū-Şāh	534
g) Dāsītān-ı 'Adl- Zū Şāh	536
h) Dāsītān-ı Key-Ḳubād Şāh 'Acem Melik Yūd	539
i) Dāsītān-ı Key-Ḳubād Şāh	540
j) Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī	544
k) Der Beyānı Ez Mūnācāt-ı Firdevsī Der-Ḥatm-i Kitāb	546
l) Der Beyān-ı Du'ā-yı Pādişāh-ı İslām Ve'l-Müslimīn Der-Ḥātem-i Kitāb	548
SONUÇ	551
KAYNAKLAR	555
DİZİN	563

ÖN SÖZ

Firdevsî, 15. yüzyılın en velûd sanatçılarından birisidir. Anadolu'da yaşaması hasebiyle Firdevsî-i Rûmî diye anılan Firdevsî, yazdığı eserlerin uzunluğu sebebiyle de Firdevsî-i Tavîl olarak vasıflandırılmıştır.

Biz bu çalışmamızda, bu büyük muharririn 82 ciltlik Süleymân-nâme adlı eserinin 8. ve 9. ciltlerini inceledik. İncelediğimiz bu ciltler, evvelce günümüz Latin alfabesine aktarılmamış ve gün yüzüne çıkartılmamıştı. Bu çalışmayı özgün kılan en önemli husus, bu ciltlerin günümüz alfabesine transkripsiyonlu bir şekilde aktarılıp 82 ciltlik bir bütünün karanlıkta kalmış büyük bir parçasının, küçük bir kısmının da olsa, aydınlığa çıkartılmış olmasıdır.

Bu çalışmada, Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1525'de bulunan Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme adlı eserinin 8. ve 9. ciltlerini ele alıp inceledik. Çalışma önsöz, giriş, iki bölüm ve sonuçtan müteşekkil olup her iki bölüm de kendi içerisinde bir takım alt başlıklara ayrılmaktadır.

Giriş kısmında Firdevsî-i Rûmî'nin hayatı, edebî şahsiyeti, eserleri ve Süleymân-nâme'nin yazmalarının bulunduğu kütüphaneler hakkında kısaca bilgi verilip Süleymân-nâme'nin kaynakları zikredilmiştir.

Birinci Bölümde İnceleme kısmı yer alır. Burada, 8. ve 9. ciltlerin özeti sunulmuş, eserde geçen şahısların tarihî ve efsanevî kişilikleri metnin akışı çerçevesinde irdelenmiş, metinde geçen deyimler ve atasözleri tespit edilmiş, Kur'ân-ı Kerîm'den yapılan iktibaslar âyetlerle beraber aktarılmıştır.

İkinci Bölümde çalışmanın esasını teşkil eden Metnin fihristi ve transkripsiyonlu şekli bulunmaktadır. Metnin yazmasında imla hatalarının çok fazla olması, ayrıca manzumelerde vezin hatalarının da fazlalığı sebebiyle bu hatalar dipnotta gösterilmemiştir.

Sonuç kısmında ise, inceleme kısmında varılan noktalar özetlenmiş, eserin edebî değeri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Ayrıca, çalışmanın sonuna

okuyucuya kolaylık sağlaması açısından şahıs, yer ve eser dizini de ilave edilmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkması ve sürdürülmesinde çok büyük emeği geçen danışmanım Prof. Dr. Turgut Karabey'e teşekkür ederim. Ayıca kıymetli hocalarımdan Doç. Dr. M. Dursun Erdem'e, Yrd. Doç. Dr. Erdoğan Uludağ'a, Yrd. Doç. Dr. Ruhi Kara'ya, Yrd. Doç. Dr. Selçuk ıkla'ya ve Yrd. Doç. Dr. Faruk Gürbüz'e de şükranlarımı sunarım.

Murat VANLI

ERZİNCAN 2012

KISALTMALAR

Age.	:Adı Geçen Eser.
a.s	:Aleyhisselam.
bk.	:Bakınız.
bs.	:Baskı, basım.
b.	:Bin (oğlu)
c.c	:Celle celalühü.
C.	:Cilt.
ev.	:eviren.
H.	:Hicrî/Topkapı Müzesi Kütüphanesi, Hazine Bölümü.
haz	:Hazırlayan.
Hz.	:Hazret.
k.s.	: Kudduse sırrehu
M.	:Miladî.
nr.	:Numara.
r.a	:Radyallahu Anh.
rah. a.	: Rahmetullahi aleyh
s.	:Sayfa.
s.a.s	:Sallallahu Aleyhi ve Sellem.
TTK	:Türk Tarih Kurumu.
TDK	:Türk Dil Kurumu.
Yay.	:Yayınları, yayınevi.
yk.	:Yaprak (Sahife)

- [] :Varak numaralarını gösterir.
- () :Metinde olmayıp sonradan eklenen harf ve ibareleri gösterir.
- _ :Metinde iki kelimenin bitişik okunarak ulama yapılması gerektiğini gösterir.
- c/v/_ :Cilt numarası/varak numarası/Satır-Beyit numarasını gösterir.
- /- :Sûre Numarası/Âyet Numarasını gösterir

GİRİŞ

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ (1453-?)

A. Hayatı

Kaynaklarda Firdevsî-i Rûmî, İlyas Firdevsî Çelebi, Firdevsî-i Tavîl, Uzun Firdevsî ve Türk Firdevsî'si diye tanınan Firdevsî, 15. asrın son yarısında ve 16. asrın başlarında yetişmiştir. Doğum tarihi kaynaklarda 1453 olarak geçen Firdevsî'nin ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur.¹

Kırktan fazla te'lif ve tercüme eseri bulunan Firdevsî, II. Bâyezîd adına yazdığı Süleymân-nâme adlı eseriyle tanınmış Osmânlı muharrir ve şairidir.²

Tarihçiler arasında da Uzun Firdevsî olarak tanınan Firdevsî, Sultân Bâyezîd'in emriyle Süleymân-nâme adlı eserini nazım ve nesir halinde üç yüz altmış cilt olarak tertip etmiştir. İlahî kitaplardaki bütün kıssa ve hikâyeleri, dünyadaki bütün hikâye ve masalları, felsefe, astronomi ve matematikle ilgili malumatları bu kitapta toplayan Firdevsî, ne denli maharetli ve marifetli olduğunu gözler önüne sermiştir.³

M. Fuad Köprülü'ye göre aruz bilimini Bursalı Melihî'den öğrenen Firdevsî⁴, 'Kutb-nâme' adlı eserinde hiçbir öğrenim yapmadığını iddia etmektedir.

Ne aruz u nahv okudum ne ho sarf

Cehlile itdüm hebâ ömri telef

¹ Ata Çatıkkaş, *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr*, TDK. Yay., 1.bs., Ankara 2009, s.11.

² Mehmed Fuad Köprülü, "*Firdevsî*", *İslâm Ansiklopedisi IV*, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s. 649–651.

³ Mustafa İsen, *Latîfî Tezkîresi, Heşt Behîşt*, Akçağ Yay., 1. Bs., Ankara 1999, s. 178.

⁴ F. Köprülü, s. 649–651.

Lîk keşf oldu me'âni vird İlâh

Ma'rifetde olmuşam Hânum agâh

(Kutb-nâme, 1b, 2a)

Öğrenim görmemesine rağmen Firdevsî, bu kadar çok malumatı tasavvuf büyüklerinin keşif ve marifet olarak açıkladıkları Allah vergisi yoluyla öğrendiğini dile getirmektedir.⁵ Köprülü'ye göre de zaten Firdevsî, tanınmış Türk sûfisi Simavlı Nakşî şeyhi Abdullah-ı İlâhî'den el almak suretiyle tasavvufa girmiştir.⁶ Kanaatimizce marifetinin ve kerametinin bir sebebi de bu olsa gerektir. Yine Kutb-nâme'nin bir beytinde:

Cehd kılub ilm ile itdün ömri sarf

Merd-i câhil misli kılmadun telef

(Kutb-nâme, 14b-5)

Diyerek ömrünü cahiller gibi telef etmeyip ilim öğrenmeye adanmış olduğunu belirtmektedir.

Firdevsî'nin yaşamı tespit edildiği ölçüde Edincik, Bursa, Manisa, Balıkesir ve İstanbul'da geçmiştir. Latifî ve diğer kaynaklar yaşamının Bursa'da geçtiğini ileri sürseler de bu, öğrenimini Bursa'da yapmasından ve aruzu da burada Melihî'den öğrenmesinden kaynaklanmaktadır.

Hayatı ile ilgili bu görüş farklılıklarına paralel olarak ölümü ile ilgili de muhtelif görüşler vardır. Nerede ve ne zaman öldüğü kesin olarak bildirilmemiştir. Tezkireciler ve araştırmacılar, ölüm yerini ve yılını yazmış olduğu eserlerinden tahminî olarak tespit etmeye çalışmışlardır. Latifî'nin vermiş olduğu bilgiye göre Firdevsî 360 ciltlik Süleymân-nâmesini dönemin padişâhı II. Bâyezîd'e sunmuştur. Eseri inceleyen padişâh, bunun çoğunun gereksiz ve laf

⁵ İbrahim Olgun, İsmet Parmaksızoğlu, *Kutb-nâme*, TTK Basımevi, Ankara 1980, s. XXVIII.

⁶ F. Köprülü, s. 649-651.

kalabalığından ibaret olduğunu söyleyip 80 cildini ayırarak geri kalanını yaktırmıştır.⁷ Firdevsî'nin Kutb-nâme'de yazmış olduğu:

Söz taviil olur idelüm muhtasar

Kim mutavvel sözdilemez nâmver

Ger dilersen sem-i Şâh'a ire söz

Söz mutavvel olmasun az u öz

(Kutb-nâme, 79b. 3)

Mısraları da bu söylentinin bir ölçüde gerçek olduğunu kanıtlar niteliktedir. Firdevsî, padişâhın bu tutumundan ötürü kırılmış ve incinmiş bir şekilde mahlasını taşıdığı Firdevsî-i Tûsî'yi taklitle padişâh II. Bâyezîd'i hicvetmiş, artık Osmânlı topraklarında barınamayacağını düşünerek İran'a ya da başka bir rivayette Horasan'a kaçarak orada ölmüştür. Fakat bugün Şatranç-nâme'sini Balıkesir'de yazdığına (1503), 405. meclise kadar gelen 81. cüz'ün el altında bulunduğu, Hayât u Memât önsözünde 82. cüz'ü tamamladığını belirtmesine, 81. cüz'e de Yavuz Sultân Selîm'e dua ve sena ile başladığına göre, yazarın II. Bâyezîd'in hallinden (1512) sonra da İstanbul'da bulunduğu anlaşılmaktadır.⁸

Buraya kadar yazılanlardan anlaşılacağı üzere, Firdevsî'nin ölüm tarihi ve yeri kesin olarak bilinmemektedir. Muhtemelen 1512'den sonraki yıllarda doğu ülkelerine gitmiş ve orada vefat etmiştir.⁹

İncelediğimiz ciltlerde bunca çalışıp didinmesine rağmen fakirlik içinde ömür sürdüğünü dile getiren Firdevsî, tüm olumsuz şartlara rağmen şikâyet etmeyip Eyyûb (a.s) gibi sabrederek yaşadığını beyân etmektedir:

⁷ İsen, s. 178.

⁸ Orhan F. Köprülü, "Firdevsî, Uzun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 13, DİVANTAŞ Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1996, s.128.

⁹ Age., s. 128.

Bu kitābuñ olmuşiken ben muşannifi bugün

Faķrile   ömrüm geçer yoķdur el mde milk   mal

(c9/v2a/47)

Ne nevc-i   ömri var ne genc-i  ār n

 eker zaķmet idüben Şabr-ı Eyy b

(c9/v10b/147)

Firdevs , ömrünü ilim irfan  grenme uğrunda geçirdiğini, elli yıldır da kitap yazdığını Şu Şekilde anlatmaktadır:

Elli yıl oldu tem m te'lif iderem ben kit b

  Ömrümi dercinde ķarc eylemişem bilür   iķ l

(c9/v2a/44)

Bu kadar çok eser yazan Firdevs , bütün bunları kendisinin söylemediğini, baŐkalarından duyduklarını yazdığını ifade etmektedir.

Kend z mden s ylemed m ben kel m

Kimsen n ağzında almadum bey m

(c8/v40b/573)

Lokman Hak m, Efl t n, Taber  gibi meşhur tarihçilerin eserlerinden de yararlanan Firdevs , bilgileri hangi kaynaktan alırsa alsın derlediklerinin yanlış kısımlarını eleyip yalnızca doğru olanlarını yazdığını bey n etmektedir.

L k t riķ icre buldum söyledüm

Kizbi koyub r stını Őerķ eyledim

(c8/v41a/574)

Her ne söz kim eyledüm saña beyân

Rast didüm anda yoğ kaç' ā yalân

(c8/v30b/421)

Bu sözüm ki hağikat cevheridür

Dürün ğadrin bilende cevheridür

(c8/v2a/55)

Firdevsî, söylediklerinin hikmetli olmasına özen gösteren, anlattıklarının birilerine muhakkak fayda vermesini isteyen kimsedir. Öyle ki, mensur kısımlarda anlattığı kıssaları, misaller göstererek manzum olarak tekrar anlatmış; teşbih, telmih gibi çeşitli söz sanatlarını da kullanarak okuyucuya son derece faydalı olmaya çalışmıştır.

Her ne söz ki söyledüm hikmet tolu

Ma'rifetdür evvel ahir yâ' amû

(c9/v10a/126)

B. Edebî Şahsiyeti

Firdevsî'nin, çocukluğunu geçirdiği Aydıncık muhitinin de tesiriyle, çocukluğundan beri zihni Süleymân (a.s) Peygamber'in kıssaları ile yoğrulmuştur. Bunun yanı sıra doğu mitolojisi, en eski Türk mitolojisi, peygamber kıssaları, tarikat büyüklerinin menkıbeleri, din, tasavvuf, tarih, geometri, nücûm, satranç, savaş taktikleri, Tevrat, Zebûr, İncil, Kur'ân-ı Kerîm, hadis ve İsrâiliyât kaynaklarına vâkıf olan Firdevsî, bu malumatını telif ettiği eserlerinde yeri

geldiğinde tafsilatlı bir şekilde işlemiştir. Bu öğrendiklerinin bir nevi Allah (c.c) vergisi olduğunu da Kutb-nâme adlı eserinde zikretmiştir.¹⁰

Allah (c.c) vergisi olmasının yanında Firdevsî, yukarıda zikrolunan alanlarda her nevi malumatı elde edebilmek, kendi alanında sağlam bir yer edinebilmek için büyük bir çaba sarf etmiştir. Nerede bir şey görmüşse, bitmek bilmeyen bir tutku ve hevesle ileriye atılıp onu kendi dağarcığına alabilmek sevdasına düşmüştür.¹¹

Oldukça geniş malumat sahibi olan Firdevsî'nin gayretli bir müellif olduğunu 82 ciltlik Süleymân-nâme'sini yazmadan evvel yazdığı eserlerden, Süleymân-nâme'yi yazarken yazdığı küçük risalelerden ve Süleymân-nâme'yi yazdıktan sonra kaleme almış olduğu manzum ve mensur eserlerden anlamaktayız.¹²

Firdevsî, sahip olduğu birikimle nesirde büyük bir başarı göstermesine rağmen, aynı başarıyı nazımda gösterememiştir. Kendisini zamanın Firdevsî'si olarak göstermesi, birçok kimsenin tenkidine uğramasına sebep olmuştur. Tezkire yazarlarından Hasan Çelebi, Beyanî, Gelibolulu Âlî onun şiirlerindeki yetersizliği pek çok yerde belirtmişlerdir.¹³

Bu derece velûd bir müellif olan Firdevsî'nin, bu hususiyeti ile beraber 'itnâb-ı muhill'e düşkün bir mizaca sahip olduğunu da görmekteyiz.¹⁴

Hağ 'ināyet itdi āḫir eyledüm

Ḳudretümce neşr ü nazm söyledüm

(c8/v42a/607)

¹⁰ Bk. Firdevsî'nin Hayatı

¹¹ Olgun, Parmaksızoğlu, s. XXVIII.

¹² M. F. Köprülü, s.650.

¹³ Olgun, Parmaksızoğlu, s. XXVIII.

¹⁴ Itnâb-ı muhil: Fazlalıklar yüzünden istenilen manayı vermeyen söz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yay., 23. Bs., Ankara 2006, s. 399.

Bu Süleymān-nāme kim menşūr manzūm oldu pes

Ḥazretüñe yādigār olsun deyü itdüm maḳāl

(c9/v2a/42)

Naẓm u neşir tā kim didüm pür-hüner

Söyledüm aḥsen ḥadīş emlaḥ kelām

(c9/v28b/377)

Bu beyitlerde Firdevsî, eserlerini manzum-mensur karışık olarak kaleme aldığını söylemektedir. Bu şekilde, buna benzer ifadeleri birçok yerde dile getirmesi, Firdevsî'nin tekrara düştüğünün göstergesidir.

Bildiği, duyduğu, gördüğü ve öğrendiği her şeyi yazan Firdevsî, okuyucuyu çoğu zaman sıkımsı ve yormuştur. Bir mevzuu anlatırken gereğinden fazla sözle anlatmış, zaman zaman düştüğü tekrarlarla da eserlerinin edebî değerini azaltmıştır.

Firdevsî, eserlerinin manzum kısımlarında ölçü ve uyak kusurları yapmıştır. İmale ve zihafa da haddinden fazla düşmüştür.¹⁵

Çün ezelden ismin evvel Ḥaḳ didi Faḥrū'l-Beşer

Pes ebed tuğrā-yı zātı oldu Ḥatmi'l-Mürselin

(c8/v1b/10)

¹⁵ İmale: Kelime anlamı olarak, 'bir şeyi yana eğme, çekme' demektir. Arûz terimi olarak, bir hece aslında açık olduğu halde vezin zoru ile meldi(uzun) okumaya denir. Ahmet Mermer, Neslihan Koç Keskin, *Eski Türk edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yay., 1. Bs. Ankara 2005, s. 47.

Zihâf: Kelime olarak zahmetle ve sürünerek yürüme anlamına gelmektedir. Arûz vezni ile yazılmış bir şiirde uzun okunması gereken bir hecenin kısa okunmasına verilen addır. Age., s.113.

Metnin aslında ‘evvel’ olarak düzelttiğimiz kelime ‘ol’ şeklinde yazılmış idi. Bu şekilde okunması da veznin sağlığı açısından son derece tehlikelidir. Aşağıya aldığımız bir başka beyitte de yine aynı şekilde bir hataya düşülmüş, araya başka bir kelime ekmeden beyti vezne uydurmak imkânsız hâle gelmiştir.

Fitne-i Ye’cüc’e def’i hükm der sedd-i şedîd

Milk-i ‘âlem hıfzına (hem) tîğdur hışn-ı haşîn

(c8/v1b/25)

Sanatçı yönü zayıf, nazım tekniği yetersiz olan Firdevsî’yi tüm bu kusurlarına rağmen insafsızca eleştirmek hiç kimsenin hakkı değildir. O sarf ve nahiv okumadığını, aruz gibi şiirin temel bilgilerini öğrenmediğini, klasik ve sistemli bir eğitim süzgecinden geçmediğini Kutb-nâme adlı eserinde (14b-5) zaten açıkça itiraf etmiştir.

Kaynaklar, onun bildiği konulardaki üstünlüğünü ve Türkçeye verdiği kıymeti inkâr etmemektedirler. Arapça ve Farsça kullandığı kelimelerin yanı sıra, özellikle Türkçe kelimeleri eserlerine ustalıkla serpiştirmiştir. Onun eserlerinde kullanılan kelimelerin kimine Dîvân u Lugâti’t-Türk’te, kimine İbn-i Mühennâ’da, bir bölümüne de Karahanlılar döneminde yazılmış bir Kur’an çevirisinin sözlüğünde tesadüf etmek mümkündür.¹⁶

Firdevsî’nin eserlerinde en fazla kullandığı söz sanatları teşbih, telmih, iktibas, irsal-i mesel ve mübalağadır. Bütün bunları anlatımı güçlendirmek, sözü daha tesirli biçimde kullanmak ve okuyucuyu bilinçlendirmek maksadıyla yapmıştır.

“...Nefesinden felekdeki güneş vü ay kararır...”

(c8/v9a/12)

Bu kısımda mübalağanın tipik bir örneğini görebilmekteyiz.

¹⁶ Olgun, Parmaksızoğlu ,s. XXXII-XXXIII.

“... Dîvler serhengilerinden şordı kim İsrâfil mi şūr urdı yā gökler yıkıldı
ya yedi kat yirler muhîta mı vardı? (c8/v9b/11-12)

Bu kısımda da teşbih, telmih, istifham ve mübalağa sanatlarının hepsini bir arada görebilmemiz mümkündür.

Hāsıdūñ yüzi gibi qarardı dün
Tut ki yetmiş Yūnus’ı yutmışdı nūn

(c8/v13b/190)

Bu beyitte ise Firdevsî, günün kararmasını hasetçinin yüzüne benzeterek teşbih, balığın Yūnus (a.s)’u yuttuğunu hatırlatarak da telmih sanatlarını kullanmaktadır.

“...Dağı Mühelhel’i görüb bir kara zıst cindür kim ziftten menāreye beñzer,
gözleri külhan ocağı bigi yanar. Qaşları elegüm şağmala beñzer...”

(c8/v27b/13-14)

Firdevsî bu kısımda çok güzel bir teşbih örneği sunmaktadır. Aşağıya aldığımız beyit de irsâl-i mesele güzel bir örnektir.

Eylük iden bulısar eylük yüzin
Yavuz iden bulısar iş yavuzın

(c8/v33a/470)

Firdevsî, Hz. Muhammed (s.a.s)’e son derece âşıktır. Onu ‘Mustafâ, Muhammed, Ahmed, Kâsım’ gibi güzel isimlerinde çokça zikretmiş; ‘Fahrü’l-

Beşer, Fahr-i Âdem, Hatmi'l-Mürselîn, Nebiyy-i Hâtem, Şefî'ü'l-müzbünîn' gibi sıfatlarla tavsif etmiştir.

Onu hemen hemen her varakta anmış, onun adını zikr etmeden söz söylemeyi edebe uygun görmemiştir.

‘Âdeti Firdevsî’nüñ budur şehâ

Kim şalāvāt virmedin diyemez beyām

(c8/v37b/529)

Firdevsî'nin Allah (c.c)'a karşı sevgisi de son derece samimidir. Her fırsatta Allah (c.c)'a meth ü senalar eden Firdevsî, Allah (c.c)'ın 99 isminin hemen hemen hepsini eserinde zikr etmiş, bununla beraber Allah (c.c)'ı en güzel şekilde tavsif etmeye çalışmıştır. Firdevsî, Allah (c.c)'ı şu isimlerle ve sıfatlarla zikretmiştir:

Cabbâr, Çalap, Ebed, Ehad, Ezel, Fâzıl, Fettâh, Gâfir, Ganî, Hâfız, Hakîm, Hâlık, Hayy, Hâzır, Hudâ, Hüdâvend, Kakhâr, Kerîm, Kirdigâh, Latîf, Lâ-Yenâm, Lâ-Yezâl, Lemyezel, Mâlik, Muheymin, Müste'ân, Müşârü'l-uyûb, Nâsır, Mansûr, Âdil, Âlim, Allâme'l-Guyûb, Azizün Züntikâm, Perverdigâr, Rahîm, Rahman, Raûf, Rezzâk, Samed, Sâni', Semî', Vâhid, Zü'l-celâl.

Firdevsî, övmekten hoşlandığı kadar övülmekten de hoşlanmaktadır. Bu sayede, her fırsatta kendini de övmeyi ihmal etmemiştir.

Neşir durur bu kitābuñ çün dürer

Naẓmı ğāyet kıymeti la‘l-i güher

(c8/11b/151)

Sözi zībā didügümçün iy hümām

Yazuben başda götürür ħāş u ‘ām

(c8/11b/153)

Yazdıklarını çok kıymetli incilere benzeten Firdevsî, bunun kıymetini de ancak ilim ve hikmetten nasibi olanların anlayabileceğini söylemektedir.

Güş idenler kıla taḥsîn özüme

Eyleye yüz āferīn bu sözüme

(c8/21a/265)

Bu beyitte de Firdevsî'nin övülmekten hoşlandığını çok açık bir şekilde görebilmekteyiz.

Bütün bu vasıfları ile Firdevsî, asırlar sonrasına sâye salabilmiş, eserleri birçok kimseye ilham kaynağı olmuş ve değil yazmak, okunması bile bir ömür sürebilecek eserler ortaya koymuştur.

C. Eserleri

M. Fuad Köprülü, İslâm Ansiklopedisi'nin Firdevsî maddesinde Firdevsî'nin muhtelif mevzularda telif ve tercüme, manzum ve mensur 40'tan fazla eserinden yalnızca 14 tanesinin bilindiğini söylemiştir.¹⁷ Yine aynı eserin farklı bir baskısında oğlu Orhan F. Köprülü ise Firdevsî'nin 16 tane eserini zikretmiştir.¹⁸

Firdevsî üzerine en son yapılan çalışmalardan olan 'Süleymânnâme-i Kebîr' adlı eserin sahibi Ata Çatıkkaş, Firdevsî'nin 15 adet eserini sıralamış, baskıya hazır olan 'Şatranç-nâme-i Kebîr' adlı eserinde de bu eserleri 18 adet olarak tekrar sınıflandırdığını ifade etmiştir.¹⁹

¹⁷ M. F. Köprülü, s. 651.

¹⁸ Orhan F. Köprülü, s. 128-129.

¹⁹ Çatıkkaş, s.18.

Firdevsî, bazı eserlerinin mevcudiyetini Mûnazara-i Seyf ü Kalem ve Şatranç-nâme-i Kebîr adlı eserlerinde bildirmiştir. Bildirmiş olduğu eserlerin bazıları, hala bulunabilmiş değildir.

Biz de tüm bu yapılan çalışmalardan yola çıkarak Firdevsî'nin eserlerini 21 başlık altında değerlendirdik.

1) Süleymân-nâme-i Kebîr

Firdevsi'nin neredeyse bütün hayatını dolduran ve üç padişâhın (II. Mehmed, II. Bâyezîd, I. Selim) da saltanat yıllarını içine alan en tanınmış eseri Süleymân-nâme'dir. O güne kadar ağızlarda yaşayan Süleymân (a.s) kıssalarını ve bu husustaki bütün dinî rivayetleri araştırarak bir araya toplayan Firdevsî, bu eserin içerisine felsefe, hendese, astronomi ve hekimliğe dair birçok malumatı da serpiştirmesi hasebiyle esere aynı zamanda ansiklopedik bir mahiyet kazandırmıştır.²⁰

Eser sade, sanatsız bir nesirle yazılmıştır. Bunun yanı sıra, büyük bir kitap teşkil edecek ölçüde eserde manzum kısımlar da bulunur. Süleymân-nâme'nin her cildinin giriş ve bitiş kısımlarında manzum bölümlerde sanatlı, nesir kısımlarında ise secili bir üslup göze çarpar.

“...Ba‘ dehû hamdenân ma‘bûd ol hâkime kim ẓazâsı taḥakkümünde ‘aql küllün kâtib ü mübîndür ve şenâ-yı nâ-maḥmûd ol ḥâfıza kim ḥıfzını ḥazânesinde bir bezmünle kâtib-i mübîndür, bu üç yüz altmış altı mücellid kitâb Süleymân-nâmenün ve biñ sekiz yüz otuz meclis-i bâb-ı dâsıtânuñ toḫuzuncı cildini temâm eyledük...”

(c9/v44a/3-5)

Olayların anlatıldığı bölümler, bu giriş ve bitiş kısımlarının aksine sade ve anlaşılır mahiyettedir.

²⁰ M. F. Köprülü, s. 649.

“Ḥakīm kavlince cünkim ŧiyāḩin zürriyyatı Sām’uñ üzerine kim yürüdi, periler çerisi daḩı dıvlerüñ ardından kim irdi. Sām’uñ ŧecā‘ati üzerinden berķ ururdi. Erlik ŧamarları bāzūlarından ŧurdi. Bir kez yā Allah deyüb⁽¹⁷⁾na‘ra urdı...”

(c8/v10b/15-17)

Süleymân-nâme’de nesir, nazma göre daha kuvvetlidir. Melihî’den aruzu öğrendiğini söylemesine rağmen, sistemli bir şekilde ilim öğrenmediğini yazarın kendisi de Kutb-nâme²¹ adlı eserinde itiraf etmekten çekinmemiştir. Hacim büyüklüğü sebebiyle ‘Süleymân-nâme-i Kebîr’ ismini alan eser, dinî-tarihî-destanî bir özelliğe sahiptir. Esas mevzusu Süleymân (a.s) Peygamber’in hayatı ve menkıbeleri olmakla beraber asıl hikâye kısmı içerisine yer yer serpiştirilen nasihatler, ŧark tarihi, ahlâkı, mitolojisi ve çok farklı hikâyeler de geniş yer tutmaktadır.²²

Araştırmacılar, Süleymân-nâme’nin yazımına ne zaman ve nerede başlandığı hususunda ihtilaf içindedirler. Latîfî’ye göre, Firdevsî Süleymân-nâme’nin yazımına II. Bâyezîd’in emriyle başlamış, onun adına nazım ve nesir halinde 360 cilt olarak tertip etmiştir. Dört kitaptaki bütün kıssaları, dünyadaki bütün hikâye ve masalları, felsefe, astronomi ve matematikle ilgili bilgileri bu eserde toplamış, hayata dair ne biliyorsa bu kitapta yazmıştır.²³ Fuad Köprülü de bu kanaattedir.²⁴ Ancak İbrahim Olgun ve İsmet Parmaksızoğlu, Firdevsî’nin Balıkesir’de yaşadığı sırada Fâtih Sultân Mehmed adına Süleymân-nâme’ye başladığını ve padişâhın vefatına kadar da 7 cildini tamamlamış olduğunu ifade ederler.²⁵

Latîfî’nin verdiği diğer bir malumat da II. Bâyezîd tarafından Süleymân-nâme’nin 360 cildinden 80 cildinin ayıklanıp geri kalanının uzun ve gereksiz

²¹ Olgun, Parmaksızoğlu, s. XII.

²² Çatıkkaş, s. 17.

²³ İsen, s. 178.

²⁴ M. F. Köprülü, sf. 649

²⁵ Olgun, Parmaksızoğlu, s. XIII

görüldüğü gerekçesiyle yakılmış olduğudur. Firdevsî de bu hadiseden sonra II. Bâyezîd'i hicvederek Horasan'a ya da İran'a kaçmıştır. Ancak elimizde bulunan Süleymân-nâme'nin farklı ciltlerindeki bilgiler, Latîfî'nin bu kanaatinin doğru olmadığını ispatlamıştır. Özellikle Fâtih Millet Kütüphanesi'ndeki 81. ciltte bu mevzu gayet açıktır.²⁶

Eserin cüz sayısında da çeşitli ihtilaflar vardır. Kâtip Çelebi Keşfü'z-zünûn'un Şehnâme maddesinde bu eserin 330 cilt, Latîfî ve Âlî 360 cilt, , Hasan Çelebi, Beyânî ve Şemseddin Sâmî 380 cilt, Bursalı Mehmet Tahir, Franz Babinger Vladimir Fedorovich Minorsky 366 cilt olduğunu iddia etmişlerdir.²⁷ Nihad Sâmî Banarlı da, her gün bir parçası okunsun diye eserin 366 cüz halinde yazıldığının mevcut nüshalardan anlaşıldığını söyler.²⁸

Firdevsî, Süleymân-nâme'sinin 366 cilt olduğunu her fırsatta dile getirmektedir.

Bu Süleymân-nâmesin ki söyledüm

Üc yüz altmış altı cildü eyledüm

(c8/v32b/451)

Üc yüz altmış altı cildüñ toközuncı cildini

Gör ne şâfî söylemişem çün zeheb iy oldı kâl

(c9/v2a/43)

Henüz dokuzuncu ciltte eserin tamamının 366 cilt olduğunu söylemesi, Firdevsî'nin eserin cilt sayısını 366 olarak tasraladığını göstermektedir.

Üç yül altmış altı cildi söyleyem

Evvel âhîr saña şerhin eyleyem

(c9/v10a/129)

²⁶ Erdem, s. 8.

²⁷ Orhan F. Köprülü, s. 128.

²⁸ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 2011, s. 473.

Firdevsî, ya Latifi'nin belirttiği gibi bu 366 cildi yazıp bitirince II. Bâyezîd'e sundu, o da birçok cildini gereksiz bularak yaktırdı, ya da mevzuya biraz mübalağa katıp yaptığı işin ehemmiyetini gözler önüne serbilmek için 366 sayısını sürekli tekrar edip durdu.

İhtilafların farklılığına rağmen, bu gün çeşitli kütüphanelerde bulunan Süleymân-nâme nüshaları 81. cüze kadar gelmektedir. Günümüze ulaşan Süleymân-nâme yalnız 81 cilttir. Tüm bu yorumların ve ihtimallerin tahkikatını yapabilmek için Süleymân-nâme'nin 81 cildinin de gün ışığına çıkartılması gerekmektedir. Bu karanlık hazine tam mânâsıyla aydınlatılmadığı müddetçe, tüm bu yorumlar hep âfâkî kalacaktır.

Bu kadar hacimli bir eserin nasıl ortaya çıktığını, Firdevsî zamanında yaşamış olan Lâmi'nin, dîvânındaki bir kıt'ada, Firdevsî'nin Süleymân-nâmesi'ni yazdırmak için padişâhım emriyle kâtipler getirttiğini belirtmesinden anlamaktayız.²⁹

Fridevsî, Süleymân-nâme'yi yazarken tüm meslektaşlarına açıkça meydan okumakta, kendisinin yazdığı bu eseri, bir başka kimsenin hiçbir sûrette vücûda getiremediğini, kendisinden sonra da getiremeyeceğini iddia etmektedir.

Buncılayın bir kitâbı kimse hiç

Te'lif kılmadı aňla ir giç

(c9/v19b/250)

Bu Süleymân-nâme mişli bir kitâb

Söylemedi kimse bilün yâ imâm

(c8/v21b/289)

²⁹ M. F. Köprülü, s. 657.

Çandedür eş'ârile fahr eyleyen gelsün bu dem

Buña emşâl ol kitâbı te'lif itsün hem çünin

(c8/v2a/31)

Kendisini övmekten de son derece haz alan Firdevsî, Süleymân-nâme'sinin eşsiz bir eser olduğunu vurgulamaktan çekinmez.

Bu Süleymân-nâmesidür laîf

Naẓmı gökçek hem işârâtı şerîf

(c9/v10a/125)

Diñle zîbâ dürlerinden luğ idüb Firdevsi'nün

Bu Süleymân-nâme içre evvelin ü âhîrin

(c8/v2a/30)

Karşılığını yalnızca Allah (c.c)'tan bekleyerek amel işleyen eski sanatçılar gibi Firdevsî de, Süleymân-nâmesi'ni yazarken mükâfatını yalnızca Allah (c.c)'tan beklemektedir. Onun tek derdi bir eser ortaya koyabilmek ve bu sayede bir nâm bırakıp unutulmamaktır. Yine eskilerin çokça söylediği:

‘Âkil oldur ki cihânda koya bir eser

Eseri olmayanın yerinde yeller eser.’

Kelâm-ı kibârına benzer bir beyti Firdevsî şu şekilde dile getirir:

Sözi kıalan ne olsun ki diridür

Ki cân ölmez çürüyen et deridür

(c8/v2b/57)

Şükür menden Süleymân-nâme kıaldı

Kim okuyan du' âlar baña kıaldı

(c8/v2b/58)

Bu sâyede ölünce teni çürüyüp gidecek olsa da, ardında bıraktığı büyük bir eseri olması (Süleymân-nâme) hasebiyle bu eseri okuyanlar tarafından alacağı dualarla sürekli yaşayacağını ümit etmektedir.

a) Süleymân-nâme Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bu devasa eserle ilgili bu güne kadar birçok çalışma yapılmıştır. Biz burada, isimlerine ulaşabildiklerimizi zikredeceğiz.

Süleymân-nâme-i Kebîr üzerinde Gülnaz Genç (25. ve 26. ciltler)³⁰, Hamdi Güleç (42. cilt)³¹, Halil İbrahim Usta (43-45. ciltler)³², Asuman Akay (44. cilt)³³, M. Atâ Çatıkkaş (72. cilt)³⁴, Mehmet Dursun Erdem (74. cilt)³⁵, Mustafa Aksoy³⁶

³⁰ Gülnaz Genç, *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme (25 ve 26. Ciltler) Giriş-Metin-Sözlük*, (Danışman: Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1995.

³¹ Hamdi Güleç, *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme'si-42. Cilt, Dâstân-ı Ceng-i Âheng-i efrâsiyâb-ı Türk- Üzerinde Bir Metin İncelemesi*, (Danışman: Doç. Dr. Rıza Filizok), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1994.

³² Halil İbrahim Usta, *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr, İnceleme-Metin-Sözlük*, (Danışman: Prof. Dr. Hamza Zülfikar), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1995.

³³ Asuman Akay, *Firdevsî: Süleymân-nâme (44. Cilt) Metin ve Fiiller Üzerine Bir İnceleme*, (Danışman: Prof. Dr. Mertol Tulum), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1990.

³⁴ M. Atâ Çatıkkaş, *Süleymân-nâme-i Kebîr, 72. Cilt (Gramer, Sentaks, Lûgat, Metin)*, (Danışman: Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1979.

doktora tezi; Yasemin Abul (43. cilt)³⁷, Sezer Özyaşamış Şakar (81. cilt)³⁸, İlhamı Jafarova (81. cilt)³⁹ ve İbrahim Kız (81. cilt)⁴⁰ yüksek lisans tezi hazırlamışlardır.

Bir de Kanûnî Sultân Süleymân'ın saltanatını konu edinen dönemde cereyan eden vak'aları anlatan 'Süleymân-nâme'ler vardır.⁴¹ Bu Süleymân-nâmeler, incelemiş olduğumuz Süleymân-nâmelerden farklıdır.

b) Süleymân-nâme'nin Yazmaları⁴²

Süleymân-nâme yazmalarının büyük bir kısmı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir. Bundan başka yurt içinde ve dışında birçok kütüphanede de Süleymân-nâme yazmalarına rastlamaktayız.

³⁵ Mehmet Dursun Erdem, *Kitâb-ı Kissanâme-i Süleymân Aleyhisselâm Üzerine Söz Dizimi Çalışması Süleymân-nâme 74. Cilt*, (Danışman: Doç. Dr. Mehmet Aydın), On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2005.

³⁶ Mustafa Aksoy, *Uzun Firdevsî'nin Süleymân-nâmesi'nde Destan Unsurları (2 Cilt)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2000.

³⁷ Yasemin Abul, "*Süleymân-nâme-i Kebir'in 43. Cildi Üzerinde Metin ve İnceleme*", Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2004.

³⁸ Sezer Özyaşamış Şakar, *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. Cilt, 28 yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri*, (Danışman: Prof. Dr. Halil Ersoylu), Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003.

³⁹ İlhamı Jafarova, *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. Cilt, 28 yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul 2003.

⁴⁰ İbrahim Kız, *Firdevsî-i Rûmî'ni Süleymân-nâme Yazmasının (81. Cilt 70, 54 b.yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.

⁴¹ Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yay., 2.bs., Ankara 2011, s. 280-285.

⁴² Bu katalogun hazırlanmasında Mehmet Dursun Erdem'in çalışması esas alınmıştır.

(1) Yazmaların Bulunduğu Kütüphaneler ve Kayıtları:

- 1.Topkapı Müzesi Kütüphanesi, nr.: H. 1525-1526-1527-1528-1529- 1530-1531-1532-1534-1535-1536-1537-1231-K. 892.
- 2.Süleymâniye, Hacı Mahmud Ef., nr.:4863.
- 3.Fâtih Millet Kütüphanesi nr. 317
- 4.İstanbul Belediyesi Yazmaları, B 26 (M. Cevdet)
- 5.İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. 9884, 264 yk., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi TDE Böl. Ktp. nr. 4008,125 yk.
- 6.Gotha, nr. 111(357 yk.), 208 (253 yk.), 242 (48 yk.), (bk. Pertsch, W)
- 7.Vaticano-Turco, nr. 28, 183 yk. XVI. yüzyıl
- 8.Macaristan İlimler Akademisi, Török F. 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14,
- 9.Bibl. Nationale, II supl. 1293 (bk. Blochet, E.).
- 10.Uppsala, nr. 196 (Tonberg s. 119).
- 11.Berlin nr. 470, 49 yk. (bk. Pertsch, W. s. 457)

2) Kıssanâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm

Firdevsî'nin Süleymân-nâme'den evvel Balıkesir'de yazdığı bu mensur eser, Hz. Süleymân (a.s.)'ın hikâyesini ele almada bir ön deneme olarak değerlendirilebilir. Eser bütünüyle düz yazıdır, sadece başında ve sonunda birer kasîde vardır. Eser 21 satırlı, 357 varaktır.⁴³

Bu eser müstakil bir yazma olmayıp Süleymân-nâme'nin 74-75-76. ciltlerinin bir yazmasıdır. 74. cildin iki yazması bilinmektedir. Her ikisi de

⁴³ Olgun, Parmaksızoğlu, s. XVII.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir. Yazmaların birisi Hazine 1231 numarada, öbürü ise Hazine 1536 numarada kayıtlıdır. Hazine 1536 numarada kayıtlı olan yazma, 1231 numaralı yazmaya göre eksiktir. Ayrıca bu yazmanın bazı yerleri harekesizdir. Eser üzerinde Mehmet Dursun Erdem çalışmıştır.⁴⁴

3) Hayât ve Memât (Hayat-nâme)

Firdevsî, ahlak ve tasavvuftan bahseden 95 varaklık bu eserini İstanbul'da H. 914/ M. 1508'de Farsçadan tercüme etmiştir. Eser, Süleymâniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Bölümü 2333 numarada kayıtlıdır.⁴⁵

4) Silahşör-nâme (Musallah-nâme)

Bir yazması Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 625'te bulunan eseri, 21 sayfa halinde Wickerhauser yayımlamıştır. Ardından Schlehta Wssehrd tarafından Almancaya çevrilen eser, daha sonra da Bonelli tarafından ikinci defa 20 sayfa olarak yayımlanmıştır.⁴⁶

5) Şatranç-nâme-i Kebîr

Berlin ve Münih nüshalarından başka, bir nüshası da Nur Osmâniye Kütüphanesi'nde bulunan bu eseri Firdevsî M. 1503/H.909'da Balıkesir'de telif etmiştir. Eser, satranç oyununun tarihçesi ve tekniği açısından verdiği

⁴⁴ Erdem, age.

⁴⁵ Orhan F. Köprülü, s. 129

⁴⁶ Age., s. 129

malumatlarla mühim bir yer tutar. Firdevsî, 40 kadar daha eseri olduğunu manzum-mensur olarak telif ettiği bu eserinde söylemiştir.⁴⁷

6) Kutb-nâme (Kıssa-i Cezîre-i Midilli)

Her iki isimle de anılan eser,146 yapraktan müteşekkildir. Eser manzum olup H. 909 (M. 1503) yılında yazılmış, aynı yıl Muhammed b. Resul-i Serayî tarafından istinsah edilmiştir. Eserde, Venedikliler ile Fransızların Midilli'ye hücumları ve Osmânlılar'ın buna direnişi destansı bir biçimde anlatılmaktadır. Eser İbrahim Olgun ve İsmet Parmaksızoğlu tarafından kitap olarak yayımlanmıştır.⁴⁸

7) Da'vet-nâme

İlm-i nücüm ve ulûm-ı 'garîbe'ye dair önemli bir eserdir. Girişinden anlaşıldığına göre Bâyezîd'in cülûsundan önce H. 893/ M. 1488 yılında Balıkesir'de Arapça ve Farsça bazı eserlerden tercüme edilmiştir. II. Bâyezîd'e sunulmak için yazılan bu eserde çoğu burçlara ait minyatür, 145 resim ve şekil bulunmaktadır. Bilinen tek yazması İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (TY nr. 208) numarada kayıtlıdır. Altı konu başlığından müteşekkil eser 90 varaktır.⁴⁹ Eser üzerinde Fatma Büyükkarcı çalışmıştır.⁵⁰

⁴⁷ Age., s. 129.

⁴⁸ Olgun, Parmaksızoğlu, s. XVIII.

⁴⁹ Orhan F. Köprülü, s. 128

⁵⁰ Fatma Büyükkarcı, *Firdevsî-i Tavîl ve Dâvetnâmesi*,(Danışman: Prof. Dr. Günay Kut), Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993.

8) Münâzara-i Seyf ü Kalem (Seyf-nâme)

Konusu itibariyle kılıç ve kalemin mukayesesinin yapıldığı eser, 1485 tarihinde Balıkesir’de yazılmıştır. Firdevsî’nin bu eseri, yazmış olduğu diğer eserleri hakkında malumat vermesi açısından mühimdir. Nitekim bu eserin 5. varlığında, bazılarını bugün dahi ulaşamadığımız Hadîkatü’l-Hakâyık, Firâset-nâme, Tecnîsât-ı Süleymân, Şatranç-nâme-i Kebîr, Belkıs-nâme, Tâli’-i Mevlûd-ı Kebîr ve Kutb-nâme adlı eserlerini zikretmektedir. Bunlardan Hadîkatü’l-Hakâyık, Firâset-nâme, Tecnîsât-ı Süleymân, Belkıs-nâme, Tâli’-i Mevlûd-ı Kebîr adlı eserlere henüz ulaşamamıştır. Eser üzerinde Ahmet Tanyıldız çalışma yapmıştır.⁵¹

9) Hadikatü’l-Hakâyık

Bu eser ‘Münâzara-yı Seyf ü Kalem’de zikredilmiştir. Nüshası bulunamamıştır.

10) Firâset-nâme

Bu eserin günümüze ulaşan bir yazması yoktur. Eser hakkındaki bilgiyi Firdevsî’nin Süleymân-nâme ve Münâzara-i Seyf ü Kalem adlı eserlerinden alıyoruz. Bu eser kayıtlara göre II. Bâyezîd tahta çıkmadan önce Balıkesir’de kaleme alınmıştır.

⁵¹ Ahmet Tanyıldız, *Firdevsi-i Taviî Münazara-i Seyf ü Kalem (İnceleme-Metin-Sözlük)*, (Danışman: Prof. Dr. Osman Horata), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.

11) Tecnîsat-ı Süleymân

Bu eser ‘Münâzara-yı Seyf ü Kalem’de zikredilmiştir. Nüshası bulunamamıştır.

12) Belkıs-nâme

Bu eser ‘Münâzara-yı Seyf ü Kalem’de zikredilmiştir. Nüshası bulunamamıştır.

13) Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr

Bu eser ‘Münâzara-yı Seyf ü Kalem’de zikredilmiştir. Nüshası bulunamamıştır.

14) Hadis-i Ahsen

Bu eser de ‘Münâzara-yı Seyf ü Kalem’ adlı eserde zikredilmiştir. Fuad Köprülü ve Bursalı Tahir bunu bir eser olarak telakki etmelerine karşılık, Fatma Büyükkarcı bu ibarenin ‘Güzel bir deyişle eserlerini kaleme almak’ manasında kullanıldığını ifade eder. ‘Münâzara-yı Seyf ü Kalem’de zikrolunan eser adlarının hepsinin kırmızı mürekkeple yazılmış olması, Köprülü ve Bursalı Tahir’in bunu eser olarak kabul etmelerindeki çıkış noktasıdır. Fatma Büyükkarcı ise böyle bir esere ‘Münâzara-yı seyf ü Kalem’ dışında hiçbir yerde rastlanılmadığını ileri

sürmekte ve bu ibarenin yukarıda belirttiğimiz gibi ele alınmasının bizi daha sağlıklı bir sonuca götüreceğini ifade etmektedir.⁵²

15) Tercüme-i Câme-şûy-nâme

Nasîrüddîn-i Tûsî'ye isnâd edilen ve dokuz bölümden oluşan bu esere Firdevsî bir bölüm ekleyerek bu eseri Türkçeye çevirmiştir. H. 914/M. 1508'de yazıldığı söylenen bu eser, verdiği malumatlar sayesinde kumaş ve sanayi tarihi bakımından ehemmiyetlidir. Çeşitli kumaşlarda görülen lekelerin nasıl temizleneceğini de anlatan esere ulaşamamıştır.⁵³

16) Tuhfetü'l-Hâdî

Hakâyık-nâme ve Hakikat-nâme adlarıyla da anılan, Abdullah-ı İlahî'nin menkıbeleri ve tasavvuf hakkında bilgi veren bu eser, Hazinedârbaşı Ali Ağa'nın oğlu Mehmet Bey'e armağan olarak kaleme alınmıştır. Ankara Millî Kütüphane'de ve Süleymâniye Kütüphanesi'nde çeşitli yazmaları mevcuttur.⁵⁴

17) Pend-nâme-i Eflâtun

Sağlık ve temizlik konularından bahseden küçük çapta bir eserdir. Farsçadan Türkçeye çevrilmiştir. M. Ata Çatıkkaş, bu eserin Firdevsî'ye ait olmadığını, Firdevsî adlı bir başka kimse tarafından Şeyh Sa'dî-i Şirâzî'nin 'Gülistân' isimli eserinin istinsahı olduğunu belirtir.

⁵² Ahmet Tanyıldız, “*Uzun firdevsî ve Münâzara-i Seyf ü Kalemî*”, TÜBAR-XXII, 2007 Güz. s. 169-170.

⁵³ Çatıkkaş, s. 25.

⁵⁴ Orhan F. Köprülü, s. 129.

18) Teşhîsü'l-İnsân

H. 886/ M. 1481 yılında kaleme alınan eser, Farsçadan Türkçeye çevrilip Ahmet Paşa'ya sunulmuştur. 143 yapraktan oluşan eserin tek yazması İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kitaplığı'nda bulunmaktadır.⁵⁵

19) Vilâyet-nâme

Abdülbaki Gölpınarlı, hazırlamış olduğu mensur Vilâyet-nâme'de manzum bir Vilâyet-nâme'den bahseder ve bunun da Firdevsî'ya ait olduğunu ifade eder. Bu eser, Sezer Özyaşamış Şakar'ın bir makalesinde zikrolunur.⁵⁶

20) Kur'ân-ı Kerîm'den Tefe'üle Dair Risâle (Hazâ el-Kitâbü Fâlû Kur'ân-ı Azîm)

Harekeli nesihle yazılmış olan eser 28 yapraktır. Her sayfada 15 satır bulunmaktadır. Bu eser de aynı makalede zikredilmiştir.⁵⁷

⁵⁵ Erdem, s. 12.

⁵⁶Sezer Özyaşamış Şakar, “*Firdevsî-İ Rûmî ve Terceme-İ Câmeşûy-Nâme*” Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4 Fall 2007, s. 726.

⁵⁷ Age. s. 726.

21) Terceme-i Hadîs-i Erbaîn

Konusu tefsir olan eser 5 varaktır.⁵⁸

D. Süleymân-nâme'nin Kaynakları

Astronomiden tıbbâ, matematikten gepmetriye her türlü ilme vâkîf olan Firdevsî, ilminin kaynaklarını Süleymân-nâme'de doğrudan ya da dolaylı olarak zikreder. Biz bu kısımda, incelediğimiz ciltlerde Firdevsî'nin ismini zikredip de yararlandığı kaynakları ele alacağız.

1. Kur'ân-ı Kerîm

İslâm dininin temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm, Allah (c.c)'ın son peygamber Hz. Muhammed (s.a.s)'e indirdiği son ilâhî kitaptır. Bütün insanlığa gönderilmiştir. Kendisinden evvelki bütün hak kitapları tasdik edip onlardan misaller verir. Bütün ilâhî kitapların ortak hükmünü ve hedefini hatırlatır.⁵⁹

Firdevsî, Süleyân-nâme'sinde sık sık Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinden iktibaslar yaparak orada zikredilen hâdiselere telmihte bulunur. Kur'ân-ı Kerîm'den 'Kitâb-ı Sübhânî, Kitâb-ı Temcîd, Kelâm-ı Tevhîd, Kitâb-ı Kerîm, Kelâm-ı Rabbânî, Kelâm-ı Kadîm' diye bahseder.

“...Nitekim Kelâm-ı Rabbânî'de ve Kitâb-ı Sübhânîde buyurur kim...”

(c8/v26a/1)

⁵⁸ Age. s. 726.

⁵⁹ Dilaver Selvi, “*Ehl-i Sünnet İnanç*”, Semerkand Yay., 15.bs., İstanbul 2009, s. 107-117.

“...Dağı Hâk celle ve ‘alâ bir yirde dağı Kitâb-ı Tevhîdinde ve Hîtâb-ı Temcîdinde buyurur kim...”

(c8/v26a/2-3)

2. Tevrat

İbranice ‘Tôrâ’ adı verilen Tevrat, Mûsâ (a.s)’a indirilmiştir. İbranice bir kelime olup ‘kanuni şeriat, buyruk’ mânâlarına gelir. Tevrat, Hz. Mûsâ (a.s)’ya indirildiği gibi kalmamış, onu okuyup anlayan Yahudi âlimleri tarafından maddî çıkar ve itibar için mânâları değiştirilmiş, bazı yerleri silinip keyfî eklemeler yapılmış, bazı âyetleri de gizlenmiştir.⁶⁰

Firdevsî, yararlandığı kaynaklar arasında Tevrat’ı göstermemesine rağmen Tevrat, metinde geçen bazı bilgilerin kaynağını oluşturur.

Şıdķına şâhid anuñ Tevrât’ı İncil ü Zebûr

Şânına nâzil anuñ Furķân-ı Rabbi’l-‘âlemîn

(c8/v1b/14)

3. Zebûr

Hz. Dâvûd (a.s)’a indirilmiş ilâhî bir kitaptır. ‘Yazılı Kitap’ mânâsına gelen Zebûr, Tevrat’tan sonra gönderilmiştir. Zebûr, birtakım ilâhî münâcât, yalvarış,

⁶⁰ Age., s. 104-105.

öğüt ve itikada ait hükümlerden ibarettir. Yahudiler, Tevrat'a yaptıkları gibi Zebûr'u da tahrif edip aslını bozmuşlardır.⁶¹

Firdevsî'nin Zebûr hakkındaki malumatını Süleymân-nâme'de geçen aşağıdaki satırlardan anlamaktayız. Teferruatlı bir malumat verip kendi ifadesiyle Zebûr'u bizlere tanıtmaktadır.

“...Hâk Te'âlâ Dâvûd'a 'aleyhi's-selâm yüz elli sûresi Zebûr indürdi kim elli sûresi Baht-ı Naşr ile Bâbil ehlinüñ қазиyyeleri kim ederdiler, olıserdür ve elli sûresi dağı Eferîdün ehlinüñ ya'ni kim Ferîdün neslinüñ 'acem meliklerinüñ vâkı' olacak қазиyyeleridi kim ol zemân gelecek idi. Amma kim elli sûresi dağı va'z naşâyiğ hikmet sözleridi ve anuñ icinde helâl ve harâm ve hudûd ve aḥkâm beyânı yoğıdı...”

(c8/v2b/12-15)

Ol gönül durur Zebûr'ı oldı tenzil-i İlâh

Aña 'izzet kıluriseñ pâdişâh

(c8/v54a/811)

Burada da Zebûr'un Allah (c.c)'ın gönderdiği bir kitap olduğunu, ona kıymet verip onu yüctmek gerektiğini söyler.

4. Hz. Lokmân Hakîm (a.s)

Lokmân (a.s), Medyen ve Eyke halkından olup Dâvûd (a.s) devrinde yaşamıştır. İsrâil oğullarından bir adamın kölesi iken onun tarafından azat edilmiş, kendisine ayrıca mal da verilmiştir. Birçok âlime göre Lokmân (a.s) peygamber değildir ve vahye de mazhar olmamıştır. Fakat Allah (c.c)'ın salih bir kuludur.

⁶¹ Age., s. 105-106.

Lokmân (a.s), nübüvvetle veya krallıkla hikmet arasında muhayyer kılınmış, o da hikmeti tercih etmiştir.⁶² Allah (c.c) da, Lokmân (a.s)’a hikmet vermiştir.⁶³

Lokman (a.s), Süleymân-nâme’de ‘Hakîm’, ‘Lokmân Hakîm’ diye geçmektedir. Firdevsî, ‘Hakîm kavlince’ diye başlayarak eserin mensur kısımlarının hemen hemen tümünün başında Lokmân (a.s)’ı zikreder.

“...Loqmân hâkîm kavlince Ekber bin ‘İbâz ve Eflâṭun-ı Yunânî ṭabîb-i üstâz kim bu iki kâmil ve ehl-i ‘irfân bu Süleymân-nâmenüñ mü’ellifleridür, iy seḥundân pes ol iki hâkîmüñ naqlince Firdevs-i hâķîr kim bu üç yüz altmış altı mücellid kitâb-ı Süleymân-nâmeyi taṣnîf eyledi...”

(c8/v12a/10-12)

Firdevsî, Lokmân Hakîm’den yararlanmakla kalmamış, bu Süleymân-nâme’nin bizzat onun eseri olduğunu kendi ağzıyla dile getirmiştir. Yine Lokmân Hakîm’i kâmil ve ehli irfan olarak tavsif etmesi, kanaatimizce ona olan saygı ve muhabbetinin ölçüsünü göstermeye kâfidir.

5. İbn-i Abbas (r.a)

Hz. Peygamber (s.a.s)’in amcasının oğlu olan İbni Abbas, hicret’ten 3 yıl kadar önce Mekke’de doğmuştur. Tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivayet eden arasında yer alan sahâbedir. Kur’ân-ı Kerîm’in inceliklerini anlayıp yorumlaması için Hz. Peygamber (s.a.s) özel olarak dua

⁶² M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi Cilt I-II*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 8.bs., Ankara 2004, s. 229-235.

⁶³ “Andolsun ki biz Lokmân’a, Allah’a şükret diye hikmet verdik...” Lokmân Sûresi 31/12 Yazır, s. 298.

etmiştir. İbni Abbas (r.a)'a nisbet edilen tefsir rivayetleri sayıca pek çok olduğu gibi sağlamlık bakımından da farklılık arz etmektedir.⁶⁴

“...Tāvus rivāyet ider ibn-i ‘Abbās’dan rağıyallahu ‘anh ol eyitdi kim hic Kuran’da kuşluk nemāzın bildünüz mi?”

(c8/v26a/12-13)

6. Ebû Hureyre (r.a)

Ebû Hureyre (r.a), çok hadis rivâyet etmekle tanınmıştır. Ne zaman doğduğu bilinmeyen Ebû Hureyre (r.a)'nin 678 yılında 58 yaşında vefat ettiği sanılmaktadır.

Binden fazla hadis rivâyet eden Ebû Hureyre (r.a), Peygamber (s.a.s)'in yanından hiç ayrılmamış, ondan duyduğu her şeyi ezberleme cihetine gitmiştir. Güçlü bir hafızaya sahip olan Ebû Hureyre (r.a), öğrendiği hadisleri başkalarına anlatmayı vazife bilmiştir.⁶⁵

“...Andan sonra yine Ebû Hureyre'den dağı rivâyet olur kim Kaşas-ı Kebir'den dağı gelür kim hazret-i risalet buyurur kim Dāvūd ‘aleyhi’s-selām gözleri çağırırdı...”

(c8/v25b/3-4)

⁶⁴ İsmail L. Çakan, Muhammed Eroğlu, “Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 1, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 76-79.

⁶⁵ M. Yaşar Kandemir, “Ebû Hureyre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 160-167.

7. Ekber Bin İbâz

Firdevsî, Ekber bin İbâz'ın ismini Eflâtûn'la beraber anıp onu da Süleymân-nâme'nin müelliflerinden saymasına rağmen, iki cilt boyunca Ekber bin İbâz'ın ismini yalnızca bir yerde zikreder.

“...Loğmân hâkîm kavlince Ekber bin ‘İbâz ve Eflâṭûn-ı Yunânî ṭabīb-i üstâz kim bu iki kâmil ve ehl-i ‘irfân bu Süleymân-nâmenüñ mü’ellifleridür...”

(c8/v12a/10-11)

8. Hz. Tâvûs (rah.a)

Tabî'nin meşhur hadis âlimlerinden olan Tâvûs b. Keysân (rah. a), aslen İranlı olup 653 yılında Yemen'de doğmuştur. Büyük bir hadis âlimi olmasının yanı sıra, fıkıh ve tefsir ilmine de vâkıftı. Hadis ilmini Hz. Aişe (r.a), Abdullah ibni Ömer (r.a), Ebû Hureyre (r.a), Abdullah bin Amr (r.a), Hz. Zeyd bin Erkam (r.a) gibi sahâbelerden, kıraat ilmini de Hz. Abbas (r.a)'tan talim etmiştir. 725 tarihinde Mekke'de vefat etmiştir.⁶⁶

Firdevsî, yararlandığı kaynaklar arasında Hz. Tâvûs b. Keysân (rah. a)'ı da zikreder.

“...Ṭâvus rivâyet ider ibn-i ‘Abbâs'dan raḍıyallahu ‘anh ol eyitdi kim ⁽¹³⁾hic Kuran'da kuşluk nemâzın bildüñüz mi?”

(c8/v26a/12-13)

⁶⁶ Abdullah Kahraman, “Tâvûs b. Keysân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s. 185–186.

9. Eflâtûn-ı Yunânî

İslâm felsefesi üzerinde önemli etkileri olan İlkçağ Yunan filozofu Eflâtûn, Aristo'nun torunu olup Atina'da doğmuştur. Asıl adı Platon olan Eflâtûn'un ismi, Arapça'da 'p' sessizinin bulunmaması ve yan yana iki sessiz harfin telaffuzundaki güçlük sebebiyle Arap literatürüne Felâtun, Felâtûn veya daha yaygın olarak Eflâtûn şeklinde geçmiştir. M.Ö. 347 yılında 80 yaşında vefat etmiştir.⁶⁷

Firdevsî, Eflâtûn'a çok büyük kıymet verir ve Süleymân-nâme'deki birçok hikâyeyi onun vermiş olduğu malumat ışığında değerlendirir.

Naql-i Eflâtûn-i Yunânî budur

Kim didüm ben saña bu sözdür

(c8/v40b/571)

“...Loqmân hakîm kavlince nâkilân-(ı) muhtâr ve Eflâtûn-ı Yunânî naqlince...”

(c8/v22a/6)

10. Taberî

İslâm tarihçisi ve müfessiri olan Taberî, 839 yılında Taberistan'da Âmul şehrinde doğmuştur. Yedi yaşında Kur'ân-ı Kerîm'i hıfzetmiş olan Taberî, kendisini genç yaşta ilme vermiştir. Taberî, yazdığı her bilginin kaynağını göstermiş, fakat bunların doğruluğunun mesuliyetini üzerine almamıştır. Birçok

⁶⁷ Fahrettin Olguner, “Eflâtûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 469–476.

eser vermiş olan Taberî'nin, günümüze çok az eseri ulaşabilmiştir. Taberî Târihi, Taberî Tefsiri bunlardan bazılarıdır.⁶⁸

Firdevsî, yararlandığı kaynaklar arasında Taberî'yi de zikredip onun rivâyetlerini de göz önünde bulundurur.

“...Amma Tevârih-i Taberî kavlince nakil budur kim Dāvūd Tālūt'un kızını hâl-i hayâtında aldı, nikâh kıldı. Altı yıl miqdârı bilesince oldu...”

(c8/v30a/9-10)

11. Kasas-ı Kebir, Târih-i İbni Kebîr, Târih-i Şâhî

Firdevsî, yararlandığı kaynaklar arasında Kasas-ı Kebîr, Târih-i İbni Kebîr, Târih-i Şâhî'yi de gösterir. Bu kaynakların çoğunun ismine dokuzuncu cildin sonunda rastlanılır.

“...dahı rivâyet olur kim Kaşas-ı Kebir'den dahı gelür kim hazret-i risâlet buyurur kim Dāvūd 'aleyhi's-selâm gözleri çağırıldı...”

(c8/v25b/4)

“...Amma Kaşas-ı Kebir'de ve Tevârih-i Taberî'de, Târih-i İbn-i Kebîr'de, Târih-i Şâhî'de gelür ki Dāvūd'un hilâfeti devrinde Menüçehr melikidi ve Tahmâsab Menüçehr'un oğlydı...”

(c9/v41a/12-13)

⁶⁸ Fikret Işıltan, “*El-Taberî, Ebû Cafer Muhammed B. Cerîr B. Yezîd*”, *İslâm Ansiklopedisi XI*, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s. 594-598.

12. Yehudâ Tarihi

Dâvûd (a.s), Süleymân-nâme'nin bazı kısımlarında verdiği malumatın Yahudi kaynaklı olduğunu belirtir.

“...‘İmrānîler târihinde naql-i Yehûda budur kim ne kadar cüzâm varısa Yu‘â’nuñ neslidür kim vâkı‘ olur. Evvel ‘âlem içre kaç‘a hic cüzâm nesli aşlı yoğıdı...”

(c8/v32a/7-8)

“...Ve dağı Yehûda târihinde gördüm ki eydür Dâvûd rebâb çalardı. Bir kavülde yine gelir kim ol rebâbuñ delüklerinden şabâ yili gelüb girürdi, lañif âvâzlar virürdi. Anuñ yanınca Dâvûd dağı âvâzile Zebûr oğurdi. Amma kim bu sözüñ aşlı yoğıdur...”

(c8/v53b/11-13)

BİRİNCİ BÖLÜM İNCELEME

A. Metnin Özeti

İncelemesini yaptığımız metnin iki ana karakteri vardır: Birisi Dâvûd (a.s), diğeri de İran'ın efsanevi kahramanlarından Nerîmân'ın oğlu Sâm'dır. Dolayısıyla metnin özetini verirken vakayı bu iki karakter etrafında incelemek daha doğru olacaktır. Metinde sırasıyla Dâvûd (a.s)'a ve Sâm'a yer verilir. İki karakter de aynı zamanda anlatılır fakat birbirleriyle hiç karşılaştırılmazlar. Bunu Firdevsî şu şekilde açıklar:

Gâh Süleymân'dan diyevüz kışşa

Gâh idem vaşf-ı hâl-i Şâh-ı Sâm

(c9/v29a/380)

Bir bölümde Sâm'dan bahseden Firdevsî, okuyucu yormamak ve sıkmamak düşüncesiyle olsa gerek, diğerk bölümde hemen Dâvûd (a.s) veya Süleymân (a.s)'dan bahseder. İncelediğimiz ciltlerde henüz Süleymân (a.s) dünyaya gelmediği için babası Dâvûd (a.s)'un kıssaları anlatılır.

Metinde Sâm-suvar hayalî, Dâvûd (a.s) ise hakikî bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Dâvûd (a.s)'un anlatıldığı bölümler Kudüs, Amelika, Filistin vs. gibi gerçek dünyada; Sâm-suvâr'ın anlatıldığı kısımlar ise yerin ikinci kat altı, semanın üçüncü katı vs. gibi mekânlarda geçer. Dâvûd (a.s) Amelika sultanlarıyla, Sâm ise cin çerisi ve olağanüstü yaratıklarla mücadele eder.

1. Metnin İki Ana Karakteri

a) Dâvûd (a.s)

Hikâye, Dâvûd (a.s)'un Tâlût zulmünden kaçıp Adulam Mağarasına sığınması ile başlayıp Mevav melikine iltica etmesiyle devam eder. Bir müddet burada kalan Dâvûd (a.s), melikin haramilik edip hak yolu tutmaması üzerine onun memleketinde durmamaya karar verir. Kudüs şehrine gelerek İmran dilince Kâd adı verilen zamanın peygamberi ile görüşür. Zamanın peygamberi kendisine Yehûda memleketine gitmesini ve sabretmesini söyler. Kısa bir zaman sonra da saltanatının artacağı ve Tâlût'un yerine geçip büyük bir hükümdar olacağı müjdesini verir. Bu müjde üzerine Kudüs şehrinde ayrılıp Mavav'a gelen Dâvûd (a.s), kavmini ve ehl-i beytini de alarak Yehûda memleketine göç eder.

Diğer taraftan Tâlût, Dâvûd (a.s) korkusundan rahat edememektedir. Dâvûd (a.s)'un bu yokluğu sırasında Dâvûd (a.s)'a bağlı insanların çoğunu huzuruna getirtip öldürtür. Bu haberi işiten Dâvûd (a.s) çok üzülür. Geri kalan arkadaşları ve ailesi de Tâlût korkusundan bir gece ansızın Dâvûd (a.s)'un yanından uzaklaşıp ortadan kaybolurlar. Yanındaki herkesin kendisini terk etmesine daha da üzülen Dâvûd (a.s), Evyâser ile birlikte yine bir mağaraya sığınır.

Tâlût, Dâvûd'un bu mağarada olduğunu şeytan vasıtası ile haber alır ve bu mağaraya doğru sefer kılar. Türlü meşakkatlerden sonra mağaranın yakınlarına ulaşan Tâlût leşkerinin gürültüsünü işiten Dâvûd (a.s), Allah (c.c)'a münacatta bulunur ve Allah (c.c) kendisine yardım eder. Tâlût'a bir melek gönderir. Bu melek, Câlût'un oğlu Hürmüz'ün oğlu Sührâb Şâh'ın kendisine doğru geldiğini haber verir.

Diğer taraftan Sührâb Şâh, Tâlût'un Dâvûd (a.s) üzerine gittiğini öğrenip onu gafil avlamak ister. Dâvûd (a.s)'u yakalamaktan vazgeçen Tâlût, Sührâb Şâh'a karşı gelip onunla cenk eder. Cengin sonucunda Tâlût muzaffer olur, Sührâb Şâh canını zor kurtarır.

Cenk sonrası, kendisine güven gelen Tâlût, tekrar Dâvûd (a.s)'u yakalamaya azmeder. Bulunduğu kaleye gelir. Racîm (şeytan) yine iş başındadır ve Tâlût'u Dâvûd ve Evyâser'in gizlendiği mağaraya götürür. Tâlût, burada Dâvûd (a.s)'u göremez. Fakat Dâvûd (a.s) onu görmektedir. Uyuduğu sırada Tâlût'un elbisesinden bir parça keser. Uyandığında durumu fark eden Tâlût, eğer istemiş olsaydı, Dâvûd (a.s)'un kendisini öldürebileceğini görür. Hiç kimseye kötülük düşünmeyen Dâvûd (a.s)'un bu halini gören Tâlût, Dâvûd (a.s)'la kızını evlendirir, kendisine ve ailesine kötü davranmayacağı sözünü verir.

Bu evliliğinden sonra devrin peygamberi İsmûil (a.s) peygamber vefat eder. Dâvûd (a.s)'un satveti, şevketi, azameti, firâseti, kıyâseti, hükm-i hükûmeti, saadeti artar. Bir gün kendisine ve mahiyetindekilere ikram etmesi için Nâvül adlı bir kimseden koyun ister. Bu kimse de cimrinin tekidir ve Dâvûd (a.s)'a koyun göndermeyi reddeder. Dâvûd (a.s) kendisini birçok beladan ve başka kavimlerin istilasından koruduğu bu kimsenin kendisine böyle davranmasına tahammül edemez ve üzerine asker göndedir.

Nâvül'ün kâmile, fâzile ve cemile bir hanımı vardır. Dâvûd (a.s)'un geldiğini görünce Nâvül'den habersiz Dâvûd (a.s) ve askerlerine ikramlarda bulunur, hediyeler verir. Bu hanımı görünce, Dâvûd (a.s) ona karşı bir muhabbet besler. Onun hatırına Nâvül'ü helak etmekten vazgeçer. Hanımı Dâvûd (a.s)'a olan biteni anlatır ve Nâvül malının verilmesinden duyduğu acı ile on güne kalmaz ölür. Nâvül'ün öldüğünü öğrenen Dâvûd (a.s), Nâvül'ün hanımını ister ve kendisine zevce yapar.

Onun ardından bir hanım daha alan Dâvûd (a.s)'a, Tâlût'un kızı olan hanımı düşman olur. Dâvûd (a.s)'u babası Tâlût'a şikâyet eder. Bu haberi alan Tâlût, asker çekip Dâvûd (a.s) üzerine gelir. Bir yerde konaklama esnasında Tâlût'un otağına sessizce giren Dâvûd (a.s), onu yine yatarken bulur. Kendisine bir zarar vermeden başı ucuna, kol ve bacaklarının kenarlarına birer tane ok saplar ve yine sessizce buradan ayrılır.

Uyandığında ne olduğunu anlayan Tâlût, Dâvûd (a.s)'un kendisine düşmanlık yapmadığını, kendisinin dostu olduğunu görür. Dâvûd (a.s) Tâlût'un

huzuruna gelir ve kendisine artık itimadı kalmadığını, artık kendisiyle aralarında bir münasebet kalmadığını söyler. Dâvûd (a.s) buradan ayrılıp Ahiş bin Mâğuc adlı bir melike iltica eder, durumunu anlatır ve kendisine yer yurt verilmesini talep eder. Bu Ahiş Melik Amelika kavmindendir ve zamanın hükümdarı Sührâb Şâh'ın hem akrabası hem de beylerbeyidir.

Bir gün Sührâb Şâh'tan Ahiş Melik'e Tâlût üzerine sefere çıkması hususunda bir emir gelir. Dâvûd (a.s) da kavmini kabilesini, babası İşâ'ya emanet edip Ahiş Melik ile birlikte Tâlût'un üzerine yürür. Ahiş Melik'in askerleri, Dâvûd (a.s)'un yanlarında olmalarından rahatsız olurlar ve durumu Ahiş Melik'e bildirirler. O da istemeyerek de olsa Dâvûd (a.s)'a geri dönmesini söyler. Dâvûd (a.s) şehir dışında iken Kayser Harekî adlı bir harami, kimsenin olmadığını fırsat bilerek Dâvûd'un babası İşâ'yı ve aile efradını kılıçtan geçirir.

Memleketine dönen Dâvûd (a.s), bu ahvali görünce gayet melül olur ve bunların neden başına geldiğini düşünür. Evyâser, secdeye kapanır ve Allah (c.c)'ın nidasını işitir. Ailesini, Allah (c.c)'a değil de babası İşâ'ya emanet ettiği için bu musibetin Allah (c.c)'ın Dâvûd (a.s)'a bir gazabı olduğunu öğrenir. Bu haberi Evyâser'den alan Dâvûd (a.s), hatasını anlar. Hemen Kayser Harekî'nin peşine düşer ve yakalar. Onu babasının mezarı başında öldürtür. Bir müddet bu şekilde geçer.

Tâlût, Dâvûd (a.s)'tan ayrıldıktan sonra büyük bir nedamet duyar. Yaptıklarına pişman olur. Çünkü zâhit, âbit, zâkir, evliyâ, etfiyâ, derviş ve gedâ kim olursa hep öldürmüş, hiçbir kimseye merhamet kılmamıştır. Artık tevbe etmek istemektedir fakat hiç kimse onun yaptıkları yüzünden tevbesinin kabul edileceğini düşünmemektedir.

Bir âlim ve cemile hanım, onu İşmûil (a.s) peygamberin kabri başına götürür. İşmûil (a.s), Allah (c.c)'ın izni ile dirilir ve ancak oğulları ile beraber bir cenk esnasında şehit olursa Tâlût'un tevbesinin kabul edilebileceğini ve bağışlanabileceğini söyler.

Tâlût üç oğlunu da alarak Sührâb Şâh ordusu ile cenk eder. Cengin sonucunda Tâlût ve üç oğlu şehit olur. Tâlût'tan sonra yerine oğlu Pûsat geçer. Pûsat ilk iş olarak Dâvûd (a.s) ile cenk etmeye kalkar. Pûsat'ın beylerbeyi Evner Bin Ner ve Dâvûd (a.s)'un beylerbeyi Yua bin Çerüpa önderliğindeki iki ordu cenk ederler. Cenk esnasında Evner Bin Ner, Yua'nın kardeşini öldürür. Cengin sonunda Yua bin Çerüpa emrindeki leşker muzaffer olur.

Tâlût'un ölümü ve Pûsat ordusunun Yua'ya mağlup olması neticesinde benî İsrâil kabilesinin on iki bölüğünden altısı Dâvûd (a.s)'a tabi olur. Dâvûd (a.s)'un heybeti, haşmeti, şecaati ve hükümranlığı daha da artar.

Dâvûd (a.s) kırk yaşına geldiğinde kendisine peygamberlik verilir. Yüz elli sûrelik Zebûr indirilir. Elli sûresi Baht-ı Nasr ile Bâbil ehli, elli sûresi Ferîdûn nesli Acem melikleri hakkındadır. Elli sûresi de vaaz ve hikmet sözleridir.

Dâvûd (a.s)'a peygamberlikle beraber kendisinden önceki peygamberlere verilmeyen beş mucize verilmiştir. Bunlar güzel ses, demire muma şekil verir gibi elinde şekillendirebilme kabiliyeti, haklıyı haksızdan ayırma basireti, kimseden korkmama cesareti ve dağdaki hayvanların kendisine muti kılınmasıdır.

Dâvûd (a.s) peygamber olduktan sonra saltanatı artar. Benî İsrâil'in en âlim kişisi Berhiyâ bin Engiyâ onun veziri olur. Bu durumu gören İsrâil oğulları akın akın Dâvûd (a.s)'a tabi olmaya gelirler.

Diğer taraftan Tâlût'un oğlu Pûsat ve onun veziri Evner Bin Ner, Amelika'da hüküm sürmektedirler. Evner bin Ner, Tâlût'un cariyelerinden birisine zorla zina eder. Bu durumu Pûsat'a haber verirler. Pûsat, Evner Bin Ner'den bunun hesabını sorar, ardından ona nasihat eder. Evner, suçlamaları reddederek kendisini haklı çıkarmaya kalkar. Pûsat'a isyan ederek ona asi olur. Bu gelişmeler yaşanırken Evner bin Ner Dâvûd (a.s)'a name gönderip Pûsat'ın kendisine iftira ettiğini, bu veçhile kendisini yanına kabul etmesini istirham eder. Evner'in sözlerine inanan Dâvûd (a.s), Evner'i yanına kabul edeceğini bildirir.

Evner Bin Ner, Dâvûd (a.s)'un memleketine gelir. Burada saygı ve itibar görür. Fakat Evner, Dâvûd (a.s)'un beylerbeyi Yua bin Çerüpa'nın kardeşi

Asâyil'i bir cenk esnasında öldürdüğünü unutmuştur. Yua, Evner'i öldürebilmek için fırsat gözetir. Bir işret meclisi kurarak Evner'i de çağırır. Sarhoş olduğu sırada Evner'den Tâlût'un cariyesine zina etmesinin ve kardeşi Asâyil'i öldürmesinin hesabını sorarak Evner'i öldürür.

Bu haberi işiten Dâvûd (a.s) hüzünlenir, Pûsat ise kimsenin kötülüğünün kimsenin yanına kalmayacağını söyleyerek bahtiyar olur. Onun sevindiğini gören Evner bin Ner'in hısımları, bir yolunu bulup gece Pûsat'ı öldürüp başını Dâvûd (a.s)'a getirirler. Bu işi hoş bulmayan Dâvûd (a.s), Pûsat'ı öldürenleri darağacında astırır. Pûsat'ın başını da gül suyu ile yıkatıp Evner bin Ner'in kabri yanına defnettirir.

Zamanla Dâvûd (a.s)'un saltanatı artar. Daha evvel on iki bölüğün altısı gelmiş iken artık on iki bölüğün hepsi gelip Dâvûd (a.s)'a tabi olurlar. Yûşâ (a.s)'dan Dâvûd (a.s)'a gelinceye kadar İsrâil oğullarını tek bir çatı altında hiçbir kimse toplayamamıştır. Bu saltanat Dâvûd (a.s)'a nasip olmuştur.

Dâvûd (a.s)'a nasip olan nimetler ve Dâvûd (a.s)'un sahip olduğu faziletler bunlarla bitmez. Her gece dört bin kişi onun nöbetini tutup hizmetinde bulunurlar. Çok ibadet ve çok tevbe eder, gece sabaha kadar namaz kılar. Bir gün oruç tutup bir gün tutmaz. Hiçbir saatini boş geçirmez. Ehl-i beytinden birileri muhakkak Allah (c.c)'a zikir halinde bulunur.

Her gece başka bir kılıkla sokak sokak gezen Dâvûd (a.s), insanlara kendisini sorar, kendisi hakkında güzel şeyler duyar. Bir gece Allah (c.c), bir melek gönderip Dâvûd (a.s)'un devletin hazinesinden rızkını temin ettiğini, bunun da doğru bir davranış olmadığını söyler. Buna çok üzülen Dâvûd (a.s), Allah (c.c)'a dua ederek kendisine bir rızık kapısı açmasını söyler. Allah (c.c) da ona demiri ateşsiz çekişsiz şekillendirebilme kabiliyeti verir.

Bir gün Efrâyim Dağı'na çıkan Dâvûd (a.s), burada karanlık gece içerisinde Allah (c.c)'a ibadet ederken Allah (c.c)'ın bu dağ başında, ıssız gecede kendi avazını nasıl duyacağını düşünür. Allah (c.c) da Cebrâil (a.s)'i göndererek Dâvûd (a.s)'ı bir deniz kenarına getirtir. Cebrâil (a.s) denizin içinden bir taş çıkartır ve

taşı parçalayarak içindeki kurdun Allah (c.c)'ı zikretmesini Dâvûd (a.s)'a dinletir. Bu halin üzerine Dâvûd (a.s)'un kalbi mutmain olur.

Aradan yine zaman geçer. Dâvûd (a.s), insanlar arasında hüküm vermektedir. Bir gün garip bir vaka ile karşılaşır. Kimin haklı kimin haksız olduğuna karar veremez. Rüyada haklının kim olduğunu öğrenir. Fakat sonraki davalarda yanlış karar vermemek için Allah (c.c)'a dua eder. Allah (c.c) kendisine bir ucu tahtının yanında, diğer ucu semada bir silsile (zincir) gönderir. Her kim, birbirinden şikâyet edecek olsa, o zinciri tutar; bu zincir sayesinde haklı ve haksız ayırt edilir. Bir gün bir kimse hırsızlık yaparak komşusunun elmasını çalar. Zinciri tuttuğunda da elması bir asanın içerisinde komşusuna vererek elması komşusuna verdiğini söyler. O an bir cezaya çarptırılmaz. Ertesi gün olduğunda o adamın çarpıldığı ve zincirin de yok olduğu görülür.

Dâvûd (a.s)'un zamanında bir tek Tâlût oğlu Pûsat kendisine bağlı değildir. Beylerbeyi Yua'yı gönderip Cûyûn Vilayetini aldırır. Dâvûd (a.s), Hûrân Vilayetini büyük kardeşi İlya'ya verip kendisi Kudüs şehrine yerleşir. Diğer taraftan Câlût neslinden Sührâb Şâh Amelika tahtına oturmuştur. Dâvûd (a.s)'a kast eylemek ister. Ona elçi gönderip kendisine tabi olmasını söyler. Elçiler karşılıklı gider gelirler. Sührâb Şâh'ın nâmelerinde isyan, nefret, bencillik; Dâvûd (a.s)'un nâmelerinde ise barış, beraberlik, Allah (c.c)'a davet vardır.

Sührâb Şâh aynı zamanda Yemen, Taif, Mısır, Trablus, Şam ve Rum Denizi kenarındaki vilayetlere de elçiler gönderip Dâvûd (a.s)'a karşı ittifak önerir. Bu vilayetlerden gelen beyler ve askerler ile Dâvûd (a.s)'un üzerine yürür. Dâvûd (a.s) da on iki bölüğün beylerine haber verir, Sührâb Şâh'la cenk etmek için toplanırlar. Dâvûd (a.s), beyler ile meşveret eder. Meşverette gece ansızın baskın yapılması kararı çıkar. Dâvûd (a.s) Allah (c.c)'a secde kılar, yalvarır, dua eder.

Sührâb Şâh ise put haneye giderek 400 gümüş ve kırk altından puta secde eder. Onlardan medet umar. Dâvûd (a.s)'un çerisinin az, kendisinin askerinin ise çok olduğunu görüp mağrur olur. Geceyi ıyş u nuş ederek geçirir. Dâvûd (a.s) gece olunca ordusunu dört koldan Sührâb Şâh çerisi üzerine salar. Baskın yiyen Sührâb Şâh çerisi hezimete uğrar. Dâvûd (a.s), putları eritip oğlu Evsâlüm ile

Kudüs'e gönderir. Dâvûd (a.s)'un veziri Berhiya bin Engiya, Sührâb Şâh ordusunun sabah olunca toparlanıp saldırıya geçmesi ihtimalini dile getirip ordunun büyük kısmının Evsâlüm ile gitmesine itiraz eder. Dâvûd (a.s) Berhiyâ'nın tedbirini anlamsız bularak düşüncesine itibar etmez.

Sabah olunca Sührâb Şâh yüksek bir tepeye sancak diker. Sancağı gören askerleri burada toplanır. Tekrar Dâvûd (a.s)'a hücum ederler. Dâvûd (a.s) hatasını anlar, yine yüzünü toprağa koyarak Allah (c.c)'a secde eder, münacatta bulunur. Nidâ-yı ulûhiyet gelir ve Dâvûd (a.s)'a askerini dört bölüğe ayırmasını, kaçır gibi yapıp tekrar saldırmasını söyler. Bu nidayı işiten Dâvûd (a.s), söyleneni yapar ve Sührâb Şâh ordusunu tekrar hezimete uğratar. Sührâb Şâh kaçır, Dâvûd (a.s)'un beylerbeyi onu takip eder ve Filistin ırmağı kenarında yakalayıp Dâvûd (a.s)'a getirir. Sührâb Şâh'ı darağacında asarlar, kanını kara yere kararlar.

Bundan sonra Dâvûd (a.s) Kudüs' gelir. Burada büyük bir mescit yaptırmak ister. Zamanın nebi peygamberlerinden Nâsen (a.s)'e rüyasında, mescidi Dâvûd (a.s)'un yapmaması, bu mescidi ancak Dâvûd (a.s)'un sulbünden gelecek olan Süleymân (a.s)'ın yapacağı söylenir. O da rüyasını Dâvûd (a.s)'a anlatır ve Dâvûd (a.s) mescit yapmaktan vazgeçer. Dört gözle doğacak olan Süleymân (a.s)'ı bekler. Birçok cenk eder, aldığı ganimetleri oğlu mescidin inşasında kullansın diye Kudüs şehrine yığır.

Kudüs şehrinde zaman akıp gider. Bir gün Dâvûd (a.s)'un Âminûn adlı oğlu, kız kardeşi Tamar'a bir hile ile tecavüz eder. Bu duruma kızın Dâvûd'un diğer oğlu Evsâlüm, Âminûn'un öldürülmesini ister. Âminûn'u vezirlerinin isteği üzerine öldürmeyip bağışlayan Dâvûd (a.s)un oğlu Evsâlüm, bir yolunu bulup Âminûn'u öldürür. Bu duruma kızın Dâvûd (a.s), Evsâlüm'ü öldürmek ister. Yine araya veziri Yua bin Çerüpa girip Evsâlüm'ü bağışlatır. Dâvûd (a.s) da, Kudüs'te kalıp yüzüne gözükmemesi şartıyla Evsâlüm'ü bağışlar.

Aradan üç yıl geçer. Evsâlüm Yua bin Çerüpa'yı aracı kılarak babasına kendisini bağışlattırır. Dâvûd (a.s), Evsâlüm'e mal ve makam verir. Hal böyle olsa da Evsâlüm içten içe babasına kin gütmekte, babasının kendisine yaptıklarını bir türlü unutmamaktadır.

Gün geçtikçe Evsâlüm'ün şöhreti artar, İsrâil oğulları içerisinde çok sevilen bir kimse olur. Bir gün Hûrân Kalesine gitmek için babasından müsaade alır. Devletin hazinesinin çoğu Hûrân kalesindedir. Kudüs'ün emniyetini de Hûrân Kalesi temin etmektedir. Buraya gelen Evsâlüm babasına isyan ederek şahlığını ilan eder. Kendisine bağlananlara altın ve gümüş verir. Bunu gören İsrâil oğullarının çoğu Evsâlüm'e tabi olur. Bazıları baba ile oğlun bir müddet sonra barışacağını düşünüp Dâvûd (a.s)'a bağlılığını sürdürür.

Evsâlüm'ün veziri Ahî Fusil, vesvese verip Evsâlüm'ü Dâvûd (a.s)'un cariyelerine zina ettirir. Ahvalin bu derece kati olduğunu görenler Evsâlüm'ün tarafına geçerler. Tüm bu olanlara Dâvûd (a.s) sabırla karşılık verir. Kendisine birçok yerden yardım gelmesine rağmen, benim bir günahım olmasa Allah (c.c) oğlumu bana isyan ettirmezdi diyerek gelen yardımları geri çevirir. Evsâlüm ile birkaç defa cenk ederler.

Son cenkleri Efrâyim Sahrası'nda olur. Dâvûd (a.s), oğlu Evsâlüm'ü hezimete uğratar. Evsâlüm'ün ordusu Efrâyim Dağı'nı geçerken askerlerin çoğu bu dağda helak olur. Evsâlüm yalnız başına kalır. Bir kavak ağacının altından geçmekte iken saçları kavak ağacına takılı ve burada asılı kalır. Onun ardından giden beylerbeyi Yua bin Çerüpa, Evsâlüm'ü görür ve oracıkta öldürtür. Bu haberi alan Dâvûd (a.s) çok üzülür. Dost düşman bilir ki Dâvûd (a.s) kendine asi olanlar da dâhil hiç kimsenin kötülüğünü istememektedir.

Evsâlüm öldükten sonra, ona tabi olmuş beylerden hatalarından dönecek olursa affedileceği müjdesi verilir. Beylerden çoğu, tekrar Dâvûd (a.s)'a tabi olurlar. Birkaç tanesi isyanını sürdürse de yapılan savaşlarda onlar da ortadan kaldırılır.

Birkaç yıl geçtikten sonra Amelika'da Sührâb Şâh'ın oğullarından Kaytas Şâh, meclisi topladığı bir esnada babası Sührâb Şâh'ın ve ceddinin intikamını Dâvûd (a.s)'tan almak istediğini dile getirir. Yemen'e, Mağrip'e, Rum'a, Trablus'a ve Bâbil'e nameler gönderip buralarda hüküm süren beyleri Dâvûd (a.s)'a karşı ittifak yapmaya çağırır. Onlar da en kısa zamanda gelirler. Bu

işlerden haberdar olan Dâvûd (a.s) da İsrâil oğullarının on iki bölüğünü toplayıp Kaytas Şâh ile cenk etmek üzere Nev Şehrine doğru hareket eder.

Nev Şehrine gelindiğinde Dâvûd (a.s)'un veziri Yua Bin Çerüpa ve onun kardeşi Evleyâ bin Çerüpa meydana girip Kaytas Şâh'ın adı sanı belli birçok pehlivanını öldürür. Bu haber Kaytas Şâh'a ulaşınca gazaplanır, Dâvûd (a.s)'a ulaşınca Dâvûd (a.s) şâd olur.

Kaytas Şâh'ın veziri Tenkalus, şâhına Dâvûd (a.s)'u küçümsememesini, evvelki zamanlarda az çerisi ile Dâvûd (a.s)'un Câlût'u, Hürmüz'ü ve Sührâb Şâh'ı mağlup ettiğini söyler. Kaytas, vezirine öfkelenerek sözlerine aldırmaz.

Ertesi gün on sekiz kere yüz bin Kaytas Şâh askeri ile dört yüz seksen dört bin Dâvûd (a.s) askeri cenk için meydana gelirler. Adet üzere ortaya birer birer asker çıkar. Dâvûd (a.s) askerlerinden Yua bin Çerüpa, Şema ve Evleyâ bin Çerüpa cenk meydanında birçok asker öldürürler. Ardından iki asker birbirine karışır, gece oluncaya dek büyük bir cenk olur. Kaytas Şâh çerisi hezimete uğrar. Herkes sancağı altında toplanır.

Askerleri Kaytas Şâh'a gece baskını yapmayı teklif ederler. Gece askerlerini hazır eden Kaytas Şâh, Dâvûd (a.s) üzerine yürür. Askerinin çokluğundan da faydalanan Kaytas Şâh, Dâvûd (a.s) askerini mağlup eder. Dâvûd (a.s) ve beyleri Adulam Mağarasına sığınır. Mağarada mahsur kalan Dâvûd (a.s), Allah (c.c)'a secde ederek münacatta bulunur.

Allah (c.c), Dâvûd (a.s)'un duasını kabul eder ve askerlerini toplayarak öğle vakti mağaradan çıkıp düşmana saldırmasını telkin eder. Saldırı sonucu, gafil yakalanan Kaytas Şâh askerleri mağlup olup kaçışmaya başlarlar. Kaytas Şâh da ardına bakmadan Mısır'a kaçar. Dâvûd (a.s)'u öldürmeye ahdeder.

Bu savaşın ardından Dâvûd (a.s)'un veziri Berhiya bin Engiyâ'nın bir oğlu olur. Dâvûd (a.s)'a haber verirler. Dâvûd (a.s) oğlanın ismini Âsaf koyar. Aradan yedi yıl geçer, Âsaf okumaya gönderilir. Âsaf on dört yaşına gelince bütün ilimleri bilir hale gelir.

Dâvûd (a.s)'un kıssası burada tamam olur.

b) Sâ-m-Suvâr

Hikâyenin Sâ-m kısmı, Zerrîn Şehrinde başlar. Sâ-m-suvâr, periler sultanı Hümâyûn Şâh ile oturup sohbet etmekte iken, cin çerisi Erjenk Dev önderliğinde Zerrîn Şehrini kuşatır. Şehir halkı, yani periler çok tasalanmaktadırlar. Fakat Sâ-m gayet sakin, kendisinden emin bir şekilde onlara korkmamalarını söyler.

Erjenk Dev ve Sâ-m-suvâr teke tek cenk ederler. Sâ-m-suvâr cesareti, kahramanlığı ve gücü ile Erjenk Dev'i mağlup edip cin çerisine saldırır. Onu gören periler de gayrete gelip hücum ederler. Çetin bir savaşın sonunda periler muzaffer olur.

Sâ-m-suvâr, periler sultanı Hümâyûn Şâh'ın kızı ile evlenir. Bir müddet sonra Gurgur Dev ile mücadele etmek için Zerrîn Şehrinden çıkar. Yolda güzel bir kız görür, ilk görüştü gönlünü o kızın sevdası alır. O kız ile konuşma esnasında onun Hitâyî Sultânı'nın kızı olduğunu, Mühelheli Cin tarafından kaçırılıp burada hapsedildiğini öğrenir. Bu sırada Mühelheli cin gelir, Sâ-m-suvâr'ı cenk ile yenemeyeceğini bildiğinden ona bir tuzak kurmaya karar verir. Sâ-m'ın gönlünü hoş tutar, onu tazim eder. Bir işret meclisi düzenleyerek Sâ-m'a zehirli kadeh sunar. Bu kadehi içen Sâ-m'ın akli başından gider ve bayılır. Sâ-m-suvâr'ı büyük bir sandığın içine hapsederek derya içine atarlar. Fakat Sâ-m'ın atını yakalayamazlar. Sâ-m derya içinde iken atı periler şehri Zerrîn Şehri'ne gelerek hal dili ile hadiseyi anlatır.

Periler sultanı Hümâyûn Şâh, Sâ-m'ı arayıp bulmaları için tüm perilerini seferber eder. Birkaç peri Sâ-m'ın hapsedildiği sandığı derya içinde görür. Sandık, adeta büyük bir kadırgaya benzemektedir. Periler bu sandığı kaldırmaya güç yetiremezler. Hürrem Şâh'a durumu bildirirler ve Hürrem Şâh Sâ-m'ın bulunduğu yere gelerek sandığın kapağını açıp Sâ-m'ı kurtarır. Sâ-m-suvâr, Mühelheli Cin'in yerini sorduğunda umman kenarında Akur Şehri'nde bulunduğunu öğrenir. Mühelheli Cin'den intikam almak harekete geçmek istediğinde Hürrem Şâh,

evvela periler sultanı Hümâyûn Şâh'ın huzuruna varmayı teklif eder. Sâm bu teklifi kabul eder, birlikte Hümâyûn Şâh'ın mekânı Zerrîn Şehrine giderler.

Sâm-suvâr'ın kurtulduğunu öğrenen Mühelheli Cin, kahrından deliye döner. Hıtâyî Sultânını hapsediği yere gelince kızı yerinde bulamaz. Cinlerden kızın Zerrîn Şehri'ne götürüldüğünü öğrenir. Hemen cin çerisini toplar, Zerrîn Şehri yakınlarında umman kenarına gelir. Hümâyûn Şâh, Hürrem Şâh ve Sâm-suvâr, Mühelheli Cin'in kendilerine doğru harekete geçtiğini öğrenince peri çerisini toplayarak onlar da umman kenarına Mühelheli ile cenk etmeye giderler.

Umman kenarında cinler ile periler arasında büyük bir cenk olur. Sâm-suvâr cenk meydanına girer, Mühelheli Cin'i çağırır. Mühelheli Cin, Sâm'ın korkusundan meydana çıkamaz. Cin leşkerine hücum emri verir. Cenk sonrasında cin taifesi mağlup olur. Sâm-suvâr, Mühelheli Cin'i esir eder. Bârgâha getirdiğinde ona aman verir, ellerini kollarını çözer. Esir olan diğer cin leşkerlerine de büyük bir ziyafet çeker. Hep beraber yiyip içler.

Oradan geçmekte olan şeytan, onların bu halini görüp çalgıcı kılığında yanlarına gelir. Kendisini çok güzel bir mahbube kılığına sokmuştur. Hürrem Şâh'a ve Sâm-suvâr'a zehirli içki sunar. Onlar da fark etmeden sunulan kadehi içip kendilerinden geçerler. Göz ucuyla Mühelhel'e işaret eden şeytan, ona Sâm ve Hürrem'i yakalaması için talimat verir. Sâm-suvâr'ı ve Hürrem Şâh'ı mağrip canibinde yerin altında Siccîn Kapısı önünde bırakıp diğer perileri öldürürler. Şeytanın ve cinlerin ellerinden kurtulan birkaç peri, Hümâyûn Şâh'a başlarına gelen hadiseyi anlatır. Durumu öğrenen periler sultanı ve Sâm-suvâr'ın eşi Hümâyû Dilfirûz üzüntüden kahrolurlar.

Dâvûd (a.s)'u Siccîn katında hapseden Mühelheli Cin de oradan ayrılıp cin çerisini toplayıp Hıtâyî Sultânı'nın kızının sığındığı Zerrîn Şehri'ni zaptetmeye gider.

Gözlerini açan Sâm ve Hürrem, burasının şeytanın mekânı olduğunu öğrenirler. Aylardan Ramazan ayıdır, şeytan taifesi zincire bağlanmıştır ve insanoğlunu azdırabilmek için Ramazan'ın geçmesini beklemektedirler. Şeytan,

elleri kolları zincire bağlı karşılarında durmaktadır. Şeytan ve Sâm arasında konuşmalar geçer. Sâm, kendisini niçin böyle yakaladığını sorar. Şeytan da Dâvûd (a.s)’a, Dâvûd (a.s)’tan dünyaya gelecek olan Süleymân (a.s)’a ve gelecekte Süleymân (a.s)’ın pehlivanı olacağı için de kendisine düşman olduğunu söyler.

Sâm-suvâr Tevrat’ı okuyup Őeytanı helak etmek isteyince Şeytanın zürriyeti Sâm’ı tutup bayıltırlar. Yerin nc kat altına götürürler. Gözlerini açan Sâm ve Hürrem Şâh, burasının çok karanlık olduğunu görünce yeise dşerler. Sâm-suvâr secdeye kapanıp Allah (c.c)’tan muavenet diler. Allah (c.c) da Hızır (a.s)’ı yardıma gönderir. Hızır (a.s), Sâm’a önce yerin yedi kat altına, sonra feleğin dokuz kat üstüne çıkacağını söyler ve kendisinin Süleymân (a.s) peygamberin devrine yetişeceğini müjdeler.

Bu müjdeyi alan Sâm ve Hürrem Şâh’ın gönülleri ferah olur. Biraz yürüdükten sonra birbiriyle cenk eden iki kavme rastlarlar. Mağlup olanına yardım ederek cengi kazanmalarına vesile olurlar. Bu kavim de onlara sayđı duyup yaşadıkları mağaraya davet ederler.

Sâm-suvâr ve Hürrem Şâh yerin nc kat aşağısında iken, Mühelheli Cin de Zerrîn Şehri’ni kuşatmıştır. Periler sultanı Hümâ-yn Şâh Şehir dışındadır. Mühelheli Cin, o gelmeden Şehri ele geçirmek ister. Cin askeri ile peri leşkeri büyük bir savaş yaparlar. Galip mağlup belli olmayınca her iki taraf da karargâhına çekilir. Kale içerisinde Sâm-suvâr’ın eşi Hümâ-y Dil-firz da bulunmaktadır.

Cin erisi, kaleye girmeye çalışır, büyük bir cenk olur. Bu esnada, periler sultanı Hümâ-yn Şâh gelir, cin çerisi mağlup olur. Hümâ-y Dil-firz, cenk esnasında Mühelheli Cin’i esir edip öldürmesi için Sâm-suvâr’ın gelmesini bekler.

Sâm-suvâr, yerin nc katın aşağısında iken onu aramaya gelen perileri fark eden cinler, durumu Őeytana haber verirler. Şeytan da Sâm ve Hürrem Sultân’ın yerin dördüncü kat altına götürülmesi talimatını verir. Orada olurlarsa perilerin bulamayacağını düşünür.

Şeytan, yardımcılarında birini görevlendirir. O da güzel bir mahbube şeklinde Sâm'ın yanına varır. Ona kadehler sunar. Onu ve Hürrem Sultân'ı sarhoş ettikten sonra diğer şeytanlar da gelip onları yerin dördüncü kat altına götürürler.

Sâm-suvâr'ın kıssası burada tamam olur.

B. Metnin Şahıs Kadrosu

1. Melekler

a) Cebrâil (a.s)

Meleklerin reisi olan Cebrâil (a.s), Allah (c.c)'a en yakın melektir. Sidre-i Müntehâ'da bulunur. Vahiy meleği olup ismi Kur'ân-ı Kerîm'de 'Cibrîl' olarak geçmektedir. Aynı zamanda 'Rûh, Rûhu'l-emîr, Rûhu'l-kudüs' gibi isimleri de vardır. Mü'min ve müttaki dostu olan Cebrâil (a.s), mü'minlere gönderilen ilâhî yardımlarda meleklerin başında bulunur.⁶⁹

Süleymân-nâme'de de ismi geçen Cebrâil (a.s), Allah (c.c) ile Dâvûd (a.s) arasında elçilik vazifesi yapar. Hikâyenin Sâm-suvâr bahsinde de yine Allah (c.c), Sâm'a haber ulaştıracağı ya da yardım edeceği zaman Cebrâil (a.s)'i vazifelendirir.

“...Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm viribdi. Gelüb Dâvûd'ı kolından götürdi, bir deñiz kenârına getürdi...”

(c8/v39a/13)

⁶⁹ Selvi, s. 93.

b) İsrâfil (a.s)

Kıyametin kopuşunu ilan edecek olan melektir. Bu ilanı sûr denilen aletle yapacaktır. Sûra ilk üfürüşünde kıyamet kopup tüm canlılar ölüp yerlere serilecek, ikinci üfürüşünde ise bütün insanlar kabirlerinden dirilip hesap için Allah (c.c)'ın huzurunda toplanacaklardır.⁷⁰

İki leşker birbirini kırdı çok
Er qarıldı ol kadar kim haddi yok

(c8/v6b/90)

Şûr-ı İsrâfil-veş ötdi borı
Kös harbi ditredürdi bu yiri

(c8/v6b/91)

Süleymân-nâme'de İsrâfil (a.s), teşbih unsuru olarak zikredilir. Firdevsî, savaşlarda iki tarafın çarpışmasıyla meydana gelen dehşetli gürültüyü İsrâfil (a.s)'in sûra üfürmesine benzetir.

2. Peygamberler

a) Hz. Âdem (a.s) ve Hz. Havvâ

Bütün insanların ilk babası ve ilk peygamberi Âdem (a.s)'dir. Allah (c.c), yeryüzünde halife yaratmak istemiş⁷¹ ve toprağa 'Ol'⁷² diyerek Âdem (a.s)'i

⁷⁰ Age., s. 94.

⁷¹ "Hani Rabbin meleklerle: 'Ben yeryüzünde muhakkak (benim emirlerimi tebliğe ve infaza memur bir halife (bir insan, âdem) yaratacağım!' demişti. Melekler de: 'Biz seni hamdinle tesbih ve seni takdis (ayıplardan, eş koşmalardan, eksikliklerden tenzih) edip dururken (yerde) -orada

topraktan⁷³ yaratmıştır. Allah (c.c), Âdem (a.s)'in uykusu esnasında, sol eğe kemiğinden de Hz. Havvâ'yı yaratmıştır. Havvâ'nın manası 'Diriden yaratılmış' demektir.⁷⁴

İblis'in onlara yasak meyveden yedirmeleri üzerine⁷⁵, cennetten çıkartılıp dünyaya gönderilmişlerdir. Daha sonra tevbe ve istiğfar ederek yine Allah (c.c)'a sığınmışlardır. Allah (c.c) da onları affetmiştir. Âdem (a.s) 960 sene yaşamıştır. Hz. Havvâ da onun vefatından bir yıl sonra vefat etmiştir. Âdem (a.s), kendisinden sonra oğlu Şit (a.s)'i halife bırakmıştır.⁷⁶

On sekiz biñ 'âlemüñ 'izz-i haqqı

Hilkaat olan Âdem'ün 'izz-i haqqı

(c8/v6a/78)

Yâ ilâhi şuhf-ı Âdem haqqıcün

'Arş-ı 'âlî buruc-ı a'zâm haqqıcün

(c8/v32b/456)

bozgunculuk edecek, kanlar dökcek- kimse mi yaratacaksın?' demişlerdi. Allah (da): 'Sizin bilemeyeceğinizi her halde ben bilirim' demişti." Bakara Sûresi 2/30 Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meal-i Kerîm*, Risale Yay., 1. C., 1.bs., İstanbul 1957, s. 20.

⁷² "Allah Âdem'i topraktan yarattı. Sonra ona 'Ol' dedi, o da (can gelip) oluverdi." Âl-i İmrân Sûresi 3/59 İsmail L. Çakan, N. Mehmed Solmaz, *Kur'an-ı Kerîm'e Göre Peygamberler ve Tevhîd Mücadelesi*, Altınoluk Yay., s. 21.

⁷³ "...Biz kendilerini bir cıvık çamurdan yarattık" Saffât Sûresi 37/11, Elmalılı Hamdi Yazır, *Kur'an-ı Kerîm Me'âli*, Tuva Yay., 33.bs., İstanbul 2010, s. 323.

"Fihakika, biz insanı bir salsaldan (kuru çamurdan), mesnun bir balçıktan yarattık." Hicr Sûresi 15/26 Yazır, s. 262.

⁷⁴ Ebû Ca'fer Muhammed Bin Cerîrû't-Taberî, *Tarih-i Taberî*, (Çev. M. Faruk Görtunca), Sağlam Yay., 1. C., İstanbul, s. 91.

⁷⁵ "Ey Âdem, sen zevcenle birlikte cennette yerleşin de ikiniz de dilediğinizden yiyin.(Ancak) şu ağaca yaklaşmayın. Sonra (kendilerine) yazık etmişlerden olursunuz." A'râf Sûresi, 7/19 Çantay, C. 1., 1.bs., s. 313.

⁷⁶ Taberî, s. 107.

Firdevsî, Âdem (a.s) ve Hz. Havvâ'yı telmih unsuru olarak kullanmıştır. Dâvûd (a.s)'un ne zaman başı sıkışsa, alnını secdeye koyup Allah (c.c)'tan muavenet istemesini dile getirmiştir.

Didi yā Rab ism-i a'zam ḥaqqıcün

Ḥılqat-i Ḥavvā vü Ādem ḥaqqıcün

(c8/v49a/751)

Bu beyitlerde de Dâvûd'a.s), Âdem (a.s) ve Hz. Havvâ'yı vesile kılarak Allah (c.c)'tan yardım talep etmektedir.

b) Hz. Şit (a.s)

Hz. Âdem (a.s) ve Hz. Havvâ'nın üçüncü oğlu olup Hâbil'in katlinden 5 yıl sonra dünyaya gelmiştir. Kâbe'yi inşa edenin Şit (a.s) olduğu rivâyet olunur. Ölünceye kadar Mekke'de ikâmet etmiş, 912 yaşında vefat etmiştir. Âdem (a.s), kendisinden sonra Şit (a.s)'i halife bırakmıştır.⁷⁷

Ādem ata çift sürdi rûz u şeb

Şit olur cülâh hem aña 'ayân

(c8/v38b/552)

Firdevsî, Allah (c.c)'ın Dâvûd (a.s)'a zırh yapma sanatını öğrettiğini söylediği kısımda, diğer peygamberlerin sanatlarını da anmıştır. Bizlere Âdem (a.s)'in çiftçi, Şit (a.s)'in de cülâh yani dokumacı olduğu malumatını vermiştir.

⁷⁷ CL. Huart, "Şis", *İslâm Ansiklopedisi XI*, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s. 575-576.

Hür u Rıdvân cennet-i me'vâ için

Zâr-ı Şît ve girye-i Havvâ için

(c9/v35a/444)

Beyitte Şît (a.s)'in ismi vesile kılınarak Allah (c.c)'tan yardım talep edilmektedir.

c) Hz. İdrîs (a.s)

Yüce Allah (c.c)'ın kitabından, İslâm dininin sünnetinden, kitaplardan, Âdem (a.s) ve Şît (a.s)'in sahifelerinden çok ders yaptığı için 'İdrîs' adı verildiği rivayet edilir.⁷⁸ Şît (a.s)'ten sonra peygamberlik verilmiştir ve kendisine otuz sahife indirilmiştir.⁷⁹

Birçok ilme, hikmete, göklerin esrarına dair malumatı vardı.⁸⁰ Âdem (a.s)'den sonra ilk kez yazı yazan, ilk kez yıldızlar ve hesap ilmini gözden geçiren kimse İdrîs (a.s)'dir.⁸¹ Yine dünyada ilk elbise diken İdrîs (a.s)'dir. Yazıcılık ve terzilik sanatı ondan kalmıştır.⁸²

Yeryüzünde 360 sene yaşadığı rivayet edilir. Sonunda Hak Teâlâ tarafından yüksek bir makama kaldırılmıştır.⁸³

⁷⁸ Köksal, s. 79.

⁷⁹ "Kitapta İdrîs'i de an. Çünkü o sadık bir peygamberdi." Meryem Sûresi 19/56 Çantay, C. 2, s. 216.

⁸⁰ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, Semerkand Yay., 18. bs., İstanbul 2011, s. 551.

⁸¹ Köksal, s. 80.

⁸² Taberî, s. 117.

⁸³ Bilmen, s. 551.

Oldı Һayyāt aňla İdrīs nebī

‘İlm hey at icre daҺı dūr-fişān

(c8/v38b/553)

Firdevsī, peygamberlerin mesleğini zikrederken, Hz. İdrīs (a.s)’in de hayyāt yani terzi olduğunu dile getirmiştir. Onun aynı zamanda müderris yönüne de telmihte bulunmuştur.

d) Hz. Nûh (a.s)

Hz. Âdem (a.s)’den sonra insanlar çoğalmış, Allah (c.c)’ın birliğini bırakıp putlara tapmaya başlamışlardı. Kendilerine peygamber olarak Nûh (a.s) gönderilmişti.⁸⁴ Nûh (a.s), kavmini 950 yıl boyunca iman etmeye çağırmış, fakat kavmi onu dinlemeyerek alaya almıştır.⁸⁵

Nihayetinde Nûh (a.s), Allah (c.c)’ın emriyle gemi yaptı.⁸⁶ Gemi yapımı tamam olunca, gökten yağmurlar yağmaya, yerden sular fişkırmaya, denizler kaynayıp taşmaya başladı. Sular bütün yeryüzünü kapladı.⁸⁷ Bu hadiseye ‘Tûfân’ denilir. Rivayete göre 5-7 ay sürmüştür.

Nûh (a.s), Sâm, Hâm ve Yâfes adındaki üç oğlu ile diğer müminleri ve uygun gördüğü hayvanlardan birer çift gemiye almış, geminin dışında kalanlar

⁸⁴ “Andolsun ki vaktiyle Nûh’u da kavmine gönderdik. O, onlara şöyle dedi: ‘Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım.’ Hûd Sûresi 11/25 Yazır, s. 159.

⁸⁵ “Dediler ki: ‘Ey Nûh, bizimle didişip durdun, didişimde de çok ileri gittin. Eğer doğru söylüyorsan, bizi tehdit ettiğin şu azabı getir de görelim.’ Hûd Sûresi 11/32 Age., s. 160.

⁸⁶ “Bizim gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap. Zulüm yapanlar hakkında da bana bir şey söyleme. Çünkü onlar kesinlikle suda boğulacaklardır.” Hûd Sûresi 11/37 Age., s. 160.

⁸⁷ “Nihayet emrimiz gelip fırın kaynadığı zaman (Nûh’a) dedik ki: ‘Her birinden (her bir neviden erkek ve dişi ikişer çift ile –aleyhinde söz geçmiş (helakları takdir edilmiş) olanlar müstesna- aileni ve iman edenleri içine yükle.’ Zaten onun mahiyetindeki az kimselerden başkası da iman etmemiştir.” Hûd Sûresi 11/40 Çantay, C. 2, s. 44.

Tûfân'da boğulup helak olmuşlardır. Nûh (a.s)'un Kenan adındaki oğlu da inanmayıp bu günahkâr kavim içinde boğulup gitmiştir.⁸⁸

Sular kesilince gemi Musul'da Cûdî denilen dağın üzerine Muharrem'in onuna rastlayan Aşure gününde oturmuştur.⁸⁹ Rivayete göre kırkı dişi, kırkı erkek olmak üzere 80 kişiden müteşekkil gemi halkı karaya çıkmış, Allah (c.c)'ın dinine bağlı kaldıkları için selamete ermişlerdir. Tûfân'dan sonra insanlar Nûh (a.s)'un soyundan türedikleri için Nûh (a.s)'a ikinci Âdem denir. Nûh (a.s)'un Tûfân'dan sonra 60 veya 350 yıl yaşadığı söylenir.⁹⁰

Yine rivayete göre Arap ve Acemler'den ne kadar iyi huylu kimseler varsa Sâm'ın; zenciler, Hintliler, kara yüzlüler, zalimler Hâm'ın; Tatarlar, Türkler, Çağataylar da Yâfes'in neslinden gelmişlerdir.⁹¹

Yûnus icün itmedi âb anı ğark

Nûh'ı cünki eyledi Hâk ihtiyâr

(c8/v37a/522)

Sâm-suvâr, mühürlü bir sandık içinde denize atıldığında, Allah (c.c)'a niyaz ederken Tûfân'dan kurtulan Nûh (a.s)'u zikredip kendisinin de kurtulmasını talep eder. Süleymân-nâme'de, Nûh (a.s)'un ismi bu şekilde telmih unsuru olarak zikredilir. Nûh (a.s)'un yanı sıra, balığın karnında muhafaza edilen Yûnus (a.s)'a da değinilmeden geçilmez.

⁸⁸ “O, dedi ki: ‘Ben beni sudan koruyacak bir dağa çıkacağım.’ ...Derken dalga aralarına giriverdi. O da boğulanlardan oldu.” Hûd Sûresi 11/43 Yazır, s. 160-161.

⁸⁹ “Allah tarafından denildi ki: ‘Ey yeryüzü, suyunu yut! Ey gökyüzü, sen de suyunu kes.’ Sular çekildi. Emir yerine gelmiş oldu. Gemi de Cûdî Dağı üzerine oturdu...” Age., s. 161.

⁹⁰ Bilmen, s. 551-552.

⁹¹ Taberî, s. 145-146.

Ṭiğ u oğ itmez zarar irmese mevt

Şuda ğam yoğ Nuğ olıncağ keştiyān

(c8/v44a/694)

Bu beyitte, Nûh (a.s) teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

e) Hz. Hûd (a.s)

Hûd (a.s), Yemen’de Hadramut civarında Ahkaf denilen yerde yaşayan Âd kavmine peygamber olarak gönderilmiştir.⁹² Tûfân’dan sonra yine sapkınlığa düşen kavimlerden biri de Âd kavmiydi. Birçok nimete kavuşmuş olan Âd kavmi, Yüce Allah (c.c)’ın birliğini inkâr ederek putlara tapınca kendilerine Hûd (a.s) gönderilmiştir. Kavmini defalarca uyarmasına rağmen, kendisine çok az kimse iman etmiştir. Hûd (a.s), Allah (c.c)’ın emri ile kendisine iman edenlerle beraber şehirden çıkıp başka tarafa gitmiştir.⁹³ Bir çok mucize göstermesine rağmen yine de inanmayan bu kavmin üzerine Allah (c.c) yedi gece sekiz gün devam eden şiddetli bir rüzgar göndererek Âd kavmini helak etmiştir.⁹⁴

150 sene yaşadığı ve Mekke-i Mükerrreme veya Hadramut’ta medfun olduğu rivayet edilmiştir.⁹⁵

⁹² “Âd kavmine de kardeşleri Hûd’u gönderdik. Dedi ki: ‘Allah’a kulluk edin. Sizin ondan başka ilahınız yoktur. Siz sadece iftira edip duruyorsunuz” Hûd Sûresi 11/50 Yazır, s. 161.

⁹³ “Ne zaman ki emrimiz geldi, Hûd’u ve beraberindeki iman edenleri tarafımızdan bir rahmet ile kurtardık. Ayrıca onları çok ağır bir azaptan da kurtardık.” Hûd Sûresi 11/58 Age., s. 162.

⁹⁴ “İşte Âd kavmi buydu. Rablerinin âyetlerini bile bile inkar ettiler ve peygamberlerine isyan ettiler. Başa geçen zorbanın emrine uyup arkasından gittiler. Hem bu dünyada hem de kıyamet gününde bir lanetle izlendiler. Bilin ki Âd kavmi, gerçekten rablerini inkar ettiler. Yine bilin ki Hûd’un kavmi olan Âd, defolup gittiler.” Hûd Sûresi 11/59-60 Age., s. 162.

⁹⁵ Bilmen, s.552.

g) Hz. İbrâhim (a.s)

Hz. İbrâhim (a.s), ‘ulü’l-azm’ denilen büyük peygamberlerden birisidir.⁹⁹ Yüce Allah (c.c), İbrâhim (a.s)’e Cebrâil (a.s)’i gönderip dinini öğretmiş ve kendisini kavmine peygamber olarak göndermiştir. Allah (c.c), Bâbil halkına gönderdiği İbrâhim (a.s)’e, on sayfalık kitap vermiştir.¹⁰⁰

İbrâhim (a.s)’in kavmi güneşe, aya, yıldızlara, putlara ve hükümdarlara tapmaktaydı. Hükümdarlarının ismi Nemrûd idi. İbrâhim (a.s), onların taptıkları her şeyi reddederek halkına gerçek dini tebliğ etti, onları hak dine çağırdı.¹⁰¹ İnsanlar ona inanmadılar, onu inkâr ettiler.

Kavminin şehir dışına çıktığı bir yortu günü, İbrâhim (a.s) şehirde kalarak put haneye gidip bütün putları kırar.¹⁰² Elindeki baltayı da oradaki en büyük putun boynuna asar.¹⁰³ Şehre dönen insanlar, bunu İbrâhim (a.s)’in yaptığından şüphelenirler. İbrâhim (a.s)’ı çağırıp bunu putlarına kimin yaptığını sorarlar.¹⁰⁴ O da bunu büyük putun yaptığını söyleyerek putun boynundaki baltayı işaret eder.¹⁰⁵

⁹⁹ Ulü’l-azm olan diğer peygamberler Hz. Muhammed (s.a.s), Nûh (a.s), Mûsâ (a.s) ve İsâ (a.s)’dır.

¹⁰⁰ “...Şüphesiz biz, İbrâhim ailesine de kitap ve hikmeti vermiştik. Hem de onlara büyük bir mülk ve saltanat ihsan ettik.” Nîsâ Sûresi 5/54 Yazır, s. 67.

¹⁰¹ “...Ey kavmim, ben sizin Allah’a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım. Ben yüzümü tamamen, gökleri ve yeri yoktan var edene çevirdim ve artık ben asla Allah’a ortak koşanlardan değilim” En’am Sûresi 7/78-79 Age., s. 99.

¹⁰² “Allah’a yemin ederim ki siz arkanızı dönüp gittikten sonra, ben putlarınıza elbette bir tuzak kuracağım.” Enbiyâ Sûresi 21/57 Age., s. 236.

¹⁰³ “Derken o, bunları parça parça etti. Yalnız kendisine başvursunlar diye bunların büyüğünü sağlam bıraktı.” Enbiyâ Sûresi 21/58 Age., s. 236.

¹⁰⁴ “İbrâhim gelince ona: ‘Ey İbrâhim! Bunu tanrılarımıza sen mi yaptın?’ dediler. Enbiyâ Sûresi 21/62 Age., s. 236.

¹⁰⁵ “İbrâhim: ‘Belki onu şu büyükleri yapmıştır, konuşabiliyorlarsa onlara sorun’ dedi. Enbiyâ Sûresi 21/63 Age., s. 236.

Nemrûd ile tartışan İbrâhim (a.s), onu sözleriyle mağlup eder.¹⁰⁶ İbrâhim (a.s), elinden bir şey gelmeyen, kendisini dahi savunamayan putlara tapmaktan vazgeçmelerini kavmine ve Nemrûd'a tekrar söyleyince¹⁰⁷, onun karşısında çaresiz kalırlar ve onu bir yere kapatırlar. Ardından sapkınlıklarında ısrarcı olan kavmi büyük bir ateş yakıp İbrâhim (a.s)'i içine atarlar.¹⁰⁸ Ateş, Allah (c.c)'ın izniyle gül bahçesi kesilerek İbrâhim (a.s)'a zarar vermez.¹⁰⁹

Batan hut içinde Yûnus haqqıçün

Ateş içre ol Halil'ün şükriçün

(c9/v18b/222)

Bu Allah (c.c)'ın apaçık bir mucizesidir. Bunu görenlerden bazıları, İbrâhim (a.s)'e inanır. Ailesi ve kendisine inananları da alarak Şam'a hicret eden İbrâhim (a.s), burada kıtlık olunca Mısır'a gider. Sonra da dönüp Kenan İli'nde Kudüs çevresinde bulunur.

Rivayete göre İbrâhim (a.s) 175 veya 200 sene yaşamıştır. Kendisine 'Halilullah' denilir. Ona bütün milletler saygı gösterir. Minberde hutbe okumak, misvak kullanmak, sünnet olmak, tırnak kesmek işleri İbrâhim (a.s)'in bazı

¹⁰⁶ "Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye, Rabbi hakkında İbrâhim'le tartışanı görmedin mi? Hani İbrâhim ona: 'Benim Rabbim odur ki hem diriltir, hem öldürür' dediği zaman: 'Ben de diriltirim ve öldürürüm' demişti. İbrâhim: 'Allah güneşi doğudan getiriyor, haydi sen onu batıdan getir' deyince o inkâr eden herif şaşırıp kaldı. Öyle ya, Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez." Bakara Sûresi 2/258 Age., s. 37-38.

¹⁰⁷ "İbrâhim dedi: 'O halde Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar veremeyecek olan putlara mı tapıyorsunuz? Size de Allah'ı bırakıp taptıklarınıza da yazıklar olsun, siz hala akıllanmayacak mısınız?" Enbiyâ Sûresi 21/66-67 Age., s. 236.

¹⁰⁸ "Onlar: 'Bir şey yapacaksanız, şunu yakın da tanrılarınıza yardım edin' dediler." Enbiyâ Sûresi 21/68 Age., s. 236.

¹⁰⁹ "Biz: 'Ey ateş! İbrâhim'e karşı serin ve zararsız ol' dedik." Enbiyâ Sûresi 21/69 Age., s. 236.

sünnetlerindedir. Ka'be-i Muazzama'yı oğlu İsmâil (a.s) ile ilk olarak veya yenileyerek o inşa etmiştir.¹¹⁰

Firdevsî, Sâm-suvâr'ın devlerle cenk edeceği sırada, Sâm-suvâr'ın dininin İbrâhim (a.s)'in dini olduğunu söyleyip Hz. İbrâhim (a.s)'e değinmektedir.

“...Dinüm İbrâhim dinidür, hâfızam şubhân. Gel iy dīv Erjenk senüñle idelüm cenk-i kırân, diyüb ol tağ bigi gürzin ele aldı...”

(c8/v9b/7-8)

O zamanda Yahudilik hak din iken Firdevsî'nin “İbrâhim'in dini” diye bahsetmesi, Yahudiliğin çok erken bir dönemde tahrif edildiğine işaret etmek için olsa gerektir.

Ol Hâlîl'ün tıtuğu fermânicün

Quds'inüñ getürdüğü qurbânicün

(c8/v49a/752)

Bu beyitte, Dâvûd (a.s)'un Hz. İbrâhim (a.s)'i ve Cebrâil (a.s)'in getirdiği kurbanı vesile kılarak Allah (c.c)'tan yardım talep etmesine değinilmiştir.

Ol nebîye verdüğün tûfâniçün

Ol Hâlîl'ün itdüğü qurbâniçün

(c9/v35a/446)

Aynı şekilde bu beyitte de Nûh (a.s)'un Tûfân'ı ve İbrâhim (a.s)'in kurbanı vesile edilerek Allah (c.c)'tan yardım talep edilmektedir.

¹¹⁰ “İbrâhim, İsmâil ile birlikte Kâbe'nin temellerini atıp duvarlarını yapmaya başladıkları zaman birlikte şöyle dua ettiler: ‘Ey Rabbimiz, bizden kabul buyur, hiç şüphesiz işiten sensin, bilen sensin.’ Bakara Sûresi 2/127 Age., s. 21.

h) Hz. İsmâil (a.s)

Hz. İbrâhim (a.s)'in evlatlarından olan İsmâil (a.s), Şam diyarında dünyaya gelmiş, Allah (c.c)'in emri ile Hz. İbrâhim (a.s) onu ve annesi Hacer'i Mekke'ye bırakmıştır.

İbrâhim (a.s), Allah (c.c)'a verdiği söz neticesinde ahdinde durarak İsmâil (a.s)'i kurban etmek istemiş, Allah (c.c)'in izniyle bıçak İsmâil (a.s)'e zarar vermemiştir. İsmâil (a.s)'in büyük bir sadakat göstermesi neticesinde, Allah (c.c), kurban edilmesi için bir koç göndermiştir. İsmâil (a.s), babası İbrâhim (a.s)'le birlikte Kâbe'yi inşa etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de 12 yerde çeşitli vasıflarıyla ismi geçmektedir.¹¹¹

Firdevsî İsmâil (a.s)'in ismini, Kaytas Şâh elinde bir mağarada mahsur kalan Dâvûd (a.s)'un ağzından zikretmiştir.

“...Bir gün ‘ibâdet iderken didi kim: İlâhî, seyidî mevlâyî, İbrâhîm ve İsmâ‘il ve İshâk hürmetiçün benüm sen devâ eylegil...”

(c9/v39a/17-18)

ı) Hz. İshâk (a.s)

Hz. İshâk (a.s), Hz. İbrâhim (a.s)'in Sâre adlı eşinden çocuğudur. Hz. Yakûb (a.s)'un da babasıdır. Hz. İbrâhim (a.s)'in vefatından sonra Şam bölgesine peygamber olarak gönderilmiştir. Yahudiler'in İbrâhim (a.s)'den sonra ikinci atasıdır ve yaklaşık olarak M.Ö. 19.-18. yüzyıllarda yaşamıştır.¹¹²

¹¹¹ Ömer Faruk Harman, “İsmâil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 23, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 76-80.

¹¹² Harman, “İshak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 519-521.

Firdevsî, peygamberlerden İshâk (a.s)'ı da eserinde zikretmiş, onun ismine Dâvûd (a.s)'un Allah (c.c)'a olan bir münacatı esnasında İbrâhim (a.s) ve İsmâil (a.s) peygamberlerle birlikte yer vermiştir.

“...Bir gün ‘ibâdet iderken didi kim: İlâhî, seyidî mevlâyî, İbrâhîm ve İsmâ‘ il ve İshâk hürmetiçün benüm sen devâ eylegil...”

(c9/v40a/17-18)

i) Hz. Yakûb (a.s)

Yakûb (a.s), İshâk (a.s)'ın oğlu, Hz. Yûsuf (a.s)'un da babasıdır. Lakabı ‘İsrâil’ olduğundan oğullarına ve torunlarına ‘Benî İsrâil (İsrâil Oğulları)’ denmiştir. Hz. İshâk (a.s)'tan sonra yerine peygamber olarak Kenan ilinde kalmıştır. Sonradan Mısır’a gitmiş ve orada vefat etmiştir.¹¹³

Hüzn-i Yâ‘ kûb’ıla Yûsuf hüsnicün

Derd-i Eyyüb’uñ haqqı hem kirdigâr

(c8/37a/523)

Hz. Yakûb (a.s)'un ismi, Sâm-suvâr kilitli bir sandık içerisinde denize atıldığında, Sâm-suvâr’ın Allah (c.c)’a münâcâtı esnasında zikredilir.

j) Hz. Yûsuf (a.s) ve Hz. Zelfihâ

Yakûb (a.s)'un oğlu olan Yûsuf (a.s), güzelliği ile meşhurdur. Kendisine önce hikmet, sonra peygamberlik verilmiştir. Babasının en çok sevdiği çocuk

¹¹³ Bilmen, s. 555.

olması hasebiyle kardeşlerinin kıskançlığı sonucu kuyuya atılan Yûsuf (a.s), Allah (c.c)'ın takdiriyle kuyudan çıkartılıp Mısır'a götürülür. Burada Mısır azizinin hanımı Zelfhâ (Züleyhâ)'nın zina teklifini reddederek zindana düşer. Kralın gördüğü bir rüyayı yorumlaması üzerine zindandan çıkarılıp suçsuzluğu anlaşılır. Kralın baş danışmanlarından olur. Kıtlık yıllarında ülkeyi mükemmel bir şekilde idare eder. 12 kardeşi, anne ve babası Yakûb (a.s)'un Mısır'a gelmesi sonucu, gördüğü rüya tahakkuk etmiş olur.¹¹⁴ Bundan sonra İsrâil oğulları Mısır'a yerleşmeye başlar.¹¹⁵

Nice Yûsuf bigi hûb u perî yüz

Yatur sîn icre hâk olmuş beg yüz

(c8/v42b/629)

Firdevsî, Yûsuf (a.s)'un güzelliğine telmihte bulunup onun gibi nice kimselerin toprak olduğunu dile getirmektedir.

“...Amma kim huylukda Zeliha-yı zemânıdı...”

(c8/v10b/18)

Firdevsî, Dâvûd (a.s)'un kızı Tamar'ı tavsif ederken onu Zelihâ'ya benzetmiştir.

k) Hz. Eyyûb (a.s)

İshâk (a.s)'ın İys adındaki oğlunun soyundan olup Hz. Yûsuf (a.s)'la aynı asırda yaşamış büyük bir peygamberdir. Çok sayıda malı ve çocuğu olan Eyyûb

¹¹⁴ “Hani bir vakitler Yûsuf, babasına demişti ki: ‘Babacığım, ben rüyada on bir yıldızla güneşi ve ayı bana secde ederken gördüm’ Yûsuf Sûresi 12/4 Yazır, s.168.

¹¹⁵ Bilmen, s. 556-557.

(a.s), Allah (c.c)'ın bir imtihanı olarak mallarını ve çocuklarını kaybetmiş, aynı zamanda büyük bir hastalığa tutulmuştur. Bütün musibetlere sabreden Eyyûb (a.s)'e, nihayetinde Allah (c.c) tekrar sağlık, afiyet, mal ve evlat vermiştir.¹¹⁶

Eyyûb (a.s), ilahî vahye mazhar bir peygamberdir. Kur'ân-ı Kerîm'de büyük sıkıntılara katlanması, sabredişi, kullukta ve görevde kusur etmeyişi, şikâyetle bulunmayışı ile ibadet ehline ve akıl sahiplerine örnek gösterilmiştir.¹¹⁷ Eyyûb (a.s) anılınca akla ilk gelen onun hastalığı ve bu hastalığa karşı gösterdiği inanılmaz derecedeki sabrı olmuştur.¹¹⁸

Hûd u Şâlih ' izzet-i Eyyûbicün

Hûsn-i Yûsuf hûn iden Ya' kûbicün

(c8/v49a/753)

Beyitte Eyyûb (a.s)'ün sabrı ön planda tutularak Sâlih (a.s), Hûd (a.s), Yakûb (a.s), Yûsuf (a.s) ve Eyyûb (a.s)'e telmihte bulunulmuştur.

1) Hz. Şuayb (a.s)

İbrâhim (a.s)'in torunlarından. Medyen ve Eyke şehirlerinin putlara tapan halkına gönderilmiş bir peygamberdir.¹¹⁹ Bunlara çok dokunaklı, çok güzel öğütler vermiştir. Ahlaksız insanlar, verilen bu öğütleri dinlemeyip sonunda helak olup gitmişlerdir.

¹¹⁶ “Ona hem ehlini, hem onlarla beraber bir mislini, bizden bir rahmet ve temiz akıl sahipleri için de bir ibret olmak üzere bağışladık” Sâd Sûresi 38/43 Çantay, C. 3, s. 68.

¹¹⁷ Eyyûb'u da (hatırla). Hani o, Rabbine, ‘Hakikat bana (bu) dert gelip çattı. Sen esirgeyicilerin esirgeyicisinin’ diye niyaz etmişti. Biz de onu(n bu duasını) kabul etmiş, kendisindeki o zararı gidermişti tarafımızdan bir rahmet ve ibadet edenler için bir hatıra olmak üzere hem ailesini, hem onlarla beraber daha bir mislini ona vermiştik.” Enbiyâ Sûresi 21/83-84 Age., C. 2, s. 258.

¹¹⁸ Çakan, Solmaz, s. 178-182.

¹¹⁹ “Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik....” Araf Sûresi 7/85 Yazır, s. 115.

Fesahat ve belagat sahibi Şuayb (a.s), çok etkileyici ve hikmetli konuşmalar yaptığından, peygamberimiz (s.a.s) ona ‘Hatibü’l-Enbiyâ (Nebilerin Hatibi)’ unvanını vermiştir.¹²⁰

Ol cübân nice vâqtin ol Kelîm

Gütüdi koyunını Şu‘ayb’uñ çok zemân

(c8/v38b/555)

Firdevsî’nin Mûsâ (a.s)’nın mesleğini anlattığı beyitte, Mûsâ (a.s)’nın Şuayb (a.s) peygamberin koyunlarını güttüğünü söylemektedir. Bu vesileyle, Şuayb (a.s) peygamber ismine değinmiştir.

m) Hz. Mûsâ (a.s)

Mûsâ (a.s), İsrâîl oğullarından İmran adındaki bir kimsenin oğludur. Yüce Allah (c.c), kendisiyle arada bir vasıta bulunmaksızın konuştuğu için ‘Kelimullah’ ismini almıştır. Mısır’da doğmuştur. Firavun, Mûsâ’nın haberini alıp onu doğduğunda öldürmek istemiştir. Allah (c.c)’ın takdiriyle, öldürmek istediği bu çocuk, kendisinin sarayında yetişmiş ve bir gün kendisinin ölümüne ve Mısır devletinin yıkılmasına sebep olmuştur.

Medyen’e gittiği sırada Şuayb (a.s) ile tanışmış ve kızıyla evlenmiştir. Tûr Dağı’nda Yüce Allah (c.c)’ın hitabına kavuşmuş ve kendisine peygamberlik verilmiştir.¹²¹ Büyük kardeşi Hârûn (a.s) ile beraber; Firavun’u Allah (c.c)’ın dinine çağırmaya Allah (c.c) tarafından görevli kılınmışlardır.

¹²⁰ Bilmen, s. 558.

¹²¹ “Ben seni kendime peygamber seçtim.” Tâhâ Sûresi 20/41

Yazır, s. 226.

Mûsâ (a.s)'nın mucizelerine müşahit olmasına rağmen yine de iman etmeyen Firavun, Mûsâ (a.s)'nın peşinden giderken Kızıldeniz'de boğulmuştur.¹²² Mûsâ (a.s), dağınık bir halde yaşayan İsrâil oğullarını bir araya toplayarak onları esaretten kurtarıp özgürlüğe kavuşturmuştur.¹²³

Gördiler Hâk nebîdür ol resûl

İtdi Mûsâ mişli Hâk'a da' veti

(c8/v25a/355)

Fidevsî'nin Dâvûd (a.s)'tan bahsettiği beyitte, Dâvûd (a.s)'un Mûsâ (a.s) gibi insanları Allah (c.c)'a çağırdığından bahsedilmektedir. Beyitte Mûsâ (a.s)'nın emsal gösterilmesi, Dâvûd (a.s)'un yeni bir din getirmeyip Mûsâ (a.s)'nın şeraitince hareket etmesinden olsa gerektir.

Mûsâ'ya nâzil olan Tevrâticün

İzzetiñi şerh iden âyâticün

(c8/v49a/755)

Beyitte Mûsâ (a.s)'ya ve ona verilen Tevrat'a telmihte bulunulmuştur.

n) Hz. Hârûn (a.s)

Hârûn (a.s), Mûsâ (a.s)'nın kardeşi ve peygamberlik görevinde yardımcısı ve veziriydi. Çok güzel yüzlü, konuşması açık seçik ve yumuşak huylu bir kişi

¹²² “Firavun, ordularıyla hemen onları takip etti, denizden kendilerini sarıveren korkunç boğulma sarıverdi.” Tâhâ Sûresi 20/78 Age., s. 228.

¹²³ Bilmen, s. 558-560.

olan Hârûn (a.s)'a, Mûsâ (a.s)'nın Allah (c.c)'tan dileğinin neticesinde peygamberlik ve Mûsâ (a.s)'ya yardımcılık vazifesi verilmiştir.¹²⁴

Hz. Mûsâ, Tûr Dağı'na gittiğinde Hârûn (a.s) İsrâil oğullarının başında kalmış ve buzağıya tapanları bu işten vazgeçirmek için etkili öğütler vermiştir. Kendisini dinlememeleri üzerine bir kenara çekilip Mûsâ (a.s)'nın gelmesini beklemiştir.

Rivayete göre, Hârûn (a.s), Mûsâ (a.s)'dan yedi ay veya 3 sene evvel 123 yaşında Tih Sahrası'nda vefat etmiştir.¹²⁵

“...Hârûn neslinden bir hâtun kişi vardı...”

(c8/v18a/1)

“...Tâ hattâ kim ol seksen kişi kim Hârûn neslinden idi...”

(c8/v18a/10-11)

“...Sen seyyid-zâdesin, Hârûn neslinden ve Yûsuf aşlıdansın...”

(c8/v17a/1)

Firdevsî, Hârûn (a.s)'ı Süleymân-nâme'de açıkça zikretmemiş, onun ismine tanıtıldığı kimselerin atası olarak değinmiştir.

¹²⁴“Kardeşim Hârûn'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle birlikte gönder. Zira bana yalancılık ithamında bulunmalarından endişe ediyorum.”

“Allah buyurdu: “Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size öyle bir kudret vereceğiz ki âyetlerimiz sayesinde onlar size erişemeyecekler. Siz ve size tabi olanlar üstün geleceksiniz.” Kasas Sûresi 20/34-35 Yazır, s. 283.

“Andolsun biz Mûsâ'ya o kitabı verdik. Biraderi Hârûn'u da maiyetine vezir yaptık.” Furkân Sûresi 25/35 Çantay, C. 2, s. 326.

¹²⁵ Bilmen, s. 560-561.

o) Hz. Hızır (a.s)

Peygamber veya velî olduğu hususlarında ihtilaf bulunan kutsal bir kişidir. Rivayete göre Zülkarneyn ile yolculuk ederek hayat kaynağına varmış ve âb-ı hayâtta içerek böyle uzun bir ömre kavuşmuştur. Bir kısım âlimlere göre de ölmüş bulunmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de ayetlerde adı açıkça zikredilmemiştir.¹²⁶ Mûsâ (a.s) ile geçen kıssasına değinilmiş, ismi verilmemiştir.¹²⁷

Firdevsî, kişinin Hızır (a.s) gibi âb-ı hayâtı içse dahi ölümden yakasını kurtaramayacağını dile getirmektedir.

Kimse ecelden olmadı kaç’ â hâlâş

Ger Hızır-veş icerler olsañ sen hayât

(c8/v26b/382)

ö) Hz. Yûşâ (a.s)

İsrâil oğullarına gönderilmiş bir peygamber olan Yûşâ (a.s), Yûsuf (a.s)’un torunlarından. Kur’ân-ı Kerîm’de adı açıkça zikredilmeyip ‘Allah (c.c)’ın kendilerine nimet bahşettiği iki kişi’ den birisi olarak geçmektedir. Mûsâ (a.s)’dan sonra yaklaşık 29 yıllık peygamberlik devrini müteakiben 120 yaşında vefat etmiştir.¹²⁸

¹²⁶ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Şahıslar Mitolojisi*, Akçağ Yay., 1.bs., Ankara 2000, s. 361-380.

¹²⁷ “...Derken kullarımızdan (öyle) bir kul buldular ki biz ona tarafımızdan bir rahmet vermiş, kendisine nezdimizden (has) bir ilim öğretmiştik.” Kehf Sûresi 18/65 Çantay, C. 3, s. 68.

¹²⁸ Ahmet Suphi Furat, “Yûşâ b. Nûn”, *İslâm Ansiklopedisi XIII*, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s. 443-444.

Firdevsî, Yûşâ (a.s)'ya da değinerek, onun zamanından Dâvûd (a.s)'a kadar İsrâil oğullarının tek bir çatı altında toplanamadığını söyler.

“...Ḥakīm kavlince Eflātūn eydür: Az zamān icre benī İsrā'il kavmi Dâvûd'a tâbi^ç oldılar kim andan ol Yûşa^ç dan şöıra benī İsrā'il kavmi kimseneye ittifâķile cem^ç olub bir meliki qabûl itmediler. İllâ ki bölük bölük olub kendülere melik tutmuşlar idi...”

(c8/v25a/19-21)

p) Hz. İşmûil (a.s)

Dâvûd (a.s)'tan evvel, İsrâil oğullarına gönderilmiş bir peygamberdir. Tâlût'un hükümdar olmasını Allah (c.c)'ın emri ile İsrâil oğullarına bildirmiş, insanlar da bu tebliğ'e karşı çıkmışlardır.¹²⁹

Kur'ân-ı Kerîm'de ismi zikredilmeyip 'peygamberleri' diye tavsif edilmiştir. Süleymân-nâme'nin incelediğimiz ciltlerinde, Dâvûd'un evvelinde peygamber olarak insanları imana çağırmaktadır.

“...Velikin İşmû'il'üñ 'Aleyhi's-selâm kabrine varayım, işâret olur göreyim, didi. Tâlût, Ḥabbâz, ol hâtun üçü bile getdiler, İrme Şehrine İşmû'il'üñ 'aleyhi's-selâm qabresine yetdiler...”

(c8/v19a/11-12)

Yukarıya aldığımız kısımda, Tâlût günahlarına nasıl tevbe edeceğini öğrenmek isterken İşmûil (a.s)'in hanımı onu İşmûil (a.s)'in kabrine götürür ve İşmûil (a.s) de Allah (c.c)'ın izniyle dirilip Tâlût'a ne yapması gerektiğini söyler.

¹²⁹ “Peygamberleri onlara: ‘Allah size hükümdar olmak üzere Tâlût'u gönderdi’ demişti...”
Bakara Sûresi 2/247 Yazır, s. 36.

r) Hz. Kâd (a.s)

Süleymân-nâme’de ismi geçen peygamberlerdendir. Dâvûd (a.s)’a, Allah (c.c)’ın saltanatı Tâlût’tan alıp kendisine vereceğini habebir verir.

“...Kuds’e geldi kim ol zamânda Kuds şehrinde bir peygamber vardı, adına ‘İmrân dilince Kâd dirleridi. Velâyeti zâhir, mu‘ cizâtı mâhiridi...”

(c8/v3a/9-10)

s) Hz. Dâvûd (a.s)

Dâvûd (a.s), Yehûda soyundandır. İşmûil (a.s)’in vefatından sonra kendisine peygamberlik verilmiştir ve kayınbabası Tâlût’un vefatından sonra da İsrâil oğullarına hükümdar olmuştur.¹³⁰ Kendisine kitap olarak Zebûr gönderilmiştir.¹³¹ Zebûr, inanç esaslarından, nasihatlerden ve dualardan ibarettir. Şeriata ait hükümleri kapsamamaktadır. Dâvûd (a.s) da Mûsâ (a.s)’nın şeriatiyle amel etmiştir.

Dâvûd (a.s)’un çok güzel bir sesi vardı. Zebûr okuyunca kendisini dinleyenler huşu bulurdu. Aynı zamanda demiri mum gibi yumuşatıp zırh yapabiliyordu.¹³² Geçimini kendi eliyle sağlıyordu. İnsanlara daima öğütler verir, adaletle hükmederdi.

¹³⁰ “...Müminler arasında bulunan Dâvûd da Câlût’u öldürdü. Allah da ona (Eşmulin ve Tâlût’un vefatından sonra, bir arada) saltanat ve hikmeti (peygamberliği) verdi...” Bakara Sûresi 2/251 Çantay, C.1, s. 91.

¹³¹ “Rabbin göklerde ve yerde olan kimselerin hepsini en iyi bilendir. Andolsun ki biz peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık. Dâvûd’a da Zebûr’u verdik.” İsrâ Sûresi 17/55 Yazır, s. 205.

¹³² “Andolsun ki biz Dâvûd’a bizden bir imtiyaz verdik. ‘Ey dağlar, onunla birlikte tesbih edin’ (dedik), kuşlara da (bunu emrettik). Ona demiri de (mum gibi yumuşattık.” Sebe Sûresi 34/10 Çantay, C. 3, s. 8.

Hükümdarlığı sırasında Kudüs şehrini alıp burayı merkez yapmıştır. Kudüs'ün yanı sıra Umman beldelerini, Halep'i, Nusaybin'i, Ermenistan'ı fethetmiştir. Kırk sene hükümdarlık yaptıktan sonra 70 yılında vefat etmiştir.¹³³

Firdevsî, Süleymân-nâme'de Dâvûd (a.s)'un tarihî kişiliğiyle efsanevî kişiliğini harmanlamış, Kur'ân-ı Kerîm ve İsrâiliyât kaynaklarından yola çıkarak Dâvûd (a.s)'u anlatmıştır.

ş) Hz. Nâsen Peygamber (a.s)

Kur'ân-ı Kerîm'de ismi geçmemekle birlikte, Süleymân-nâme'nin incelediğimiz ciltlerinde Nâsen (a.s) peygambere rastlamaktayız. Dâvûd (a.s)'un Kudüs'e büyük bir mescit yaptıracağını söylemesi üzerine, bu mescidin oğlu Süleymân (a.s) zamanında yapılacağı müjdesini Dâvûd (a.s)'a Nâsen (a.s) peygamber haber vermiştir.

“...Ol devürde benî İsrâ'il içre peygamber çoğıdı amma kim Dâvûd'dan gayrı nebî mürsel yoğıdı. Pes bir nebî varıdı kim 'İmrân dilince anuñ adı Nâşen peygamber idi...”

(c9/v4a/1)

“...Nâşen peygamberüñ düşünde ilhâm yetişdi kim yâ Nâşen, Dâvûd'a digil kim ol mescidi yapmağa niyyet itmesün kim anuñ bir oğlı dağı olcağ, adı Süleymân ola. Ol mescidi o Süleymân yapacağdur...”

(c9/v4a/7-8)

¹³³ Bilmen, s.561-562.

t) Hz. Lokmân Hakîm (a.s)¹³⁴

u) Hz. Süleymân (a.s) ve Belkıs

Hz. Süleymân (a.s), Dâvûd (a.s)'un oğludur. Babasının vefatından sonra kendisi on üç yaşında hükümdar olmuştur. Daha sonra kendisine peygamberlik de verilmiştir. Süleymân (a.s) da babası gibi peygamberlik ve hükümet etme görevlerini kendisinde toplamıştır.

Süleymân (a.s)'a doğuda ve batıda hemen hemen bütün hükümdarlar itaat etmişler, ona çok kıymetli hediyeler göndermişlerdir. Kendisine hayvanata, nebatata ve cinlere hükmetme yetkisi verilmiştir. Ona verilen yetkiler, kendisinden sonra hiç kimseye verilmemiştir.¹³⁵ Yemen melikesi Belkıs ile aralarında cereyan eden vaka, edebiyatta şairler tarafından sıkça işlenen mevzulardandır.¹³⁶

Eserin ismi her ne kadar Süleymân-nâme ise de, eserde Süleymân peygamberin ismi pek geçmez. Eser çok uzun olduğu için Firdevsî, Süleymân (a.s)'ı, Süleymân-nâme'nin sonraki ciltlerinde anlatmaya başlayacaktır. İncelediğimiz ciltlerde Firdevsî, henüz Süleymân(a.s.) peygamberin babası Dâvûd(a.s.)'u anlatmaktadır. Süleymân ismine ya teşbih, ya da telmih unsuru olarak genellikle metnin manzum kısımlarında rastlanır. Az da olsa mensur kısımlarda ismi geçer.

“...Dağı kendüden sonra ol oğlu Süleymân kim dünyâya gelecekdür, ol mescidi binâ kılacekür. Kendünüñ saltanatı ol oğlu Süleymân'a mîrâş kalacekür. Ol Süleymân'ı 'âleme sultân kılam, didi. Ve ins ü cinni aña fermân kılam, didi. Yil tahtını felekde götüre, meğâribe meşâriğe yitüre...”

¹³⁴ Bk. 'Süleymân-nâme'nin Kaynakları'

¹³⁵ “Süleymân: 'Ey Rabbim, beni bağışla ve bana öyle bir mülk ihsan et ki ardımdan hiç kimseye yaraşmasın. Şüphesiz bütün dilekleri veren sensin.' Dedi. Sâd Sûresi 38/35 Age., s. 331.

¹³⁶ Bilmen, s, 562-563.

(c9/v4a/6)

Satvet-i bādında yokdur biñ Süleymân zerrece
‘İzzeti milkindedür yüz biñ(ler hem) ber ħarīn

(c8/v1b/6)

Firdevsî, Süleymân (a.s)’ı zikrettiği yerlerde, bazen Hüdhüd Kuşu’ndan ve Sabâ melikesi Belkıs’tan da söz eder.

Şāh Süleymân’dur seĥundān men za‘ ifü mūrca
Hüdhüdem Belkıs özinden yā ħaber virdüm hemīn

(c8/v2a/34)

Şeyyād oĥutasın meclis tā maĥbub ola tāmūsını
Hüdhüd alupdı Belkıs yitdi Süleymân Şāh’a pes

(c9/v19b/263)

“Meger kim şeytān bī-dīn Dāvūd’ı yine ħalāş olmış göricek beġāyet acıdı, sucındı. Daĥı dönüb kendüye didi kim: Eger bu kere daĥı Dāvūd’ı helāk itmeyecek olursam ħaĥīkat ol Süleymân bunuñ belinden dünyāya gelür. Müstaĥbel pādişāh olur. Benüm zürriyyetüm ayak altında ħalur, didi.”

(c8/v7a/2-4)

Görüldüğü gibi, şeytanın ağızından Süleymân (a.s)’ın Dāvūd (a.s) neslinden geleceği söylenmiş, onun dünyaya gelmemesi için şeytanın Dāvūd (a.s)’ı ortadan kaldırmak için ahdettiğine değinilmiştir.

“...Yā Dāvūd, anlar daĥı benüm ħāş ħullarumdur, anlara bir maĥām virdigim Ķaf Taġı’ndadır. Ol maĥāma ‘alem-i Rabbāniye dirler. Ol ‘āleme ādemī

zâddan utb 'l-aqt b olmaĝa l yık kimesne varur. Sen anlaruŝ yüzini bunda görmezsin ve l kin ol   aleme senuŝ oĝluŝ S leym n varacadur...”

(c8/v36a/3-5)

Bu kısımda da Allah(c.c.), peygamberi D v d (a.s)’a oĝlunu müjdelemektedir.

Ŗeh S leym n anı af’a hükm iderdi ŝar ĝarb

Tahtı tahta h li döşek seng-i b lin itdiler

(c8/v12a/175)

Firdevs  bu beytinde, dünyanın insanlara ve cinlere, daĝlara ve taşlara hükmü geçen Sult n S leym n’a dahi kalmadıĝı gereĝini S leym n (a.s)’ın ihtiyaına telhihte bulunarak vurgulanmaktadır.

 ) Hz. Y nus (a.s)

Y nus (a.s), İsr il oĝullarından Ninova halkına gönderilmiş bir peygamberdir.¹³⁷ Kavmi, otuz   yıl boyunca ettiĝi nasihatleri dinlemediĝi için, Allah (c.c)’tan müsaade almadan Ninova’yı terk eder ve Dicle kenarına gelir. Burada büyük bir balık tarafından yutulan Y nus (a.s), hatasını anlar ve balıĝın karnında istiĝfar eder.

Allah (c.c)’ın rahmeti ve maĝfireti ile balıĝın karnından çıkan Y nus (a.s), tekrar Ninova’ya gelir ve bir süre daha kutsal görevine devam eder. Ardından bu şehri bırakarak yalnızlık köŝesine çekilir ve orada vefat eder.¹³⁸

¹³⁷ “Ŗ phesiz Y nus da gönderilen peygamberlerdendir” Saffat Suresi 37/139 Yazır, s. 327

¹³⁸ Bilmen, s. 564-565.

Ĥāsīdūñ yūzi gibi arardı dūn
ut ki yetmiř Yūnus'ı yutmıřdı nūn

(c8/v13b/190)

Firdevsī, bu beytinde gecenin ne kadar karanlık olduđunu anlatmak iin gecenin rengini hasetinin yūzūne; iinde bulunulan durumu da balıđın Hz. Yūnus (a.s)'ı yuttuđu zamanki yařanılan kasvete benzeterek Yūnus (a.s)'a telmihte bulunmuřtur.

Yūnis'ūñ ol ekdūđi zindānicūn
Ĥıřm-ı Nūĥ'ūñ gōrdūđi ūfān'icūn

(c8/v49a/754)

Beyitte Yūnus (a.s)'un balığın karnında kalışına telmihte bulunulmuştur.

v) Hz. İ̇sā (a.s)

Dūnyaya geliři būyūk bir mucize olan İ̇sā (a.s), Meryem'in ođludur. Beřikte iken Allah (c.c)'ın izni ile konuřmuř, Allah (c.c)'ın kendisine peygamberlik verdiđini sōylemiřtir. Bunun yanı sıra anadan gōzū olmadan dođanları gōzle etme, ōlūleri diriltme gibi mucizeleri de vardır.

İ̇sā (a.s), otuz yaşına ulaşınca, kendisine İncil ve peygamberlik verildi. Yahudileri doğru yola ağırdı, fakat ok az kimse kendisine iman etti. Yahudiler, nihayet İ̇sā (a.s)'yı ōldūrmeye karar verdiler.¹³⁹ Ona benzettikleri bir adamı

¹³⁹ "Allah onu kendisine yūkseltmiřtir. Allah daima ōstūn ve hikmet sahibidir." Nīsā Sūresi 4/158 Age., s. 77.

Kudüs'te çarmlıha gerdiler. İsâ (a.s) ise, Allah (c.c)'ın emri ve kudreti ile göğe yükseltildi.¹⁴⁰

Biñ Sikender ruḥāsın z̄ulmet icre dehr olub

Nice ʿİsî ḥay kılubdurur ḳafa-yı cümcüme

(c8/v22a/306)

Bu mısralarda Firdevsî, İsâ (a.s)'ın ölüleri diriltme mucizesine telmihte bulunmuştur.

y) Hz. Muhammed(s.a.s.)

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.s.), 571 yılında Mekke-i Mükerrreme'de dünyaya gözlerini açmıştır.¹⁴¹ Öksüz ve yetim olarak büyüyen Hz. Muhammed (s.a.s.)'e, kırk yaşında peygamberlik verilmiştir. Çocukluğundan beri üstün bir fazilet ve çok güzel bir ahlak üzere yaşamıştır. Öyle ki, henüz peygamber olmadan evvel kendisine 'Muhammedü'l-Emin' denilmiştir.

Peygamberlikle beraber kendisine Kur'ân-ı Kerîm inmeye başlamıştır. İslâm'ı tebliğ'e başladıktan sonra Kureyş Kabilesi tarafından birçok baskı ve eziyete maruz kalmış, nihayet doğup büyüdüğü ve çok sevdiği Mekke şehrinden Medine'ye 622 yılında hicret etmek zorunda kalmıştır.

Hicretinden sonra Medine'de güçlenen ve çoğalan müslümanlar, müşriklerle Bedir, Beni Kaynuka, Uhud, Beni Nadır, Hendek, Beni Kurayza, Hayber savaşlarını yapmışlardır. Bunlardan sonra Mekke-i Mükerrreme fethedilmiş, İslâmiyet büyük bir hızla bütün Arabistan'da yayılmaya başlamıştır.

¹⁴⁰ Bilmen, s. 566-568.

¹⁴¹ "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" Enbiyâ Sûresi 21/107 Yazır, s. 209.

Hicret'in onuncu yılında 'Veda Haccı' olmuş, Hz. Muhammed (s.a.s) yüz binden fazla müslüman 'Veda Hutbesi'ni irad etmiştir. Hz. Muhammed (s.a.s), 632 yılında dünyasını değiştirip Rabbül Âlemîn'e kavuşmuştur.

O, kâinatın efendisi, Allah (c.c)'ın biricik sevgilisi, Müslümanların gözbebeğidir. Yeryüzünde hiç kimse onun kadar sevilmemiş, hiç kimsenin hayatı onunki kadar irdelenip gözler önüne serilmemiştir. Her yönüyle örnek ve eşsiz olan Hz. Muhammed (s.a.s.), nübüvvet zincirinin son halkasıdır. O, Hatemü'l-Enbiya'dır.¹⁴²

Çün ezelden ismin evvel Hâk didi Faḥrû'l-Beşer

Pes ebed tuḡrâ-yı zâtı oldı Ḥatmi'l-Mürselîn

(c8/v1b/10)

Firdevsî, Hz. Peygamber (s.a.s)'i her fırsatta övmüş ve yüceltmiş, ondan şefaati talep etmiştir.

Gūş iderseñ bu Süleymân-nâmesinden kışşayı

Vir şalâvât cân u dilden 'ışķıla iy mü'minân

(c8/v1b/35)

İncelediğimiz metinde hemen hemen tüm manzum kısımların sonunda Hz. Peygamber (s.a.s)'i yâd edip ona salâvât getirilmesini istemiştir.

Enbiyâ oḡurdı zâhir nâminı şuḥf içre heb

Aḡmed ü Maḡmūd u Ḳâsım Muştafâ vü bergüzîn

(c8/v1b/13)

¹⁴² Bilmen, s. 569–603.

Onu ‘Mustafâ, Muhammed, Ahmed, Kâsım’ gibi güzel isimlerinde çokça zikretmiş; ‘Fahrü’l-Beşer, Fahr-i Âdem, Hatmi’l-Mürselîn, Nebiyy-i Hâtem, Şefü’l-müzbünîn’ gibi sıfatlarla tavsif etmiştir.

Seyyid-i ‘âlem Muḥammed Fahr-i âdem Muşafâ

Kevn-i devrân içre oldur âfitâb-ı şer‘ -i dîn

(c8/v1b/9)

Çâr-ı ‘unşurdan mürekkeb olmamışken Âdem’i

Ol Muḥammed geymişidi Hâk nübüvvet hil‘ atin

(c8/v1b/12)

3. Ashâb-ı Kirâm

Firdevsî, Allah (c.c)’a ve habîbi Hz. Muhammed (s.a.s)’e olan sevgisini Ashâb-ı Kirâm’a da göstermiş, onları da her fırsatta Süleymân-nâme’de zikretmiştir. Ashâb-ı Kirâm’dan da en fazla Hz. Muhammed (s.a.s)’in iki torunu, gözbebeği Hz. Hasan (r.a) ve Hz. Hüseyin (r.a)’i zikretmiştir.

a) Hz. Hamza (r.a)

Peygamberimiz (s.a.s)’in amcası olan Hz. Hamza (r.a), ilk müslümanlardan olup lakabı Esedullah(Allah’ın Arslanı)’tır. 569 veya 570 yılında Mekke’de doğmuştur. 612 veya 616 yılında müslüman olduğu bilinmektedir. Onun İslâm’a girmesiyle müslümanlar kuvvetlenmiş, güç bulmuşlardı. Bedir Savaşı’nın önde

gelen kahramanlarından olan Hz. Hamza, 625 yılında Mekkeli müşriklerle yapılan Uhud Savaşı'nda Vahşi tarafından acımasızca şehit edilmiştir.¹⁴³

Çekdi şems-(i) Ḥamza tīġ-ı ğamġamı

Pes hezîmet buldı zevbin ecsemi

(c8/v24a/329)

Seḫergeh Ḥamza-veş kôs çekdi bir tīġ

Ḳamer zevpinini kaçdı şeb-i mīġ

(c9/v29a/395)

Firdevsî, Hz. Hamza (r.a)'yı Süleymân-nâme'nin manzum kısımlarında zikretmiş olup cesaretine, kuvvetine ve kılıç kuşanmasına telmihte bulunarak ona teşbih unsuru olarak değinmiştir.

b) Ebû Bekir(r.a.)

Fil Vakası'ndan üç yıl kadar sonra doğan Hz. Ebûbekir'in Müslüman olmadan önceki hayatıyla ilgili pek fazla malumat yoktur. Yine aynı şekilde nasıl Müslüman olduğu hakkında da kaynaklarda çok fazla malumata rastlanmaz.

Sıddık diye de anılan Ebûbekir, İslâm'ın Mekke'de yayılmasında önemli rol oynamıştır. Hz. Muhammed (s.a.s)'in miraç hadisesine tereddütsüz inanmış, İslâm'a inanan ilk Müslümanlardan olmuştur. Peygamber(s.a.s.) ile beraber Hicret ederek onun yâreni olmuştur. İslâm dinine çok büyük hizmetler etmiş olan Hz. Ebûbekir, Peygamber (s.a.s)'in vefatından sonra halife seçilerek müminlerin ilk halifesi olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'in kitap haline getirilmesi onun zamanında

¹⁴³ Hüseyin Algül, "Hamza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 15, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 500-502.

olmuştur. Kendisinden sonra da yerine Hz. Ömer (r.a)'ı tayin ederken 634 yılında 63 yaşında dünyasını değiştirmiştir.¹⁴⁴

Çār-ı yār-i Aḥmedidür Bekr-i şiddik u 'Ömer
(Biri) Zinnüreyni 'Osmān kātibi vaḥyi emīn

(c8/v1b/17)

Firdevsî, Hz. Ebûbekir (r.a)'i, Hz. Muhammed (s.a.s)'in sâdik dostu olarak zikreder

c) Hz. Ömer (r.a)

Hulefâ-yı Râşidîn'in ikincisi olan Hz. Ömer (r.a), Fil Vakası'ndan on üç yıl kadar sonra Mekke'de doğmuştur. İslâm'a girmeden evvel müslümanların düşmanı olan Hz. Ömer (r.a), Müslüman olduktan sonra İslâm'a çok büyük hizmetler etmiş, onun müslüman oluşuyla müslümanlar ilk defa Kâbe'de toplu olarak namaz kılmışlardır. Mekke'de onunla beraber adeta bir çığır açılmıştır.

Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra halife olmuş, bu vazifesini şehit olana kadar sürdürmüştür. Aşere-i Mübeşşere'den olan Hz. Ömer (r.a), vahiy kâtiplerinden ve Resûlullah'ın en yakın sahâbelerindedir. Ebû Lü'lüe tarafından sabah namazında hançerlenerek 644 yılında şehit edilmiştir. En meşhur lakabı hak ile bâtili ayıran manasına gelen 'Fâruk'tur.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Mustafa Fayda, 'Ebû Bekir', *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 101-108.

¹⁴⁵ Mustafa Fayda, "Ömer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 44-51.

Çār-ı yār-ı Bekr-i şıddık ‘Ömer u ‘Oşmānile

Birisini Kerrār u H̄ayder dīnicün itdi cidāl

(c9/v1b/17)

Beyitte ‘Dört Halife’ zikredilmiş, bu vesileyle Hz. Ömer (r.a)’in ismine telmihte bulunulmuştur.

d) Hz. Osmân(r.a.)

Fil Vakası’ndan 6 yıl sonra Tâif’te doğan Hz. Osmân (r.a), İslâmî davetin ilk safhasında Hz. Ebû Bekir (r.a)’in delâletiyle müslüman olmuş ve ilk on müslüman arasında yerini almıştır. Hz. Peygamber (s.a.s)’in kızı Rukiyye (r.a) ile evlenmiş, İslâm’ın beşinci yılında Habeşistan’a hicret etmiş, bir yıl sonra tekrar Mekke’ye dönmüş ve buradan da Medine’ye hicret etmiştir. Peygamber (s.a.s)’in iki kızı ile evlenmiş olduğu için kendisine ‘Zü’n-nureyn’ denilmiştir.

Hz. Ömer (r.a)’in vefatından sonra halife olan Hz. Osmân (r.a), başarılı bir siyaset izlemiştir. Hz. Ebû Bekir zamanında kitap haline getirilen Kur’ân-ı Kerîm, onun zamanında çoğaltılarak bazı merkezlere gönderilmiştir.

Fakat ne var ki, yönetimine bazı kesimlerce itiraz edilmiş, bu itirazın neticesinde evi muhasara altına alınmıştır. Meleklerin bile kendisinden hayâ ettiği Hz. Osmân, kendisine asi olanlar tarafından 656 yılında 82 yaşında şehit edilmiştir.¹⁴⁶

Çār-ı yār-i Aḥmedidür Bekr-i şıddık u ‘Ömer

(Biri) Zinnüreyni ‘Oşmān kātibi vaḥyi emān

(c8/v1b/17)

¹⁴⁶ İsmail Yiğit, “Osman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 438-443.

Firdevsî, Hz. Osmân (r.a)'ı Hz. Peygamber (s.a.s)'in iki kızının da eşi olması ve vahiy kâtipliğini yapması cihetiyle değerlendirir.

e) Hz. Ali (r.a)

Hz. Peygamber (s.a.s)'in damadı, Hulefâ-yı Râşidîn'in de dördüncüsü olan Hz. Ali (r.a), 600 yılında Mekke'de dünyaya gelmiştir. Ebû Tâlib'in oğlu olan Hz. Ali (r.a), Hz. Muhammed (s.a.s)'in peygamberliğine ilk inananlardandır.

Bedir, Uhud, Hendek, Hayber başta olmak üzere hemen hemen bütün gazve ve savaşlara katılmış, bu savaşlarda Resûl-i Ekrem'in sancaktarlığını yapmıştır. Aynı zamanda Peygamber (s.a.s)'e kâtiplik ve vahiy kâtipliği yapmıştır. Halife seçildikten sonra Hz. Muâviye (r.a) ile siyaset mücadelesi yaşamıştır. Cemel ve Sıffin savaşları, onun zamanında yapılmış; bu savaşlar neticesinde Müslümanlar arasında ayrılıklar baş göstermiştir.

'Ebû Turâb, Haydâr-ı Kerrâr, El Murtazâ' gibi lakapları vardır. Hz. Ali (r.a), Kur'ân ve sünnete tam anlamıyla bağlı, dünya işlerinden uzak kalmayı dileyen; Sıffin, Cemel ve Nehrevan gibi talihsiz vakalar sonucunda kendisine muhalif olanlar için dahi gözyaşı döküp hidayetleri için dualar eden takva sahibi ve idealist bir mümindir.¹⁴⁷

Haydaruñ 'ālî-menâkıbın(ı) tã kim ide şerh

Hel etã vaşfında geldi şuhf içindedür mübîn

(c8/v1b/18)

Firdevsî, Hz. Ali (r.a)'yi menkıbelere konu olan kahramanlığı ve cesareti yönüyle ele alarak onun 'Haydâr-ı Kerrâr' sıfatına telmihte bulunur.

¹⁴⁷ Ethem Ruhi Fığlalı, "Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, s. 371-374.

Eyle şaldı zü'l-fikârı Şîr-i Hâk
Kim kanına gökde gark oldu şafağ

(c8/v49b/762)

Firdevsî bu beytinde de, Hz. Ali (r.a) ve onun kılıcı zülfikarı hatırlatır.

f) İbni Abbas (r.a)¹⁴⁸

g) Ebû Hureyre (r.a)¹⁴⁹

h) Hz. Hasan (r.a)

Hz. Peygamber (s.a.s)'in torunu, Hz. Ali (r.a) ve Hz. Fâtımâ (r.a)'nın büyük oğlu olan Hz. Hasan (r.a), 625 yılında Medine'de doğmuştur. Hz. Ali (r.a)'nin şehadetinden sonra çok kısa süreliğine halife olmuş, Muâviye (r.a)'ye bazı şartlar sunarak halifeliği ona devretmiştir.

“Müctebâ, takî, zekî, sıbt” lakaplarıyla tanınan Hz. Hasan (r.a), halim selim, cömert, sakin, vakarlı, siyaset ve fitnedden kaçınan bir yaratılışa sahipti. Rivayetlere göre Hz. Muâviye (r.a)'nin oğlu Yezîd'le evlendirilme vaadiyle kandırılan eşi Ca'de bint Eş'as tarafından 669 yılında şehit edilmiştir.¹⁵⁰

Şeh Hüseyni pâk-i cândur meh Hasan sultân-ı halk

Seyyideyn ü envereyn ü kâmileyn ü bihtereyn

(8/1b/19)

¹⁴⁸ Bk. ‘Süleymân-nâme’nin Kaynakları’

¹⁴⁹ Bk. ‘Süleymân-nâme’nin Kaynakları’

¹⁵⁰ Ethem Ruhi Fığlalı, “Hasan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 16, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 282–285.

Firdevsî, Hz. Hasan (r.a)'ı halkın sultanı diye vasıflandırıp onun Hz. Hüseyin(r.a.)'le birlikte insanların en şerefli, en olgunu, en münevveri olduğunu dile getirir.

1) Hz. Hüseyin (r.a)

Hz. Peygamber (s.a.s)'in torunu, Hz. Fâtıma (r.a) ile Hz. Ali (r.a)'nin küçük oğlu olan Hz. Hüseyin (r.a), 626 yılında Medine'de dünyaya gelmiştir. Şehîd lakabıyla meşhurdur. Kendisine biat etme sözü veren Kûfeliler'e güvenerek oraya doğru hareket eden Hz. Hüseyin (r.a), Kerbelâ denilen yerde Yezîd'in kuvvetleri tarafından Muharrem'in onuncu günü 681 yılında şehit edilmiştir.

Hz. Hüseyin(r.a.)'in şehadeti, İslâm edebiyatında başlı başına bir tür oluşturmuş, “maktel” veya “maktel-i Hüseyin” denilen mersiye ve okuma parçaları kaleme alınmıştır.¹⁵¹

Şeh Hüseyini pāk-i cāndur meh Ḥasan sultān-ı halk

Seyyideyn ü envereyn ü kāmileyne ü bihtereyn

(c8/v1b/19)

Firdevsî, Hz. Hüseyin (r.a)'i tertemiz bir şahsiyet olarak tavsif edip onun Hz. Hüseyin (r.a.)'le birlikte insanların en şerefli, en olgunu, en münevveri olduğunu dile getirir.

Çiŝm-i nūr-ı Muŝafâ'dur şeh Hüseyinümle Ḥasan

O şehîd-i Kerbelâ bu sa' d-ı bî-melâl

(c9/v1b/19)

¹⁵¹ Ethem Ruhi Fıĝlalı, “Hüseyin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 18, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 518–521.

Hz. Hasan (r.a) ve Hz. Hüseyin (r.a), Hz. Muhammed (s.a.s)'in iki gözünün nuruna benzetilip Hz. Hüseyin (r.a)'in Kerbelâ'da şehadetine telmihte bulunulur.

Men meḥibbî ḥânedânum ḥar Yezîd'ün ḥaşmı key

‘Āşık-ı evlâdı men Firdevsî'yem şî‘rüm zülâl

(c9/v1b/21)

Beyitte Firdevsî, Hz. Hüseyin (r.a)'in muhibbi, Yezîd'in de düşmanı olduğunu dile getirmektedir.

4. Osmânlı Hânedânı

Firdevsî, Süleymân-nâme'de Osmânlı pâdişâhlarından en fazla II. Bâyezîd'e yer vermiştir. Bunun en önemli sebebi, eseri ona takdim etmek istemesi olabilir. II. Bâyezîd'in yanı sıra, sırasıyla en fazla Şehzâde Mustafâ, Cem Sultân, Fâtih Sultân Mehmed, II. Murâd ve Osmân Bey'e de telmihte bulunmuştur.

a) Osmân Bey (I. Osmân)

Osmânlı Devleti'nin ve hânedanlığının kurucusu olan Osmân Bey, Ertuğrul Gâzi'nin oğludur. 1299 yılında, sonraki yüzyıllarda üç kıtaya hâkim olup dünyayı avuçlarında tutacak bir devletin temellerini atan Osmân Bey, 27 yıl devletin başında bulunmuş, 1324'te 69 yaşında vefat etmiştir. Kendisinden sonra, oğlu Orhan Bey devletin başına geçmiştir.¹⁵²

¹⁵² Halil İnalçık, “Osman I”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s.443–453.

anı ‘ Osm n ol Şehiken devranuğ

Cismini ĥ k itmedi mi devr nuğ

(c8/v21a/258)

Firdevs , Osm n Bey’i devrinin p diŐ h  olarak görmekte fakat buna raĥmen onun da ecelin pençesinden kurtulamayıp topraĥa girdiĥini söylemektedir.

b) Őehz de Mustaf 

Yıldırım B yez d’in oĥlu olan Mustaf  elebi’nin hayatının ilk dönemleri hakkında pek bir bilgi yoktur. 1402’de Ankara Savaşı’na katıldıĥı; babası Yıldırım B yez d ile beraber Timur’a esir d Őt ĥ , Timur’un vefatı üzerine de serbest kalıp tekrar Anadolu’ya geldiĥi rivayet edilir.

Kardeşi Çelebi Mehmed’in ölümüne kadar esarete kalmış, II. Murad’ın tahta çıkması üzerine ayaklanma baŐlatmıŐtır. Osm nlu Devleti’ni uzun yıllar zor durumda bırakmış, II. Murad onun yüzünden Bizans’a her yıl yüklü miktarda vergi vermek zorunda kalmıştır. Nihayetinde Tunca Nehri kenarındaki Kızılaĥa Yenicesi’nde yakalanıp Edirne’ye getirilmiŐ ve burada kale burcuna asılarak idam edilmiştir.¹⁵³

anı Sult n Muştafa key Ő h-ı Y n n itdiler ol

M temin begler duŐub ĥalk Y s n itdiler

(c8/v12a/174)

¹⁵³ Fahamettin Başar, “*Mustafa Çelebi, Düzme*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İsl m Ansiklopedisi*, C. 31, D VANTAŐ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 292–293.

Ḳanı Sultān Muṣṭafā yā kanı Cem

Gör ki yeksān nice oldı heb ‘adem

(c8/v25a/350)

Firdevsî, bu beyitlerde Şehzâde Mustafâ'nın Avrupalı devletlere sığınmasına ve nihayetinde öldürüldüğüne işaret etmektedir. Firdevsî, Şehzâde Mustafâ ile Cem Sultân'ı beraber zikrederek, ikisinin de padişâha isyan edip Avrupa'ya sığınmasına işaret etmektedir.

c) II. Murâd

1404 yılında Amasya'da doğan Murâd Hân, Çelebi Mehmed (I. Mehmed)'in oğludur. Osmânlı tahtına 1421 yılında geçmiş, kısa süreliğine tahtı oğlu II. Mehmed (Fâtih Sultân Mehmed)'e bırakmış; ardından tekrar 1446 yılında tekrar tahta dönmüştür. 1451 senesinde vefat edene kadar Osmânlı tahtında kalmıştır. Varna ve Osmânlı'nın Balkanlar'dan atılamayacağına garantisi olan Kosova savaşları onun zamanında yapılmıştır.¹⁵⁴

Ḳanı Sultān İldırım Ğāzî Murâd

Devlet aña virmişiken çok murâd

(c8/v21a/256)

Firdevsî, hem dünyanın kimseye kalmayacağı gerçeğini dile getirmiş, hem de II. Murâd'ın bu büyük zaferlerine telmihte bulunup onun ne kadar büyük bir padişah olduğunu anlatmak istemiştir.

¹⁵⁴ Halil İnalçık, “Murad II”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 164-172.

d) Muhammed bin Murâd(II. Mehmed)

1432 tarihinde II. Murâd'ın dördüncü oğlu olarak Edirne'de dünyaya gelen Sultân Mehmed, 1453'te İstanbul'u fethettikten sonra 'Fâtih' ünvanıyla anılmaya başlanmıştır. Osmânî Hânedânlığı'nın yedinci hükümdarı olan Fâtih, İstanbul'u alarak hem Peygamber (s.a.s)'in müjdesine nail olmuş, hem de Ortaçağ'ı kapatıp Yeniçağ'ı açmıştır. 1481 yılında İtalya üzerine sefere çıkarken yolda rahatsızlanmış ve vefat etmiştir. Bazı kaynaklar, zehirlendiğini zikreder.¹⁵⁵

Çanı Sultân Muḥammed şâh-ı rûm

Anı daḥı sine şaldı bu ölüm

(c8/v25a/349)

Firdevsî, dünyanın kimseye kalmayacağını, eninde sonunda herkesin bir gün öleceğini anlatmak için Fâtih Sultân Mehmed Hân'ı zikretmiştir.

Çanı Sultân cân Muḥammed bin Murâd Ḥân ol Ğâzi Şâh

Kim rikâbın usân hizmet selâtin itdiler

(c8/v12a/172)

Şâh Muḥammed nice biñ yüz

Sini içre qodı ḥânım bilki yüz

(c8/v21a/255)

Bu beyitlerde de Fâtih Sultân Mehmed Hân'ın ismi teşbih unsuru olarak zikredilmektedir.

¹⁵⁵ Halil İnalçık, "Mehmed II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 28, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 395–407.

e) Cem Sultân (Şehzade Cem)

Çocukluğundan beri iyi bir eğitim almış, Arapça ve Farsçayı mükemmel bir şekilde öğrenmiş olan Osmânlı şehzadesi Cem Sultân'ın Türkçe Dîvân'ı ve İranlı Selmân-ı Sâvecî'den çevirdiği Cemşîd ü Hurşîd mesnevisi vardır.¹⁵⁶

II. Bâyezîd'e karşı başlatmış olduğu isyanın neticesinde Avrupa'ya sığınmış ve burada Avrupalı devletler tarafından Osmânlı'ya karşı koz olarak kullanılmıştır. Cem Sultân, sonunda hatasını anlamış, fakat artık yapacak bir şeyi kalmamıştır. Avrupa'da vatan hasreti çekerek vefat etmiştir.¹⁵⁷

Çanı ol gül' izâr-ı lâle ħad Sultân-ı Cem

Servedin tâbut gönülden aña tefekkîn itdiler

(c8/v12a/173)

Firdevsî, Osmânlı Hânedânı'ndan olan Cem Sultân'ı da şiirlerinde unutmamış, onu da bir vesileyle yâd etmiştir. Dünyanın ona da kalmadığını, nihayetinde kefene sarılıp toprak altına girdiğini dile getirmiştir.

Çanı Sultân Ĥân Muħammed ħande gitdi yâ ħu Cem

Ĥâke yiksân oldu cümle ħayra ħurup bâr-gâh

(c9/v36b/497)

¹⁵⁶ Mengi, s. 126.

¹⁵⁷ İlyas Demirci, İbrahim Terzioğlu, Mahmut Ürküt; *Osmanlı Padişahları*, Gazi Kars Şehrengizi Özel Yayını, 2.bs., 79-83.

f) Sultân Bâ-yezîd (II. Bâyezîd)

1354'e Dimetoka'da doğan Bâyezîd, yedi yaşındayken Amasya sancak beyliğine gönderilmiş, babası Fâtih Sultân Mehmed'in vefatına kadar burada kalmış, Fâtih'in vefatının akabinde İstanbul'a gelerek tahta oturmuştur.

Kendisini saltanata daha layık gören kardeşi Cem Sultân'ın silahlı mücadeleye girişmesi sonucu, hükümdarlığı iç karışıqlarla geçmiştir. Cem Sultân'ın Avrupa'ya naklinden sonra çok dikkatli ve barışçı bir siyaset takip etmek zorunda kalan Bâyezîd II, Cem Sultân'ın vefatından sonra hür bir şekilde seferlere çıkmıştır. Bâyezîd'in barışçı ve çekingen siyaseti, Safevîler'le ilişkilerde Osmânî'nin aleyhine gelişmiştir. Bu durumu gören Bâyezîd'in en küçük oğlu Selîm, uzun bir mücadeleden sonra babasını tahttan inmeye mecbur bırakmıştır.

30 yıl 11 ay tahtta kalan Bâyezîd, 24 Nisan 1512'de tahttan çekilmiştir. Dimetoka'ya gitmek üzere yola çıkan Bâyezîd, Çorlu yakınlarındaki Abalar köyünde 21 Mayıs 1512'de vefat etmiştir.¹⁵⁸

Žıllı-ı İzid Āl-i ‘Oşmān Şāh-ı Hāḳān Bā-yezîd

Hüsrev ü Dārā vü Rā'dur kim ḳul ḥānetā-ḥîz

(c8/v1b/21)

Firdevsî, Osmânî Devletinin Sultânı Bâyezîd Hân'ı, Allah (c.c)'ın yeryüzündeki gölgesi olarak tanımlayıp eski İnan şahları Hüsrev, Dârâ ve Râ ile mukayese etmiştir.

“...Melik-i Rümü'l-‘Arabî ve'l-‘Acem duru kim Sultān bin Sultān (bin) Sultānuñ İlidim Hān Bin Muḥammed Hān'uß, İskender-i devrānuñ, Süleymān-ı zemānuñ, Nerīmān-ı Hān'uß eyyām-ı rif' atinde devām-ı devletinde bu üç yüz

¹⁵⁸ Şerafettin Turan, “Bâyezîd II”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 234–238.

altmış altı mücell(e)d kitâb Süleymân-nâmenüñ sekizinci cildini dağı temâm eyledük...”

(c8/v54b/2-5)

Süleymân-nâme'nin sekizinci cildinin bir nevi hâtimesi olan bu kısımda Firdevsî, Sultân Bâyezîd'in ismini zikrederek eseri ona takdim ettiğini beyân etmektedir. Ayrıca Bâyezîd'i zamanının İskender'i, Süleymân (a.s)'ı ve Nerîmân'ı olarak görüp ona meyhiyeler söylemektedir.

Zıll-ı İzed ' Āl- ' Osmân şāh-ı sulţān Bā-yezîd

Ĥusrev-i pîrüz baĥt u kāmurān şāhib-kemāl

(c9/v1b/24)

Bu beyitte de Sultân Bâyezîd'e övgüler vardır.

Çıkdı taĥta İldırım Şeh āfitāb

Gitdi Cem-veş baĥre şāhum māhitāb

(c9/v1b/203)

Beyitte Fâtih Sultân Mehmed'in iki oğlu, Bâyezîd ve Cem Sultân, ele alınıp Bâyezîd'in tahta çıkması ve Cem Sultân'ın Osmânlı topraklarının dışına kaçması, güneşin doğuşu ve batışı temsil gösterilerek anlatılmıştır.

5. Şairler

a) Şeyh Sa'dî-i Şirâzî

İran edebiyatının en büyük temsilcilerinden olan Sa'dî-i Şirâzî, Moğollar döneminde yaşamış olup öğrenimini tamamladıktan sonra yaklaşık 30 yıllık bir

seyahate çıkararak Çin'den Mısır'a, Anadolu'dan Suriye ve Arabistan'a kadar pek çok ülkeyi dolaşmış; bilgi ve tecrübelerini eserlerine yansıtmıştır. En önemli eserleri Bostân ve Gülistân'dır.¹⁵⁹

Ğarra olma şalı' üne buyıdı seyyār-ı çarğ

Anca Sa' dī niceşe şalur miskīn sin itdiler

(c8/v12a/171)

Firdevsî, Sa'dî-i Şirâzî'ye ömrün geçiciliğini, hiç kimsenin yaşadığı zamana güvenmemesi gerektiğini ve nicelerinin toprak altına atıldığını anlatmak için değinmiştir.

b) Nizâmî

Türkçeyi sade ve tabii bir şekilde kullanan Nizâmî, 15. Asrın önemli şairlerindedir. 'Karamanlı Nizâmî' olarak da anılır. Konya'da doğmuş, Fatih Sultan Mehmed'in çağırması üzerine İstanbul'a giderken yolda hastalanarak ölmüştür.¹⁶⁰

Şanı Şeğ Sa' di Selmān ya Nizāmī Aħmedī

Dür-fişānı çün nişā(n)lar koyup oldılar penāh

(c9/v36b/496)

Beyitte Nizâmî'nin yanı sıra Sa'dî-i Şirâzî'ye, Selmân'a ve Ahmedî'ye de telmihte bulunulmuştur.

¹⁵⁹ Azmi Bilgin, *Gülistan*, Semerkand Yay., 1.bs., İstanbul 2006, s. 9-10.

¹⁶⁰ Banarlı, s. 473.

c) Selmân-ı Savecî

14. yüzyıl İran sahasının en meşhur şairlerinden olan Selmân, 1309 yılında Sâve şehrinde dünyaya gelmiştir. Dîvânından başka Cemşîd u Hurşîd ve Firâk-nâme adlı mesnevîleri vardır. Rivayetlere göre 1376 yılında vefat etmiştir.¹⁶¹

Firdevsî, bu büyük şairin ismini de Süleymân-nâme’de zikretmiş, dünyaya güzel eserler bırakıp neticede toprak olup gittiğinden bahsetmiştir.

Çanı Şeh Sa‘ di Selmân ya Nizâmî Aħmedî

Dür-fişânı çün nişâ(n)lar koyup oldılar penâh

(c9/v36b/496)

d) Şeyyâd Hamza

Anadolu sahası Türk edebiyatının ilk şairlerinden olan Şeyyâd Hamza’nın hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Şiirleri, onun Arapça, Farsça bildiğini ve İslâm kültürüne vâkıf olduğunu göstermektedir. Şiirlerinde Hz. Muhammed (s.a.s)’e duyduğu derin sevginin ve dönemin idarecilerine karşı beslediği dinmez bir öfkenin izleri görülür. Eserleri Destân-ı Yûsuf, Dâsitân-ı Sultân Mahmûd, Ahvâl-i Kıyâmet, Mi’racnâme, Vefât-ı Hazret-i Muhammed aleyhi’s-selâm’dır.¹⁶²

¹⁶¹ Adnan Karaismailoğlu, “*Selmân-ı Sâvecî*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s. 446-447.

¹⁶² Orhan Kemal Tavukçu, “*Şeyyad Hamza*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s. 104-105.

Şeyyâd oğutasın meclis tâ maḥbub ola tāmūsını

Hüdhüd alupdı Belķıs yitdi Süleymân Şāh'a pes

(c9/v19b/263)

Firdevsî, Şeyyâd Hamza'nın ismini, meclislerde mesnevî okuma geleneğiyle birlikte yâd etmiştir.

e) Ahmedî

14. asrın sonlarıyla 15. asrın başlarında yaşayan Ahmedî, gelişen Divan şiirinin Hoca Dehhânî'den sonra Kadı Burhâneddin'le birlikte esas kurucusu olarak kabul edilir. Beylikler döneminin alim şairlerinden olan Ahmedî'nin Dîvân, İskender-nâme, Cemşîd ü Hurşîd, Tervîhü'l-Ervâh, Esrâr-nâme Çevirisi, Mirkatü'l-Edeb adlı eserleri mevcuttur.¹⁶³

Ḳanı Şeḫ Sa' di Selmân ya Nizâmî Aḥmedî

Dür-fişānı çün nişā(n)lar ḳoyup oldılar penāh

(c9/v36b/496)

Beyitte Ahmedî'nin yanı sıra Sa'dî-i Şirâzî'ye, Selmân'a ve Nizamî'ye de telmihte bulunulmuştur.

f) Şeyhî

15. yy. Anadolu sahası Türk edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden olan Şeyhî, Kütahya'da doğup ilmini ilerletmek için İran'a giderek orada tıp, tasavvuf,

¹⁶³ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Tarihi-Metinler*, Akçağ Yay., 13.bs., Ankara 2007, s. 89-92.

edebiyat alanlarında tahsil görmüştür. İran dönüşü Hacı Bayrâm-ı Velî (k.s)'ye intisap ederek Şeyhî mahlasını almıştır.

Elde bulunan üç eseri Dîvân, Har-nâme ve Hüsrev ü Şîrîn'dir. Birçok tezkireci, en güzel 'Hüsrev ü Şîrîn'i onun yazdığını belirtirler. Ölüm tarihinin 1431 olduğu sanılmaktadır.¹⁶⁴

Furşatuñ fevt itmekim bâki degül 'ömr-i zemân

Çanı Şeyhî yâ hû Hüsrev-i nazm-ı Şîrîn itdiler

(c8/v12a/170)

Beyitte Şeyhî'nin ismi zikredilerek dünyanın kimseye kalmadığı ve kalmayacağı, bu yüzden fırsatı değerlendirilmeye gerektiği belirtilmiştir. 'Hüsrev ü Şîrîn' mesnevisinin zikredilmesi, bu eseri en güzel biçimde işleyen kimsenin Şeyhî olduğunun Firdevsî tarafından bilindiğini göstermektedir.

6. Şehnâme Menşe'li Kahramanlar

a) Afrâsiyâb (Efrâsiyâb)

Divan şiirinde yiğitliği, kahramanlığı ve saltanatı ile ele alınan Efrâsiyâb, Turan hükümdarıdır. Efrâsiyâb'ın, büyük Türk hakanı Alp Er Tunga olduğu pek çok kaynakta zikredilmektedir.¹⁶⁵

“...Nite kim üçüncü cild-i Süleymân-nâmede beyân eyledük ki Efrâsiyâb Türk leşkeri çeküp gelüb Zû'yile cenk eyledi. 'Acem milkin tutdı ve Tûrân'a

¹⁶⁴ Mengi, s. 117-119.

¹⁶⁵ Bekir Şişman, Muhammet Kuzubaş, *Şehnâme'nin Türk Kültür ve Edebiyatına Etkileri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007, s. 134.

İrân'a dağı Efrâsiyâb Türk hüküm eyledi. Ve Menûçehr'ün resmlerini, törelerini tağayyur eyledi. İrân halkını begâyet incitdi..."

(c9/v41b/2-4)

Firdevsî, Süleymân-nâme'nin üçüncü cildinde beyan ettiğine göre, Efrâsiyâb, İrân hükümdarı Zû ile cenk edip onu mağlup etmiştir. Menûçehr'in getirdiği bütün âdet, gelenek ve görenekleri yıkarak İrân'a ve Tûrân'a hükümdar olmuştur. Firdevsî'nin bu vak'ayı anlatırken kullandığı kelimelere bakıldığında, onun İrân'dan yana bir tavır sergilemiş olduğu gözlenebilmektedir.

"...Amma evvel zemânda kim Dâvûd'ün hilâfeti dururdu kim ol cenkleri eyledi, ehl-i târih cihân milkinde eydür. 'Acem diyârına müştâkil pâdişâh İrân'a Tahmâsab pâdişâhidi ve Tûran'a Efrâsiyâb gümrahidi. Nitekim anlarun kışşa dördüncü cild kitâb-ı Süleymân-nâmede beyân eyledik..."

(c9/v41a/10-12)

Firdevsî, Efrâsiyâb ismini dokuzuncu cildin sonunda zikrederek, Efrâsiyâb'ın hikâyesinin Süleymân-nâme'nin dördüncü cildinde işlendiğini hatırlatır.

Dimegil ki leşkerümdür bî-hisâb

Çuvvet icre nitsün ol Afrâsiyâb

(c8/v43b/681)

Firdevsî, Dâvûd (a.s)'un Sührâb Şâh'a gönderdiği nâmesinde, Dâvûd (a.s)'un sayıca çok olan askerini meth etmek için Afrâsiyâb'ı teşbih unsuru olarak zikreder.

b) Behmen

Asıl adı Erdeşir olan Behmen, İsfendiyâr'ın oğludur. İran'ın en ünlü kahramanlarından biridir. Dedesi Güştasb'ın vefatı üzerine, dedesinin tahtına oturup ülkeyi adaletle yönetir.¹⁶⁶

Eger Behmen ola özüñ ya Dârâ

Ecel K̄ayşer mişâli şala dâra

(c8/v2a/41)

Firdevsî, nasihat verdiği bu mısralarda Behmen ve Dârâ gibi büyük sultânların bile kaçamadıkları gibi, kişinin ecelden yakasını kurtaramayacağını dile getirmektedir.

Niça Cem kanın icdi çarḫ-ı D̄ahḫaḫ

Niça Behmen yudubdur mâr-i eflāk

(c8/v33b/477)

Zalim kimselerin, birçok mazlumun kanını döktüğüne ve fâni dünyanın nice güzel kimselerin canını aldığına İran kahramanlarına telmihte bulunularak değinilmiştir.

c) Behrâm-ı Gûr

Sâsâniyân sülalesinden, Yezdgird'in oğludur. 'Yaban eşeği' manasına gelen 'Gûr' kelimesi, vaktinin çoğunu yaban eşeği avlamakla geçiren Behrâm'a sıfat

¹⁶⁶ Age., s. 122.

olarak verilmiştir. Ölümü de yine bir av esnasında, yaban eşiği avlarken bir çukura düşmesi sebebiyle olur.

Neler itdi felek Behrâm-ı Gûr'a

Ki şâhiken iletdi kıra gûra

(c8/v42b/630)

'Gûr'un mezar anlamı da dikkate alındığında, kendisine bu sebepten de 'Behrâm-ı Gûr' denildiği düşünülebilir.¹⁶⁷

Cihân cün kılmadı Behrâm-ı Gûr'a

Seni hem şeksüz iltür kıra gûra

(c8/v2a/49)

Beyitte Behrâm-ı Gûr'un çukura düşerek ölümüne telnih yapılarak herkesin bir gün kara toprağa gireceği anlatılmak istenmiştir.

d) Cem/Cimşîd

İran'ın mitolojik tarihinde Pişdâdiyân sülalesinden dördüncü padişah olan Cem, babasının ölümü üzerine tahta çıkmıştır. Zekâsı sayesinde demiri yumuşatıp onunla değişik savaş aletleri yapmıştır. Eti ilk yiyen insan olarak bilinen Cem, başka ilklere de sahiptir. Atlar için eğer yapmayı, ipekli ve pamuklu kumaşlar dokumayı, taş duvar yapıcılığını, mimariyi, su ile çark işletmeyi, köprü yapıcılığını, madenciliği, parfümeriyi, eczacılığı, tıbbı, gemi imalatını insanlara o öğretmiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Tökel, s. 117-120.

¹⁶⁸ Age., s. 125-142.

Taberî'ye göre de kendisine ilk tapınılan insan Cem'dir. Şeytan'ın azdırması sonucu kendisini ilah olarak görmüş ve halkının kendisine tapmasını emretmiştir.¹⁶⁹

Menba^ç -1 kân-1 seḫāvet ḫātemi Cimşîd-fer

Aḫter-i burc-1 sa^ç âdet āfitāb u mülk ü dîn

(c8/v1b/24)

Firdevsî, beyitte her ne kadar İnan'ın efsanevî hükümdarı Cem'i zikretse de, onu teşbih malzemesi yaparak bu mısralarda Sultân Bâyezîd'i methetmektedir.

ç Āşık u ma^ç şükı t̄alib oldılar maḫlûb-1 Cem^ç

Māhrûlar meclüsünü görince gör nice tezyîn itdiler

(c8/v11b/165)

Cām-1 Cemşîd ele algıl zāt-1 ḫurşîd eldeken

Göziñü çarḫ eylemedin sedde ḫālün cam cama

(c8/v21b/304)

Bu beyitlerde de Cem ismine bâde meclisinde rastlamaktayız.

e) Dahhâk

Cemşîd zamanında Arap ülkesinde yaşayan Mirdâs adlı padişahın oğludur. Kötü niyetli ve akılsız olan Dahhâk, tahta geçebilmek hırsıyla babasını kuyuya düşürerek öldürmüştür. Bütün Şehnâme boyunca kötülüğün, zulmün ve şerrin

¹⁶⁹ Taberî, s. 132-135.

temsilcisi olarak anılan Dahhâk'ı, adaletin timsali Ferîdûn tarafından öldürülmüştür.¹⁷⁰

anı Daâk ol sayyâd-ı benk temâm

Nitdi ora sinlere utdı maâm

(c8/v25a/348)

Evner bin Ner elinde ölen Asâyil'in ölümünün ardından bu mısraları söyleyen Firdevsî, dünyanın geçiciliğinden ve Dahhâk gibi zalimlere de aman vermediğinden bahsetmektedir.

f) Dârâ

İran padişahlarından Dârâb'ın oğludur. İskender'le savaşmış, bu savaşın sonucunda mağlup olarak tacını ve tahtını kaybetmiştir. İskender tarafından öldürülmüştür. İhtişamın ve ululuğın sembolü olarak görülmüştür. Onun zamanında İran, ulaşabileceği en geniş sınırlara ulaşmıştır.¹⁷¹

Nice ayşer nice Behmen be Dârâ

Ecel cellâdı ıardı bu dâra

(c8/v42b/628)

Firdevsî, dünyanın sonunun ölüm olduğunu, İskender'in Dârâ'yı öldürmesine telmih yaparak dile getiriyor. Ecel Kayser, Behmen ve daha nicelerini toprak etmiş, yeryüzünden silip süpürmüştür.

¹⁷⁰ Şişman, Kuzubaş, s. 131-132.

¹⁷¹ Tökel, s. 150-156.

g) Ferîd/Ferîdûn

Pişdâdiyân sülalesinin altıncı hükümdarıdır. Dahhâk'ı mağlup ederek İran tahtına oturmuş ve İran'da 500 yıl hükümdarlık yapmıştır. Adâleti, iyiliği ve uzun ömürlülüğüyle anılmıştır.¹⁷²

Süleymân-nâme'de, Dâvûd (a.s)'a Zebûr indirildiğinde ismi geçer. Süleymân-nâme'ye göre, yüz elli sûrelik Zebûr'un elli sûresi Ferîdûn ve neslinin başından geçenleri anlatmaktadır.

“...Hağ Te'âlâ Dâvûd'a 'aleyhi's-selâm yüz elli sûresi Zebûr indürdi kim elli sûresi Bağt-ı Nařr ile Bâbil ehlinüñ kažiyyeleri kim ederdiler, olıserdür ve elli sûresi dağı Eferîdûn ehlinüñ ya'ni kim Ferîdûn neslinüñ 'acem meliklerinüñ vâkı' olacağ kažiyyeleridi kim ol zemân gelecek idi...”

(c8/v25b/12-14)

Çanı Dağğâğ u Firidûn'ile Cem

Ğâğ olup durur sinle içre biş u kem

(c9/v24a/306)

Herkesin bir gün ölümün pençesine düşeceğinin anlatıldığı bu beyitte Dahhâk, Cem ve Ferîdûn'a telmihte bulunularak onların da ölüp toprak olduğu ve mezarın karanlığında yitip gittikleri dile getirilmektedir.

h) Hüsrev

Hürmüz'ün oğlu olan Hüsrev, pek çok savaşlar yapmış, zaferler kazanmıştır. Ermen'e gittiğinde, orada gördüğü dünyalar güzeli Şîrîn'e âşık olmuş, onu da

¹⁷²Age., s. 166-174.

yanına alarak ülkesine getirmiştir. Şîrîn'e olan aşkı yüzünden dillere destan olan Hüsrev'in tarihî kişiliği ortadan kalkarak efsanevî bir karaktere bürünmüştür.¹⁷³

Furşatuñ fevt itmekim bâķi degül ' ömr-i zemān

Ķanı Şeyhî yā hū Hüsrev-i nazm-ı Şîrîn itdiler

(c8/v12a/170)

Beyitte Şeyhî'nin 'Hüsrev ü Şîrîn' adlı eserine telmihte bulunulmuş, bu vesileyle de Hüsrev adı anılmıştır.

ı) İsfendiyâr

Keynâniyân sülalesinden Güştasb'ın oğlu olan İsfendiyâr, İranlılar'ın efsanevî büyük kahramanlarından biridir. İsfendiyâr, Rüstem'le yaptığı savaşta ölmüştür. Kendisine ok ve kılıç işlemeyen İsfendiyâr, kahramanlık sembolü olan şahsiyetlerden biridir.¹⁷⁴

Tiğ-ı Rüstem mişli almış eline

Ķamlesine döymeye İsfendiyâr

(c8/v27b/397)

Beyitte Rüstem'in İsfendiyâr'la olan savaşına ve nihayetinde Rüstem'in muzaffer oluşuna telmih yapılmıştır.

¹⁷³ Age., s. 176-181.

¹⁷⁴ Age., s. 182-187.

i) İskender-i Kübrâ

Dârâb'ın, Rum kayserinin kızından olan oğludur. Büyüyünce Rum kayserinin yerine tahta oturmuş, adaletle hükmetmiş, halkın sevgisini kazanmıştır. Hindistan, Çin, Arabistan ve Mısır gibi pek çok ülkeleri dolaşmış, halkı Ye'cüc ve Me'cüc'ün şerrinden korumuş, veziri Hızır ile karanlıklar ülkesinde âb-ı hayâtı aramıştır.¹⁷⁵

Firdevsî, İskender'i uzun uzadıya anlatmamış, onun ismini teşbih ve telmih unsuru olarak anmıştır. Sâm-suvâr'ın Erjenk devle yaptığı mücadelede, Firdevsî, Sâm-suvâr'ın kolunu kılıca karşı kaldırmamasını, İskender'in Ye'cüc Me'cüc'ün fitnesine set çekmesine benzetmiştir.

“...Velâkin Sâ'm kolumu sedd-i Sikender gibi yirinden irmedi, tûrdı. Amma kim raşşuñ dört ayakları aşığına dek yire gömüldi, batdı...”

(c8/v10a/1-2)

Ger Süleymân yâ Sekender olasın

Mevt elinden bulamazsın sen necât

(c8/v26b/383)

Burada da İskender ve Süleymân (a.s) saltanatın ve saadetin simgesi olarak ele alınıp onların bile ölümden kurtulamadığı dile getirilmektedir.

Çün Sikender men' idelden fitne-i Ye'cüc pes

‘ Ömr zîd itmez olubdur ‘ âlem içre kıl u kâl

(c9/v2a/34)

Beyitte İskender'in Yecüc ve Mecüc'ün fitnesine set çekmesine, onlarla başa çıkmasına telmihte bulunulmuştur.

¹⁷⁵ Şişman, Kuzubaş, s. 146-147.

j) Kahramân

Kaynaklarda Pişdâdiyân sülalesinden Tahmûrs'un oğlu olarak bildirilen mitolojik şahsiyettir. Şehnâme'de zikredildiği malumatı yanlıştır. Divan Şiirinde kahramanlık ve yiğitlik sembolüdür.¹⁷⁶

“İy şâh-ı cihân pehlüvân! Bu Erjenk dīv beğâyet gürbüz dīvdür. Şöyle kim elinden gelür ki Kahramân'ı, Nerimân'ı, yüz senüñ bigi pehlüvânı pençesine alub zaḥm urub başını üzerinde çarḥ-vâr çevirüb kırk adım yir girüsine ata kim hic birisi ḥalâş olmaya, helâk ide, didi.”

(c8/v8b/9-11)

Kahramân, incelediğimiz metinde, uzun uzadıya anlatılmayıp yalnızca teşbih unsuru olarak kullanılır.

k) Kerîmân

Şehnâme kahramanlarından olup Sâm-suvâr'ın dedesidir. İncelediğimiz metinde kendisi hakkında teferruatlı bilgi verilmeyip, Sâm'ın kahramanlığı ve cesareti anlatılırken teşbih unsuru olarak adı zikredilir.

Devlerle yapacağı bir savaş öncesinde Sâm-suvâr hazırlanır ve dedesi Kerîmân'ın yâdigârı hançeri de yanına alarak savaşa girer.

“...Andan Kerîmân'uñ ejdehâ dillü ḥançerin biline şoḳundı. Daḥı bismi'-llahi deyüb raḥşına bindi. Toḳuz yüz toḳsan toḳuz batman pülâd gürzin ele alub düşmân üzerine at şalub Ḥaḳ'a şıḡındı...”

(c8/v9a/15-17)

¹⁷⁶ Tökel, s. 208-209.

l) Key-Kâvûs

Key-kûbâd'ın oğlu, Key-hüsrev'in dedesidir. Keykâvûs, İran tahtında en uzun müddet oturan hükümdarlardan birisidir.¹⁷⁷

Nice biñ Kāvus şalub cāha devr-i aḡmerin

Coğ Süleymān dost yirine eyleyübdür çamçama

(c8/v22a/305)

Firdevsî, İran kahramanlarından Kâvûs'a, Süleymân-nâme içindeki bir gazelde değinip saltanatı ve gücüne telmihte bulunmuştur.

m) Key-Kûbâd

Keynâniyân sülalesinden olan Key-kûbâd, yüz yıl padişahlık yapmış ve adaletiyle nam salmıştır. Divan şiirine, mülkü ve saltanatıyla konu edilmiştir.¹⁷⁸

Firdevsî, Key-kûbâd'a dokuzuncu cildin sonunda değinerek kimin oğlu olduğunu anlatmıştır.

“...Ṭahmāsab vefāt idicek ĩrān milkine pādişāh ki Çubād Şāh oldı kim Menūçehr oğlanlarından idi ve Türkistān beglerinden Sāvek adlu bir melikūñ kızın aldı...”

(c9/v42a/19-21)

¹⁷⁷ Şişman, Kuzubaş, s. 149-150.

¹⁷⁸ Age., s. 150.

Yine Firdevsî, Key-kûbâd zamanında ülkenin Dâvûd (a.s) adaletiyle yönetildiğini, harama göz dikenlerin ve hırsızlık yapanların çok ağır cezalara çarptırıldığını nakletmiştir.

“...Çünkü Kûbâd melik oldu, atası Tahmâsab Şâh tahta geçüp kim oturdu. ‘Adl-i Dâvûd kılub kıluben zulmi aradan götürdi. Eyle ‘âdil melik oldu kim zulmile bir kaatre şerbet anıcağ kanını sîl-âb iderdi ve nâ-maḥreme göz dikenüñ gözün çıkarup cigerin kebâb iderdi ve destürsuz üzüm alanuñ özin ‘ud bigi yara bere kılurdu ve ra‘iyyetinden bir avuc şaman alanuñ derisin yüzeridi, cuvâl düzeridi...”

(c9/v43a/1-3)

n) Menûçehr (Minuçihr)

Ferîdûn’un torunlarından. Uzun asırlar boyunca İran’la Tûrân arasında devam eden savaşların başlangıcı olarak Menûçehr’in padişahlık yaptığı dönem gösterilir.¹⁷⁹

Süleymân-nâme’de Menûçehr’in saltanat yılları, Dâvûd (a.s)’un hayatta olduğu dönemler olarak gösterilir.

“...Amma kaşaş-ı kebîrde ve Tevâriḡ-i Ṭaberî’de, Târiḡ-i ibn-i Kebîr’de, Târiḡ-i Şâhî’de gelür ki Dâvûd’uñ ḡilâfeti devrinde Menûçehr melikidi ve Tahmâsab Menûçehr’üñ oḡlıydı...”

(c9/v41a/12-13)

¹⁷⁹ Tökel, s. 239-240.

o) Nerîmân

Şehnâme’de adı geçen ünlü kahramanlardandır. Sâm-suvâr’ın babası, Zâl’ın da dedesidir. Şehnâme’de, hayatından pek bahsedilmez. Süleymân-nâme’de de hayatı hakkında bilgi verilmeyip Rüstem methedileceği zaman ‘Nerîmân’ın soyundan’ diye zikredilir.¹⁸⁰

Cenk idicek døyemezdi Nerîmân

Heybetinden an aşanur ahramân

(c8/v44b/699)

Görüldüğü gibi, beyitte hem Kahramân, hem de Nerîmân teşbih unsuru olarak kullanılmış; bu vechile Sâm-suvâr’ın gücü ve salâbeti anlatılmak istenmiştir.

ö) Rüstem

Zâl’ın oğlu, Sâm-suvâr’ın torunudur. Şehnâme’nin olağanüstü özelliklere sahip kahramanlarındandır. Dedesi ve babasının İran halkı için üstlendiği vazifeyi daha sonra Rüstem üstlenmiştir. İran padişahının ve halkının başı ne zaman sıkışsa, ilk başvurdukları kişi Rüstem’dir. Kendisinden oldukça güçsüz olan kardeşi Şagad’ın gafil avlayarak tuzağa düşürmesi sonucu can veren Rüstem, gerek Halk şiirinde, gerek Dîvân şiirinde ve gerekse Tanzimat sonrası Türk şiirinde adı en çok geçen Şehnâme kahramanıdır. ‘Tehemten’ lakabıyla da anılır.¹⁸¹

¹⁸⁰ Age., s. 240-242.

¹⁸¹ Şişman, Kuzubaş, s.157-160.

“...Tā hattā kim kendünñ altı qarındaşı ve üç kulu kim Rüstem bağışlamışdı. Anlar dağı getmişler...”

(c8/v5b/3-4)

Firdevsî, Dâvud’un kardeşlerinin Rüstem tarafından bağışlandığını söylüyor. İncelediğimiz ciltlerde bu vak’a geçmemektedir. Belki de sekizinci cilt evvelindeki bölümlerde bu vak’adan bahsedilmektedir.

“...Bugür ol Ahiş bin Mâgüc kim Sührâb’uñ begler begisiydi, hem gâyet bahâdur pehlvânidi. Eyle kim ol ‘ aşırda Rüstem-i dâsitanidi...”

(c8/v15b/7-8)

Bu kısımda da Rüstem, teşbih unsuru olarak ele alınıp Ahiş bin Mâgüc’un kahramanlığı dile getirilmektedir. Aşağıdaki beyitte de Rüstem ismi, telmih ve teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

Gurzile ki ururıdı haşma darb

Rüstem olsa itmezidi dağı harb

(c9/v20b/277)

Firdevsî, Rüstem’i tarihî bir kişilik olarak dokuzuncu cildin son kısmında ele alan Firdevsî, onun İran şâhı Zû’ya yardım ederek Tûrân hükümdarı Efrâsiyâb’ı mağlup ettiğini anlatmıştır.

“...Rüstem kuvvetiyle leşker cem’ olub Zû Efrâsiyâbile cenk eyledi. Rüstem Efrâsiyâb’ı atdan yıkdı. Efrâsiyâb kaçdı, leşkerini hezîmet buldı...”

(c9/v41b/7-8)

p) Sâ'm (Sâ'm-Suvâr)

Ferîdûn zamanında yaşamıştır. İran'ın meşhur kahramanlarından Nerîmân'ın oğludur. Babası gibi pehlivandır. İran-Tûrân savaşlarında Tûrân'a karşı pek çok başarılar elde etmiştir. Önceleri oğlu olmamış, oğlu olduğunda da saçları bembeyaz olduğu için çocuğunu Elburz dağına bırakmıştır.¹⁸²

Süleymân-nâme'de Sâ'm, Dâvûd (a.s)'dan sonra en çok bahsedilen kahramandır. Metinde Sâ'm, hayalî ve hakikî bir kişilik olarak iki farklı tipte karşımıza çıkmaktadır. Biz burada hakikî kişiliğine değineceğiz.¹⁸³

Firdevsî, dokuzuncu cildin sonlarında Sâ'm-suvâr'ın tarihî kişiliğine değinerek onun Zû'nun eğitimiyle meşgul olduğunu, bu sırada Kûh-1 Elburz'a gidip bir daha dönmediğini anlatır.

“...Niẓâmı bulmuşiken Sâ'm-suvâr dağı Kûh-1 Elburz'a ve çarh-1 digersine düşdi...”

(c9/v41b/1)

Firdevsî, Sâ'm-suvâr'ın vazifesini, onun neslinden gelen Zâl ve Rüstem'in de devam ettirdiğini belirtmektedir.

“...Her kim Sâ'm-suvâr'un kürsisinde otursa, cihân pehlüvânlık anuñ olurdu. Kande kim düşmân belürse, erenler meydânı içre evvel meydâna girmek, cenk itmek anuñ olurdu. Ve dağı Īrân Tûrân pehlüvânları aña baş indürürdi...”

(c9/v42b/16-18)

Bütün bunlar dışında Sâ'm-suvâr'ın hayatına pek fazla değinilmez. Tarihî bir kişilik olarak Sâ'm-suvâr, yalnızca teşbih unsuru olarak karşımıza çıkar.

¹⁸² Age., s. 160.

¹⁸³ Hakikî kişiliği için bkn.: 'Hayalî Şahsiyetler'

r) Tahmâsab

Firdevsî, İran khramanlarından Tahmâsab'ın ismini sekizinci cildin başında dokuzuncu cildin sonunda zikreder. Kıssasını da Süleymân-nâme'nin dördüncü cildinde teferruatlı bir şekilde işlediğini bildirir.

“...Zirâ kim bu melik bir kişiydi kim ne Câlût'a ve ne hūz Tahmâsab Şâh'a itâ' at itmezdi, harâmîlik iderdi...”

(c8/v3a/6-7)

“...Amma evvel zemânda kim Dâvūd'un hilâfeti dururdu kim ol cenkleri eyledi, ehl-i târih cihân milkinde eydür. ‘Acem diyârına müştâkil pâdişâh İran'a Tahmâsab pâdişâhidi ve Tûran'a Efrâsiyâb gümrahidi. Nitekim anlaruñ kışşa dördüncü cild kitâb-ı Süleymân-nâmede beyân eyledik...”

(c9/v41a/10-12)

Firdevsî, Tahmâsab'ın Zû'dan sonra padişah olduğunu da yine dokuzuncu cildin sonunda beyan eder.

“...Nitekim üçüncü cild-i kitâbda ve dördüncü cild-i kitâbda beyân eyledük kim Zû'nun şâhlığından sonra Tahmâsab melik oldu...”

(c9/v42a/4-5)

s) Tahmûrs

Şehnâme'ye göre Hûşeng'in oğludur. Lakabı ‘Devbağlayan’dır. Yabani hayvanları evcilleştiren, ata binmeyi öğreten, ilk defa Fars dilinde yazı yazan bu hükümdardır.¹⁸⁴

¹⁸⁴ Tökel, s. 266.

“...Dağı Sām yüzünü Erjenk dīvden yaña dönüb āvāz-ı bülendi çağırub didi
Kim: Benüm Sām Nerîmân ve Zâle-i Kerîmân ve nehyi reh-i Gur şeb cihân
pehlüvân ve nesl-i Tahmürs-ı dīv bendi şâhib-ķırân ve eli Kahramân...”

(c8/v9b/3-5)

Metnin bu kısımlarında Firdevsî, Sâm-suvâr'ın künyesini kendi ağzından söyleterek Sâm-suvâr'ın güç ve cesaretini göstermek için Nerîmân, Zâl, Kerîmân, Behrâm-ı Gûr, Kahramân ve Tahmürs'a telmih yapmıştır.

ş) Zâl

Rüstem'in babası, Sâm-suvâr'ın oğlu, Nerîmân'ın torunudur. Zâl, İranlılar'ın her konuda danıştığı bir danışman, İranlılar'ın Türkler'e yenilmesinden sonra yeni bir hükümdar bulmak için hakem rolü üstlenen ve verdiği kararlar tereddütsüz dinlenen bir kişidir.¹⁸⁵

Ṭut kim özüñ Zâl'ũñ olur Rüstem'i

Nef i nākî oluser sin Rüstem'i

(c8/v21a/259)

Firdevsî, herkesin bir gün öleceğini anlatırken misal verdiği kimseler arasında Zâl ve onun oğlu Rüstem de vardır.

Ancılayın pehlüvânı çarḫ-ı Zâl

Görmemişidi vir şalāvāt mäh-ı sal

(c8/v51b/787)

Zâl ismi, bu beyitte de felek, zaman, dünya mânâsında kullanılmıştır.

¹⁸⁵ Age., s. 267–272.

Himmet-i bezmünde şāhum fazluña hātem gulām

Heybet-i rezmünde hātem efgenüdüdür Key ü Zāl

(c9/v2a/27)

Beyitte İran şahları telmih unsuru olarak kullanılıp Sultân Bâyezîd methedilmektedir.

t) Zû Şāh

Süleymân-nâme’de ismi geçen kahramanlardandır. Firdevsî, evvel zamanlarda İran’da ateşperestlerin kendi kızıyla veya kızkardeşiyle evlenebilme âdetinden bahsedip Tahmâsab’ın Menûçehr’in kızını yani kendi kızkardeşini aldığı ve onunla evlendiğini söyler. Bu evlilikten doğan çocuğa Zû isminin verildiğini açıklar. Firdevsî, bu âdete yalnızca Ferîdûn ve Munûçehr’in itibar etmediğini beyan eder.

“...Şoñra kim o kızdān bir ođlan vücūda geldi, Zū qodılar. Zū’nuñ müneccimler tālî’ in tütub Menûçehr’e didiler kim: Bu Zū Şāh ‘Acem milkine melik ola, senüñ yirüne tahta geçecekdür, didiler...”

(c9/v41a/17-19)

Aradan belirli bir zaman geçmesiyle Zû henüz bülüğ çağına ermeden hükümdar olur. Onu, Sām-suvâr yetiştirir. Sām-suvâr’ın Elburz Dağı’na gidip bir daha ortalarda görünmemesi üzerine, Efrâsiyâb gelip İrân’la savaşır ve Zû’yu mağlup eder. Ardından Sām-suvâr’ın oğlu Zāl, oğlu Rüstem’i devreye sokarak Zû’ya yardım eder ve Tûrân hükümdarı Efrâsiyâb mağlup edilir.

“...Rüstem kuvvetiyle leşker cem‘ olub Zû Efrâsiyâbile cenk eyledi. Rüstem Efrâsiyâb’ı atdan yıkdı. Efrâsiyâb kaçdı, leşkerini hezîmet buldı. Zû, ĩrân milkine pâdişâh olub zabt itdi...”

(c9/v41b/7-8)

Süleymân-nâme’ye göre, Efrâsiyâb’ı mağlup eden Zû, ĩran ülkesini adaletle yönetmiş, yıkılan yerleri onarmıştır. Bütün ĩran halkı Zû’dan memnun kalmış ve onu hayırla yâd etmiştir.

“...Ol zemân kim Zû, ĩrân’a müstaķil pâdişâh oldı, ‘ adl-i dâd kıldı ve yiri kim Efrâsiyâb ĥarâba virmişidi, Zû ikr ü âbâdân eyledi. Girü evveliki şular aķıtdı ve ĥalka iken aña ki ĥükm ü ‘ imâret itmege ĥükm eyledi. Yidi yıl ol ĥamudan ĥarâc bâc almadı. Ve her ĥande ‘ imâret idecek yir varise âbâdân eyledi. Tâ kim vilâyet-i ‘ Acem’de vĳrân ve ĥarâb yir ĥalmadı ma‘ mūr oldı...”

(c9/v42a/14-16)

7. Tarihî Şahsiyetler

a) Âd

Âd kavmi, Kur’ân-ı Kerîm’de adı geĥen eski bir Arap kavmidir. Nûh (a.s)’tan sonra yaşamış olan bu kavme peygamber olarak Hûd (a.s) gönderilmiştir. Bu kavim ismini, Âd’dan alır. Âd, Nûh (a.s)’un torunlarından Avs’ın oğludur. Avs’ın babası ĩrem, onun babası da Hz. Nûh (a.s)’un oğlu Sâm’dır.¹⁸⁶

Firdevsî, Câlût’un torunu Sührâb Şâh’ın şeceresini sayarken Sührâb Şâh’ın atası Âd’ı da zikreder.

¹⁸⁶ Celal Kırca, “Âd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 1, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 333-334.

“...Nesebi dağı Őyledür kim Sührâb bin Hürmüzd bin Câlüt bin ‘ Abdân bin Ebrehe bin Hâriş bin Şeddâd bin ‘Âd bin ‘Amaliķa Dâram bin Sâm bin Şüh’dur...”

(c8/v41a/6-7)

b) Şeddâd

Âd’ın oğludur. Rivayetlere göre, peygamberlerden ve âlimlerden işitmiş olduğu âhîret âlemindeki cennetin bir benzerini yapmak kastıyla ‘Bağ-ı İrem’ adlı efsanevî bahçeyi yaptırın kişidir. İlahlık davasında bulunmuş ve zalimlerden olmuştur.¹⁸⁷

Şâh-ı Şeddâd aşlum Sührâb adum

Devletile irişür çarĥa yedüm

(c8/v42b/642)

Cünki Şeddâd aşlısam sultân özüm

Kim gezer ĥalk-ı cihâna her sözüm

(c8/v43a/650)

Firdevsî, Dâvûd (a.s)’a düşman olan Sührâb Şâh’ı tanıtırken nesebinin Şeddâd’a dayandığını kendi ağzından söyletmektedir.

c) Kârûn

Zenginliğiyle meşhur olan Kârûn, Mûsâ (a.s)’nın amcası ya da amcasının oğludur. Mûsâ (a.s)’ya karşı çıkmış, nihayetinde zâlimlerden olup malı ve mülküyle beraber yerin altına girmiştir.

¹⁸⁷ Tökel, s. 394-396.

Kur'ân-ı Kerîm'de Kasas Sûresi'nde Kârûn'dan bahsedilip hazinelerinin anahtarını güçlü bir topluluğun taşıyabildiği, zenginliğiyle mağrur bir kişi olduğu anlatılır. Tevrat'ta ismi Korah diye zikredilir.¹⁸⁸

Ne nevc-i 'ömri var ne genc-i Kârûn

Çeker zahmet idüben şabr-ı Eyyûb

(c9/v10b/147)

Firdevsî, kendisini hakkında bilgi verirken Kârûn gibi zengin olmadığını ve gençliğinin de artık kalmadığını, fakat buna rağmen Eyyûb (a.s) gibi sabrettiğini söylemektedir.

d) Nemrûd

İbrâhim (a.s) döneminde yaşamış Bâbil kralıdır. Tanrılık davasında bulunmuştur. İbrâhim (a.s) peygamberi ateşe attırması, Allah (c.c)'ı görmek maksadıyla göklere çıkmak için kule yaptırması ve aciz bir sivrisinek tarafından beyni kemirilerek öldürülmesiyle bilinmektedir. Nemrûd'un bir kişi adından çok, Bâbil krallarına verilen genel bir ad olduğu da düşünülmektedir.¹⁸⁹

Ki ider tîğ beşşe leşin düşmen-i Nemrûd'ı çün

Kâh felâhân itdürür âba bilâ virüb uyâl

(c9/v1b/8)

Beytte Nemrûd'un beşşe yani küçük bir sinek tarafından helak edildiğine işaret edilip Allah (c.c)'ın kudretine değinilmektedir.

¹⁸⁸ Ömer Faruk Harman, "Kârûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 519-520.

¹⁸⁹ Tökel, s. 387-394.

e) Firavun

‘Firavun’ kelimesi, eski mısır hükümdarlarına verilen bir addır. Nasıl ki Habeş krallarına Necaşî, İran hükümdarlarına Kısra, Türk hükümdarlarına Hâkân deniliyor idiyse, Mısır’ın hükümdarlarına da genel olarak ‘Firavun’ deniliyordu. Fakat tarihte bilinen, bahsi geçen en meşhur Firavun, Hz. Mûsâ (a.s) döneminde yaşamış, tanrılık iddiasında bulunmuş ve nihayetinde de Kızıldeniz’de boğulup gitmiş olan kimsedir.¹⁹⁰

“...Me‘a’l-kışşa Sührâb pelîd ol Fir‘avn aşlı‘anîd nesli Şeddâd Ferîd rûzigâr şiddetinden, düşmân hücumetinden fâriğü’l-bâl oturmağda; bizüm kışşamuz ol yañadan Dâvûd’a geldi...”

(c8/v47b/14-16)

Firdevsî, Firavun ismine yalnızca Sührâb Şâh’ın nesebini zikrederken değinmiştir.

f) Kayser

Aslı, Grekçe ‘kaisar’ olan kelime, Araplar’ın Roma ve Bizans İmparatorları için kullandıkları bir çeşit ünvandır. Avrupa’da bu ünvanı kullanmak bir çeşit moda idi. Osmânlı şairleri, yücelttikleri padişahı ‘Rum’un Kayseri’; Osmânlı tarihçileri de ‘Kayser mülkünün varisi’ diye yüceltmişlerdir.¹⁹¹

¹⁹⁰ Age., s. 343-347.

¹⁹¹ Işın Demirkent, “*Kayser*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 94-96.

anı ayser anı yā Behrām-ı Gūr

Kellesi yir içre yatur řāhā gōr

(c8/v21a/249)

İncelemiř olduėumuz metinde de ‘Kayser’ kelimesi, herhangi bir kimseyi belirtmekten ziyade bir nevi teřbih unsuru olarak kullanılmıřtır. Firdevsī, Tālūt’un ۆlümünün ardından, dūnyanın kimseye kalmayacaėını ifade etmek için Behrām-ı Gūr ve Kayser’i emsal gōstermektedir.

g) sāf

Sūleymān peygamberin vezirinin adıdır. Kur’ān-ı Kerīm’de adı geçmemektedir. Onunla ilgili rivayet edilen bilgilere pek çok efsane karışmıştır. sāf’ın efsaneleşmiş kişiliği, şairler tarafından ‘ideal bir vezir’, ‘ileri gōrüşlő bir devlet adamı’, ‘yőksek ve isabetli fikir’ manalarıyla kullanılmış ve memdūhu ۆvmek için malzeme konusu yapılmıştır.¹⁹²

İncelediėimiz ciltlerde Firdevsī, sāf ismini dokuzuncu cildin sonunda zikreder. Dāvūd (a.s)’un vezirlerinden olan Berhiyā’nın bir oėlu olup adını Dāvūd (a.s)’un sāf koyduėunu, sāf’ın diėer çocuklardan farklı olarak yetiřtiėini ve her ilimde māhir olduėunu beyan eder.

“...Dāvūd ol oėlancuėı gōrőb adın Ařaf odı. Biņ ızıl altun virdi kim aņa arāc ideler. Bunuņ üzerine bir niçe rūzigār kim geçdi, Ařaf’uņ ‘ōmri yidi yařına iricek anası oumaėa virdi. On dōrt yařına dek cemī‘ ‘ulūmı tařsīl eyledi. Her ‘ilimde māhir oldı...”

(c9/v41a/1-3)

¹⁹² Tōkel, s. 325–329.

h) Tâlût

İsrâil oğullarından Yakûb (a.s) oğlu Bünyamin soyundandır. Bünyamin soyu içinde en bilgili kişi Tâlût'tur. Allah (c.c), İsmûil (a.s)'e Tâlût'u bey seçtiğini bildirmiş, İsmûil (a.s) de onun Allah (c.c) tarafından melik seçildiğini tebliğ edip ona tabi olmayı emretmiştir.¹⁹³

Bu vak'a, incelediğimiz metinde Dâvûd (a.s)'un ağzından şöyle söylenir:

“...Zîra saña kıymak vâcib degüldür, haţâdur kim sen Allah Te'âlâ'nun emriyle melik olubdurursın...”

(c8/v14b/4-5)

Süleymân-nâme'de de Tâlût'un kıssası hemen hemen aynı şekilde geçer. Dâvûd (a.s)'a kızını dahi veren Tâlût, kıskırtmalar sonucu Dâvûd (a.s)'la düşman olur. Dâvûd (a.s), onun zulmünden Allah (c.c)'a sığınır.

İş bu Tâlût'un özinden yâ ilâh

Sen halâş it Dâvûd özin pâdişâh

(c8/v6a/81)

Nihayetinde, Amelika kavmine karşı giriştiği bir mücadelede üç çocuğuyla beraber şehit edilir.¹⁹⁴

¹⁹³ Taberî, s. 491-494.

¹⁹⁴ Age., s. 498-501.

ı) Câlût

Filistin’de bir bey olan Câlût, Âd soyundandır. İsmûil (a.s), Tâlût’u bey yapınca, onu Câlût’un üzerine göndermiş; yapılan bu savaşta Dâvud (a.s) Câlût’u sapan taşıyla öldürmüştür.¹⁹⁵

Bu vak’a, Süleymân-nâme’de Dâvûd (a.s)’un ağzından şöyle nakledili:

Bir şapanuñ taşıla itdüm helāk

Kim şerrinden yir yüzi uş oldı pāk

(c8/v43b/676)

İncelediğimiz ciltlerde, Câlût’tan bahsedilmez. Tâlût öldüğü zaman, dünyanın hiç kimseye kalmadığı ve kalmayacağı; herkesin teninin toprak olacağı söylenir.

“...Anlar dağı bāki qalmaduğın eger Tâlût ve eger Câlût’dur; qamusı ölse gerek ten(i) bād u hāk olısar gerek...”

(c8/v21a/3-4)

Dâvûd (a.s)’un Câlût’u öldürdüğü bölümler, muhtemelen incelediğimiz ciltlerin evvelinde geçmektedir. İncelediğimiz ciltlerde Câlût’un yalnızca adı kalmıştır.

Nice Câlût efgnümdi harneme

Ejdehālar döymez ola hārbeme

(c8/v43b/671)

¹⁹⁵ Tökel, s. 494–498.

i) Câlût oğlu Hürmüz

Câlût'un oğullarındandır. Babasının intikamını almak için Dâvûd (a.s) ile uzun bir müddet mücadele etmiştir. Nihayetinde Dâvûd (a.s) tarafından öldürülmüştür.

Süleymân-nâme'de, bu vak'a Dâvûd (a.s) ağzından şöyle anlatılır:

Hürmüzd başını dağı kesmişem

Atum üzre terküye men aşmışam

(c8/v43b/677)

j) Hürmüz oğlu Sührâb

Hürmüz'ün oğludur. Babasının öldürülmesi üzerine Dâvûd (a.s.) ile savaşımıştır. Dâvûd (a.s.)'ı çok uğraştıran Sührâb, nihayetinde öldürülmüştür.

Firdevsî, nesebini şöyle zikreder:

“...Amma kim Câlût neslinden Sührâb Şâh kalmışdı kim Dâvûd ‘aleyhi’s-selâm ‘adüyıdı anuñ. Nesebi dağı şöyledür kim Sührâb bin Hürmüzd bin Câlût bin ‘Abdân bin Ebrehe bin Hâriş bin Şeddâd bin ‘Ād bin ‘Amaliķa Dâram bin Sām bin Şūḫ’dur...”

(c8/v41a/6-7)

k) Sührâb oğlu Kaytâs

Hürmüz'ün torunu ve Sührâb'ın oğludur. Babasının ve dedesinin intikamını almak için Dâvûd (a.s.) ile mücadele etmiştir. Dâvûd (a.s.)'u bir mağarada mahsur

bırakan Kaytâs, Allah (c.c)'ın Dâvûd (a.s)'a yardım etmesiyle mağlup olmuştur. Ardına bakmadan kaçıp giden Kaytâs, Dâvûd'u öldürmeye aht ederek ortadan kaybolmuştur.

“...Andan ol cânıbden dağı Kaytâs Şâh dağı kaçup süre varub Mışır şehrine yitdi. Dağı Dâvûd üzre varmağa ‘ahd itdi. Bir şerbet içdi kim hiç ayılmadı...”

(c9/v40a/5-6)

I) Sultân Mahmûd

Gazneli Hükümdarı Sebük Tekin'in oğlu olan Sultân Mahmûd, 971 yılında Buhara'da doğmuştur. Genç yaşlarda devlet idaresinde görev almaya başlayan Sultân Mahmûd, 998 yılında Gazneliler Devleti'nin başına geçmiştir. Hindistan'a bir çok sefer düzenleyerek bu bölgenin İslâm ile tanışmasını sağlamış ve buradaki insanların müslüman olmasına vesile olmuştur. 1030 yılında Gazne'de vefat etmiştir.

Ömrünün büyük bir kısmını savaş meydanlarında geçiren Sultân Mahmûd, Türk-İslâm dünyasının yetiştirdiği müstesna devlet adamlarından birisidir. Âlimleri, şairleri himaye eden Sultân Mahmûd, Fars edebiyatında adaletin ve insafın temsili olarak gösterilmiştir. Firdevsî, Unsurî, Ascedî gibi şairler onun zamanında yetişmiştir.¹⁹⁶

Yā hu Mahmûd işüğünde hâş olam Ayâs-veş

Yā hu hicrûñ veylisinde men hâkem zecr-i zülâl

(c9/v2a/41)

¹⁹⁶ Erdoğan Merçil, “Mahmûd-ı Gaznevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 362-365.

Firdevsî, Sultân Mahmûd ve sâdık bendesi Ayâz'ı zikrettiği bu beyitte; Bâyezîd'i Mahmûd'a, kendisini de onun bendesi Ayâs'e benzeterek Bâyezîd'in kendisini kapısından ayırmamasını talep etmektedir. Aksi takdirde ayrılığın karanlığında yok olup gideceğini söylemektedir.

m) Ayâz

Ayâz, Gezneliler Devleti'nin hükümdârı Sultân Mahmûd'un sadık bir bendesidir. Zekâsı, ferâseti, sadkati sayesinde Sultân Mahmûd'un gözüne girmiş, ömür boyu ona itaat etmiştir. Sultân Mahmûd da, etrafındaki idarecilere Ayâz'ı emsâl göstermiş, onun gibi olmalarını telkin etmiştir.¹⁹⁷

Yâ hu Maḥmûd işüğünde ḥâş olam Ayâz-veş

Yâ hu ḥicrûñ veylisinde men ḥakem zecr-i zülâl

(c9/v2a/41)

Şairler, şiir yazdıkları vezirleri Ayâz'a benzeterek methetmişlerdir. Firdevsî de aynı yolu izleyerek kendisini sâdık köle Ayâz'a benzetip eserinde memdûhunu yani Sultân Bâyezîd'i övmektedir.

n) Yezîd

Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Yezîd, Hz. Muâviye (r.a)'nin oğlu ve halefidir. İslâm tarihinde ilk defa halef olarak tanınan kişidir. Kısa süren halifeliği sırasında fetihler durmuş, babasının döneminde baş gösteren iç karışıklar daha da alevlenerek devam etmiştir. Hz. Hüseyin (r.a)'in Kerbelâ'da katlinin ve mukaddes

¹⁹⁷ Bk. Ahmet Kasım Fidan, *Hikmetleriyle Mesnevî'de Geçen Hikâyeler*, Semerkand Yay., 6.bs., İstanbul 2007, s. 201,203,240.

şehirlerin kirletilmesinin suçlusu olarak Yezîd, müslümanların hafızasında kötü bir isim bırakmıştır.¹⁹⁸

Ḥazretüni azdurubdur şāhā şeytān-ı ‘ abîd

Ol cihetden eylemişsin bunca kanı yā Yezîd

(c8/v19b/237)

Beyitte Tâlût’un zulmü anlatılırken Yezîd’e telmihte bulunulup aynı zamanda Tâlût Yezîd’e benzetilmiştir.

Men meḥibbî ḥānedānum ḥar Yezîd’ün ḥaşmı key

‘ Āşık-ı evlādı men Firdevsî’yem şi‘ rüm zülāl

(c9/v1b/21)

Beyitte Firdevsî, peygamber soyundan gelen kimselerin muhibbi olduğunu dile getirirken Yezîd’e ve onun gibi kimselere de düşman oluşunu söylemektedir.

o) Ebû Leheb

Peygamberimiz (s.a.s)’in amcası ve aynı zamanda İslâm’ın en büyük düşmanı olan Ebû Leheb’in doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Mekke müşrikleri arasında, Kur’ân-ı Kerîm’de ismi zikredilerek lanetlenen tek kişidir. Onun için müslümanlar ‘alev babası’ yani cehennemlik mânâsına gelen Ebû Leheb ismini kullanmışlardır. Kur’ân-ı Kerîm’de onun hakkında Tebbet Sûresi nazil olmuştur. 624 yılında ölmüştür.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Hakkı Dursun Yıldız, “Yezîd B. Muaviye”, *İslâm Ansiklopedisi XIII*, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s. 411–413.

¹⁹⁹ Mehmet Ali Kapar, “Ebû Leheb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 178-179.

‘Av’ avından itüñ ayarsız yok

Ahmed’e ne herze yiye bü-Leheb

(c9/v16b/188)

Firdevsî, Süleymân-nâme içerisinde bir beytinde onu köpeğe benzeterek Hz. Muhammed (s.a.s)’e, havlamak dışında, herhangi bir zarar veremediğine telmihte bulunmuştur.

8. Hayalî Şahsiyetler

Burada zikredeceğimiz isimler, metinde Sâm-suvâr’ın bahsi açıldığında geçen şahıslar ya da olağanüstü yaratıklardır.

a) Sâm-suvâr

Süleymân-nâme’de hayalî ya da olağan üstü yaratıkların anlatıldığı bölümde efsanevî bir kimlikle karşımıza çıkan Sâm-suvâr, bu tarafta da iyilerin yanında, kötülerin karşısındadır. Ondan habersiz hiçbir iş yapılmamakta, onuz hiçbir savaş kazanılmamaktadır.

“...Hakîm kavlince Sâm o l mel’ünü maḥbûbe şandı, didi kim: Ey nigârın! Kandan gelürsin, ne kişisin? Bu üçüncü kat yirüñ üzerine nirden gelürsin? Kimüñ nesisin, ne şadef dânesisin?”

(c9/v35b/20-21)

Danışılan, fikri alınan, isabetli kararlar veren cesur ve maceraperest bir kişiliğe sahip Sâm-suvâr’a, Hızır (a.s) tarafından Süleymân (a.s) zamanına yetiyeceği ve onun pehlivanı olacağı müjdesi verilir.

“...Yā Sām! Ğam yimegil kim tağdıru’l-lāhda bu arayide kim didi yidi at yir iin seyrān ideceksin ve ouz at felegi seyrān ideceksin. Andan ora Ğurgur dīvi helāk idūb Sūleymān devrine ireceksin...”

(c9/v18b/6-8)

b) Hūmāyūn āh

Perīler sultānı (perīhān) olan Hūmāyūn āh, Hūrrem āh’ın ve Hūmā-yı Dil-firūz’un babasıdır. Sām-suvār’ın da kayınpederidir.

“...Nite cūnkim Sām perīler sultānı Hūmāyūn āh’uñ ızın kim aldı, bir ac ay bilesince kim oldu...”

(c8/v26b/9-10)

c) Hūrrem Sultān

Sām-suvār’ın en yakın dostu olan Hūrem Sultān, perīler sultānı Hūmāyūn āh’ın oğludur. Kendisi de bir perī olan Hūrrem āh, metinde her daim Sām-suvār’la beraber zikredilir. Siccīn kapısına birlikte atılırlar, eytanın huzuruna beraber gōtūrölürler.

“...Ol zemān kim Mūhelheli cin Sām’ıñ Hūrrem āh’ile Siccīn apusından ikinci at yir üzerine kim iletdi, odı. Dağı yine Kūh-ı Elburz ulesine taht-gāhına vardı kim leker cem‘ oldu...”

(c9/v28a/16-18)

d) Hümâ-yı Dil-firûz

Sâm-suvâr'ın nikâhlı eşi olan Hümâ-yı Dil-firûz, perîler sultânı Hümâyûn Şâh'ın kızıdır.

“...Dağı bilinden kemer çıkarub hêlâli Hümâ-yı Dil-firûz'a emânet virüb didi kim: İy hêlâlüm, senden eger irkek oğlan vücûda gelürse bu kemeri anuñ bilinde kuşadasın, didi...”

(c8/v26b/18-19)

e) Mühelheli Cin

Sâm-suvâr'ın karşısına çıkan, onu türlü hilelerle mağlup etmeye çalışan Mühelheli cin, aynı zamanda cinlerin başkanı konumundadır.

“...Didi kim: Yâ Mühelhel! Eger kim bu dem bu kıızı yine atasına iletmeyesin, alub getmeyesin sözümü tutmayasın, didüğüm itmeyesin hemân seni depelerem kanıñı yiryüzine sepelerem...”

(c8/v27b/17-18)

f) Gurgur Dev

Sâm-suvâr'ın mücadele ettiği devlerdendir. Sâm-suvâr'a meydan okumasının bedelini savaş meysanında Sâm-suvâr'ın elinde can vererek ödemiştir.

“...Yâ Sâ-m-ı cihāngir ve ey pehlūvān-ı nerre-şîr! Ğurgur dīv yavuz mel'ündür, nā-bekār durur ve çatında nice yüz biñ nerre-şîr dīvler vardur. Aña zafer bulmağ müşkil durur, diyu anca kim naşîhat eyledi...”

(c8/v26b/11-13)

g) Erjenk Dev

Sâm-suvâr'ın mücadele edip öldürdüğü devlerden biridir. Zerrîn Şehri'ne baskın yaptıkları sırada, Sâm-suvâr tarafından savaş meydanında öldürülmüştür.

“...Erjenk dîv çağırdı kim: Yâ Sām! Koluña kuvvet, erligüñe ahsenet bir dağı cal kim tizcek cān virem, cehenneme tizcek varam, didi. Sām didi kim: Ben anadan bir kerre toğdum, hamlem dağı birdür. Tapduğum Allah dağı birdür, Hâzırdur, didi. Sām eyle diyicek ol dîv bir kerre çağırdı, cān cehenneme virdi...”

(c8/v10b/2-4)

h) Şeytân-ı Racîm

Her seferinde bir başka kılıkta karşımıza çıkan Racîm, gerek Mühelheli Cin'e, gerekse eserdeki diğer kötü şahıslara ve cinlere yardım ederek insanları ve cinleri Allah (c.c)'ın rızası dışına çıkarmak için elinden geleni yapmaktadır. Bir maksadı da, Süleymnâ (a.s) gibi bir peygamberin babası olacağı için Dâvûd (a.s)'u ortadan kaldırmaktır.

“...Meger kim şeytân bî-dîn Dâvûd'ı yine halâş olmuş göricek begâyet acıdı, sucındı. Dağı dönüb kendüye didi kim: Eger bu kere dağı Dâvûd'ı helâk itmeyecek olursam haqîkat ol Süleymân bunuñ belinden dünyāya gelür. Müstağbel pâdişâh olur. Benüm zürriyyetüm ayak altında kalur, didi. Dağı kendüzin bir adam şüretine koyub Tâlût'un nazarına geldi...”

(c8/v7a/2-4)

Firdevsî, şeytân-ı Racîm'in neslinden olduklarını ileri sürdüğü Kines, Dines, Yâves, Velûs, İhdinâs, Mısrat ve Keyûm'a da değinir.

“...Dönüb kendünüň zürriyyetine; Kines’e, Dines’e, Yāves’e, Velūs’e, İhdinās’a, Mısrāt’a, Keyûm’e didi kim...”

(c9/v6b/19-20)

C. Atasözleri

Türkçede ‘sav’ ve ‘irsâl-i mesel’ olarak da adlandırılan atasözleri, uzun deneyimlerden yararlanarak kısa ve özlü öğütler veren, toplum tarafından benimsenerek ortak olarak kullanılan kalıplaşmış sözlerdir.²⁰⁰

Firdevsî, Süleymân-nâme’nin hem manzum hem mensur kısımlarında halkın anlayabileceği bir üslûp kullanmış, anlatımını güçlendirmek ve daha etkin kılmak için atasözlerine sık sık müracaat etmiştir. Biz de Firdevsî’nin kullandığı atasözlerini tespit edebildiğimiz kadarıyla cilt, varak ve satır numarasını esas alarak alfabetik olarak bu kısımda topladık.

“Ahdine nâ-merd olan vefâ kılmaz.” (c8/v5b/7)

“Aşlanlar yirin dilkü aldı.” (c8/v41a/11)

“Başılmaduk arqayı yimek gerekdür.” (c9/v6b/10)

“Bildi arşlan enügi arşlan olur.” (c9/v20b/281)

²⁰⁰ Aydın Oy, “Atasözü”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 44-46.

“Bu meşeldür söylenür herkes begüm
Rızkını yimez olur nākes begüm.” (c8/v13a/181)

“Bu meşeldür söylenür ilden ile
Eylük iden düşmeye yavuz dile” (c9/v5b/81)

“Degme kişiye inanmağ olmaz.” (c9/v17a/6)

“Degme tuz etmek haqqını bilmez.” (c8/v5b/7)

“Dostuñ eger biñ olursa az ola
Lık düşmen bir olursa alur dil lezzetin” (c8/v27a/390)

“Düşmeni bitürmeyen bitürmez iş.” (c8/v27a/388)

“Elciye elem yokdur.” (c8/v43a/11-12)

“Eydürler her kişinüñ ismi müsemmasına göre olur.” (c8/v12b/21)

“Eylük iden iylik bulur.” (c9/v5b/9-10)

“Eylük iden bulısar eylük yüzin
Yavuz iden bulısar iş yavuzın” (c8/v33a/470)

“Felek tedbîrin taq̄dîr-i H̄aḡ bozar.” (c9/v38b/17)

“Ġāfil erüñ başını düşmen keser

İpe taḡub ḡal‘a burcına aşar.” (c8/v14a/200)

“H̄aḡ şaḡladuḡı ger ‘ālem ḡalkı cem‘ olursa anuñ bir ḡılına ziyān
irgürmeyeler.” (c9/v38b/16-17)

“H̄ā’in berḡurdār olmaya.” (c8/v4b/4)

“H̄āyin berḡurdār olmaz ve cihānda işi rast gelmez.” (c8/v31a/2)

“H̄āyin her giz berḡurdār olmaz.” (c8/v22a/13)

“Kesilmedik eli ne çāre öpmek gerekdür.” (c9/v6b/10)

“Kesmedüḡüñ eli dāyim öpe gör

Başmaduḡuñ arḡayı sen öpe gör.” (c9/v6b/83)

“Ḳırḡını er gecmeyince olmaz er.” (c8/v34a/485)

“Ki etmek itüñ yise bilmez gitmegi.” (c8/v5b/71)

“Kişinüñ dāyim murādı ele girmez.” (c8/v22a/13)

“Merd olan bilür etmek gütmeyi.” (c8/v5b/70)

“Nākese muhtāc olan nā-merd olur.” (c8/v13a/184)

“Nām u nāmus gözlemek ile devlete nuşret yardım olmadı.” (c9/v39b/17)

“Ni’meti vāfir dilersen şākir ol” (c8/v6a/84)

“Şuda ğam yoķ Nuķ olıncaķ keştiyān.” (c8/v44a/694)

“Taķdīr-i Rabbāni hūd tedbīrile def^{er} olmaz.” (c9/v9a/19)

“Yidüĝini bilmeyen hic er degül.” (c8/v6b/86)

“Zaķmeti zāhir dilersen zākir ol” (c8/v6a/84)

“Zürile bitmez işi zerle bitür.” (c9/v6b/84)

D. Deyimler

Her dil, bir fikri veya düşünceyi daha etkili kılmak ve anlatımı süslemek üzere kalıplaşmış bazı sözlere sahiptir. Kalıplaşmış bu sözlerden ise en sık rastlanılanı hiç şüphesiz deyimlerdir.²⁰¹

İki ya da daha fazla kelimedenden meydana gelen, genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeklerine deyim denir.²⁰² Biz de çalışmamızın bu kısmında, eskilerin ‘tabir’ diye niteledikleri deyimleri ele aldık.

Firdevsî, bir mevzuyu uzun uzadıya anlatmayı seven bir kişi olmasına rağmen, Süleymân-nâme’de oldukça fazla deyim kullanmıştır. Bu, onun dile ne kadar vâkîf olduğunu, anlatımı güçlendirebilmek ve dinleyicisinde/okuyucusunda derin bir etki bırakmak için ne kadar çaba sarfettiğini göstermektedir.

Firdevsî’nin kullandığı deyimleri alfabetik sıraya göre bir araya getirip cilt, varak ve satır numarasını esas alarak inceledik.

A

Âb-ı rûyu yere saç- “...Kaçdılar, âb-ı rûyı yire saçdılar...” (c8/v6b/18-19)

Aciz kal- “Âciz kalub koyub gitdüler...” (c9/v16b/8)

Adam sal- “...çevresine adamlar şalub...” (c8/v7b/3)

Adavet kıl- “...Dāvūd’ıla uğurleyin ‘adāvet kıldı...” (c8/v13a/20)

Adl u dād et- “Kāh zālīm kāhı ider ‘adl u dād.” (c8/v21a/271)

Âferin kıl- “...Nerīmān-ı cihān āferīn kılurdı...” (c8/v50a/9)

Âgâh ol- “...âgâh olasın kim Dāvūd bizüm aramızda...” (c8/v5b/13)

Âh et- “...bu seyyidler dağı âh idüb inlemekde...” (8/3b/16)

²⁰¹ İskender Pala, *İki Dirhem Bir Çekirdek*, Kapı Yay., 31.bs., İstanbul 2008, s. IX.

²⁰² Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yay., 11.bs., Ankara 2011, s. 651.

- Ahdinden dön- "...Sen ahdüñden döndüñse ben dönmezem..." (c8/v14b/2)
- Aklı başına gel- "...‘ aklı girü başına geldi..." (c8/v19a/8)
- Aklı şaş- "...‘ Aklı şaşub teni uyuşub..." (c8/v9b/9)
- Aklı yet- "Bilmedi ol sırra ‘ aklı yetmedi." (c8/v36a/506)
- Aklını al- "...sāzende benüm ‘ aqlum aldı..." (c9/v8a/11)
- Aklını dağıt- "...na‘ rasın kim işitdün ‘ aqluñ tağıtduñ..." (c8/v9b/13-14)
- Aklını der- "...Erjenk dīv ‘ aqlın dirüb..." (c8/v9b/14)
- Alem çek- "...On sekiz ‘ alem çeküb..." (c8/v5a/20)
- Alkış al- "...benüm alkışum alasz..." (c8/v19b/10)
- Alkış kıl- "...Ṭālūt’a alkış kıldı..." (c8/v7a/5)
- Amel eyle- "...Eylegil Firdevsi söziyle ‘ amel..." (c8/v11b/143)
- Amel kıl- "...aña göre ‘ amel kıla..." (c8/v5a/15)
- Anasından doğmuş gibi ol- "...şol anasından toğmış gibi olur..." (c9/v2b/10)
- And ver- "...Dāvūd dağı Ṭālūt’a and virdi..." (c8/v8a/10)
- Arām kıl- "...dağı arām kılmayub..." (c8/v6a/18)
- Âraste ol- "...İki cānibden şaf arāste olub..." (c8/v6b/11-12)
- Arka ol- "...baña arқа ola kim yaluñuz varmağa..." (c9/v11a/16)
- Arkasını yap- "...eliyle arқasını yaptı..." (c8/v8a/9)
- Âsānlığa bitir- "...Bu müşkil işi āsānlığa bitürevüz..." (c8/v5b/18)
- Assı kıl- "Tiğ-ı kuvvet aşşı kılmaz servere." (c8/v50a/768)
- At sal- "...düşmān üzerine at şalub..." (c8/v9a/16)
- At tep- "...At depüb meydāna gelüb..." (c8/v23a/16)
- Ayağına savış- "...ğaldurınca ayağına şavışdı..." (c8/v9b/10)

Ayak dur- "...karşısına ayağın tırdılar..." (8/4a/7)

Ayak götür- "...āsus haber bilicek andan ayak götürüb getdi..."
(c8/v45b/12)

Ayakaltında kal- "...zürriyyetüm ayak altında kalur..." (c8/v7a/4)

Ayân eyle- "...söyledügin dağı⁽¹²⁾ ayân eyledi..." (c8/v12b/12)

Azm kıl- "...gelüb ‘azm-i Dāvūd kılub..." (c8/v7a/14)

B

Bahşiş eyle- "Cāriyeñe bahşiş eyle kām-i kār." (c8/v13a/180)

Bâki kal- "Zâkir ol ki kıala bâkı devletün" (c8/v6b/88)

Baskın et- "...kıılıcdan gecirüb baş‘ün itdiler..." (c8/v17b/3)

Baş aldır- "...dīn düşmānidur başun aldura..." (8/3a/6)

Baş dik- "...baş diküb Kıuds’e gönderdi..." (8/4a/18)

Baş kılını çek- "...elmās tığlar çeküb dīvlerün başı kılm⁽³⁾ çeküb..."
(c8/v11a/2-3)

Baş koy- "...kademinde baş kıoyub ‘izzet eyledi..." (8/3a/11)

Baş kurtar- "...Sührāb baş kıurtardı kıaçdı..." (c8/v6b/19)

Başı git- "...ol yolda başı dağı gidecekdür..." (c8/v22a/12)

Başını al- "...bedeninden başın alub..." (c8/v6b/7)

Başını gövdesinden götür- "...başın gövdesinden getürürem..." (c8/v5a/19)

Başını kes- "...begler beginün başın kı kesdi..." (c8/v6b/6)

Bebr ü pelenge dön- "...Adam kıanından dilāverler bebr ü pelenge döndi..."
(c8/v24a/21)

Belgile- "...mār-ı mūr maķ‘adından belgiledi..." (c8/v24a/18)

Bend et- "...amma bend itmege ihtiyāt itdi..." (8/3b/14)

Berk gibi şakı- "...kağıdı ve berķ bigi şakıdı..." (c9/v9a/1)
Berk ur- "...şecā' atı üzerinden berķ ururd..." (c8/v10b/16)
Bey'at et- "...gelüb Dāvūd ile bey' at itdiler..." (8/3a/1)
Beyân et- "...Diñle Sām' uñ cengini idem beyân..." (c8/v10b/115)
Beynini akıt- "..., beynisin yiryüzine ağıtdı..." (c8/v23a/19)
Bî-haber ol- "...Oğul atadan, ata oğuldan bî-ħaber oldu..." (c8/v24a/20)
Bir kapının kollarlı ol- "...bir kapınuñ kolları olduķ..." (c8/v31b/13)
Boynunu ur- "...gelüb boyunların urdılar..." (8/4a/14)
Boyun ver- "...cāriyesine el ķarasın, zīnaya boyun viresin..." (c8/v29b/15)
Bölük kıl- "...dört yüz eri dört bölük kılub..." (c8/v5a/2)
Buhar tut- "Ĥāki leş beş tıtdı gögi buħār." (c8/v11a/119)
Bühtân eyle- "...baña cünki bühtân eyledüñ..." (c8/v30a/1)

C

Can al- "...kafañı deleyim, cānuñı alayım..." (c8/v10a/14)
Can fedâ ol- "...Benüm cānum saña fidî olsun..." (c8/v4b/4)
Cân ir- "...ne meclis peymānesisin ki naķşuñ cān irür..." (c8/v27a/13)
Cân u dilden sev- "Cān u dilden sevdi anı pes hemīn." (c8/v15b/209)
Can vir- "...cümlesi Tālūt'a nā-pāk elinde cān virdi..." (8/4a/17)
Canı çık- "...kim maħv oldu, cānı cıķdı..." (c8/v8b/20)
Canı kurban et- "Yā ğazā yolında cān ķurbān idem." (c8/v43b/680)
Canını cehenneme gönder- "...cehenneme gönderürleridi..." (c8/v11a/3)
Ceht et- "...Bu kere dīvler ceht idüb üzerine üşdi..." (c8/v9b/10)
Cem et- "...Daħı ķerisin cem' itdi..." (c8/v5a/19)

Cenge el ver- "...Şubh olıcağ cenge el verdiler..." (c8/v9a/10)

Ciğer dağla- "Kahr odıla cigerin tağladılar." (c8/v16b/224)

Ciğer del- "...gamzelerün ciger delüb deprenişün gönül koparur..."
(c8/v27a/13)

Ciğeri pür-hûn kıl- "...Sührâb cigerin pür-hûn kıla..." (c8/v47a/21)

Ciğerini hûn et- "...ol oklarıla urub cigerün hûn itmez midüm..."
(c8/v14b/2)

Cihâni göze tenk et- "...cenk ide, cihâni gözine tenk ide..." (c8/v47a/19-20)

Cihâni gözüne tenk kıl- "...cihâni gözlerine tenk kıldı..." (c8/v5a/3)

Cüdâ ol- "...senden cüzâ olmağı istemez..." (c8/v26b/15)

Cüst eyle- "...Varub Dâvüd kandedür cüst ideydi..." (c8/v7b/15-16)

Cüst kıl- "...varub Dâvüd'ı cüst kıla..." (8/3b/21)

Cüst-cû kıl- "...Üc gün Dâvüd'ı cüst-cû kıldı..." (c8/v7a/18)

Ç

Çare kıl- "...elümüzden gelürse cäre kılalum..." (c8/v19b/11)

Çarkı tenk et- "Kıldılar dîvün gözine çarhı tenk." (c8/v11a/116)

Çeri çek- "...Tâlüt çerisin kim çekdi..." (c8/v7a/18)

Çeşm-güş ol- "...dahı Racim Tâlüt'a çeşm-güş oldı..." (8/3b/8-9)

D

Dâd üstâd kıl- "...halka hüküm idüb dâd üstâd kılırdı..." (c8/v29a/21)

Dâr et- "...dâr ağacı diküb dâr itdiler..." (c8/v33b/7)

Darb ur- "...kalkanına bir gürz eyle darb urdı..." (c8/v9b/21)

Dava eyle- "...ol kişiden öküzünü da'vâ eyledi..." (c8/v39b/7)

- Davet kıl- "...Ṭālūt'a da' vet kıldı, amma kim..." (8/3b/13)
- Def et- "Güş ide anuñ def' ıdevüz güşşasın." (c8/v11b/156)
- Defn kıl- "...Dāvūd atasın defn kılıcağ..." (c8/v16b/17)
- Defterini dür- "...Niçelerüñ defterin dīvānuñ dürdiler..." (c9/v33b/4)
- Delâlet et- "...'alâmeti peygamberliğe delâlet ider..." (c8/v8a/8)
- Destûr iste- "...dergâhına varub gitmege destûr diledi..." (c8/v26b/11)
- Devleti yâri kıl- "...benüm devletüm yâri kılmış..." (c8/v9b/20)
- Dil al- "...düşmândan dil alub rast haber getüreler..." (c8/v46b/5)
- Dile gel- "...Ḥālîk'ı tesbîḥ kılub kim dile gelüb..." (c8/v24a/3)
- Dile getir- "...Ḥağ Te' alâ'nuñ zıkrini dillerine getür(diler)..." (c8/v7a/17)
- Dil-perişan ol- "...beğâyet dil-perişân oldı..." (c8/v48b/9)
- Din dinâyet gözle- "...dîn dinâyet gözleyüb..." (c8/v31a/10)
- Dinden kıkar- "...Anca sünnileri dînden çıkarur." (c9/v10a/105)
- Döşegine gir- "...babamuñ döşegine giresin, cāriyesine el kıarasın..." (c8/v29b/14)
- Dua et- "...Ṭālūt'a du' ā itdi..." (8/4a/3)
- Düşman destine gir- "...düşmân destine girecekdür..." (c8/v48b/1-2)
- Düşmanlık et- "...Gâh ider düşmânlığı..." (8/3a/64)
- E**
- Efgân kıl- "...efgân kıldı, ağlaşdılar..." (c8/v5b/7)
- Egreş- "...şîr ü nehenk bigi egreşdiler, gümreşdiler..." (c8/v20a/11)
- El kar- "...'âşî olub el kıarduñuz..." (c8/v33b/4)
- El sun- "...Sâm Erjenk mel' unuñ gürzin el şunub..." (c8/v10a/3)

Ele getir- "...ben dađı Dāvūd'ı ğāfille ele getürem..." (8/4a/1)
Ele gir- "...Eylügile eline dağı girmedi..." (c8/v29b/12)
Eli duaya götür- "...ol hātun el du'āya götürüb..." (c8/v19a/13)
Eli er- "...elüñ pādişālığa irdi..." (c8/v29b/20)
Eline ver- "...Varayım Dāvūd'ı elüñe vireyim..." (c8/v6a/2)
Emân bul- "Şāhına 'āķ olan kişi bulmaz emān." (c8/v8a/100)
Emân iste- "...haber gönderdi, emān istediler..." (c8/v4b/14)
Emin ol- "...düşmāndan emīn olduñuz..." (c8/v12b/6)
Engüşt ber dehān kıl- "...engüşt ber dehān kılub durdı..." (c8/v8b/5)
Esle- "...naşihat eyledi. Amma kim Dāvūd eslemedi..." (c8/v48a/21)
Ettiğini bul- "...kendüzi dünyādan gitdi, itdügin buldı..." (c9/v24a/3)

F

Fāriğ ol- "...ceng-i cidālden el ceküb fāriğ oldılar..." (c8/v25a/11)
Fehm kıl- "...Ṭālūt geldügin bilüb fehm kılub..." (c8/v7a/15)
Ferāğat et- "...Dāvūd'dan ferāğat itdi..." (c8/v14b/21)
Ferāh kesb et- "...beğāyet feraĥ kesb idüb..." (c8/v5a/18)
Ferah ol- "...ferah olub secde-i şükr itdi..." (c8/v4b/21)
Ferāmuş kıl- "...ğuşşa-yı Sām'ı ferāmüş, vaĳtini hüş kıldı..." (c8/v9a/3-4)
Feth et- "...bir sebep feth ide vire..." (c8/v38b/4)
Feth kıl- "...Dağı feth kılasın, didi..." (c8/v4b/17)
Fırsat bul- "...bir ğün kendüzin fırsat bulub öldüre..." (8/3a/6)
Fırsat gözet- "...Fırsat gözedürdi kim Dāvūd'ı öldüre..." (c8/v4b/11)
Fırsatı elden çıkarma- "Fırsatı elden çıkarma ac gözüñ." (c8/v11a/127)

Fırsatı fevt et- “Furşatuñ fevt itmekim bâķi degül ‘ömr-i zemân.”
(c8/v12a/170)

G

Gadaba gel- “...Sührāb ğaçaba gelüb...” (c8/v6b/8)

Gafil yat- “...Ķarañu gice bu ħalk⁽³⁾ġāfil yaturken...” (c8/v5a/3)

Gālip ol- “...añ ġālib olam mı...” (c8/v4b/16)

Gam ye- “Ġam yime ki Ĥaķ Te‘āla yaķīn zamānda...” (8/3a/12)

Gamz et- “...Seni baña ġamz iden...” (c8/v8a/5)

Gark ol- “...ġam baħrına ġarķ olub...” (8/3b/1)

Garre ol- “Ġarra olma řāli‘ üñe buyıdı seyyār-ı çarķ.” (c8/v12a/171)

Gayret kıl- “...ġayret kıluben yirinden tırdı...” (c8/v9b/11)

Gerdeġe gir- “Gerdeġe girdi murādına irdi.” (c8/v8a/102)

Giriftar kıl- “...‘Ameliķa dilāverlerin giriftār kıldı...” (c9/v30b/21)

Giryu kıl- “...Sergerdān serverler giryu kılub...” (c8/v20a/11)

Gönlü götürül- “...göñli gözi kıızdan götürüldi...” (c9/v11a/21)

Gönlünden gussayı sür- “...göñlinden ol⁽¹⁸⁾ġuşşayı sürdi...” (c8/v39a/18)

Gönlüne gir- “...melike coķ peşkeşler çekdi, göñline girdi...” (c8/v15a/4-5)

Gönlünü yap- “...Ĥil‘ at geyürüb göñlin yapıdı...” (c8/v8a/9)

Gönül bağla- “Ĥaķ’a göñlin Dāvūd ol dem bağladı.” (c8/v6a/72)

Gönül kopar- “...“...ġamzelerüñ ciger delüb deprenişüñ göñül kıparur...”
(c8/v27a/14)

Gönülünden götür- “...Ġam-ı řālūt göñlinden götürdi...” (c8/v5a/14)

Gönülünden sür- “...göñülünden kin kināyet göñülünden sürüb...” (c8/v31a/10)

Göz gözü görme- "...karañu gice içre kim göz gözi görmezidi..."
(c8/v13b/17)

Gözden git- "...la^c in gözinden getdi..." (c8/v7a/11-12): Kaybol-

Gözle- "...Sām' uñ kafasın gözleyüb atdı..." (c8/v10a/5)

Gözü kamaş- "...Perīlerüñ dīvlerüñ gözleri kamaşdı..." (c8/v8b/13)

Gözünü kör et- "Raķībüñ gözünü kör itmekičün." (c9/v37a/506)

Gulû kıl- "...dört yañadan ol leşker gulû kılub..." (c8/v5a/3)

Gussa ye- "...kim dünyāyicün ğam ğuşşa yise..." (c8/v34b/7)

Gûş et- "Gûş ide anuñ def^c idevüz ğuşşasın." (c8/v11b/156)

Gûşmâl kıl- "...gûşımâl kılub durub birbirine āhenk dutdılar..."
(c8/v28a/10) : Kulak bük-, yola getir-

Gülbank getir- "...şāz oldılar. Gülbank getürdiler..." (c9/v39a/6)

Gümana var- "...Dāvūd görüb gümana vardı..." (c8/v40a/15-16)

Gümreş- "...şīr ü nehenk bigi egreşdiler, gümreşdiler..." (c8/v20a/11)

Günah kıl- "...Yoķsa ne günāh kılduk nitdük..." (8/4a/12)

Günile- "...ma^c şūķasın güneşden daķı günilerken..." (c8/v27a/21)

Gürz-i girāna el ur- "...her birisi gürz-i girāna el urdılar..." (c8/v9a/12)

H

Haber ver- "...ol vechile ħaber virdiler kim..." (8/2b/6)

Hâcetini revâ it- "du^c āsın ķabül kılub ħâcetin revâ itdi..." (c8/v6a/16)

Hakaret et- "...gevdesinden aldurub ħaķâret idicek..." (c8/v22a/10)

Hâk-i pâyine yüz sür- "...Ĥâk-i pâylerine yüz sürem, didi..." (c8/v35a/8)

Hakk'a sığın- "...ol zālīmüñ şerrinden Ĥaķ'a sığındılar..." (8/2b/9)

Halâs ol- "...Anlardan kimsene ħalâş olmadı..." (8/4a/20)

- Halel er- “Ömrümüze ırmeye yārın h̄alel.” (c8/v11b/154)
- Hamle et- “...üzerine seyf‘ uryān kılub h̄amle itdi...” (c8/v23a/16)
- Haraca kes- “...ol kâfirleri h̄araca kesdi...” (c9/v5a/21)
- Haram eyle- “Gözlerine eyleye uyku h̄arām.” (c8/v14a/193)
- Hasarât kıl- “...yağma kıla idüb h̄asāret kıla...” (c8/v12b/16)
- Hatır sor- “...Dāvūd’uñ h̄atırın kim şorışdılar...” (8/2b/8)
- Havāle et- “...gürzin Sām’a h̄avāle itd...” (c8/v9b/21)
- Havf et- “...Düşmāndan h̄avf itmeyüb qal‘ aya inanurıdı...” (8/3a/8)
- Hayf ol- “Çıkdı yirden göge zārūm baña h̄ayf oldı h̄ayf.” (c9/v29b/399)
- Hâyil ol- “...ol zıkr olan taş h̄âyil olmışıdı...” (c8/v7b/5)
- Hayme hırgāh kur- “...Anda h̄ayme h̄ırgāh kurub oturdı...” (c8/v5a/14)
- Hayrān ol- “...İşidüb h̄ayrān olu(r)larıdı...” (c8/v53b/2)
- Helāk et- “...kılıcdan geçürdi, helāk itdi...” (c8/v5a/4)
- Helāli ol- “...Dāvūd’uñ h̄elāli olmağa lāyık görmezem...” (c8/v13a/17)
- Her derde derman ol- “Olur her derde dermān h̄asbūna’l-lāh.” (c9/v43b/608)
- Hezimet ol- “...Sührāb çerīsi hezīmet oldı...” (c8/v6b/18)
- Hıyar manendi iki bul- “...tā ayağına dek h̄ıyar mānendi iki buldı...”
(c8/v10b/1)
- Hikāye et- “...kendünüñ ve aqrabāsınuñ ğayretinden hikāyet eyledi...”
(8/3a/11)
- Hilat geyür- “...H̄il‘ at geyürüb gönlin yapıdı...” (c8/v8a/9)
- Hizmet kıl- “...tā ölince saña h̄ızmet kılam...” (8/2b/20)
- Hizmet şeraitini yerine getir- “...h̄ıdmet şerāyitın yerine getürdi...”
(c8/v13b/1-2)
- Hoş tut- “...otur yer virüb hoş tıtdı...” (8/2b/20)

Hurd kıl- "...Başlar hurd kılışdılar..." (c8/v20a/13)
Hûş-hûnluk kıl- "...yayan yürüye ve hûş-hunluk kıla..." (c8/v53b/9)
Hüdâ'ya ısmarla- "...beni Hüdâ'ya ısmarla..." (c8/v26b/18)
Hükm et- "...halka hükm idüb dād üstād kılurdu..." (c8/v29a/21)
Hükm hükümât kıl- "...bize hükm hükümât kılsañ..." (c8/v5a/9)
Hüküm sür- "...Ālemün hükmin süren kafdan kafa." (c8/v8a/105)
Hüner göster- "...Lu' b u hüner gösterdi..." (c8/v9b/1)

I

İsmarla- "...Ol iki yüz eri aña ısmarladı..." (c8/v13b/19)
İyş nûşa başla- "...ıyş u nûşa başladı..." (c8/v11a/12)

İ

İftar et- "...Sām ve Hurrem Şāh iftār itdiler..." (c9/v19a/7)
İğvâ ver- "...Dīvlerden qorqub iğvâ virürdi..." (c8/v8b/8)
İhâtâ kıl- "...dört yanını bu leşkerle ihâta kılasın..." (c8/v5b/17)
İhsân kıl- "...Dāvūd aña⁽¹²⁾ in'âm ihsân kıılır..." (c8/v22a/12)
İhtirâz kıl- "...Dāvūd 'aleyhi's-selām Tālūt'dan ihtirâz kıılıb..." (8/2b/18)
İhtiyât et- "...amma bend itmege ihtiyâţ itdi..." (8/3b/14)
İki pâre et- "...kılıcıla altına girüb iki pâre ider..." (c8/v10b/20)
İkrâra gel- "...ol kişi ikrâra gelüb didi kim..." (c8/v39b/15)
İlâm eyle- "...Nâme yazub hâli i' lām eyledi..." (c8/v30a/19)
İmansız git- "...dünyâdan âhirete imânsuz getdi..." (c8/v13a/16)
İnsafa gel- "...peşimân oldu, tevbe kııldı, inşâfa geldi..." (c8/v17b/16)

İntikam al- "...İntikāmın⁽¹²⁾alub dostların güldüre idi..." (c8/v4b/12)
İrâz et- "...Ṭālūt'dan i' rāz iderüz..." (c8/v5a/9):Yüz çevirmek.
İş sonun sanış- "...danışdılar, iş soñın şanışdılar..." (c9/v5a/7)
İşâret kıl- "...Gelüb Ṭālūt'a selâm işâret kıldı..." (c8/v7a/19-20)
İtaat et- "...ne Cālūt'a ve ne hūz Ṭahmāsab Şāh'a iṭā' at itmezdi..." (8/3a/7)
İtibar kıl- "...aña muḳayyed olmadı, i' tibār dağı kılmadı..." (c8/v13a/21)
İtikâfa otur- "...bir kişi i' tiḳāfa otursa anuñ şevābı nedür..." (c9/v3a/14)
İzzet et- "...amma kim kendüye ' izzet idüb..." (c8/v7b/17)

K

Kabul kıl- "...bu günāhları kim Ṭālūt ḳabül kıldı..." (c8/v4b/2)
Kaçmaya yol bul- "...Dāvūd ḳaçmağa yol bulmaya..." (c8/v5b/17)
Kadem getir- "...Ḳadem getürdüñ..." (c8/v4b/4)
Kâil ol- "...aña dağı varmağa ḳāyil olmadı..." (c8/v29b/11)
Kâim ol- "Kāmiliseñ zikri icre ḳā'im ol." (c8/v6b/87)
Kakı- "...Dāvūd'uñ nāmesine ḳaḳıd..." (c8/v45b/11)
Kalbura dön- "...ḳalḳanlar ğalbura döndi..." (c8/v23b/16)
Kaleme getir- "...beyān ḳılıb ḳaleme getürevüz..." (c8/v54b/6)
Kâlini de- "Vir şalāvāt tā ki diyem ḳâlini." (c8/v11a/122)
Kan bürü- "Bağrı ḳanlar bürümüşdi ḳāki leş" (c8/v6b/94)
Kan kaşan- "...ḳorḳub ḳan kaşanursın..." (c8/v8b/6)
Kan yağ- "Ḳan yağardı yirlere tā ferşe dek." (c8/v11a/117)
Kanadı altında ol- "...senüñ ḳanaduñ altında olam..." (c8/v15a/16)
Kandeligin bil- "...ḳandeligin bilüb baña gele..." (8/3b/17)

- Kanı kuru- "...ğuşşadan kanı kurudu..." (c8/v20b/5)
- Kanına gir- "...bî-günāh helāk kanına girdiñüz..." (c8/v33b/4)
- Kanını yeryüzüne sepelet- "...depeletdi. Kanın yir yüzine sepeletdi..." (c8/v17b/14)
- Kanla dol- "Kanıle taldı anuñ iki gözi." (c8/v16b/228)
- Kara yere kar- "...kanların kara yire qardılar..." (8/4a/14)
- Kara yerin karnını yar- "...kefen şarub kara yirüñ qarnını yarub..." (c8/v24b/20)
- Karar et- "...gidesin, senüñ ceddüñ Yehūda memleketine varub qarār idesin." (8/3a/14)
- Karar kıl- "...bir yirde bir laħza qarār kılmazdı..." (8/3b/17)
- Kararı kalma- "...anı göricek qarārum qalmadı..." (c8/v7a/10)
- Karıl- "Er qarıldı ol qadar kim haddi yok." (c8/v6b/90)
- Karşu var- "...daħı Sührāb'a qarşu vardı..." (c8/v6b/11)
- Kasem yād kıl- "...Kaşem yād kıldı kim amma..." (c8/v14b/12)
- Kast et- "Kaşd iderler cānuña dā'im senüñ." (c8/v11b/137)
- Kaydını kayır- "...varmağa naşihat virüb kaydın qayırdıñ..." (8/4a/9)
- Kefāret bul- "...günāhuña kefāret bulasın..." (c8/v19b/3)
- Kerem kıl- "...Kerem kıl baña luḡfi iḡsān işlegil..." (c8/v13a/1)
- Kıçını tersine döndür- "Tersine döner muḡanneşler kıcın." (c8/v20a/243)
- Kığırt- "...taşra cıqıdı. Dāvūd'ı kığırtıdı..." (c8/v14a/20)
- Kılavuzluk et- "...kulağuzlık kılub gitdi..." (c8/v5b/19)
- Kılıçtan geçir- "...cümlesin kılıcdan geçirüb..." (8/4a/19)
- Kırān uğrat- "...bu gün dıvlere uğratsam gerekdür kırān..." (c8/v9b/7)
- Kin tut- "...Dāvūd'a kin tıtdı..." (c9/v12b/14)

Kon- "...‘ummān kenārında qonmuşıdı..." (c8/v50b/21)
Konuk ol- "...Ol gıce hātuna qonux oldılar..." (c8/v19b/6)
Korku düş- "...Dāvūd’uñ gōñline qorqu düşdı..." (c8/v39b/19)
Kovla- "...Seni baña gānz iden qovlayan düşmān imiş..." (c8/v8a/6)
Kör ol- "Di kim kör ola şeytān hasbūna’l-lāh." (c9/v44a/614)
Kubbe-i feleğe dikil- "...gün qubbe-i felege dikilincek..." (c8/v11a/8)
Kulağı yükür- "...Ne düşmen gelür ne hūd qulagu yükürür..." (c8/v12b/13)
Kulağına koy- "...anuñ sözüni qulağına qoymadı..." (c8/v7b/14-15)
Kulluk kıl- "...baña gelüb qullıq kılmaduñ..." (c8/v7a/8)
Kurulu yayını yas- "...başın alub ki qurulu yayın yaşdı..." (c8/v6b/7)
Kutlula- "... Beglik qutluladı..." (c8/v40b/10)
Kuvvet et- "...Sām kuvvet idüb gürzini elinden çeküb..." (c8/v10a/4)
Küfrān- ı nimet ol- "...anuñ ni‘ metine küfrān-ı ni‘met olduñ..." (c8/v31b/5)

L

Lāle renk et- "...qanlarından la‘ le renk itsem gerekdür..." (c8/v9a/3)
Leş tut- "Hāki leş beş tıtdı gögi buhār." (c8/v11a/119)

M

Mahkûm ol- "...Dāvūd’uñ hükmine mahkûm olub..." (c8/v5a/5)
Mahv ol- "...kim mahv oldu, cānı çıqdı..." (c8/v8b/20)
Makamına ilet- "...Dāvūd’ı alub maqāmına iledüb..." (c8/v13b/1)
Mazmununu bil- "...Mazmūnın kim bildi..." (8/3b/13)
Mecal verme- "...Mecāl virmez öldürürdi..." (c8/v17b/19)

Meclis aletin ortaya getir- "...meclis aletin ortaya getürmişler..."
(c8/v17a/20)

Meclis kur- "...gördi kim meclis kıurub űerāb icer..." (c8/v13a/11)

Melūl ol- "...Dāvūd'ı bulmaduđına melūl olmuűıdı..." (c8/v7b/5)

Men et- "...Dāvūd'a gitmekden men' idüb..." (c8/v7a/8)

Menzil al- "...seűer vađtı oluncaya dek menzīl alavu..." (c8/v18b/8)

Menzil ol- "Menzil olsun aña hem dārū's-selām." (c8/v11b/162)

Menzilini hāk et- "...ikimüzüñ menzilin hāk ider..." (c8/v27a/18)

Mersiye söyle- "...üzerine merűiyeler söyledi..." (c8/v33b/16)

Mest et- "... Cünkim mest iderem derhāl..." (c8/v31a/7)

Meűveret eyle- "...benī İsrā'il'le meűveret eyledi..." (c8/v47a/1)

Meydan gözet- "Pehlüvānlar gözedür meydān icin." (c8/v20a/243)

Meydana kığır- "...Dağı Erjenk dīvi meydāna kığırdı..." (c8/v9b/8)

Mığ bağla- "Ķan buhārından felek bağlardı mığ." (c8/v11a/118)

Muhabbet et- "...Dāvūd'a muhabbet itdi..." (c8/v8a/4): sev-

Muhabbeti ak- "...Dāvūd'uñ aña muhabbeti ađdı..." (c8/v13a/11)

Muhkem kıl- "...űanduđuñ ađzın muhkem kılub çevresine..." (c8/v28a/21)

Muhkem tut- "...muhkem űutub elinden aldı..." (c8/v10a/3)

Mukabil muarız ol- "...muđābil mu'ārız olub űaf bađlayub..." (c8/v45b/3)

Mukayyed ol- "...aña muğayyed olmadı, i'tibār dağı kılmadı..."
(c8/v13a/21)

Murāda er- "Gerdege girüb murāda erdi ol." (c8/v8a/103)

Musāf kıl- "...arāste⁽¹²⁾olub muűāf kıldılar..." (c8/v6b/12)

Musallat kıl- "...iblisi musallağ kıldı..." (c8/v16a/11)

Muzaffer ol- "...saña nuűret virem, muzaffer olasın..." (c8/v4b/16)

Müheyyâ kıl- "...cenk yarağın müheyyâ kılub..." (c8/v5a/1)
Mühlet ver- "Key baña mühlet vire yârın ecel." (c8/v11b/154)
Müjde kıl- "...Dāvūd'a müjde kıldılar..." (c8/v50b/3)
Mülâzımât eyle- "...tâ' at yüz urub mülâzımât eyledi..." (c8/v34b/18)
Münâcât eyle- "...münâcât eyledi. Didi kim..." (c8/v4b/15)
Müşahade kıl- "...dīzāruñı müşāhede kılalum..." (c8/v28a/1)

N

Nâliş et- "Böyle diyüb itdi nâliş anda Sām." (c8/v37a/527)
Nâm u nemeği yele ver- "...baña hâyın oldısa nâm u nemek yile virdise..."
(c8/v33a/4)
Namâz kıl- "Kıldı ihlâşıla Hâk'a ol nemâz." (c8/v6a/73)
Namazdan fâriğ ol- "...nemâzdan fâriğ olıcağ..." (c8/v9a/14)
Nâme gönder- "...nâme gönderüb Dāvūd 'aleyhi's-selâm..." (8/3a/19)
Nâme irsâl et- "...Aña nâme irsâl itdi kim..." (c8/v15b/8)
Nara ur- "...ra' d-vār bir na' ra urdı..." (c8/v9b/2)
Nasihât ver- "...' acem sulţânına varmağa naşihât virüb..." (8/4a/9)
Nazar kıl- "Fi' lini ço kavline kılgıl nazar." (c8/v11b/144)
Nazarına yet- "...Gelüb Dāvūd'uñ nazarına yetdi..." (c8/v12b/18)
Necîllik et- "...eger bāylar necîllik idüb..." (c8/v34b/4)
Nevha kıl- "...beğâyet nevha kılub ağlayub..." (c8/v22b/13)
Nikâh kıl- "...nikâh kılub everem..." (8/4a/2)
Nimet nüzul ver- "...ni' met nüzül virüb..." (c8/v15a/19)
Nişân koy- "...ser-vaqtine girübdür, nişân koyubdur..." (c8/v14a/19)

Nişân ver- “... Mâh yılduzdan nişân virmezidi...” (c8/v13b/17-18)

Nişanlı ol- “...soñra aña nişânlu olmışıdı...” (c8/v30b/9)

Niyâz eyle- “Bî-riyâ eyledi Hâk’a çok niyâz.” (c8/v6a/73)

Niyet tut- “...Dāvūd üzerine gitmege niyet tıtdı...” (c8/v5a/20)

Nur ver- “Zāt-ı dilber mişli güneş virdi nūr.” (c8/v9a/109)

Nusret bul- “...yardım kılam, nuşret bulasın...” (c8/v4b/20)

Nûş et- “Şol sözi kim nûş idenler nice taşsîn itdiler.” (c8/v11b/164)

O

Oda yak- “...zifıile oda yaqarlardı...” (c8/v10b/21)

Ö

Ödü sın- “...Bir zemân yatdı, şankim ödi şındı...” (c8/v9b/10)

Ömür defterini düzelt- “...Ancalaruñ ‘ömri defterin düzetdiler...”
(c8/v24b/16-17)

P

Pay bir et- “...pây bir itdiler...” (c8/v17b/6)

Peşimân ol- “...itdügi işe peşimân oldı...” (c8/v14b/15)

Peşkeş çek- “...melike çok peşkeşler çekdi, gönline girdi...” (c8/v15a/4)

Peşkeş götür- “...Bir kaç koyun aña beşkeş getürseñ...” (c8/v12b/6)

R

Rahat ol- “...getürdüm ki devletüñde rāhat olub...” (8/2b/19)

Rahmet kıl- “Vir şalāvāt tā ki Hāq rahmet kıla.” (c8/v11b/163)

Rakama getir- “...kelām-ı emlaḥ söyleyüb raqama getürevüz...”
(c8/v54b/6)

Râz ver- “...aña rāzını virüp didi kim...” (c9/v11a/8)

Rıza ver- “...rızā virüb boyun uzatdı...” (8/3a/16)

Rüstemlik kıl- “...Rüstem’lik kılanlar benden çevürdiler...” (c8/v5b/5)

S

Sabaha intizar ol- “...Şabaḥa intizār olub tırdılar...” (c8/v9a/6)

Sabır kıl- “...Nişfü’l-leyle oluncaya dek şabr kıldılar...” (c8/v13b/21)

Sabr et- “...Ġurbete firqate şabr itdi...” (8/3a/16)

Sadaka et- “...miskîne andan şadaqa iderdi...” (c8/v38b/8)

Saf bağla- “...altı yüz er şaf bağlayub⁽¹⁷⁾alay alay gecüb...” (c8/v15b/16)

Safâ bul- “Diberünden bulam dirseñ şafâ.” (c8/v8b/107)

Safâ sür- “...Tālūt kızıyla şafâ sürmekde...” (c8/v8b/3)

Sağ esen gör- “...Dāvūd’ı sağ esen gördüklerine sevindiler...” (8/2b/10)

Sakın- “...düşmāndan şaқınmaduñ, ḥadr itmedüñ...” (c8/v14a/7)

Salāvāt ver- “...Vir şalāvāt def’ idüben ğuşşayı...” (c8/v4b/69)

San gözle- “...şan gözleyüb şāhlu şāhı yolına cān baş oynadı...”
(c8/v24b/13)

Savaşa el kar- “...şavaşa el qarşam aña ğālib olam mı...” (c8/v4b/16)

Savt ver- “...şavt virüb anuñla bile muvānis kıldı...” (c8/v39a/11)

Secde-i şükr kıl- “...Dāvūd secde-i şükr kılub...” (c8/v4b/17)

Secdeye yüz ur- “...secdeye yüz uralum...” (c8/v17a/1)

Sefere azm et- “...yaraқ görüb sefere ‘azm itdi...” (c8/v15a/2)

Sel gibi çağla- "...gözleri yaşı sil bigi çağladı..." (c8/v16b/19)
Selam deyir- "...Dāvūd' un selāmın degirüb..." (c8/v12b/1)
Selam ver- "...kalkūb Ṭālūt'a selām virüb..." (c8/v7b/16-17)
Senâ kıl- "...devām-ı rif' ātine şenâ kıldı..." (8/3b/5)
Ser-âğâz kıl- "...ceng çalub itdiler, ser-âğâz kıldılar..." (c8/v52a/17)
Seyf kuşan- "...Seyfi kuşanub yirümden ṭurmuşam..." (c8/v43b/689)
Seyf uryân kıl- "...üzerine seyf ' uryân kılub ḥamle itdi..." (c8/v23a/16)
Sı- "...dīvlerün çerisin şıdılar..." (c8/v11a/9)
Siyaset kıl- "...Sührāb' ı siyāset kıldılar..." (c8/v50b/12)
Söz aç- "...Daḥı Dāvūd' dan söz açdı..." (8/3b/3)
Sözünü tut- "...bu leşker ḥalkınuñ sözün dutub..." (c8/v4b/19)
Sucın- "...beğāyet acıdı, sucındı..." (c8/v7a/2): üzölmek.
Suvār ol- "...atları arḫasına suvār olub..." (c8/v6a/3)

Ş

Şād ol- "...Ṭālūt şād olub buyurdı..." (8/4a/6)
Şadılık et- "...Erjenk görüb şādılık itdi..." (c8/v10a/12)
Şak et- "...kalemleyin şak idüb..." (c8/v10b/18)
Şeb-i hūn et- "...düşmāna şeb-i hūn itdiler..." (c9/v5a/8)
Şefkat et- "Şefkat itdi göricek daḥı yüzün." (c8/v13a/188)
Şerh eyle- "...Te' ālā' nuñ emrini şerḫ eyledi..." (c8/v4b/18)
Şifa bul- "...şayrūları işitse şifā bulurdı..." (c8/v25b/17)
Şöhret bul- "...şöhret bulub..." (c8/v5a/7)

T

Ta'zim et- "...şanub teklif ta' zîm itdük..." (8/4a/12)

Taaccub et- "...göricek her kişi ta' accub itdi..." (c8/v8b/19)

Tabl u kös dök- "...çerisin çeküb tabl u kös döküb..." (c8/v6b/10)

Tahsîn kıl- "...Gökde Merrîh Sām'a taḥsîn kıldı..." (c8/v10b/1)

Taht tut- "...atası taḥtın tıtdı..." (c8/v15b/5)

Taht üzerinde otur- "...Şāz olub taḥt üzerinde oturavuz..." (c8/v5b/18)

Takati kalma- "...Kimsenüñ aña söylemege tāḳati ḳalmadı..." (c8/v17b/20)

Taksim et- "...altı yüz pay ḳılub⁽⁹⁾taḳsim itdi..." (c8/v17b/9)

Tâlip ol- "...Āşık u ma' şūḳı tālib oldılar maṭlūb-ı Cem'." (c8/v11b/165)

Tama kıl- "...anuñ malına ṭama' ḳılma..." (c8/v12b/20)

Tapu kıl- "...ṭapu ḳılub yire yüz sürdi..." (c8/v7b/17)

Tarih yaz- "...ṭaş üzerinde tāriḳ yazdılar..." (c8/v21a/2)

Tasa tut- "Erjenk dīvi ṭaşa tıtdı..." (c8/v8b/21): tasalan-, endişelen-.

Tasnif eyle- "...Süleymān-nāmeyi taṣnīf eyledi..." (c8/v12a/12)

Taşra çık- "...ḳal' adan ṭaşra ḳıkdı..." (c8/v9a/17)

Tat al- "...'ömürden dad alalum..." (c8/v28a/1)

Tayin et- "Dil diyemez ismini anuñ gerc ta' yīn itdiler." (c8/v12a/167)

Tedbir kıl- "...Çünkü bu vechile tedbīr ḳıldı..." (c8/v9a/21)

Teferrüc kıl- "...yir yüzün teferrüc ḳılırken..." (c8/v27a/20-21)

Teftiş et- "...Dāvūd'a teftīş itmişidi..." (c8/v5a/16)

Telkin et- "Söyle iy cān 'ilmüni kim saña telḳīn itdiler." (c8/v11b/164)

Tenbiye kıl- "...emriyle gelürüz, tenbiye ḳıluruz..." (c8/v7a/11)

Tenhâ otur- "...mağarada tenhâ oturur..." (c8/v6a/1)

- Teni uyuş- "...Aklı şaşub teni uyuşub..." (c8/v9b/9): kork-,
- Terakki kıl- "...Devlet terakki kılub öğüldi..." (c8/v5a/8)
- Terküye as- "...başuñı dağı keseydi terküye aşardı..." (c8/v14a/8)
- Tesbih kıl- "...Hâlık'ı tesbîh kılub kim dile gelüb..." (c8/v24a/3)
- Teselli et- "...diyüb hâtırın tesellâ itdi..." (c8/v4b/5)
- Tesellî kıl- "...beni yine tesellâ kılduñ..." (c8/v13a/10)
- Tevbe kıl- "...peşimân oldı, tevbe kıldı, inşâfa geldi..." (c8/v17b/16)
- Tezyîn et- "Mâhrûlar meclüsüñi görince gör nice tezyîn itdiler."
(c8/v11b/165)
- Toprak ol- "Teni tobrağ olub bitti giyâhı." (c8/v33b/475)
- Tuş gel- "...Mühelheli cinne Sâm tüş geldi..." (c8/v51a/21)
- Tuş ol- "...tüş oldılar, anlardan Sâm'ı su'âl itdiler..." (c9/v35b/3)

U

- Urundula- "...iki yüz adam dağı urundulayub yanına aldı..." (c8/v5a/6)
- Ussı git- "...yire düşdi. Uşşı gitdi..." (c8/v19a/7)
- Uşan- "...Perîler göriben uşandı..." (c8/v9a/15)

Ü

- Üns tut- "...benüm zikrümle üns tuta..." (c8/v29a/1)
- Üşet- "...gürzile urub kafaların üşedüb..." (c8/v11a/1)
- Üzerine üş- "...Bu kere dīvler cehd idüb üzerine üşdi..." (c8/v9b/10)
- Üzerine yürü- "...Sâm'uñ üzerine kim yürüdi..." (c8/v10b/15)

V

Vahy eyle- "...vahy eyleyüb didi kim..." (c8/v34a/16-17)

Vakti hoş et- "...vaqtlarin hūş etdiler..." (c8/v9a/6)

Vakti hoş kıl- "...ğuşşa-yı Sām'ı ferāmūş, vaqtini hūş kıldı..." (c8/v9a/3-4)

Vaktine hazır ol- "...Vaqtine hāzır olub tırdı..." (c8/v13b/12)

Vatan tut- "...Qavmi kabilesinle vaṭan tıtdı..." (c8/v40b/8)

Vefâ gör- "...benden eylük vefâ göresin..." (c8/v17a/16)

Vehm al- "...düşdügin kim gördi, vehm alub..." (c8/v8b/4-5)

Vehm et- "...Düşmāndan vehm itdi..." (c8/v6a/19)

Vehme var- "...her birisi vehme varub tırdılar..." (c8/v15b/18)

Velveleye gel- "...Dīvlerün ekşeri velveleye geldi..." (c8/v9b/3)

Verem bağla- "...yüreginde ṭaşa hāşıl kılub verem bağlayub..."
(c8/v13a/16)

Verhem et- "...kaçan qarındaşlarına verhem itdi..." (c8/v8a/13)

Verhem kıl- "...Baña verhem kıлмаğa buluşursın..." (c9/v13a/4)

Vücûda gel- "...Āminün vücûda geldi..." (c8/v29b/2)

Y

Yâd et- "Bir du'adan yâd idesiz siz daḥı." (c8/v11b/157)

Yâdigâr kal- "Ceħd ide gör söziñile qala ismün yâdigâr." (c8/v12a/178)

Yağma kıl- "..., milki malın yağma kıla..." (c8/v12b/16)

Yağma ve târâc et- "...ordusın yağma vü târâc itdiler..." (c8/v6b/20)

Yağmaya ur- "...Hâzinelerüñi yağmaya urdı..." (c8/v6a/17)

Yakayı çâk et- "...yaqasın çâk idüb nevḥa kılub gözleri yaşı sil bigi
çağladı..." (c8/v16b/13)

- Yalkılan- "...Gökde ' ifrītūñ gözi yalkılanur..." (c8/v10b/113)
- Yanıp yakıl- "...feryād kılırsın, yanıp yaqılırsın..." (c9/v11a/6-7)
- Yarağa meşkul ol- "...yarağa meşğül oldı..." (c8/v45b/10)
- Yarak gör- "...yarağ görüb sefere 'azm itdi..." (c8/v15a/2)
- Yardım kıl- "...Saña var kim yardım kılam..." (c8/v4b/20)
- Yardıma dokun- "...eylögüm, yardumum doqına..." (c8/v31b/14)
- Yarlığa- "...bizi yarlığayüb raḥmet eyledi..." (c8/v35a/14-15)
- Yas tut- "...Kırk gün yas tıtdı..." (c8/v4b/6)
- Yaş akıt- "...Mişli tolab aqıdurdı gözi yaş..." (c8/v4b/68)
- Yavuz san- "Mü'min olmaz pes saña yavuz şanan." (c8/v8a/99)
- Yer yarıp içine geç- "...yir yarıldı yire gecdi..." (c8/v8b/19)
- Yerinden iril- "...kaçmağa yol bulmaya, yerinden irilmeye..." (c8/v5b/17)
- Yıldırım gibi şakı- "...yıldırım bigi şakıdı..." (c9/v38b/14)
- Yoğurdu yumul- "...eyle urdı kim başındağı ışığın yoğurdı yumurdı..." (c8/v23a/18)
- Yol gözle- "Gözledi nā-merd olan yol kaçmağa." (c8/v20a/242)
- Yola gir- "...muḥanneşler kaçub yola girdiler..." (c8/v48a/1)
- Yoluna can baş oyna- "...“...şan gözleyüb şāhlu şāhı yolına cān baş oynadı..." (c8/v24b/13)
- Yurt tut- "...qarār itdi, yurt tıtdı..." (c8/v15a/12)
- Yuşa- "...Atlar yuşayub er yoruldı..." (c8/v23b/14)
- Yüreği kuvvetlen- "...Tā kim Dāvūd'un yüregi kuvvetlendi..." (8/3a/5)
- Yürek tağla- "...ağlaşdılar. Yürek tağlaşdılar..." (c8/v5b/7)
- Yüz dönder- "...incinüb Dāvūd'dan yüz dönderdi..." (c8/v13b/4)
- Yüz suyunu yere saç- "...kacdı. Yüzi şuyın yire saçdı..." (c8/v24b/13)

Yüz sür- “Ḥāk-i pāyūñ üstine yüzün sürer.” (c8/v14b/203)
Yüz tut- “...Devlet sa‘ ādet Dāvūd’a yüz dutdı...” (c8/v25a/13)
Yüz ur- “...Ḥaḫ’a ‘ ibādet itmege yüz urdı...” (c8/v5b/12)
Yüzü yere ur- “...secde-i şükr itdi, yüz yire urdı...” (c8/v6a/20)

Z

Zafer bul- “...düşmāna zafer bulam mı? Didi...” (c8/v4b/16)
Zafirāna dön- “...beñzümüz za‘ firāna dönüb şalubdur...” (c8/v40b/12)
Zamana uy- “...Pes zarūri ol zamāna uydı...” (8/3a/63)
Zarar gel- “...Ṭālūt’dan baña zarar gele mi...” (c8/v5a/11)
Zebûn kıl- “...beni zebûn kılmışiken...” (c8/v10a/13)
Zebûn ol- “Tā zebûn ola saña nefsüñ bu dem.” (c8/v11b/139)
Zehre tut- “Gökden inüb zehre dutar hengini.” (c8/v11a/124)
Zelzeleye gel- “...yedi kat yir şarşılıb zelzeleye geldi...” (c8/v9b/3)
Zevk et- “Zevk iderdi bilesince Sām-suvār.” (c8/v11a/123)
Zıkr ol- “...dört oğlanlarıdır kim zıkr olundu...” (c8/v2b/18)
Zina kıl- “...ḫalvetde ol cāriyeye zīna kıldı...” (c8/v29b/12)
Ziyāde ol- “...i‘ tikādı racīme daḫı ziyāde oldı...” (c8/v7a/12): Art-
Ziyafet kıl- “...ziyāfet kılıb sözini tutdum...” (c8/v4a/11)
Ziyān deyir- “...uşağına irisine ziyān degürmeye...” (c8/v8a/11)
Ziyān et- “Ol cihetden itmedüm қаṭ‘ ā ziyān.” (c8/v7b/98)
Zulm et- “...Ṭālūt’uñ zulm itdügine incindiler...” (c8/v2b/9)
Zulmü aradan götür- “...zulm aralıqdan getürmişidi...” (c8/v23a/4)

E. İktibaslar

1. Ve'l Kalem

Firdevsî, kimin başına ne gelecekse hepsinin evvelden takdir edildiğini ve zamanı gelince de bunun vuku bulacağını anlatmak istediği bir beytinde Kalem Sûresi'nde geçen bu âyet-i kerîmeye iktibasta bulunmuştur.

Başa ezelden yazduğuncün ve'l-ķalem

Şek degül ki başa gele piş u kem

(c8/v33a/471)

“Nün, kaleme ve (kalemi tutanların) satır satır yazdıklarına andolsun.”²⁰³

2. Femen Ya'mel

Firdevsî, herkesin bir gün yaptıklarının sorulacağını, iyi ya da kötü her ne amel işlese karşılığının verileceğini anlattığı bir beytinde ‘kim ne yaparsa’ mânâsına gelip Zilzal Sûresinde geçen bu ibâreye iktibas yapmıştır.

Cün femen ya' mel dimişidür müste'ân

Ħayrı şer iden bulur yokdur gümân

(c8/v33a/469)

“Her kim zerre kadar hayır işlemişse onu görecektir. Her kim zerre kadar şer işlemişse onu görecektir.”²⁰⁴

²⁰³ Kalem Sûresi, 68/1. Yazır, s. 412.

3. Hasbünallah

Firdevsî, ‘Allah (c.c) bana yeter’ mânâsındaki ibareyi, 9. Cildin sonunda bir kıt’asında redif olarak kullanmıştır.

Dilersen küfr ü zulumatdan hâlâşı
Di kim kör ola şeytân hasbüna’l-lâh

(c9/v44a/614)

“İnsanlar onlara: ‘Düşmanlarınız size karşı ordu topladı, onlardan korkun.’ Dediklerinde, bu, onların imanını artırdı ve şöyle dediler: ‘Allah bize yeter. O ne güzel vekildir.’”²⁰⁵

4. Kün

‘Ol’ mânâsına gelen bu ibareyi söylemek, yalnızca Alla (c.c)’a mahsustur. Çünkü bir şeyi dileyip de ona ol diyerek onu olduran, onu yaratan yalnızca Alemler’in Rabbi Allah (c.c)’tır. Kur’ân-ı Kerîm’de birçok yerde geçen bu ibareyi Firdevsî, Allah (c.c)’ı andığı kasîdelerinin bazı beyitlerinde kullanmıştır.

Hâlîk ol ki kün demekden hilkat itdi ‘âlemi
Kâdiri kim kaçreyi ki_ider di dürr-i şemîn

(c8/v1b/2)

²⁰⁴ Zilzal Sûresi 99/7-8. Age., s. 443.

²⁰⁵ Âl-i İmran Sûresi, 3/173. Age., s. 27.

Didi kim iy ‘arşı ‘ulvî yaradan
Kün demekden ferşi sifli yaradan

(c8/v6a/74)

Kün didünse hilkat oldu bu cihân
Dön didünse mihr ü mâh döner cihân

(c8/v6a/75)

“O, göklerin ve yerin yoktan var edicisidir. Bir işin olmasını murat edince ona yalnız ‘Ol!’ der, o da hemen oluverir.”²⁰⁶

“Meryem: ‘Ey Rabbim, bana bir insan eli dokunmamışken benim nasıl çocuğum olur?’ dedi. Allah (c.c): ‘Öyle ama, Allah dilediğini yaratır. Bir şeyin olmasını dilediğinde ona sadece ‘Ol!’ der, o da hemen oluverir’, dedi.”²⁰⁷

“Doğrusu Allah (c.c) katında İsa’nın yaratılışındaki durumu, Âdem’in durumu gibidir; onu topraktan yarattı, sonra ona ‘ol!’ dedi, o da oluverdi.”²⁰⁸

“Gökleri ve yeri yerli yerince yeratan odur. Bir şeye ‘Ol!’ dediği gün, hemen oluverir. Onun sözü hakır. Sûr’a üfûlûldüğü gün de mülk ancak onundur. O, gizliyi ve açığı bilendir. O, hikmet sahibi, her şeyden haberdardır.”²⁰⁹

“Biz bir şeyi dilediğimiz zaman, ona sözümüz sadece ‘Ol!’ dememizdir. O da hemen oluverir.”²¹⁰

“Çocuk edinmek asla Allah (c.c)’ın şanına yakışmaz. O, bundan münezzehtir. O, bir şeyin olmasını dilerse, ona sadece ‘Ol’ der, o da oluverir.”²¹¹

²⁰⁶ Bakara Sûresi, 2/117. Age., s. 20.

²⁰⁷ Âl-i İmran Sûresi, 3/47. Age., s. 46.

²⁰⁸ Âl-i İmran Sûresi, 3/59. Age., s. 47.

²⁰⁹ En’âm Sûresi 6/73. Age., s. 99.

²¹⁰ Nahl Sûresi 16/40. Age., s. 194.

²¹¹ Meryem Sûresi 19/35. Age., s. 221.

“Onun emri, bir şeyi dileyince ona sadece ‘Ol!’ demektir. O da hemen oluverir.”²¹²

“O, hem yaşatır, hem öldürür. O, bir şey yapmaktayınca ona sadece ‘Ol!’ der, o şey de hemen oluverir.”²¹³

5. Nûrun ‘Alâ Nûr

“Allah (c.c), göklerin ve yerin nurudur....Bu öyle bir ağaç ki yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese bile ışık verir. Bu ışık, nur üstüne nurdur. Allah (c.c) dilediği kimseyi nuruyla hidayete erdirir.”²¹⁴

Firdevsî, Nur Sûresi’nden alıntıladiğı bu âyet-i kerîmeye: ‘Çok güzel olur, Allah (c.c)’tan daha ne isteyeyim!’ gibi bir mânâ vererek anlatımını kuvvetlendirmek istemiştir.

“„Yâ şâh! Eger Sâmi dîvi helâk kılsa nûrun ‘alâ nûr gönlüm içi tola zevk, şevk, sürür...”

(c8/v9a/19-20)

6. Kul Huvallâhu Ehad

Firdevsî, İhlâs Sûresi’nden yaptığı bu iktibasla, Sâmi-suvâr’ın ağzından Allah (c.c)’ın birliğini dile getirmektedir. Onun varlığının başlangıcının olmadığını ve sonunun da olmayacağını söyledikten sonra tek olma vasfını da İhlâs Sûresi’nin ilk âyet-i kerîmesine değinerek dile getirmektedir.

²¹² Yâsîn Sûresi, 36/82. Age., s. 322.

²¹³ Mü’min Sûresi, 40/68. Age., s. 345.

²¹⁴ Nûr Sûresi, 24/35. Age., s. 256.

“...Ol bî-zevâl Allah ‘aşkına kim bizden ezeldür, ebeddür, şıfatı kulhuvallahu eḥaddur...”

(c8/v10a/18-19)

“De ki: ‘o Allah (c.c) birdir.”²¹⁵

7. Âmennâ ve Saddaknâ

Firdevsî bu ibareyi Dâvûd (a.s) ile Allah (c.c)’ın konuşması esnasında Dâvûd (a.s) ağzından: ‘Emrine âmâdeyim, sen yeter ki emret!’ gibi bir mânâyâ gelecek şekilde söylemiştir.

“...Yâ Dâvûd! Evvel beni sev, andan beni seveni sev. Hem beni bu halka bildür, sevdür, diyicek Dâvûd: Âmennâ ve şaddaknâ diyüb Haḫ emrine muṭî‘ olub...”

(c8/v34a/20-21)

‘İşittik ve itaat eyledik’ mânâsına gelen bu ibare, Kur’ân-ı Kerîm’de bu şekilde bir bütün olarak geçmemektedir. Âyet-i kerîmelerde ‘Âmennâ’, yani ‘İman ettik’ manasına gelen ibare, Kur’ân-ı Kerîm’de birçok yerde zikir olunmaktadır. Bazı yerlerde müminlerin iman etmeleri, bazı yerlerde de münafıkların iman ettik deyip sonradan yüz çevirmeleri kastedilmiştir. Biz buraya, müminlerin iman etmeleri hususundaki âyet-i kerîmeleri aldık.

“Deyiniz ki: ‘Biz Allah (c.c)’a iman ettik ve bize ne indirildiyse İbrâhim (a.s)’e, İsmâil (a.s)’e, İshâk (a.s)’a, Yakûb (a.s)’a ve torunlarına ne indirildiyse, Mûsâ’ya ve İsâ’ya ne indirildiyse ve bütün peygamberlere Rableri’nden ne

²¹⁵ İhlâs Sûresi 112/1. Age., s. 446.

verildiyse hepsine iman ettik. Biz onların arasında fark gözetmeyiz ve biz ancak ona boyun eğen müslümanlarız.”²¹⁶

“Onlar ki: ‘Ey Rabbimiz! Biz inandık, iman getirdik, artık bizim suçlarımızı bağışla ve bizi ateş azabından koru!’ Derler.”²¹⁷

“Rabbimiz! Biz ‘Rabbimize iman edin’ diye imana çağırın bir davetçi işittik, hemen iman ettik. Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, bizleri sana ermiş kullarınla yanına al.”²¹⁸

“...Onlar: ‘Ey Rabbimiz iman ettik, bizi de şehitlerden yaz.’ Derler.”²¹⁹

“...Onlar da ‘İman ettik. Bizim şüphesiz müslümanlar olduğumuza şahit ol’ demişlerdi.”²²⁰

“Âlemlerin Rabbine iman ettik, dediler.”²²¹

“Sonunda bütün sihirbazlar secdeye kapandılar, !Mûsâ (a.s) ile Hârûn (a.s)’un Rabbine iman ettik’ dediler.”²²²

“Çünkü kullarımdan bir zümre: ‘Rabbimiz, biz iman ettik; öyle ise bizi bağışla, bize merhamet et, sen merhametlilerin en iyisisin.’ Diyorlardı.”²²³

“İman ettik, dediler, âlemlerin Rabbine.”²²⁴

“Onlar Kur’an okunduğu zaman: ‘Ona iman ettik’ ...derler.”²²⁵

“İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sadece ‘İman ettik’ demeleriyle bırakılıvereceklerini mi sandılar?”²²⁶

²¹⁶ Bakara Sûresi /2136. Age., s. 22.

²¹⁷ Âl-i İmran sûresi 3/16. Age., s. 43.

²¹⁸ Âl-i İmran Sûresi 3/193. Age., s. 59.

²¹⁹ Mâide Sûresi 5/83. Age., s. 89.

²²⁰ Maide Sûresi 5/111. Age., s. 92.

²²¹ A’raf Sûresi 7/121. Age., s. 118.

²²² Tâhâ Sûresi, 20/70. Age., s. 228.

²²³ Nûr Sûresi 23/109. Age., s. 252.

²²⁴ Şuârâ Sûresi 26/47. Age., s. 266.

²²⁵ Kasas Sûresi 28/53. Age., s. 284.

“De ki: ‘O çok merhametlidir. O’na inanmış, O’na dayanmışızdır....”²²⁷

“O Kur’ân hidayete erdiriyor. Biz de ona iman ettik....”²²⁸

8. Ne’ûzu Bi’l-lâhi Min Zâlike

Firdevsî’nin Dâvûd (a.s)’un düşmanlarından birisinin âkibeti hususunda söylediği bu ibare, ‘Bundan Allah (c.c)’a sığınırız’ mânâsına gelmekte olup, ‘sığınma’ durumuyla münasebeti olarak Tevbe Sûresi’nden iktibas edilmiştir.

“...Sözi dutulmaduğı güç gelüp kendüzin iple boğup dünyâdan imânsuz gitdi Ne’ûzu bi’l-lâhi min zâlike...”

(c9/v16b/12-13)

“...Allah (c.c)’tan kurtuluşun, ancak Allah (c.c)’a sığınmakta olduğunu anlamışlardı....”²²⁹

9. Bismi’l-lâhi

‘Allah (c.c)’ın adıyla’ mânâsına gelen bu ibare, Süleymân-nâme’de Dâvûd (a.s) tarafından söylenmiştir.

“...Dâvûd atından inüb şubh nemâzın kim kıldı, ele yüze sürdi. Dağı bismillâhi diyüb atından yitüb ol dört bölük çerisine emr eyledi...”

²²⁶ Ankebût Sûresi, 29/2. Age., s. 287.

²²⁷ Mülk Sûresi 67/29. Age., s. 412.

²²⁸ Cin Sûresi 72/2. Age., s. 419.

²²⁹ Tevbe Sûresi 9/118. Age., s. 146.

(c8/v49b/20-21)

Bu ibare, Kur’ân-ı Kerîm’de bu mânâda iki âyet-i kerîmede geçmektedir. Bu âyet-i kerîmelerin geçtiği sûreler Hûd ve Neml Sûreleri’dir. Biri Nûh (a.s), diğeri de Süleymân (a.s) ile ilgilidir.

“Nûh (a.s) dedi ki: Allah (c.c)’ın adıyla binin içine...”²³⁰

“Mektup Süleymân (a.s)’dandır, Rahman ve Rahim Allah (c.c)’ın adıyla başlamaktadır.”²³¹

10. Hel Etâ

Firdevsî, Hz. Ali (r.a)’yi menkıbelere konu olan kahramanlığı ve cesareti yönüyle ele alıp onun ‘Haydar-ı Kerrâr’ sıfatına işaret ettiği bir beytinde bu ibâreye iktibasta bulunur.

Haydaruñ ‘ âlî-menâkıbın(1) tâ kim ide şerh

Hel etâ vaşfında geldi şuhf içindedür mübîn

(c8/v1b/18)

“Dehrin akışı içinde öyle zaman geçti ki, o dönemde, insanın adı bile anılmazdı.”²³²

²³⁰ Hûd Sûresi 11/41. Age., s. 160.

²³¹ Neml Sûresi 27/30. Age., s. 275.

²³² İnsan Sûresi 76/1. Age., s. 425.

11. Estağfirullah

‘Allah (c.c)’tan bağışlanma dilerim.’ Mânâsına gelen bu ibareyi Firdevsî sekizinci cildin sonunda bir kasîdesinde ikinci beyitlerin mısra sonlarında tekrar etmiştir. Firdevsî, bu ibareyle kısmen de olsa Kur’ân-ı Kerîm’den iktibas yapmıştır.

İşüm sehv-i haṭā estağfiru’l-lāh

‘ Afv kıl ḥüzā estağfiru’l-lāh

(c8/v54a/820)

Kur’ân-ı Kerîm’de Yûsuf Sûresi’nde geçen âyet-i kerîme, Yakûb (a.s)’un ağzından oğullarına söylenir:

“Dedi ki: ‘Sizin için Rabbim’den ilerde bağışlanma dileyeceğim. Şüphesiz o çok bağışlayıcıdır, çok merhaet edicidir.’”²³³

12. Levlâke

Firdevsî, Hz. Muhammed (s.a.s)’i methettiği bir beytinde, Allah (c.c)’ın kendisine: ‘Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım’ dediğine işaret etmektedir.

İy şeh-i kevneyn ‘ âlem kim diye vaşfuñ temām

Didi çün Levlâke saña medḥ idüben bî-zevāl

(c9/v1b/11)

Bazı âlimler, bu hadîs-i şerîfin doğruluğunu tartışmaktadırlar. Bu tartışmalara girmeden, bu hadîs-i şerîfle beraber aynı mânâyı ihtivâ eden, İbni Abbas (r.a)’ın rivâyet ettiği bir başka hadîs-i şerîfi buraya almak istiyoruz.

²³³ Yûsuf Sûresi 12/98 Age., s. 176.

“Cebrâil (a.s) bana gelip dedi ki: ‘Sen olmasaydın cennet yaratılmazdı, sen olmasaydın cehennem yaratılmazdı.’²³⁴

13. Elhamduli’l-lâhi Rabbi’l-Âlemîn

Firdevsî, ‘Ümmül kitâb’ yani Kur’ân-ı Kerîm’in anası olan Fâtihâ Sûresi’ne de iktibas yapmıştır. ‘Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah (c.c)’adır.’ Mânâsına gelen bu ibareyi, Süleymân-nâme içindeki meclislerden bir tanesini bitirdiğinde söylemektedir.

Elhamduli’l-lâhi Rabbi’l-‘âlemîn

Kitdüm sözi temâm aňla mübîn

(c9/v19b/247)

‘Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah (c.c)’adır.’²³⁵

²³⁴ El Hindî, *Kenzü’l- Ummâl*, C. 11, , Hadis No: 32.025, s. 431.

²³⁵ Fâtihâ Sûresi 1/1 Yazır, s. 9

İKİNCİ BÖLÜM TRANSKRİPSİYONLU METİN

A. CİLT 8: Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1525, 99a-152b

KASİDE

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

[1 b] Hāmd-ı bî-ḥad ol Ḥüdā'ya şad hezārān āferīn

1 Ki'tdi çarḥı ḳubbe 'āli döş(e)di ferş-i zemīn

Hālīḳ ol ki kün dimekden ḥilḳat itdi 'ālemi

Ḳādiri kim ḳaṭreyi ki_ider di dürr-i şemīn

Rāzıḳ o ki gebr ü tersā rızḳını itmedi kem

Fāzıl ol kim fazlı birle ḥūn kılur misk-i Çin

Vāḥidi kim bî-ḥaleldür bî-nişān u bî bedel

Mālik ol ki lā-şerīk ol milk anuñ 'ilme'l-yaḳīn

5 Kibriyāsı dergehine iremez peyk-i 'uḳūl

Kim gemāhı aḳl anuñ bilimedi keyfiyyetin

Saṭvet-i bādında yoḡdur biñ Süleymān zerrece

‘ İzzeti milkindedür yüz biñ(ler hem) ber ḡarīn

Şeş cihetden ol münezzeh liki andan buldı ḡūd

‘ Arşı ‘ulvī ferşi siflī cenneti ḡuld-i berīn

Niçe idrāk anda envāri celāli ‘aḡlı şem‘

Muḡtebesken niçe yetmiş biñ ḡicāb ey nūr-ı bīn

Seyyid-i ‘ālem Muḡammed Faḡr-i ādem Muşafā

Kevn-i devrān iḡre oldur āfitāb-ı şer‘ -i dīn

10 Çün ezelden ismin evvel ḡaḡ didi Faḡrū’l-Beşer

Pes ebed ṡuḡrā-yı zātı oldı ḡatmi’l-Mürselīn

ḡāk-i pāyi cevherin ‘arş-ı ‘azīm idindi tāc

Yüzüni sürüb melekler öperdi na‘liñin

Çār-ı ‘unşurdan mürekkeḡ olmamışken Ādem’i

Ol Muḡammed geymişidi ḡaḡ nübüvvet ḡil‘atin

Enbiyā oḡurdı zāhir nāmını şuḡf iḡre heb

Aḡmed ü Maḡmūd u ḡāsım Muşafā vü bergüzīn

Şıdķına Őāhid anuŕ Tevrāt (u) İncil ü Zebūr

Őānına nāzil anuŕ Furķān-ı Rabbi'l-‘ālemīn

15 Māhitāb gehvāresin ögerdi her Şeb Ka‘be’de
Āfitāb maġarasın ıavān iderdi Őubķ-ı ģīn

Cürmi nola bī-‘adedse ġam degül Firdevsi’nüŕ

Kim penāhıdur Muġammed ol Őefi‘ü’l-müznibīn

Ćār-ı yār-i Aġmedidür Bekr-i Őıddıķ u ‘Ömer

(Biri) Zinnüreyni ‘OŐmān kātibi vaġyi emīn

Ĥaydaruŕ ‘ālī-menāķıbn(ı) tā kim ide Őerġ

Hel etā vaşfında geldi Őuġf içindedür mübīn

Şeh Ĥüseyni pāk-i cāndur meh Ĥasan sultān-ı ġalk

Őeyyideyn ü envereyn ü kāmileyne ü bihtereyn

20 MuŐtafā’nuŕ āline aŐġābına olsun müdām

Tā ķiyāmet sellimü Őallu ‘aleyhim ecma‘īn

Őıllı-ı İzid Āl-i ‘OŐmān Őāh-ı Ĥāķān Bā-yezīd

Ĥüsrev ü Dārā vü Rā’dur kim ķul ġānetā-ġīz

Sehm (ü) tîrinden ʿadû dutâh olubdur şanki yâ

Reʿs-i düşmân ola rîze şalsa kıh-ı âhenîn

Yüzünü penhân ider bu kıalb-i akrebde âfitâb

Çehresinden refʿ idicek zülfî miskîn ʿanberîn

Menbaʿ-ı kân-ı sehvâvet hâtemi Cimşîd-fer

Ahter-i burc-ı saʿ âdet âfitâb u mülk ü dîn

25 Fitne-i Yeʿcücʿe defʿ i hüküm der sedd-i şedîd
Milk-i ʿâlem hıfzına (hem) tîğdur hışn-ı haşîn

Tabʿ-ı lafzuñ virdi âb u âteşe dahı kırân

[2 a] Hüsni-i haţtuñ kıldı nûrı zulmetinle hem-karîn

Kaşr-ı ʿâlîñ manzarıdur rûh-ı Kıudsʿe secde-gâh

Hâk-i pâyün cevheridür tütüyâ-yı ehl-i bîn

Dest-i cüduñdan kaçub kurtulmadı kân-ı kerem

Taşda laʿl ü kânda zerdür yâ içinde dür-şemîn

Haq Teʿâlâ bâkî dutsun devletile hâzretin

Döndügince çarh-ı keşdev turduğınca mâ-ı tîz

30

Diñle zībā dūrlerinden luṭf idüb Firdevsi'nüñ

Bu Süleymān-nāme içre evvelin ü āḫirin

Ḳandedür eṣ' ārile faḫr eyleyen gelsün bu dem

Buña emṣāl ol kitābı te'lif itsün hem çünin

Nuṭḫıdır Firdevsi'nüñ dürr-i güher gūṣuna ṣal

Lāyık oladur ḳulaḫda götüricek nāzenin

Bī-ḡalaṭdur bu kelāmum kemden āḫir ben kemem

Bu faḫirün miṣli yoḫdur bir ḫaḫir ü kemkemın

Ṣāḫ Süleymān'dur seḫundān men za' ifü mūrca

Hüdhüdem Belḫıs özinden yā ḫaber virdüm hemın

35

Gūṣ iderseñ bu Süleymān-nāme'sinden ḳıṣṣayı

Vir ṣalāvāt cān u dilden 'ıṣḫıla iy mü'minın

1. Süleymān-Nāmenüñ Otuz Altıncı Meclisinüñ Zikrindedür

MESNEVİ

(Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Fu' ülün)

Gel iy mü'mīn musahhar miskīn nefes sen

Nefessizden beyân eyle nefes sen

Sözün söyle bugün imdi haşal-şaş

Demün sür ki bu dem devr-i felekde

Sözün kevşer şaçar zem zem hayātı

Mesīha sen bağışlarsıñ hayātı

Özün murğ-ı garīb aşluñ yetīmī

Veli sözün çü bir dürr-i yetimi

40 Çü müştākuñ sözüñe 'āmīle hāş

Ki fānīdür yaradılmış felekde

Eger Behmen ola özün ya Dārā

Ecel Kayşer mişāli şala dāra

anı yā Cem ierdi (ya) cāmı bāde

anı taht-ı Sūleymān virdi bāde

Muammed Hān anı Paa Murād'ı

Ki vermidi felek ana murādi

anı eh Mutafa sāhib-kemer hem

Ki atında yoidi bir kim er hem

45 Nazar ıl āl-i 'Osmān amusında

Ne ho olmi yaturlar amusında

Nie dervi ile hem hāne bil sen

Maām oldu bugūn gōr hāne bilsen

Ne arresen bu dūnyā cāhına sen

Senūn cengi virürsin cāhına pes

Ne kim Ādem buyurdı (evvel) oldu

Eceldür ki amusını ol aldı

Cihān cūn almadı Behrām-ı Gūr'a

Seni hem eksüz iltür ara gūra

50 Çü dünyāya gelen Őoŕra gidermiŐ

Felek   ömrün bināsını gidermiŐ

Duruş cehd it ey  aduŐ ęala pes

Ki_iŐidenler du   larda ęıla pes

NiŐān ıssı yaŐılmadı cihānda

Ki ismin r zi aş(ay)dı cihānda

Egerçi kim menem    lemde b -zer

Ki b -zerden cihānı ęalkı b zer

Vel  g r ki (o) Firdevs-i yetimi

Sözi dürri ider māt-ı yetimi

55 Bu sözüm ki ęaķıķat cevheridür

D r n ęadrin bilende cevheridür

Menem ęani ęalur menden baķasuz

Ki gerçek sözden ayruğı baķasuz

[2 b] Sözi ęalan ne olsun ki dirid r

Ki cān ölmez ę r yen et derid r

Şükür menden Süleymān-nāme kaldı

Kim okuyan du‘ālar baña kaldı

Eger senden ola şıdķıla iħlāş

Oķuñ bizüm(i)cün luţf idüb iħlāş

60 ‘Azīm mennet durur kim okıyasın

Şoñında fātiħāyı okıyasın

Gerek biliş ola oldur beħübād

İdenler fātiħayla bir ola yād

Ĥüdā virsün aña dār u selāmı

Muħammed cün virüñ siz de selāmı

a) Dāsītān-ı Dāvūd ‘Aleyhi’s-Selām Ameden-i Be-Vilāyet-i Nevā Kışşā-i Ğurbet-ost

Loķmān ĥakīm ķavlince rāviyān-ı aħbār ve Eflātūn-ı⁽⁶⁾Yunānī naķlince nāķilān-ı muħtār bu üç yüz altmış altı mücelled kitāb-ı Süleymān şāh-nāmeden ol vechile ĥaber virdiler kim⁽⁷⁾ol zamān kim Dāvūd’uñ atası ve ķavmi ķabilesi ķarındāşı ve ĥaldaşı yoldāşı ve iş yoldaşı ‘Adūlām mağarasında⁽⁸⁾gelüb buluşdılar, görüşdiler. Dāvūd’uñ ĥātırın kim şorişdılar. Dāvūd daħı ‘aleyhi’s-selām sergüzeştin kūh-deştin bunlara söyleyüb⁽⁹⁾ħaber virdi. Ol ķavm daħı Dāvūd’ı esirgeyüb Ṭālūt’uñ zulm itdüğine incindiler, ķocundılar, ol zālimumñ şerrinden Ĥaķ’a şığındılar.⁽¹⁰⁾Dāvūd’ı sağ esen gördüklerine sevindiler. Me‘ā’l-ķışşā Dāvūd

‘aleyhi’s-selām atası ol kavmile qarındaşlarıyla düşmāndan qorqub bir kaç gün⁽¹¹⁾ol ‘Adūlām mağarasında turdılar. ‘Āqıbet iş soñın şanışdılar, bir yire gelüb danışdılar. Fikr ü firāsetin buña⁽¹²⁾irgürdiler kim ol mağaradan gideler, Mevāv vilāyetine gelüb qarār ideler. Pes ol mağaradan geçüb Mevāv vilāyetine geldiler kim⁽¹³⁾dört yüz kişi üç yüz otuz altı dağı bu Dāvūd’uñ akrabāsından dışıyidi. Nite ol zamān kim altısı Dāvūd’uñ qarındaşı⁽¹⁴⁾dı kim Evīnād u Şem‘ā Neşānül rāvī Cem Āsiyā. Andan ğayrı Dāvūd’uñ iki kız qarındaşı varıdı. Birinüñ adı ‘İmrān dilince⁽¹⁵⁾Çerūpā, birinüñ dağı Uygāyil’dür. Amma kim Çerūpā’nuñ üç oğı varıdı. Birinüñ adı Eveysā, ikincinüñ Yu‘āv ki bahādurdı, üçüncisinüñ⁽¹⁶⁾Ġasāyil’dür. Andan soñra yine Dāvūd’uñ kızqarındaşı Evigāyil oğı idi. Dağı ‘Amāsā’dır kim dağı babası İsmā‘il peygamber neslidür,⁽¹⁷⁾adı Neşerdir. Pes Dāvūd’a ol itā‘at iden ‘Adūlām mağarasında atasıyla altı qarındaşıyla iki kız qarındaşınuñ dört oğlanlarıdur kim⁽¹⁸⁾zıkr olundu. Andan soñra Dāvūd ‘aleyhi’s-selām Tālūt’dan ihtirāz kılub gelüb Mevāv melikine buluşdı, peşkeşler çeküb⁽¹⁹⁾ol begile Dāvūd buluşdı. Andan didi kim: Ey şāh-ı cihān! Ehl-i beytimi senüñ sāyeñ üstine getürdüm ki devletünde rāhat olub olam,⁽²⁰⁾tā ölince saña hıżmet kılam. Ol melik Dāvūd’uñ sözün kim işitdi otur yer virüb hoş tıtdı. Andan soñra Dāvūd dağı⁽²¹⁾atası İşā’yı ehl-i beytiyle anda qodı. Kendüzi aqıncı şüretine girdi, dağı ol dört yüz kişiyile Tālūt’uñ vilāyetinden il urdı.[3 a] ⁽¹⁾Tālūt’dan dağı incindiler, gelüb Dāvūd ile bey‘at itdiler. Tālūt qorqusından memleketlerin terk itdiler gitdiler.⁽²⁾Yu‘ā bin Çerūpā kim Dāvūd’uñ qarındaşı oğı ve nāmveridi, Dāvūd anı begler begi idinmişdür kim begāyet dilāveridi. Cünkim⁽³⁾bu melik Mevāv qatında birliğim oldı. Tālūt’dan incinbān halk Dāvūd’uñ qatına geldi. Cem‘ olmağıla Yehūd naqlince dört yüz⁽⁴⁾kışiyidi. İki yüz otuz dağı dışıyidi amma kim Loqmān hakīm naqlince dört biñ kişi gelüb Dāvūd’ile bey‘at itdi.⁽⁵⁾Tā kim Dāvūd’uñ yüregi kuvvetlendi, salţanatı varduğınca artdı, Tālūt’uñ başından devleti gitmege yüz tıtdı. Bir gün⁽⁶⁾Dāvūd bu melik-i Mevāv’dan ihtirāz kıldı kim bir gün kendüzin fırsat bulub öldüre, dīn düşmānidur başun aldura. Zīrā kim⁽⁷⁾bu melik bir kişiyidi kim ne Cālūt’a ve ne hūz Tahmāsab Şāh’a itā‘at itmezdi, harāmilik iderdi. Harāmı terk⁽⁸⁾idüb haq söz işitmezdi. Bir şarb yüce qal‘ası varıdı, aña tayanurıdı. Düşmāndan havf itmeyüb qal‘aya inanurıdı.⁽⁹⁾Pes Dāvūd süret tebdil

cāme tağyir alub Yu‘āvile yedi kiři bilesince alub uds’e geldi kim ol zamānda uds ehrinde⁽¹⁰⁾bir peygamber varıdı, adına ‘İmrān dilince Kād dirleridi. Velāyeti zāhir, mu‘cizātı māhiridi. Dāvūd giceyle gelüb ol resülün⁽¹¹⁾ademinde baş oyub ‘izzet eyledi, dağı ālūt zulminden ikāyet ve kendünün ve arabāsınun ğayretinden hikāyet eyledi. Ol⁽¹²⁾nebī didi kim: Yā Dāvūd! Ğam yime ki Ha Te‘āla yaın zamānda ālūt’dan memleketi salanat alub saa virecekdür. Benī İsrā’il avminden on iki⁽¹³⁾sıbına dağı elin irecekdür amma kim senün devletün ziyāde sa‘ādet bulma dilerse ol arāmī melik-i gök atından⁽¹⁴⁾gidesin, senün ceddün Yehūda memleketine varub arār idesin. Ol nebī eyle diyicek Dāvūd dağı gelüb ehl-i beytin avmi hıřmın⁽¹⁵⁾göçürdi. Yehūda memleketine geçürdi, anda arār itdi. Rūzigār ne yüz gösterür diyü ālūt yaa eřm güş alub gözetdi.⁽¹⁶⁾Ğurbete firate řabr itdi, acı tatlu eyü yetlü ne kim görürse azā rızā virüb boyun uzatdı. Nazm:

KIT‘A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Çünkü gördi uymadı kendü devr-i zamān

Pes zārūri ol zamāna uydı lā-bedī-yi gümān

Kişinün dāyim felek dönmez murādı necā temām

Gāh ider dūřmānlıđı ve gāh olur mihr u bān

b) Neřir: ıřřa-i ālūt ve ulm ü řer

Haim avlince Dāvūd Yehūda memleketinde urmada gice gündüz ‘ibādete yüz urmada, bizüm ıřřamuz⁽¹⁹⁾bu yaadan ālūt’a geldi. Nite ol zamān kim ad ehrinün řubařısı Devāk Eādumī nā-bekār nāme gönderüb Dāvūd

‘aleyhi’s-selām Tālūt’a⁽²⁰⁾ kim Quds’e geldügin, Cālūt kılıcın alduğın kim işitdi, bildürdise ol mekār Tālūt beğāyet gāḍaba geldi, bir nāme⁽²¹⁾ yazub ol peykele Devāk Ehādumī’ye ḥaber virdi. Ol Quds içinde ne qadar zāhidler varısa Ahī melih Seyyidle dutub[3 B]⁽¹⁾ bend idüb baña getüresin, diyüb buyurdi. Peyk getdi. Tālūt daḥı bu gāḍabıla bir kaç gün ğam baḥrına ğarq olub⁽²⁾ şabr itdi. Tā kim bir gün Tālūt ol altı yüz kılıle şikāra bindi. Şikārdan soñra yine gelüb ol maqāmda⁽³⁾ indi. Qullarıyla qondi, biraz kebābdan yidi, şerābdan içdi. Daḥı Dāvūd’dan söz açdı: Acabā Dāvūd Quds’den⁽⁴⁾ gidüb qande virdi, qudret neye irdi ola? Didi. Meger kim Racīm la‘in anda ḥāzır ve Tālūt’uñ bu ḥāline⁽⁵⁾ nāzırıdı. Benī İsrā’il qavm şekline girüb sürüb Dāvūd’a geldi. Tālūt’uñ eyyām-ı devletine du‘ā, devām-ı rif‘ ātine şenā kıldı.⁽⁶⁾ Daḥı eyitdi kim yā şehriyār! Ğāfil olma kim Dāvūd qatına üç biñ cem‘ itdi. İçlerinde altı yüz kılıç eri bahādur çıkardı⁽⁷⁾ ve qavmi qabilesin daḥı Mevāv melikinüñ qatından alub Yehūdā vilāyetine yite gitdi. Qaşdı budur kim seni şikār-gāḥda⁽⁸⁾ şikāra getüre, başuñ kesüb bedenüñden götüre. Ğāfil mebāş, didi. Naşihat kıldı, daḥı Racīm Tālūt’a çeşm-⁽⁹⁾ güş oldı. Buğūr Tālūt didi kim: Şimdi Dāvūd Yehūdā yirinde midür bilsem ben daḥı vaqtüme ḥāzır olsam amma kim senden⁽¹⁰⁾ temennām budur kim baña Dāvūd çüst kılasın. Qandelügin ḥālin bilesin, andan gelüb baña ḥaber viresin andan soñra⁽¹¹⁾ Dāvūd’a ben daḥı nitdügüm göresin. Maqşūdum budur kim Dāvūd’uñ üstün uram şerrini üzerimden irem, didi. Racīm’e⁽¹²⁾ ḥil‘ at-i ḥāş geyürdi. Racīm gitdi bizüm kışşamuz Quds’e giden peyke geldi. Çünkim peykile nāme Quds’üñ şubaşına kim irdi.⁽¹³⁾ Peyk elinden nāmeyi kim alub müṭāla‘a kıldı. Mażmünün kim bildi, ol seyyidlerüñ qatına geldi Tālūt’a da‘vet kıldı, amma kim⁽¹⁴⁾ amma bend itmege ihtiyāṭ itdi. Zirā kim cümlesi Hārün neslinden seyyidler ü ‘ābidler ü zāhidler idi ve daḥı ḥisābda cümlesi⁽¹⁵⁾ seksen kişiydi. Altmış dört daḥı irkekden ğayrı dişiydi. Quds’dan çıkub sürüb Devāk Ehādumī bunları⁽¹⁶⁾ alub gelmekde, bu seyyidler daḥı āḥ idüb inlemekde, amma kim bizüm kışşamuz ol yañadan yine Tālūt’a geldi kim Tālūt⁽¹⁷⁾ Dāvūd qorqusında rāḥat olmazıdı, bir yirde bir laḥza qarār kılmazıdı. Tā kim bir gün Tālūt Şāḥ şikāra gitdi,⁽¹⁸⁾ daḥı gide derken gönderin eline aldı dayanub atı başın çeküb daḥı dönüb bu qullarına eyitdi kim: Ey benüm toğru⁽¹⁹⁾ serverlerüm! Tuz etmek Ḥaḳı çün peyān dilāverlerüm gördiñüz mü Dāvūd’ı, benüm oğlum Yuhnāş kaçurdi,

öldürmedüm.⁽²⁰⁾Vilāyetümden geçürdi giderdi. Başun aldurmadum. İmdi siz benüm cān u dilden sevgülü ki qullarumsız, cān u gönlüm içre maqbül⁽²¹⁾larumsız, sizi dilerem ki bu gün varub Dāvūd'ı cüst kıla, qandelığın bilüb baña gele, tā kim ben dağı Dāvūd'ı gāfille [4 A]⁽¹⁾ ele getürem, başını gövdesinden götürem ve her qanqıñüz kim bu hizmeti yerine getüre, baña Dāvūd'dan varub haber getüre. Ben⁽²⁾dağı Dāvūd'a virecegim ol qula virem, nikāh kılub everem, didi. Tālüt böyle diyicek ol qullar dinmediler, amma kim⁽³⁾ Lisā nām bir kul ilerü gelüb Tālüt'a du'ā itdi. Dağı dönüb eyitdi: Dāvūd'ı göreyim saña gelüb haber vireyim, didi. Cāsus⁽⁴⁾lığa gitdi. Tālüt andan dönüb gelüb serāyına yetdi. Tahtına çıkub oturdı, ol altı yüz qullar qarşusına dīvāna⁽⁵⁾ırdı. Qudus-i zāhid gelmedi, diyüb haber açınca nāgehān Devāk Eḥādumı qapudan içerü gelüb yüz yire sürdi,⁽⁶⁾zāhidleri getürdüğinden Tālüt'a haber virdi. Tālüt şād olub buyurdı ol zāhidleri getürdiler, önlerince Aḥī Melih,⁽⁷⁾artlarınca bākisi gelüb dīvān içinde yetürdiler. Tālüt'un özine selām virüb aña qarşusına ayağın tırdılar. Andan soñra⁽⁸⁾Tālüt Aḥī Melih'e didi kim: Yā Aḥī Melih, necün ol benüm düşmānum Dāvūd'ı ol Qad mescidine ilütüb aña ni' met virüb⁽⁹⁾andan soñra Cālüt'un kılıcın virdüñ ve yā ne cehtden 'acem sulṭānına varmağa naşihat virüb kaydın kayırduñ? Didi.⁽¹⁰⁾Aḥī Melih didi kim yā Tālüt Şāh, ben Dāvūd'a hizmet itdümse ben Dāvūd'a senüñ köpegüñdür diyü hidmet itdüm.⁽¹¹⁾Senüñ ḥātırıñ çün kılıc virüb azuq virüb anı ziyāfet kılub sözini tıtdum. İy şehriyār, biz senüñ Dāvūd dostuñdur⁽¹²⁾şanub teklif ta'zīm itdük. Yoksa ne günāh kılduk nitdük? Dāvūd'dan nicün incürsin, Dāvūd saña nitdi ne kim buyurduñsa⁽¹³⁾sözünü dutdı. Düşmānuñ helāk, yirini ḥāk, dostlarını feraḥ-nāk eyledi, didi. Tālüt anlarıñ sözünü diñlemedi.⁽¹⁴⁾Buyurdı kim ol zāhidlerüñ cümlesinüñ ol altı yüz qullar gelüb boyunların urdılar, qanların qara yire qardılar,⁽¹⁵⁾amma kim ol qullar zāhidler olduğı ecilden birisi ilerü gelmedi. Bu günāhı qabül kılmadı. Andan Tālüt ol Devāk⁽¹⁶⁾Eḥādumına emr itdi. Ol mel'un beş kes beşinüñ dağı boynın urdı. Ol Hāq Te'alā ḥāşlarıñ gölge yiryüzinden atdı,⁽¹⁷⁾qanların qarayın qara yire qardı. Cümlesi Tālüt'a nā-pāk elinde cān virdi. Andan soñra yine Tālüt ol günāhkārı⁽¹⁸⁾qartut ol altıyüz kulundan iki yüz kul secdi. Dağı ol qullara Devāk Eḥādumî baş diküb Quds'e gönderdi.⁽¹⁹⁾Tā kim Quds'e varub dağı ol zāhidlerüñ ne qadar zürriyyeti varısa irkekden dişiden cümlesin

qılıcdan geirüb yirlerini⁽²⁰⁾h ak ideler. unkim gelüb uds'e yetdiler ve tavarların r zların yağmaladılar. Anlardan kimsene hal ş olmadı. Z rriyyetlerinden⁽²¹⁾dağı bir kimesne almadı. Ahi Melih' n bir oğlı aub D v d'a geldi kim anuđ adı Evy şer'di. Bah dur serveridi. D v d'a didi kim:[4 B]⁽¹⁾Senün  c nden bunca z hidleri T l t aldurdı, başların aldurdı. D v d aňa didi kim: Y  Evy şer, egerci kim anlar hel kine⁽²⁾ben sebep oldum. Velikin hükm anuğdur ki ahh r-ı lem yezel Cabb r-ı b -bedeld r. Amma bu g n hları kim T l t ab l ıldı, z limlerden⁽³⁾oldı. G m n yoğdur kim tizcek T l t hel k olacağdur, itd ğini bulacağdur. Dev k Ehadum 'ya dağı itd ği almaya.⁽⁴⁾H 'in berhurd r olmaya. adem getürdün, hidmet ve dostlık şartın yerine yet rd n.  miz vardur ki atađ yirini bulasın,⁽⁵⁾benüm aramda r hat olasın. Benüm c num saňa fid  olsun, diyüb h atırın tesell  itdi. Ol z hidler n hel kic n nev h ⁽⁶⁾ıldı. ır gün yas t tdı. Nazım:

MESNEV 

(F  il t n/ F  il t n/ F  ilün)

65 T tdu D v d anlaruğc n m temi
Nev a ile gec r rdi her demi

Gayret odı bağrını idüb keb b
G nlini taşa dutubdı g zin  b

Nev a ılıb eyleye  hi dağı
Murg esirgerdi özin m hi dağı

Mişli töləb aqıdurdı gözi yaş
Ġayretinden olmışıdı bağı baş

Diñle imdi nice olur qışşayı
Vir şalāvāt def idüben ğuşşayı

c) Qışşa-yı Dāvūd ‘Aleyhi’s-Selām

⁽¹⁰⁾Hakim kavlince ol zamān kim Cālūt oğlu Hürmüzd’ün Dāvūd kim başını kesdi, ‘Ameliqa kavminün yayını yaşdı. Hürmüzd bin Cālūt’un⁽¹¹⁾bir oğlu qaldı. Adına Sührāb dirleridi. Beġāyet yāvuz fettān cabbāridi. Fursat gözedürdi kim Dāvūd’ı öldüre idi. İntikāmın⁽¹²⁾alub dostların güldüre idi. Pes bir begler begisi varıdı, adına Hām dirleridi. Altı biñ kişiyle anı gönderdi kim⁽¹³⁾gelüb Feleşin qal‘ası üzerine düşdi. Altı biñ erile cenge tırub qal‘anuñ cevresinden cenk eri uşdı. Qal‘a⁽¹⁴⁾kavmi nihānı Dāvūd’a haber gönderdi, emān istediler. Dāvūd dağı ol dem pāk şudan abdest alub iki rek‘at nemāz qılub Hāq’a⁽¹⁵⁾ibādet münācāt eyledi. Didi kim: Yā İlāhī, eger kim Feleşin qal‘ası üzerine varsam Sührāb Şāh begler begisinle cenk idüb⁽¹⁶⁾şavaşa el qarsam aña ġālib olam mı, düşmāna zafer bulam mı? Didi. Nidā-yı ulūhiyyet geldi kim saña nuşret virem, muzaffer olasın.⁽¹⁷⁾Dağı feth qılasın, didi. Dāvūd secde-i şükr qılub Hāq Te‘ālā emrini dutub gelüb kendünün ol altı yüz yoldaşlarına⁽¹⁸⁾söyledi. Hāq Te‘ālā’nuñ emrini şerh eyledi. Ol kavm didiler: Bu az çerile ol çokluq leşkere neden nuşret muzaffer olavuz, didi.⁽¹⁹⁾Ya nicesi cenk qılavuz, didiler. Ġuşşa yidiler. Dāvūd ‘aleyhi’s-selām bu leşker halkınuñ sözün dutub yine Hāq’a münācāt qıldı.⁽²⁰⁾Yine nidā-yı ulūhiyyet bu vechile geldi kim: Yā Dāvūd! Saña var kim yardım qılam, nuşret bulasın dükelisın kılıcdan gecürüb qal‘ayı⁽²¹⁾feth qılub açasın. Dāvūd bu nidā-yı ulūhiyyeti kim işitdi, ferağ olub secde-i şükr itdi. Dağı ol dört yüz erin alub[5 A]⁽¹⁾cenk yarağın müheyyā qılub qal‘anuñ üzerine segirtti, cenk itdi. Ol kavm

dağı nisfu'l-leyl içinde gafiliken dört⁽²⁾yüz eri dört bölük kılub iki yüz erile dağı kendüzi kal' anun kapusın alub cenk eyledi. Karañu gice bu halk⁽³⁾gâfil yaturken dört yañadan ol leşker gülü kılub cihānı gözlerine tenk kıldı. Sührāb'ın begler begisinün başın kesdi,⁽⁴⁾terküye aşdı. Ol leşkeri yaşdı, şıdı, tağıtdı, kılıcdan geçürdi, helāk itdi. Ol kal' a kavmi dağı Dāvūd'ın⁽⁵⁾şecā' atin, şalābetin, kuvvetin kendülere yardımın kim gördiler, dil ü cāndan kavlı Dāvūd'ın hükmine maḥkūm olub boyun virdiler.⁽⁶⁾Andan şoñra Dāvūd anlardan iki yüz adam dağı urundulayub yanına aldı. Tā kim Dāvūd'ın leşkeri altı yüz oldı. Amma kim⁽⁷⁾Dāvūd ol begler beginün hazīnesin, yarağın, ḥaymesin kim aldı; şöhret bulub yarağ mümekkel bulub melik oldı. Tabl 'alemi ḥayli⁽⁸⁾ḥaşemī çoğaldı. Devlet teraqqı kılub öğüldi. Amma kim ol kal' a kavmi Dāvūd'a didiler kim: Gelüb kal' ada olsak bize ḥük⁽⁹⁾ḥükümāt kılsañ bize. Tālūt'dan i' rāz iderüz. Senün ḥükümünle kande dilersen giderüz, didiler. Amma kim Dāvūd kal' aya girmege⁽¹⁰⁾ḥavf itdi. Andan ol Evyāşer'ün ḥarīmī birin geydi dağı ḥalvet yire varub pāk şudan abdest alub Ḥaḳ'a münācāt⁽¹¹⁾kıldı. Didi kim: İlähī, seyyidi ve Mevlāyī! Bu kal' ada muḳīm olsam Tālūt'dan baña zarar gele mi yā ḥud kal' a üzerinde gitsem yekrek⁽¹²⁾ola mı? Didi. Nidā-yı ulūhiyyet geldi kim: Yā Dāvūd! Ol kal' adan çık get kim ḥaṭar durur içinde saña ṭurmaḳ 'aynī zarar dur.⁽¹³⁾Dāvūd ol sözi kim işitdi, kal' a kavmin koyub altı yüz kişile ḥayl u ḥaşemle sürüb bir otlu şulu şaḥrāya yetdi. Anda⁽¹⁴⁾ḥayme ḥırgāḥ kuru oturdu. Ğam-ı Tālūt gönlinden götürdi. Tālūt cānibine cāsus gönderdi kim ḥaberile aña göre⁽¹⁵⁾'amel kıla. Kışşamuz bu cānibden Tālūt'a geldi kim Kıuds şehrinde oturmuşıdı. Göñline Dāvūd ḡuşşasın getürmüşıdı. Meger kim ol Devāk⁽¹⁶⁾Eḥādumī kim cāsuslığa getmişıdı. Şūret tebdil, cāna tağyir kılub gelüb Dāvūd'a teftiş itmişıdı. Andan gelüb⁽¹⁷⁾Tālūt'a Dāvūd'ın kal' a alduğın begler begisinün başın kesüb nuşret bulduğın söyledi. Dāvūd kal' ada idüğün şerḥ eyledi.⁽¹⁸⁾Tālūt Dāvūd'ın kal' aya girdüğün kim işitdi, begāyet feraḥ kesb idüb dağı dönüb ol kıllarına eyitdi kim:⁽¹⁹⁾Dāvūd kal' adan gitmezse benden ihtiyāt itmezse ḥaḳīkat ben Dāvūd'u ele getürem, başın gövdesinden getürürem,⁽²⁰⁾didı. Dağı çerisin cem' itdi. Dağı bir gün Dāvūd üzerine gitmege niyet ṭutdı. On sekiz 'alem çeküb Dāvūd üzerine⁽²¹⁾getdi. Tā kim gelüb ol şaḥrāya yaḳın yetdi kim Dāvūd'ın yanındağı

leşker halkı ve kendünün akrabası yoldaşların Tālūt geldigin[5 b]⁽¹⁾işitdiler. Davūd'dan nihānī Tālūt'dan korkub bir gice icinde tağılub cemā' atlerine üzerine getdiler. Hemān Dāvūd'ın⁽²⁾yanında Aḥī Melīḥ Evyāşer kaldı. Andan erü, tuğı heb tağıldı. Cünkim ol gice kim gecdi şabāḥ oldı, Dāvūd gördi kim⁽³⁾leşker tağılmış getmişler, kendünün terk itmişler. Tā hattā kim kendünün altı qarındaşı ve üç kulu kim Rüstem bağışlamışdı.⁽⁴⁾Anlar daḡı getmişler, dostlıkların terk itmişler. Yine Dāvūd dönüb Evyāşer'e didi kim: Yā aḡī! Toğmış qarındaşlarımız daḡı bizi⁽⁵⁾terk itdiler ve baña Rüstem'lik kılanlar benden çevürdiler getdiler, deyüb yalnız kalduğına āḡ itdi ağladı. Gözleri yaşı sil gibi⁽⁶⁾çalğadı. Andan evvel oñca yatı yarağı ol kal'aya gönderüb kendüzi Evyāşer'le kaldılar. Ğurbetden ḡasretten kendünün yārenleri⁽⁷⁾akrabası terkin urubduklarından efgān kıldı, ağlaşdılar. Yürek tağlaşdılar. Bildiler kim degme tuz etmek Ḥaḡını bilmez ve ahdine⁽⁸⁾nā-merd olan vefā kılmaz. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

- 70 Degme ne bilür tuz etmegi
 Merd olan bilür etmek gütmegi
- Yilken bilmez kişi itden kötü
 Ki etmek itün yise bilmez gitmegi

d) Kışsa-i Dāvūd u Tālūt

Ḥakīm kavlince meger kim⁽¹⁰⁾c Ameliḡa kavminün vilāyetinde Tālūt memleketinde bir bölük kavm varidi kim yüce tağlarda mağaralarda

olurlardı.⁽¹¹⁾Haq'a 'ibadet kıllarlarıdı. Pes Dāvūd ol qavm içinde varub bu mağarada Evyāşer'le gizlendiler, oturdılar. Ğamı gerdün gönlinden⁽¹²⁾götürdi. Haq'a 'ibadet itmege yüz urdı. Amma kim bir kişi gelüb Tālūt'a ol qavmden haber virdi. Didi kim: Yā melik-i zamān,⁽¹³⁾āgāh olasın kim Dāvūd bizüm aramızda olur. Eger qaşd iderseñ Dāvūd elüñe girür, didi. Dağı gelüb Tālūt'a haber virdi kim⁽¹⁴⁾Dāvūd'un ne kadar leşkeri varısa senden qorqub getmişler. Tā hattā qavm kabilesi dağı varıdı, terk itmişler.⁽¹⁵⁾Kendüzi qal'a üzerinden getmişler, gelüb bu qavmün mağaralarında gizlenmişler. Velī bilinmez kim qankı mağarada durur, didiler. Tālūt⁽¹⁶⁾şād olub ol leşkerinden sekiz biñ adam urundılayub Devāk Aḥādumī'ye gönderdi kim bu leşkeri alasın, Dāvūd⁽¹⁷⁾ı turduğı mağaraların dört yanını bu leşkerle ihāta kılasın. Tā kim Dāvūd qaçmağa yol bulmaya, yerinden irilmeye, ele getüre⁽¹⁸⁾vüz, başının yirinden götürevüz. Bu müşkil işi āsānlığa bitürevüz. Şāz olub taht üzerinde oturavuz, didi. Tālūt eyle⁽¹⁹⁾Devāk Eḥādumī dağı sekiz biñ eri alub ol haber viren cāsusu qulağuzlıq kılub gitdi. Tā kim Dāvūd'un durduğı⁽²⁰⁾mağaranın cevresin ihāta itdi. Tā kim meger kim şeytān la'ın ve racīm-i bī-dīn gördi kim Tālūt'un cerisi Dāvūd'ı⁽²¹⁾arayub bulmaq, helāk kılamak diler. Pes Racīm fırsat bulub adam şüretine girüb Tālūt'un qatına gelüb didi kim: Yā şāh-ı [6 a]⁽¹⁾zamān ve ey emīr-i zamān! Dāvūd fulān mağarada tenhā oturur. Hemān yanında İbn-i Yāşer vardurur. Cemī' cerisi tağılub⁽²⁾getmiş, Dāvūd'ı terk itmiş durur. Varayım Dāvūd'ı elüñe vireyim didi. Racīm eyle diyicek Tālūt şād oldı,⁽³⁾leşkerinden biñ bahādur aldı, yarağ gördi. Yerinden tırdı, racīm qulağuz kılub atları arqasına suvār olub tabl-ı 'alem⁽⁴⁾ḥayli ḥaşem birle ol tağ üzerine getdi kim beğāyet şarb tağıdı. Qayalu ağaclu yard idi kim dereleri dağı⁽⁵⁾ırmağıdı. Ol kadar zahmet cekdiler, Tālūt'un nefsi ol yoldan incindi. 'Ākıbet racīm qulağuzlığıla Dāvūd'un mağarasının⁽⁶⁾yaqınına kim irdi, Dāvūd'un qulağına at süheyli şādāsı girdi. Dāvūd bildi kim gelen Tālūt'dur çerisiyle. Hemāndem ğayrıdan⁽⁷⁾cāre bulmadı, yüz Haq'a tāt at secdeye yüz urub cān u dilden bu vechile münacāt eyledi kim. Nazm:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Ḥaḳ'a gönlin Dāvūd ol dem baḡladı

Gözyaşı Nil'e beñzer caḡladı

Ḳıldı ihlāşıla Ḥaḳ'a ol nemāz

Bī-riyā eyledi Ḥaḳ'a çok niyāz

Didi kim iy' arşı' ulvī yaradan

'Kün' demekden ferşi sifli yaradan

75 Kün didünse hilḳat oldu bu cihān

Dön didünse mihr ü māh döner cihān

'Arş-ı a' zam ḥaḳḳı için yā İlah

Nūḥ-ı 'ālī ḥaḳḳı için pādişāh

Rub'-ı meskūn icre olan tā'at daḡı

Çarḡ-ı gerdūn üzre olan da'vet ḥaḳḳı

On sekiz biñ 'ālemün 'izz-i ḥaḳḳı

Hilḳat olan Ādem'ün 'izz-i ḥaḳḳı

Yidi encüm yidi deryâ haqqı cün

Yidi gökler yidi deryâ haqqı cün

80

Evliyâ vü enbiyānuñ hürmeti

Müctebâ ve muqtedānuñ hürmeti

İş bu Tālūt'ıñ özinden yâ ilāh

Sen halāş it Dāvūd özin pādişāh

Böyle diyüb ağladı Dāvūd özi

Vir şalāvāt tā oquyam bu sözi

Neşir: Hākīm kavline cünkim Dāvūd bu vechile kim du'ā itdi, Haq Te'ālā⁽¹⁶⁾Dāvūd'ıñ du'āsın qabül kılub hācetin revā itdi. Bir ferişte gönderdi adam şeklinde. Tālūt'a didi kim: Şāhā ne yatarsın,⁽¹⁷⁾ne Dāvūd qayısı kim Sührāb Şāh gelüb orduñı urdı ve üç oğluñıñ boynı urdı. Hāzīnelerüñi yağmaya urdı.⁽¹⁸⁾Tālūt bu sözi kim işitdi, Dāvūd qayısı qalmayub dağı arām kılmayub dönüb kendünüñ ordusından yaña getdi.⁽¹⁹⁾Düşmāndan vehm itdi. Haq Te'ālā Tālūt'ıñ qazāsını Dāvūd'ıñ üzerinde irdi. Dāvūd Tālūt'ıñ gitdigin bilüb Hālıq'a 'ibādet⁽²⁰⁾kılub secde-i şükr itdi, yüz yire urdı. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Qullaruñ ki ide Hālıq şükriñi

Bir nefes qomaya dilden zikrini

Ni'meti vāfir dilerseñ şākir ol

Zaḥmeti zāhir dilerseñ zākir ol

[6 b] Şanma bāṭın anı kim zāhir durur

85 Şükr-i Ḥaḳ'ı bilmeyen kāfir durur

Ḥaḳ'a şükri kılmayan server degül

Yidüginini bilmeyen hic er degül

Gercek erseñ ṭā' at öze ḳā'im ol

Kāmiliseñ zikri icre ḳā'im ol

Şākir ol ki arta şāhā ni' metüñ

Zākir ol ki ḳala bāḳi devletüñ

Ger 'adūya dileriseñ sen zafer

Vir şalāvāt Muştafā'ya gey ḳatı

Neşir: Ḥakīm ḳavlince cünkim Ḥaḳ Te'ālā'nuñ emriyle ol ferişte gelüb⁽⁶⁾Ṭālūt Dāvūd üzerinden alub getdi. Racim la'in ol ferişte ḳorḳusından ḳacub yedinci ḳat altına batdı. Amma kim⁽⁶⁾ol ferişte Ṭālūt'a leşker geldi didügi buyıdı kim ol zamān ki Dāvūd 'aleyhi's-selām ḳal'anuñ üzerinde begler beginüñ başın ki kesdi,⁽⁷⁾bedeninden başın alub ki ḳurulu yayın yaşdı. Ol şingun çerisinüñ ḳalāş olanları gelüb Sührāb Şāh'a Dāvūd'dan⁽⁸⁾şikāyet ḳilub ve benī İsrā'il

ķavminden feryād kıldular. Sührāb ğadıba gelüb yigirmi biñ er cem‘ idüb ‘alem çeküb atları arķasına⁽⁹⁾suvār olub getdi. Ķal‘aya yaķın gelincek ˆālūt’uñ az leşkerile Dāvūd’uñ üzerine geldüğin işitdi. Hemāndem⁽¹⁰⁾çerisin çeküb ˆabl u kös döküb ˆālūt üzerine gelüb getdi. Bu yañadan ˆālūt dağı Sührāb’uñ geldüğini bilüb⁽¹¹⁾atlar arķasına gelüb dağı Sührāb’a karşı vardı. Yaķın gelincek iki leşker birbirine irdi. İki cānibden şaf arāste⁽¹²⁾olub muşāf kıldılar. Andan iki leşker birbirine irişüb karşıdı. Hāllü hālince merd ü meydānlar, pehlüvānlar duruşdı. Nazım:

MESNEVĪ

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

90 İki leşker birbiri kırdı cok
Er karşıldı ol ķadar kim ğaddi yok

Şūr-ı İsrāfil-veş ötdi borı
Kös ğarbi ditredürdi bu yiri

Viridi çarĥ-ı ķubbeye nūr-ı siper
Ķıldı ğākūñ şuffesin rüşen-teber

Çarĥı ˆası cigredürdi kös ğarb
Kāv ü māhı inledürdi ˆarb-ı ğarb

‘Arş-ı ervāc irişürdi ğüñe beş
Baĥrı ķanlar bürümüşdi ğāki leş

95 Beñzi günüñ kızmışdı boz gören

Ṭīğ-ı merrīh şalmışdı qorqudan

Diñle imdü işbu cengüñ kışşasın

Vir şalāvāt def idüb cān guşşasın

e) Kışşa-i Dāvūd Ṭālūt

⁽¹⁸⁾Hakim kavlince gün kubbe-i felege dikilencek Haq Te'ālā Ṭālūt'a nuşret virdi. Sührāb çerisi hezimet oldı. Kaçdılar, āb-ı⁽¹⁹⁾rüyı yire şacdılar. Sührāb baş kırtardı kaçdı. Velākin çerisin kırıldı, kılıcdan gecdi. Düşmān çerisini tağıtdılar. Ṭālütiler⁽²⁰⁾ Ameliqa kavminüñ ordusın yağma vü tārāc itdiler. Cünki Ṭālūt ol nuşreti gördi, Dāvūd'ı dağı ele getürmege intizārıla tırdı.⁽²¹⁾Bizüm kışşamuz bu yañadan Dāvūd'a geldi. Nite ol zamān kim Haq Te'ālā'nuñ emriyle felege ol ferişte gelüb Ṭālūt'a Dāvūd üzerinden[7 a]⁽¹⁾kim men' itdi. Dāvūd ħalāş olub ibn-i Yāşer birle kim gitdi şahrāya yetdi. Haq Te'ālā celle celālühüya çok şükürler itdi.⁽²⁾Meger kim şeytān bī-dīn Dāvūd'ı yine ħalāş olmış göricek begāyet acıdı, suçındı. Dağı dönüb kendüye didi kim:⁽³⁾Eger bu kere dağı Dāvūd'ı helāk itmeyecek olursam ħaķīkat ol Süleymān bunüñ belinden dünyāya gelür. Müstaķbel⁽⁴⁾pādişāh olur. Benüm zürriyyetüm ayaķ altında qalur, didi. Dağı kendüzin bir adam şüretine qoyub Ṭālūt'un nazārına geldi. Dağı⁽⁵⁾İmrān dilince Ṭālūt'a alķış kıldı. Didi kim: Şāhā, yine Dāvūd'ı bildüm, fulān şahrāda fulān yirde Evyāşer'ile oturubdur. Amma kim senüñ⁽⁶⁾kılıcun qorqusından kendüzin yitirübdür, didi. Dağı du'ā kıldı, racīm Ṭālūt'a çeşm-i gūş oldı. Ṭālūt didi kim:⁽⁷⁾Sen ol degül misin kim baña geldüñ, mağaraya dek qulağuzlık kılduñ? Racīm didi kim ne'am. Ol Ṭālūt eyitdi kim: Ya nicün baña şoñra⁽⁸⁾gelmedüñ, seni istedüm baña gelüb kıllıķ kılmaduñ? Racīm didi kim: Ol bir kışı kim geldi seni Dāvūd'a gitmekden men' idüb leşker geldigin⁽⁹⁾söyledi, men' eyledi. Ol Racīm

didi kim Dāvūd'ı halāş eyledi kim Dāvūd saña zafer bulub seni öldüre, sen Hax Te'ālā'nuñ gülü⁽¹⁰⁾ gölgesisin. Sāyeñi yiryüzinden ire idi. Ben anı göricek qararum qalmadı, getdüm senüñ hizmetüni terk itdüm. Zīrā kim⁽¹¹⁾ bir gāyib erenler erenlerindevüz. Saña Hax Te'ālā'nuñ emriyle gelürüz, tenbiye kıluruz, didi. Dağı Racīm gāyb itdi, la' in gözinden⁽¹²⁾ getdi. Tālūt'uñ i' tiqādı racīme dağı ziyāde oldı. Didi kim baña Dāvūd'uñ helākımı delālet kılan gāyib erenlerden⁽¹³⁾ olacaq. Baña Dāvūd'uñ öldürmek şevābdur. Ne qadar du'ālar kim dağı Hax dergāhına müstecābdur, diyüb iki biñ er alub atlar arqasına⁽¹⁴⁾ gelüb 'azm-i Dāvūd kılub gitdi. Tā kim Dāvūd'uñ maqāmına yaqın gelüb yetdi. Bu yañadan Dāvūd'a dağı ol şahrāda otururken⁽¹⁵⁾ haber oldı kim gāfil mebāş kim Tālūt üzerüne geldi, didiler. Dāvūd ol dem Tālūt geldügin bilüb fehm kılub Evyāşer'le⁽¹⁶⁾ turub bir mağaraya geldiler kim icinden çıqub şu aqardı. Bu şunuñ ortasında bu taş varıdı, gelüb ol taşuñ⁽¹⁷⁾ ardında ikisi bile oturdılar, Tālūt'uñ şerrinden halāş olmagıcün. Hax Te'ālā'nuñ zikrini dillerine getür(diler). Bir yañadan Tālūt⁽¹⁸⁾ çerisin kim çekdi geldi. Üc gün Dāvūd'ı cüst-cü kıldı, bulmadı geziben. La' in ol tağ icre bilmedi. Yine Racīm⁽¹⁹⁾ Tālūt'a gelüb getdi. Ya' ni kim Tālūt'a göre Dāvūd'ıla nitdi gördi kim Dāvūd'ı bulmadı. Gelüb Tālūt'a selām işāret⁽²⁰⁾ kıldı. Didi kim: Yā şehriyār ve melik-i nāmidār! Gel Dāvūd'uñ olduğı mağaraya ilteyim, beşarṭı anıñ Dāvūd'ı helāk, yirini hāk⁽²¹⁾ idesin, didi. Racīm eyle diyicek tā kısmı yād kıldı kim Dāvūd'ı bulıcaq öldüre, başımı gövdesinden aldura. Racīm dağı[7 b]⁽¹⁾ kulağuzlık kılub Dāvūd'uñ turduğı mağaraya getürdi. Amma kim mağara icine girmedi. Dāvūd'uñ okuduğı du'ā vü ihlāş⁽²⁾ öcünden Dāvūd'uñ mağarası icine girmedi. Ol cihetden racīm Dāvūd bu taş üzerindedür diyüb cevāb virmedi.⁽³⁾ Amma kim mağaranuñ Tālūt ağızına gelincek çevresine adamlar şalub ol tağuñ çevresin cevürdi. Dağı kendüzi⁽⁴⁾ andan aşağa inüb mağara icine girdi. Cevre yaña baqdı kimse görmedi. Āh idüb fikre vardı, bir zamān turdı.⁽⁵⁾ Dāvūd'ı bulmaduğına melül olmışıdı. Zīrā kim Tālūt Dāvūd'a varmasında ol zıkr olan taş hāyil olmuşıdı.⁽⁶⁾ Gördi kim mağara icre kimse görünmez, Dāvūd taşuñ kenārına gelüb odurdı velākin ğam baħrına⁽⁷⁾ kendüzin yitürdi. Andan Tālūt biraz oturub ki eglendi, ol şudan abdest aldı eglendi. Bu yañadan Dāvūd⁽⁸⁾ dağı Tālūt'uñ kafasında tururdu, nitdügin heb görürdi. Velākin Tālūt'uñ Dāvūd'dan haberi yoq bilmezidi.⁽⁹⁾ Dāvūd ol mağarada

idüğün fehm kılmazıdı. Buğür Evyāşer didi kim: Yā Dāvūd! Çünkim Hāḡ Te‘ālā nuşret virdi,⁽¹⁰⁾Ṭālūt’uñ furşatı elüñe girdi. Nicün ŧurub dūşmānı helāk, vücūdın cāk, yirini ḡāk itmezsın? Didi. Dāvūd didi kim:⁽¹¹⁾Ben aña yāvuz şanmazam kim Hāḡ Te‘ālā benüm işümi daḡı oñara, didi. Ṭālūt daḡı bir melikdür, Allahu Te‘ālā’nuñ ḡudreti⁽¹²⁾sāyesidür. İntiḡāmum Hāḡ Te‘ālā alı vire, didi. Daḡı meger kim Ṭālūt’uñ etegi ucı ol ortada olan ḡaşuñ kenārında⁽¹³⁾görünürdi. Dāvūd eline bıçaḡ alub yirinden dur didi. Daḡı varub ol bıçaḡıla Ṭālūt’uñ etegi ucından kesdi.⁽¹⁴⁾Ṭālūt ŧuymadı. Ne ḡadar kim Evşāyir Ṭālūt’ı öldürgil, başımı kes aldurgil, didi. Amma kim Dāvūd anuñ sözüni ḡulaḡına⁽¹⁵⁾ḡoymadı. Cünkim Ṭālūt abdest aldı ve ol şudan kim icdi. Daḡı ḡalḡdı getdi. Varub Dāvūd ḡandedür⁽¹⁶⁾cüst ideydi. ḡalḡub daḡı Ṭālūt kim ardına baḡdı, Dāvūd’ı gördi. Dāvūd daḡı yerinden ḡalḡub Ṭālūt’a selām⁽¹⁷⁾virüb ḡapu ḡılub yire yüz sürdi. Ṭālūt gördi kim etegini kesmiş elinde ḡutar, amma kim kendüye ‘izzet idüb ⁽¹⁸⁾andan Dāvūd Ṭālūt’a du‘ā ḡılub didi kim: İy şāh! Nicün dūşmān sözin işidüb baña dūşmānlık idersin, leşker⁽¹⁹⁾çeküb beni öldürmek ḡaşdına gelüb gidersin? Eger kim ben saña dūşmānlık itsem seni helāk itmege ḡaşdum olsa şimdi⁽²⁰⁾etegüñ kesince başuñ alurdum. Seni bu maḡara icre helāk kılurdum. Nazım:

KIT‘A

(Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

Benden özge dūşmān olsa bu zamān

ḡazretüñi öldürürdüm bī-gümān

Lik benden gelmeyiser yāvuz iş

Ol cihetden itmedüm ḡaḡ‘ā ziyān

[8 A] Cünki Haqq'ın sāyesidür hazretün
Mü'min olmaz pes saña yavuz şanan

100 Hocasına kaçd iden kul oñmaya
Şāhına 'ağ olan kişi bulmaz emān

Böyle diyüb Dāvūd anda itdü āh
Vir şalāvāt Muştafā'ya cāvidān

f) Kıssa-i Dāvūd Tālūt

Haķim kavlınce kaçankim Tālūt Dāvūd sözün kim işitdi gördi kim vāka'ā Dāvūd kendüye fırsat⁽⁴⁾bulmuşiken helāk itmedi. Ğađabı sākin olub cān u gönülden Dāvūd'a muħabbet itdi. Dağı didi kim: Yā Dāvūd! Taħķik⁽⁵⁾bildüm ki hazretün baña dost imiş, emrümeye fermānemiş. Seni baña ğamz iden qovlayan düşmān imiş. Cünki baña kıymaduñ, benüm yavuz⁽⁶⁾fi'lime şeytān bigi uymaduñ. Yavuz sözümi kulağuña qoymaduñ. Kendü eyü aduñ yuymaduñ, beni öldürüb soymaduñ. Ol⁽⁷⁾Ĥüdāvend-i reh-nümādan dilegim budur kim saña bir ulu pādişāhlık vire. Belkim peygamber olub elüñ nübüvvete ire. Bu şıfat kim sende⁽⁸⁾var durur, 'alāmeti peygamberliğe delālet ider, didi. Dāvūd Tālūt'ın ol sözlerin kim işitdi, gelüb elin öpdü.⁽⁹⁾Tālūt dağı muħabbet ağzıyla ağzında öpdü ve mihri eliyle arķasın yaptı. Ĥil'at geyürüb gönlin yaptı ve andan emr eyledi.⁽¹⁰⁾Kızını dağı ol dem nikāh kılub Dāvūd'a virdiler. 'Arūs-ı qaydın kayurdılar, everdiler. Dāvūd dağı Tālūt'a and virdi kim ta'alluķātına,⁽¹¹⁾ehl-i beytine ve kendünün ne kim leşkeri varise hic birisine uşāğına irisine ziyān degürmeye. Tālūt qasem yil eyledi. Dāvūd⁽¹²⁾inandurdı amma kim Dāvūd Tālūt'ile

bile gitmedi. Dönüb ol atası olduđu vilāyete vardı ve ol fetħ olan al‘adan⁽¹³⁾abl ‘alemin getüdi ve lekerini ol kendüzin oyub acan arındalarına verhem itdi. Anlar daı Dāvūd‘dan ‘özür dilediler.⁽¹⁴⁾Cümlesin atası İā Dāvūd‘ile barıdurdı, görüdürdi. Andan ol vilāyetden daı gecüb Hürün ıarına⁽¹⁵⁾geldiler. Anda arār ıldılar kim ezelden mekānlarıydı. Bu yaadan ālūt āh daı Dāvūd‘dan ayrılıca gecüb Dāvūd‘uñ⁽¹⁶⁾ucından gecüb leker ceküb tatıgāhına geldi, arār ıldı. Yunā kim ālūt‘uñ ulu olıydı, tatıgāhına almııdı.⁽¹⁷⁾Dāvūd‘la barıduın iidüb ād oldu. Andan ālūt bir ac gün gicencek ızını Yunā‘la gönderdi, gitdiler. Benī⁽¹⁸⁾İsrā‘il serverleri bilesince ‘azametile ta‘zīmile tekellifile gelüb Dāvūd‘a yetdiler. Dāvūd atasın aru gönderüb bunlara⁽¹⁹⁾‘izzet, hürmet eyledi. ‘İzzet idüb bir ac gün ol beglerle Yunā‘ile yeyüb icüb obet eylediler. Dāvūd andan ora ‘ādetlerince: Nazım:

MESNEVİ

(Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün)

Gerdege girdi murādına irdi

Gerdege girüb murāda erdi ol

Dāmenine dilberüñ el urdı ol

‘Āı anda bula iy cān dilegin

Oynaya ma‘ūınuñ ol bilegin

105 ‘Ālemüñ hūkmin süren af‘dan af‘a

[8 b] Didiler valı icredür afā

Kişinüñ key sevdügi maħbüb ola

Vaşlına irişicek ki ħüb ola

Diberünden bulam dirseñ şafā

Vir şalāvāt sen taħiyyātı Muştafā

g) Kışşa-i Sām-suvār Cenk Erjenk Dīv

⁽³⁾Ĥakīm qavlınce Dāvūd gerdege Tālūt kıızıyla şafā sürmekde, bizüm kışşamız ol yañadan Sām'a geldi. Nite ol zamān kim⁽⁴⁾periler sulţanı Hümāyun Şāh kam kam dīv oğlı dīv çerisiyle gelüb Zerrin şehrinüñ üzerine düşdügin kim gördi,⁽⁵⁾vehm alub engüşt ber dehān kılub durdı. Amma kim şāh-ı cihān pehlüvān, şāhuñ ĥayretin kırkusın görüb yanına⁽⁶⁾gelüb didi kim: Yā periler sulţanı, bir kaç dīv gördünse nicün vehm alub üşenürsin, kırkub kan kaşanursın? İnşā'allahu⁽⁷⁾Te'ālā şabāħ olsun göresin niderem dīvlerüñ kellesin kamkam kılıcıyla nice helāk iderem, diyince Racīm la'īn dīv şeklinde⁽⁸⁾perihān katında tururdu. Dīvlerden kırkub iğvā virürdi. Sām eyle diyicek racīm Sām'ı ğadıba getürmegicün ilerü⁽⁹⁾gelüb eyitdi kim: İy şāh-ı cihān pehlüvān! Bu Erjenk dīv begāyet gürbüz dīvdür. Şöyle kim elinden gelür ki Kırahmān'ı,⁽¹⁰⁾Nerimān'ı, yüz senüñ bigi pehlüvānı pençesine alub zaħm urub başını üzerinde çarħ-vār çevirüb kırk adım yir girüsine⁽¹¹⁾ata kim hic birisi ĥalāş olmaya, helāk ide, didi. Racīm eyle diyicek Sām ğadıba gelüb kaçıldı. Kamkam kılıcın kınından kaçırıldı.⁽¹²⁾Berķ bigi şaķıldı. Eyle kim kılıc şavkından 'ālem ici kızıl kan renginde göründi. Şanaşın kim bu cihān kızıl kana boyandı, ya şafaķ⁽¹³⁾yiryüzine inüb büridi. Perilerüñ dīvlerüñ gözleri kamaşdı. Nicelerüñ 'aķlı şaşdı, yüzün yire düşdi. Daħı Sām⁽¹⁴⁾Suvār diledi kim şeyţān-ı la'īni kafasında çalaydı, ĥıyar mānendi iki bulaydı, helāk kılaydı. Velākin racīm turduğı yirde⁽¹⁵⁾kamkam Sām kırkusından dem çeküb getdi. Tā mağribdeği zulumāt-ı baħrinde selāsil kıyusunüñ dibine

yetdi. Boğazına dek şu icine⁽¹⁶⁾batdı. Kendü kendüye eydür: Vay ki Sām'ıñ kılıcından ne kırtuldum, cānum alayazdı. Eger kim tizrek kaçmasaydum kāmķam kılıcıla⁽¹⁷⁾iki bile bulayazdı. Hele ben bu işi Sām'a kıorsam şeytān-ı bī-dīn ve racīm la'īn degülem, diyüb biraz şoluķlanub⁽¹⁸⁾diñlendi. Ol gün daķı irtesi ol kıuyudan çıķmayub tırub eglendi. Bizüm kışşamuz şāha geldi. Sām'ile nite kaçankim⁽¹⁹⁾perīler sultānı ol Racīm dīv şekline kaçduğın göricek her kışı ta'accub itdi. Kimi didi kim yir yarıldı yire gecdi kimi eydür⁽²⁰⁾göge cıķdı. Kim didi kim maķv oldu, cānı cıķdı. Me' a-l kışşa her birisi bir söz söylemekde, Racīm söz acub şerķ eylemekde, bizüm kışşamuz⁽²¹⁾bu yañadan Erjenk dīve geldi. Nite cünkim şeytānı kızuñ lalası şeklinde kıza dīv gitdi. Yine gelmedüğine Erjenk dīvi taşa[9 a]⁽¹⁾tıtdı. Andan kıatında hāzır olan dīvler serhenklerine didi kim: Kıanı lala gelmedi, nice olduğın daķı kimesne bilmedi,⁽²⁾diyüb andan baş kıaldırub didi kim: Yā dīvler serhenkleri! Hāzır oluñ kim seķer-gāh olıcaķ perīlerle cengi Zerrīn şehrinüñ⁽³⁾şahrāsını düşmān kıanlarından la'le renk itsem gerekdür, didi. Şubķa dek daķı 'ıyş-ı nüş, ğuşsa-yı Sām'ı ferāmüş, vaķtini hüş⁽⁴⁾ķıldı. Bizüm kışşamuz bu yañadan perīler sultānına geldi. Nite cünkim Sām-suvār'la perīler sultānı kıal' a kıapusın yabub perīler⁽⁵⁾çerisin hāzır kılub tırdılar. Andan serāya gelüb taķtı üzerine geķüb oturdılar, meclis aletin ortaya getürdiler.⁽⁶⁾Mihr ü ferķünde sākiler ellerinden şerābı erğavāni nüş, vaķtlerin hüş etdiler. Şabaķa intizār olub tırdılar. Cünki⁽⁷⁾gice gecdi, şabāķ olduğın gördiler. Naķım:

MESNEVĪ

(Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün)

Ol seķer kı āfitāb-ı nūr-ı baķş

ķulbe-i Kıaf üzre çıķardı baş

Zāt-ı dilber mişli güneş viridi nūr

Çeşm hāsıd bigi encüm oldı gūr

110 Mūyıma yek-deş ağardı cün seher
Beñzüme beñzer şararub gün toğar

h) Kış-yı Cenk Erjenk Dīv Āhenk Sām

⁽¹⁰⁾Hakīm kavlınce cünkim ol iki leşker o gice şubh olunca durdılar. Şubh olıcağ cenge el verdiler. Nite evvel mağrib cānibinden⁽¹¹⁾dīv sulţānı Erjenk dīv yirinden avren tırdı. Dağı hüküm itdi, ne kadar dīvler serhengi varısa katına cem‘ olub her⁽¹²⁾birisi gürz-i girāna el urdılar. Dīv çerisi zulumāt-ı bahrī bigi Zerrīn şehrini ihātā kılub cevirdiler. Kalb-i cinnāh āraste⁽¹³⁾kılub tırdılar. Nefesinden felekdeki güneş vü ay kararadı. ‘Ades bigi na‘ ralarından çarh taşu güm güm ötüb cıñlarıdı. Cevs bigi ol yañadan⁽¹⁴⁾şubh-gāh olıcağ Sām-ı cihān pehlüvān yirinden kalıkub pak şudan abdest alub Hālīk’a ‘ibādet kılub dağı nemāzdan fāriğ olıcağ cenk⁽¹⁵⁾aleti üzerine giyinüb tiğ-ı kāmkañ kuşandı. Periler görüben uşandı. Andan Kerīmān’uñ ejdehā dillü hañçerin biline şoşandı. Dağı⁽¹⁶⁾bismi’-llahi deyüb raşşına bindi. Toğuz yüz toğsan toğuz batman pülād gürzin ele alub düşmān üzerine at şalub⁽¹⁷⁾Hak’a şıgındı. Andan kal‘a kapusın acdurub kal‘adan taşra çıkdı. Ol yañadan periler sulţānı dağı burc üzerine çıkub⁽¹⁸⁾Sām’uñ cengine āhengine bağıdı. Amma kim dönüb vezirine didi kim: Eger bu Erjenk Dīv bu Sām’ı öldüre, benüm kal‘am dağı alacağdur, memleketüm⁽¹⁹⁾ayağ altında kalacağdur, nice olacağdur? Didi. Vezir cevāb viridi kim: Yā şāh! Eger Sām dīvi helāk kılırsa nūrun ‘alā nūr gönlüm⁽²⁰⁾içi tola zevk, şevk, sürür ve eger dīv Sām’ı öldürecek olursa kızuñı Erjeng’e ne çäre virevüz, rüzigār ne gösterür göre⁽²¹⁾vüz, didi. Çünkü bu vechile tedbır kıldı. Bizüm kışşamız bu yaña Sām’a geldi. Nite cünkim Sām kal‘a kapusından yedi başlu avren mağaradan[9 b] ⁽¹⁾çıkar bigi çıkdı.

Dağı dīv çerisine yaqın gelincek kıya kıya dönüb baqdı. Lu' b u hüner gösterdi. Raşş pād-ı pāy meydāna⁽²⁾sürdi. Dağı sağ elin şol kird-i gāhında koyub ve şol elini sağ kird-i gāhında koyub ra' d-vār bir na' ra urdı kim yedi⁽³⁾anuñ na' rasından yedi kat yir şarşılıb zelzeleye geldi. Dīvlerün ekşeri velveleye geldi. Dağı Sām yüzünü Erjenk dīv⁽⁴⁾den yaña dönüb āvāz-ı bülendi çağırub didi: Kim benüm Sām Nerīmān ve Zāle-i Kerīmān ve nehyi reh-i Gur şeb cihān pehlüvān ve⁽⁵⁾nesli-Ṭahmürş-ı dīv bendi şāhib-kırān ve eli Qahramān kim olsam gerekdür pehlüvān Süleymān, kılıcımdan kan kaşanurıdı⁽⁶⁾başlu evrān. Benüm ol dīvlerе virmeyen emān, benümdür. Şimdi revz-i zemān kim benem cihān-gīr şāhib-kırān bu gün⁽⁷⁾dīvlerе uğratsam gerekdür kırān. Dīnüm İbrāhīm dinidür, hāfızam şubhān. Gel iy dīv Erjenk senünle idelüm cenk-i kırān, diyüb⁽⁸⁾ol tağ bigi gürzin ele aldı. Dağı başı üzerine bir kaç şaldı ve cevürdi. Dağı Erjenk dīvi meydāna kığırdı. Bu yañadan⁽⁹⁾Erjenk dīv kim Sām'ın na' rasın kim işitdi, begāyet ta' accub itdi. 'Aklı şaşub teni uyuşub yüzi nuvk üstine düşdi.⁽¹⁰⁾Bu kere dīvler cehd idüb üzerine üşdi, kaldurınca ayağına şavışdı. Bir zemān yatdı, şankim ödi şındı. Birazdan kim⁽¹¹⁾c aklı başına kim geldi ğayret kıluben yirinden tırdı. Dīvler serhengilerinden şordı kim İsrāfil mi şūr urdı yā gökler⁽¹²⁾yıkıldı ya yedi kat yirler muhīta mı vardı? Ğarqa ne hāldür, didi. Dīvler serhenglerinün 'aklı olan didiler kim: Bu⁽¹³⁾heybetlü āvāze şol qarşudan gelen pehlüvānuñdur kim adı Sām'dur, senün düşmānuñdur. Velī na' rasın kim işitdün 'aqluñ⁽¹⁴⁾tağıtduñ. Erjenk dīv 'aqlın dirüb dağı künbed bigi başını kaldurub şimşek bigi gözlerin oynadub degirmen taşı bigi⁽¹⁵⁾gözlerinün kapaqların birbirine kaqdı. Dağı avren bigi Sām'dan yaña baqdı. Ağzın mağara bigi acdı, tütünü göge çıqdı.⁽¹⁶⁾Burnı deliklerinden odlar çıqdı. Şehr-i Zerrīn kal'asınun nebātātın amma kim Sām korqusından eyle yellendi yiki Zerrīn şehrīnün⁽¹⁷⁾burcunıñ tıb bigi tıqınub yaqdı. Me'a-l kışşa cünkim ol zemān Erjenk Sām'ı gördi. Bir pehlüvān-ı cihāndur kim⁽¹⁸⁾heybetinden gökde Mirrīh kan kaşanur. Qahranān görüb ilān kuşanur. Ğayret kılıb gürz-i girānın ele alub Sām'a qarşu⁽¹⁹⁾dağı didi kim: İy kanlum oğı Sām! Ben seni ādemī-zāde memleketinde arayub varub bulub cenk, yiryüzin senün kanuñla⁽²⁰⁾lāle renk itsem gerek idi. Amma kim benüm devletüm yāri kılmış ki ecelün seni baña getürüb tuş gelmiş, diyüb ol seng-i āsiyāb⁽²¹⁾gürzin Sām'a

havāle itdi. Sām qalkān berāber tıtdı, velīkin Erjenk mel' ün Sām' uñ qalkānına bir gürz eyle dārb urdı kim[10 a] ⁽¹⁾tıraqası şark ğarb ıdı. Qalkān-ı Sām yoğruldı. Velākin Sām qolını sedd-i Sikender gibi yirinden irmedi, tırdı. Amma kim raşuñ ⁽²⁾dört ayakları aşığına dek yire gömüldi, batdı. Erjenk görüb ta' accub itdi. Dağı yine diledi kim bir gürz dağı uraydı. ⁽³⁾Sām Erjenk mel' ünüñ gürzin el şunub muhkem tıtab elinden aldı. Eyle çekdi kim Erjenk dīv dizi üzerine çökdi. ⁽⁴⁾Amma kim Sām kuvvet idüb gürzini elinden çeküb aldı. Dağı dīv ğadıba gelüb yiryüzinden bir qara tağ bigi yirlü qaya varidi. ⁽⁵⁾Dīv pence urub ol yirlü kıyayı birbirinden qopardı. Dağı taşı tıtdı Sām' uñ kafasın gözleyüb atdı. Sām' ı urdum, ⁽⁶⁾kafasın yoğurdum şanub, baqınca Sām hūd qayanuñ geldügin görüb yirinden şırayub kendüyi götürdi, yirinden ⁽⁷⁾irdi. Dīv Sām' ı yine sağ selāmet ki gördi, ta' accub kılub tırdı. Buğür Sām dīve ğadıba gelüb qağıdı. Berq ⁽⁸⁾ra' d bigi şaqıdı. Eyitdi: Ey Erjenk dīv! İki hamleñ ki şınadum, bir hamle dağı qaldı eylegil. Ol hamleñ dağı şunucaq ⁽⁹⁾sağ qalursañ baña söylegil. Amma kim bir hamleñ dağı eylegil göreyim, didi. Andan sonra qamqam kılcınla qanıñu qara yire qarayım, ⁽¹⁰⁾didi. Sām eyle diyicek Erjenk dīv qağıdı, ra' d bigi çağırub berq bigi şaqıdı. Dağı dīvlerden gürz taleb idüb ⁽¹¹⁾Sām didi kim yā mel' ün! Senüñ gürzüñ almaqdan maqşūdum kuvvetüñ görmek idi. Gördüm ne deñlü kuvvetüñ varuduğın bilüb elüñi ⁽¹²⁾dürdüm, didi. Dağı Sām gürzini Erjenk' den yaña atdı. Erjenk görüb şādılık itdi. Dağı dönüb Sām gerçi kim kuvvetüñ ⁽¹³⁾benden artuğımış didi kim yā Sām, hic ' aqluñ yoğumuş. Sām didi kim: Nite? Dīv: Benüm yarağum almışiken beni zebün kılmışiken yine ⁽¹⁴⁾virdüñ gürzile qafañı deleyim, cānuñı alayım, didi. Dağı Sām' a gürzin havāle itdi. Gürz inince Sām-ı cihān pehlüvān kendü ⁽¹⁵⁾götürüb raşdan yire atdı. Dağı hevā yüzünden gürz kafasına inmedi. Dīvüñ elinden gürzin aldı, dağı qamqam ⁽¹⁶⁾kılcın çıkarub dīve havāle eyledi. Ol zemān kim Sām kılcın kınından kim çıkardı kim bu cengi perīler sultānı burc üzerinde ⁽¹⁷⁾baqardı. Andan Sām kılcı çıkarıcak cihān milki kızıl qan rengin görüñdi. Şanasın kim cihān qan deryāsına boyandı. ⁽¹⁸⁾Dağı Sām na' ra urub didi kim: Yā Erjenk dīv! Bir zağmla mı bağışladum? Ol bī-zevāl Allah ' aşığına kim bizden ezeldür, ebeddür, ⁽¹⁹⁾şıfatı kulhuvallahu eħaddur. İkinci hamlemi bağışladum ol Muħammed ü Aħmed ü Qāsım ' aşığına kim āħir zemānuñ peygamberi, dū cihānuñ ⁽²⁰⁾serveri, devr-i

ķamerde gelecekdür. Medħi Tāhā vü Yāsīn olacaķdur. Amma kim bir ħamle ķılayım saña Sām-ı suvārı göresin, nice ıoğarmış⁽²¹⁾andan eri. El imdi bu ķarbi benden yādigār diyüb ķamķam ķılıcınla Erjenk dīvi eyle ķaldı kim ķafasından gögsine[10 b]⁽¹⁾dişine düşine, ne düş kim tā ayağına dek ħıyar mānendi iki buldı. Gökde Merrīħ Sām'a taħsīn ķıldı. Amma kim⁽²⁾Erjenk dīv çağırdı kim: Yā Sām! Ķoluña ķuvvet, erligüñe aħsenet bir daħı cal kim tizcek cān virem, cehenneme tizcek⁽³⁾varam, didi. Sām didi kim: Ben anadan bir kerre ıoğdum, ħamlem daħı birdür. Tapduğum Allah daħı birdür, Ĥāzır'dur, didi. Sām eyle diyicek⁽⁴⁾ol dīv bir kerre çağırdı, cān cehenneme virdi. Dīv helāk olıcaķ dīvler ķerisi Sām'a uşdı. şanasın kim Sām ķerisine düşdi.⁽⁵⁾Ol yañadan perīler sultānı daħı Erjenk dīvüñ helākın göricek emr eyledi. Perīler ķerisi uşağı irisi ķanad acub⁽⁶⁾dīv ķerisi üzerine göcüb tiğ-ı teberle, gürzile, ħancerile, teberle, neftile cenk itdiler. Dīvler ķanından yiryüzin lāle renk⁽⁷⁾itdiler. Bu yañadan dīv ķerisi daħı perīlerüñ geldüğin görüb her bir nere dīv ħarīķ ķılıb seng-i āsiyāblaruñ ceküb⁽⁸⁾perīler üzerine yürüdi. şankim zulumāt-ı baħrī yüzinden ķobdı ayrıldı yā muħiř deryāsı silāb urub mevc⁽⁹⁾urdu kim felege cıķdı gürüldi. Anuñ bigi nere dīvlerdür kim başı ħammām ķubbesince gözleri ' Arabī ocağına beñzer.⁽¹⁰⁾ııtağları demürce körüğisine, dişleri ħüd demür şarağa beñzer. Dilleri ķılıc ħanceri bigi egri, ağızları ber geñiř bucağına⁽¹¹⁾beñzer. Bıyıķları at ķuyruđına, saķalları daħı şamdağı saçağa beñzer. Nazım:

MESNEVĪ

(Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün)

Uşdı Sām'a cünki dīvüñ leşkeri

Dīvle ıoldı felekler ķenberi

Dīv öninden virdi yangū bu felek

Yire kav gecdi şuya ʔaldı nehenk

Gökde ‘ ifrītūñ gözi yalkılanur

Fil ü aşlan yirde heb yalkılanur

Her birisi götürür gürz-i girān

Eyleyüb Sām’ile çok cenk ü kırān

115 Diñle Sām’uñ cengini idem beyān

Vir şalāvāt Muştafā’ya cāvidān

⁽¹⁵⁾Neşir: Hākīm ʔavlince cünkim şiyāʔin zürriyyatı Sām’uñ üzerine kim yürüdi, periler çerisi dağı dīvlerūñ ardından⁽¹⁶⁾kim irdi. Sām’uñ şecā‘ati üzerinden berʔ ururdu. Erlik ʔamarları bāzūlarından ʔurdu. Bir kez yā Allah deyüb⁽¹⁷⁾na‘ra urdu. ʔamʔam kılıcın ceküb dīvler üzerine raşş sürüb erdügin ʔığıla ʔalub başın gövdesinden⁽¹⁸⁾irüb ʔalemleyin şaʔ idüb muharref calduğın başın bir ʔolın hamā icredi. Calduğın kemende ʔıyar mānendi iki bicerdi.⁽¹⁹⁾Kimisin dīvlerūñ eliyle ʔapub götürüb yire ururdu kim yire düşicek Sām ʔarbından cehenneme cān virürdi,⁽²⁰⁾kimisin dağı götürüb hevāya atardı. Hevādan inerken kılıcıla altına girüb iki pāre ider, kimin ʔoʔuşub⁽²¹⁾düşürürdi. Kimin dağı na‘ra birle şaşırurdu. Bu ʔarafdān periler dağı dīvleri zifīle oda yaʔarlardı ve gāh dīvler[11 A]⁽¹⁾dağı perilerūñ gürzile urub ʔafaların üşedüb cān gövdesin ʔağlarıdı. Me‘ā’l-ʔışşa gāh dīvlerūñ ‘amūdıla urub⁽²⁾ʔanadların şıyub evrān yatmış ʔamuşlığa dönderürleridi ve periler dağı elmās tığlar çeküb dīvlerūñ başı kılın⁽³⁾çeküb cānların cehenneme gönderürleridi. Nazım:

MESNEVİ

(Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün)

Qal' adan çıkub periler itdi ceng

Qıldılar dīvüñ gözine çarhı teng

Pes dökerdi göklere atā ' arşa dek

Qan yağardı yirlere tā ferşe dek

Sām hūd dīve şalduğınca gürz tīg

Qan buhārından felek bağlardı miğ

Hāki leş beş tutdı gögi buhār

Pes bunlar öldi yerde leş hişār

120 Yirde leş beş doğalurdı gökde cān

Gökde buhār oynardı yirde qan

Cenk icinde Sām ururdı na' rasın

Dīv cenk çāk iderdi zehresin

Diñle imdi Sām' uñ iy şāh hālını

Vir şalāvāt tā ki diyem qālını

Neşir: Hâkîm kavlince me‘â’l-kışşa ol gün gün kubbe-i felege dikilincek kim⁽⁹⁾ cenk itdiler. Perîler leşkeri Hâk ‘ ināyetiyle Sām kuvvetiyle dīvlerüñ çerisin şıdılar, tağıtdılar. Dīvler kanlarından⁽¹⁰⁾ yiryüzi la‘l renk oldu. Andan Sām Erjenk dīvüñ başın kesdi, getirüb Zerrîn’üñ kapusı üzerinde aşdı.⁽¹¹⁾ Perîler şāhı Sām’üñ gelüb elin alub arkasına hil‘ at geyürdi. ‘ İzzetile taht-ı gāhına getürdi. Taht üzerine⁽¹²⁾ çıkardı, ‘ıyş u nūşa başladı. Nazım:

MESNEVİ

(Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün)

‘ıyş u nūşa başlayuben şehr-i yār

Zevk iderdi bilesince Sām-suvār

Cenk iderdi kullarile cengini

Gökden inüb zehre dutar hengini

125 Sāgarı sākı idüben pür-şerāb

Devri dersi meclisi hūn āfitāb

Kāmilisen zevkī ‘ıyşı süregör

Andan ol kim olmaya menzıl hūr

Cün bilürsin ‘ākıbet ölür özüñ

Furşatı elden çıkarma ac gözüñ

1) En Der H̄ātīme Maḳālāt Firdevsī

MESNEVĪ

(Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün)

Cānile gūşuñ dutarsañ ger baña

Dāsītānuñ remiz-vār diyem saña

Diñle imdi varise sende ‘ aqıl

Añla nedür remzi sırrile naqıl

130 Bu ceseddür milk-i ‘ ālem nām-kār

Hemcü ‘ ālem fānidurur āşikār

Fi’l-meşel rūḩuñdurur Sām-ı suvār

Getmedi ‘ ālemde hergiz ol qarār

Ol cihāndan bu cihāna bī-gümān

Cān müsāfir düşdi mihmāndur hemān

Līk vardur anuñ yolda düşmeni

Qaşd iderkim mübtelā kıla anı

Nefs-i emmāre durur aña laķab
Hem kuvāsi kibr ü ki-nile ğağab

135 Nefsüñ ol Erjenk dīv olur temām
Bu cesed milkindedür aña maķām

[11 b] Dīv çerisidür ķuvāsi bī-ġaraż
Şehvet ü hırş ü tama^ç aşlı^ç araż

Ķaşd iderler cānuña dā'im senüñ
Dūzaķ ola tā mekānı ol cānuñ

Cehd ķıl kim Sāmi veş itme raķım
Ķamķamıla ħavl iyle eyle zaķım

Tā zebūn ola saña nefsüñ bu dem
Varlıġından yek durur anuñ^ç adem

140 Nefsüñi eyleriseñ rūħa zebūn
Sen melek şūreti olursın Rahmanuñ

Tiġıla ħav iyle cün Sāmi mişāl
Eyle nefsüñ dīvile cenk ü cidāl

Virmegil aña dağı hergiz emān

Tā maķām ola saña yārın cinān

Eylegil Firdevsi söziyle ‘amel

Ki ırmeye dīv nefsüñden ħalel

Fi‘lini қо қavline қılğıл nazar

Nuţkuna baķma candan қıl güzār

145 Derd ü mend ü nā-mirād u bī-dilem

Nice ola ħālüm āhlā-ba‘ķilem

İy ħüdāvendi kerīm ü kār-ı sāz

Cürmümi ‘afv idüben sen ħayra yaz

Ol ħabībiñ ħaķķı cün iy zü’l-celāl

Cürmümi ‘afv eyle қоma sen melāl

Dilegi Firdevsi’nüñ Rabbi’l-enām

Bula Firdevs ola āĥir ħūş maķām

Ĥayrı Ĥaķ’dan isteriseñ pāk-i zāt

Vir şalāvāt Mustafā’ya key evkāt

i) Dāsıtān-ı Meclis-i Āḫar

MESNEVĪ

(Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün)

150 Ḥamd-(ı) bī-ḫad ol Ḥüdā'ya şubḫ u şām

Otuz altı meclisüm oldı temām

Neşir durur bu kitābuñ çün dürer

Naẓmı ġāyet kıymeti la' l-i güher

Her ki sözin Ḥüsrevā Şirīn ider

Güş iden söyleyene taḫsīn ider

Sözi zibā didüğümçün iy hümām

Yazuben başda götürür ḫāş u 'ām

Key baña mühlet vire yārın ecel

'Ömrümüze ırmeye yārın ḫalel

155 Gözlerüm yārın görürse yüzünü

Şeh Süleymān'ıñ diyem men ḫuş sözünü

Şerh idem şeh Süleymān kışşasın
Gūş ide anuñ def^c idevüz guşşasın

Lik sizden dilegümüz iy aḫī
Bir du^c adan yād idesiz siz daḫı

Eyleyen Firdevsi içün ḫayrı du^c a
Dilerüz daḫı ola andan Ḥüdā

Ger bizümle āşinādur yā ḫu yād
Kim iderse ḫayrıla ol bī-ziyād

160 İy Kerīm ü Lemyezel sulṭān şāh
Bī-bedelsin bī-ḫalelsin yā ilāh

Cürmüni Firdevsi'nüñ ^cafv eylegil
Andan añkim sinle icre ola gil

Ḥaḫ Te^c ālā dilegin virsün temām
Menzil olsun aña hem dārü's-selām

Ger dilerseñ menzilüñ cennet ola
Vir şalāvāt tā ki Ḥaḫ raḫmet kıla

2. Süleymān-Nāmenūñ Otuz Yedinci Meclisinūñ Zikrindedür

KASİDE

(Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün)

Söyle iy cān ‘ilmüñi kim saña telķin itdiler

Şol sözi kim nūş idenler nice taḥsīn itdiler

165 ‘Āşık u ma‘ şūķı tālib oldılar maṭlūb-ı Cem‘
Māhrūlar meclüsünü görince gör nice tezyīn itdiler

[12 a] Fāzilān bu ḥalk icinde ḥūbıla durur ve berü
Şanki çarḥ üzre māh-ı pervīn itdiler

Ḥūblar çoķdurur amma birisin sevdi gönül
Dil diyemez ismini anuñ gerc ta‘ yīn itdiler

Ṭūṭī-i şīrīn-suḥansın dile gel ki müstemi‘
‘Ādet üzre meclisünde resm-i āyīn itdiler

Şol ḥadıṣ-i Kudsidi kim gūş ervāḥ-ı Kuds
İrigür itmāmına yā Rab diyü emīn itdiler

- 170 Furşatuñ fevt itmekim bâķi degül ‘ömr-i zemān
Çanı Şeyhî yā ħū Ĥusrev-i nazm-ı Şîrîn itdiler
- Çarra olma t̄ali‘ üñe buyıdı seyyār-ı çarĥ
Anca Sa‘ dī niceşe şalur miskîn sin itdiler
- Çanı sultān cān Muĥammed bin Murād Ĥān ol Ġāzi Şāh
Kim rikābın usān ĥizmet selātîn itdiler
- Çanı ol gül‘ izār-ı lāle ĥad Sultān-ı Cem
Servedin tābut gönülden aña tefekkîn itdiler
- Çanı Sultān Muştafā key Şāh-ı Yünān itdiler ol
Mātemin begler duĥub ĥalk̄ yāsîn itdiler
- 175 Şeh Süleymān çanı çafa ĥükm iderdi şarĥ ġarb
Taĥtı taĥta ĥālî döşek seng-i bālin itdiler
- İy nice biñ lāle-ĥaddüñ serv ü çaddiler gerek
‘Ūd tābut aña tekfîn berk nesrîn itdiler
- Cün zemāna ĥālî budur söz gel Firdevsi kim
Ehl-i diller diñleme ki ĥalk̄ı teksîn itdiler

Cehd ide gör söziñile ala ismüñ yādigār

Līk ol adı oma kim aña nefrīn itdiler

Vir alāvāt cān u dilden Amed'e eline

ilm talīm eyleyüben dīn-i temkīn itdiler

a) Der Vefāt Gerden İmü'ıl Peygamber (Aleyhi's-Selām)

Lomān akīm avlınce Ekber bin İbāz⁽¹¹⁾ve Eflātūn-ı Yunānī abīb-i üstāz kim bu iki kāmīl ve ehl-i irfān bu Süleymān-nāme'nüñ mü'ellifleridür, iy seundān pes ol⁽¹²⁾iki akīmüñ nalınce Firdevsi-i aır kim bu üç yüz altmış altı mücellad kitāb-ı Süleymān-nāme'yi tanīf eyledi. Biñ sekiz⁽¹³⁾yüz otuz altı mala dāsītānları te'lif idüb eydür kim ol zemān kim ıamuz ol arada idi kim Sām-ı suvār⁽¹⁴⁾Zerrīn ehrinde yimekte icmekte, alā ram-ı rüzigār u gecmekte, amma kim bizüm ıamuz Dāvūd'a geldi. Nite cüñkim Dāvūd ālūt'ıla⁽¹⁵⁾barıdı ve görüdi, ızın daı kim aldı. İmrānlar tāriince İmü'ıl alehyi's-selām ol yıl icre vefāt itdi. Varduınca Dāvūd'uñ⁽¹⁶⁾devleti, saādeti, saveti, evketi, azameti, firāseti, kıyāseti, ükme-i ükümeti ziyāde olmaa yüz ıttı ve ālūt'uñ batı⁽¹⁷⁾gitmege yüz ıttı. Meger kim bir ayun aldı ve adı kim adına Nāvül bin Fermā'ıl dirleridi. Beāyet⁽¹⁸⁾oyunu avarı minim māl-ı dārı idi kim dünyā cehetinde eksigi yoıdı. oyunu uzusu mür meliden artuıdı. Amma kim⁽¹⁹⁾beāyet baıl ü nākes kiiydi. Adına Nāvül dirleridi, laabı daı alībīyidi. Velākin bir ātunı varıdı, üreti⁽²⁰⁾icre yüzi bedr-i münīrdi kim alı firāsetde, kıyāsetde lā-naır idi. Adına ıyla dirleridi. Bir gün Dāvūd'uñ azuı⁽²¹⁾aralanduın kim gördi, arındaı İlyā'yı begler begisi Ava'yile ol Nāvül'e gönderdi kim biraz kıyun ve azu[12 b] ⁽¹⁾ve yapaı virsün buyurdı. Anlar daı Dāvūd söziyle sürüb gelüb Nāvül'e buludı. Dāvūd'uñ selāmın degirüb andan oñra⁽²⁾sözün söylediler. Azu dilediin er eylediler. Nāvül bunlaruñ sözün kim iıtdi, Nāvül didi kim:

Dāvūd kimdür kim⁽³⁾benden azuḡ diler? Diyüb ḡaḡaba itdi. Nāvül ḡaḡab idincek bular daḡı Nāvül'e didiler kim: Bilmez misin kim Dāvūd İṣā oḡlı⁽⁴⁾dur kim Cālūt'uñ başını kesdi, sizi anuñ şerrinden ḡurtardı kim dāim gelüb memleketi ḡāret ve senüñ bigi müntakīm⁽⁵⁾lerün ṡavarın alub malın alub kendüzine ḡaḡāret iderdi. Bir pāre etmege ac muḡtāc olurdı. Bilmez misin šimdi⁽⁶⁾anuñ arḡasında düšmāndan emīn olduñuz, rāḡat olduñ, minnet ḡılma mısın? Didi. Bir ḡac ḡoyun aña beškeš getürseñ⁽⁷⁾azuḡ virseñ Dāvūd'uñ ḡatında ḡala mıdı, senüñ eyliğüñ ol 'abes ḡıla mıdı? Didiler. Nāvül didi kim Dāvūd didüñüz⁽⁸⁾oḡlān ol ḡoban degül midür kim anuñ ḡocası ṡālūt'dur. ṡālūt'a 'āši oldı, eylügin bilmedi, ḡacdı. Aña ḡizmet⁽⁹⁾ḡılmadı, itmedi. Benüm ol ḡacḡun ḡarāmiye, 'āšiye virecek ḡoyunum yoḡdur. Varuñ gidüñ elüñüzden ne gelürse baña idüñ.⁽¹⁰⁾Zemāne azdı kim ḡobanlar daḡı beglerine ḡašdur ve elden azuḡ almaḡa ceḡd ider. Egerci kim ḡoyunum azuḡum ḡoḡdurur,⁽¹¹⁾benüm yabana atacaḡ ḡoyunum yoḡdur, didi. Bes eyleye da'vā gelüb Nāvül'üñ sözin Dāvūd'a beyān bürḡān söyledügin daḡı⁽¹²⁾c'ayān eyledi. Dāvūd didi kim: Ben anı bunca zemāndur kim 'Amaliḡa ḡavminden ḡıfḡ itdüm, benüm arḡamda ḡuš gecer. Benüm ḡorḡumdan⁽¹³⁾anuñ ṡavarı yöresine yuñulmaz. Ne düšmen gelür ne ḡüd ḡulagu yükürür. Anda ḡuš uḡar düšmenden emīn olur, šerābın⁽¹⁴⁾icer. šimdi baña virmege incinür mi, baña eylük itmege ḡocunur mı? Didi. Daḡı ol altı yüz ḡišinüñ dört yüzün alub iki yüzün⁽¹⁵⁾atası İṣā ḡatında ḡor. Atlaru arḡasına gelüb aḡıncı vāri getdi. Tā kim gelüb Nāvül mekānına yaḡın yetdi. ḡašd itdi kim⁽¹⁶⁾Nāvül'üñ rızḡımı ḡāret, milki malın yaḡma ḡıla idüb ḡašāret ḡıla idi. Bu yañadan Nāvül'üñ 'avratı išitdi kim Dāvūd gelmiş,⁽¹⁷⁾Nāvül'üñ ṡavarını düzini yaḡma ḡılurımış. Pes ol ḡātun beš ḡoyun on yük arpa beš ḡuzı daḡı biryān ve yanınca beš⁽¹⁸⁾šofra etmek getirüb gitdi. Gelüb Dāvūd'uñ nazarına yetdi. Yaḡın gelincek atdan indi daḡı yayan sürüb yüzi yire varub⁽¹⁹⁾Dāvūd'uñ atı ayaḡı altına baš ḡoyub ol ḡadar tazarru' ḡılub Dāvūd'uñ ḡatı ḡöñlin mum bigi zem itdi. Didi kim: Yā kerem ıssı server!⁽²⁰⁾Senüñ luṡfuñ 'āmdur, her ḡušušda eksük temāmdur. Bu benüm erümüñ sözine ḡalma, anuñ malına ṡama' ḡılma ki 'aḡlı yavuzlıḡa eylige⁽²¹⁾ḡılur. Eydürler her ḡišinüñ ismi müsemmasına ḡöre olur, bir ḡišinüñ kim adı Nāvül ola. Nāvül dimek ḡüd yaramaz bed-nefs[13 a] ⁽¹⁾dimek olur. Andan eylük umarsın. Kerem ḡıl baña luṡfi iḡšān

işlegil, Hâk Te'âlâ andan virecek rızkı bir ğayrıdan⁽²⁾virür. Anuñ günâhın ben cāriyeñe bağışlagıl, didi. Nazım:

MESNEVİ

(Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün)

- 180 Luṭf idüb anuñ günâhın şehr-i yār
Cāriyeñe bağış eyle kām-i kār
- Bu meşeldür söylenür herkes begüm
Rızkını yimez olur nākes begüm
- Girec çıtdur Nāvül erüñ ni' meti
LİK nākes kişi durur key qatı
- Rızq viremez kimseye cānın virür
Harcı virmez imānın virür
- Sen hūbek aşluñuz cü merd olur
Nākes muhtāc olan nā-merd olur
- 185 Hilqat itmezden ezel ol Hālık'un
Elli yıl öñ virdi rızkı rāzıkuñ

Rızq icün gam yime sen ki şehr-i yār

Rızqın Allah eksük itmez kām-i kār

Böyle diyüb ol kişinüñ ‘ avratı

Coğ tazarru‘ itdi gāyet key qatı

Diñledi Dāvūd anuñ cünki sözin

Şefkat itdi göricek dağı yüzün

İşit imdi bu hikāyet aşlını

Vir şalāvāt tā oquyam faşlını

b) Kethüdā Şoden Dāvūd ‘ Aleyhi’s-Selām

Ḥakīm kavlınce ol ḥātun eyle diyicek Nāvül’üñ günāhın⁽¹⁰⁾dileyicek Dāvūd didi kim: İy Kezbānu! Ḥağ Te‘ālā saña raḥmet itsün kim baña geldüñ beni yine tesellā kılduñ, didi.⁽¹¹⁾Velākin ol ḥātun beğāyet cemīle olduğı ecilden Dāvūd’uñ aña muḥabbeti aqđı. Andan Dāvūd ol azuğı alub evine⁽¹²⁾dönüb yine getdi. Gelüb orasına yetdi. Ol yañadan ḥātun Nāvül’e geldi, gördi kim meclis qurub şerāb icer.⁽¹³⁾Mestligi ve serḥüşlğı cehetden nesne dimedi. Cünkim ol gice gecdi, ‘ale şabāḥ yetdi. Nāvül’üñ mestligi getdi.⁽¹⁴⁾Ḥātun gelüb Dāvūd’uñ geldüğinden, gāḍab kılduğundan söyledi. Bu ḥātun varub Dāvūd’uñ gāḍabın def‘ idüb⁽¹⁵⁾aña ni‘met nüzül virdüğinden beyān eyledi. Ol ḥasīs Nāvül bu sözi kim işitdi, yüreginde taşa ḥāşıl kılub⁽¹⁶⁾verem bağlayub on güne varmayub helāk olub dünyādan āhirete imānsuz getdi. Dāvūd Nāvül’üñ öldüğün kim⁽¹⁷⁾adam gönderüb ol ḥātunı diletđi. Ol ḥātun didi kim: Ben Dāvūd’uñ ḥelāli olmağa lāyıq görmezem. Amma kim beni⁽¹⁸⁾cāriyeliğe qabül iderse varuram, Dāvūd’ı yirmezem, didi.

Gelüb ol hātunuñ sözini söylediler. Ne kim⁽¹⁹⁾didise şerh eylediler. Dāvūd'a ol söz hūş geldi, Mūsā peygamber şerī' atince nikāh kılub aldı. Amma kim Ṭālūt⁽²⁰⁾Şāh kıızı, üzerine Dāvūd 'avrat olduğına beğāyet melül oldu. Dāvūd'ıla uğurleyin 'adāvet kıldı amma kim⁽²¹⁾Dāvūd aña muqayyed olmadı, i'tibār dađı kılmadı. Bunuñ üzerine kim rūzigār gecdi, meger kim bir mün'im kişi varıdı kim adına[13 b] ⁽¹⁾Azrā'il dirleridi. Bī-ħad ni'met nüzül getürdi. Andan şoñra Dāvūd'ı alub maqāmına iledüb ziyāfet itdi, ħidmet⁽²⁾şerāyiñin yirine getürdi. Bir maħbūbe kıızı varıdı adına Aħī Bu'am dirleridi. Beğāyet cemīle maħbūbe idi ve ol anı görüb⁽³⁾adam gönderdi. Me'a'l-kışşa anı ħelāllığa qabül aldı. Bağūr Dāvūd'uñ hātunu Ṭālūt kıızı Muħāl'lüñ üzerine⁽⁴⁾iki oldu. Ṭālūt kıızı incinüb Dāvūd'dan yüz dönderdi. Dāvūd'uñ ħālini bildürmek için lalasını atasına⁽⁵⁾gönderdi kim Dāvūd baña i'tibār kılmaz oldu, benüm üzerime iki dehqānī kıızı dađı aldı. Gice vü gündüz anlar gile⁽⁶⁾ıyş u nūş ider, beni añmaz istemez. Benümle olan baħsi ferāmuş, senüñ ider eylügüñi saña dađı yavuz qaşdı vardur. Ġāfil⁽⁷⁾olma. Dāvūd'uñ dostluğına i'timād kıılma, didi. Ṭālūt ol sözi kim işitdi, yigirmi biñ er cem' idüb Dāvūd üzerine⁽⁸⁾gelüb yetdi. Qaşdı bu kim Dāvūd'ı ele getüre yitüre, milk aña müsellemler kılub fāriğü'l-bāl otıra. Bu yañadan Dāvūd dađı⁽⁹⁾Ṭālūt'uñ leşkeri cidāriyle ve pehlüvānān-ı nām-dāriyle geldügin kim işitdi, beğāyet melül olub yine Allah'a tevekkül itdi.⁽¹⁰⁾Dađı ehl-i beytin ve qavm u qabilesin bir şarb tağ üzerine çıkardı, penāh itdi. Atası İşā'yı ve altı qarındaşıyla dört⁽¹¹⁾yüz erile bekci koyub getdi. İki yüz er alub begler begisi Bu'am'la Melih oğlu Evyāşerile cenk yaraqlarıyla ħāzır olub⁽¹²⁾Ṭālüt'dan yaña cāsus gönderdi. Vaqtine ħāzır olub tırdı. Bu yañadan Ṭālūt dađı ol yigirmi biñ eriyle gecdi,⁽¹³⁾dere derbend gecdi, gelüb bir yüce tağ üzerinde qondu kim yüce tağıdı. Çevresi şu aqardı, ırmağıdı. Yedi biñ erile⁽¹⁴⁾begler begisi obirin birle qaravüle binmişdi. Bāqi leşkerile oldu. Eyle kim uqār fenerin göremeyüb ekveyāgu oldu. Nazım:

MESNEVİ

(Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün)

190 Hâsidüñ yüzi gibi qarardı dün
Tut ki yetmiş Yünus'ı yutmuşdı nün

Şan degüldi 'āleme 'ummān kayır
Yā saḡal indi siyah devrān yir

Nā-şadā vardı cihānda nā-ḡuses
Yoğıdı bīzār şaḡş illā 'ases

c) Kışsa-i Tālūt Dāvūd

Hakīm kavlince anuñ bigi qarañu gice içre kim göz gözi görmezidi. Māh yılduzdan nişān⁽¹⁸⁾virmezidi. Dāvūd'a cāsus gelüb ḡaber virdi kim Tālūt otağında yatdı, pās-bānlar nevbet tutdı. Dāvūd ol⁽¹⁹⁾sözi kim işitdi, yirinde begler begisi Yu'ā bin Çerüpā'yı kodi. Ol iki yüz eri aña işmarladı. Daḡı kendüsi Ahī Melīḡ⁽²⁰⁾oğlı Evyāşer'ile şeb revāna tonlar geyindiler, kılıc taḡındılar. billerine ḡancer şoḡundılar. Yayan olub Tālūt'uñ ucına⁽²¹⁾geldiler. Nişfü'l-leyle oluncaya dek şabr kıldılar. Ol kadar gözetdiler bu cemī' pāsübānlaru, uyḡuya vardılar, andan Dāvūd[14 a] ⁽¹⁾Evyāşer'ile yirlerinden tırdılar. Tālūt'uñ leşkeri icine girdiler, kimsene tuymadın otağına gelüb ḡabusın yardılar,⁽²⁾icine girdiler. Gördiler kim Tālūt taḡt üzerine yatur, iki şem' dān başı ayağı icinde yanub durur. ḡulları cevresinde⁽³⁾oturmuşlar ayḡuya varmışlar. Evyāşer didi kim: Yā Dāvut! Düşmāna fırsat bulduñ, başını kes, süḡüye aş, didi. Dāvūd⁽⁴⁾ḡancer çıkarub cadıruñ ḡanabın kesdi. Yarub icerü girdi, Tālūt'uñ başı ucında süḡüsi ve daḡı

‘alemin ve maşrabasın⁽⁵⁾boz toğanın alub gördi. Andan bir oq başı ucında dike
qodi. Şağında şolunda dağı iki oq diküb taşra⁽⁶⁾cıqub gitdi. Gelüb bir yüce yürk
üzerine cıqub qarār itdiler. Dağı Dāvūd āvāz-ı bülend na‘ ra urub yā Evner bin
Ner! Hālün⁽⁷⁾nedür, nicün nevbetün evkāt tutmadun? Diyüb çağırdı. Dağı eyitdi
kim mevlāñı düşmāndan şaқınmadun, hıadr itmedün,⁽⁸⁾nicün gāfil yatarsıñ, nevbet
tutmadun? Eger kim benden ğayrı benüm yerümde düşmān olaydı bu gice Tālūt’ı
helāq kılaydı.⁽⁹⁾Belki senün başuñı dağı keseydi terküye aşardı. Nazım:

MESNEVİ

(Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün)

Bās-bān olan kişiler hāş u ‘ām

Gözlerine eyleye uyqu hārām

Gice icre uyur olsa ger ‘ases

Uğrı şerhenk bulur aña dest rest

195 Kim görübdür ki qapuda pās-bān

Cāme hāba gire yata bu zemān

Düşmen olsam ben keserdüm başuñı

Bitürürdüm işbu gice iy şuñı

Lik kimse sözine ben uymadum

Qulağuma yaramaz söz qoymadum

Yoksa kim Tālūt'ıla sini dağı

Öldürüb düzedüm sini dağı

Dağı böyle itme bir dem kııl hazer

Zirā vardur ğāfile havf u hater

200 Ğāfil erüñ başını düşmen keser

İpe taqub kal' a burcına aşar

Böyle diyüb Dāvūd anda ol zemān

Oldı hāmüş vir şalāvāt şādumān

Neşir: Hākīm kavlınce Dāvūd⁽¹⁶⁾ol begler begisinle söyleşürken Tālūt Dāvūd'uñ āvāzından bile geldi, uyanu geldi, diñledi. Gördi kim ⁽¹⁷⁾Dāvūd'uñ āvāzı gelür, onarıla cenk kıılır. Andan Tālūt yerinden kalkdı, andan cevre yaña 'alemin süngüsin maşrabasın⁽¹⁸⁾bağdı, görmedi. Ta'acub kıılıb turdı. Şağında şolında ayağı ve dağı başı ucında dört oğ gördi. Dāvūd yazılmış.⁽¹⁹⁾Bildi kim Dāvūd gelüb ser-vaqtine girübdür, nişān koyubdur. Amma kendüzine kıyamayub gidüb durur. Buğur bildi kim Dāvūd⁽²⁰⁾kendünüñ dostudur. Otağ kapusın acub taşra cıkdı. Dāvūd'ı kığırtdı. Dāvūd dağı korkmayub yaqın gelüb tapu⁽²¹⁾kılıb andan Tālūt'a 'izzet itdi. Didi kim: İy şāh-ı cihān, nicün 'ahdüñe turmazsın, baña yavuz kaşd idersin ve beni öldürmege[14 b] ⁽¹⁾cehd idersin? Eger kim ben saña kıysam mağarada etegüñ kesdügüm yirde saña koyub kan itmez midüm ve yāhud bu gice⁽²⁾ol oğlarla urub cigerün hün itmez midüm? Sen ahdüñden döndünse ben dönmezem. Eger kim üzerüme biñ kez⁽³⁾gelürseñ saña yavuz şanmazam. Saña fırsat bulursam saña kıymazam. Sencileyin düşmān sözine uymazam. İblis

iğvāsın kulağuma⁽⁴⁾koymazam. Zira saña kıymak vācib degüldür, haṭādur kim sen Allah Te'ālā'nun emriyle melik olubdurursın. Velākin saña inanmak⁽⁵⁾haqqında bu yiter kim başun ucında boz toğanınu, süngüni, 'alemüni, maşrabañu aldum; saña kıymadum, seni öldür diyüb baña⁽⁶⁾naşihat idenun sözine uymadum. Eger ben saña kıysam bu dem kıyardum, başunı keserdüm, terküye aşardum. Ben saña dostun⁽⁷⁾olduğum bu nişān imtiḥān yetmez mi kim baña inanmazsın? Ya benüm elümden ne gelür? Sen bir qurda beñzersin, ben koyunun kuzusına⁽⁸⁾beñzerem. Kuzı koyuna ne kıla ve ben bir murgum za'ifce, sin hüd şāh-bāzsın. Senden ḥavf iderem ne qorqarsın? Benüm mişlüm⁽⁹⁾bigidür kim segirdüb kaçub giderem. Nazım:

KIT' A

(Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün)

Ḥazretündür ejdehā-yı heft-ser

Dem cekerse cümle ḥalkı yudisar

Bu kuluñdur bir za'if ü murca

Ḥāk-i pāyün üstine yüzün sürer

Neşir: Ḥakīm kavlince Dāvūd şöyle diyicek Ṭālūt'a naşihat eyleyicek Ṭālūt didi kim: Yā Dāvūd! Būğün bildüm ki sen baña⁽¹²⁾dostsın, 'ahdüñde dürüstsın. Şimden girü senün üzerüne gelmeyem, saña yavuz qaşd kılmayam, didi. Qaşem yād kıldı kim⁽¹³⁾amma Dāvūd i'timād kılmadı. Didi kim yā Ṭālūt! 'Ahd ü peymān bir iki olur, benüm saña i'timādum kalmadı. Velākin baña adam⁽¹⁴⁾gönder, boz toğanun, 'alemün, maşrabañ virem. Ḥaḳ Te'ālā saña daḥı inşāf virdüğün görem, didi. Ṭālūt adam gönderdi,⁽¹⁵⁾alduğın yine gönderdi. Ṭālūt Dāvūd'un ol luṭfin göricek bildi, itdüğü işe peşimān oldu. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Cünki bildi anda Dāvūd işine

Pes peşimān oldu ẘālūt işine

205 İmtihān itdi Dāvūd özlüĝin

Eyledi terk ol zemān yavuzluĝin

‘ Āķiliseñ itme yavuzluķ begüm

Kim başar yavuzluĝı uzluķ begüm

Etdüĝüñi çün bilürsin ĥayr şer

Eylüĝi elden ķomaĝıl iy beşer

şerri terk it ĥayrı vāfir yā ĥasen

Vir řalāvāt Muřtafā’ya daĥı sen

d) Sefer Der Dāvūd Memleketi Feleřtin Ameden Pādiřāh-ı Aĥı Iyř

Ĥakīm ķavlince cünkim ẘālūt⁽²⁰⁾amma kim ne ķadar adam gönderse Dāvūd gelmedi, dostluĝına i‘tiķādı ķılmadı, iki řandı. ẘālūt daĥı irtesi yine çerisin⁽²¹⁾çeküb getdi. Gelüb taĥtıĝāhına yetdi. Leřkerin taĝıtdı. Dāvūd’dan ferāĝat itdi. Amma kim bu yañadan[15 a]⁽¹⁾iĥtirāz ķılıb ẘālūt’a bulařmayub getdi. Gelüb

kavmi kabilesi icine yetdi. Atası İşâ'yile ol tedbir itdi kim⁽²⁾ Tālūt vilāyetinden cıka gide, bir āhar melükün vilāyetinde qarār ide. Pes bugün yarağ görüb sefere 'azm itdi.⁽³⁾ Atasıyla kavmi kabilesiyle ol altı yüz kişiyle getdi. Kāt milkine geldi kim ol melikün adı 'İmrān dilince⁽⁴⁾ Ahīş bin Māgūcdur. Pes Dāvūd ol melikün nazarına kim vardı, ol melike çok peşkeşler çekdi, göñline⁽⁵⁾ girdi. Andan Dāvūd ol melikden bir oturacağ yir istedi, hizmeti eşigine baş yaştağı. Ahīş melik didi kim:⁽⁶⁾ Gel bizümle şehirde bile olğıl, didi. Saña evler yapıvireyim, dağı ne kim isterseñ saña vireyim, didi. Dāvūd didi kim:⁽⁷⁾ Yā melik-i zemān! Bizüm halkumuz şahrā-nişinler dūrür. Şehirde olmazlar, tağ eteginde ve şahrādan ğayrı yirde qarār kılmazlar. Bize bir⁽⁸⁾ tağ etegin vir kim anda olalum, gelüb saña hizmet kılalum, didi. Ol melik dağı Dāvūd'a bir yir virdi kim⁽⁹⁾ yaylağıdı ol yirün adı Çığlağ'ıdı kim ol yir soñra Dāvūd'un ve neslinün meliki oldı. Bir rivāyetde⁽¹⁰⁾ ol yir Yūsuf qarındaşı Yehūdā'nun idi, milki idi kim Loqmān eyle rivāyet kıldı. Soñra 'Ameliğa leşkeri alub⁽¹¹⁾ hükm itdi. Bu Ahīş bin Māgūc dağı 'Ameliğa'dandı. Sührāb Şāh'un hışmı idi. Hem begler begisi idi, pehlūvānıdı.⁽¹²⁾ Ol vilāyetün hākānıydı. Dāvūd ol yirde altı yüz kişiyle qarār itdi, yurt tutdı. Bu yañadan ol melik⁽¹³⁾ kendüye inansun, nicün dört yüz erü alub aqıncı olub Tālūt'un vilāyetinden bir kaç köy urdı⁽¹⁴⁾ ne kim eline girdiyse kıldan, qaradaşdan, kumaşdan getirüb ol Ahīş melike virdi. Yā Dāvūd! Rast söyle, bi-ħaqqın⁽¹⁵⁾ ma' būd nicün kendünün memleketün kavmin esir-bend zincir eyledün? Dāvūd didi kim: Ben ol Tālūt'dan ve ve halkundan hic⁽¹⁶⁾ eylük görmedüm. Kaşdum oldur kim şimden girü senün qanaduñ altında olam, aqıncı olub ol kavmün köylerin urub⁽¹⁷⁾ saña ' arz kılam, didi. Dağı Dāvūd kendünün ser-güzeştin seyr itdüğü küh-ı deştin ol melike hikāyet ve Tālūtdan şikāyet⁽¹⁸⁾ eyledi. Benüm devletüm, dostum, seddüm, penāhum, pādişāhum sensin. Tazarru' eyledi, didi. Göñline girecek söz söyledi.⁽¹⁹⁾ Bugür Ahīş Melik Dāvūd'ı şādık görüb dönüb aduñ hātırın şorub ni' met nüzül virüb hil' at geyürüb.⁽²⁰⁾ Yā Dāvūd! Ya' ni bildüm ve seni imtiħān dağı kıldum ki sen benüm yār-ı şādıkımsın. Sen baña dostsın, 'ahdüñde dūrüst⁽²¹⁾ sin. Şimden girü senden ihtirāz itmezem, saña yavuz şanan sözün işitmezem, didi. Hüş gördi, cemī' kaydın kayırdı.

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

- [15 b] Cünki Dāvūd sözünü gördi emîn
Cān u dilden sevdi anı pes hemîn
- 210 Cümle kaydın kayıruben ol zemān
Virdü milk ü mal u hil' at ol emîn
- Himmetin Dāvūd anuñ göricegez
Havfi gidüb guşşadan oldı emîn
- Ol melik ideridi ' işreti
Zevkıla dāim gecürdi her günin
- Diñle imdi nolısar Dāvūd özi
Şerh ideyin diñleriseñ bir yirin
- LİK virgil sen şalāvāt Aḥmed'e
Raḥmet ide tā ki Rabbi'l- ' ālemîn

e) Kışsa-i Ğurbet-i Dāvūd ‘Aleyhi’s-Selām

Hakīm kavlince ol zemān kim Sührāb bin Hürmüzd bin Cālūt Şāh kim atası tahtın tutdı,⁽⁶⁾ kılıc çeküb ‘Ameliķa memleketin ki zabt itdi. Diledi kim atası Hürmüzd’ün ve dedesi Cālūt’ün qanların dağı Tālūt’dan ala⁽⁷⁾yıdı ve benī İsrā’il kavmine dağı ğāret kılaydı. Ol vilāyete dağı sulţān olaydı. Buĝūr ol Ağış bin Māĝüc kim⁽⁸⁾Sührāb’ün begler begisiydi, hem ğāyet bahādur pehlüvānidi. Eyle kim ol ‘aşırda Rüstem-i dāsītānidi. Aña nāme irsāl itdi kim⁽⁹⁾birer çeri cem‘ idüb Tālūt’ün üzerine varĝıl, cengi cihānı gözine tenk idüb Tālūt’ı ele getüresin, gövdesinden⁽¹⁰⁾başını götüresin, didi. Ağış melik dağı kendünün hükminde olan leşkeri cem‘ kıldı. Tā kim qatına yigirmi dört⁽¹¹⁾biñ er cem‘ olub geldi. Dāvūd dağı altı yüz eri qatına diyridi. Cenk gördi ve kavmi qabīlesin⁽¹²⁾atası İşā’ya ışmarladı. Allahu Te‘ālāyı añmadı ve dağı dönüb gitdi. Altı yüz erile gelüb Ağış Melik’e yetdi. Gördi kim⁽¹³⁾ol melik bir şahrāda qonub otururdu. Yirinde leşkeri bölük bölük kılub cebelerin cevşenlerin gördi. Her⁽¹⁴⁾serleşker gelüb gecüb yaraĝın aña ‘arza kılıurdu. Tā kim ‘Ameliķa kavmi begleri yekleri gelüb fevc fevc mevc⁽¹⁵⁾mevc gecdiler. Tā kim nevbet Dāvūd’a geldi. Andan dağı hüküm kıldı. Tā kim altı yüz erler cebeler cevşenlerin geyüb atlarına⁽¹⁶⁾suvār oldılar. Dağı qarĝudelerin ellerine aldılar. Andan ol melikün nazarında altı yüz er şaf bağlayub⁽¹⁷⁾alay alay gecüb getdiler. Tā kim ‘Ameliķa begleri görüb Dāvūd’ün şalābetin, şecā‘ atin ve ol altıyüz erün yaraĝın,⁽¹⁸⁾yayın, atın, heyābetin, şevketin kim gördiler; her birisi vehme varub tırdılar. Nazım:

MESNEVĪ

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

215 Leşker icre ne ki varsa ser-firāz
Eyledi Dāvūd üzerinden ihtarāz

Ne ki varsa h̄aṣ u ‘ām uşandılar

Ḳacunuben daḥı ḳan ḳaşandılar

Zirā Dāvūd özi heybetlü idi

Cümle erden daḥı ḳuvvetlüyidi

Cenk idemez anuñıla hic er

Ḳuvvetine döymezidi şir ü fer

Ol cehet uşanurdı kāfirān

Vir şalāvāt Muştafā’ya şād-ı māñ

f) Ḳışşa-i Şehīd Şoden İşā ‘Aleyhi’s-Selām

[16 a] ⁽¹⁾Hakīm ḳavlince cünkim ‘Ameliḳa begleri Dāvūd’uñ leşkerin ve yaraḳlu erenlerin⁽²⁾kim gördiler, Dāvūd’dan ḳorḳub uşanub ṫurdılar. Andan ol ‘Ameliḳa ḥalkı gelüb eyitdiler kim⁽³⁾bizüm pādişāhumuz Cālūt’ı öldürdi. ṫālūt’a yardım ḳılıb baş aldurdı. Bu ḥūd bizüm düşmānımız ḳanlımuz durur,⁽⁴⁾bizüm icümüzde neyler, biz bundan ḥavf iderüz. Eger Dāvūd’ı yanuñdan gedermeysesin heb ṫaḡılıb gideriz. Varub⁽⁵⁾Cālūt oḡlına senden şikāyet iderüz, didiler. Ol melik daḥı ḳorḳub Dāvūd’ı ḳıḡırdı. Bu ḥalkuñ ḳorḳduḳla⁽⁶⁾rından aña ḥaber virdi. Didi kim: Yā Dāvūd! Ben senden yüz cevürmezem ki baña dostsın, ‘ahdüñde dürüstsın. Amma kim⁽⁷⁾bizümle bile gelme. Varol durduḡuñ yirde otur, ben gelince anda ṫur, didi. Dāvūd ol sözi kim işitdi, beḡāyet⁽⁸⁾saḫt olub dönüb gitdi. Ol altı yüz eri alub atlara binüb ehl-i beyt olduḡı yire ‘azm itdi. Amma kim⁽⁹⁾diñle

kim şeytān la‘in Dāvūd’a nitdi. Dāvūd ‘azm ol zemān kim ehl-i beytin ve kavmi kabilesin ve altı yüz kişinüñ ⁽¹⁰⁾ta‘alluqātın kim Allahu Te‘ālā’yı añmayub atası İşā’ya işmarlayub fāriğ oldı, İşā’ya kim işmarladı. Haq Te‘ālā Dāvūd’a⁽¹¹⁾qahr itmegicün iblisi musallaq kıldı. Nite meger kim evvel diyāra bir bölük ‘Arab harāmileri vardı kim hic bir melike itā‘at ne⁽¹²⁾melik-i ‘Ameliqa ne melik-i Tālūt’a hizmetlerdi. İrmeni’lerdendi. Anlaruñ icinde bir melik vardıdı ki adına Qays Harāmī⁽¹³⁾dirlerdi. Üc biñ harāmī cem‘ idüb käh ‘Ameliqa kavminden ve käh Tālūt vilāyetinde il boy urub nālān⁽¹⁴⁾iderleridi. Yine memleketlerine varub giderleridi. Pes Racīm fırsat bulub didi kim: Hey hey Dāvūd’uñ ehl-i beytini⁽¹⁵⁾harāmilere urdarayım, Atasınuñ başını kılıcıla togradayım, diyüb Qays Harāmī’ye adam şeklinde gelüb didi kim: Yā Qays Harāmī!⁽¹⁶⁾Dāvūd’uñ leşkerini alub Ahış Melik yanına geldi. Kavmi kabilesi ızız kaldı. Ne durursın, saña kulağız olayım, didi.⁽¹⁷⁾Qays Harāmī, Racīmden ol sözi kim işitdi, iki dilāver harāmīyle Racīm kilağuz kılub gelüb getdi. Dāvūd’uñ atası⁽¹⁸⁾İşā’yı bir nice kavmile helāk yirlerün hāk idüb ne kadar mal, rızq ve kavm ve kabilesi varısa Qays Harāmī alub⁽¹⁹⁾getdi. Dönüb kendünüñ memleketine yetdi. Dağı ol derbend şınurında karar kıldı, oturub ‘ıyş nūşa meşğul oldı.⁽²⁰⁾Velākin Dāvūd’uñ ta‘alluqātına degürmedi. Dāvūd’dan qorqusından qatlarına varmadı. Maqşudı buykim yine Dāvūd’a anları⁽²¹⁾şatub mal alaydı. Ol malile mün‘im olub ganimet kılaydı.

Neşir: Hakīm kavlince bunlar bunda qonub oturmaqda[16 b] ⁽¹⁾bizüm kışşamız bu yañadan Dāvūd’a geldi kim yurtmaqda, Ol zemān kim Dāvūd ol altı yüz kişiyle dönüb Ahış melik⁽²⁾qatından gidüb ta‘alluqātına gelürken ‘azm idüb nāgāh bir cāsus gelüb didi kim: Yā Dāvūd! Nazım:

MESNEVİ

(Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün)

220 Ne turursın bunda sen ki bu zemān
Cümle halkun kāfir egdi bī-gümān

Ataň İřā özini öldürdiler

Maluň evüň ne ki var aldurdılar

Cümle ma' mür evlerüňi yıkdılar

Köylerüňi oda cākūk yaqdılar

Yaluň ayaq sürdiler cümle özin

Çollaruňuň ellerin bağladılar

Çahr odıla cigerin tağladılar

225 Sürdiler cümle tavar u rüzuňi

Çomadılar bir avuca tozuňi

Bir iş itdü ol ħarāmī saña kim

Düşmen itmez düşmenine yā ħakīm

Er degülsin aña çorsaň itdügin

Saña didüm düşmenüňüň nitdügin

Cünki Dāvūd işidür işbu sözi

Çanile tıldı anuň iki gözi

Rıkkati eyledükce anda āh

Qararurdu duḥāndan mihr ü māh

230 Key musibetdür cihānda kāmikār
Mülk-i düşmān qalicaq tārūmār

g) Qıssa-i Āgāh Şoden Dāvūd Ez Merg Pezer

Ḥakīm qavlince Dāvūd ol sözi añladı, āh idüb nāy bigi ahladı. Daḥı dönüb⁽¹¹⁾at sürüb yürtüb yurduna geldiler. Gördiler kim oturduqları yerinde Īşā'nuñ ölüsi yatur, helāk itmişler.⁽¹²⁾Bāqi ta'alluqātı nekim varisa ḥarāmiler alub getmişler. Dāvūd atasınuñ ölüsin görüb ağladı. Andan aşğa inüb⁽¹³⁾yaqasın çāk idüb nevḥa kılub gözleri yaşı sil bigi çağladı. Andan buyurdu. Mūsā peygamber şerī' atince⁽¹⁴⁾pāk şuyla yuyub kefen şarub qoz ağacından tabuta koyub qara yirüñ qarnıñ yardılar, icine giyürdiler. Hice⁽¹⁵⁾sin taşına tārīḥ yazdılar. Pülāt tıgıla qazub ne zamānda geldügin ḥarāmī elinde şehīd olub öldügin beyān itdiler. Nazım:

MESNEVĪ

(Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün)

Nik bedden nāki geldi başına

Yazdılar pes hicesinüñ taşına

Tāki şoñra oquyanlar bileler

Cāncün ḥayrı du'ālar qılalar

h) Kıssa-i Harāmī Helāk Şoden Bedest Dāvūd

Ḥakīm kavlınce Dāvūd atasın defn kılıcağ rūzigāruñ⁽¹⁸⁾şiddetine hayrān kalıcağ; Dāvūd beglerine didi kim: Bize kulağuz olsa ol harāmiler kande gitdügin bilse varub ehl-i beytümün⁽¹⁹⁾üzerinde kılıcdan gecüb helāk olayduğ, didi. Dağı Dāvūd ağladı, gözleri yaşı sil bigi çağladı.⁽²⁰⁾Evyāşer didi kim: Senüñ neñe gerek idi kim ol cenge gideydüñ, varub kâfirlere yardım idüñ, buyurduñ. Beklesen⁽²¹⁾yegidi yāḥud ehl-i beytüñ üzerinde iki yüz adam bekci gerekidi, didi. Dāvūd eyitdi: Yā Evyāşer, olan oldı.[17 a] ⁽¹⁾Atamsa öldi. Şimden girüsin göre secdeye yüz uralum. Sen seyyid-zādesin, Hārūn neslinden ve Yūsuf aşlından⁽²⁾sın. Sen gel kerem kıl, Ḥağ’a tevekkül eyle gör kim ol harāmilerün ‘ağabince varub cenk itsek anlara zafer bulavuz,⁽³⁾kavmi kabilemüzi alavuz mı? Didi. Dāvūd eyle diyecek ol dem Evyāşer dağı ol harām bizden geyüb pāk şudan abdest⁽⁴⁾alub Ḥağ’a ta‘ at cān dilden Rabbi’ne münacāt eyledi. Nidā-yı ulūhiyyet geldi kim yā Evşer! Var Dāvūd’a de gil kim ehl-i beytin⁽⁵⁾bize işmarlamadı. Biz anuñ kavmi kabilesin düşmāna virmezdük. Ol harāmileri aña göndermege revā görmezdük. Amma kim⁽⁶⁾cün böyle oldı, varub ol harāmilerle cenk eylesün. Nuşret anuñdur ve anuñ ehl-i beytine el yuğatmaduğdur. ⁽⁷⁾Eyle olsa Evyāşer ol nidā-yı ulūhiyyeti kim işitdi, secde şükr idüb gelüb Dāvūd’a ne kim işitdise Allahu Te‘ālā’⁽⁸⁾nuñ emrini beyān itdi. Dāvūd şād olub hemāndem ol altı yüz kişiyle ol harāmilerün ardların sürüb getdiler. Bir⁽⁹⁾derbende gelüb yetdiler kim ol derbendün adına Becānşür dirleridi. İki cānibi yüce tağ ortasından ağardı.⁽¹⁰⁾Derbend başına gelincek bir kişi gördiler turur ağac ardında gizlenmiş oturur. Dāvūd hükm eyledi, bir kaç kullar⁽¹¹⁾ol kişi Dāvūd’a getürler. Dāvūd buyurdi ol kişinüñ öñine biraz koz, üzüm, zeytun, etmek, peynir getürdiler.⁽¹²⁾Ol kişi dağı ol ta‘amlardan yidi, çarnın toyurdi. Andan Dāvūd aña didi kim: Sen ne kişisin, çanden gelür kande⁽¹³⁾gidersin, bu arada turub nidersin? Didi. Ol kişi dağı didi kim: Ben ol harāmilerün başı Kays’uñ kulıyam ki⁽¹⁴⁾Dāvūd’uñ ehl-i beytin urdi ve atası İşā’yı öldürdi. Uş bugün şubḥdem bu derbendden gecüb getdiler. Ben yayan⁽¹⁵⁾çaldum, yoruldum gidemedüm. Yoldaşlarumdan ayrıldum. Dāvūd aña didi kim: Ol Dāvūd

benüm gel baña ol kişileri ħarā⁽¹⁶⁾mīleri baña göstergil, ħulağuz ol, benden eylük vefā göresin, didi. Ol kişi didi kim beni öldürmeyecek ol⁽¹⁷⁾ ahd eyle kim saña ħizmet ħılam, ol ħarāmīlerüñ üzerine iledem, didi. Dāvūd ‘ahd eyledi kim öldürmeye. Pes ol kişi⁽¹⁸⁾dağı Dāvūd’a ħulağuz olub öyle zevāinde atlara binüb getdiler. İkinci zevāli olıcağ ol derbendüñ öte⁽¹⁹⁾ucına yetdiler. Dāvūd nazār ħılıb gördi kim ol ħarāmī odlar yağub ħonub oturmışlar. ‘Iyş u nüş itmege⁽²⁰⁾meclis aletin ortaya getürmüşler. Andan Dāvūd ol altı yüz adamuñ iki yüzün begler begisi ‘Avā’yile ħarāvül⁽²¹⁾eri ħoyub dağı ol dört yüz erile altı ħarındaşlarıyla atlara suvār olub getdiler. Dört bölük olub[17 b]⁽¹⁾ol ħāfil oturan leşkerüñ dört yañasından ħılıc ħoyulub ħılıc ceküb cenk itdiler. Ol ħarāmīlerüñ yaturğan⁽²⁾yağı geldügin görüb atlarına binince Dāvūdiler irişüb ħarışub ħılıc irişüb dört biñ er ħılıcdan gecirüb⁽³⁾baş‘ün itdiler. Kimisini öldürüb kimisin dağı ol ħays ħarāmīyle diri tutdılar. ħağ Te‘ālā nuşret virdi kim cümlesin⁽⁴⁾tağıtdılar. Andan Dāvūd ol ħavmüñ şınuğın kim gördi malların rızğların evlerin illerin urdı. Yedi gün⁽⁵⁾temām ol ħarāmīlerüñ ili icinde gezdi. Köy il ħomadı yıkdı, yağdı, ħāret ħasāret eyledi. Andan şöñra⁽⁶⁾ne ħadar mal rızğ ellerine girdiyse gelüb ħarāvül erine kim yetdiler. Ol dört yüz kişi ulaşdılar, pāy bir itdiler.⁽⁷⁾Ol dört yüz kişi ol iki yüz ħarāvül erine ħarāvül serverlerine nesne virmemek itdiler. Birbirine ħāyet incindiler. ⁽⁸⁾Āħıbet Ġavā kim anlaruñ begler begisiydi, Dāvūd’a ‘arż idüb söylediler. Dāvūd cümlesin altı yüz pay ħılıb⁽⁹⁾tağsim itdi. Bir kişi ħomadı, berāber üleşdürdi. Cümlesi Dāvūd’a du‘ā ħıldı. ħara pāy kim dirler, ‘ādet durur ol zemāndan⁽¹⁰⁾bu devre dek Dāvūd’dan ‘ibāret ħaldı. Nazım:

KIT‘A

(Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün)

Nağl-i Loğmān bu durur kim nīk rāy

Ol devürden ħaldı añla ħara pāy

‘ Ādet-i gāzī budur k̄anūnile

Pāy u taḫsīm eyleyeler kış u yay

1) Kışsa-yı Tālūt Peşimān Şoden Ez Günāhān ve Tevbe Taleb Kerden

Hakīm qavlince cūnkim Dāvūd’a Haḫ Te‘ālā’nuñ⁽¹³⁾ ināyetiyle, Dāvūd’uñ kuvvetiyle ol ḫarāmīleri kim öldürdi, ehl-i beytin kim ḫalāş kılub malların kim aldurdi; andan⁽¹⁴⁾ dönüb Qays ḫarāmī babası İşā maḫberesine getürdi ve depeletdi. Qanın yir yüzine sepeletdi. Andan şoñra Dāvūd⁽¹⁵⁾ gelüb Ḥürün ḫişārında qarār kıldı. Bizüm kışsamuz ol yañadan Tālūt’a geldi. Tālūt daḫı Dāvūd’ıla barışdı gitdi.⁽¹⁶⁾ Qudse gelüb qarār itdi. İtdügi işlere peşimān oldı, tevbe kıldı, inşāfa geldi. Ol itdügi günāhlar icün⁽¹⁷⁾ ağlarıdı. Gözleri yaşı Nil Aras bigi çağlarıdı. Zirā kim Tālūt ol qadar qan itmişidi. Dāvūd’ı öldürmegil diyenüñ⁽¹⁸⁾ qanın döküb başın kesüb incitmişidi. Zirā kim eger zāhid ‘ābid zākir evliyā vü etfiyā ve eger derviş gedā kim⁽¹⁹⁾ olursa Dāvūd’a dostlık kılursa depelerdi. Qanın yiryüzine sepelerdi. Mecāl virmez öldürürdi. Tā kim bu fesādile⁽²⁰⁾ benī İsrā’il icre zāhir oldı, qattallıgıla māhir oldı. Kimsenüñ aña söylemege t̄āqati qalmadı. Zirā kim Tālūt beğāyet⁽²¹⁾ yavuz bahādur er idi. Bir başına yaluñuz bir leşkeri şıyarıdı amma kim Tālūt’uñ zulmi adam öldürmesi aña irişdi kim[18 a]⁽¹⁾ Hārūn neslinden bir ḫātun kişi varıdı. Dāvūd Haḫında bir söz dimiş kim Tālūt’a Dāvūd’a eylükden gayrı nesne⁽²⁾ kılmadı. Dāvūd’uñ eylugin bilmedi, didi. Ol ḫātunuñ sözün Tālūt’a naql eylediler. Andan Tālūt buyurdi kim ol⁽³⁾ ḫātunı getürdiler. Cūnkim ol ḫātun icerü girdi. Ol ḫātun ism bilürdi, oqudı. Tālūt’uñ üzerine üfürdi.⁽⁴⁾ Tālūt aña cevāb idemedi. Tālūt’uñ qarşusunda bir Ḥabbāz varıdı kim cellād idi. Hem itmecilik iderdi. Tālūt’uñ⁽⁵⁾ ḫizmetine giderdi. İlerü gelüb Tālūt’a dilek kılub ol ḫātunı ḫalāş kıldı. Bu bir ‘ālemde ḫātundur; kāmile, fāzile,⁽⁶⁾ zū-finūndur. Öldürmegil, vaḫt ola kim saña gerek ola. Senüñ daḫı ‘aḫıbetüñ kim ne ola, didi. Tālūt Ḥabbāz’uñ sözün⁽⁷⁾ t̄utdı, evine iletdi. Pes andan şoñra Tālūt kim tevbeye gelüb inşāfi ki kıldı, ağlayub günāhına peşimān oldı. Ol qadar⁽⁸⁾ zārılıq kıldı kim Tālūt’uñ zārılıgın kim

işitdiler. Yirdeki hūş, gökdeki kuş işidüb Tālūt'a teraḥḥum⁽⁹⁾itdiler. Tāc u taḥtın ulu oğlu Yuḥnās'e işmarladı. Kendüzi tāc u taḥtı milk ü saltānatdan el ceküb genci i ḥalvetde⁽¹⁰⁾oturub seccāde üzre diz çöküb Ḥaḳḳ'a münācāt kıldı. Günāhına tevbe idüb kefāret dilerdi. Tā ḥattā kim⁽¹¹⁾ol seksen kişi kim Hārūn neslinden idi. Aḥī Melih'le kim öldürmiş. Dāvūd'uñ ḥārimīye başlarun öldürmişdi.⁽¹²⁾Anlaruñ ḳabürlerin üzerine vardı. Ol ḳadar efgān ḳılub āh iderdi kim cihān ḥalkı Tālūt'uñ āhından efgānından kim⁽¹³⁾işitdiler. Beḡāyet teraḥḥum ḳılub Tālūt'a teraḥḥum itdiler. Bir gün yine Tālūt şubḥıdem ol zāhidlerün maḳberesine geldi,⁽¹⁴⁾üc dört gün ol ḳabur icinde efgān zārılık kıldı. Bir gice Aḥī Melih düşine girdi, ḥāl diliyle cevāb⁽¹⁵⁾virdi kim eyitdi kim: Ey Tālūt zālim! Bizi bī-günāh depeletdün, ḳanumuzı yiryüzine sepeletdün. Öldürmegile ḳomadun⁽¹⁶⁾buḡūr maḳberemüz daḥı incidürsin, nevḥa efgānile ḳocundurursın. Eger günāhına tevbe şorarsañ bir mürşid⁽¹⁷⁾kāmile irişi gör, derdüñe dermān günāhına tevbe var mı şor, ḥizmetine yetişi gör. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

235 Saña mürşid olmayınca pādişāh
Aşşı ḳılmaz eyledüğüñ āh vāh

İre gör mürşid üzerine _ol mürid
Tā ki saña raḥmet ide ol İlāh

i) Kışsa-yı Tālūt ve Hātun-ı ‘Ālim Cevāb Dāden-i İsmū’il ‘Aleyhi’s-Selām

(20) Lokmān ḥakīm ḳavlince Tālūt Aḥī Melih ḳabrinde bu nidāyı kim işitdi, vāḳı‘ āsında gördi. Daḥı ziyāde āh efgān⁽²¹⁾ göge irgürdi, ğuşşası artdı. Zārısı cihānı tutdı, tā kim ol Habbāz cellād ḳatına geldi. Daḥı Tālūt’ı esirgedi, [18 b]⁽¹⁾ teraḥḥum ḳıldı. Didi kim: Yā Tālūt, iy melik-i zemān! Saña ne vāki‘ oldı kim kendü melāmet ḳılduñ, ḥüznile olduñ? Tālūt⁽²⁾ didi kim yā Habbāz, nice efgān itmeyem ki neyleyecegümü bilmezem. Bu günāha tevbe var mı yoksa bilmegicün bir ‘ālim bulmazım,⁽³⁾ derdüme dermān ḳılmağa baña mürşid ola, didi. Habbāz didi kim: Yā melik-i zemān! Hic bilür misin ki mişlüñ neye⁽⁴⁾ beñzer? Tālūt didi kim bilmezem, fikir daḥı ḳılmazam, didi. Sen söylegil benüm ḥālüm nedür, baña taḳrİR eylegil, didi.⁽⁵⁾ Habbāz eyitdü: Senüñ mişlüñ Daḥḥāk-ı nā-pāka döndi kim yatsu vaḳtinde gelüb bir köye yitdi. Nāgāh ol vaḳt⁽⁶⁾ bir ḥurūs ötdi. Daḥḥak-ı mārı ol ḥurūsun ol vaḳtsiz ötdügin görüb ḥükm eyledi. Ne ḳadar ḥurūs⁽⁷⁾ varısa boğazlatdı. Cünki gice oldı, Daḥḥak-ı nā-pāk ḳapucı başına ışmarladı kim ḥurūs ötdügi vaḳt beni uyandırāsın⁽⁸⁾ kim yola ḳonulavuz, seḥer vaḳti oluncaya dek menzīl alavuz, didi. Ḳapucı başı didi kim: Yā şāh-ı cihān! Köyde ötecek ḥurūs⁽⁹⁾ ḳalmadı, didi. Boğazlatduñ, ḥurūs mı var kim öte? Ḥurūs ḳande ötiser ki baña tenbīh itdüñ, didi. İmdi sen daḥı⁽¹⁰⁾ yā Tālūt, şāh-ı ‘ālem! Zāhid ü ‘ābid ḳomadüñ, helāk yirlerini ḥāk eyledüñ. Ḳıyāmetde şorusın viresin. Daḥı şimdi⁽¹¹⁾ ‘ālim dilersin kim tevbe şorasın. Tālūt ol sözi daḥı kim işitdi, derdi ğuşşası daḥı ziyāde oldı, efgānı⁽¹²⁾ artdı. Az ḳaldı kim helāk ola. Tā kim bunuñ üzerine rüzigār ki gecdi, Tālūt ne yimek yedi ve ne icmek icdi.⁽¹³⁾ Bir gün Habbāz aña teraḥḥum ḳılub eyitdi kim: Yā Tālūt şāh, iy şehensāh seni bir ‘ālime delālet ḳılaydum amma kim ḳorḳaram ki anı⁽¹⁴⁾ daḥı öldüresin, başın gövdesinden ayurasın. Tālūt yok öldürmezem, ziyān daḥı ḳıldurmazam. Habbāz aña eyitdi kim⁽¹⁵⁾ ahd itdi kim öldürmeye, ziyān degürmeye. Habbāz Tālūt’a ol ‘ālime ‘avratdan ḥaber virdi kim Tālūt anı öldürmek⁽¹⁶⁾ dilemişdi, istemişdi. İsm okuyub Habbāz daḥı dilek ḳılub şāyed gerek ola diyu elinden almışdı. Tālūt⁽¹⁷⁾ didi kim: Gel imdi beni aña ilet gel senüñle varalum, benim bu günāhlaruma tevbe var mı görem, su’al idem, didi.⁽¹⁸⁾ Yirinden

 urub  abb az ikisi ol  atunu   apusına geldiler kim ol  atun a lına  sm 'il
 peygamberu  'aleyhi's-sel m⁽¹⁹⁾ atunıydı. K mile idi. Tevr t ezber okurdu,
 ma' n sın virürdi. '  kile idi.  sm-i a' z am dağı bilürdi.  zerinden⁽²⁰⁾ az yı du'  
 ile def' kılurdu. Pes T l t  abb az' ile kim getdiler, gelüb ol  atuna yetdiler. Bug r
 T l t' ile  abb az kim  apusına⁽²¹⁾irdi, na ih t viridi. Didi kim: Y  T l t  ah!
 Senden ol  atun  or uben senden  ndin vereyim, bulu ayım.[19 a] ⁽¹⁾Senün
 gelduɡunden a a vireyim haber, didi. T l t  a ra  alub otur, didi.  abb az icer 
  atuna girüb sel m viridi.⁽²⁾Ol  atun dağı  abb az' ı bilüb ' aleyk alub ' izzet eyledi.
 Andan  abb az ol  atuna söyledi didi kim: Y   atun, benüm senün⁽³⁾ atu da ulu
 minnet m yok mıdur kim seni T l t' u  şerrinden  urtardum az d oldu ,  atuma
 aldum bunca vakt d r kim⁽⁴⁾benümle  on ulık idersin. Benüm eyl gim dağı bild n.
 Ol  atun didi kim: Ne' am, sen ba a co  eylük  ilub durursun. Men dağı
 sa a⁽⁵⁾ iluram.  abb az didi kim bu gün benüm dağı senün  atında bir  acet m
 vardır. Melik T l t' ı senün  atu a getürdüm,  apu da⁽⁶⁾oturur. Senden anı  orar
 ki hic bu g n hlarına tevbe var mıdur, bild re. Y   ud yok mıdur anı  aldurasın,
 didi.  abb az⁽⁷⁾eyle diyicek ol  atun T l t gelduɡin işitdi, oturduɡı yirden yire
 düşdi. U  ı gitdi,  unki zem ndan  o ra⁽⁸⁾' a lı girü başına geldi.  abb az didi kim
 sa a ne oldu kim T l t' dan beyle  or arsın? T l t seni öldürmege gelmedi ve
 sa a⁽⁹⁾yavuz  a d dağı  ılmadı. Bil kim sa a anı  ora geldi kim bu itdügi
 g n hlarına tevbe ola mı,  a  Te'  l  T l t' a ra met⁽¹⁰⁾ ıla mı? Ol  atun eyitdi
 kim: T l t' u  g n hı co dur, itdügi  anu  nih yeti yo dur. Ben a a tevbe v rın
 bilmezüz, c re dağı⁽¹¹⁾ ılmazam. Velikin  sm 'ilün ' Aleyhi' s-sel m  abrine
 varayım, işaret olur göreyim, didi. T l t,  abb az, ol  atun  c  bile⁽¹²⁾getdiler,
 Örme şehrine  sm 'il' u n ' aleyhi' s-sel m  abresine yetdiler. Andan ol  atun iki
 rek' at nem z kıldı. Ol gün t  a  am⁽¹³⁾olinca nem z kıldı. Dağı nem zdan f riɡ
 olıca , ol  atun el du'  aya götürüb: Y   sm 'il peygamber, deyüb caɡırdı.
  a ⁽¹⁴⁾Te'  l ' nu  emriyle  abr acılub ba ından  opra   a ılub  abrinden  sm 'il
 ' aleyhi' s-sel m  uru geldi. Gözlerin acub n zar kıldı.⁽¹⁵⁾Ol öcünü anda gördi kim
 T l t,  atun,  abb az bunlara didi kim:  al n z nedür,  ıy met mi  opdı? Diyüb
  ordı. Ol⁽¹⁶⁾ atun didi kim:  ıy met  opmadı, likin T l t senden  orar kim a a
 tevbe var mıdur, y  uz yok mıdur?  sm 'il didi kim⁽¹⁷⁾T l t' u  g n hı co  mıdur,

benden sonra ne işledün ne kıldun kim baña tevbe şormağa geldün? Tālūt⁽¹⁸⁾didi ki hic bir iş komadum ki itmedüm. Amma ki adam qalmadı kim ben an incitmedüm. Uş geldüm tevbe taleb iderem. İsmü' il 'aleyhi's-selām⁽¹⁹⁾didi kim: Yā Tālūt, Haq Te'ālā senden incindi, seni yerdı. Senün saltanatun Dāvūd'a virdi kim saña eylük itdi sen⁽²⁰⁾aña yavuzlık söyledün. Senden Allah Te'ālā bızār olubdurur. Ol günden kim sen Tālūt ol zāhidleri helāk⁽²¹⁾qılubdurur amma kim saña andan artuq tevbe bilmezem ki qacoqlun varise yirunden turasin, bilence Allah alub [19 b]⁽¹⁾Allah Te'ālā yolına gāzāya varasin, bu memleketünü terk idesin, kāfire varıcaq evvel senden ön kılıca cenge, āhenge⁽²⁾evvel oqlanlarunu dutasın ki muqātile idüb depeleldüğünden sonra sen dağı muqātile kılasın. Tā kim⁽³⁾Allahu Te'ālā dağı oqlanlaruna şehid olmaq mertebesi hāşıl ola, günāhuña kefarete bulasın. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Hażretünü azdurubdur şāhā şeytān-ı ' abid

Ol cihetden eylemişsin bunca qanı yā Yezid

Tevbe yoqdur saña qa' ā itmeyince sen gāzā

Raħmeti Haq'dan dilerseñ var şehid ol var şehid

j) Kışsa-yı Cenk Tālūt ve Qavm-i ' Ameliqa

Haķim qavlince İsmü' il 'aleyhi's-selām şöyle diyüb dağı⁽⁶⁾qabrine girüb medfün oldı. Tālūt dağı Habbāz'ile dönüb ol hātunun evine geldiler. Ol gice hātuna konuq oldılar.⁽⁷⁾Ol hātunun dağı dünyalıkda bir inecügi ve bir dağı

buzagısı vardı, ol buzağucuğı boğazlayub biryān kılub⁽⁸⁾Ṭālūt'a Ḥabbāz'ile yidürdi. Cün yārindesi oldu, Ṭālūt ol üç oğlını kırtına kığırdı. Geldiler, ataların melül buldılar. ⁽⁹⁾Eyitdiler: Yā melik-i zemān! Nicün melül olursın, yine ḥālūñ söylegil, derd ü zevālīñü şerḥ eylegil. Ṭālūt didi kim ben oda düşdüm yanaram,⁽¹⁰⁾öyle kim oda yanmağda meşğulam ve yanaram. Fenā dem elūñüzden gelür mi kim beni oddan ḥalāş kılasız, benüm alkışum alasız? Didi.⁽¹¹⁾Ṭālūt eyle diyicek oğlanları didiler kim: Ḥalūñ söyle bilelüm, elümüñden gelürse cāre kılalum. Ṭālūt dağı İşmū 'il'ūñ⁽¹²⁾ğazāya var didügin söyledi. Şehīdlik mertebesin takrīr eyledi. Oğlanları didiler kim ğazāda biz ölüncek sen dağı ölür misin,⁽¹³⁾ölmege rızā virüb şehīd olur mısın? Ṭālūt didi kim ne' am, siz öliceğ ben dağı ölürem, siz şanmañuz kim şoñunda sağ⁽¹⁴⁾esen kıaloram, didi. Dağı ğazā yarağın kıldılar. Nite Ṭālūt'uñ üç oğlı dağı Yuḥanāntin Ezīnā dü meliki didiler kim cün⁽¹⁵⁾sen kendüzün helāk itdürdükden şoñra bize senüñ öñüñde ölmek yıkdür kim senüñ şoñuñda kılavuz⁽¹⁶⁾eger kim ğazāya teveccüh iderseñ cenk icre olavuz, didiler. Andan Ṭālūt dağı ol üç oğlı dağı göñül ḥūşlığıla⁽¹⁷⁾ğazā yarağın gördiler. Ne kıadar bahadur serverleri varise cem' idüb getürdiler. 'Alemler getürdiler kim ol⁽¹⁸⁾yire gel Bū' de dirler, ol şahrānuñ 'Amīķ deresi içre ṭabl kös ceküb yigirmi dört biñ er alub Feleşīn⁽¹⁹⁾ırmağına gelüb şu kenārına kim irdiler. Ol vağtdı kim ol ṭarafdan Aḥīş Māğūḥ dağı otuz altı biñ er cem' idüb⁽²⁰⁾leşker ceküb gelüb bunlaruñ muķābelesinde kıonub ṭurdılar kim Ṭālūt ol çerīden ğāfil⁽²¹⁾idi. Amma kim ğazāya gitmegin küffār cengini Ḥağ'dan dileyüb geldi kim şehīd olaydı. Čünkim ol iki leşker birbirine[20 a] ⁽¹⁾yetdiler. Muķābil mu'ārız olub kıonıcağ iki yañadan yedi sekiz biñ er kıarāvül kıoyub yetdiler. Čünkim ol leşker ⁽²⁾iki cānibden kıarār kıldı. Ol gice gecüb 'ale'ş-şabāḥ kim oldu. Nağım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Şubh-ı şādık cünki başın kaldırur

Şemsi nūrı 'ālem içre tıldurur

240 Çün münevver oldı çarhına tıbağ

Yir yüzini bizedi zerrin ve tarağ

⁽⁴⁾Neşir: Hākīm kavlince cünkim ol gece gecüb sehergāh yetişdi murğu cerağ dile gelüb berr ü baħr içre çün kim ötüşdi, ⁽⁵⁾iki cānibden iki leşker birbirine muğābil oldı. Ol yañadan 'Ameliķa halkı yürüdi, bu cānibden Tālūt çerisi yürüdi. ⁽⁶⁾Amma kim çerisi aħiş çerisi uşağı ve irisi bir 'araşātile geldi kim nite otuz altı biñ dörder kaşlu 'iķāb acub⁽⁷⁾pülād per açub cebe cevşen giş kırbān çağşeşmesi at tayınağından yirler egilmiş, taş felek gümlemiş. Şöyle kim kendüler⁽⁸⁾çerisinün gülüsü maħv olmuş. Benī İsrā'ıl melikleri Tālūt'ıla ol 'azīm leşkeri göricek bildiler kim kāfirler bunlara⁽⁹⁾gālib olacağdur kim İşmū'il'ün didügi rast gelüb şehādet mertebesin bulacağdur. Pes Tālūt oğlanlarıyla gāzā⁽¹⁰⁾yolına cān u dilden cenk itmege kaşd itdiler. Benī İsrā'ıl dilāverleri birbirin din yolına gayret kılub cenge āhenge⁽¹¹⁾cehd itdiler. Pır ü pelenk şir ü nehenk bigi egreşdiler, gümreşdiler. Sergerdān serverler giryu kılub dümen çerisine⁽¹²⁾sil 'azīm leyin gürlüyü gümlüyü irişüb kırişub uruşdılar. Şancışub sīneler suñuşdılar. Gürz-i şaluķla⁽¹³⁾tarağ tarağ döğüşdiler. Başlar ħurd kılışdılar, tığ u teberle başlar bicişdiler. Tuş tuşa ecel kıuşın atışdılar. Kalkān⁽¹⁴⁾sīnelere döşetdiler, kemendler atışub aşāğa yukaru birbirin sürişdiler. Kāh 'Ameliķa kavmi gālib gelüb benī İsrā'ıl'i⁽¹⁵⁾kırurdu, şancağına iltürdi; kāh benī İsrā'ıl kavmi daħı gayret kılub kılic şalub 'Ameliķa kavmin şancağına varınca kırardı. Bir⁽¹⁶⁾acāyib

cenk ola, zemîn zemân çarḡ-ı gerdân incılayın nebesd tırur mıdı? Felek daḡı ancileyin cenk görmedi.⁽¹⁷⁾Nite, Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Cünki leşker iki cānib tırdılar

Gözlerişle el kılıca urdılar

Başladı merdān olan baş acmaḡa

Gözledi nā-merd olan yol kaçmaḡa

Pehlüvānlar gözedür meydān icin

Tersine döner muḡanneşler kıcın

Ṭas çarḡı çıñradurdı kös ḡarb

Kāv u māhı inledürdi ḡarb u ḡarb

245 İtdi cenk ancileyin tıt özi

Ṭoldı düşmān başıla ḡākūñ yüzi

Ḥāk ayakdan tozuben getmişidi

Yiryüzin adam leşi dutmişidi

Bir ‘acāyib cenk iderdi ol çeri

Kār qalubdı ulu içresi diri

[20 b] Diñle imdi şāh-ı Tālūt özin

Vir şalāvāt acuben cānuñ gözin

k) Qıışa-yı Şehid Şoden Tālūt-ı Ferzendān Bedest-i Küffār

(2)Hakīm qavlince cünkim öyle zevāline dek āhenk oldı. ‘Āqıbet Tālūt’uñ üç oğlı ol cenkde şehid oldı.(3)Kāfir çerisi gālib geldi. Tālūt leşkeri hezimet buldı. Tālūt erleri kuşquna kuvvet diyüb kaçdılar, āb-ı(4)rüyıları yire şacdılar. Amma kim Tālūt kaçmadı, hemān ‘alemdārile qaldı. Ol üç ođlınuñ ölüsün kim gördi,(5)kadid olub guşşadan qanı qurudu. Adam leşinden ol şahrā ici tağa döndi. Qan aqub ırmağa Ahiş Māgūh(6) Tālūt’ı bulub cevresin alub Tālūt dağı ölecegin bildi. Dönüb ardında duran silahdār qolına didi kim elündeki(7)qılıccla benüm başımı çal kim sünneti puta tapucı kāfir elinde ölmeyevüz. Ol qul didi kim ben mevlāma qılıc şalmazam, günāh-ı(8)kebāyire girmezem. Tālūt gördi kim öldürmez, düşmān dağı az qaldı kim kendüzün öldüre başın aldura; kendünün(9)qılıcın cıqardı. Dağı atından inüb qılıcınıñ yalmanı üzerine düşdi. Qılıc yalmanı arqasından cıqdı, qan sil olub(10)aqdı. Tālūt ölicecek ol silahdār qul dağı ol hāli kim gördi, def’i ol dağı kendünün üzerine(11)düşdi, cān virdi. Tā kim ikisi dağı öldi. Düşmān gelüb ölü buldı. Andan oğulları başlarıyla Tālūt’uñ başın(12)kesdiler, terkiye aşdılar. Dağı götürdiler kim Ahiş Melik nazarına götürdiler. Ol dağı ol başları Tālūt’uñ(13)hazinesinle Cālūt’uñ oğlı Sührāb’a gönderdi kim şāh bile Tālūt’ı öldürdüğine beşāret ola. Andan ölüsün(14)dağı buyurdı, götürdiler. Beytinān qal’asınıñ önünde bir mağara varıdı, anda gömüb ahret menziline yitürdiler(15)ve andan sonra Tālūt’uñ hazinesin definesin malın tavarın ne kim varise ‘Uşirrūş hişārında kodılar(16)kim muhkem hişārıdı. Andan sonra bu Ahiş bin Māgūc Tālūt’ı helāk

idicek bir qadem dağı gitmedi.⁽¹⁷⁾Dağı bir memleket qaşdın kılmadı, hemān dönüb Sührāb'a varub eline giren malı teşlim kılub yanında hāş oldu.⁽¹⁸⁾Ṭālūt'un öldüğine şāzılıq kıldı. Amma kim bu benī İsrā'il kavmi ölüsün ol mağarada duğın kim bildüm, varub uğurlayub⁽¹⁹⁾aldılar. Vücüdün getirüb başa hişārında cıqub kaçdılar, oda yaqdılar. Velākin kemükleri yanmadı. Alub bir yirde⁽²⁰⁾gömdiler, üzerine tobraq yumdılar. Amma kim sebep қазиyye buyıdı kim ol ' Amaliqa kavmi bir ulu mesih kimesne ölse gevde⁽²¹⁾sin yire gömüb anuñ maqberesine taparlarıdı. Bāıl yola şabub Haq cānibine qapu yaparlarıdı. Ol cihetden varub[21 a] ⁽¹⁾gevdesin uğurlayub getürdiler. Ol kemükleri gömdükleri yire yitürdiler. Bir qara tabut qapusından taş üzerinde⁽²⁾tarih yazdılar. Pülad tıgıla qazdılar, tā kim Ṭālūt ne vechile cenk itdügin beyān Haq Te'ālā yolında ne tarikile gāzā kılduğın⁽³⁾nişān itdiler kim şoñra gelenlere tenbih ola. Anlar dağı bāqi qalmaduğın eger Ṭālūt ve eger Cālūt'dur; qamusı ölse gerek⁽⁴⁾ten(i) bād u hāk olısar gerek. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Qanı Kayşer qanı yā Behrām-ı Gür

Kellesi yir içre yatur şāhā gör

250 Gel haqıqat gizlü qarha beqā

Haq bilür ki bunda yoq qat' ā beqā

Cün cihānı yaradandan bi didi

Besle biçer dağı dünyā bī didi

Dil verin dünyāya ḥānum serseri

Sīni çre yatur uşda serseri

Ger Süleymān daḥı olsa tācidār

Başuña mevt urur āḥir tācidār

Dün aña ki çākeridi mūr u mār

Şāha yatur yirün içre tārūmār

255 Şāh Muḥammed nice biñ yüz

Sini içre çodı ḥānum bilki yüz

Çanı sulṭān İldırım Ğāzī Murād

Devlet aña virmişiken çoç murād

Cümlesini yidi şāhā şonra yir

‘Ādiliseñ ḥāki ögme līk yir

Çanı ‘Oşmān ol şehiken devranuñ

Cismini ḥāk itmedi mi devrānuñ

Çut kim özüñ Zāl’uñ olur Rüstem’i

Nef i nākī oluser sin Rüstem’i

260 Her ki bilür Һazretüni ol alur
Һazret-i Һaқ'dan nitesi dür ölü

Zirā şol kim uҺrevinüñ eridür
Қalbi anuñ arı şudan arıdur

Ol ölüncek yā bilişdür yā Һu yād
Һayr ile Һayli kişi eyleye yād

Һayrile kim olur Firdevsi bil
Bulur āҺir cennet-i Firdevsi bil

1) Dāsītān-ı Temşilāt-ı Nefs-i Cüden Der Fevāyid-i 'Akl

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Eyledümse dāsītān menķül men
Ben muҺaққақ söz diyem ma' ķülse

265 Güş idenler kıla taҺsīn özüme
Eyleye yüz āferīn bu sözüme

Milk-i ʿālemdür meşelde bu cesed
Nefs olur Cālūtīler ider Һased

Ol ʿ Amālīķ leşkeridür bī-gümān
Nefs-i emmāre Һuvāsı pāk ü cān

Buĥl u kibr ü kin şehvetdür temām
Һavş-ı aʿ mālī Һabīħa iy hümām

Şāh-ı Tālūt idi levvāme daĥı
Kim mülevven Һabʿ olur ğāyet aĥı

270 Kāh fāsıķ kāh ʿ ābid durur ol
Kāh münāfiķ kāh muvaĥĥid durur ol

Kāh zālīm kāhı ider ʿ adl u dād
Hemcü Tālūt özi böyle eyle yād

Kāh olurdı eyleridi ʿ adli ol
Kāh iderdi ʿ ilme ğāyet pür-uşul

Kāh Dāvūd iderdi Һaşdı hem
Kāh dostı olmaķ ister muĥterem

Fi'l-meşel Dāvūd idi aňla ' aqıl
[21 b] Ne dururdu Ʀālūt'a idüb naqıl

275 Ʀatmadı Ʀālūt'a itmedi ' amel
Nefs-i emmāre irgürübdi pes hālel

Ger bu nefsünden dilerseñ sen necāt
' Aqlile dāniş müdāmī pāk ü zāt

' Aqluña uyub sözile qıl ' amel
Tā ki nefsünden yitişmeye hālel

Nefs-i emmāre durur bir ejdehā
Degme cān olmaz şerrinden bes rehā

Ger şerrinden isteseñ anuñ hālāş
Hāq katında olmağ isterseñ de hāş

280 ' Aqluñile fiqr qıl aqvāliñü
Eyle şālih cehd idüb a' mālini

Nefsüñi işlāha getür tāt at it
Kim hāqīkat nefsüñ olur hāk it

Bu ħalāyıkdan kesil Ĥālık gözet

Bu ‘alāyıkdan kesil Rāzık gözet

Nuṭqını Firdevsi’nüñ diñle temām

Vir şalāvāt Muştafā’ya hem selām

m) Der Beyān-ı Meclis-i Āḥar

KASİDE

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Ḥaḳḳ’a minnet eglesün her ħāş u ‘ām

Oldı otuz yidi meclis uş temām

285 Ḥüsrevā neşrin didüm Şir’in anuñ

Naşmın itdüm aḥsen ü emlaḥ kelām

Gel ecel mühlet virürse yā emir

İrgürürse irteye Rabbü’l enām

On ikinci cildi daḥı eyledüm

Şerḥ idem ġāyet ġarāyib ħuş beyān

Sözine aḥsenet diyu ben sāmi‘ān

Qıla yüz biñ āferīn biñ renām

Bu Süleymān-nāme mişli bir kitāb

Söylemedi kimse bilüñ yā imām

290 Yā ḥu var Firdevsī mişli pür-hüner

Yā ḥu var şı‘ri bedel zībā niḫām

Kirec zer-veş zer dürdim ben faḫīr

Līk sözümdür ‘azīz çün mīm ü ḥām

Gerçe lā-ğarbi şıfat ince uzun

Līk sözümdür mükerrerrem ḫandutam

Hem ğalat didüm benem kemter kemīn

Ḥāk-pāy-ı kāmīlānum ben ğulām

Umduğı Firdevsi’nüñ sizden du‘ā

Kim du‘āya intizāram şubḥ u şām

295 Kim du‘ādan yād iderse bir nefes

Dū cihānda eylesün Ḥāk şād kām

İy Ğanī Cabbār ü ‘ālem zü’l-celāl
Vey Muheymin Ğāfir ü Hālķ temām

Pādişāhsın lā-yezel ü bī-bedel
Kullaruña viricisin şonra kām

Cürmi coĝ Firdevsi’nüñ eyle ‘afv
Rūzi kıl Firdevs ola aña maĝām

Fā’ ilātün fā’ ilātün fā’ ilāt
Vir şalāvāt Muşafā’ya yā hümām

3. Süleymān-nāmenüñ Otuz Sekizinci Meclisinüñ Zikrindedür

GAZEL

(Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün)

300 Sāķiyā gel vaĝtidür el ur bu dem cām-ı Cem’e
Dem bu demdür bāde nüş it kārım dı bir dem deme
Faşl-ı güldür bitdi lāle ‘andelib ider nevā
Taş degülsin taş cüş it cāndan eyle zemzeme

Yār u devlet saña yāriken şalma bu günün yārına

Cām-ı Cem tut çāre oldur cāmınan def i ğama

Cün felek döner gecer ʿömr-i ʿazīz itme hayf

Bir leb-i şīrīn tudağı hüsrevāne em eme

Cām-ı Cemşīd ele algıl zāt-ı hurşīd eldeken

[22 a] Göziñü çarḡ eylemedin sedde hālūñ cam cama

305 Nice biñ Kāvus şalub cāha devr-i aḡmerin

Coḡ Süleymān dost yirine eyleyübdür ḡamḡama

Biñ biñ İskender ruḡāsın zulmet icre dehr olub

Nice ʿİsī hay ḡılubdurur ḡafa-yı cümcüme

Cün felek hāli budur söylegil Firdevsi kim

Zemzemeyle cūş iderdi sözüñ irse zemzeme

Nola mūriseñ süḡanda di Süleymān'dan ḡaber

Hüdhüd ol Belḡıs sözin di saḡın ü ḡam yime

ḡaḡ'a ümīz dut ve tā kitābuñ iḡtitāmın göresin

Kim cihān ḡalkı aña dutar ümīz añla heme

310 Luṭfı birle fāye virür fülful kıılır ol nebāt
Baḥşış ider aşdaḳ icre cevher almaḳ şebneme

Ger dilerseñ oḳu yavuz şeh Süleymān-nāmesin
Cān u dilden vir şalāvāt ol Nebiyy-i ḥāteme

a) Dāsītān-ı Salṭanat Ḥilāfet Dāvūd ‘Aleyhi’s-Selām

Loḳmān Ḥakīm ḳavlınce nāḳilān-(1) muḥtār ve Eflātūn-ı Yunānī naḳlınce⁽⁷⁾ muḥaddiṣān-ı aḥbār üc yüz altmış altıncı cild Süleymān-nāme’nüñ muşannifi biñ sekiz yüz otuz altı maṭla‘ dāsītānuñ mü’ellifi Firdevs⁽⁸⁾ dilinden tevāriḥ naḳlınden üstāz aḡzından ḳışşalaruñ maḡzından ol vechile emlaḥ ḥikāyet ol ṭarīḳ üzre asaḥ rivāyet⁽⁹⁾ ḳılıb eydürler kim dimege ‘āşıḳa şalāvāt nite ol zemān kim Ṭālūt Sührāb Şāh begler begisi şıyub ḡāret başın⁽¹⁰⁾ gevdesinden aldurub ḥaḳāret idicek meger kim ol Ṭālūt’uñ başın kesen ve libāsın ḳılıcın tācın alan kāfir Ṭālūt’uñ atına⁽¹¹⁾ suvār olub ‘azm-i Dāvūd ḳılıb getdi. Tā kim gelüb Dāvūd’a ḳaşdı bu kim: Dāvūd’uñ Ṭālūt düşmānidur bilürdi. Dāvūd aña⁽¹²⁾ in‘ām iḥsān ḳılır, fikr ḳılırdı. Amma kim bilmez ol yolda başı daḡı gidecekdür, felek cismini bī-cān idecekdür. Zirā kim⁽¹³⁾ ḳişinüñ dāyım murādı ele girmez ḥuşūşa kim ḥāyın her giz berḥurdār olmaz. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Şanma hāyın bulacağdur tāt u taht

Yāhu olur 'ālem icre nīk-baht

Hāyınuñ oñmaz işi Allah bilür

Olmaya hāyinde bāki saltanat

⁽¹⁵⁾Neşir: Hākīm qavlınce bu yañadan Dāvūd dağı ol haramileri öldürüb Hurūn hişārında oturub ol fethün⁽¹⁶⁾şükrine Hālīk'a 'ibadet iderken nuşret viren Allah'a münacāt iderken Dāvūd dönüb kendünün beglerine 'Avāb ⁽¹⁷⁾ didi kim: Hic Tālūt haberin işitdünüz mi hāli nedür, ol ğazāya getdü mi ola ve kāfirlerle cenk itdü mi ola? Diyicek⁽¹⁸⁾ Avā didi kim ba'zı halk eydürler kim Tālūt saña itdügi işe peşimān ve ol seyyidleri öldürdüğine dil perişān olub⁽¹⁹⁾günāhına tevbe şorarmış kim tevbe var mıdur yāhud yoğ mıdur diyu. Bir 'ālimden su'āl idicek cevāb dilersin kim saña şehīd⁽²⁰⁾özge dermān yoğdur, dimiş amma kim yaqın zemānda şöyle işitdüm ki Tālūt oğlıyla ittifağ kılıb ğazāya getmişler. ⁽²¹⁾Cālūtīler'le ğazā kıılmağa niyet itmişler diyu cevāb viricek Dāvūd didi kim: Tevbe aña bu ola mı ki ğazāda şehīd ola[22 b] ⁽¹⁾yoğsa Tālūt'un günāhına özge dermān yoğdurur. Zirā kim cürmi begāyet çoğdur, didi. Bunlar bu sözdeken nāgehān ol⁽²⁾bir kişi geldi. 'Ameliğa'dan yas libāsıyla Tālūt'un ölusi haberin getürdi ve Tālūt'un tacin kılıcın kemerin ve gürzin⁽³⁾ve atın ve cemī' rahtın Dāvūd'a 'arz eyledi. Didi kim: Hiy şeh, saña yavuz şananuñ başı kesilsün şecā' at yayı yaşılsun⁽⁴⁾başılsun. Dāvūd didi kim: Sen kimsin, bu nedür? Ol kişi didi kim ben 'Ameliğa'danam, pehlüvānam. Tālūt'un cenk icinde başın kesdüm⁽⁵⁾bu raşatlar anuñdur. Senün Tālūt düşmānuñ ecilden saña getürdüm. Tā kim Tālūt'un öldügi saña ma'lüm ola, baña manşib⁽⁶⁾viresin, hūş göresin, didi. Dāvūd Tālūt'un

öldüğün kim işitdi, melül olub baş aşağı itdi. Dağı dönüb ol kişiye⁽⁷⁾tekrār sordı kim vāka‘ā Tālūt’uñ başın kesdün mi didi. Yine Dāvūd didi kim yā Tālūt’uñ bilesince üç oğulları varıdı.⁽⁸⁾Anları dağı bilür misin kim nice oldı? Ol kişi eyitdi kim anlarıñ Tālūt’dan evvel ‘Amalıka kavmi başların aldılar. Üci dağı⁽⁹⁾cenk yüzinde kılıcdan gecüb öldiler. Andan sonra Tālūt’ı ben öldürdüm, budur kim başın saña getürdüm. Kemerin⁽¹⁰⁾dağı tapuña yitürdüm. Ümizdür ki baña nihāyet idesin didi. Nazım:

KIT‘ A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Zerm koyub bezme başla çıgruben cevşenün

‘Azm-i haşm ko ki kavlüñ öldürübdür düşmenün

315 Bir haşmuñ yetdüğince ‘ömrün itsün Hağ ziyād
İrmesün bād-ı hazān sebze olsun gülşenün

b) Dāsītān-ı Pūsāt Bin Tālūt

Hağim kavlince revāyī eydür kaçan kim ol kāfir dilinden Dāvūd Tālūt’uñ oğulları öldüğün kim diñledi,⁽¹³⁾beğāyet nevha kılıb ağlayub inledi. Dağı hükmi itdi ol kişiyi depelediler, kanını kılıcıla yiryüzine sepelediler.⁽¹⁴⁾Dāvūd ol arada yedi gün Tālūt’cün Yuhanāsın’cün yas dutdı. Bizüm kışşamız bu yañadan Tālūt oğlına⁽¹⁵⁾yetdi. Nite ol zemān kim Tālūt vefāt itdi, üç oğlı dağı kılıcdan gecdi kim çarğ-ı mār anlarıñ kanın icdi.⁽¹⁶⁾Meger kim Yuhanāsın bin Tālūt’uñ Pūsāt adlı bir oğlı kaldı. On dört yaşında Evner bin Ner kim Tālūt’uñ begler begisiydi.⁽¹⁷⁾Dāvūd’dan kırğub gelmeyüb Pūsāt’ı bekledi. Dāvūd’dan yegledi.

Ṭālūt'un tahtına gecirüb bādişāh dikdi. Bir kaç hişārlar aña⁽¹⁸⁾tābi' oldılar kim adları 'İmrān dilince bulardur. Kil'ād Usūrī Azrā'il Efzāyim bin Yāmin hişārlarıdı. Zemān-ı⁽¹⁹⁾evāyilde Ṭālūt dağı İbn-i Yāmin sıbtından olduğı ecilden ve dağı Dāvūd Yehūdā sıbtından olduğı cihetden Dāvūd'ı ol⁽²⁰⁾kal'aları halkı gelüb beklemediler. Pūsāt'ı beklediler. Zīrā kim bu on iki sıbtuñ hāli buyıdı kim bir sıbtuñ kavmi bir sıbta kız⁽²¹⁾virmezidi. Ayrulıq iderleridi. Dügüne dirnege ayruca giderleridi. Bu 'ādet resmi güderleridi nite şöyle kim[23 a]⁽¹⁾Mūsā'dan, Yūşa'dan soñra bu on iki sıbt tā böyle mücemmel musahhar olmadılar. İllā kim Dāvūd'a oldılar, Süleymān'a⁽²⁾aleyhi's-selāma. Me'a'l-kışşa çünkim bu Pūsāt Ṭālūt yerine melik oldı, hüküm-i hükümāt kıldı. Ba'zı vilāyet halkı emrine⁽³⁾muṭi' oldılar, hizmetin edā kıldılar. Dāvūd'un taht-ı gāhı devr itdi, begler begisi Yu'ā bin Çerüpā kim kız qarındaşı oğlıydı⁽⁴⁾ve dağı Pūsāt'un taht-ı gāhı hayū'ünıdı. İki dağı velāyetlü velāyetinde oturmuşıdı. 'Adl ü dād idüb zulum aralıqdan getürmüşıdı.⁽⁵⁾Cünkim Pūsāt bin Ṭālūt'un begliğinde pes bil kim ve Dāvūd'un begliğinde kim yidi yıl gecdi. Zīrā kim Dāvūd'un ezel hākim⁽⁶⁾olaldan yidi yıl gecmişıdı, şol tariħden kim Ṭālūt'un Dāvūd'a kızın ve memleketinüñ nişfiñ virmişıdı. Beşinci yılda Ṭālūt⁽⁷⁾ölmüşıdı. Me'ā'l-kışşa Dāvūd'un saltanatından yidi yıl Pūsāt'un begliğinde beş gecincek Hūrān hişārında Dāvūd'un begler begisi⁽⁸⁾Yu'ā bin Çerüpā Dāvūd'un halkıyla yedi biñ er cem' idüb Ṭālūt oğlu Pūsāt'un taht-ı gāhına yürüdi. Şol qaşd üzerine⁽⁹⁾kim postın helāk ide, vücūdın menzile hāk şerrinden yiryüzini pāk ide. Cünkim tabl kös calub getdi gelüb⁽¹⁰⁾Ceyū'ün sınırına yetdi bir ırmağ kenārında tağ eteginde qonđı, hayme hırgāhdan yiryüzi sifidāca döndi.⁽¹¹⁾Naızım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Qonđı yire leşker itdi yire şaf melağ

Māl-a-māl o harb ile arz-ı çarğ

Ḥaymeden ağardı bu rûy-ı zemîn

Şankim örtdi ḥâki berf dutdı yaḡ

Neşir: Ḥakîm kavlince bu yañadan⁽¹³⁾Yu'â'nuñ geldügin Pûsat begler begisi Evner bin Ner kim işitdi, ol daḡı sekiz bin er cem' itdi. Cuyû'un şahrâsı şınurında⁽¹⁴⁾ol taḡ eteginde iki leşker birbirine muḡâbil mu'arız olub cenk itdiler. At arқанlarında taḡ taş lâle renk itdiler⁽¹⁵⁾cenk icinde Yu'â'nuñ Mukev kim bir qarındaşı varıdı, adına 'Aşâyil dirleridi. Bahâdur kişiydi, dâyim cenk cidâl itmek⁽¹⁶⁾anuñ işiyidi. At depüb meydâna gelüb Pûsat begler begisinüñ Evner bin Ner'in üzerine seyf 'uryân kılub ḡamle itdi.⁽¹⁷⁾Çerüpâ daḡı ḡalkān berâber dutdı, men' eyledi. Velî ḡalkānın kenârında delüb zaḡm urdı. Ol yañadan Evner bin Ner⁽¹⁸⁾begler begi daḡı 'Aşâyil'üñ gece varınca elindeki bozdaḡanile ḡafasında eyle urdı kim başındaḡı ışığın yoḡurdu yumurdu,⁽¹⁹⁾ḡafasın taḡıtdı, beynisin yiryüzine aḡıtdı. At üzerinde dırâz be dırâz yire yıḡıldı. Helâk menzili ḡâk oldı. Evner bin Ner⁽²⁰⁾ref' atından indi, başını kesdi, ḡurulu yayın yaşdı, terküye aşdı. Bu yañadan Yu'â bin Çerüpâ qarındaşınuñ düşdügin⁽²¹⁾gördi, beglerine leşkerine ḡul şalub neye ḡurursın cenk idüñ, diyu na' rā urdı. Andan ol Dāvūdî ulusı[23 b] ⁽¹⁾yirlerinden deryâ-yı Ḥulzüm bigi deprendiler. Seyf ceküb Evner bin Ner'i ortaya aldılar. Helâkin ḡaşd ḡıldılar. Ol taraḡdan⁽²⁾Pûsat begleri Ḥâlütî'ler çerisinüñ begleri ibn-i Yâmin sıbtı dilâverleri ün şalub seyf ceküb begler begi Evner'üñ⁽³⁾ol pehlüvân dilâverüñ üzerine yürüyüb cenge girdiler. Üzerindeki düşmân çerisin üzerinden irdiler. Bu cânibden⁽⁴⁾Dāvūdîler cenge ḡurub Yehûda sıbtı dilâverleri merd ü meydānları Ḥâlütîler'ile bir 'acâyib cenk itdiler kim gökdeki meriḡi diltenk⁽⁵⁾itdiler. Naḡım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Bir ' acāyib cenk olubdı ol zemān
Kim kılıcdan bulmadı kimse emān

İtdi taḥsīn anda Merrīḥ cengine
Çıldı yüz biñ āferīn āhengine

320 Kös ḥarbi gümledürdi yiryüzin
Nizeler çıkardı gün gözīn

Gök buḥārı kızarub oldı baqır
Yir zırıldan ılduzidi cem çağır

Pehlūvānlar şaldugınca gürzini
Her muḥanneş uçururdu beñzini

Yer kōduqca şu' le virür gökde tīg
Cān u necārı bağlarıdı gökde miğ

Urduğınca at süheyli na' rā er
Çaf Sīmurğı dökerdi bal u per

325 Tîğ başından kuşteler aşdı temām
 Qan ‘urūsı cağladı taşdı temām

 Yirde sinle çoğalardı gökde cān
 Gögi tütün qaplamışdı hāki qan

 Ger dilerseñ ola bu dāsītān
 Vir şalāvāt Muştafā’ya dōsitān

(12)Neşir: Hākīm qavlince bu vaşfi itdügüm bigi ol gün tā aḥşām olunca bir cenk-i şağāb kıldılar kim⁽¹³⁾ol deme dek ancileyin darb olmadı, hūb kılinmadı. Qaş qararınca bu resme çalışub iki leşker cenge girişdiler,⁽¹⁴⁾uşub qarışdılar. Atlar yuşayub er yoruldu. Bahādurlar qandan görünmeyüb muḥannesler yirlerinden ayrıldı. Çalışdan tîğ u teberler⁽¹⁵⁾debbe tutdı. Qan itmekden Merrîḥ felek gökde qanatdı. Seyf yüzinde cebe vü cevşenler rişteleyin bicildi, zaḥmlardan kim qanlar⁽¹⁶⁾şaçıldı. Oqlar kim atıub kişler boşaldı, tîr ü peykānla sügü dilinden kim qalkānlar gālbura döndi. ‘Āqibet Dāvūdî’ler⁽¹⁷⁾gālib gelüb Pūsāt çerisin şıdılar. Qaçub otağ üzerine getdiler. Ol gece Evner bin Ner begler begi Dāvūd’uñ begler⁽¹⁸⁾begisi Yu‘āla ol tağ üzerinden çağırdı kim bu bizüm qavmümüz kim cümlesi benī İsrā’il qavmi dururlar. Cümlemüz bir milletüz bir⁽¹⁹⁾ılgatur ehl-i sünnetüz. Bu kılic ortamuzda vāqı‘ kim oldı, girü kendümüzüñ nefslerümüzüñ şumlığından durur. Gel bu gice⁽²⁰⁾sen anda ben bunda ārām idelüm, şabāḥ kim ola ikimüz daḡı cenkden vazgelüb geldüğümüz yire ‘azm idelüm. Borı⁽²¹⁾caldurub leşkerlü leşkerümüzi alub beglü begümüze gidelüm. Vaqt ola kim ortamuzda şulḥ işiden begler bize du‘ā kıllalar,[24 a] ⁽¹⁾didi. Evner bin Ner eyle diyicek Dāvūd begler begisi Yu‘ā bin çerupā daḡı ol söze uydı, naşîḥatın qabūl kıldı, sözün kılağına⁽²⁾qoydı. Zīrā kim cenge tıoydı. Qarındaşı Enūsile Eyulā bin Yüyıdı. Cünkim ol gice iki yañadan qarāvül qoyub yatdılar, ⁽³⁾ārām itdiler tā kim vaqt-i

seher yetişdi ol tağ kuşcuğazları dillü dilince Hâlık'ı tesbîh kılub kim dile gelüb
ötüşdiler.⁽⁴⁾Nazım:

MESNEVÎ

(Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün)

Ol seher kim oldı zâhir âfitâb

Def' i ğarbe kaçdı zulmet mâhitâb

Çekdi şems-(i) Hâamza tîğ-ı ğamğamı

Pes hezîmet buldı zevbin ecsemi

330 ' Arz idincek mihr-i hâver-veş cemâl

Gördi bes olar mâh-ı naqşı zevâl

Şubh kâzib gecdi itdi tañ yiri

Ṭurdı Yû' â yer Pûsat Evneri

Ger dilerseñ söyleyem bu kışşayı

Vir şalāvât def' idüben ğuşşayı

Neşir: Hâkîm kavlince cünkim⁽⁸⁾şabâh oldı,ol yañadan Evner bin Ner Pûsat
bin Ṭâlût cerisin ceküb bu ricâl-i huyû' âdan yaña getdi.⁽⁹⁾Bu yaña dağı Dāvūd
begler begisi Yu' â bin Çerûpâ borusın caldurub Dāvūd cerisin ceküb Hûrân
kal' âsına 'azm⁽¹⁰⁾itdi. Pes ol iki begler begi cerilü cerisin ceküb memleketlü

memleketine giderlerken meger kim Dāvūd cerisinden⁽¹¹⁾biñ miqdārı adam bulunub birbiriyle ittifāk idüb didiler kim: Bu Pūsāt cerisi şingun çeridür, varalum ardından şikār⁽¹²⁾kılalum, diyüb getdiler. Seksen kişi Dāvūd qalbından düşdi, üç yüz kişi Tālūtî'lerden düşdi. Bu yañadan çerinüñ⁽¹³⁾Dāvūd begler begisi Yu'ā bin Çerüpā tuyub dönüb Tālūt oğlu Pūsāt begler begisi Evner bin ner çerisinüñ ardından⁽¹⁴⁾irdi. Ol yañadan dağı Dāvūd çerisinle Evner bin Ner çerisin ceküb döndürüb muqābil mu'arız olub merd ü meydānlar,⁽¹⁵⁾pehlüvānlar ğayrete gelüb ölüm havfin sürüb gönünden ħamiyyet kılub iki cānibden dersu urub deryā-yı aḫterān⁽¹⁶⁾bigi iki leşker birbirine qarışdılar, qatışdılar. Şöyle kim kılc şııldusından, oq şııldusından, gürzler köpül⁽¹⁷⁾düsinden teberler depüldüsinden at süheylinden er ğiryivinden, taḫl duhul gürüldüsinden, şurnā vü nefir fııldusından zemān⁽¹⁸⁾zemān qarḫ-ı āsumān inledi ve gümüldedi ve ḫuş tuyūr mesnedinden mār-ı mūr maḫ'adından belgiledi. On beş bin kılc qanından cıqıdı.⁽¹⁹⁾Zer-mekāh ici şu'lesinden tondı. Ol qadardı kim qan sil bigi yürüdi, ḫun buḫārı hevāya ağub qara bulutlar bigi qat qat⁽²⁰⁾olub tırdı. At tırnağından gerd ğubārı tā evc-i āsumāna irdi. Oğul atadan, ata oğuldan bī-ḫaber oldı. Boz at⁽²¹⁾qara at tozdan yek renk oldı. Adam qanından dilāverler bebr ü pelenge döndi. Bir 'acāyib cenk oldı kim Merrīḫ āsumān ğaḫabından[24 b]⁽¹⁾yire indi. Nazım:

MESNEVĪ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Anda qatı olmışıdı anda cenk

Ki_ oldı ḫākūñ yüzi qandan lāle renk

Sünni kāfir cenk idüb tıtuşdılar

Tır ü peykān birbirin atışdılar

335 Nîzelerle cevşeni suñışdılar
Tîğ calub qanların döküşdiler

Gürzile birbirin cāk u cāk
Dögdiler kim gümleridi çarğ u tāk

Zift renk urundı tozdan bu felek
Çün ‘ aqıq boyandı qana gāh semek

Ötüşüben meymenā vü meysere
Yandı qılıc odına heb yekiser

Qan aquben gecdi yirden şızdı hem
Qanda mähî veş sevrde yüzdi hem

340 Mişl-i qablān anda Dāvūd itdi çenk
Qıldı düşmān cismine dünyāyı tenk

Hemçü ejder urduğınca na‘ rasın
Düşmenüñ çāk iderdi zehresin

Tîğ calub urduğınca nîzesin
Çarğa haşmuñ eyledür zîresin

Ꞑuvvetile itdügince cengü harb

Tiğ odına yanardı şark u garb

Ꞑası çarhı cıñladurdu harbile

Kāv u māhı inledürdi çarbile

345 Diñle imdi nice durur dāsıtān

Vir şalāvāt Muştafā'ya cāvidān

⁽¹⁰⁾Neşir: Hākīm kavlince Dāvūd çerisi Ṭālūtīler'ile ol gün şems-i duḥā kubbe-i felege ağınca ceng-i 'azīm kıldılar kim⁽¹¹⁾zemīn zemān çarḥ-ı āsumān turalı turalı ancileyin neberd dururmadı. İki cānibden her mīr ü sipāhi ḥāllü ḥālince⁽¹²⁾duruşdı, uruşdı, kırışdı. Ancalar erligile turub ancalar ālūdeliğile yüzün düşdi. Delīm bī-dillerdi kılc⁽¹³⁾yüzinden giyk yire kaçdı. Yüzi şuyın yire şacdı. Anca dilber ü dilāverler, mübārizler, mihterler şan gözleyüb şāhlu⁽¹⁴⁾şāhi yolına cān baş oynadı. Kaṭre iken cānile cūşa gelüb baḥr-vār olub kaynadı. Buğūr şemsi duḥāya kubbe-i⁽¹⁵⁾felekden zevāle döndi. Vaḫti ol bī-zevāl lā-yezel Allah Dāvūd çerisine nuşret virdi kim Ṭālūtīler'i kılcıdan gecürdiler,⁽¹⁶⁾çaluşırken Evner bin Ner'i şancāğına varınca sürdiler, cerisin kırdılar, delīm cenk erin kırdılar. Ancaların 'ömri defterin⁽¹⁷⁾düzetdiler. Tā kim Evner bin Ner baş kırtarub kaçdı. Ḥadem ü ḥaşem ṭabl u 'alem yirinde koyub āb-ı rüyün yire şacdı. Dāvūd⁽¹⁸⁾begler begisi şād olub Ṭālūtīlerün ordusun ḥayme vü ḥırgāhın yağma eyledi. Andan ol fetḥ ü zafer ile sürüb Dāvūd'dan⁽¹⁹⁾yaña 'azm eyledi. Velākin çarındaşı 'Aşāyil'ün leşin götürdi, vilāyetine götürdi, pāk şuyula yudi, kara atlāstan⁽²⁰⁾kefen şarub kara yirün karnını yarub ebā vü ecdādını katında defn eyledi ve andan şonra cerisin ceküb⁽²¹⁾Dāvūd'a gelüb düşmāna fetḥ nuşret bulduğundan ḥaber virdi. Dāvūd daḥı Yu'ā'nuñ gönlin melül görüb çarındaşı[25 a]⁽¹⁾öldüğün bilüb nevāḫat kılub yas tının çıkarub ḥil'at geyürdi. Mal u memleket virdi. 'Azā kılub resm isin

üzre⁽²⁾ Aşâyil cün Tevrât okudub ni' metler bişürdi. Rûhıcün şadağa virdi, ac
doyurdu ve üzerine bir kûbbe yabdı.⁽³⁾ Kâpusında târih yazdı. Mermer üzre tîğıla
kâzı, ne vechile helâk Evner bin Ner elinde zaħm yeyüb menzili hâk⁽⁴⁾ olduğın
beyân itdiler. Neşir:

MESNEVÎ

(Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün)

Getdi dünyâdan ' Aşâyil ol zemân

Qaldı târihi anuñ qaldı nişân

Hâl-i ' âlem budur imdi zât-ı pāk

Hâk ' Aşâyil cismin ider şoñra hâk

Qanı Daħhâk ol sayyâd-ı benk temâm

Nitdi şoñra sinlere tıtdı maqâm

Qanı Sulţân Muħammed şâh-ı rûm

Anı daħı sine şaldı bu ölüm

350 Qanı Sulţân Muşţafâ yâ kanı Cem

Gör ki yeksân nice oldı heb ' adem

Hâl-i ' âlem bu durur Firdevsi pes

Vir şalāvât Muşţafâ'ya sözi kes

Neşir: Hākīm qavlince bunlar bunda ol yañadan Evner bin Ner nite⁽⁹⁾başun kim getürdi, Pūsāt'ıñ nażarına getürdi. Ne vechile cenk itdügin cihānı Dāvūdiler gözine tenk itdügin söyledi.⁽¹⁰⁾Pūsāt'ı şād eyledi. Pūsāt kim işitdi, göñlin feraħlıq kıldı. Dağı Evner'e hil'at geyirüb bī-ħad mal virüb şād itdi.⁽¹¹⁾Bir zemān bunuñ üzerine qaldılar, ceng-i cidālden el ceküb fāriğ oldılar. Şū'ün milkine Pūsāt bin Tālūt⁽¹²⁾ħüküm eyledi. Ğūrūn qal'asınıñ diyārına Dāvūd ħüküm eyledi. Amma kim Dāvūd'ıñ 'aram salṭanatı varıdı. Varduğınca ziyāde⁽¹³⁾olurdu. Tālūtiler hāli mükedder oldı. Devlet sa'ādet Dāvūd'a yüz dutdı. Nażım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Oldı Dāvūd'ıñ ziyāde devleti

Ṭutdı Ğağ'ıñ emri birle milketi

Varduğınca baħt aña ṭutdı yüzün

'İzzeti artub eksilürdi zilleti

On iki şıbtuñ ne kim var a' yānı heb

İtdiler Dāvūd'a cemī' ħizmeti

355 Gördiler Ğağ nebīdür ol resül

İtdi Mūsā mişli Ğağğ'a da' veti

Ger kibār u ger şağār u ne ki var

İtdiler ‘ākıl olanlar bey‘ atı

‘Ākıl olan bey‘ atı kıldı kabūl

Cāhil olan itdi ta‘n u tōhmeti

‘Ālemūñ halkı deli hem uşludur

Kim eylük kıılır kim şiddeti

Hāl-i ‘ālem bu durur Firdevsi pes

Halkı қо Hallāk’a eyle ta‘ati

360 Diñle imdi nedür sözden murād

Vir şalāvāt Muştafā’ya bul raḥmeti

Neşir: Hākīm kavlince Eflātun⁽²⁰⁾eydür: Az zamān icre benī İsrā’il kavmi Dāvūd’a tābi‘ oldılar kim andan ol Yūşa‘dan soñra benī İsrā’il kavmi kimseneye⁽²¹⁾ittifākile cem‘ olub bir meliki kabūl itmediler. İllā ki bölük bölük olub kendülere melik tutmuşlar idi. Her biri bu bölügün[25 b] ⁽¹⁾bir meliki varıdı, illā ki Tālūt şehid olduqdan soñra ve bu iki begler begi daḡı cenk kıılıb Evyaşā’nuñ başı kesilince⁽²⁾Pūsāt bin Tālūt’dan ve ol altı kal‘adan ġayrısı cemī‘ benī İsrā’il gelüb Dāvūd’a tābi‘ oldılar. Hılāfetin kabūl kııldılar, ⁽³⁾melik idindiler ve daḡı Dāvūd’uñ şafatından şahīhile Loqmān Hākīm naql kıılır kim andan soñra yine Ebū Hureyre’dan⁽⁴⁾daḡı rivāyet olur kim Қаşaş-ı Kebir’dan daḡı gelür kim hāzret-i risālet buyurur kim Dāvūd ‘aleyhi’s-selām gözleri çağırıldı. Olmaq⁽⁵⁾mübārekdür ve daḡı Dāvūd ‘aleyhi’s-selām kışa boyluyıdı, yüzi kıızıl gevdesi aq ve incükleri inceyidi ve başı ne büyük ne⁽⁶⁾küçüçük idi. Kıılı azdı ve

şakalı uzunıdı. Şacı kıvırcuk idi. Āvāzı gāyet hūb idi ve hulkı dağı
körüklüydı.⁽⁷⁾Velākin gönli pākidi. Nazım:

MESNEVĪ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Gönli Dāvūd'uñ beğāyet pākidi

Ancağ eyle kim mişāli hākidi

Sireti ve şureti key hūbidi

Ehl-i 'irfān 'āqil ehl-i idrākidi

Kim şadāsın diñlese biñuş olurdı

Zirā kim ilhān anuñ sūzınāqıdı

Meskenet ehliyidi şāhib kerem

Qadri yüce 'āli cün eflākidi

365 'İlm icinde kāmilidi zü-finün

Cenk idicek cüst çalakidi

Vir şalāvāt diñle Dāvūd'uñ sözün

Añ anı kim na't anuñ levlākidi

c) Dāsītān-ı Zebūr Nāzil Şoden-i Dāvūd Rā

Loḡmān ḥakīm ḳavlınce rāvī eydür⁽¹²⁾ cünkim Dāvūd’uñ ‘ömrinden ḳırḳ yaş kim gecdi, Ḥaḳ Te‘ālā Dāvūd’a ‘aleyhi’s-selām yüz elli sūresi Zebūr indürdi kim⁽¹³⁾ elli sūresi Baḥt-ı Naşr ile Bābil ehlinüñ ḳazıyyeleri kim ederdiler, olıserdür ve elli sūresi daḡı Eferīdün ehlinüñ⁽¹⁴⁾ ya‘ni kim Ferīdün neslinüñ ‘acem meliklerinüñ vāḳı‘ olacaḳ ḳazıyyeleridi kim ol zemān gelecek idi. Amma kim elli sūresi daḡı⁽¹⁵⁾ va‘z naşāyiḥ ḥikmet sözleridi ve anuñ icinde ḥelāl ve ḥarām ve ḥudūd ve aḥkām beyānı yoḡıdı ve daḡı Ḥaḳ Dāvūd’a ḥüsn⁽¹⁶⁾ şüret ve na‘me-i lezīze virmişidi ki hic kimseye virmemişidi. Zebūr oḡurdi yetmiş dürlü ilḥānile şöyle kim⁽¹⁷⁾ şayrūları işitse şifā bulurdi ve ‘aḳlı getmiş kişiler işitse kendüye gelüb eyilürdi. Ḳacan kim Zebūr oḡumaḳ dilese⁽¹⁸⁾ bir şahrāya cıḳardı. Daḡı tūrurdi oḡurdi. Benī İsrā’il ‘ālimleri işidüb ardında şaf baḡlarlarıdı ve şeyāḥın ve cinler⁽¹⁹⁾ daḡı ādemī zāt ardında şaf tutarlarıdı ve vaḡşı cāneverler ve yırtıcı cāneverler daḡı boyuncuḳları üzedürleridi⁽²⁰⁾ ve ḳuşlar daḡı ḳanad ḳanad urub üzerinde gölge idüb tūrurlarıdı ve aḳarşular daḡı aḳmayub dururlarıdı ve esen⁽²¹⁾ yıllar daḡı esmeyüb sākin olurdi. Bu zikrolanlaruñ küllisi Dāvūd’ı diñlerleridi. Nitekim Kelām-ı Rabbānī’de ve Kitāb-ı[26 a] ⁽¹⁾Sübḥānī’de buyurur kim: ²³⁶

قوله تعالى وادك زعبدا واد ذري الابد انه ابوان

Ya‘ni: Yā

Muḥammed! Ol bizüm ḳulumuz Dāvūd’ı añ kim⁽²⁾ ibādete nice ḳavīdi. Şöyle kim dāyim tā‘ atümüzde iḳbāl idi, muḥı‘ ḳullardan idi. Daḡı Ḥaḳ celle ve ‘alā bir yirde daḡı Kitāb-ı⁽³⁾ Tevḥīd’inde ve Ḥiḥāb-ı Temcīd’inde buyurur kim: ²³⁷

قال الله تعالى اننا نحن ربك والاشراف

²³⁶ Mānāsı: “Allahu Teâlā buyurur ki: ‘Güç sahibi olan kulumuz Dāvud’u da an. O hep Rabbine yönelirdi.’”

Ku’ân’ı Kerīm’de bu âyet şu şekilde geçmektedir: “Şimdi sen onların dediklerine sabret de kuvvetli kulumuz Dāvūd’u hatırla. Çünkü o zikir ve tespih ile bize yönelmişti.” Sâd Sûresi 38/17 Yazır, s. 329.

²³⁷ Mānāsı: “Allahu Teâlā buyurur ki: ‘Biz daḡları Davud’un emrine vermiştik. Akşam sabah onunla beraber tesbih ederlerdi.’”

Ku’ân’ı Kerīm’de bu âyet şu şekilde geçmektedir: “Biz daḡları onun emrine vermiştik. Akşam-sabah onunla tespih ederlerdi.” Sâd Sûresi 38/18 Yazır, s. 329.

⁽⁴⁾Ya' ni biz tağları musahhar ve muṭī' kılduq. Ol Dāvūd'la bize 'ibādet kılub ve tesbīh itse her günün evvelinde ve āhirinde aqlar,⁽⁵⁾dağı anuñla bile tesbīh iderleridi. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Tag u taş vü hāk ü bād ü dağı āb
Ger cümle dür yāhut cünler kāsıyāb

Cümle tesbīh eyledi Dāvūd'ile
Katmaya Dāvūd'a ya' ni Haq ' iķāb

Ger vuḥūşular tuyūr u ne ki var
Oldı mūnis ol nebīle iy şebāb

370 İñledi Dāvūd'ile kebük turāc
Kıldı zārı kerkesile hem ' iķāb

Taşlarıñ ici taşub eyledi cūş
Aqladı yaşlar döküb tolāb

Dört yüz adam mūnis olub ol zemān
Kim du' āsı her birinün müstecāb

Ḥaḳḳ'ı cāndan zıkr idüb Dāvūd'ile

İñleşürdi cümlesi mişl-i rebāb

Ḥaḳḳ'ı zıkr et 'āḳiliseñ her zemān

Tā ki yārın cennet ola fetḥ-i bāb

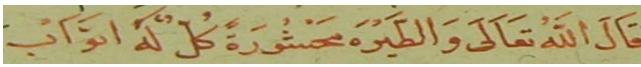
375 Zıkr ider Firdevsī Ḥaḳḳ'ı cānile

Zikirle te'lif olubdur bu kitāb

Diñleyincek kışş-yı Dāvūd'ı sen

Vir şalāvāt Muştafāya bul şevāb

Neşir: Ṭāvus rivāyet ider ibn-i 'Abbās'dan raḍıyallahu 'anh ol eyitdi kim⁽¹³⁾hic Ḳuran'da kuşluk nemāzın bildüñüz mi? Aşḫāb didiler kim, yoḳ. İbn-i 'Abbās eyitdi: Ḥaḳ Te'ālā Dāvūd Ḥaḳında⁽¹⁴⁾buyurmadı mı kim: Ve'l işrāk? Pes ol kuşluk nemāzıdur kim Dāvūd kılurdi ve daḫı ol lā-yezel bī-mişāl bī-melel

Allah⁽¹⁵⁾buyurur kim:²³⁸ Ya'ni biz Dāvūd'a yalıñuz taḡları muṭi' kıl(ma)duḳ.⁽¹⁶⁾Bilkim kuşları daḫı anuñ ḳatında cem' olub diñlesin aña muṭi' olub anuñla bizi tesbīḥ iderler idi ve daḫı⁽¹⁷⁾Allahu Te'ālā Dāvūd'a beş dürlü mu'cizāt viridi kim andan evvel gelen peygamberlere hic kimesneye virmedi. Evvel⁽¹⁸⁾ḥüb āvāz kim zıkr olundu. İkinci daḫı şol ḳuvvet kim demürleri mum gibi burub barmaḡına gecürürdi,⁽¹⁹⁾ne dilerse işleridi. Ücünci daḫı hic kimsene ḳorḳmazıdı, nice zālimleri helāk itmişidi. Dördünci iki ḫaşm gelse ḫaḳḳı⁽²⁰⁾bāṭıldan secüb ḫaḳ kimün ise aña ḫükm iderdi, Ḥaḳ Te'ālā'nuñ

²³⁸ Mânâsı: "Allahu Teâlâ buyurur ki: 'Kuşları da toplu halde onun emri altına vermiştik. Hepsi de ona uyarak zikir ve tespih ederlerdi.'" Sâd Sûresi 38/19 yazır, s. 329

Firdevsî, bu âyet-i kerîmeyi Kur'ân-ı Kerîm'den olduğu gibi iktibas yapmıştır.

emriyle. Beşinci tağa çıksa cānevercuqlar⁽²¹⁾gelüb cevresinde gezerleridi. Ne kim isterse Dāvūd'a götürürleridi, Allah Te'ālā'nun izniyle. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

[26 b] İş bu beş dürlü şāhum mu' cizāt
Viridi Hāq Dāvūd'a vardur beyyināt

Andan özge virmedi kimseye hic
Gör ki Hāq'dan nice buldı derecāt

Āhen olurdu elinde mum anuñ
Cevşeni odsuz düzerdi key ukāt

380 Cenk icinde nice Tālūt aşlını
Görmedi atı nite iderdi şāh-ı māt

Aña dağı kalmadı soñra cihān
Anuñicün dirliğe yoğdur sebāt

Kimse ecelden olmadı kaṭ' ā ḥalāş
Ger Hızır-veş icerler olsañ sen ḥayāt

Ger Süleymān yā Sekender olasın

Mevt elinden bulamazsın sen necāt

Liki icānuñ dilerseñ tā ebed

Ṭā' at eyle Ḥaḫḫ'a dāyim pāk-i zāt

385 Yüz beḳāya urduğı Firdevsi'nüñ

Bildi kim fānīyimiş bu kāyināt

Sözümü tutub yüzün ur ṭā' ata

Vir şalāvāt dağı şoñra berekāt

d) Qışsa-yı Sām-suvār ve Mühelheli Cin

⁽⁸⁾Loḳmān Ḥakīm ḳavlince Dāvūd 'aleyhi's-selām ḫilāfet şadrında oturub Ḥālīḳ'a ṭā' at ve ḫalka 'adl ḳılıb ri'āyet⁽⁹⁾itmekde, bizüm qışsamuz ez-in-cānib Sām-suvār'a geldi. Nite cünkim Sām perīler sulṭānı Hümāyuñ Şāh'ıñ kızın kim aldı, bir ḳac⁽¹⁰⁾ay bilesince kim oldu. Andan yine ḳaşd itdi kim Ğurgur dīvüñ üzerine gide, varub ol mel'ünü helāk ide.⁽¹¹⁾Buğūr Sām, şāhuñ dergāhına varub gitmege destūr diledi. Ol melik-i perihān eyitdi kim: Yā Sām-ı cihāngir ve ey⁽¹²⁾pehlüvān-ı nerre-şir! Ğurgur dīv yavuz mel'ündür, nā-bekār durur ve ḳatında nice yüz biñ nerre-şir dīvler vardur. Aña zafer⁽¹³⁾bulmaḳ müşkil durur, diyu anca kim naşihat eyledi. Tazarru' ḳılıb ki söyledi likin Sām, şāhuñ sözün işitmedi.⁽¹⁴⁾Gitmege yüz tutdı. Andan şāh didi kim: Yā cihān pehlüvān! Cünkim gidersin, ben dağı leşkerümle senüñle bile giderem,⁽¹⁵⁾varub saña ḫidmet iderem, senden cüzā olmağı istemezem. Ḥizmetüm saña bilürem, diyüb Sām'ıñ ḳademinde baş ḳodı.⁽¹⁶⁾Ol meliküñ Sām muḫabbetin görüb başın yirden ḳaldırub

‘ izzet kılub didi kim: Yā melik-i zemān bin Nerīmān oğlı Sām!⁽¹⁷⁾Sām olam bir div piceden ötürü yardımıla gitmek baña ‘ardurur. Sen devletile tahtuñ üzerine otur memleketüñ,⁽¹⁸⁾beni Hüdā’ya ışmarla. Ben tenhā giderem, didi. Dağı bilinden kemer çıkarub helāli Hümā-yı Dil-firūz’a emānet⁽¹⁹⁾virüb didi kim: İy helālüm, senden eger irkek oğlan vücūda gelürse bu kemeri anuñ bilinde kışadasın, didi.⁽²⁰⁾Ve eger diři toğarsa ne dilerseñ edesin, didi ve dağı vidā‘ kılub getdi. ‘Azm-i Ğurğur dīv kılub helākine niyyet⁽²¹⁾itdi. Düşmān ele getürmege yüz dutdı. Nazım:

KIT‘ A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

[27 a] Kıldı düşmen kaçdı ne cün niyyetin
Çekdi rāzı oluben yol zağmetin

Düşmeni bitürmeyen bitürmez iş
Er gerek ki çaka düşmen ğayretin

Düşmeni er kişi bulır dostı çok
Düşmeni çok görmeye cān rāhatın

390 Dostuñ eger biñ olursa az ola
LİK düşmen bir olursa alur dil lezzetin

Özge düşmān kişiye nefsi durur
Nefsi çin isteseñ Hāķ cennetin

Nefsi öldür ger ğazā isteriseñ

Tā bilesin dū cihānuñ ‘aşretin

Ver şalāvāt Aħmed’e umariseñ

Rūz-i maħşer ide saña şefķatin

Neşir: Hākīm kavlince cünki Sām pehlüvān bir kaç gün getdi, gelüb bir tağ⁽⁶⁾eteginde bir şahrāya yetdi kim çayır u çemen, serv-i semenle tölmiş idi ve bu şahrānuñ ortasında bir yeşil otaķ kurulmuş, amma⁽⁷⁾kim otaķ taşrasında kimsene görünmez. Sām eyitdi bu ne bāriġāh ki raħşın sürüb getdi. Gelüb bāriġāh ķapusına yetdi.⁽⁸⁾Ya‘yın gelincek atından inüb süġüsin yire şancub raħşın baġlayub ilerü varub bāriġāh şukķasın ķaldırub icerüye⁽⁹⁾nazar ķıldı. Bir maħbübe-yi zemān ve fitne-i cihān gördi kim revān bu ğazeli inşā ķılıb didi kim: Nazım:

GAZEL

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Gül yüzünden ayru cānā gül‘ izārı neylerem

Sen variken ‘ālem icre ġayrı yārı neylerem

395 Pāy-ı büseñ baña yekdir tāc-ı taħt-ı dünyeden

Kim çün senden özge şehr-i yārı neylerem

Neşir: Kācan kim Sām bu ķızı gördi kendüden derdi. Andan selām işāret ķıldı,⁽¹²⁾ķız ‘aleyk aldı. Ayaġ üzere tırdı. Sām ķızıñ ‘izzetin görüb ķapudan icerü

girüb didi kim: İy nigārıyn ve ey hūri ‘ayn,⁽¹³⁾kimüñ nesisin ve ne şadef dürdānesisin, ne meclis peymānesisin ki naqşuñ cān irür, ğamzelerüñ ciger delüb depre⁽¹⁴⁾nişüñ göñül qoparur, didi. Sām eyle diyicek kız gülmeyüb edebile ağız acub sözlerine dür güher şacub tekrār Sām’a⁽¹⁵⁾‘ izzet qılub didi kim: Yā pehlüvān-ı cihān! ben Hıttāyī Sultānı’nuñ kızıyam, beni cinniler sultānı Mühelheli Cin qapub hevāye getürdi.⁽¹⁶⁾‘ Āqibet yirle gök ortasında ucub kūh-ı yabana gecüb işbu maqāma görürsin bunda getürdi kim vaqtehā gelür,⁽¹⁷⁾benümle ‘ıyş ider. Dağı varub gider. Yağındür kim şimdi gele. Yā pehlüvān var git kim gelüb seni bunda benümle görecek⁽¹⁸⁾olursa seni dağı beni dağı helāk, ikimüzüñ menzilin hāk ider, didi. Kızıñ gözlerinden siylāb revān oldı.⁽¹⁹⁾Sām didi kim ben Sām-suvāram, pehlüvān-ı rüzigāram. Yā nigār, ne kūsār qorqma kim ben seni ol cinniden halās iderem,⁽²⁰⁾didi. Sām şöyle diyincek nāgāh bu yañadan dağı Mühelheli Cinnī hevā yüzinden gelürken gök yüzinden yir yüzün teferrüc⁽²¹⁾qılurken ma‘şūqasın güneşden dağı günilerken deminden felekler taşu çınlarken nāgāh nazar qılub ol nigāruñ[27 b]⁽¹⁾maqāmına yaqın gelüb gördi kim yüz on beş arşı qaddü qāmet ‘ālā ehl-i şecā‘at bir pehlüvān bir raqşı ebiye suvār olub⁽²⁾kendünüñ bāriğāhı qapusunda tırmış ol kızıla söyleşür. Elin kılic balcağına urmuş. Nazım:

KIT‘ A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Bir cihāngir pehlüvān-ı nāmedār

Şankim oldur hey at içre Sām-suvār

Tiğ-ı Rüstem mişli almış eline

Hamlesine döymeye İsfendiyār

Neşir: Hâkîm kavline Mühelhelî cin heyatından kıdd ü kıametinden bârigâh kapusunda⁽⁵⁾Sâm'ı görüb bildi kim bu âdemî zâd Sâm-ı suvârdur, pehlüvân-ı rûzigârdur. Zirâ kim Sâm'uñ evşâfın ve perîler sultânı kızın⁽⁶⁾alduğın işitmişdi. Didi kim hey hey ben Sâm'ile eger kim varub cenk idersem zafer bulmazam. Amma kim buña bir hîle kılayın,⁽⁷⁾hîle kayd ideyin, didi. Dağı hevâ yüzinden yiryüzine anub Sâm'a yakîn gelincek selâm viridi. Sâm'uñ devâm-ı devletine⁽⁸⁾du'â, eyyâm-ı rıf'atına şenâ kıldı. Dağı eyitdi kim iy Sâm cihân pehlüvân ve iy zülâle-i Kıahramân ve benî reh-i Kerîmân, fevzende⁽⁹⁾Nerîmân ve iy şâhib-kırân ve iy şâh-ı sultân! Hâzretüñe begâyet müştâkıduğ, dilerdüm ki Zerrîn şehrine varaydum,⁽¹⁰⁾hâk-i pâyüñe yüz süreydüm. Amma kim göñlüm sevdâsına düşüb Hıfâ milkine sefer kıılırken bu kıızı kendüñün serâyında⁽¹¹⁾görüb 'âşık oldum. İhtiyârum elden getdi, 'ışkı beni mecnûn itdüğü sebebeden 'âkıbet bir gün fırsat bulub bu kıızı serâydan⁽¹²⁾kabub getürdüm, bunda getürdüm. Bir kaç gün şöhet itdüm, velikin nefsüme şimdi inşâf virdüm, vaz geldüm. Dilerüm ki⁽¹³⁾yine atasına iledem, hasretine kavışduram, didi. Sâm dağı Mühelhel'i görüb bir kara zıst cindür kim ziftten menâreye⁽¹⁴⁾beñzer, gözleri külhan ocağı bigi yanar. Kaşları elegüm şağmala beñzer. Şekil âdem amma ki ayağı kuş ayağı bigi söze gelse⁽¹⁵⁾gök gözler bigidür. Andan Mühelhel Sâm'a kılub dağı Sâm'uñ gelüb kademinde baş kıodı. Sâm dağı Mühelhel'üñ kendüye⁽¹⁶⁾tažarru' kılduğın kim gördi, dostluğın gercek şanub sevinüb kıvanub sözine inanub Mühelhel'i helâk itmekden vaz⁽¹⁷⁾geldi. Didi kim: Yâ Mühelhel! Eger kim bu dem bu kıızı yine atasına iletmeysin, alub getmeysin sözümi tutmayasın,⁽¹⁸⁾didüğüm itmeysin hemân seni depelerem kıanıñı yiryüzine sepelerem. Bu kere dağı seni öldürsem, başuñı tenüñden cüzâ kııldursam⁽¹⁹⁾gerek idi. Amma kim senüñ nâlişüñ görüb saña terahhum eyledüm, didi. Mühelhelî Cinni dağı Sâm'uñ yumuşaklığın görüb havfi⁽²⁰⁾göñlinden sürüb Sâm'ı icerü kıoyub kızuñ tahtı kenârına çıkardı. Sâm dağı taht üzre gecüb ol kızuñ kenârında⁽²¹⁾oturdı. Mühelhelî Cinni ayağ üzre turdı. Kıız dağı hizmetine yüz sürdi. Andan Mühelhelî cin didi kim: Yâ şâh-ı cihân!**[28 a]**⁽¹⁾'Ömr fânî, cihân gaddâr durur. Bu gün bu gice dîžaruñı müşâhede kıılalum, 'ömürden dad alalum, 'ale's-şabâh ber turub⁽²⁾kıızı Hıfâ'ya atasına iledem. Sen dağı yoluña gidesin, didi. Mühelhelî cin ol 'adü-yı bî-dîn, hîle yüzünden

eyle⁽³⁾diyicek Sām daḥı şoḥbete, ‘ işrete rızā virdi. Andan Mühelheli Cin yirinden turub taşra cıkdı. Bir kaç ciniler daḥı⁽⁴⁾gelüb gördiler, Sām’ı gördiler. Mühelhel anlara itdügi ḥilelerden ḥaber virdi. Eski ḥamir aḥmer-i sāgar getürüñ, didi.⁽⁵⁾Cinniler daḥı def^ç ucub vaṭanlarına gecüb meclis āletin şerāb kebāb ḥāzır kıldılar. Mühelhel’e geldiler, andan Mühelhel⁽⁶⁾daḥı ol esbābı alub Sām’a gelüb envā^ç ni^çmetle Sām’ı ziyāfet eyledi. Andan ḥūn şoñında cinnilerüñ, muṭriblerüñ⁽⁷⁾sāki sīm ü saḫalarıyla bezm ḫurub serdiler, bādelere el urdılar. Rāḫatü’l-ervāḥ yaraḫladılar, serv-i ḫırāmān ḫadlü güli⁽⁸⁾neslerin ferḫunde sāķiler üzre turdılar. Sām’a Sām daḥı alub nūş eyledi bir ṭolu ṭoldurub ol kıza şundi. Alub icdi,⁽⁹⁾bu fānī dünyādan bir nefes ḫūş gecdi. Andan şoñra Mühelhile Cin daḥı icdi. Meyi muṭribler ellü ellerine ceng ḫānūn bir puṭa⁽¹⁰⁾ergavān alub gūşimāl ḫılub durub birbirine āhenk dutdılar. Dāvūd göyendeler bülbüli ḫumrı mişāl ötdiler, Sāmı ‘ ışḫ nūşa⁽¹¹⁾ṭutdılar. Nazım:

GAZEL

(Fā^ç ilātün/ Fā^ç ilātün/ Fā^ç ilün)

Calub muṭrib muḡanni ötdi ceng

Dile ḫılar geldi itdi zaḫma ceng

İñleyü nāy eyleyüb bī-ḫad fiḡān

Gūş idenler rāzısın olmışıdı reng

400 ḫānūn üzre çalınub ḫānūn-ı def

Gökde zehre ideridi hem āheng

Müşterī sākiyidi ve meh kadeh

Zī-şafā mey incile kim lāle reng

Mey durur def^c ü melāl icgil müdām

Gide tā dil āyinesinden ğam reng

Meyde hāşşe bu kim icse körpe ger

Germ olub istemeye ol ceng-i peleng

Bāde vü maḥbūb ola ḥalvet maḳām

İcmeyüb ḳocmayanūñ başına seng

405 İc şerābuñ az söyle sözüñ öz

‘Ömri zāyi‘ itme yime vara benk

Neşir: Cünkim bu vechile sürüldi,⁽¹⁷⁾tā kim daḥı nışfu'l-leyle oldı. Şerāb başlara cıḳub yürüdi. Ḳan inüb gözleri bürüdi, kellelere bāb ve ıştırāb⁽¹⁸⁾ki viridi. Mühelhel cin sākiye işāret eyledi. Ḳadeḥ icre dārū-yı ḥuşber ḳatub Sām'a şundı. Sām daḥı ğāfil ḳadeḥ⁽¹⁹⁾ki nüş eyledi, 'aḳlı başından gidüb cihān ğavġası, gönül sevdāsın ferāmüş eyledi. Ḳacandise 'aḳlı getdi, idrākin⁽²⁰⁾dāru taġıtdı. Kendüden getdi. Mühelhel Sām'ıñ 'aḳlı getdüġin dāru te'sir itdüġin kim görđi, tiz cellādına emr⁽²¹⁾eyledi kim bir şanduk getürdiler. Sāmı ol şanduk icine ḳoyub şandukıñ aġzın muḥkem ḳılub çevresine zift[28 b]⁽¹⁾sürüb tolı ḳıldılar. Andan Mühelhel ol şandukı kimseye inanmayub götürüb hevā yüzine getdi. Tā kim deryā-yı 'ummānuñ⁽²⁾vasatına yetdi. Daḥı götürüb ol şandukı 'ummān icine itdi daḥı dönüb gelüb ḳız ḳatına yetdi. Sām'ı şandukıla deryāya⁽³⁾atduġın ḥikāyet itdi. Ḳız işidüb nesne dimedi. Amma kim gönünden melül oldı. Mühelhel ḥilesinden

korçdu,⁽⁴⁾Sām'a acıdı. Göñlinden āh eyledi amma kim āşikāre nesne dimedi. Andan Mühelhel cin buyurdu kim raḥşı aradılar, raḥş⁽⁵⁾ele girmedi. Her ne cin kim yanına gelürdi, ciftesinle zārb urub helāk kılırdı. Raḥşı dutamadılar getdi. Sām şandukla⁽⁶⁾deryā icinde getdi. Felek gör gine Sām'a netdi, felegüñ 'ādeti budur kim her vaqt bir getüre kim 'ākilān anı ref⁽⁷⁾itmekde 'āciz qalır. Nazım:

KIT' A

Her rüz-ı felek ḥādise-i nev zāyed

Kendīşe-i be-cehl-i mişl-i an nenumā yed

Rūşen qarār āfitāb rāhi bāyed

Tā müşkil rūzigārı be guşāyed

e) Kışsa-yı Dāvūd 'Aleyhi's-selām

Ḥakīm kavlince Sām⁽⁹⁾şanduk icre gemi bigi şanduk yüzüb yürür, kendüden getmiş kim bilür kim ḥālī nolur. Amma kim bizüm kışsamuz bu yañadan yine⁽¹⁰⁾Dāvūd'a geldi. Nite bir gün yine Dāvūd mescid icre oturub tã' at iderken ve ḥalkı Ḥaḳ yolına da' vet iderken Allahu Te'ālā⁽¹¹⁾celālühü Dāvūd'a ḥiṭāb idüb didi kim: Yā Dāvūd! Günāhkārlara muştıla ve şālihlere korçu vir. Dāvūd didi kim İlāhī, neyle ⁽¹²⁾muştılayım ve hem neyle korçu vireyim? Ḥaḳ Te'ālā eyitdi kim günehkārlara muştıla kim tevbe kılub benüm raḥmetümden ümizlerini ⁽¹³⁾kesmesünler ve şālihlere korçu vir kim 'ibādetlerine maḡrūr olmasınlar. Yā Dāvūd! Zālimleri benüm zıkrümden nehy eylegil⁽¹⁴⁾ve mescidümden daḡı men' eylegil kim anlaruñ tã'atinden bızāram, didi. Ve daḡı be-dürüstī mü'min kullarumdan her beni zıkr idüb⁽¹⁵⁾añsa ben daḡı anları raḥmetümle zıkr düb anarın.

Ve amma kim zālimler beni zıkr idüb ańsalar anları la‘ net iderem.⁽¹⁶⁾Anı hergiz raħmetümle daħı anmazın. Yā Dāvūd, her kim baña muṭī‘ olsa ben anı abül iderem ve her kim beni sevse ben aña belālar⁽¹⁷⁾mübtelā iderem ve her kimi kim belāya mübtelā itsem āħirleni ol belāyla helāk idüb öldürürem ve her kimi kim⁽¹⁸⁾belā icinde öldürsem anuñ diyeti ben olub dizārumla ğanī kılıram. Yā Dāvūd, her kim beni sevse beni ister ve her kim beni⁽¹⁹⁾istese beni bulur ve her kim beni bulsa baña gelmege aşd ider. Ve daħı yā Dāvūd, ne baħtlu şol kimseye kim ol benüm şehvet⁽²⁰⁾arzusın terk eyledi. Yā Dāvūd her kim baña ucmağ hevesicün ve tāmı orqusıcün apup ‘amel eyleye, be-dürüstī ol kişi⁽²¹⁾kendü nefesine apub zılm eylemiştir. ZİRā kim anuñ ‘ibādeti ħālīş benümcün kendi nefsi murādı cün olmışdurur. Yā Dāvūd,[29 a]⁽¹⁾Her kim beni seve, ben daħı anuñıla bileyüm ve şol kimse ki benüm zıkrümle üns uta, ben daħı anuñla üns utaram ve şol kimsene beni ihtiyār⁽²⁾anda ben daħı anı ihtiyār iderem ve şol kimse ki baña muṭī‘ ben daħı aña muṭī‘ ve şol kimesne kim beni aleb eyleye, ben daħı anı aleb iderem.⁽³⁾Ve amma şol kimse beni oyub ğayrıyı aleb eyler, aşlā beni bulmaya. Yā Dāvūd, dostlarum obrağını İbrāhim ve Mūsā ve Mūhammedi Muştafā⁽⁴⁾‘aleyhi’s-selām bunlaruñ obrağından aldum ve amma müştāklar göñlini benüm nūrumdan yaratdum. Yā Dāvūd, sen şanur mısın kim⁽⁵⁾benden ğayrıdan kesilüb ve benüm ‘ışķum da‘vāsın eyleyesin? Eyle degüldür, gercek ‘āşık oldur kim benüm muħabbetüm ihtiyār eyleye.⁽⁶⁾İmdi eger kim sen daħı gercek ‘āşıkiseñ benüm muħabbetüm ihtiyār idesin. ZİRā kim benüm muħibbüm ullarum rūħānilerdür. Dāvūd⁽⁷⁾eger kim benüm muħabbetümi da‘vī kılırsañ dünyāyı göñülde çıkarğıl kim benüm muħabbetümle dünyā muħabbeti ikisi bir yirde cem‘ olmaz. Ve daħı⁽⁸⁾yā Dāvūd, benüm zıkrüm zākirlercündür ve uçmağum muṭī‘ler içündür. Ziyāde zıkr eylemek müştāklar içündür ve beni daħı⁽⁹⁾sevüb isteyenlercündür. Yā Dāvūd her kim benüm ħaberimüñ ünsünden marāzī oldı, ħaberimile üns utdı, emdi her kim ħabībüme⁽¹⁰⁾müştāķ oldı, anuñ ardınca getsün, didi. Dāvūd cünkim ol hikāyet-i ‘izzeti işitdi, secde kılub tā‘ata kıyım gündüz⁽¹¹⁾şāyım olub ‘ibādetin arturdı. Bu zıkr olan sözlerle ‘amel kılub tā kim Dāvūd mürsel peyğamberlerden oldı. Nazım:

KITˆ A

(Fāˆ ilātün/ Fāˆ ilātün/ Fāˆ ilün)

Cünki Dāvūd ol Hāḫḫ'un peygamberi

Rabbi sözün tıtdı acub başarı

Oldı lābud ol benī ve ber-güzīn

Daḫı sulṭān oldı ḫeft kişvere

410 Her ki Hāḫḫ'un emrini tıtdı temām

Dü cihānuñ olıserdür serveri

ˆ Āḫiliseñ Hāḫḫ'ıñ emrin tıta gör

Ġāfiliseñ yüri dāyem serseri

Tıtmayınca ḫūcasın sözün ḫulām

Ḳula Mevlā'sı ide mi nazarı

ˆ Abdiseñ Mevlā'ya eyle ḫizmeti

Tā işiñden düşmeyesin serseri

Sözini Firdevsi'nüñ dutḫıl begüm

Kim naşīḫatdur anuñ bu ḫaberi

f) Dāsītān-ı Zūrriyyāt-ı Dāvūd 'Aleyhi's-selām vü Kışsa-yı Pūsāt ve Hikāyet-i Evner bin Ner

⁽¹⁸⁾Loqmān Ĥakīm kavlınce cūnkim Dāvūd'a Ĥaħ Te'ālā cānibinden nübüvvet irsāl oldı ve Zebūr geldi, buğūr Dāvūd'uñ salṭanatı daħı artdı.⁽¹⁹⁾Benī İsrā'il 'ālimlerinüñ Dāvūd'a i'tikādı daħı ziyāde oldı. Berħiyā bin Engiyā Dāvūd'uñ vezīri oldı kim anuñ devrinde ol qadar⁽²⁰⁾'ālim yoğıdı. Cemī' benī İsrā'il 'ālimlerinden Berħiyā'nuñ 'ilmi çoğıdı. Dāvūd ṭā'ate yüz ṭıtsa veya Zebūr oqumağa şahrāya getse⁽²¹⁾Berħiyā bin Engiyā ĥalka ĥükm idüb dād üstād kılırdı. Cūnkim bunuñ üzerine bir nice vaħt kim rüzigār gecdi, Dāvūd'uñ [29 b]⁽¹⁾daħı ol altı 'avratları kim olubdururdu. Altısından daħı altı oğlı oldı. Nite evvel ki 'avratınuñ adı kim Aħī Nu'am binti⁽²⁾'Azrā'il'dür, ol ĥātundan Āminün vücuda geldi. İkinci 'avratınuñ adı kim 'Ayıldu kim Nāvül bin Ĥarmā'il ĥātunıydı, Evsālüm vücuda geldi. Ücūnci⁽³⁾'avratınuñ adı kim Ma'cedür kim Ṭālimā-yı ĥān kıızıdur, Balāb vücuda geldi. Dördünci 'avratınuñ adı kim Eviṭāldur, ol ĥātundan daħı Şeftebā⁽⁴⁾vücuda geldi. Beşinci 'avratınuñ adı kim Ĥanīfpent'dür, oğlınuñ adı daħı 'Üsām'dur ve daħı altıncı 'avratınuñ adı kim 'Uqlān, oğlınuñ adı daħı⁽⁵⁾Tırağam'dur. Pes bu altı oğlanları Dāvūd'uñ, qal'a-yı Ĥūrān'da vücuda geldiler kim Dāvūd'uñ evvel taħt-ı gāhı Ĥūrān'durur. Pes⁽⁶⁾Dāvūd bunda Zebūr oquyub Ĥaħħ'a ṭā'at itmekde ve ĥalkı benī İsrā'il bölük bölük cavħ cavħ fevc fevc gelüb bey'at kılıb⁽⁷⁾emrine iṭā'at itmekde, amma kim bizüm kışşamız ol yañadan Pūsāt bin Ṭālūt'a geldi. Evner bin Ner'e geldi. Diñle aña daħı felek neler⁽⁸⁾kıldı? Nite meger kim Ṭālūt'uñ cariyelerinden bir carıye qalmışıdı kim beğāyet cemīle idi. Adı daħı Ricbā binti İyāydı amma kim⁽⁹⁾yüzi şems-i duħāya beñzeridi. Qaşları kurulmuş yayıdı. Fi'l-cümle beğāyet ĥüsnāyıdı. Pūsāt nazarında olurdu. Aña ĥizmet⁽¹⁰⁾kılırdı. Bir gün bu Evner bin Ner aña ṭama' kıldı, carıye rızā

virmedi. Şoñra helâl diledi, cāriye aña dađı varmađa qāyil⁽¹¹⁾olmadı. Zīrā kim gönli Pūsāt'daydı kim anı alaydı, devletinde hūş geceydi kim cünkim Evner bin Ner gördi kim cāriye⁽¹²⁾el virmedi. Eylügile eline dađı girmedi. Bir gün fırsat bulub halvetde ol cāriyeye zīna kıldı. Pes cāriye ağlayub⁽¹³⁾feryād kılub Tālūt ođlı Pūsāt'a hālin hikāyet, Evner bin Ner'den şikāyet itdi. Pūsāt dađı begler begisin kığırdı, qatına⁽¹⁴⁾gelicek beğāyet verhem kılub didi kim: Ya Evner bin Ner, iy bed ađter, sen benüm nice benüm emīnüm olasin kim babamuñ döşegine giresin,⁽¹⁵⁾cāriyesine el qarasın, zīnaya boyun viresin? Bu ne bu ne hādeşdür kim eyledüñ? Didi. Ğađab kıldı, yıldırım bigi şaқıdı. Tā hattā Evner'i oldem⁽¹⁶⁾diledi kim öldüreydi. Amma kim qorқdu kim zafer bulmaya, kendüyi helāk yirini hāk ide. Zīrā kim Evner dilāver serveridi;⁽¹⁷⁾қuvvetlü, şalābetlü, şecā'atlü kişiyidi. Pūsāt Ğađab kıılıncaқ Evner bin Ner didi kim: Yā Tālūt ođlı Pūsāt! Sen bilürsin kim⁽¹⁸⁾hākīkat ben seni bekledüm atanuñ tahtına gecürüb pādişāh diküb seni benī İsrā'il kavmi içre yekledüm. Dāvūd kim Allah Te'ālā'⁽¹⁹⁾nuñ emriyle beg olubdur, aña varmadum emrine muṭī' olmadum, günāhkār olmađı qabūl kıldum. Saña bunca eylükler eyledüm,⁽²⁰⁾senüñcün cenk-i cihānı Dāvūdī'ler gözine tenk eyledüm. Benüm arқamda elüñ pādişālıđa irdi, elümüñe bunca qal'ālar⁽²¹⁾ve memleketler, mal u hazīne, defīne girdi. Dađı şimdi turub baña bühtān mı kılursın? Ben it degülem ki varam bir qancıđa[30 a]⁽¹⁾catışam. Nice anuñ emşāli cāriyelerüm var ki nihāyeti yoқdur. Amma ki baña cünki bühtān eyledüñ, şimden ben dađı Dāvūd'a varayım,⁽²⁾didi. Dađı yirinden qalқub getdi. Gelüb odasına yatdı. Dāvūd'a varmađa tedbīr itdi. Bu yañadan Evner'e, Pūsāt dađı qorқusından⁽³⁾nesne diyumedi. Zīrā kim cemī' begler Evner'ile ittifaқlarıdı. Ol pehlivān-ı şīr Ner'ileyidi. Cünkim ol begler begi Evner evine⁽⁴⁾geldi. Armağanlar düzüb Dāvūd'a adam gönderdi ve nāme yazub irsāl idüb nāme içre didi kim: İy hālīfetu'l-lah ve iy pādişāh!⁽⁵⁾Eger kim bu bī-çārenüñ günāhından gecesin, hizmetüñe qabūl qapuña қul idesin, cānu gönülден ben dađı saña muṭī' oluram.⁽⁶⁾Hāk-i pāyüñe yüz sürüb hizmetüñ kıluram. Eger kim 'ahd idesin emān viresin öldürmeyesin, qahrüñ elin baña ıldurmaya,⁽⁷⁾dostlarum ağladub düşmānlarum güldürmeyesin, hasūdlar sözine uymayasın, baña kıymayasın, didi. Cünkim beşkeşi,⁽⁸⁾armağanı Dāvūd'a geldi, mektübın mübālađa kıldı. Dāvūd

‘ahd-nāme yazub gönderdi kim gelsün öldürmeyeyim, ‘ahd dağı⁽⁹⁾anuñ üzerine olsun ki Pūsāt ne kadar vilāyete hüküm iderse anuñ olsun, didi. Amma tevāriḥ-i Ṭāberī kavline ⁽¹⁰⁾naķil budur kim Dāvūd Ṭālūt’uñ kızını ḥāl-i ḥayātında aldı, nikāh kıldı. Altı yıl miķdārı bilesince oldı. Hem kavlı-i Loķmān⁽¹¹⁾ḥakīm dağı budur. Velikin ‘İmrāniler tāriḥinde gördüm ki Dāvūd Ṭālūt’uñ kızını alımadı. Ṭālūt ol kıızı kim Dāvūd’a⁽¹²⁾virecekdi virmedi. Paltiyāl bin lebse dirler aña virdi kim ol kızuñ adı Miḥādur. Pes ol kızuñ eri⁽¹³⁾Dāvūd korķusından Evner bin Ner’ile olurdu. Dāvūd ol vaķt Evner’e ḥaber gönderdi kim: Ol Ṭālūt kıızı adı kim⁽¹⁴⁾Miḥa’dur, benüm yavuķlumdurur. Anuñcün iki yüz adam ḥayāsın düşmāndan helāk idüb kesüb şir behā getür⁽¹⁵⁾mişdüm ve Hürmüzd’in Cālūt’uñ başın gevdesin getürmişdüm. Andan Ṭālūt fırtüt baña ol kıızı virmedi. Anuñ⁽¹⁶⁾vişāl-i dāmenine elüm irmedi. Cehd eyledüm amma ki elüme girmedı. Āḥir şoñra ol kıızı Ṭālūt Şāh, Paltiyā⁽¹⁷⁾bin Leys’e virdi, nā-murād itdi. İmdi Evner bin Ner gerekdür ki baña gelincek bileñce baña ol yavuķlumı bile⁽¹⁸⁾getüresin. Tā kim ben senüñ sözüñi maķbül dutam, ḫatumda ḥāş olasın, maķşüduñ bulasın, diyüb Dāvūd Evner’e⁽¹⁹⁾ḥaber gönderdi. Nāme yazub ḥāl-i ‘lām eyledi, didi. Pes ol kişi gelüb Evner’e Dāvūd’uñ nāmesin şundi⁽²⁰⁾ve ḥaberin. Evner nāme-i Dāvūd’ı oķudı, şād olub def‘ emr eyledi. Ol Ṭālūt’uñ kıızın cebren ve ḫahren nazārına getürdiler.⁽²¹⁾Ḳıızı ta‘ zīmile, teklīmile, teklīfile, ḫullarıyla, ḫaraveşleriyle, cihārıyla, atlarıyla, yaraķlarıyla alub Dāvūd’a getdi ve kızuñ erini[30 b] ⁽¹⁾dağı at yanınca āh vāh idüb bile alub giderdi. Āhından felek yüzün siyah iderdi. ‘Āķıbet ol erüñ fiġānın⁽²⁾görüb teraḥḥum kılub Evner bin Ner begler begi ol ere eyitdi kim: Nicün ‘abeş yire āh idersin, yanub yaķılırsın? Senden⁽³⁾evel ḥüd ol kıız Dāvūd’uñ yavuķlısıdır. İmdi saña dönüb getmek gerekdür kim elümden necāt bulasın. Yoķsa⁽⁴⁾bu efġān ider seni ḥüd. Dāvūd göricek depeler ḫanıñı yiryüzine sepeler. ‘Āķil oldur kim ḫazā gelicek yoldan şapalar. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Bu meşeldür söylenür iy serfirāz

Her belādan kāmīl ider iḥtirāz

Tehlūkeye cānın atmaz ehl-i dil

Geci başa gelür imdi kār-ı sāz

Neşir: İmdi Pāltiyāl Leyse Dāvūd'a ölmege gitmezseñ var dönüb⁽⁷⁾evüñe dönüb gitgil, şabr itgil, didi. Begler öyle diyicek ol daḡı hemān yoldan dönüb getdi. Felekden gelen⁽⁸⁾belāya taḡammül itdi amma kim ḡavl-i Eflātün budur kim Ṭālūt ol kızı Dāvūd'a virmedi. Ol Paltiyāl bin Leys'e daḡı⁽⁹⁾virmedi. İlla kim ḡayf ikisine daḡı yavuḡluyıdı. Ol Dāvūd'a, şoñra aña nişānlu olmışıdı. Ṭālūt öliceḡ⁽¹⁰⁾ol Evner bin Ner daḡı ol kızı Dāvūd ḡorḡusından şaḡladı. Tā kim bir gün Dāvūd'a gerek ola, didi. Bu deñlidi kim⁽¹¹⁾ol kızı ere vermiş olayıdı. Zīrā kim Dāvūd 'aleyhi's-selām ḡayretlü kişiyidi, ḡacan olayıdı ol kızı erinden almaḡa ḡabül ḡıla⁽¹²⁾yāḡud güc ideydi. Me'al-ḡışşa cünkim Evner bin Ner Dāvūd'a gelüb Dāvūd daḡı aña 'izzet ḡıldı, ḡüş görüb ḡil'at⁽¹³⁾geyürdi. ol Cuyū'ā vilāyetin aña ṭonlḡ virdi. Ol daḡı Pūsāt bin Ṭālūt'ı ṭutub eline virecek oldı.⁽¹⁴⁾Daḡı bir ḡac gün Dāvūd'ile ṭurdı. Dāvūd daḡı Ṭālūt'ıñ kızın nikāḡ ḡılub aldı, murādına irdi. Amma ḡavl-i⁽¹⁵⁾eşāḡ budur kim Ṭālūt'ıñ kızın Ṭālūt ḡayātdaken Dāvūd aldı. Nitekim bu faḡīr aşlile ḡikāyet ḡıldı. Velākin Yehūda⁽¹⁶⁾tāriḡ naḡil budur kim şimdi söylendi. Rivāyet-i muḡtelifedür, özgesin ol Ḥaḡ bilür kim 'Allāme'l-ḡuyūbdur. Naḡım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Naql-i Lokmān ol ki itdüm ben beyān

Efzali Allah bilür yoqdur gümān

Qavl-i Eflāṭūn budurur Őeksüzün

Ketmişümdür saña Őerhimü beyān

420 Hem tevāriḥ icre daḥı böyledür

Münkir olma sözlerüme iy fulān

Her ne söz kim eyledüm saña beyān

Rast didüm anda yoq qaṭ' ā yalān

Diñleyüb qışsa sözün cānile

Vir Őalāvāt MuŐafā'ya Őāzumān

NeŐir: Ḥakīm qavlince cünkim Evner bin Ner begler begi bir qaç gün Dāvūd'ile⁽²¹⁾olub yidü ve icdi, devletinde ḥuŐ gecdi. Bir qaç gün Őoñra Dāvūd'dan destür aldı. Daḥı kendünün ḥalkıyla[31 a]⁽¹⁾atlara suvār olub daḥı getdi. Gelüb vilāyetine yetdi. Pūsāt'ı kim anuñ mevlāsıydı, tütmağa niyet itdi. Pūsāt'uñ tuzın⁽²⁾etmegün unuttı, mevlāsına ḥāyin oldı. Velākin ḥāyin berḥurdār olmaz ve cihānda iŐi rast gelmez. Ol ḥāyine⁽³⁾daḥı felek gör kim nicedekdür kim ḥāyınuñ baŐı qılıc ortasında tiz gidecekdür. Ol zemān kim Dāvūd'uñ begler begisi⁽⁴⁾Yu' ā bin çerüpā iŐitti kim Pūsāt begler begisi Evner bin Ner Dāvūd'a geldi. Dāvūd daḥı

aña ziyāde ‘izzet kıldı. Göñlinde⁽⁵⁾didi kim: Hey hey, ol begler begi benüm qarındaşum öldürübdür, ol benüm qanlum durur. Eger kim Dāvūd qatında mertebe bulacaq olursa⁽⁶⁾bir gün beni helāk idecekdür. Bir kişi kim qan dökecekdür, mevlāsına hāyın ola, andan hayır mı gelür mi? Gerekdür kim⁽⁷⁾müdāre birle anı ele getürem, şöhet kılub anuñla bir halvetde oturam. Cünkim mest iderem derhāl kılıc ceküb başını⁽⁸⁾boynından götürem, didi. Dağı bir nāme yazdı, dil-pezīr sözler düzdi. ‘Özürler, taħrīrler ve dilgīr keleciler taħrīr itdi ve eyitdi⁽⁹⁾kim: Luṭf idesiz, minnet-i ‘aẓīmle siz gelesiz. Cünkim ikimüz dağı bir qapınuñ qolıyuz, birer vilāyetüñ begler begisiyüz⁽¹⁰⁾ve ulusıyuz. Lāzım gelen budur, gönülden kin kināyet gönülden sürüb dīn dināyet gözleyüb qadem rencide kılasız.⁽¹¹⁾Bir kaç gün bu ‘ömr-i fāni sizüñle gecüb cemāli cemāliñüzle müşerref olavuz, didi. Dağı bī-hād armağanlar düzüb⁽¹²⁾at, kul, qaravaş, kıymeti taş, yahşi toğanlar, eyü tazılar ve hecīn develer gönderdi ve bir nāme dağı Dāvūd ağızından⁽¹³⁾yazdı kim senüñle meşveretüm vardur. ‘Avā’yile buluşub baña ta‘cīl gelesiz, hıżmetüme hāzır olasız. Eger kim nāmem⁽¹⁴⁾varıcaq, kellende kıl varısa yumayasın, gice yatub uyumayasın, atuña binüb suvār olasın, didi. Cünki nāme⁽¹⁵⁾armağanlarıyla Evner bin Ner’e geldi. Elci kim tuhfeleri ‘arza kıldı. Evner bin Ner ol ‘izzeti görüb göğsin gerüb devletine⁽¹⁶⁾garre vü şād olub yaraq görüb Dāvūd’uñ nāmesin rast şanub aldanub sürüb Dāvūd begler begisi Yu‘ā bin Çerüpā’ya⁽¹⁷⁾geldi. Yu‘ānuñ bir tahtıgāhı varıdı, adına seli dirleridi. Evner bin Ner anda gelüb qarār eyledi. Ol yañadan Evner’i⁽¹⁸⁾gelürken bilüb atlara suvār olub Yu‘ā dağı qarşu çıqdı. Yanına kim irişdi, görüşdi, hāl hātır şoruşdı.⁽¹⁹⁾Birbirine qarışdı. Yu‘ā, müdāreden kişiyidi, ol kadar ‘izzet kıldı Evner’e kim cān u gönülden muhib olub andan Yu‘ā⁽²⁰⁾Evner’i alub geldi. Ta‘zīm, teklīf kendünüñ hāş bağcesine qondurdı, ni‘met nüzül gönderdi. Gice olıcak getürüb⁽²¹⁾‘izzet eyledi, ziyāfet eyledi. Şağ begler begi oturdı, şol tarafda Evner bin Ner begler begi oturdılar. Sākīler ortaya[31 b]⁽¹⁾şerāb getürdiler. Oturan begler turan beglere rāhatü’l-ervāh şunub muṭribler cenk qānūn depretdiler, şöhet itdiler.⁽²⁾Tā kim şöhet nihāyete, ‘ātına kim ‘işret yetdi; Evner bin Ner mest olıcak Dāvūd begler begisi baş götüreb didi kim: Yā Evner bin Ner!⁽³⁾Qul mevlāsına ‘aşı olur mı? Nicün Tālūt’uñ döşegine girdüñ, cāriyesine el urduñ, zīnāya boyun virdüñ⁽⁴⁾veyāhud Pūsāt kim senüñ

mevlāñıdı saña naşihat virüb seni zinādan yuğıduğı cün aña ‘āşī olduñ, anuñ ni‘metine⁽⁵⁾küfrān-ı ni‘met olduñ? Şimdi kaçduñ ol kim anuñ saña haq söyledüğücün, naşihat eyledüğücün, zinādan men‘ kılduğıcün⁽⁶⁾varub anı nuşret bulub helāk yirini hāk idesin. Anı bilmez misin kim hāyın berhurdār olmaz. Nazım:

KIT‘ A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/Fā‘ ilün)

Şanma berhurdār olur hāyın kişi

Yā hu dār olur kesilür başı

İmtihān itdüm bilür kāmīl dağı

Hāyınuñ gelmez o kārına işi

Neşir: Hākīm kavlince Yu‘ā bin Çerüpā şöyle diyicek Evner bin Ner didi kim:⁽⁹⁾Ben Pūsāt’a coğ eylük eyledüm, bilmedi. Baña buhtān kıldı, ben zīnā kılmadum ve mevlāma dağı ‘āşī olmadum ki mevlām bugün⁽¹⁰⁾Dāvūd’dur kim Haq Te‘ālā’nuñ emriyle yiryüzine melik oldu. Gelüb aña kul oldum, hizmetini kabül kıldum, didi. Yu‘ā yine⁽¹¹⁾didi kim: Yā benüm qarındaşum Asā’il kim sen anı günāhsuz öldürdüñ, kullaruña başın aldurduñ, didi. Evner bin Ner⁽¹²⁾eyitdi kim: Cenk icinde merd ü meydānlar anuñcün cenk iderler kim düşmān qarından yiryüzini lāle renk ideler. Ol zemān senüñle⁽¹³⁾beglü begimüz yolına çalışub cenk iderdük. Cenkde helāk itdüm. Şimden soñra bir qarınunñ kolları olduğ. İnşā’allahu⁽¹⁴⁾Te‘ālā saña anca eylügüm, yardumum doğına, didi. Diledi kim ‘özür dileye. Yu‘ā didi kim: Sen benüm qarlımsın, ben senden qarındaşumunñ⁽¹⁵⁾bugün bu dem icre saña emān vermeyüb kışasın aluram, helāk kıluram, diyüb yidi toplu şalıqla Evner’i oturduğı yirden⁽¹⁶⁾tırub altındağı altın kürsiyle mecāl

virneyüb nāgehān kafasında yüzini helāk yirini hāk eyledi. Qarındaşı qanın aldı,⁽¹⁷⁾emīn oldu. Dağı emr eyledi, Evner bin Ner'ün ol yirde defnitdiler, üzerine tobraq urdılar, beglerin qovub tağıtdılar.⁽¹⁸⁾Evner dağı itdugin buldı, Pūsat'a yavuz şandığı başına geldi. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

425 Bu meşeldür söylenür kāmīl bilür
Kattügin yağışi yemān adam bulur

Nīk-bedden ne ki şansañ işüñe
Haq bilür kim başuña şoñra gelür

⁽²⁰⁾Neşir: Haqīm qavlince qacan kim Evner bin Ner'ün ölüsi haberin Dāvūd kim işitdi, begāyet melül olub āh itdi. Andan mescide⁽²¹⁾varub yidi gün gice gündüz Hālīq'a 'ibādet münācāt eyledi. Didi kim: Yā Rabbi! Sen Semī, 'Alīm pādīşāhsın. Bilürsin kim[32 a]⁽¹⁾benüm bu aralıqda günāhum yoqdur kim Evner bin Ner'i Yu' ā öldürüb qardaşı qanı aldı. Bu günāhı Yu' ā benden destürsüz⁽²⁾kıldı, didi. Haq Te'ālā'dan nidā-yı ulūhiyyet geldi kim yā Dāvūd! Men 'alleme'l-guyūbam, bilürem ki senün bu huşuşda günāhuñ⁽³⁾yoqdurur. Şimden girü saña meliklik virdüm ki Tālūt'dan dağı ziyāde halife olasın. Amma kim gerekdür kim emr-i şer'i⁽⁴⁾ökat gözedesin, haq üzere hükm idesin, 'adlile 'ālemi eyle zālīmden mazlüm haqqın alub dādīstān ide⁽⁵⁾sin. Kāfirlere ceküb qazā; hāsıd, müfsid cānlarına cerā kılasın. Tā kim senden hilāfeti almayam, seni veylün tamusına⁽⁶⁾şalmayam, didi. Dāvūd bu hiqāb-ı 'izzeti işitdi, secde-i şükr eyledi. Andan Dāvūd yine yirine geldi. Amma kim kendünün begler begisine⁽⁷⁾Yu' ā'va ilendi kim anuñ neslinden cüzām eksük olmaya, didi. 'İmrānīler tārihinde naql-i

Yehūda budur kim ne kadar cüzām varısa⁽⁸⁾Yu'ā'nuñ neslidür kim vākı' olur.
Evvel 'ālem içre kaç' a hic cüzām nesli aşı yoğıdı. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Naql-i Loqmānī budur añla kelām

O yanaldan yoğıdı cümle cüzām

Tiz irişür adamına bu ilenc

Key şağın ilenc icün itme sevinc

Nice il ilencile olur ħarāb

Nice şeh cismın ilenci der tūrāb

430 Bu du'ādan şağlasun Allah özin

Bu du'āyı almağıl acğıl gözün

Hey ne şehler māt olur ilencile

Def' i ilenc alamaz begüm her gencile

Bī-melikdür yāħud yalancı begüm

Er gerek ilenc almaya begüm

Sözini Firdevsi'nün tut cânile

Kim sözi durur anuñ mercānile

Dür alkara yaraşur götüresin sin

ayf ola dürri begüm yetüresin

435

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilāt

Vir şalāvāt cān u dilden pāk-i zāt

g) Der-Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī

MESNEVĪ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Ma' rifetden varise sende eşer

Diñle hikmet sözlerinde hūş haber

obtolu ' ibret durur işbu naıl

ālūt ođlı Pūsāt olur bu ' aıl

Kim işidür hūkm ü ' ilm ' adl-i dād

Şabr u ' ahd u şıd u peymān hūş nihād

Bu ceseddür milk ü ‘ālem bī-gümān

Tā ki var ‘ālemde var sende hemān

440 Rūḥuñ olur Evner’üñ begler begi
Diñle imdi bu meşel ne idigi

Ol kız idi nefs-i emmāre yaḳīn

Menba‘ı şehvet temāmet yā mu‘īn

‘Aḳla uymaz oluriseñ bu zemān

Nefs-i emmāre zebūn ider hemān

Gönlüñi bağlamaḡıl sen şehvete

Düşmeysin dūzaḡ icre miḡnete

Ger melek-ḡū eyleriseñ dutma ki şek

Menzilüñ ola senüñ dārü’l-melek

445 Maḡrem ola saña heb rūḡāniyān

Mesned ‘arş u firdevsī cinān

[32 b] Cehd ḳıl kim nefsüñ ola saña rām

Tā ki cennet ola āḡir sen maḡām

Nesfi cehd it t̄a kılasın n̄ik-ḥū

Kim melek mişli ola k̄amil vucūd

Nuṭḡını Firdevsi'nün ṭuṡḡıl ḥanum

Vir şalāvāt Muştafā'ya iy ḥanum

h) Der-Beyān-ı Meclis-i Āḥir

MESNEVĠ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Ḥamd-ı bī-ḥad ol ḥamīd-i bī-şumār

Oldı āḥir otuz sekiz meclis iy yār

450 Başlayalum otuz ṭoḡuz meclis hem

Ger ' ināyet kılurısa z̄ü'l-minen

Bu Süleymān-nāmesin ki söyledüm

Üc yüz altmış altı cildü eyledüm

Şol ümīze itmişemdür ' ömri ḥarc

Bunca ma' nā itdüdümden bunda derc

Kim kitābum oqyunca kāmīlān

Bir du‘ādan yād ideler ‘āqīlān

Raḥmetini kıla Allah aña

Kim du‘ādan luṭf idüb bizi aña

455 Eyleyen Firdevsi’ye ḥayrı du‘a

Ḥaḳ Te‘ālā raḥmet ide iy aḡa

Yā ilāhi şuḥf-ı Ādem ḥaḳḳıcün

‘Arş-ı ‘ālī buruc-ı a‘zām ḥaḳḳıcün

Nūr-ı pāk-ı Muştafā’nuñ ḥürmeti

Enbiyā vü evliyānün ‘izzeti

Cürmüni Firdevsi’nün baḡışlaḡıl

Luṭfuñ öküş fażluñ iḥsān işlegil

Meclis-i āḫir oldı ḡāyet buldı pes

Vir şalāvāt Muştafā’ya sözi kes

4. Süleymān-Nāme'nün Otuz Toğuzuncı Meclisinün Zikrindedür

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

460 Gūş iderseñ ma' ni yüzinden kelām
Söylesin cān bülbüli sözün temām

Dileseñ cān menzili gülşen ola
Ma' nī gülinden dile irsün meşām

Cünki ma' nī bülbülinün her sözi
Cān ğıdāsıdur bilürler hāş u 'ām

Zirā gönli hūb şāma şād ider
Tatlu sözden bulısardur cān u kām

Ma' nī sözün gūş idincek dil ü cān
Menzilidür 'āķibet dārü's-selām

465 Menzili cān isteseñ ola na' im
Bülbüli dilden işitgil sen peyām

Göñliñü rüşen dilem dirseñ hemîn

Ma‘ nî gülin koğlar aña müdām

Ma‘ nî gülingen koğlarısıñ büy-ı hūş

Vir şalāvāt diye Firdevsî nizām

a) Dāsītān-ı Dāvūd Nebî ‘Aleyhi’s-Selām

⁽¹⁷⁾Loğmān Hākīm kavlınce ve Eflātūn-ı Yunānī naqlince muḥaddiṣān-ı aḥbār ve nāqilān-ı muḥtār bu üç yüz altmış altı mücelled Süleymān⁽¹⁸⁾ kışşasından, biñ sekiz yüz otuz altı dāsītānuñ nağrından, sözlerüñ mağzından, Firdevsi ağzından, kitāb naqlinden,⁽¹⁹⁾ rāvī dilinden ol vechile rivāyet-i emlaḥ ve ḥikāyet-i aṣaḥ kılub ol zemān kim Dāvūd peygamber melik-i muḥarrer oldısa⁽²⁰⁾ dār-ı ḥilāfetde oturub müslimiñ muşālih kılub daḥı ‘ibādetde münācāt olurdu. Amma kim kāh kāh Evner bin Ner’i Yu‘ ā⁽²¹⁾ bin çerüpā helāk eyledügin añub āh ider, acırdı. Zīrā kim bu Ṭālūt begleri icinde Evner bin Ner gibi tığdan a‘ dā ekşer[33 a]⁽¹⁾yoğıdı. Dāvūd bunda ğamda, bizüm kışşamız ez-in-cānib ol yañadan Ṭālūt Şāh oğlu Pūsāt’a daḥı ḥaber geldi kim senüñ begler begüñ⁽²⁾ varub Dāvūd’a tābi‘ oldı. Daḥı ele getürmege ‘ahd eyledi. Ğāfil mebāş kim seni ṭuta Dāvūd’a ilede, didiler. Ṭālūt şāh oğlu⁽³⁾ Pūsāt işidüb acıyub ağlayu didi kim: Ben Evner bin Ner’e ol ḥāyın bu aḥteren ḥūz bir vechile yavuz kaşd eylemedüm.⁽⁴⁾ Zinādan yıgılın dünyeñe noqşāndur, ‘ömrüñe ziyāndur, didüm. Naşīḥat, kıldum. Cünki baña ḥāyın oldısa nām u nemek yile virdise⁽⁵⁾ bunca atam eylugin ve benüm eylugin bilmedise Ḥaḥ Te‘ ālā ‘azizün züntikāmdur, aña nekbeti virür. Şanmaduğı yirden başına⁽⁶⁾ bir kaşa getürür. Cünkim ol ḥānedānuñ ol perverdesiydi, ‘ahdine vefā kılmadı. Görelüm rüzigār aña ne yüz⁽⁷⁾ gösterür? Hele ben bildüğüm budur kim ḥāyın iflāḥ olmaz, didi şabr eyledi. Bunuñ üzerine biraz vaḫt rüzigār gecdisi⁽⁸⁾ bir gün ol Dāvūd şāh oğlu Pūsāt bahār eyyāmında gülşen icre ele sāğar alub bāde-i

gülgün icerken, bu ‘ömri⁽⁹⁾hüş gecerken haber geldi kim Dāvūd begler begisi
Yu‘ā bin Çerüpā senün Evner bin Ner begler begün kim saña hāyın olub
Dāvūd’a⁽¹⁰⁾varmış, başın kesdi ‘ömri başın yaşdı, didiler. Pūsāt şād olub didi kim:
Şükr-i bī-ḥād ol Ḥālīk’a kim düşmānumuñ ölümün⁽¹¹⁾ölmezden öñdin gördüm. Bu
‘ömr-i ‘azīzi sürerken ‘adūnuñ ölümün iştdüm. Ğam degüldür şimden girü
ölürsem ḥāk-i⁽¹²⁾bād ğubār daḥı olursam, didi. Daḥı def‘i ḳal‘asın şehirlerin
donatdı, şāzılık itdi. Beglerin kığırtdı, ziyāfet ḳılıb⁽¹³⁾ḥil‘atlar virüb her birisin
uşağın irisın tayırdı, ḳaydların ḳayırdı. Daḥı dönüb beglerine eyitdi kim:
Şükrü⁽¹⁴⁾Ḥüdāya kim Evner bin Ner daḥı hāyın oldı, ‘azāb gördi. Nazım:

MESNEVĪ

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Ḥayr u şerden tā kim itse adamı

Zerre zerre bulısardur her demi

Cün ‘Femen ya‘ mel’ dimişidür müste‘ān

Ḥayrı şer iden bulur yoḳdur ğümān

470 Eylük iden bulısar eylük yüzün

Yavuz iden bulısar iş yavuzın

Başā ezelden yazduğincün ve‘l-ḳalem

Şek degül ki başā gele piş u kem

Cehd ide gör eylük eyle her zemān

Tā kim eylük bulasın sen cāvidān

Sözidür Firdevsi'nün pend-i şahīḥ

Kim qabūl idüb dīn olur melīḥ

Fā' ilātun fā' ilātun fā' ilāt

Vir şalāvāt Aḥmed'e iy pāk-i zāt

Neşir: Hākīm qavlince Pūsāt böyle diyicek meger kim ol Ner bin Ner'ün ḥışımlarından⁽²⁰⁾iki şancaq begi varıdı kim birinün adı Ya'na birinün adı daḥı Degib idi. Atalarının adı daḥı Veyḥūzdı. Pūsāt'ün şāzılık⁽²¹⁾itdügin göricek, işidicek ikisi bir yire gelüb didiler kim: Gördün mi bu Ṭālūt oğlın ki bizüm ḥışmumuz Evner bin Ner aña[33 b]⁽¹⁾bunca eylükler kıldı, anı taḥta gecürüb melik kıldı, anuñ arqasında pādişāhlık eyledi; şimdi öldügin işitdise şāzılık⁽²⁾ider. Bundan ne ḥayr gelür, diyüb ittifāq kılub bir gice Pūsāt serāyında tenhā otururken üzerine girüb kılc ceküb⁽³⁾başını kesdüler. Alub Dāvūd'a getürdiler. Dāvūd ol işi ḥuş görmeyüb didi kim: Noldı size kim bu Ṭālūt oğlını öldür⁽⁴⁾dünüz, mevlānuza 'āşī olub el qarduñuz, kendünün serāyında otururken bī-günāh helāk qanına girdiñüz, yirini ḥāk eyledüñüz?⁽⁵⁾Ol begler didiler: Senün düşmānuñ olduıcün saña dostlık kılib baş aldık, saña geldük ḥizmetüñi qabūl kıldık,⁽⁶⁾didiler. Dāvūd didi kim: Benüm kendü nefsumden benüm kendü ziyāde düşmānum yoqdur, diyüb buyurdı ikisini daḥı dār ağacı⁽⁷⁾diküb dār itdiler. Dāvūd buyurdı Pūsāt'ün başın gül-ābile yudılar. Daḥı Evner bin begler beginün qabri qatında defn itdiler,⁽⁸⁾üzerine qubbe yabdılar. Qapusı üzerine tāriḥ yazdılar. Pūladile qazdılar. Tā kim şonra başın bileler kim Pūsāt bin Ṭālūt⁽⁹⁾cihān milkine ne vechile geldi vü gitdi, felek daḥı aña neyledi nitdi kendünün ḥāyın olan begleri elinde ne vechile⁽¹⁰⁾helāk yirini ḥāk itdiler. Nazım:

MESNEVİ

(Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Fe' ülün)

- 475 Cihānuñ Pūsat'ıyken pādişāhı
Teni tobrağ olub bitti giyāhı
- Cevri coğ yoğdur şafāsı
Ki degmez qahrına mihr-i vefāsı
- Niça Cem qanın icdi çarğ-ı Dağğaq
Niç Behmen yudubdur mār-i eflāk
- Ne çarğuñ devletine i' timād it
Ne devrün icre 'ömre i' timād it
- Ecel cünki geliserdür gümānsuz
Tenüñ cānsız qılısardur zemānsuz
- 480 Aña göre saña dirlük gerekdür
İkilik olmasun birlik gerekdür
- Göñül virgil aña kim ol Ehad'dur
Münezzeh cümlesinden ol Samed'dür

Ṭut anuñ sünnetin kim Muştafā'dur

Salavāt vir aña dāyim şifādur

b) Dāsītān-ı Mebūset Bin Yuḥnāsın Bin Ṭālūt

⁽¹⁶⁾Ḥakīm kavlınce cünkim Pūsāt bin Ṭālūt vefāt itdi, Dāvūd yidi gün yasin dutdı, üzerine merşiyeler söyledi.⁽¹⁷⁾Begligini salṭanatın öğdi. Tā kim cemī' beglerü benī İsrā'il kavminüñ begleri bildiler kim Dāvūd hic kimseye yavuzlık şanmaz ve hem⁽¹⁸⁾Evner'i daḥı kendünüñ rızāsıyla öldürmemişler. Bes ḥalk-ı benī İsrā'il Dāvūd'a gelüb on iki sıbt daḥı ittibā' itdiler. Ṭālūt'ün⁽¹⁹⁾daḥı neslinden hic kimesne qalmadı. İllā Ṭālūt'ün oğlu Yuḥnāsın kim Dāvūd'ile dostlık iderdi, ol Yuḥnāsın bin Ṭālūt'ün⁽²⁰⁾bir oğlu varıdı kim adına Neḥā dirleridi. Beş yaşında idi, Pūsāt ölicecek ol oğlancuğı anası alub kaçdı. Bir ḥişāra⁽²¹⁾iletđi kim anuñ adı Ḥübşār idi. Bir gün ol oğlancuq nerdübān ayağından düşđi, bir ayağı şındı. Laqab aña Mūsāt qodılar.[34 a] ⁽¹⁾Ayağı şınuq olduğı ecilden ḥalk i' tibār qılub beklemediler. Ol qal'ada qaldı. Ol qal'a mindan ğayrı ne kim varısa bāqi ḥalk⁽²⁾benī İsrā'il cümlesi Dāvūd'a gelüb beklediler, muṭī' münqād oldılar. Ol zemān kim benī İsrā'il kavmine müstaqil pādişāh kim⁽³⁾oldı. Temām kırq yaşında idi. Nite evvel Ḥūran'da pādişāhlık eyledi, otuz yaşında idi. Andan şoñra yedi yıl üç ay⁽⁴⁾Ḥūran'da Ṭālūt devrinde melik oldı. Üc yıl daḥı Ṭālūt öldigenden şoñra Yehūda yirinde beglik eyledi kim kāh⁽⁵⁾Ḥuds-i mübārekde, kāh qalan yirlerde olurđı, beglik qılurđı. Pes dügeli 'ömrinden Dāvūd'ün kırq yıl gecđi, salṭanat Dāvūd'a⁽⁶⁾muqarrer oldı. Zebūr daḥı Dāvūd'a kırq yaşında nāzil oldu. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Ömr-i Dāvūd olmayınca erba' in
Gelmedi Dāvūda o rüḥü'l-emīn

İndi Ḥaḳ' dan aña daḫı Zebūr
Dimedi ḫalka özin o mürselin

485 Ḳırkıını er gecmeyince olmaz er
Ḳırkı icre ol olur Ḥaḳḳ' a yaḳın

Nitekim Aḫmed cihānuñ serveri
Ḳırkı icre itdi ol telḳin-i dīn

Ḥayf aña kim ḳırkıını gecürüben
Olmaya ol Ḥaḳ dergāhında ol emīn

İde Firdevsī bigi bī-ḫad günāh
Evvelin bilmez ola hem āḫirin

Yā ilāhī cürm-i bī-ḫad itmişem
Tevbe yā Rab itmenem daḫı hemīn

490 Raḥmet aña kim aña Firdevsi'yi

Fātiḥa'yla yād idüb diye emīn

Vir şalāvāt Muştafā'ya şubḥ-ı şām

Tā ki menzil ola ḥuld-ı berīn

c) Dāsītān-ı Münācāt-ı Dāvūd

Hakīm kavlınce bir gün⁽¹³⁾Dāvūd 'aleyhi's-selām Ḥurūn dağınıñ üzerine çıkdı. Dağı kırk gün gece ve gündüz Haḫ Te'ālā'ya tāt at itdi.⁽¹⁴⁾Kırk gün olıcaḫ Dāvūd'a nidā-yı ulūhiyyet geldi kim: Yā Dāvūd! Tāt atüñ qabül oldı, seni mürsel peygamberler bölüğinden⁽¹⁵⁾kıldum. Hem saña ḥilāfet ve hem nübüvvet erzāni kıldum. Gerekdür ki sen dağı ḥaḫqıla 'amel kılub emr gözedesin. Dāvūd ol⁽¹⁶⁾ḥitāb-ı 'izzeti işitdi, şād olub secde-i şükr kıldı. Andan şoñra Allah Celle Celālühü Dāvūd peygamber 'aleyhi's-selāma vaḫy⁽¹⁷⁾eyleyüb didi kim: Yā Dāvūd! Benī İsrā'il'e ḥaber virüb eyitkim be-dürüstī ben anlaruñ nemāzlarına ve oruclarına nazār eylemezsin. Likin⁽¹⁸⁾ḫacankim benümcün şübhelenseler dağı dönüb anı terk eyleseler ben dağı anlara yardım kılub raḥmet iderem. Ve dağı yā Dāvūd!⁽¹⁹⁾ḫacankim bir kişi görseñ kim beni ister, sin aña muḫī' ol. Ḥizmetkārlar bigi şol dünyāyile serḥüş olan 'ālimleri benden⁽²⁰⁾iste kim anlar benüm muḥibbümnden cıḫub ve muḥliş kullarumuñ yolların benden kesüb ḫitā' ü't-ḫarīḫ olmışlardır. Ve dağı yā Dāvūd!⁽²¹⁾Evvel beni sev, andan beni seveni sev. Hem beni bu ḫalka bildür, sevdür, diyicek Dāvūd: 'Āmennā ve şaddaḫnā' diyüb Haḫ emrine muḫī' [34 b]⁽¹⁾olub dağı andan Dāvūd didi kim: İlāhī seyidī ve mevlāyī, ben seni severem, seni seveni dağı severem. Amma seni bu ḫalka⁽²⁾nicesi sevdüreyim? Haḫ Te'ālā didi kim: Beni anlaruñ ḫatında gökcek zıkr eyleyüb ve benüm ni' metlerümi ve iḥsānlarımı anlara⁽³⁾bildürüb eyitgil kim ben ḡāyet cömerdem ve raḥīm ü laḫif pādişāham. Yā Dāvūd, şöyle bil kim fuḫarālar benüm 'ayāllerümdür,

‘izzetüm⁽⁴⁾haqqıcün eger bāylar necillik idüb benüm faķirlerüme nesne ‘atā itmezlerise, ben anlaruñ mallarını ziyāde eylemeyüb ve⁽⁵⁾anları ucmağımda sākinlendürmeyüb yā Dāvūd, işbu ħalāyıqlar kaçarlar ve fāsıklar ‘amelin işleyüb daħı benden ıralar⁽⁶⁾ve şālihler maķamın isterler. Heyhāt heyhāt! Kaķan olur ol maķāmı onlar kaçan bulur. Yā Dāvūd, benüm velilerün ašlā dünyāyicün⁽⁷⁾hic ğam cekmezler. Zīrā kim şol kimse kim dünyāyicün ğam ğuşsa yise, ben anuñ münācātı ħalāvetini giderürüm. İmdi⁽⁸⁾benüm velilerüm rūhānilerdür, dünyā bir cīfedür eyle olsa anlar cīfeyicün ğuşsa yimezler. ²³⁹

عَالِ النَّبِيِّ عَمِ الدُّنْيَا حَيْثُ وَطَّائِنُ الْخَلْقِ

⁽⁹⁾Yā Dāvūd, benüm kaķuma kim geldi kim ben aña kaķu açmadum ve benden kim nesne diledi kim ben aña nesne virmedüm ve baña kim du‘ā kıldı kim⁽¹⁰⁾ben anı kaķüb eylemedüm ve daħı beni kim zıkr idüb añdı kim ben anı zıkr idüb añmadum, didi. Dāvūd işidüb ħalka⁽¹¹⁾bu ħaķ kelāmı söyleridi. Anuñ ‘aķlı var kaķüb eyleridi. Kāfirler ħūd inkār iderleridi, şimdi münkirlerdür. Andan şoñra bir ğün⁽¹²⁾yine Dāvūd ‘aleyhi’s-selām Ħaķ’a münācat idüb eyitdi: Yā ilāhī dünyā yaratmazdan öñdin ne yaratduñ? Ħaķ Te‘ālā didi: Yā Dāvūd, kırķ biñ⁽¹³⁾şehir yaratdum ve her bir şehirde kırķ biñ kaşır yaratdum ve her bir kaşırda bin ħavlı yaratdum ve her ħavlıda kırķ bin ev yaratdum ve her⁽¹⁴⁾ev icinde on sekiz biñ ħardal ħarnesi yaratdum. Andan şoñra bir kuş yaratdum, aña buyurdum ki on iki biñ yılda bir dāne⁽¹⁵⁾ ħardal yiye. ‘Āķibet ol kuş rüzigār gecmegile cümlesin düketdi, yedi. Pes ol kuşuñ dānesi dükelicek aña ölümü⁽¹⁶⁾ħavāle kıldum. Dönüb o kuş baña eyitdi kim: Bu dünyā bir evmiş, iki kaķusu ola. Bir kaķusından ğirdüm birisinden cıķdum,⁽¹⁷⁾didi. İmdi iy Dāvūd, bu saña tenbīhdür kim ‘ömrine ğarre olma, rüzigāruñı ğafletle gecürmeyesin. Baña dāyim tāt at kılasın,⁽¹⁸⁾tā kim yā Dāvūd, yārın benden bulasın, diyicek Dāvūd daħı ol nidāyı işitdi tāt at yüz urub mülāzımat eyledi.⁽¹⁹⁾Daħı ziyāde kıldı. Nazım:

²³⁹ Mânâsı: “Nebî Aleyhi’s-selām dedi ki: ‘Dünya bir cifedir. Onun taliplileriye köpeklerdir.’”

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Haqq'ı cāndan zıkr iderseñ kām-kār
Cennet āhır menzilüñdür nām-dār

Haqq'a dāyim t̄ā' at it ki bī-gümān
Tā ki saña rahmet ide Kirdigāh

Eyleyen ihlāşıla t̄ā' at begüm
İdiser Firdevs icinde ol qarār

495 İy günāhı coğ kıla gör t̄ā' atı
Tā günāhın 'afv ide Perverdigār

[35 a] Mücrimiseñ yime ğam ki ol Kerīm
'Afv ider olub iderseñ tevbe-kār

Sözünü Firdevsi'nüñ yād eylegil
Vir şalāvāt Muştafā'ya yādigār

Neşir: Hakīm kavlince yine bir gün Dāvūd münacāt kılub halvetde Zebūr oğurken⁽³⁾Haq Te'ālā Celle Celālühü Dāvūd peygambere hitāb idüb didi kim: Yā Dāvūd, ucmağımı nice añarsın ve illā baña müştāk olmağı⁽⁴⁾ve anuñ ehlini unudursın? Dāvūd eyitdi: İlāhī saña müştāk olmağ nicedür ve anuñ ehli

kimlerdür? Hâk Te‘âlâ didi kim:⁽⁵⁾Yâ Dāvūd, baña müştāk anlardur kim gönülleri küdüretten ve ğayrıdan şāfi olmuş ola. Eyle olsa anlaruñ gönülleri⁽⁶⁾benüm maḥabbetüm odıla yanmışdur, ben daḡı anlaruñ göñlüni nice dilersem kudret elümle döndürem. Yâ Dāvūd, ben müştāklarumuñ⁽⁷⁾göñlüni Rıdvdāndan yaradub ve anlaruñ göñlüni benden ğayrıdan kesdüm, didi. Andan Dāvūd eyitdi: Yâ Rabbi, senden dilerem ki⁽⁸⁾ol maḥabbet ehlini baña gösteresin görem. Hâk-i pâylerine yüz sürem, didi. Hâk Te‘âlâ didi kim: Yâ Dāvūd, Lebnān taġına⁽⁹⁾var kim anda benüm on beş kullarum, şādıklarum, ‘aşıklarum vardur. Anlara benden selām it, eyit kim Rabbüñüz size selām⁽¹⁰⁾ider ve eydür kim siz benüm dostlarum ve evliyālarumsız. Pes Dāvūd ‘aleyhi’s-selām Allahu Te‘âlānuñ emriyle gelüb Lübnān taġına çıkub⁽¹¹⁾anlara gelüb gördi kim gözlerinüñ yaşı çeşmeler olmuş aḡar. Vaḡta kim Dāvūd’ı gördüler, hemān kaçdılar. Dāvūd eyitdi kim:⁽¹²⁾Ben sizüñ Rabbüñüz’üñ resūlyam, Hâk Te‘âlâ size selām idüb eydür kim hic benden ḡacetüñüz var mı? Kaçan kim Dāvūd’dan anlar⁽¹³⁾bu ḡaberi kim işitdiler, gözlerinüñ yaşı yüzlerinüñ üzerine daḡı ziyāde olub aḡdı. Oldem birisi feryād kılub eyitdi kim:⁽¹⁴⁾İlāhî, senüñ kuluñ oġlı kuluñuz. Bizüm göñlimüz senüñ zıkrüñden kesilmişidi, ol zāyi‘ gecen ‘ömrümüzden ötürü bizi yarlıġa⁽¹⁵⁾yüb raḡmet eyledi, didi. Birisi daḡı didi kim: İlāhî bize minnet eyle, şol senüñle bizüm aramızda gecen gögcek naḡar⁽¹⁶⁾larıla. Ve biri daḡı didi kim: İlāhî sen bilürsin kim bizüm senden ğayrı hic ḡacetümüz maḡşūdumuz hemān senden temennāmuz⁽¹⁷⁾daḡı oldur kim bizi senüñ yoluñda sâbit kāyim kılasın. Birisi daḡı: İlāhî, biz senüñ rızāñ istemekde kāşır olduk, bize⁽¹⁸⁾kendü fazluñ ve keremüñ birle yardım eyle, didi. Birisi daḡı didi kim: İlāhî bizi luḡfundan yardum senüñ ‘azametüñi fikr eyle⁽¹⁹⁾mekile bize minnet eyledüñ, imdi senden dilerüz kim bizi kendü nūruña yaḡın idesin. Birisi daḡı didi kim: Dilimüz tütulub⁽²⁰⁾ve mecāllerimüz ḡalmadı. Pes kirāyim pādişāhsın sen, nesne dilemekden raḡīm ve ‘azīm pādişāhsın sen senden ne gelürse⁽²¹⁾ḡüş geldi, didi. Andan şoñra birisi daḡı didi kim: İlāhî bizüm göñlümüze hidāyet virdüñ, seni zıkr eylemegile imdi senüñ[35 b]⁽¹⁾şükrüñde taḡşirlik itdügümüzden ötürü sen bizi yarlıġayub raḡmet eyle, didi. Andan birisi daḡı didi kim: İlāhî bizüm ḡacetümüz⁽²⁾senüñ cemālüne naḡar itmekdür. Sen ḡüd bilirsin İlāhî andan bizi maḡrüm itme, didi. Birisi daḡı didi kim: İlāhî keremüñden⁽³⁾bize nūr baġısla, tā

kim ol nūrıla zūlmetde yürümeyle hidāyet kuvvet bulavuz. Birisi dağı didi kim: İlähî senden dilerüz kim⁽⁴⁾bizi qabül idüb ziyāde eylesin, qapuñda mağbün, mağrüm eylemeyesin, red itmeyesin. Birisi dağı didi kim: İlähî senden dilerüz kim⁽⁵⁾bizi gözsüz qılasın. Tā kim dünyāya ve anuñ ehlinüñ yüzine bağmayavuz ve dağı hidāyet nūrı vir kim anuñıla ahrete meşğül⁽⁶⁾olavuz, didi. Andan soñra birisi dağı didi kim: İlähî senden isterüz kim bize virdüğün ni'metleri temām eyleyüb naqş eylemeyesün. Birisi dağı⁽⁷⁾didi kim: İlähî evliyālaruñ hağıccün bizüm göñlüümüzi senden ğayrıdan kesüb saña meşğül eyle, didi. Birisi dağı didi kim: İlähî evliyālaruñ⁽⁸⁾sırlarundan bizüm göñlüümüze keşf anlaruñ şu'lesinden mağrüm qalmayalum, didi. Birisi dağı didi kim: Enbiyālaruñ keşf şuhūd⁽⁹⁾itdük. Andan bizi mağrüm eylemegil, didi. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

İtdi ol zāhidlerüñ cümlesi pes

Buncılayın bir du' āyı bir nefes

Cürm öcinden zārı qılub her biri

Gözi yaşın aqıdurdı cün Aras

500 Bu fenādan yüz beqāya uruben

Sifliden 'ulviyyine irerdi heves

Her birinüñ qaşdı bu kim zühdle

Bula ol Hağ dergehina dest-res

Can göziyle eyleyen Hakk'a nazır

Külhen-i 'alem gelür aña kafes

Zâhid ol kim zühdi durur bî-riyâ

Yoksa 'âbid kaçan olur hâr u hâs

Bunda söz çok kıoyalum dursun bunı

Vir şalāvāt Muşafâ'ya sözi kes

Neşir: Cünkim Dāvūd 'aleyhi's-selām bu on beş zâhidün münâcâtların kim⁽¹⁵⁾ışitdi, yüz Hakk'a tutdı. Kırk gün ol yirde münâcât ve tã'at eyledi. Andan soñra kırk birinci gün olıcağ⁽¹⁶⁾ol dem Hakk Te'âlâ Dāvūd 'aleyhi's-selâma vahy eyleyüb didi kim: Ol benüm kıullaruma eyit kim her ne dilerse anlaruñ sözini işitdüm⁽¹⁷⁾ve dileklerini kıabül itdüm. Amma kim bir yire eyü cem' oldılar, şimden girü tenhâ oturub hâlvet olsunlar kim ben hiçâbları keşf⁽¹⁸⁾idici pâdişâham, benümle anlaruñ arasında hiçâb yokdur. Benüm cemâlüme nazır idüb ve baña gökcek zan itsünler ve dünyâdan⁽¹⁹⁾ve ehlinden kesilüb hâlvetlerde benüm münâcâtuma meşğül olsunlar kim ben anlara firdevs-i a' lâda vañan virem. Dâyim benüm⁽²⁰⁾cemâlümle müşerref olalar. Cünkim Dāvūd 'aleyhi's-selām Hakk Te'âlâ'nuñ kelâmın gelüb bu on beş zâhidlere kim söyledi, bunlaruñ⁽²¹⁾her birisi bize bir maķâm virgil diyü münâcât kııldılar kim ol maķâmıda âdemî zâd olmaya ve dağı cem' cānlu cāneverlerden hayvā[36 a]⁽¹⁾nâtdan kimseye olmaya diyicek anı gördi kim bunlaruñ üzerlerine gökden bir nür gelüb kıabladı. Dağı bir zemāndan soñra⁽²⁾nür dağı bunlar dağı maħv oldılar. Dāvūd görüb Hakk Te'âlâ'ya münâcât eyledi. Didi kim: Bu kıullaruñ hâli noldı, baña bildür⁽³⁾gil, didi. Yüzlerin göreyim, hâllerin şorayım, didi. Nidâ-yı ulühiyyet geldi kim: Yâ Dāvūd, anlar dağı benüm hâş kıullarumdur,⁽⁴⁾anlara bir maķâm virdigim Kıaf Tağı'ndadır. Ol

maḳāma ‘alem-i Rabbāniye dirler. Ol ‘āleme ādemī zāddan ḳuṭbū’l-
aḳtāb⁽⁵⁾olmaḡa lāyıḳ kimesne varur. Sen anlaruñ yüzini bunda görmezsin ve lākin
ol ‘āleme senüñ oḡluñ Süleymān varacaḳdur,⁽⁶⁾anlaruñ yüzünü görecekdür. Ol Ḳaf
‘alemleründen on sekiz ‘ālemi seyrān ḳılacaḳdur. Gün bigi ‘ālemi devrān
idecekdür.⁽⁷⁾Süleymān’dan ġayrı ādemī zād anlaruñ varub yüzün görmez. Hızır
İlyās’dan ġayrı kimseler benüm bu sırruma bu huşuṣda⁽⁸⁾iremez. Naḡım:

MESNEVĪ

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

505 Cünki Dāvūd işidür Ḳaḳ sözini
Secde ḳılub sürdi ḡāke yüzünü

Bilmedi ol sırra ‘aḳlı yetmedi
Zirā kim ol sırrı Ḳaḳ eyitmedi

Añladı her kūşede var nice ḳul
Kim du‘āsı ḡaḳ ḳatındadır ḳabül

‘Ālem iyisiz olmaz añla yā emīn
Vardur her kūşede bir er yaḳīn

Şanmaduḡun yirde erdur bī-gümān
Er gerek ki eri bile pes ‘ayān

510 † Āķiliseñ baķmađıl kimseye ħūr

Kāmiliseñ ħāk-i pāy ol yūzi sūr

Kendū † aybuñ bil ki budur pes hūner

Kimse † aybın gözlemegil nām-vār

Sözini Firdevsi'nüñ eyle ķabūl

Tā ola ħalkı cihānuñ saña ķul

Sözümüzi añladuñsa tēc-dār

Vir şalāvāt Muştafā'ya yādigār

d) Kışsa-yı Sām

Neşir: Ĥakīm ķavlınce cūnkim Dāvūd ol nidā-yı ulūhiyyeti işitdi, secde-yi⁽¹⁵⁾şükr eyledi. Andan yine sürüb Ķuds'e geldi. Ĥaķ'a tēc at ķıldı. Dāvūd ħilāfet şadrında nübüvvet kürsisi üzerine oturdı.⁽¹⁶⁾Ĥalkı ħaķ dīne da†vet itdi. Bizüm ķışsamuz ez-in-cānib Sām-suvāra geldi kim Mūhelheli cin şanduğa koyub şandugın cevresin⁽¹⁷⁾ziftleyüb Sām'ı deryā-yı †ummāna atmışıdı. Amma kim raķş-ı Sām-suvārı tutamayub raķş kaçub perīler sultānı taĥtıgāhı⁽¹⁸⁾Zerrīn'e gelüb raķşı Ĥümāyun Şāh görüb āh idüb Sām-suvār'uñ noldugın bilmeyüb eķrāf-ı †ālemi arayub Sām'ı bilmege⁽¹⁹⁾ķırķ peri göndermişidi kim ķanad acub ucub mađārib meşārıķ gezüb Sām'ı arayub bulalar, tā ħaber bilelerdi,⁽²⁰⁾daĥı gelelerdi. Pes bu perīler daĥı dem ceküb ucub giderken Mūhelhel'üñ ol sevdügi ķızuñ bārıgāhın görüb birisi ādemī⁽²¹⁾zād şekline girüb bārıgāhdan icerü gelüb ķızı yalnız görüb aĥvālin teftiş itdüginden şoñra Sām'dan nişān şorub[36 b]⁽¹⁾didiler kim: Hic bir ādemī zād gördüñ mi ola kim duruşı evrāne baķışı alşana beñzer ola kim ķılıcdan

kan tamar. Merrîh⁽²⁾andan cenk icre emân umar. Adına Sām-suvār dirler. Ol kız didi kim ol şıfâtlı kişi bunda geldi amma kim Mühelhelî⁽³⁾cin mest idüb dâruyla ‘aqlın alub bir şanduga koyub ‘ummāna atdı. Raḥşı daḥı tutmaḳ diledi mümkün olmadı, kaçub⁽⁴⁾getdi el virmedi. Mühelhel eline girmedi, didi. Perî ol ḥaberi alub perî-ḥāna geldi, ḥaber virdi perî-ḥān daḥı⁽⁵⁾perî cerisin cem‘ idüb ol kızuñ üzerine geldi. Ol kızı bārīgāhınla alub Zerrîn şehrine geldi ve andan soñra⁽⁶⁾otuz biñ peri cem‘ idüb oḡlı Ḥurrem Şāh’ıla Sām’ı ‘ummān üzerinde aramağa gönderdi. Ḥurrem Şāh daḥı çerisin⁽⁷⁾ceküb bir taḥt üzerinde oturub perîler taḥtı götürüb getdiler. ‘Azm-i ‘ummān deryāsın itdiler. Periler melikleri⁽⁸⁾Ḥurrem Şāh’ıla taḥt üzerinde zerrîn kürsiler üzerinde otururlardı ve perîler taḥtı ellerinde bir kezden dutub omuz⁽⁹⁾ları üzerine urub çıkub ucub taḥtı götürürleridi. Cünkim ‘ummān deryası üzerine kim vardılar, cüst-⁽¹⁰⁾cü kılub deñiz yüzinde Sām’ı şandugıla bulmağa ceḥd itdiler. Nazım:

MESNEVİ

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Geşt idüb deryā yüzün cümle perî

Sām’ı teftiş ideridi her biri

515 Şāh-ı Ḥurrem yuḡmadı ol zemān

Sām üzerinden bilmeyinceḳ ḥaberi

Ayırıncaḳ yāri yārından felek

İder efgān lā-bud anlar serseri

Şıḥḥat-i āfāt olur şāhum firāk

Cehd idüb elden cıkarma dilberi

Ger dilerseñ irişesin devlete

Vir şalāvāt sen Muştafā'ya kes sözi

⁽¹⁴⁾Neşir: Ḥakīm ḳavlünce bular teftişde, bizüm kışşamız nite Sām'a geldi. Nite cünkim Sām'ın deryā yüzinde şandug icinde⁽¹⁵⁾yaturken 'aḳlı başına geldi. Gözin acdı, gördi kim bir tabut gibi şandugın icinde yatur amma kim bu şanduk⁽¹⁶⁾depreñür. Ḥarekātta deñizün daḫı gürüldüsi ḳulaḡın ger itmiş. Sām göñlinden bunu gecürdi kim gördün mi kim beni Elhinc⁽¹⁷⁾cin öldürmiş, tabuta daḫı ḳoymış. Bu yatduḡım tabut icidür, diyüb fikre vardu. Deñiz gürüldüsin ve şandugın⁽¹⁸⁾ḫarekātın göricek ḳulaḡ urdı. Gördi kim bu şanduk deryā icinde ve deryā mevci var taşradan deñiz ḳuşlarının āvāzı⁽¹⁹⁾gelür. Sām bildi kim bu tabut degildür, şandukdur. Kendüzin deñize atmışlar. Diledi kim Sām şandugın bir yerin dele,⁽²⁰⁾gök yüzine naḡar ḳıla ve nefes daḫı almaḡa āsān ola. Ve yine ḫavf eyledi kim şandugın deliḡi olıcaḡ şanduga şu girür,⁽²¹⁾kendüzi helāk olur. Pes Sām ḡayrı nesneden cāre bulmayub yüzünü dergāha dutub şıdḳıla iḫlāşıla bu vechile[37 a]⁽¹⁾münācāt eyledi. Naḡım:

MESNEVĪ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Göge dutub yüzünü Sām-ı suvār

Didi kim iy Ḳādir ü Perverdigār

520 Ka'be-yi a'zam haqqı kıble durur
Ger benî Ādem haqqıcün itdi zār

Hūd u Şālih haqqı incitmedi bād
Ol celilüñ cismicün yaqmadı nār

Yūnus icün itmedi āb anı ğarq
Nūh'ı cünki eyledi Haq ihtiyār

Hüzn-i Yā'kūb'ıla Yūsuf hüsnicün
Derd-i Eyyüb'un haqqı hem kirdigār

Mūsā'nuñ Tevrāt'ı haqqı yā Kerīm
Ol Zebūr-ı Dāvūd'cün kāmikār

525 Ol Muḥammed haqqı cünkim 'ālemi
'İşkına yaratduñ anuñ āşikār

İşbu deryā icre ğarqa var mıdır
Sen ḫalāş eyle bizi iy şehriyār

Böyle diyüb itdi nāliş anda Sām
Vir şalāvāt Muştafā'ya yādigār

Neşir: Hâkîm kavlince Sām-suvār dil ü cāndan Hālîk’a münācāt itdi.⁽⁸⁾ Hâk Te’ālā diledi kim Sām’ı ol varıdan hālāş kıla. Nite Sām şandukda münācātta, bizüm kışşamız ol yañadan Hurrem Şāh’a geldi.⁽⁹⁾ Perīlerile ‘ummān yüzinde Sām’ı ararken nāgehān bir perī gördi kim deryā yüzinde bir şanducağ gider. Kāh deñiz mevic icerü⁽¹⁰⁾alur, kāh taşra mevcden çıkar. ‘Acabā bu ne şanduk ola, diyüb ol perī kanad büküb hevādan deryā yüzine indi. Def⁽¹¹⁾şandugı kapdı kim ele getüre, getürmedi. Zirā kim Sām-ı Suvār’uñ cenk āleti bile üzerinde idi kim Elhenc perī Sām’uñ⁽¹²⁾korqusından kılıcın bile almadı. Nicün anuñicün Hızır’uñ du’āsı kılıcı üzerinde naşş olunmuş idi. Evvel kılıca el urmaga⁽¹³⁾yüregi duymadı. Pes Sām dağı begāyet kuvvetlü ve kāmeti dağı yüz on beş arış olduğı ecilden şanduk dağı Sām’uñ⁽¹⁴⁾qaddine göreyidi. Ol sebebden ol dem ol şandugıla ol perī yalnız götürmeyüb dem ceküb ucub Hurrem Şāh’a geldi.⁽¹⁵⁾ Didi kim: Yā perīler sultānı melik-zāde, bu gün deryā yüzinde seyr iderken bir qadırğa mişālinde şanduk buldum. Diledüm ki deryā⁽¹⁶⁾yüzinde qapub saña dek getürem, hāzretüñe yitürem. Kuvvetüm irmedi. Velikin ‘acebdür kim Sām’uñ şandugı degülse, didi.⁽¹⁷⁾ Hurrem Şāh işidüb şād olub buyurdı, tahtı sürüb ‘ummān üzerinden ol şandugı olduğı yire indürdiler. Hurrem⁽¹⁸⁾Şāh gördi kim bir şanduk deryā yüzinde gezer, kāh talas urur yukarı felege çıkarur ve kāh mevc-i deryā aşāğa semege⁽¹⁹⁾indürür. Hemāndem emr eyledi, bir kaç perīler inüb ol şandugı götürdiler, Hurrem Şāh’uñ tahtı üzerine getürdiler. Hurrem Şāh⁽²⁰⁾görüb ‘acabā bu ne şanduk ola, didi. Söyleyince Sām dağı şanduk icinden Hurrem Şāh’ı āvāzıdan bilüb çağırdı kim:⁽²¹⁾Yā Hurrem Şāh! Şandugun qapağın götürgil, istedüğüñ kişiyem, Sām’am. Velākin şanduk icre nefesüm almağa tākātüm qalmadı.[37 b]⁽¹⁾Tiz tut, didi. Hurrem şāh Sām’ı āvāzından bilüb şandugın qapağın kendü eliyle büzdü. Sām’ı icinden çıkardı. Sām⁽²⁾tahtı görüb Hurrem Şāh’ı görüb ol belādan hālāş olduğına secde-i şükr eyledi. Hurrem Şāh’ıla görüşdi, birbirinden⁽³⁾gecen ahvāli şoruşdı. Andan Sām kendünüñ rahşın şordı. Andan Hurrem Şāh didi kim: Rahşuñ sağ selāmet, bī-melāmet⁽⁴⁾geldi. Kız qarındaşım aña tımar ide yürür, didi. Sām didi kim: Ya Mühelhel’den nice ola? Bu intikāmı alam, baña itdüğü cezāyı ben dağı⁽⁵⁾aña kılam. Hurrem şāh didi ki: Yā şāh-ı cihān pehlüvān, Mühelheli cinnüñ mekānı ‘ummān kenārında ‘Aşur şehrinde olur.

Cinler sultānidur⁽⁶⁾zemānuñ. Anda buluruz, didi. Sām didi kim: İmdi benüm senden murādım budur kim beni bu dem ‘ummān diyārına iledesin. Benüm etümi getüresin.⁽⁷⁾Mühelhel’le cenk idem, didi. Hurrem Şāh didi kim: Yā erenler sultānı, kerem eylegil evvel atam nazarına varalum, sizi sağ selāmet görsün.⁽⁸⁾Andan sonra anda ne yire dilerseñ bile gidevüz, tā ölünce saña hizmet kılavuz, didi. Sām dağı Hurrem Şāh’uñ sözinden⁽⁹⁾çıkmadı. Müvecceh gördi. Andan Hurrem Şāh emr eyledi. Zerrīn şehrine toğrı getdi. Pes Sām yine periler sultānına toğrı hevā⁽¹⁰⁾yüzinden gelüb gitmekde, bizüm kışşamız ol yañadan yine Dāvūd’a geldi. Şalāvāt vir Muhammed’e ki diyem nitmekde. Nazım:

KIT‘ A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Ger dilerseñ söylene işbu kelām

Vir şalāvāt Aḥmed’e hem şad selām

‘Ādeti Firdevsī’nüñ budur şehā

Kim şalāvāt virmedin diyemez beyām

e) Kışşa-yı Fāzilet-i Biḥakkın Dāvūd ‘Aleyhi’s-Selām

Ḥakīm kavlince cünkim Dāvūd’a cemī‘ memleket benī İsrā’ıl kim⁽¹³⁾muṭī‘ oldı, nübüvvet dağı kim geldi. Dāvūd hem peygamber hem pādişāh-ı dilāver kim oldı. Benī İsrā’ılüñ on iki sıbtı dağı⁽¹⁴⁾Dāvūd’uñ kıtına cem‘ oldılar. Nitekim bundan evvel beyān itdük kim Dāvūd’dan evvel Yūşa‘dan Dāvūd’a gelinceye kimseye külli musaḥḥar⁽¹⁵⁾olmamışlarıdı, itā‘ at kılmamışlardı. Pes Dāvūd’uñ salṭanatı ziyāde oldı. Nitekim Ḥaḳ Te‘ālā Celle Celālühü ve ‘azameti

şānehū⁽¹⁶⁾kelām-ı kadīm ve kitāb-ı kerīm icre buyurur kim: Şedād ne milkehū didiginūñ ma‘nāsı budur kim: Ya‘ni ben anuñ salţanatın⁽¹⁷⁾ķavī ķıldum ve muħkem ķıldum ki yir ehline andan öñ ol ķadar salţanat kimseye virmedi. Nite şöyle kim her gice dört biñ⁽¹⁸⁾ķişi gelüb Dāvūd’uñ miħrābını beklerleridi ve ħükmüni dutub ħizmetin edā ķılurlardı. Şöyleñ. Nazım:

MESNEVĪ

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

530 Bu ne ‘ izzet bu ne ħurmet key ‘ aźim

Kitdi Dāvūd’uñ özine ol Kerīm

Ṭağda koyun güderiken ol çūban

Vir melikü itdi taħta anı ħān

Buldı Ḥaķ’dan tāc-ı taħt-ı salţanat

Anuñ oldu ħān u mān u memleket

Geydi Ḥaķ’dan ol nübüvvet ħil‘ atin

İtdi dört biñ ķişi anuñ ħizmetin

Ķul ħaķuñdur emr anuñdur bī-gümān

[38 a] Ķādir oldur iş anuñdur pes hemān

535 Şudretile hâkıñi güyâ ider
 Hikmetile bâdıñı ‘ İsa ider

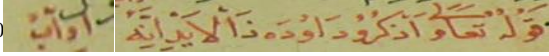
 Şâni‘ ol ki şun‘ ı durur bî-şumâr
 Mâlik ol ki milki durur bî-ķarâr

 ‘ Âdil ol ki hizmetine yüz süren
 Olısar pes Sâm mişli haķ er

 Tâ‘ at it kim sende Haķķ’a iresin
 Nâliş it ki cennetine giresin

 Sözidür Firdevsi’nüñ dürr-i yetim
 Tâķ ķulağun icre götür yâ emiñ

540 Sözümü tıtar olursañ
 Vir şalāvât Muştafâ’ya mâ-ħazar

Neşir: Dağı Dâvūd’uñ faziletinden birisi de budur kim ‘ibâdetde ķavî ol⁽⁶⁾duğı bigi ictihâda ķıldığı idi. Nitekim Kelâm-ı Rabbâni’de ve Kitâb-ı Sübhâni’de buyurur kim: ²⁴⁰ (7)Ya‘ ni:

²⁴⁰ Mânâsı: “Allahu Teâlâ buyurur ki: ‘Güç sahibi olan kulumuz Dâvud’u da an. O hep Rabbine yönelirdi.’”

Ku‘ân’ı Kerim’de bu âyet şu şekilde geçmektedir: “Şimdi sen onların dediklerine sabret de kuvvetli kulumuz Dâvūd’u hatırla. Çünkü o zikir ve tespih ile bize yönelmişti.” Sâd Sûresi 38/17 Yazır, s. 329.

Yā Muḥammed, z̄ikr eyle bizüm ol ulumuzı kim ze'l-eydi ya'ni 'ibādetde uvvetlüyidi ve daı tevbeıi co idici muı' dı⁽⁸⁾ve müsebbih idi. Z̄irā 'ibādeti buyıdı kim gice irteye dek nemāz ılurdı. Bir güm oruc dutardı bir güm yirdi.⁽⁹⁾Hic bir sā' at gecmezidi kim ā' at itmeyedi. Bir gice olmazıdı kim ehl-i beytile nemāza yā bir güm gecmezidi kim ehl-i beytinden biri⁽¹⁰⁾' ibādetde bulunmayadı. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Düni gümñ gecmezidi sā' atı

Katmayadı Dāvūd anda ā' atı ' atı

avmi ımı daı cem' ā bī-gümān

a'a tā' at itmegidi ızmeti

ā' at üzre ā'im idi cümlesi

ā' at arturan bulurdı ürmeti

Bī-ahāret başmazıdı kimse yir

ā' atıla umardı cenneti

545 ā' at it kim tā' at iden bī-gümān

a'dan āir bulırsardur cenneti

Ṭā' atile irdi iren Ḥaḳḳ'a pes

Tā' atile buldı bulan vaḥdeti

Ṭā' at it Firdevsi rüz u şeb

Fevzi birle kıla görüñ sünneti

Ṭā' at eyle cān-ı dilden imdi sen

Olduñisa ger Muḥammed ümmeti

Ger Muḥammed ümmetiseñ bu zemān

Vir şalāvāt Muştafā'ya key qatı

Neşir: Ḥakīm ḳavlince Dāvūd'dan bir fazīlet daḫı oldı kim Ḥaḳ Subḥānehū⁽¹⁷⁾ve Te' ālā demurı bigi aña musaḥḥar ḳılmışıdır kim demurden ne kim dilerse ḳılurdı. Sebeb ana oldu kim cün kim Dāvūd 'aleyhi'-selām⁽¹⁸⁾beni İsrā'il üzre ḥākim oldı. Kendüye anı 'ādet ḳıldı kim gicelerde uğurlayın cıḳub gezerdi, bir kimseye uğrasa⁽¹⁹⁾şorardı kim sen Dāvūd Ḥaḳında ne dirsın ki sizüñ üzerüneze ḥükm ider? 'Ādil midür, zālīm midür, nicedür? Didi,⁽²⁰⁾Şorardı. Ol kişi şorduğı kişi daḫı Dāvūd'a du' ā vü şenā iderdi. Dāvūd Ḥaḳ Te' ālā'nuñ resülüdür. Ḥaşā andan kim⁽²¹⁾kimseye zūlm ḥayf ide, dirdi. Bu ḥāl üzerine yürürken Ḥaḳ Subḥānehū ve Te' ālā adam şüretinde bir melegi gönderdi. Gelüb[38 b]⁽¹⁾Dāvūd'uñ yolu üzerinde ṭurdı. Dāvut hemişe 'ādeti ḥālī üzerine aña şordı kim ol ferişte aña didi kim ne gereklü⁽²⁾kişidür ol Dāvūd. Eger bir ḥaşlet anda olmayayıdı, Dāvūd andan fāriğ olaydı. Dāvūd didi kim: Yā 'Abdullah, ol ne ḥāşiyet⁽³⁾dür kim dirsın? Ol ferişte didi kim: Ol oldur kim Dāvūd daḫı ehl-i beyt daḫı beytü'l-maldan yirler. Pes Dāvūd ol sözden⁽⁴⁾mütenebbih oldı. Miḥrāba geldi, Ḥaḳ Te' ālā'dan diledi kim aña bir sebeb fetḥ ide vire, tā kim Dāvūd andan rızḳlana, ol⁽⁵⁾beytü'l-malı terk ide.

Hak Te'âlâ Dâvûd'un du'âsın kabûl idüb demüri aña mum ve hamır bigi yumuşak kıldı kim nice dilerse⁽⁶⁾ elinde odsuz cekicsüz zırh düzerdi. Dağı ne kim isterse kıldı. Evvel cihân serâyında zırh düzen Dâvûd'dur kim⁽⁷⁾ andan evvel cebe vardı, zırh yoğıdı. Bir zırh kim düzerdi, dört biñ altuna şatardı. Kendüzi dağı ehl-i beyti dağı külli⁽⁸⁾ andan ta'amlarlarıdı ve fuqarâya ve miskîne andan şadağa iderdi. Nazım:

KIT' A

(Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün)

550 Yimeyen eli emegin kâmurân
Tatmayan cennet ta'âmın bî-gümân

Ol cihetden her nebînüñ şan' atı
Vardur âhîr añağıl zâhir nihân

Âdem ata çift sürdi rûz u şeb
Şit olur cülâh hem aña' ayân

Oldı hayyâţ aña İdrîs nebî
'İlm hey at icre dağı dür-fişân

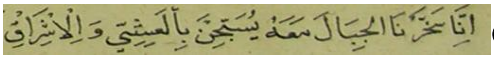
Nûh olur qahhâr üstâd eyle yâd
Oldı Tûfan icre yine kestebân

555 Ol cübān nice vaqtin ol kelīm
Gütdi qoyunını Şu‘ ayb’uñ coq zemān

Her nebīnūñ olduqıcün şan‘ atı
Oldı Dāvūd añla āhenk hemān

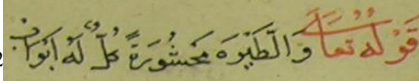
Ger gedādur yāhu şāh-ı bahtiyār
Şan‘ atı olandur āhīr kāmīlān

Key gerekdür ede şan‘ at dağı
Vir şalāvāt Muştafā’ya şāzumān

Neşir: Hākīm qavlınce cünkim Allahu⁽¹⁵⁾Te‘ālā demüri Dāvūd’a musahhār kim kıldı, Dāvūd’uñ ululıqı dağı ziyāde oldı. Benī İsrā’ıl ortasında bu odsız⁽¹⁶⁾cekicsüz demürden nesne düzmek Dāvūd’a mu‘cize oldı. Pes anlaruñ kim imānları varıdı. Bildiler kim Dāvūd Allahu⁽¹⁷⁾Te‘ālā sevgülüsi nebī rasülidür. Bölük bölük gelüb imān getürürleridi. Andan şonra Hāq Te‘ālā Dāvūd’a bir körüklü⁽¹⁸⁾āvāz virmişidi kim kaçan kim Zebūr yā Tevrāt oqısa gök yüzindeki kuşlar yiryüzindeki hūşlar turub⁽¹⁹⁾aqarşular aqmayub esen yiller esmeyüb diñlerlerdi. Nite kim Kelām-ı Qadīm ve Kitāb-ı Kerīm icre buyurur kim ²⁴¹
 ⁽²⁰⁾ ya‘ni biz taqları musahhār ve muṭi‘ kılduq. Ol Dāvūd’ıla ‘ibādet⁽²¹⁾qılmağa kaçan kim ol yire tā‘at kılub ve tesbīh ayıtsa her gүнüñ evvelinde ve āhīrinde taqlar dağı anuñıla bize tesbīh ider. [39 a]⁽¹⁾Ve dağı Kelām-ı Tevhīd’inde ve Kitāb-ı Temcīdinde ol Kerīm, Raḥīm pādīşāh

²⁴¹ Mānāsı: “Allahu Teālā buyurur ki: ‘Biz daqları Dāvūd (a.s)’un emrine vermiştik. Akşam sabah onunla beraber tesbih ederlerdi.’”

Ku‘ān’ı Kerīm’de bu āyet şu şekilde geçmektedir: “Biz daqları onun emrine vermiştik. Akşam-sabah onunla tesbih ederlerdi.” Sād Sūresi 38/18 Yazır, s. 329.

buyurur kim: ²⁴² ²⁴³ (2) ya'ni: Dāvūd'a biz tağları muṭī' kılmaduğ. Belki kuşları dağı anuñ qatında cem' olub dügelisin aña muṭī' olub anuñla⁽³⁾ bizi tesbīh iderlerdi. Qaziyye budur kim bir gün Dāvūd 'aleyhi's-selām kendü gönlinde söylendi kim: Vallahi ben Allah Te'ālā bir 'ibadet⁽⁴⁾ kılam ki hic bir kimesneye dağı ancılayın 'ibadet kılmamış ola, didi. Andan Dāvūd sürüb bir ulu tağa cıkdı kim Efrāyim⁽⁵⁾ Tağı dirlerdi. Ol tağ içre Hālīk'a 'ibadet itmegicün giderken aḥşām yetişdi. Begāyet qarañu oldı. Şöylekim⁽⁶⁾ göz gözi görmez oldı. Cihān yüzi 'anber renk oldı.⁽⁷⁾ Naızım:

KIT' A

(Fe' ülün/ Fe' ülün/ Fe' ülün/ Fe' ül)

Şebi cün rüy-ı şeşte baqır

Ne Behrām peydā ne Keyvān ne Nīr

560 Ne evā-yı murğ ne hezā-yı düz

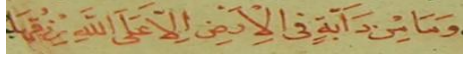
Zemāne zübān beste ernik bed

⁽⁹⁾ Neşir: Hākīm qavlince Dāvūd 'aleyhi's-selām ol zulümātdan ḥavf idüben üzerine vaḥşet vāqı' oldı. Hāq Tebāreke ve te'ālā⁽¹⁰⁾ ol tağa vaḥy eyledi kim: Yā tağ, Dāvūd'a mūnis olğıl ki vaḥşet tutmaya. Pes ol tağ Hāq Tebāreke ve Te'ālā'nun emriyle⁽¹¹⁾ Dāvūd'a şavt virüb anuñla bile muvānis kıldı. Tesbīh ve

²⁴² Mânâsı: "Allahu Teâlâ buyurur ki: 'Kuşları da toplu halde onun emri altına vermiştik. Hepsı de ona uyarak zikir ve tespih ederlerdi.'" Sâd Sûresi 38/19 yazır, s. 329

Firdevsî, bu âyet-i kerîmeyi Kur'ân-ı Kerîm'den olduğı gibi iktibas yapmıştır.

tehlil eyledi. Dāvūd ‘aleyhi’s-selām ol gönlünde didi kim: Bu āvāzlar⁽¹²⁾icinde ol semī‘ pādīşāh benüm niyāzımı āvāzımı nice işidür ola, didi. Hāḡ Tebāreke ve Te‘ālā celle celālühü ve ‘amme⁽¹³⁾nevālehü Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām viribdi. Gelüb Dāvūd’ı qolından götürdi, bir deñiz kenārına getürdi. Ayağıla ol deñiz kenārında⁽¹⁴⁾şu icinde bir qayayı ayağıla qakdı. Ol taş yarılıb iki pāre olıcaq icinden bir qurduğaz cıqdı kim tesbīhile⁽¹⁵⁾āvāze virürdi.²⁴⁴

²⁴⁵Cünkim Dāvūd ‘aleyhi’s-selām ol qurduğazuñ āvāzın tesbīhin⁽¹⁶⁾işidüb ta‘accub itdi. Daḡı Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām dönüb Dāvūd’a didi kim: Yā Dāvūd, işbu qurduğaz āvāzın deñiz icre taş icinde⁽¹⁷⁾işiden semī‘, ‘alīm Allah senüñ āvāzuñı yiryüzinde taḡ icre nite işitmeye? Didi. Dāvūd şād olub gönlünden ol⁽¹⁸⁾ğuşşayı sürdi ve ol teşvīş mürtefi‘ oldı. Amma kim bu muqaddimedden fāyide oldur kim qul kim cān u dilden Hāḡ Te‘ālāyı⁽¹⁹⁾yād kılub tesbīh eylese qacan ola kim anuñ günāhını ‘afv itmeye. Nazım:

KIT‘A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

İy günāhı coḡ gider dilden cihānuñ fikrini

Rū siyahı ḡāke sürüb eyle Hāḡ’un zıkrini

Mücrimiseñ tevbe it ki ‘afv ider āḡir Kerīm

Müflisiseñ vire ni‘ met dāyim eyle şükrünü

²⁴⁴ Mânâsı: “Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allah’a ait olmasın.”

Kur’ân-ı Kerīm’de âyet-i kerîmeninenin tamamı şu şekildedir: “Yeryüzünde rızkı Allah’a ait olmayan hiçbir canlı yoktur. O, onların karar kıldıkları yerleri de, emaneten durdukları yerleri de bilir. Onların hepsi apaçık bir kitaptadır.” Hud Sûresi 11/6 Yazır, s. 157.

f) Kışsa-yı Silsile

Ḥakīm qavlince Ḥaḡ Te‘ālā Dāvūd’a virdügi kerāmetüñ birisi daḡı ḡikmet ve faẓl ve ḡiḡābidi. Amma kim[39 b]⁽¹⁾ba‘zılar didiler müşkil söz beyān itmek durur illā. Ba‘z eydür kim Ḥaḡ Te‘ālā Dāvūd’a ‘aleyhi’s-selām ‘ilm ve ḡükm virdi ve ḡükümetünde⁽²⁾başıret virdi ki ḡalḡ arasında ḡüküm itmekde gelmezdi. Amma kim Loḡmān Ḥakīm eydür faẓl u ḡiḡābda oldur kim⁽³⁾müdde‘ iye ḡanuḡ buyura ve daḡı Dāvūd’uñ kerāmetlerinden birisi daḡı budur kim zincirdi. Ḥaḡ Te‘ālā Dāvūd’a virdi,⁽⁴⁾tā kim anuñla ḡaḡ añula kimdür ve ehl-i bāḡıl kimdür ve ehl-i ḡāl kimdür bileydi. Nite ol silsile gelmesine sebep buyıdı kim⁽⁵⁾bir kiři varıdı, bir oḡlancuḡa ḡulm eyledi. Gücile öküzün alub ḡullandı. Andan ol oḡlancuḡ öküzünü andan ḡaleb⁽⁶⁾idüb söyledügiçün ol kiři oḡlancuḡı şablayıla urdı, atdı. Aḡır oḡlancuḡ bu kiřinüñ ḡulminden meded yardım isteyü⁽⁷⁾Dāvūd’a geldi ‘aleyhi’s-selām. Daḡı ol kiřiden öküzünü da‘vā eyledi ol kiři inkār itdi, almadum, didi. Dāvūd oḡlancuḡdan⁽⁸⁾bine ḡaleb eyledi. Oḡlancuḡ ḡanuḡ istedi, bulmadı. ‘Āciz olub Dāvūd ḡükmini te’ḡīr eyledi. Ol gice düşinde⁽⁹⁾Dāvūd’a Ḥaḡ Te‘ālā ilḡām idüb didi kim: Yā Dāvūd, ol kiřiyi öldürüb hem öküzünü andan alub bu oḡlancuḡa teslīm⁽¹⁰⁾eylegil, didi. Dāvūd ol dem düşinden uyanub fikre varub ta‘accub eyledi. Didi kim bu düşile ‘amel itmek olmaz,⁽¹¹⁾şāyed ola kim sehv ola, didi. Gümāna varıcaḡ ḡāvus-ı ḡudsī daḡı gelüb ol ḡüküm üzre āşikāre vaḡy daḡı getürdi.⁽¹²⁾Dāvūd ol ḡükmi benī İsrā’il’e ḡaber virdi. Benī İsrā’il anı işidüb ḡarlıḡayub didiler: Bir kiři bir oḡlancuḡı şablayıla ur⁽¹³⁾duḡıçün sen öldürmek dilersin. Bu iş olduḡı yoḡdur, biz buña rāzı degülüz, didiler. Dāvūd didi kim bu bir buyruḡdur kim⁽¹⁴⁾Ḥaḡ Te‘ālā buyurmışdur. Cün benī İsrā’il bildiler Ḥaḡ Te‘ālā’nuñ emridür, muḡī‘ oldılar. Pes Dāvūd ol kiři ḡāzır getürüb⁽¹⁵⁾didi kim: Ḥaḡ Te‘ālā baña şöyle emr eyledi kim seni öldürüb hem öküzü oḡlana alıvirem. Andan ol kiři ikrāra gelüb didi kim: Yā⁽¹⁶⁾resülallah, sen daḡı gerceksin. Allahu Te‘ālā rast buyurubdur kim ben ol oḡlanuñ atasın öldürüb hem anuñ öküzünü daḡı gücile⁽¹⁷⁾elinden aldum. Baña bu azāb müsteḡaḡdur, didi. Ölüme rızā virdi. Dāvūd

ol kişiyi öldürüb öküzünü oğlana teslim itdiler.⁽¹⁸⁾Pes bu sebebdən Dāvūd'un heybeti 'azīm olub ve saltanatı kuvvetlendi. Ol dem benī İsrā'il bildiler Dāvūd ne hükm iderse Allah⁽¹⁹⁾Te'ālā'nun emriyle didiler. Amma kim Dāvūd'un göñline qorqu düşdi. Haq Te'ālā'ya münacāt itdi kim aña bir 'alāmet-i delil ola kim⁽²⁰⁾hükmi yanlış kılmaya. Haq Te'ālā du'āsın qabul kılub gökden silsile gönderdi kim ol silsilenün ucu yukaru felekde⁽²¹⁾ve aşığa başı Dāvūd'un mihrābında şarqub tururdu. Tā kim anuñla hükm olına ve dağı ol silsile kuvvetde bir demür bigiydi.[40 a]⁽¹⁾Amma kim levni aq ve her halkası cevherile ve taze incüyle mihlanub birbirine gecmişdi. Hevāda kim bir nesne vākı' olsa⁽²⁾ol silsile şuret virürdi. Dāvūd 'aleyhi's-selām anı işidub bilürdi kim nesne vākı' oldı ve dağı her her ne dürlü renc⁽³⁾kim olmuş gelse aña yaşına derdine şifā bulurdu ve ol rencden hālāş olurdu ve dağı Dāvūd'un dīnine girenün⁽⁴⁾alāmeti oldı kim gelüb ellerin ol silsileye tutarlarıdı ve dağı ayalarıyla göğüslerin şıgarlarıdı ve iki⁽⁵⁾kişinün da'vāsı olsa ol silsileye gelürleridi. Her qanğı kişinün da'vāsı haqısa mazlūmısa elini ol⁽⁶⁾silsileye şınıcaq irişürdi tutardı. Eger kim zālim olursa da'vāda bātil didise da'vāsına yalan olursa⁽⁷⁾elin uzadub ol silsileye irmezdi. Bunun üzerine Dāvūd 'aleyhi's-selām hükm idüb benī İsrā'il qavmi Dāvūd'un⁽⁸⁾ol silsile sebeble emrine muṭi' olub haq resul idügin bilürleridi. İṭā'at kılırlardı. Cünkim bunun⁽⁹⁾üzerine bir qac yıl kim gecdi, meger kim bir kişinün bir kimsede haqqı varıdı. Bir cevher emānet qomışdı, zemāndan⁽¹⁰⁾şoñra ol cevheri qoyan kişi gelüb taleb eyledi. Ol kişi inkār eyledi. İki bile gelüb silsile qatına yetdi.⁽¹¹⁾Qaziyyelerin Dāvūd'a 'arz itdiler. Dāvūd didi ki: Ol cevheri bunda emānet qoduñ mı ol kişi cevāb virdi kim ne'am⁽¹²⁾qodum. Ol silsileyi tut, didi. Elin uzatdı, silsileyi tutdı. Yine Dāvūd ol inkār idene didi kim: Dirsin ki gevheri⁽¹³⁾görmedüm, dirsın. Gercek silsileyi tutğıl didi. Meger kim bu kişi ol cevheri bir 'aşānün icine qoyub dururdu.⁽¹⁴⁾Aşāyı cevherile şāhibinün eline şundu, dağı elin uzatdı. Dağı niyāz kılub didi kim: Yā Rabbi, sen bilürsin kim⁽¹⁵⁾bu cevheri ben buña teslim itdüm, bende cevheri yoq durur, didi. El kim uzatdı, silsileyi tutdı. Dāvūd görüb⁽¹⁶⁾gümāna varıdı. Şabāh olıcaq ol münkirün gevdesi qararmış helāk olmuş ve ol silsile dağı def' olmuş.⁽¹⁷⁾Cevheri dağı 'aşāda bulub teslim itdiler. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Gör hîle eylemiş ol bed fi' āl

Ol cehtden itdi hayf Haq Te' ālā

Kīd idenler uğra iser miḥneti

Dūzaḥ icre çakiser bī-ḥad zevāl

565

Hîle kıлма itme kīdile nifāk

Tā ki saña raḥmet ide Zü'l-celāl

Dünye icün oda düşme ḥālisen

Cīfe icün neye lāzım istiḫāl

Cünki dünyā ḳalmazimiş pāyidār

Mār olıser sende ne ki varsa mār

Malı terk it tā murāduñ bulasın

Ḥalkı ḳo kim bulasın Haqq'a vişāl

Sözünü Firdevsi'nüñ dutarısañ

[40 b]

Dū cihānda cekmeyesin bir melāl

g) Dāsītān-ı Duhter-i Dāvūd ‘Aleyhi’s-selām

Hakīm kavlince cünkim silsile götürüldi, Dāvūd beğāyet melül oldu. Bunun üzerine⁽³⁾ bir nice rüzigār kim gecdi. Meger kim ol zemānuñ benī İsrā’il icre Tālūt oğlu Pūsāt olub Dāvūd kim müstaķil melik oldu.⁽⁴⁾ Bir kaç pāre ƙal‘ a ƙaldı kim ol diyāra Cuyūn vilāyeti dirleridi icindeki hāķ yoksullarıdı. Ba‘zınuñ ādemisi⁽⁵⁾ kötürümleridi, za‘ifleridi. Dāvūd anlara kendüzi varmağa ‘ār ƙılıb Yū‘ā bin Çerüpā’yı gönderdi. Varub ol ƙal‘ aları⁽⁶⁾ daħı feth eylediler. Tā kim cemī‘ memleket Dāvūd’uñ taħtı yirinde oldu. Andan şöñra Dāvūd ‘aleyhi’s-selām Hūrān’dan gecüb⁽⁷⁾ Ƙuds şehrine geldi. Hūrān vilāyetin ulu ƙarındaşı İlyā’ya viridi. Kendüzi Ƙuds’de ƙarār ƙıldı. Ƙavmi ƙabilesinle⁽⁸⁾ vaṭan ṭıtdı. Amma kim oturacaķ serāyı yoğıdı. Diledi kim bir ƙaşır yapaydı. Meger kim ol diyāra yaķın yirde bir melik varıdı,⁽⁹⁾ adına Hāyrām dirleridi. Tarabulus cezāresi ve Şām şehri anuñ taħtıyıdı. Dāvūd’a bir nice biñ yük selvi ve çimşir⁽¹⁰⁾ ağacı taħtaların gönderdi ve mermerler ve ni‘metler ve nuzüller gönderdi. Beglik ƙutluladı. Dāvūd daħı ol taħta getiren⁽¹¹⁾ adamları beğāyet her birisi hūş görüb hil‘ at giyürdi. Andan ol selvi ve çemşir ağacından olan taħta⁽¹²⁾ lardan mi‘mārlar getürdüb Ƙuds şehrinden bir serāy yabdurdı. Taħt-ı gāh bağlatdı. Anda oturub hāķa hūkm hūkūmet⁽¹³⁾ iderdi. Andan Dāvūd yine maħbūbe cāriyeler aldı. Bir kaç biñ ƙızında aldı, nikāh ƙıldı. Tā kim Dāvūd’uñ begligi, salṭanatı,⁽¹⁴⁾ devleti, sa‘ādeti ziyāde oldu. Oğlı ƙızı daħı çoğaldı. Nite ol ezel ki oğullarından ğayrı zıķri yuķaruda gecdi. Üc⁽¹⁵⁾ erkek oğlı, yedi ƙızları oldu. Bir oğlınuñ adı Semūm, ikinci oğlınuñ adı Vesuvāv ve üçüncü oğlınuñ adı Nāşen;⁽¹⁶⁾ ƙızları adı daħı bunlar durur evvelki ƙızı adı Vensivā, ikinci ƙızuñ adı Yūhar, üçüncü ƙızuñ adı Nefe‘a, dördüncü ƙızuñ adı⁽¹⁷⁾ Nefi‘a, beşinci ƙızuñ adı Velisama‘, altıncı ƙızuñ adı Velyada‘, yedinci ƙızuñ adı Velyefālet

durur. Pes Dāvūd ‘aleyhi’s-selām 10 ođlu⁽¹⁸⁾ve yedi kıızı oldu Süleymān’dan ğayrı kim Süleymān henüz vücūda gelmedi kim bunlar 10dı kim naql-i Yehūda budur kim⁽¹⁹⁾tāriřlerinde zıkr olur ki tercūme olundu ‘İmrān dilinden. Nazım:

MESNEVĪ

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Naql-i Eflātūni Yunāni budur

Kim didüm ben saña bu sözdür

Gerci rāvi icre vardur iřtilāf

Lik rāsti bu ki didüm yoğ ğilāf

Kendüzümden söylemedüm ben kelām

Kimsenüñ ağzında almadum beyām

Lik tāriř icre buldum söyledüm

[41 a] Kızbi koyub rāstımı şerş eyledim

575 Cün Süleymān kışşasıdur key şahış

Kızb olsa olmaya ğāyet meliş

Söz gerek ki söyleye 10đrı temām

Tā kim ol söz bula ğalk icre niřām

Rāstın it söylegil zibā suhen

Vir şalāvāt Aḥmed'e pīr-i kuhen

h) Kışsa-yı Dāvūd Ve Cenk-i Sührāb Şāh Ki Sulṭān-ı ' Amaliḳa Būd

⁽⁴⁾Hakīm kavlince kaçan kim Dāvūd 'aleyhi's-selām kızını coğaldı ve devleti salṭanat daḡı olaldı, mal milk bolaldı, düşmānları⁽⁵⁾daḡı helāk oldu, memleketi daḡı Dāvūd'a telsīm kıldı, Benī İsrā'il'ün on iki sıbṭına melik olub ḡıkm kıldı. Amma kim⁽⁶⁾Cālūt neslinden Sührāb Şāh ḡalmışdı kim Dāvūd 'aleyhi's-selām 'adūyıldı anuñ. Nesebi daḡı şöyledür kim Sührāb bin Hürmüzd bin Cālūt⁽⁷⁾bin 'Abdān bin Ebrehe bin Hāriş bin Şeddād bin 'Ād bin 'Amaliḳa Dāram bin Sām bin Şūḡ'dur. Kaçan kim Sührāb işitdi kim⁽⁸⁾Dāvūd Ṭālūt taḡtına gecüb müstaḡil pādişāh oldu, andan Sührāb begler begisi Aḡiş bin Māḡūc mādergāhına kıḡırdı⁽⁹⁾ve leşkerinün a'yānlarını 'Amaliḳa kavminün merdü meydānlarını cem' idüb bir 'ālī meclis kırdı. Kaçan kim şerāb başına⁽¹⁰⁾cıḡub gökler tāb u berene ıztırāb kim virdi, daḡı baş getürüb arşlan şıfat geründi ve sevindi. Daḡı didi kim:⁽¹¹⁾İy 'Ameliḳa begleri, Ṭālūt Şāh öldü, yirine bir çübān sulṭān oldu. Aşlanlar yirin dilkü aldı. İmdi bu dertden⁽¹²⁾beñzümüz za' firāna dönüb şalubdur. ḡāṭırum melül olubdur. Pes şimdi benüm kaçdum oldur kim çeri cem' idem, ol Dāvūd'un⁽¹³⁾üzerine gidem, vilāyetin elinden alam, vücūdın ḡāke şalam, ceddüm milkine müstaḡil pādişāh olam. Aḡiş bin Māḡūḡ⁽¹⁴⁾didi kim: İy sulṭān-ı 'Amaliḳa, 'Arab vilāyeti nedür kim himmet iderseñ meḡāribe meşāriḳa ḡıkm idesin. Amma kim Hürmüz'i⁽¹⁵⁾ḡāzır kılinca evvel Dāvūd'a nāme ve ḡāşid gönderelüm. Anı naşīḡatla öḡütleyelüm, ḡorḡudalum. Başında devlet varısa⁽¹⁶⁾naşīḡatını işide, saña muṭī' ola. Velākin leşker ceküb üzerine varavuz, hem atañ ḡanını ve hem dedeñ ḡanını Dāvūd'dan⁽¹⁷⁾alub tāc u taḡtın ḡāret kılavuz, didi. Aḡiş bin Māḡūḡ eyle diyicek pes Sührāb Şāh daḡı ol melikün sözün⁽¹⁸⁾ṭıtdı, anuñla 'amel itdi. Zirā kim ol zemānda bilgilü, 'āḡil, fāzıl, dilāver server yoḡıdı. Anuñ sözünden cıḡmayub⁽¹⁹⁾naşīḡatın ṭıtdı. ḡaḡabın giderdi. Buyurdı, yazıcı ilerü geldi. Sührāb

Şāh bir muraşsa‘ şandal üzerinde qarār kılub⁽²⁰⁾ oturdu. Ne kim şāh buyurdısa ol vechile Dāvūd’a nāme yazdı. Andan nāmeyi şāh huzūrında müṭāla‘ a kıldı. Ne kim yazdısa⁽²¹⁾ şāha ‘ arz eyledi. Pes buğūr nāmeye müşkīn didiler kim vurdu. Ahīş bin Māgūc begler beginūñ eline şundu. Ol dağı bir elci[41 b]⁽¹⁾ lige lāyık bir kimsene bulub eline şunub kâşıdığa gönderdiler kim adına Perac dirleridi. Ağız haberi vezīrlər didiler kim⁽²⁾ yā Perac kâşıd! Eglenme, diñlenme, gice vü gündüz yatma, git nāmeyi Dāvūd’a ilet, şun. Dağı ta‘ cīl birle nāmenūñ cevābın al tecil⁽³⁾ gel kim şāh senūñ gelmene munṭazırdur, didiler. Pes buğūr kâşıd dağı nāmeyi aldı, sāz u seleb üzerine edā ide kıldı. Bir⁽⁴⁾ büyük ata bindi, yedi süvār bilesince aldı. Kaşdı-ı Kuds kılub gitdi. Kışşayı dırāz kılmayalum, eyyām-ı müddetile kâşıd Perac gelüb Kuds’e⁽⁵⁾ yitdi kim Dāvūd’un tahtıgāhı ol zemān Kuds’idi. Dāvūd’a dağı ‘ aleyhi’s-selām oldı kim ‘ Ameliķa sultānı Sührāb Şāh’dan ol⁽⁶⁾ Cālūtī nesli kâfir-i gümrahdan kâşıd geldi, didiler. Dāvūd dağı buyurdu, erkān-ı sākıta olmagıcün ‘ izzetledi. Mihmān⁽⁷⁾ hāneye kōndardılar. Ol gice yidürdiler, icürdiler. Yimeyen, icmeyen, yatmayan, uyumayan; milkinde ma‘ zül, işinde melül⁽⁸⁾ olmayan Bī-zevāl Lā-yezāl Allah durur. Naızım:

KIT‘ A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Yimez icmez kimse yoķdur ādemī

Līki Hālīķ hilķat itdi ‘ ālemi

Lā yefūt ve lā yegūs itdi peydā

İtdi peydā bu nāsı‘ ı çarķ-ı a‘ zamı

580 Lā-yezāl ol şerriñe yoğ aña şerik
Bī-melāl ol Hıağ ki yoğ ıatı a ğamı

Hıalk idendür Ādem'i ğūyā özi
Yād kıılır İsi ibni Meryemi

Birliğine eyle tekbir imdi sen
Ağmed'ine vir şalāvāt her demi

1) Der Mezzemmet-i Nefs Der Fevāyid-i İ Ađl u Rūh u İnsāni

MESNEVİ

(Fā ilātün/ Fā ilātün/ Fā ilün)

Ğuş iderseñ dāsıtāni kām u kār
Diñle teşbihātı dağı āşikār

Şerh ideyim hikmetile ma rifet
Ger habir olsañ bulasın menfa at

585 Milk-i Kud's'i oldı aña bu cism
Kuds'e bekdaş had dutubdur hem resm

Gönlüň olur ol sekine kām u kār
Hātem imānuň durur şöyle ki var

Şāh Sührāb oldı nefsi-i emmāre hem
Beglerüň nefsi kıvāmı pīş u kem

Rūḫ olur Dāvūd-ı şāh-ı cihān
Kim müşerref anuñla cism inān

Berḫiyā bin Engiyā durur ‘ aqıl
Kim naşihat virüb ider Hāq naqıl

590 Nefs-i emmāre kıılır imāna kaçd
Yife gönlüň gāret ide kııldı cehd

Rūḫuň ger ‘ aqluña ger yār ola
Nefs-i emmā(re) zebün bī-mār ola

Cün sirişte ola ‘ aqluñ cāmı pes
Pes ferişte ḫuyı ola işbu nefis

Ger melek ḫuyı ideriseñ nefis sen
Cennet-i Firdevs ola aña vaṭan

‘Ömr-i fānī eldeken eyle yarağ

Nef‘ olmaz olıcağ sinle ıarāğ

595 Rūhuña irişmedin mevt-i ecel
Hakğ’a tã‘at eyle kıl şālih ‘amel

Yol yarağın eylegil tütğil azığ

Nefse uyma etmegil ıat‘a yazığ

Tevbe urur ol azığ tağvā yıl

[42 a] Terki hırş u şehvet dūnyāyile

Fāni dūnyādan gönül gözin götür

Hāşra ikrār eyleyüb imān getir

Nefsi itmek dileriseñ sen zebūn

Nefse uyma ‘ağlı gözet rehmenun

600 Nefse itmez olurısañ i‘tibār

Menzilüñ ola senüñ dārü’l-ıarār

Āh kim işbu mağbūbı zeğal

İrgirür Firdevsi cānına ħalel

Muẓtarib oldum begāyet bī-sebeb

Bilmezem ḥālim nolur āḥir ʿ aceb

Cürme göre eylerise Ḥaḳ ʿ adil

Dūzaḥ olusam mekānum bellü bil

Luṭf iderse pādişāhum ḳulına

Var ümīzüm aña raḥmet olına

605 Ol Muḥammed ḥürmeticün yā ilāh
ʿ Afv ḳıl nekim itdüm ben günāh

i) Der Beyān-ı Meclis-i Āḥar

MESNEVĪ

(Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilün)

Ḥaḳḳ'a minnet şad hezārān şubḥ u şām

Oldı otuz toḳuz meclis temām

Ḥaḳ ʿ ināyet itdi āḥir eyledüm

Ḳudretümce neşr ü nazm söyledüm

‘Ömrümi çarḥ aldı gecdi rūzigār

Tā şonuñda kıldı bāḳī yādigār

Şoñına nişā(n) koyan yañılmadı

Kim nişānsuz er adı añılmadı

610 Anuñicün şehler yaptı ḡāneḳāh

Adı dillerde añula kāh u kāh

Gerci yoḳdur ḡūşdur kāmīl ādem olsa yād

Likin ad ol ḳazaya key yaḡşı ad

Devlet anuñ adına yaḡşı diye

Ādem ismi raḡmet ile yād olur

İblis ismi yād ola feryād olur

Ādem’e raḡmet diyen cennet bulur

İblis’e la‘net diyen cennet bulur

615 Addan evüñ farḳı vardur bilesin

Adunı pāk itmege ceḥd ḳılasın

Ḥayrile kim yād olunsa bir kişi
Ögedine gelür anuñ her işi

Ḥayf aña kim dilde adı ola bed
Biraz hem Muḥammed hem Aḥmed

Eylegil Firdevsi sen ismüni pāk
Tā ki devrān idicek cismüñi ḥāk

Aduñ aňan biliř olsun yā ḥū
Kıla taḥsīn eylügile ide yād

620 Bu Süleymān-nāme senden kām-kār
Bir du‘ ādan yād idesin nāmedār

Fātiḥāyla kim iderse bizi yād
Ḥaḳ Te‘ālā raḥmet itsün key ziyād

Meclis āḥir oldı gayet buldı pes
Vir řalāvāt Muřtafā’ya sözi kes

5. Süleymān-Nāmenüñ Kırkıncı Meclisinüñ Zikrindedür

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Gel bülbül cihān gülzār olubdur

Özüñ bigi dime gülzār olubdur

Nūrı senseñ bu gün murgı yur nice

Sözüñ şeksüz anı dirsın bir nice

625 Cihān bağı bu gün gülşen durur hem

Özüñ pür-gam velī gülşen durur hem

Demüñ Dāvūd ilhāndur bu dem çün

Söz eñlegi gecer qalmaz bu dem cün

Nice sultān olurken serseri ol

Yüzün hāke şalubdur serseri ol

[42 b] Nice Kayşer nice Behmen be Dārā

Ecel cellādı çıkardı bu dāra

Nice Yūsuf bigi hūb u perī yüz
Yatur sīn icre hāk olmuş beg yüz

630 Neler itdi felek Behrām-ı Gür'a
Ki şāhiken iletdi qara gūra

Cihān şehden dime sen ki men emenem
Ki şerbet zehridür yoq aña emsem

Zemān guşşasına yoq nihāyet
Bu ğam şehrin şumār itmez nihāyet

Bu gün fırsat bulubdurken demādem
Sözün söyle tut andan demādem

Sözün mu' ciz ki gösterdi vilāyet
Ki müştākuñ durur halk-ı vilāyet

635 Kemāl ehli sözi olur çü yāqut
Virür lezzet dimağña cü yāqut

İy Firdevsī ger eyderseñ niżāmı
Sözün māt itdi nazmıla niżāmı

Diñle târih-i Dāvūd'ı çü senden

Bilürsin ki yiteceksin cü sende

Sözün bâkî kıala devr-i zemānda

Egerci kim sözün durur cihānda

Şalāvattan idüb yād Aḥmedi hem

Söze eñligi olur māt Aḥmedī hem

a) Dāsītān-ı Cāsus Firsitādan-ı Dāvūd Be Cānib-i Sührāb Şāh

Loḡmān Ḥakīm ḡavlince râviyān-ı aḡbār ve⁽¹⁰⁾ve Eflātūn-ı Yunānī naḡlince nāḡilān-ı muḡtār bu üç yüz altmış altı mecelled kitābdan ol ṡarīḡla emlaḡ rivāyet ol vechile⁽¹¹⁾ḡikāyet eydür kim cünkim ol gice bu ‘alā şabaḡ kim oldı, andan şora Dāvūd ‘aleyhi’s-selām subḡ nemāzın kılub daḡı dīvāna gelüb⁽¹²⁾Benī İsrā’il melikleri cem‘ olub geldiler. Dīvān-ı Dāvūdī ḡuruldu. Begler, pehlüvānlar dīvāna cem‘ olub dirildi. Kim ṡurdu,⁽¹³⁾kim oturdu, kim ṡurdu. Şāhuñ elcisine ḡurāmān göstermek icün buḡūr böyle olıcaḡ Dāvūd buyurdu, varub ḡācib⁽¹⁴⁾ler ‘Ameliḡa sulṡānı Sührāb Şāh’uñ elcisini icerü getürdiler. Ḳāşıd daḡı gördi kim bir Sikenderān ḡayme ḡurulmuş, on⁽¹⁵⁾iki sıbṡuñ melikleri, pehlüvānları gelmişler. Kim oturmuş, kim ayaḡ üzre ṡururlar. Ḳāşıd bu ḡālī görüb derḡāl yürüdü,⁽¹⁶⁾Dāvūd’uñ taḡtı öninde baş ḡodı. Andan Sührāb Şāh’uñ nāmesin şundu. Yir gösterdiler, oturmadı. Dāvūd’uñ ḡarşusına⁽¹⁷⁾el ḡavşurub ṡurdu. Andan Dāvūd ‘aleyhi’s-selām Berḡiyā bin Engiyā vezīre buyurdu. Sührāb Şāh’uñ nāmesinden mühri götürdi.⁽¹⁸⁾Acub müṡāla‘a kılub naşīḡatın bilüb oḡudı. Didi kim nāme yazılmış kim. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

- 640 Şöyle yazmış nāmeyi Sührāb Şāh
Kim Benāımı Lāt u 'Uzzayı güvāh
- Nāmesinden ki 'Amalıq şāham
Nesl-i 'Āduñ zālīm-i gümrāham
- Şāh-ı Şeddād aşlum Sührāb adum
Devletile irişür çarha yedüm
- Benden özge 'āleme sulţān yoq
Baña beñzer gurk hāqānı yoq
- Nāme saña Dāvūd virdüm ac gözün
Tağ kefen buğazuña gel kendüzün
- [43 a] Cümle maluñ bile alub gel baña
645 Tā ziyānum irmeye bu dem saña
- Yoqsa varub tahtıñu itdüm harāb
Başın alub cismüñi itdüm turāb

Ceddümüň anın bu dem senden alam

Milküni vīrān ılub nālān ılam

İtdüğüni anma alur yanuňa

Saňa alsa omayam ođlanuňa

Ĝāfil olma leşkerüm var bī-isāb

Uŝda vardum eyledüm milküň arāb

650 Cünki Ŝeddād aŝlısam sulān özüüm

Kim gecer alk-ı cihāna her sözüüm

Pes erümi cem‘ idüb geldüm saňa

Kim niŝānuň omayam öňden ŝoňa

Kim görübdür ü yeni sulān ola

uds iline bir demürce ān ola

Sen nesin kim iy temürce ben ögem

Örse beňzer baŝuňı varub dögem

Yā budur kim saňa cüŝ itdürem

Yāu ađda oyunuňı gütdürem

655 Cūban ođlı tahta lāyık olmaya
Ben variken hūkmi kimse kılmaya

‘ Āķiliseñ maluñı alub gel baña
Vaķt ola kim ŧefķat idem ben saña

Yōķsa bu dem vardum uŧ miŧl-i ŧerar
Zi ŧerar ki nıtdüğını baķısar

Böyle diyüb nāmesin itmiŧ temām
Vir ŧalāvāt Muŧtafā’ya ŧāz u kām

Neŧir: Hākım ķavlınce Dāvūd cūnkim Sührāb hūkm-nāmesinden bu haberleri kim⁽¹¹⁾iŧıtdi, ğađaba gelüb ķaķıdı. Az ķaldı kim Sührāb’uñ ķāŧıdın yitüre, baŧın baŧın gevdesinde götüre. Vezīrler ķomadılar, elciye⁽¹²⁾elem yoķdur, didiler. Andan Dāvūd buyurdı Sührāb ŧāh’uñ nāmesine cevāb yazdılar kim nāmeyi yine Sührāb ŧāh’uñ ķāŧıdına⁽¹³⁾virdiler. Hāzara’l-mevtde gönderdiler kim varub ŧāha nāmeyi ŧuna. Velikin Dāvūd iħtiyāt kılub bir çüst çabuk kiŧisin⁽¹⁴⁾cāsuslığa gönderdi kim anuñ adına ‘Azriyā dirleridi. ‘Āķil-dāne serveridi, tevāne kimseyidi. Maķŧūdı ol kim ‘Amaliķa⁽¹⁵⁾ŧāhına vara, göre ķāŧıd Dāvūd’dan nāmeyi iledicek Sührāb ŧāh ol nāme söziyle ne iŧ kılor göre. Yine⁽¹⁶⁾Dāvūd’a haber getüre, Dāvūd dađı aña göre iŧ kıla. Pes cāsus-ı Dāvūd dađı ķāŧıd ardınca bile getdi, eyyāmıle hāzar⁽¹⁷⁾olmaķ geldi. Hāber oldı kim Dāvūd’a giden elci geldi diyu. Pes Sührāb buyurdı dīvān tırdı, ‘Amaliķa begleri cem‘ olub⁽¹⁸⁾geldiler. Kāŧıd dađı gelüb nāmeyi ŧındı. Andan ŧoñra Dāvūd’dan gelen nāmeyi ŧu(ndı), oķudılar. Dāvūd ‘aleyhi’s-selām nāmesinde ŧöyle⁽¹⁹⁾yazmıŧ kim. Nażım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Böyle dimiş nāmede yazan yazı
Ya' ni Dāvūd ol nebīnün bu sözi

660 Nām ı evvel hüdā qadri durur
Hālīq u Rezzāq ' Ālim bir durur

Ben kimine kemter şāhumdur ol
Bir avuc hākem ben Allah'um durur ol

Hāq virübdür baña tāc salţanat
Emri birledür yedümde memleket

[43 b] Luţf anuñ ki o raḥīm ü bī-gümān
Fazl anuñ ki o Kerīm ü Müste' ān

Şāh odur kim ben de aña çākerem
Dergehi icinde gāyet aḥqaram

665 Luţfi bizi sultān eyledi
Hükümü içre halkı fermān eyledi

Cünki Hâk' dan luḫfı iḫsân bulmıŝam

Devletile ḫalka ḫâḫân olmıŝam

On iki sıbtuñ temâm a' lâsiyam

Ḳavm-i İsrâ' il' üñ uş aĝasıyam

Ḳılıcımdur iki dillü ejdehâ

Kimse ḫacub bulmadı andan rehâ

Tirkeŝemde oĝumuzdur ŝâ' iḫa

Kim nişân ider felekde balıḫa

670 Gürzüm olur bir ḫazâ-yı nâgehân

Uĝrayandan baş alur ŝoñında cân

Nice Câlüt eĝgenümdi ḫarneme

Ejdehâlar döymez ola ḫarbeme

Nâma virdüm saña Sührâb işide

'Âḫil ol ki dâyim eyü iş ide

İstemıŝsin melikden sâl u bâc

Sünniyem men firân virür ḫarâc

Sen baña vir malı kim kâfir özün
Bu nedür kim malı ister ac gözün

675 Bilme misin ceddüni Cālūt'ıdı
‘Ālem icre efgeni Tālūt'ıdı

Bir şapanuñ taşıla itdüm helāk
Kim şerrinden yir yüzi uş oldı pāk

Hürmüzd başını dağı kesmişem
Atum üzre terküye men aşmışam

Çaşdum oldur hem senün başuñ kesem
Çurulu yayuñ verü ben hüş kesem

Yā budur ki cānuñı alam senün
Yā yoluñda cenk idüb ölem senün

680 Yā ğazā yolında cān çurbān idem
Yā vücüduñ ħākile yeksān idem

Dimegil ki leşkerümdür bī-ħisāb
Çuvvet icre nitsün ol Afrāsiyāb

Yire şıgmaz leşkerüñ tuzca koyam

Baħre beñzer olusañ buzca koyam

Erlerüñce erlerüm var bî-şumār

Leşkerüñce leşkerüm var bî-ķarār

Bu deñli ki sence yüz Sührāb ola

Ṭıgımula ķanları sīlāb ola

685

Uyur ılan ķuyruđını bamşā sen

Tā ki eylük icre olasın şāđ esen

Ger dilerseñ kesmeyem varub başuñ

Maluñı yalvarub bitür işüñ

Yā ħu ħāzır ol ki vardum üstüñe

Düşmen işin idiserem dostuña

Atımız egerledük ķaza ķoduķ

Bayrağa fetĥ āyetin yaza ķoduķ

On iki sıbıtuñ ķerisin dirmişem

Seyfi ķuşanub yirümden ṭurmuşam

690 Eiçiye göyer özüm hālūñ bilem
 Qavlūñe göre bu dem cünbüş kılam

Böyle diyüb Dāvūd anda ol zemān
 Nāmeyi itmiş temām añla ‘ ayān

Ger dilerseñ söyle ne bu kışşa pes
 Vir şalāvāt Muştafā’ya sözi kes

⁽²¹⁾Neşir: Hākīm qavlince kaçan kim Sührāb Şāh, Dāvūd’uñ nāmesinden bu cevābı kim işitdi, vaykim kaqıdı.[44 a]⁽¹⁾Tahtuñ üzerinde kāh otururdu, kāh tururdu. Mest ejderhā bigi şağına şolina gerindi ve sevindi. Pīr ü pelenk⁽²⁾bigi egredi. Şöyle kim oturan tūran melikler begler Sührāb’uñ heybetinden vehm aldılar. Andan Sührāb Şāh kaqımaqla hüküm⁽³⁾itdü. Nāmeler yazdılar. ‘ Amaliqa beglerine ve ‘ādiller serverlerine, fir‘avniler meliklerine dilāverlerine, Tāif serhenk⁽⁴⁾lerine, mağrib zemīn cenk cevlerine nāmeler perākende kıldılar leşker cem‘ olmağicün. Tā kim Sührāb’a geleler, Dāvūd üzre⁽⁵⁾varalar. Dāvūd’uñ qanını qara yire qaralar, tēc u tahtından düşürüb Quds vilāyetin dağı ‘ Arab memleketiyle elinden alalar.⁽⁶⁾Velī bilmezler kim Dāvūd’uñ Haq Te‘ālā nighdārıdur. Nazım:

KIT‘A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Bir kişiyē hāfiz olsa Müste‘ān
 Düşmeninden irmeye qaţ‘ā ziyān

Ṭīğ u oğ itmez zarar irmese mevt

Şuda ğam yoğ Nuğ olıncağ keştiyān

b) Kışsa-yı Sām Suvār u Mühelheli Cin

Hakīm kavlınce Sührāb Şāh leşkerin cem‘ itmekde, Dāvūd üzerine⁽⁹⁾gitmekde, bular bunda bizüm kışsamuz nite geldi. Nite ol zemān kim Sām’ı Mühelheli cin şanduga koyub deryā-yı ‘ummāna⁽¹⁰⁾kim dağı varub milketine getdi. Günlerde yine bir gün yine Mühelhel kızla ‘ıyş itmege geldi. Kızı gördi kim yirinde yoğ, āh eyledi.⁽¹¹⁾Bilmedi kim kınce getdi. Eṭrāf-ı ‘āleme cinniler gönderdi kim teftiş ideler. Kızdan nişān bulurlarsa gelüb haber vireler. Pes⁽¹²⁾oldem Mühelheli cin söziyle nice cin kız aramağa getdiler. Meger kim cinnūñ birisi Zerrīn şehrine gelüb kızı görüb bilüb⁽¹³⁾andan gelüb Mühelheli cine haber, Mühelheli bildi kim kız perīler şāhınuñ eline girmiş ve rahş-ı Sām dağı anda varmış ve Sām’un⁽¹⁴⁾dağı aḥvālinden perīḥān dağı āgāh olmuş. Pes Mühelhel’ün cān başına şıcradı, diledi kim cerisin cem‘ ide, dağı Zerrīn⁽¹⁵⁾şehriniñ üzerine vara, memleketin ğāret kıla. Pes dem çeküb ucub ‘ummān deryasın gecüb getdi. Gelüb cinistāna yetdi kim⁽¹⁶⁾evvel devürde cinnisitāna Mühelheli cin ḥükm iderdi ve Sündüs Cin Mühelhel’ün begler begisidi. Ḥükm eyledi, ne kıadar cin⁽¹⁷⁾çerisi varise cem‘ eyledi ve cenk yarağın gördiler. Kendüzi ‘āc abanosdan taḥt üzerine oturdı, cinler dem⁽¹⁸⁾ceküb ucub tağı ciginleri üzerine göturdiler. Dağı bu ‘azametile ve bu kıadar bī-nihāyet leşkerile gitdiler.⁽¹⁹⁾Nağım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

- 695 Şandal üzre ol Mühelhel oturur
Cigin üzre tahtı cinnī götürür
- Cin çerisi dem ceküb ucarıdı
Her birinüñ ağızı ateş şaçarıdı
- Her birinüñ kāmeti bir tağıdı
Ağızları şalyeri ırmağıdı
- ‘Ucb icre cümlesi kāvusıdı
Gözleri yalıñ yanar fanusıdı
- [44 b] Cenk idicek døyemezdi Nerīmān
Heybetinden kan kaşanur Qahramān
- 700 Cenk idicek asile anuñ biri
Na' rasından şarşaridi bu yiri
- Eyle bī-ḥad çoğıdı cin leşkeri
Cinden görünmezdi yir ḥāveri

Ger dilerseñ söylesin hūş kelām

Vir şalāvāt Muştafā'ya şāz u kām

Neşir: Hākīm kavlince Mühelheli⁽⁴⁾cin Zerrīn şehrine toğrı giderken ‘ummān üzerinden hevā-yı fenādan gecerken nāgehān gördiler kim hevā yüzinden⁽⁵⁾bir perī kanad acub ucub mağrib cānibinden maşrıķ tarafına giderdi. Mühelheli cin aña alub bir kaç cinnilere⁽⁶⁾emr eyledi. Ol perī gök yüzinde dem ceküb ucub giderken yetişüb: Yā perī seni cinnīler sultānı Mühelheli ister,⁽⁷⁾didiler. Perī dağı bunları görüb şol yaydan çıkmış oķ gibi getdi, kaçdı. Tā kim tarafetü'l-‘ayn icre gelüb⁽⁸⁾Sām-suvār’un, perīlerüñ katına yetdi. Bir cinnīler dağı kova iledüb Sām’uñ, perīlerüñ tahtın görüb qorqub kaçub⁽⁹⁾girüsine dönince bir kaç perīler def‘-i per acdular. Ol cinnīlerüñ önlerin aldılar. Mecāl virmeyüb tutdılar, habs itdiler. Ellerin⁽¹⁰⁾bağlayub Sām’uñ nazarina getürdiler. Sām ol cinnīlerden şordı kim ne tayıfeden, kimüñ cinlerindsiz, didi. Anlar dağı⁽¹¹⁾Mühelheli’ün cin çerisin cem‘ idüb Zerrīn şehrin itdügin, gelüb bu perīlere yitdügin, nitdügin, ne kaçda⁽¹²⁾gelüb haber virdiler. Sām Mühelheli’üñ geldügin bilüb anları habs eyleyüb dağı Hurrem Şāh hükm eyledi kim ‘ummānı⁽¹³⁾gecüb kenārında indiler, yiryüzine qondılar. Hayme vü hırgāh qurdılar. Bir muraşşa‘ püş otağ icre Hurrem Şāh’ile Sām oturdılar.⁽¹⁴⁾Qırq biñ perīler dağı cenk yarağına girüb cinnīler cānibin gözetdiler. Cenge hāzır olub turdılar. Ol yañadan dağı⁽¹⁵⁾Mühelheli cin tahtıla cin çerisinle gelürken ol perīlerüñ ardınca giden cinlerüñ bir kaçı halāş bulub kaçu⁽¹⁶⁾gelüb didiler ki: Yā cinnīler sultānı! Ğafil olmağıl kim perīler sultānı oğlı Hurrem Şāh leşkerile ‘ummān üzerinden gecüb gide⁽¹⁷⁾yürür ve amma kim tahtı üzerinde bir pehlüvān bilence oturur. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Yā Mühelhel gördüğüm aňla ki Sām

Heybetinden kocunırdı hāş 'ām

Tahtı 'ācuñ üzerinde oturur

'Iyş idüben tutardı anda cām

⁽¹⁹⁾Neşir: Hākīm qavlince Mühelheli Cin Sām-suvār'ı kim işitdi, āh itdi. Eyitdi, hemān Sām'ı 'ummān yüzinde periler şandugıla⁽²⁰⁾ bulub hālāş idüb dururlar. Āh dirīg kim ben Sām'ı öldürmedüm, fırsat eldeyiken başın gevdesinden aldurmadım, hayfı dirīg,⁽²¹⁾ diyüb peşimān olub tırdı. Yine 'aqlın başına dirdi. Didi kim: Benüm leşkerüm coq, Sām-suvār'dan derdüm yoq. Varayım[45 a]⁽¹⁾ Sām'ile merdāne bir cenk, cihānı gözine tenk ideyim, diyüb Mühelhel cin çerisin ceküb deryā-yı 'ummānı gecüb⁽²⁾ Sām'ıñ periler leşkerile kondağı yire geldi. Gök yüzinden nazār kılub gördiler kim 'ummān kenārında Sām perī leşkeriyle⁽³⁾ konmuş, yir yüzi periler kınadından nistāna dönmiş. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

705 Ger daqınmış leşkerini Sām suvār

Kim çeriden tolmışdı ol diyār

Yiryüzi çadırdan olmuşdı sipîd
Na'ralardan şarşılır çün berk-i bîd

Sâm oturmuş tahtı üzre elde cām
Şoĥbet ider begleriyle şād u kām

Gerci ġāyet azu Sām'ın leşkeri
Bî-nihāyet lîki cem'iden eri

Ĥāşa kim icinde şāh-ı pehlevān
Kim özinden isteye Merrîĥ emān

710 Pes Mühelhel kórĥub ol dem key kıatı
Vir şalāvāt Aĥmed'e bul cenneti

Neşir: Ĥakîm kıavlınce Mühelheli cin⁽⁸⁾perî leşkerin görüb az idüġine şād olub emr eyledi. Perî çerisinüñ şaġ tarāfında 'ummān kenārında kıonub kıızıl⁽⁹⁾aqlāsdan bārıġāĥ kıurub oturdı. Mühelheli cinnüñ çerisi daĥı şaġ şol otaġı civārında alay baġlayub şaf⁽¹⁰⁾dutub kıurdılar, el kıılıc kıabzasına ve süġüye urdılar. Ol yañadan Sām-suvār daĥı Ĥurrem Şāh'ile perîlerle nazār kıılıb⁽¹¹⁾gördüler kim gök yüzinden ol kıadar cin çerisi geldi kim yiryüzini kıuman bigi bürüdi. Cin ayaġından ol şahrānuñ⁽¹²⁾nebātātı heb kıurudı. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Ol kadar cin leşkeri geldi delim

Ki esmege bād-ı nesim

Demlerinden kablamış hāki tuman

Na' ralarından cınlamış taş-ı āsumān

Cinnilerden tolmış çarh u felek

Na' radan tesbîh yañıldı semek

Diñle imdi nice olur bu haber

Vir şalāvāt Muştafā'ya mā-ħazar

⁽¹⁵⁾Neşir: Ĥakīm kavlince cünkim Sām-suvār oldem Mühelheli Cin'nün çerisin kim gördi, engušt-ber dehān kılub tırdı.⁽¹⁶⁾Andam soñra dönüb Ĥurrem Şāh'a didi kim: Yā Ĥurrem Şāh! Ĥayf ki binüm raħşum bilemce (ol)sāyıldı kim suvār olaydum. Ben Sām bilürdüm,⁽¹⁷⁾bu cinnilere neler kılaydum, diyüb Sām āh eyledi. Sām eyle diyicek Ĥurrem Şāh didi ki: Şāha! Bu gice bir perī⁽¹⁸⁾gönderüb raħşı getürdem, nazaruña yitürdem. Amma kim nidem bu ciniler tāyifesi yolda giden perīne ziyān irgürürler,⁽¹⁹⁾didi. Sām eyitdi: Yā Ĥurrem şāh, kaçan ola kim raħş elüme gire, hemān yaluñuz bu gün cenk iderem, didi. Yayan daħı⁽²⁰⁾cebesin geyüb kılıc ĥamāyil kuşanub tırdı. Bir perī atın getürdiler. Sām ol perī atına suvār oldu. Andan⁽²¹⁾buyurdı, ne kadar perī çerisi varısa Ĥurrem Şāh'ıla 'alemler ceküb şaf alaylar bağlayub tırdılar. Cen[45 b]⁽¹⁾aletlerine el urdılar. Ol yañadan Mühelhel Cin perī çerisin cenge gelüb muzāf bağladuğın kim gördi, buyurdı⁽²⁾ne

adar cin çerisin varsa alay bağlayub dem cekb ellerine neft olı Şişeler alub her birisi cenk⁽³⁾ yarağına hzır oldılar. İki cibden per çerisi cin çerisi muğbil mu' rz olub Şaf bağlayub trdılar.⁽⁴⁾ Nazım:

MESNEV

(F' iltn/ F' iltn/ F' iln)

715 Cn Mhelhel leşkeri bağladı Şaf
Şan kenra geldi trdı kh-ı Şaf

Meymen v meysera ęalbi cenh
Şaf ttuben trdı cmle ol Őabh

Ol ęadar cin ttarıdı elde ' amd
Kim tlubdur grzile çarh-ı kebd

n mu' rz oldu cinniyile per
Cinden ęoręub peri dkdi peri

Diňle imdi nice oldu ęıŐŐayı
Vir Őalvt def' idben ęuŐŐayı

c) Kışsa-yı Dāvūd Aved Leşker Keşden Berā-yı Sührāb Şāh-Rā

Hakīm kavlince Mühelheli cin Sām'ile perī leşkeri muķābil olmaķda, amma kim bizüm kışsa⁽⁹⁾ muz bu yañadan Sührāb'a geldi. Nite ol zemān kim Dāvūd'uñ üzerine varmağa cün Cālūt Şāh oğlı Sührāb⁽¹⁰⁾Şāh çerisin cem' itmege beglerine yeklerine nāmeler gönderdi. Kendüzi dağı yarağa meşgöl oldu. Andan Dāvūd⁽¹¹⁾cāsusu dağı haber bildi kim Sührāb Şāh ol kāfir gümrāh Dāvūd'uñ nāmesine kaçıldı. İķlīmine nāmeler gönderdi⁽¹²⁾kim leşker gele, varub Dāvūd'uñ tāt u tahtın elinden ala. Pes cāsus haber bilicek andan ayak götürüb getdi,⁽¹³⁾eyyām-ı müddetile Dāvūd'a geldi. Sührāb Şāh'uñ leşker cem' kılıb gelmege kaçd itdügün, vilāyet-i beglerine nāmeler getdügin⁽¹⁴⁾beyān eyledi. Dāvūd cāsusından bu haberi ki işitdi, andan dağı 'aleyhi's-selām buyurdi. Kātibler ilerü geldi, nāmeler yaz⁽¹⁵⁾dılar. On iki sıbtuñ meliklerine elciler gönderdiler. Dört yüz kırk dört kal'ānuñ dilāverlerine⁽¹⁶⁾haber itdiler. Dāvūd'uñ tahtıgāhına Kuds sahrāsına cem' olalar. Şol kaçda ki 'Ameliķa kavminüñ meliki Sührāb⁽¹⁷⁾tācı tahtından yıķub malı mülki alalar, kendüzin bend ü zincire şalalar, kışsa-yı dırāz kılmayalar. Adam az gün icinde⁽¹⁸⁾Dāvūd'uñ nazarına on iki sıbtuñ çerisi geldiler, cem' oldılar. Nite evvel Evbīl sıbtından altmış biñ erile Dāvūd'uñ⁽¹⁹⁾ķarındaşı İlyāv Hān geldi. İkinci Şem'ün sıbtından Evīnā zü Hān geldi kırk biñ cevşenlü sipāhiyle.⁽²⁰⁾Üçüncü Yehūda sıbtından yetmiş bin erile Şem'ā Hān geldi. Dördüncü Ziyālün sıbtından Zārī Hān geldi otuz biñ ⁽²¹⁾atı gecimlü ve kendü gecümlü erile. Beşinci Sihr sıbtından Evcem Hān geldi elli dört biñ dört yüz kişi kemerlü teber-endāzlarıyla.[46 a]⁽¹⁾Altıncı Behrām sıbtında Evī Sāy Hān geldi yetmiş biñ yedi yüz yetmiş çuķallu tiğzen nāmedārlarıyla. Yedinci Derām sıbtından⁽²⁾Amāsāy Hān geldi otuz üç biñ üç yüz otuz üç seyf şalıķ pehlüvānlarıyla. Sekizinci Şār sıbtından Semū'ā Hān⁽³⁾geldi on altı biñ altı yüz altmış altı erkek atlu, elmās yaraķlı serverlerle. Toķuzuncü İspir sıbtından Vesv⁽⁴⁾rāv Hān geldi on iki biñ nevcüvān, nevķaķ lāle ķaķ nāmedārlarıyla. Onuncü İbn-i Yāmin sıbtından Tāsin Hān geldi yetmiş⁽⁵⁾biñ erile. On birinci Lādī sıbtından Neşāyil Hān geldi toķsan toķuz biñ toķuz yüz toķsan toķuz cenkcü serfirāz⁽⁶⁾larıyla.

On ikinci Yūsuf peygamber sıbtından ‘Avā bin Çerüpā begler begi geldi kendüzün apusu alkı daı otuz biñ eridi kim cümlesi⁽⁷⁾āıb-i serveridi. Me‘ ā’l-ıa sözi dirāz ılmayalum, Dāvūd’uñ tatıgāhına er cem‘ oldı. On yedi gün selāın server⁽⁸⁾ler ile mır ü mihterler ile yidi icdi. Beglere yeglere at, ul, aravā, ıymeti a, a, yarā, yat baıladı. Luf u⁽⁹⁾ısān iledi. Kimine il, kimine daı dil viridi. Daı bir ac gün anda gördi, bir ahrāgāha göcdi. Leker öñince⁽¹⁰⁾Mūsā’ya nāzıl olan Tevrāt’ı ‘ālimler Zebūr’ıla götürürleridi. Gecmi peygamberlerüñ ervāına alāvāt virüb⁽¹¹⁾Allahu Te‘ālā’ya tekbır getürürleridi. ‘Ālimlerüñ ardınca on iki sıbtuñ melikleri ullı ulınca yürürleridi.⁽¹²⁾Lekerlü lekerin çeküb giderleridi. Dāvūd peygamber ‘aleyhi’s-selām, Hārūn neslinden ne adar ‘ālimler zāhidler varısa⁽¹³⁾bilesince yürürleridi ve a arafında Berıyā bin Engiyā vezır giderdi ve ol yanında Aı Melı Evyāer yürürdi.⁽¹⁴⁾Dāvūd ‘aqabince touz olı ve daı ız arındaları giderleridi, oulları giderleridi. abl u ‘ālem ceküb ayl u⁽¹⁵⁾asem birle bu ‘azametile, ‘araātile, ecā‘atla, devletile lekerün ceküb giderleridi. Leker tozı felekdeki güne⁽¹⁶⁾aratdı. Atlar ayaı na‘li mıı yiri penbe bigi dutub tozudub göge atdı. Naım:

MESNEVĪ

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

720 Şöyle bī-ad lekeridi ol çeri
 Kim erenler ıtdı barile beri

 Penbe bigi tozdı ayadan ara yir
 Hāy u hūdan göge cıdı ems-i ır

Çarha şu' le irgürüdü yirde tığ
Er deminden bağlanurdı gökde miğ

Yirde insān urduğunca na' rasın
Gökde evren çāk iderdi zehresin

Nīze bād esmezidi durışub
Dūr ayağdan göcmezidi tırışub

725 Dem buḥārından siyah oldı güneş
Pāy-ı ğubārından şarardı қaryeş

Buncılayın leşkerile ol şehir
Getdi Dāvūd eyleyüb 'azm-i sefer

Diñle imdi bu hikāyet āslını
Vir şalāvāt tā oқuyam aşlını

d) Leşker Keşiden-i Sührāb Şāh Berā-yı Dāvūd 'Aleyhi's-Selām

[46 b]⁽¹⁾Hakīm kavlince cünkim Dāvūd 'aleyhi's-selām çerisini çeküb içe kona göce⁽²⁾altı gün ki getdi, yedinci gün olıcağ Feleştin ırmağınıñ kenārına yetdi. Çayır çemen, lāle nesrīn görüb āb-ı revān⁽³⁾kenārına bār-ı bungāh, ḥayme vü ḥargāh çadırlar қuruldı, sāyebānlar serāperdeler қurdılar. Dağı 'Ameliқа meliki⁽⁴⁾Sührāb'dan yaña yigirmi biñ er қarāvül қodılar iḥtiyātcün. Andan şoñra

bir kaç cāsuslar dağı gönderdiler kim varub⁽⁵⁾düşmāndan dil alub rast haber getüreler, kande getdi geldi düşmānı bildüreler. Bunlar bunda, velī gör kim Sührāb⁽⁶⁾Şāh ol zemān kim ‘Ameliķa sultānı Sührāb Şāh ol pelīd gümrāh beglerine kim nāme göndermişidi. Az gün icinde mağribden,⁽⁷⁾Yemenden, Hicāz diyārından, Şam serhaddinden, Trablusdan, Rum deñizi kenārındaki vilāyetlerden ol kadar leşker gelüb⁽⁸⁾cem‘ oldı kim nihāyeti yoğıdı, mūr-ı melihden dağı artuğıdı. On yedi gün tahtıgāhında hāzara’l-mevtde olub hāzīneler⁽⁹⁾acub begler üzerine zürr-i gevher şacub yeyüb icüb merd ü meydānlara, pehlüvānlara hil‘ at geyürdi. Andan sonra yedi⁽¹⁰⁾gün cebe ve cevşen gördi, hisāb kitāb oldı. Altı yüz altmış altı biñ at gecimlü, cevşenlü, yaraqlı, behādur⁽¹¹⁾serverler er deftere geldi kim her birisi tiğ-zen, haşm-ı efgen, zemānında Tehemten mişālidı. Cümlesine mal, genc virildi. Bir ay⁽¹²⁾sonra Sührāb Şāh gördi kim buyurdı kim göc kıldılar, hayme ve cadır bār-ı bungāhıdı yüklendi, mihād kıatar cekildi. Ol⁽¹³⁾bī-nihāyet leşker atlar arķasına geldi, yürüdi. Leşker tozu gök yüzinde zulumāt-ı bahri bigi yürüdi. Yine ice⁽¹⁴⁾kona göce ‘Amiķ Refāyim tağınuñ çıkurında ķondı. Dāvūd cānibinden yaña on dört biñ er ķarāvül Aħiş Māğūh⁽¹⁵⁾meliki baş dikdi. Andan sonra Dāvūd ordusından haber getürmege cāsus kös gönderdi. Cāsūs dağı⁽¹⁶⁾getdi. Sührāb Şāh ‘ıyş u nüş kılub ārām itdi. Ol yaña (cā)sūs-ı Dāvūd dağı Sührāb Şāh kim Refāyim tağına⁽¹⁷⁾ķondurdi, dağı gelüb Dāvūd’a haber virdi kim altı yüz altmış biñ adamıla Sührāb Şāh üzerüñe geldi, gāfil mebaş⁽¹⁸⁾kim anuñ bigi yaraqlı çeridür kim anuñ mişāli çeri İskender, Ferīdün, Çimşīd cem‘ itmemişdür. Nazım:

KIT‘ A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Eyle bī-ħad geldi leşker ol agāh

Yiryüzin tütmişdurur mişl-i giyāh

Kim Ferīdūn'ile Cem ıuru Selīm

Anha cem' eyledi mişl-i sipāh

Neşir: Hākīm kavlince Dāvūd 'aleyhi's-selām Sührāb Şāh'ıñ ol bī-ħad leşkerile geldügin⁽²¹⁾kim işitdi, andan şoñra bir zemān tefekkür itdi kim kaçd eyledi kim olanca çerisin cem' idüb üzerine vara, cenk[47 a]⁽¹⁾ide, cihānı Sührāb gözlerine tenk ide. Velākin yine taħammül kılub re' ayān-ı benī İsrā'il'le meşveret eyledi. Eyitdiler kim:⁽²⁾Senüñ Hāk Te'ālā'dur yāricuñ, Kıuds'e varub 'ibādete yüzün urub münācāt eylegil, hālūñi söylegil. Hāk Te'ālā ne kim⁽³⁾buyurursa anuñ söziyle 'amel eylegil, didiler. Ol Allah 'Alīm'dür, cemī' olacağı bilür. ²⁴⁶.

قال الله تعالى ان الله سميع العليم

⁽⁴⁾Pes Dāvūd 'aleyhi's-selām atına suvār andan tenhā dönüb Kıuds'e gelüb Hākı'a ibādet kılub münācāt eyledi. Didi kim: Ya Rabbī, bunca⁽⁵⁾biñ çeriyile ol 'Amalıka kavmi yine baña ve benüm vilāyetüme kaçd kıldılar. Yā seyyid-i Mevlāyī, baña ne buyurursın? Varayım⁽⁶⁾anlaruñla cenk ideyim mi yāħud leşkerümi tağıdayum mı? Nuşret senden dilerem ki Hālık u Cabbār ve Kıahhārsın, didi.⁽⁷⁾Dağı biñ şıgır, on biñ koyun kıurbān eyledi. Nidā-yı ulūhiyyet geldi kim: Yā Dāvūd, var kim saña nuşret virem, Sührāb'ıñ kıanın⁽⁸⁾kılıcla kıara yire kıaram, didi. Ol ħıtab-ı 'izzeti kim Dāvūd işitdi, derħā(l) secde itdi. Şāz olub çerisin kim cem' itmişidi,⁽⁹⁾alā şabāh gelüb yine leşkerine yetdi. Andan dağı çerisin kıaldurdı gitdi. Bā' il bin Perācem yirinde kıandı. Ħayme ve ħırgāhlardan⁽¹⁰⁾yiryüzi ağıarub káfıra döndi. Ol cānibden yine Sührāb Şāh cāsusu gelüb ħaber virdi kim: Şehā, Dāvūd⁽¹¹⁾leşkerin cem' idüb geldi, velākin anuñ çerisinden senüñ leşkerüñ çok 'Amalıka kavmi benī İsrā'il leşkerinden⁽¹²⁾artuğdur. Bu gün dört gündür kim 'Amık şahrāsı yirinde kıandı, diyicek Sührāb Şāh ol zālīm-i gümrāh Dāvūd'ıñ çerisin,⁽¹³⁾uşağun, irisin kendüsinüñ leşkerinden azırağ olduğına sevindi. Tāc u devletine kıvandı. Baht u

²⁴⁶ Mânâsı: "Muhakkak ki Allah, çok iyi işiten, çok iyi bilendir."

Kur'ân-ı Kerīm'de bu âyet-i kerîmenin tamamı şu şekildedir: "Ey iman edenler! Allah'ın ve Resûlünün huzurunda öne geçmeyin. Allah'tan sakının. Şüphesiz Allah işitendir, bilendir." Hucurat Suresi/ 49/1 Yazır, s. 375.

sa'ādetine leşker-i bî-(14)nihāyetine feraḥ oldı, ğurūr kıldı. Bilmedi kim ğurūr kılmak devlet-i bād-ı sa'ādet āḫirlere tizcek intiḳāl ider. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

730 Pāyidār olmaḳ dilersenñ tāc u taḫt

Ġarra olma devletüñe nīk-baḫt

Devleti başdan giderür çoḳ ğurūr

‘ Āḳiliseñ olğıl ehl-i meskenet

Ġarra vü ḫūd-bin olıcaḳ bir melik

Aña bāḳī ḳalmayıser memleket

(17)Neşir: Ḥakīm ḳavlince cünkim Dāvūd’uñ cerisi azdur diyüb Sührāb Şāh bî-iḫtiyāḫ olub şahrāda(18)oturdu. Ḥavfi göñlinden götürdi, ortaya meclis altın getürdi. Beglerle yiglerle ‘ıyş u nūşa başladı.(19)Fikri bu kim bir ḳac ğün ‘ıyş u nūş ide, daḫı andan soñra Dāvūd üzerine gide cenk ide, cihānı gözine tenk(20)ide. Sührāb Şāh bunmada, yimekte, icmekde; veli Dāvūd gör kim nice idecekdür? Nite cünkim Dāvūd gelüb ‘Amiḳ şahrāsında(21)ḳonub leşkerile oturdu. ‘ Āḳıbet bu tedbiri ortaya getürdi kim düşmān çerisin şıngun ḳıla, Sührāb cigerin pür-ḫün[47 b] (1) ḳıla. Pes Dāvūd ‘aleyhi’s-selām cerisin dōrt bölük ḳılub bir bölüğe ‘Avā bin Çerüpā begler begisini baş dikdi. İkinci bölüğine daḫı ḳarındaşı İlyā’yı (2)başı dikdi. Ücünce bölüğe Evyāşer bin Aḫī Meliḫ’i baş diküb dōrdünce baş-büḡ olub daḫı dōrt ‘alemle ḫayl-i ḫaşemle dōrt(3)bölük leşkerini cekdi. Daḫı düşmen cerisi üzerine getdi. Nişfu’l-leyle olıcaḳ Sührāb’uñ ordusına yetdi. Bu(4)yañadan Sührāb

Şāh ol kāfir-i gümrāh dağı emr eyledi, oñca ne kadar ‘Ameliķa begleri varise puṭhāneye varub puṭlara⁽⁵⁾secde kılub düşmen üzerine isti‘ānet dilediler. Dört yüz gümişden kırık dağı kızıl altundan puṭları varıdı ki⁽⁶⁾cümlesinüñ gözleri la‘l-i gevheridi. Dört yüz keşişleri varub ol puṭlara hizmet kılurlardı. Sührāb Şāh dağı⁽⁷⁾puṭlarına yüz sürüb andan gelüb meclis kıurub Zerrīn ķadehler gülgün şerāblara el urub Dāvūd ğuşsa⁽⁸⁾sın ferāmūş eyledi. Dağı buyurdı, ħazīnesin acdılar. Ol oturan ṭuran beglere yeglere mal u genc, ceb ü cevşen⁽⁹⁾ulaşdurdılar. Geregince kimine yaraķ, kimine dil, kimine dağı il virdiler. Zīrā kim cihān kavmi dillü aşı olur.⁽¹⁰⁾Ķacan kim ol Sührāb Şāh’uñ ol pelīd gümrāhuñ serhengleri ol ‘Ameliķa kavminüñ melikleri beglerinden⁽¹¹⁾bağşış gördiler. Her birisi cān u gönülden muṭī‘ olub hizmetine ṭurdılar. Andan yine Sührāb Şāh’a baş götüreb⁽¹²⁾didiler kim: İy ‘Ameliķa serverleri ve iy Yemen ṭāyif mihterleri ve mağrib zemīn dilāverleri eger kim baña puṭlarum yāri⁽¹³⁾kılub Dāvūd’a fırsat virürse ol dedem ve atam helāk iden cūbān beççeye elüm irerse her biriñüzi bir vilāyete⁽¹⁴⁾server kılam, diyüb Sührāb Şāh ‘ıyş u nūş, beglerle vaķtini ħuş, Dāvūd ğuşsasın gönülden ferāmūş eyledi. Me‘a’l-⁽¹⁵⁾ķışsa Sührāb pelīd ol Fir‘avn aşı‘anīd nesli Şeddād Ferīd rūzigār şiddetinden, düşmān hücumetinden fāriğü’l-bāl⁽¹⁶⁾oturmaķda; bizüm ķışsamuz ol yañadan Dāvūd’a geldi. Ol zemān kim Dāvūd çerisin dört bölük kim itdi, leşkerin çeküb⁽¹⁷⁾ki ol gice Sührāb Şāh ordusuna yetdi. Ol ulusun dört ṭarafından ṭabl calub kılic çeküb na‘ralar urub⁽¹⁸⁾Allahu Te‘ālā’ya tekbīr getirüb düşmān çerisin başa düşüb yürüdiler, cenk itdiler. Bu yañadan Sührāb ğāfil⁽¹⁹⁾oturub ‘ıyş iderken nāgehān ceng-i çerī āvāzın işidüb hay nedür görüñ, diyince feryādcılar gelüb ķarāvül⁽²⁰⁾urıldı. Gelüb feryād kılub eyitdiler kim yā şāh! Ne ṭurursın dört ṭarafdan Dāvūd’uñ çerisi geldi, didiler. Tiz Sührāb⁽²¹⁾bezmi kıoyub rezm yarağın gördi. Yirinden ṭurub raķşına suvār olub ħāzır olan leşkerile çadırları üzerinden[48 a]⁽¹⁾ṭurdılar. Pehlūvānlar el kılıca urdılar, muħanneşler kıacub yola girdiler. ‘Ameliķa çerisi ğayret kılub Dāvūdiler’ile ol gice nişfu’⁽²⁾l-leyl icre bir ‘aźim cenk itdiler, gözler görmiş degil. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Ol arañu dün icinde nāmüdār

Bir ' aceb cenk oldu kim şöyle ki var

Sünnî kâfir iki leşker urdılar

Borızanlar borı şurna urdılar

735 Kös-i mihter calduğınca źarbile

Şarkı onı gümledürdi ğarbile

Viridi arh-ı ubbeye nür-ı siper

ıldı hâk-i şuffeye rüşen teber

Mişl-i bārān aıdurdı anı tiğ

Hün ıuben bağladı göklere miğ

Gürz cerengi ötdüğince âke âk

Gökde şirüh zehresi olurdı âk

Kös (ü) hârbiden gümleridi felek

İns ü hârbiden inleridi semek

740 Gün gögermişidi felekde bir keden

Çarhına siñmişidi merîh ürküden

Ol benî İsrā'îl'ün cümle eri

Ṭîğ çalub öldürürdi kâfiri

Diñle imdi işbu cengün hālını

Vir şalāvāt diñle hem aḥvālını

Neşir: Hâkîm kavlınce egerci kim 'Ameliķa çerisi ğayret kılıb duruşdılar.⁽¹⁰⁾Velâkin Dāvu(dî)le(re) Hâķ Te'ālā yardım itdiği ecilden kılıc urub ol karañu icinde Sührâb çerisin şıdılar, ordusun yağma⁽¹¹⁾kıldılar. Ol putları haymesinden çıkarub ol dört yüz keşişlerün boyunların urub Sührâb'ün hazînesin⁽¹²⁾ve defînesin alub leşker halkı tuyum olub 'Ameliķa beglerinün atı koltuğın tıldı. Ol fetḫi görüb nuşret viren Allah'a⁽¹³⁾dāyım şükürler kıldılar. Ol dört yüz gümüş putları kırk daḫı altun putları bozdurdu. Develere katırlara yükledüb⁽¹⁴⁾ulu oğlı Evsāl(üm)'ü baş diküb on dört biñ erile Ḳuds'e gönderdi. Amma kim çerinün begleri daḫı ellerine giren⁽¹⁵⁾esirden mal u gencinden nevgerleriyle kovlanıla Dāvūd'ün oğlı Evsāl(üm)'ü bile қоşub ol gice evlü evine gönderdiler.⁽¹⁶⁾Şöyle oldu kim Dāvūd'ün çerisinün nişfi daḫı qalmadı getdi. Dāvūd'ün vezîri Berḫiyā bin Engiyā çerinün tağılduğın⁽¹⁷⁾görüb ta'accub itdi, 'aqlını tağıtdı. Daḫı sürüb Dāvūd'a gelüb didi kim: Yā nebiyyallah, bu çerinün ekşeri senün oğluñıla⁽¹⁸⁾bile getdiler. Eyü varmaduñ, şāyed kim küffār çerisi şabāḫ olıcaķ cem' olub senün çerinün coğı getdüğün⁽¹⁹⁾bileler, daḫı gelüb bizümle yine cenk iderlerse çerimizün nişfi daḫı qalmadı, bizi ğāret iderler. Cehd it kim⁽²⁰⁾ol leşkeri yine döndüresin, orduñ yirine қondurasın, düşmān ele girinceķ Ḳuds'e gönderesin, didi.⁽²¹⁾Dāvūd'a naşîhat eyledi. Amma kim Dāvūd eslemedi. Didi kim: Düşmān şındı, erü soyundi. Hemān bāln yimeķ gerekdür. Bu 'abeş[48 b]⁽¹⁾

sözdür, didi. Allahu Te‘ālā’yı aňmadı, kendünün devletine bilmedi kim gurur kılanlara ziyān irecekdür. Devlet dāmenini düşmān⁽²⁾destine girecekdür. Dāvūd’uň bu gururın göricek beğāyet ta‘accub itdi. Bildi kim bu gururdan Dāvūd’a bir belā gelecekdür,⁽³⁾düşmān gālib olacađdur. Cünkim ol gice gecdi, ‘alā şabāh oldı. Nazım:

MESNEVĪ

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Ol seher ki āfitāb-ı kāsımı

‘Arza kıldı cün cemāli hemāşimi

Çekdi murhı tıđı atdı o hucūm

Çacdı anı göreben bu māh-ı Rūm

745 Gün yüzün gösterdi şem‘ i zemān

Getdi şeb yalmanı türkī-veş hemān

Cün ağardı taň yiri oldı şabāh

Pes mü ‘ezzin eydiridi e’ş-şalāh

Virilürdi sünniler icinde baň

Çalınurdu kāfirler icre dađı çaň

Cün güneş ki rüşen itdi ‘ālemi

Ṭurdı def’ yirlerinden ādemī

Diñle imdi oқыyayın dāsītān

Vir şalāvāt Muştafā’ya cāvidān

Neşir: Hākīm qavlince oldem vaqt-i seher yeticek Sührāb Şāh dağı bir yüce⁽⁹⁾yire çıqub ‘alemin acub kösi ħarbi calub ‘Ameliqa çerisinüñ tağılancaları Sührāb’uñ ‘alemin ki gördiler, birin ikin⁽¹⁰⁾katına geldiler. Gün qubbe-i felege dikilince ‘Ameliqa beglerinüñ olmayanları katına gelüb cem’ oldılar. Olanların dikenlediler⁽¹¹⁾ve gelen çerisin ħisāb itdiler. On yedi kişi kılıcdan gecmiş, beş kez yüz biñ er katına gelüb cem’ olmuş. Sührāb çerisin⁽¹²⁾yanında göricek ġayret cenk-i ħarbī çaldurub kılic ceküb Dāvūd’uñ üzerine yürüdi. Cālūtīler çerisinüñ atları⁽¹³⁾ayağından çıkan toz gökdeki güneş yüzün bürüdi. Merrīħ felek ol cengi görüb qanı qurudı, yirinden uruṭurdu.⁽¹⁴⁾Bu yañadan Dāvūd’a ħaber geldi kim ġāfil mebāş kim yine ‘Ameliqa qavmi cem’ olub geldiler. Ne çāreñ varısa eyle, didiler. Dāvūd⁽¹⁵⁾çavuşlar gönderüb qatında ħāzır olan çerisin cem’ itdi. Likin ġāyet az çeri bulundı. Amma Dāvūd kuvvetlü, şecā’atlı,⁽¹⁶⁾şalābetlü kişiyidi. Düşmāndan yüz çevürmeyüb ol az çeriyle Allahu Te’ālā’ya tevekkül kılub dīn ġayretine kaçmayub düşmān⁽¹⁷⁾üzerine tiğ ceküb yürüdi. Kös ħarbīler urdılar, ġiyuş qurbānlar acdılar. Tīr ü kemānlar ele aldılar, elmās mışrı⁽¹⁸⁾kılıclar cekdiler. Dağı ‘Ameliqa çerisinüñ üstine deryā-yı ‘ummānların aqub getdiler, atları ayağından yedi qat yirleri egletdiler.⁽¹⁹⁾Hay u hūdan felekleri iñletdiler. Allahu Te’ālā’ya tekbīr getirüb yürüdiler. Ol yañadan Sührāb dağı Dāvūd’uñ öñince çerisiyle⁽²⁰⁾gelüb cenge ṭurdı. Göricek qaқыyub ħışma gelüb çerisin çeküb taql-bāz çalub ‘alem cezüb kös-i ħarbī döküb⁽²¹⁾begleriyle biriküb Dāvūd’uñ üzerine yürüdi. Ol geldi, bu vardı. İki leşker ħalkı birbirine el qardı. Yedi kerre[49 a]⁽¹⁾‘Ameliqa çerisini seyf çeküb Dāvūd çerisin sancāğına varınca kırdılar. Yedi kere dağı benī İsrā’il serverleri⁽²⁾ġayret ħamiyyet kılub ‘Ameliqa çerisin kırub qanların ħāke

qarub Sührâb Şâh'ı sancâğına varınca kırdılar. Tâ kim⁽³⁾aşşam olunca Dâvüd çerisin şıdılar. Sancâğına irince kırdılar. Cünkim aşşam irdi, cenk dağı kemâline irdi,⁽⁴⁾otuz dört yirde adam başı uma tırdı. Server-i ser-firâzlar bildiler, otuz dört biñ er 'Ameliqa'dan⁽⁵⁾ve benî İsrâ'il qavminden kırıldı. Begler melikler üzerine heybet düşdi. Ancalaruñ 'aqlı şaşdı, niceleruñ dağı⁽⁶⁾zehresi çâk oldu, at üzerinden gecdi. İy niceleruñ cigeri döymedi gâk yire kaçdılar. Niceler baş⁽⁷⁾virdi, niceler dağı baş aldı. Şaflar yıqub alay tağıtdı. Cünkim aşşam gecüb yatsu vaqtı kim yetdi, göz gözi⁽⁸⁾görmez olıcağ tağl u âsâyiş çalub iki leşker birbirinden ayrıldı. Sührâb ordusına girdi, butların bulmayub⁽⁹⁾âhın felege irgürdi. And icdi kim atdan inmezem, tâ Dâvüd başın gevdesinden götürmeyince, putlarımı ele götürmeyince,⁽¹⁰⁾diyüb ol gice tâ şubh olanca at üzerinde leşkerile tırdılar, qarâr itdiler. Andan buyurdı Sührâb Şâh çerisin⁽¹¹⁾dört bölük kılub Dâvüd çerisin ırağdan ihâta itdiler kaçmasun. Çün kaşd bu kim 'alâ şabâh olıcağ Dâvüd'ün⁽¹²⁾çerisin tağıda, Dâvüd'ı dutub öldüre, putların elinden aldura. Bu yañadan Dâvüd dağı 'aleyhi's-selâm gelüb bir yüksek yire cıqub⁽¹³⁾tırdı. Düşmânuñ çerisinuñ dört yañadan yolın bağılayub ihâta itdugin kim gördi, begâyet dil-perişân oldu.⁽¹⁴⁾Zirâ kim Dâvüd'ün çerisin küffâr leşkeri ortasında Ülker yıldızı bigi qaldı. Hemândem Dâvüd 'aleyhi's-selâm atından yire inüb⁽¹⁵⁾bir halvet maqâma varub abdest alub yüzün hâke urub şubh olunca 'ibâdet kılub düşmâna nuşret bulmağıcün⁽¹⁶⁾ol Fettâh'dan nuşret dileyüb ihlâşıla du'âlar kılub niyâz olub didi kim. Nazım:

MESNEVÎ

(Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün)

750 Cünki Dâvüd anda tã' at eyledi
Hâke yüz sürüb münâcât eyledi

Didi yā Rab ism-i a‘zam haqqıcün
Hılkat-i Havvā vü Ādem haqqıcün

Ol Halil’ün tutduğı fermānicün
Kuds’inün getürdüğü kurbānicün

Hūd u Şālih ‘izzet-i Eyyüb’icün
Hüsn-i Yūsuf hün iden Ya‘kūbicün

Yūnis’ün ol çekdüğü zindānicün
Hışm-ı Nūh’ün gördüğü Tūfān’icün

755 Mūsā’ya nāzil olan Tevrāt’icün
‘İzzetiñi şerh iden āyāticün

Ol Muḥammed haqqıcün kim kalısar
Faqrı ‘arşa tahtıgāhın şalısar

Çār-i yārī haqqıcün ola velī
Ol ğazālar haqqıcün kim kıla ‘alī

[49 b] Ben kuluña yā Rab eyle himmeti
Baña küffār üzere virgil nuşreti

Böyle diyüb Dāvūd anda itdi

Vir şalāvāt Muştafā'ya nīk-ḥāh

e) Dāsītān-ı 'Azīmet-i Şoden-i Sührāb Ğālib Şoden-i Dāvūd 'Aleyhi's-Selām

⁽³⁾Ḥakīm kavlince Dāvūd 'aleyhi's-selām bu vechile münacāt idicek nidā-yı ulūhiyyet geldi kim: Yā Dāvūd, çeriñi dört bölük eyle,⁽⁴⁾ordundan çık git, ol tağ üzerine var. Daḥı şubḥ olıcaḡ dört bölük çerüñle düşmānuñ dört cānibinden gel kim⁽⁵⁾saña nuşret virevüz, didi. Dāvūd 'aleyhi's-selām ol ḥiṭāb-ı 'izzeti kim işitdi, şāzılıḡ kılub secde-i şükr itdi. Andan soñra⁽⁶⁾gelüb leşker ḡalkına Ḥaḡ Te'ālā'nuñ emrini tenbīh itdi. Benī İsrā'ıl kavmi işidüb şād oldı. Daḥı Dāvūd çerisin⁽⁷⁾ceküb kaçır bigi olub ordusından çıkub bir tağ varıdı, ol taḡuñ üzerine gelüb çıkıdı. Daḥı çerisin⁽⁸⁾dört bölük itdi, nite bir bölüğine 'Avā bin Çerüpā'yı, ikinci bölüğine Berḥiyā bin Engiyā, üçüncü bölüğine daḥı Aḡī Melīḡ⁽⁹⁾oḡlı Evyāşer, dördüncü bölüğine daḥı ulu ḡarındaşı İlyā'va ışmarlayub şabāḡ olmasın gözleyüb ṭurmaḡda; her birisi Ḥaḡḡ'a⁽¹⁰⁾nāliş kılub nuşret dileyüb yalvarmaḡda, bunlar bunda, bizüm kışşamuz ol yañadan Sührāb Şāh çerisi Dāvūd kaçdı diyüb⁽¹¹⁾Sührāb Şāh'a ḡaber oldı. Sührāb, Dāvūd elden ḡurtuldı diyüb incindi. Andan leşkerin çeküb Dāvūd'uñ gelüb or⁽¹²⁾dısı icine girdi, yaḡma kıldı. Ṭavardan, rüzdan, maldan, ḡaymeden, çadırdan, atdan, ḡuldan, deveden, ḡatırdan nekim varise tārāc⁽¹³⁾idüb 'Ameliḡa kavmi şād olub Sührāb Şāh daḥı tā ol gice şubḥ oluncaya dek düşmān ḡāfil felek şiddetinden emīn⁽¹⁴⁾olub zerrīn ḡadeḡle ḡül-gün şerāb ele alub 'Ameliḡa serverleriyle ḡuş gecmekde, tā kim ol gice gecüb şubḥ yetişiği.⁽¹⁵⁾Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

- 760 Ol seher kim āfitāb-ı şeh ' alī
Şaldı meydān icre şīrīn-dil dalı

Şalşalı meh leşkerin itmege tār
Çekdi kınından cıqardı zü'l-fiķār

Eyle şaldı zü'l-fiķārı Şīr-i Hāķ
Kim kanına gökde ğarķ oldu şafaķ

Dutdı çarhı şīr-veş ol cengile
Kıacdı şāh-ı şalşalı ħar cengile

Virdi şu' le āfitāb-ı zü'l-fiķār
Uş oldu envāri le ol diyār
- 765 Cün ağardı tañ yiri oldu seher
Tırdı Dāvūd ol şabāḫ iy nāmuvār

Diñle imdi kışsa nedür iy şafā
Vir şalāvāt pes becā-yı Muştafā

⁽²⁰⁾Neşir: Hâkîm kavline cünkim şabâhı oldı, hemândem Dāvūd atından inüb şubh nemâzın kim kıldı, ele yüze sürdi. Dağı⁽²¹⁾bismillâhi diyüb atından yitüb ol dört bölük çerisine emr eyledi. Dört yanından seyf çeküb Allahu Te‘âlâ’ya[50 a]⁽¹⁾tekbîr getirüb sekîne-i ‘âlemler önce götürüb düşmân üzerine yürüdiler. Ol yañadan kırk biñ er dağı⁽²⁾Sührâb sancâğı dibinde hâzır olub tururlarındı, çerisin geldüğün görürleridi. Şâha haber kıldılar kim neye turursın,⁽³⁾Dāvūd hîle kılmış çerisin çeküb uş üstüne geldi, diyicek Sührâb bildi kim düşmân kendüye bir manşiba gecdi kim⁽⁴⁾eclâc bir kimesneye gecmedi. Ğayret kılub rezm icün yirinden kalkub hemândem şıcrayub atına binince Dāvūdiler⁽⁵⁾dağı irişdi. Câlütîler’e seyf çeküb cenge karşıdı. Ol yañadan Sührâbiler dağı gördiler, Dāvūdiler gelüb⁽⁶⁾ğulü kıldı. Pes ol kırk biñ âhen-püş serverler, bahâdurlar kiş kırbân kaçub ğiryü kılub gelen çeriye karşı⁽⁷⁾varub bir zemân ceng-i âşüb kıldılar. Tâ kim yedi yüz server kılıc yüzinde harca gitdiler. Sührâb sancâğı dibinde kırbân⁽⁸⁾oldılar. Andan ‘Ameliķa cerisini kılıcdan gecürdiler. Sührâb Şâh’ı dağı kaçurdılar. Ol altı kez yüz biñ eri⁽⁹⁾şıldılar. Amma kim ‘Ameliķa kavmi şol kadar cenk itdiler, Nerîmân-ı cihân âferîn kılırdı. Velî düşmâna çâre idemediler.⁽¹⁰⁾Nazım:

KIT‘A

(Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün)

Küh-ı kâfir çalışırdı bî-‘aded

Lik yarı kılmadı anlara Aħad

Tiğ-ı kuvvet aşşı kılmaz servere

Virmeyince nuşret Allahü’ş-şamed

Neşir: Hâkîm kavince cünkim Dāvūd⁽¹²⁾peygamber ‘aleyhi’s-selâm Hâk Te‘ālā’nuñ izniyle ‘Ameliķa çerisin kim tağıtdı, Sührâb Şâh dağı bār-ı bungâhın yirinde koyub malı⁽¹³⁾hazineden el yuyub düşmândan zebün olub getdi ve ‘Ameliķa halkı kim kaçdılar, âb-ı rüyı yir yire şacdılar, cebe vü cevşen⁽¹⁴⁾lerin kim ol yazıda yire şacdılar. Andan Dāvūd peygamber ‘aleyhi’s-selâm düşmâna kim fırsat buldı, nuşret viren Hâlık’a dāyim⁽¹⁵⁾şükürler kıldı. Benî İsrâ’il kavmi dağı ‘Ameliķa kavminüñ malın yağma vü tārâc kıldılar. Andan sonra Dāvūd gelüb Sührâb’uñ⁽¹⁶⁾dīvân-hānesine girdi. On iki sıbtuñ melikleri dağı cem‘ olub her birisi dutsağlı dutsağın Dāvūd’a ‘arz⁽¹⁷⁾kıldı. Dāvūd katında miqdārınca her birisi ‘izzet buldı. Amma kim bu yañadan Sührâb Şâh dağı kendünüñ çerisin⁽¹⁸⁾şınduğın kim gördi, biñ miqdârı kendünüñ hâş kullarıyla kaçub yola girdi ve bir kazâ idedi kim kendü ve bādı⁽¹⁹⁾kendüyi hâlâş idemedi. Nite Yu‘â bin Çerüpâ on biñ bahâdur serverleriyle Sührâb’uñ derpâyın sürüb getdiler.⁽²⁰⁾Feleştin ırmağına varınca ardından irüb yetdiler, cenk itdiler. Velâkin Yu‘â Sührâb’ı kafasında urub kan⁽²¹⁾gözin büriyüb atdan yıkdı. Üstine çıkdı, ellerin bağladı, cigerin tağladı. Dağı dönüb Dāvūd’dan yaña getdi.[50 b]⁽¹⁾Yağın gelicek Dāvūd’a müjde gönderdi, āgâh itdi. Ol yañadan dağı Dāvūd’uñ dīvânına dökeli begler geldiler, üns ü yoldaş⁽²⁾yokladılar, er dökenlediler. Amma kim gördiler kim Dāvūd’uñ begler begisi Yu‘â bin Çerüpâ gelmedi. Dāvūd’uñ melül oldı. ‘Acabâ ne hâl⁽³⁾ol diyu hay görüñ diyince gavğa belürdi. Bir hâcib gelüb Dāvūd’a müjde kıldılar kim: Yâ nebiyyallâh! Müjde ola kim⁽⁴⁾Avâ bin Çerüpâ begler begi düşmânüñ Sührâb Şâh’ı devletüñ eli birle tutmuş, şalâbetüñ kemendin birle elin kafasında⁽⁵⁾bağlamış, siyâsetüñ pelhengini boyna şalmış, keşân-ber-keşân uş esir getürdi, didiler. Kim kaçan kim Dāvūd ‘aleyhi’s-selâm hâciblerden⁽⁶⁾bu haberi kim işitdi, şâz hurrem olub dişin ışıtdı. Haber getüren hâciblere ‘ağalar virdi. Andan Yu‘â bin Çerüpâ⁽⁷⁾Sührâb Şâh’ı el kafasında bağlu cigeri tağlı aldı, dīvân icine gerdi. Dāvūd’uñ tahtına karşı yürüdi. Pes⁽⁸⁾Yu‘â bin çerüpâ Dāvūd dağı tahtı öninde baş kodı, medh ü şenâlar kıluben iydür: Yâ nebiyyallâh, hemîşe düşmânlaruñ eli bağlu⁽⁹⁾karşuña zebün gelsün, didi. Andan Dāvūd Nebî ‘aleyhi’s-selâm begler begisin (diñ)leyüb âferin kıldı. Mal u genc, il ü iklim bağışladı. Kendü⁽¹⁰⁾arçasında lipâce kemeri geyâyı bağışladı. Çok istimâlâtlar dağı kaldı.

Eyitdi: Yā ‘Avā, eger Allahu Te‘ālā’nuñ taqdirinde varısa⁽¹¹⁾seni başum berāberi idem, didi. Dağı Dāvūd qahrı yüzinden Sührāb Şāh’a nazār kıldı. Gördi kim Sührāb Şāh’uñ ol⁽¹²⁾zālīm-i gümrāhuñ başında devlet tacı düşmiş. Qağımaq birle buyurdı, Sührāb’ı siyāset kıldılar. Bārıgāh qapusında çavuşlar⁽¹³⁾şāhicün dār dıkdiler. Dağı keşān-ber-keşān cellādlar dārına getürüb dār itdiler. ‘Ameliqa sulţānıken şedād tāt u tahtın⁽¹⁴⁾elden alub vücūduñ dāra şaldılar. Nazım:

MESNEVİ

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

İy nice biñ Şāh-ı Sührāb ağa bil

Ĥāk olubdur Ĥākini şavurdı yil

770 Zerre zerre arar olsañ ger turāb

Pāy-i serdür toprağ olmış bī-Ĥisāb

Her ne yirde bitdi ise bir giyāh

Bil ki oldur Ĥāk mīre pādīşāh

Gözin ac bağ Ĥāki sen taş üstine

Kim bitüb birisi biñ baş üstine

‘Āqiliseñ dünyeye aldanmağıl

Saňa bākī qala anı şanmağıl

Ḥaqq'a dā'im ide görgil tātati

Kim bilesin āḥir vire cenneti

775 Sözüni Firdevsi'nün tütüb temām

Vir şalāvāt Muştafā'ya hem selām

f) Kışsa-yı Sām-Suvār Cenk-i Mühelheli Cin

Hakīm kavlince Dāvūd Sührāb Şāh'ı dār kılub düşmene zafer bulduğına⁽²⁰⁾şāz olub Ḥaqq'a secde-i şükür itmekde, amma kim bizüm kışsamuz ol cānibden Sām'a geldi. Nite ol zemān kim Sām cihān pehlüvān⁽²¹⁾perī leşkerinle 'ummān kenārında qonmuşıdı ve Mühelheli cinle cenk muzāf berāber dutub cenk itmege el kılıca urmuşıdı.[51 a]⁽¹⁾Cünki gördi kim iki leşker muşāf bağıladı Sām-suvār ol perī atına suvār oldı at meydāna sürüb na'ra urub⁽²⁾Mühelhel'i meydāna kığırdı. Mühelhel daḡı Sām'a gelmege ḡavf itdi. Ḥāzır olan cin çerisine emr itdi, ne kadar⁽³⁾cin çerisi varısa cenk aletlerin ellerine alub deñiz gibi gözleyüb irdi. Kimisi kılıc çeküb kimisi⁽⁴⁾şalıq şalub ve kimisi daḡı neftlü şişeler götürüb kimi tob tüfenk alub Sām'ın üzerine bir gülü kılub⁽⁵⁾yürüdiler kim cin deminden felek yüzi tuman olub görünmedi ve hāy-ı hūdan Merrīḡ kulağı köz olub bu cānibden⁽⁶⁾Sām daḡı cin çerisinün kendünün üzerine gülü kılduqların göricek vay kim kaqıdı, berq mişāli şaqıdı. Emr eyledi,⁽⁷⁾perī çerisi daḡı elmās tiḡlar çeküb cin çerisinün üzerine yürüdi. Toz ayaklardan göge çıkub gün yüzün⁽⁸⁾bürüdi. Yiryüzini cin çerisi tütüdi, gök yüzünden periler cin çerisinün üzerine taşlar yağdırdı. Cinler daḡı⁽⁹⁾hevāya yiryüzünden tob tüfenkler atdılar, cenkler itdiler ve periler gök yüzünden neftlü şişeler atub cinnileri⁽¹⁰⁾oda neft yaqarlarıdı. Cinniler yiryüzünden gök yüzine periler tayıfesine zehir-nāk oq atar ve ba'zı periler varıdı kim⁽¹¹⁾sihrile gökden yire qar, yağmur, tolu yağdururlarıdı ve cinnilerün sāḡirlerin göge yirden odlar yaqub duḡān şerer⁽¹²⁾ağdururlarıdı. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Cin çerisinle idüb cengi perî

Lâle renk eylediler kıandan yeri

Cinnîler atışduğınca odlar

Çarĥ-ı keĥrev tolarıdı dūdıla

Gürzile döğişdüğince çāka cāk

Doblayub yir gümleridi çarĥ u tāk

İtdüğince tığıla cengi perî

Bāl u perden pür alurdı gök yiri

780 Gökde cinî şalduğınca şalığı

Ĥüb-ı şuda inledürdi balığı

Mişl-i Merriĥ itdüğince cengi Sām

Cün buĥarı bağladı gökde ĥam

Ger dilerseñ řerĥ idem men dāsıtān

Vir řalāvāt Muřtafā'ya dōsitān

(17)Neşir: Hākīm kavline periler leşkeri cinnilerle bu vechile cenk-i düşmān itdiler, kanlarından yiryüzün lāle⁽¹⁸⁾renk itdiler. Anca kim gice irdi, birbirin görmez oldu. Bu vechile cenk kılışdılar kim cān virüb başlar alışdılar.⁽¹⁹⁾Sām-suvār dağı kam kam kılıcın ele almışdı, cinnilerden ol kadar cinnī helāk kılmışdı kim cin kanından yiryüzi baħr-i⁽²⁰⁾cummān bigi cuşā gelüb aħardı ve ħūnbuħarı felek yüzine qarabulut bigi kat kat olub çıkardı. Meger kim cenk⁽²¹⁾Mūhelheli cinne Sām tüş geldi. Nite gördi kim bir zışt şekil ziftten, menāreye beñzer kaddi var, bir mekkār sehħār ve[51 b]⁽¹⁾ıarrār durur kim mişlin felek görmüş degül. Bildi kim Mūhelheli durur, andan Sām sürüb muķābil olub na‘ rā urdı kim ol⁽²⁾pehlüvānuñ na‘ rasından felek taşu güm güm ötdi, göge velvele zelzele düşdi. Nicelerüñ ‘ aklı şaşdı, yüzün yire⁽³⁾düşdi. Buğūr Sām kamkam kılıcın ceküb Mūhelhel’üñ üzerine raħşın sürüb yakīn gelincek ol yañadan Mūhelheli⁽⁴⁾cin dağı cenk iderken qarşusından gördi kim mişl-i mināreleyin bir ser-firāz püş on beş arış kadd ü kāmēt Qahramān⁽⁵⁾şalābet, Merrīħ şıfat, Cimşid tıl‘ at kimseye tığ çeküb kendünüñ üzerine gelür. Mūhelheli bildi kim bu gelen Sām’durur.⁽⁶⁾Hemāndem elinde bir gergedan şāħı varıdı, Sām’uñ kılıcına qarşu tutdı. Velikin kamkam kılıcınıñ zarbu inüb şāħı⁽⁷⁾ħıyār mānendi iki dilüb yire şalınca Mūhelhel diledi kim kaçaydı, āb-ı rüyı yire şacaydı. Sām-suvār hemāndem Mūhelhel’üñ⁽⁸⁾kemerinden tutub kuvvet idüb at üzerinden kaldurub yire çaldı kim Mūhelhel’üñ ‘ aklı başından getdi. Sām def⁽⁹⁾atdan inüb ol mel‘ ünüñ diledi kim kellesin keseydi, ‘ ömr-i yayın yaşaydı. Velākin Mūhelhel emān istedi: Tevbe⁽¹⁰⁾yā pehlüvān, saña ziyān itmeyem ħizmetüñden gitmeyem baña emān ‘ ömürden zemān virgil, didi. Yalvardı, ħāk-i pāyine yüz⁽¹¹⁾sürdi. Sām dağı emān virüb öldürmedi, amma kim iki ellerin kafasında bağladı, cigerin tağladı. Dağı kulağına⁽¹²⁾İsm-i ‘ azam naķş olunmuş menkūl gecürdi kim bend(d)en āzād olmaya. Andan yine Sām kamkam kılıcın yine eline alub cin çerisin⁽¹³⁾şol kaşşāb kıyub kırdı ki ve kurd koyun ürküdür bigi ürküdüb üzerlerine sürerdi. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Cengi eyle itdi kim Sām-suvār

Düşmeni başından oldı nev-diyār

Şan koyuna girmişiği şāhe kırd

Kim eline girse_ iderdi defī' murd

785 Kılcından yağdururđı bārān-ı hūn

Yiryüzini kılurđı lāle-gūn

Cinnīler kim çalışub eyledi ceng

İtdi haşmı çeşmine dünyāyı teng

Ancılaym pehlüvānı çarḡ-ı Zāl

Görmemişiği vir şalāvāt māh-ı sal

Neşir: Hākīm kavlince ol kadar cenk itdi kim cin çerisin şıdı, helāk⁽¹⁸⁾ekşerinüñ 'ömrini 'adem yirlerini hāk eyledi ve perī çerisi daḡı cin çerisinüñ hezīmet olduḡın kim gördiler, arđlarına⁽¹⁹⁾elmās tıḡlarıyla ol kadar kırdılar kim ol şahrā yüzi cin leşinden taḡa kıanlarından aķub kıarınca ırmaḡa döndi.⁽²⁰⁾Me' a'l-kışşa ol gice tā şubḡa dek cenk itdiler. Amma cünkim 'alā şabāḡ oldı, cenk kemāle irdi, perī⁽²¹⁾çerisi cin leşkerin gerekince kim kırdı. Andan Sām-suvār buyurđı, kıızıl aḡlās bārıḡāḡ kıurub Hurrem Şāḡ'ıla[52 a]⁽¹⁾Sām gecüb taḡt üzerinde oturđı ve Sām hükm eyledi. Perīler varub Mühelheli cin serhenglerinden

ele girenleri bile⁽²⁾getürdiler. Kolları bağlu ve cigerleri tağlu siyāset meydānına turgurdılar. Sām dağı Mühelhel'ünñ şekl-i kabīhine nazār kılub⁽³⁾gördi kim bir köhne şüret, velī Qahramān heyiat cinnīdür kim başı künbede, kolları menāreye beñzer; gözleri deñiz-i⁽⁴⁾ Arab ocağına beñzer, kaşları da şol kazan qalayı bigi gözlerinüñ cevresi қоşmış, yüzünüñ diregi yoğ. Nazım:

MESNEVĪ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Bir 'aceb qorquncdı ol cin bil
Kim yüzine baqamazdı sinn bil

Gözleri fanavus-veş yanardı
Qāmeti şanasın menāredi

790 Baqışı evrāne beñzer cān alur
Aşlı cin anuñ ceddı şeytān olur

Oñca qaqsā hāk-i bahre tıqa ol
Omuz urma qarđ-ı de' i yıqa ol

Şekl-i zıştin göricek ol Şāh-ı Sām
Anda ikrāh itdi andan ol iyām

Diñle imdi kışşa şāhib-i kemāl

Vir şalāvāt Muştafā'ya māh-ı sāl

⁽⁹⁾Neşir: Hākīm kavlınce Sām Mühelheli Cin'ni bu vechile kabīh şekil göricek begāyet ta' accub eyledi. Didi kim: Yā Mühelheli, nicedür kim⁽¹⁰⁾senüñ baña itdüğüni ben saña itdüm, diyüb diledi kim helāk ide. Velikin Mühelheli cin eyitdi kim: Yā Sām-ı cihān-dār,⁽¹¹⁾hāşā hazretüñden baña emā(n) viresin, cenk yüzinde öldürmeysin, dağı şimdi 'ahdüñden dönesin öldürmek⁽¹²⁾dileyesin. Dağı yüzün taht-ı Sām kenāri üzerinde yire sürüb emān diledi, hizmete yüz sürmege kısım yād eyledi.⁽¹³⁾Sām Mühelhel'üñ tazarru' itdügin görüb emān virüb emr eyledi, boynından bendin giderdiler, hil' at-i hāş geyürdiler.⁽¹⁴⁾Taht kenārında zerrīn şandal qodılar, oturdı. Andan ol ele giren cinleri teraḥḥum idüb günāhın 'afv eyledi.⁽¹⁵⁾Cümlesine hil' at geyürdi. Bu cüretile ziyāfet kılub doyurdı. Andan buyurdı, meclis altı ortaya geldi. Ol⁽¹⁶⁾Hıttāyī maḥbūblar, gümüş bileklü merğünlar, altun qadeḥleri ele alub gün bigi devr itdiler. Oturan tūran beglere rāḥatü'l-⁽¹⁷⁾ervāc diyüben şundılar ve muḥribler dağı sazlu sazın ele aldılar. Zühre-i zehrā bigi ceng çalub itdiler, ser-āğāz kıldılar.⁽¹⁸⁾Nazım:

MESNEVĪ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Meclis-i hāş oldı cünkim lā-naẓīr

Gecdi zerrīn kürsi üzere her emīr

795 Tıtdı şehlā gözli sākīler qadeḥ

Kim cemālin gören olurdı qaraḥ

Diz çöküb çaldı muṭrib cengini

Dile gelüb kıllar itdi cengini

Çarḫa irgürdi sürāḫi kılḫulı

Ḳıldı muṭrib mişli bülbül ḡulḡulı

İtdi sāḡar cün devrin temām

Meclis icre kerem buldı ḫāş u ‘ām

g) Ḳışşa-i Dāvūd ‘aleyhi’s-Selām Sekīne-i Dāverden Tivrāt Sekīne Be-Şehr-i Ḳuds-i Mübārek

[52 b]Hakīm kavlince Sām-suvār perīler sulṭānı oḡlı Ḥurrem Şāḫ’ile ve cinnīler sulṭānı⁽²⁾Mühelheli Cin’nile ‘ıyş u nūş, vaḫtini ḫūş itmekde; bizüm kışşamız ol yañadan Dāvūd’a geldi. Nite dimege āşıkāne şalāvāt⁽³⁾ol zemān kim Dāvūd nebī ‘aleyhi’s-selām ‘Ameliḫa sulṭānı Sührāb’ı dār itdi. Andan ol ḡazāda ele gelen malı beglerine yeklerine⁽⁴⁾taḫsīm kılub in‘ām mīr ü sipāḫi şād-kām itdi. Daḫı dönüb Ḳuds’e gelüb çerisine destūr virdi. Ol altun ḡümiş⁽⁵⁾putları bozub külceler düzüb şaḫladı. Ḳuds içre bir mescid yapmaḡa ḫaşd eyledi. Cünkim bunun üzerine bir ḫac⁽⁶⁾gün gecdi. Meger kim Tivrāt-ı Mūsā sekīne birle kūḫ-ı Demāvend taḡında bir ḫac ‘ālimler ḫatında olurdu kim ol ‘ālimler nemāz⁽⁷⁾muḫīm olub Ḥālīḫ’a ‘ibādet iderleridi. Zirā kim ol zemān kim İşmū’il ‘aleyhi’s-selām vefāt itdi, tabutı kim Dāvūd’a vaşiyet⁽⁸⁾kıldı. Dāvūd daḫı tabutı atası İşā’ya ışmar(ladı). Şoñra Ṭālūt Dāvūd’ı helāk itmek dileyicek, Ṭālūt’un vilāyetinden⁽⁹⁾kim çıḫub getdi. Ol vaḫt kāfir vilāyetine tabutı bile alub gitmege lāyık görmedigi cihetden Hārūn neslinden⁽¹⁰⁾iki zāhid varıdı, seyyidleridi. Birinün adı Ğuca ve birinün adı Vaḫyū idi. Ataları daḫı Evyinād’uyıdı.⁽¹¹⁾Tez Dāvūd ‘aleyhi’s-selām, Tivrāt-ı sekīne birle ol vaḫt bu iki zāhidlere vardı kim kūḫ-ı

Demāvend tağında mağara içre oturub⁽¹²⁾ halkdan nihānī tā‘at iderleridi. ‘İmrān dilince ol tağūñ adı Civ‘ādur. Pes Dāvūd yine diledi kim Tevrāt’ı Ƙuds’e⁽¹³⁾ getüre sekīne birle. Andan buyurđı, begler begisi Yu‘ā bin Ƙerüpā’ya otuz er cem‘ itdi kim cümlesi nev-ħaṭṭ ve nev-cüvān, merd-i meydān⁽¹⁴⁾ ve pehlüvānidiler. İcinde bir muħanneş ve bir Ƙoca yoğıdı, ser cümlesi yigirmile otuz yaş arasında idi. Bu leşkeri anuñcün⁽¹⁵⁾ cem‘ itdi kim kāfirler nāgehān ṭuyub Tevrāt’ı almayalar. Zīrā kim ol tağda yağı kāfirler çoğıdı. Feleşīn şınurıdı.⁽¹⁶⁾ Andan Dāvūd ‘aleyhi’s-selām ol leşkeri çekdi yürüdi. Üc yüz ‘ālimler dağı Aħī Melīħ oğlı Evyāserile leşker önince⁽¹⁷⁾ Tevrāt’ı götürmege bile getdiler. Cünki yiye ice Ƙona göce gelüb Civ‘ā tağına kim yetdiler. Dāvūd ‘aleyhi’s-selām adam gönderdi,⁽¹⁸⁾ ol kişiler varub ol iki zāhidlere ħaber itdiler. Anlar dağı Dāvūd’a ‘izzet yirlerinden ṭurub bir Ƙac mağaradan taşra cıƘub⁽¹⁹⁾ gelüb bulışub i‘zār ikrām itdiler, görüşdiler, ħāl ħāṭır şorışdılar. Ol gün anda ṭurdılar. ‘Alā şabāħ olucağ şubħ nemāzın⁽²⁰⁾ Ƙılıub ol Tevrāt’ı sekīne ile cıƘardılar bir araya, üzerine altın döşe(di)ler. Dağı ol sekīneyi kim getürdiler, Tevrāt⁽²¹⁾ anuñ içinde idi. Yidi vaşfi mezkūr olubdurur, tekrār ħācet degül, ol arabaya yükletdiler. Dağı arabaya iki öküz[53 a]⁽¹⁾ Ƙoşdılar. Araba önince ‘ālimler Mūsā’nuñ rüħicün şalāvāt getürüb giderleridi. ‘Ālimler önince Yūşā‘ bin Nūn peygamberün⁽²⁾‘alemi cekilüb Dāvūd’ile giderleridi. Bu dügeli ‘alemi ve Dāvūd’ı ve Tevrāt’ile sekīneyi bir mil yirden ol otuz biñ leşker ihāṭā⁽³⁾ Ƙılıub ortaya alub yürürleridi. Kāfirlerden şaƘınurlarıdı. Dāvūd ‘aleyhi’s-selām elħān āvāzile Zebūr’dan oƘuyub ser-āğāz kim⁽⁴⁾ iderdi. Nicelerün ol şadādan bī-ħuş olub ‘aƘlı giderdi. Kāħ Tevrāt’dan oƘurđı, şeyṭān-ı racīmün tevħīd-i tīğıla⁽⁵⁾ boynın ṭoƘurđı. Cünkim ol gün ol gice gecdi, ‘alā şabāħ bir köye geldiler kim ħırmān vaṭıydi. Bir kişinün ħırmān yirine⁽⁶⁾ Ƙondılar kim ol ħırmānuñ şāħibine ‘İmrān dilince Adrināħūn dirleridi. Müslümān, ‘ālim, dindār kişiyidi ve ol köyün⁽⁷⁾ sipāħisinün adı dağı ‘Avce amma kim zālīm ve bed-nefs mütekebbir ğurūr Ƙılıcıyđı. Dāvūd’un ħaberi yoğiken bu ‘Avce gelüb⁽⁸⁾ araba üzerindeki sekīneyi görđi. Didı kim bu şanduga bu Ƙadar ta‘rīf ve teklif ve ta‘zīm ne ħācetdür kim Dāvūd rağbet ider,⁽⁹⁾ diyüb sekīneye yetişdi. Dağı cekdi, yirden ırğurđı. Anuñ icindekine ya‘ni kim āyāta, Tevrāt’a, beyyināta, sekīnedeki kerāmete⁽¹⁰⁾ ol kişi Yezīd-veş inkār itdi. Amma kim Allahu Te‘ālā aña ħışm itdi,

nite derhāl ol kişinüñ elleri qurudı. Bir sâ'at⁽¹¹⁾gecmedin dili dutuldı cān viridi. İ'tikāt itmeyüb münkir olduğı ecilden ne'uzu billah imānsız gitdi. Anuñ kim imānı⁽¹²⁾vardur Hüdā'ya şirk getürmez, kitāblarına i'tikād ider kim şirk getürenlerüñ yiri cehennemdür. Dāvūd görüb 'ālimlere⁽¹³⁾ğaðab kıldı kim nicün koduñuz ol zālīm Tevrāt'a el ura. Ol 'ālimler dağı gāfil oldukların söylediler. Dağı andan şöñra⁽¹⁴⁾sekīneyi tenhā qomadılar, kimsene elin yuqamadılar. Cünkim ol gice dağı anda tırdılar, 'alā şabāh olcağ şubh nemāzın kılub⁽¹⁵⁾dağı getdiler. Tevrāt öñince 'ālimler yürüdi. Dāvūd'ile Tevrāt'dan Zebūr'dan oquyub gecmiş peygamberler ervāhına⁽¹⁶⁾şalāvāt virüb Allahu Te'ālā'ya getürürleridi. Otuz biñ er dağı cebe vü cevşen geyüb ol sekīneyi 'ālimlerle ihāta⁽¹⁷⁾kılub alay bağlayub giderleridi. Bu vechile bir kaç gün kim getdiler, bir melik velāyetine dağı yetdiler. O meliküñ adına⁽¹⁸⁾Adam haceti dirleridi, ol melik idi Dāvūd'uñ geldügin kim işitdi, ni'et nüzül olub Dāvūd'a istiqbāle geldi. Tevrāt'ı⁽¹⁹⁾dağı tavāf kılub 'izzet iyledi. Dāvūd dağı 'aleyhi's-selām ol meliki hūş görüb hil'at geyürdi. Aña hayır du'ā kıldı kim sa'ādeti,⁽²⁰⁾devleti, ni'eti ziyāde ola. Ol gün Dāvūd ol yirde olub yārındası göcüb gitdiler. 'Ālimlerle Dāvūd öñce yayan⁽²¹⁾yürürleridi, Tevrāt u Zebūr oqurlarındı ve leşker hālkı dağı bir mil ara(lı)qdan sağ sol yürürleridi. Dāvūd hūb ilhānile[53 b]⁽¹⁾Zebūr oquyub giderdi. Güş idenlerüñ 'aqlı gidüb bī-hūş olub yürürdi. Gökdeki kuşcuğazlar dağı şaf şaf⁽²⁾gelüb Dāvūd'uñ āvāzın güş iderleridi. Dillerince Hālīk'a tesbīh kılub şadā vü Dāvūd'dan gönülcüklerin hūş kılub⁽³⁾larıdı. Bülbüli, tarrāc, kebüter, qumrı hezār dāsītān Dāvūd'a āhenk kılublarıdı. İşidüb hayrān olu(r)larıdı. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Hālīk'ı tesbīh idüben anda Dāvūd ol zemān

Eyledi ilhānına āhenk tūṭi-yi gümān

Neşir: Hākīm kavlınce ol gün pes bu vechile Dāvūd sekine ve Tevrāt⁽⁶⁾Zebūr okuyub öñince giderken Dāvūd’uñ bir hātunı varıdı, adına Mice dirleridi. Mütekebbir hatunidi, velākin gāyet hüsna⁽⁷⁾olduğı cihetden Dāvūd anı severdi. Yayan yürüdügin görüb hüş-hunlık kılduğın bilüb gönlinde kendü kendüye bu hayālī⁽⁸⁾gecürüb didi kim: Bir kişi kim peygamber ola, huşuşa ki benī İsrā’il kavmine mālīk server ola, devlete lāyık er şana,⁽⁹⁾sa‘ ādete muvāfık olmaya ki yayan yürüye ve hüş-hunlık kıla, didi. Ol hātunuñ gönlinde gecen Hāk Te‘ālā’ya ma‘lūmıdı.⁽¹⁰⁾ Allāme’l-guyūbdur, ‘alīm, semī‘ pādīşāhdur. Ol hātuna hışm eyledi, ol hātunuñ Dāvūd’dan hergiz oğlı kıızı olmadı,⁽¹¹⁾dünyāda andan nesli gelmedi. Ve dağı Yehūda tārīhinde gördüm ki eydür Dāvūd rebāb çalardı. Bir kavülde yine gelir kim ol rebābuñ⁽¹²⁾delüklerinden şabā yili gelüb girürdi, laṭīf āvāzlar virürdi. Anuñ yanınca Dāvūd dağı āvāzile Zebūr okurdı. Amma kim⁽¹³⁾bu sözüñ aşı yokdur. Haşā ve kellā Dāvūd kim saz cala? Zīrā kim saz çalmağ harāmdu, hadīs-i qudsīdür kim eydür: ²⁴⁷ ⁽¹⁴⁾ Eyle olsa Dāvūd hūd mürsel peygamberdür, kaçan ola kim Dāvūd saz çala? Amma kim ehl-i sünnet cemā‘at mezheb⁽¹⁵⁾budur kim Hāk Te‘ālā Dāvūd’a bir gökcek āvāze virmişdür kim Hāk Te‘ālā Dāvūd’a bir gökcek āvāze virmişdür kim güş⁽¹⁶⁾iden bī-hüş olurdı. Gökdeki kuş yirdeki hüş Dāvūd’uñ şadāsına hayrān kalurdı. Velākin ne saz çalardı⁽¹⁷⁾ne saz çalanı severdi. İllāki cenk yüzinde kös harbi çaldururdu gāzā icün. Pes ol hātunuñ ‘ucbı öcinden kim⁽¹⁸⁾Dāvūd’ı hūr sitüb yayan yürüdügin Tevrāt’a ‘izzet itdügin begenmeyübb hūz nebī tañ itdise neslini zürriyetini kaṭ‘ eyledi.⁽¹⁹⁾Pes gerekdür kim ‘aqlı olan gurūr kılmaya kim gurūr adamı İblīs-veş cehenneme iledür. Hem dünyāda halk içre hūr, hem dergāhından⁽²⁰⁾dür ider.

²⁴⁷ Mânâsı: “Her eğlence haramdır.”

h) An-Der Naşihat-ı Güne i'tibār 'Aql-ı Tenzil İlahi Nefsi Mezzimmet

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Diñle temşilāt nedür añla hūş

Şerh ideyim tatariseñ baña gūs

Cān kulağın dutana vardur sözüüm

Ĥāk-i pādur ma' nā ehline yüzüm

[54 a] Her ne işāret kim saña ben söylerem

Remiz vardur sırrın a' yān eylerem

Miħa ĥātun oldı dünyā bī-gümān

Kim tutar ' avrat ĥuyın işbu cihān

805 Kimseye meyli anuñ hic yoqdurur

Ĥilesi vü mekri ġāyet çoqdurur

'Aqlı olur Dāvūd özi kāmil durur

Her 'ulūm icre özi fāzıl durur

Hilm ü şabr u hem riyāzat işidir

‘İlmle itmek ‘amel söz işidir

Ol ‘Amaliq kavmidür dağı hemān

Nefsinüñ işbu kavāsı bī-gümān

Nefs-i emmāre durur Sührāb Şāh

Kim ‘Amaliq şahıdır gümrāh-ı vāh

810 Bu cesed durur milk-i Ẓudsī dāc hem

Ol gönül durur sekīne muhterem

Ol gönül durur Zebūr’ı oldı tenzīl-i ilāh

Aña ‘izzet kıluriseñ pādişāh

Raḥmet idüb luḥf idüb ḥaḳ zü’l-menān

Ẓudsi milki olıser saña vaṭan

‘Aḳluña uyar olursañ bī-ḥalel

Eyleseñ tenzīlile dağı ‘amel

İrmeye imānuña noḳşān hic

Gelmeye saña ziyān ir ü gic

815 Dünye-i fānīye kıılma i‘ tibār
Kim sebātı yoqdur anuñ kām-ı kār

‘ Aqluñuñ cānuñ olursa maḥremi
Nefs-i emmāre kıılamaz ele mi

Göñlüñe yol bulamaz şeytān Racīm
Milke Ƙuds’e sen virürsin ki selīm

Sözlerümden olduñise sen ḥabīr
Olmağıl nef s bendine şāhā esīr

Nuṭkunı Firdevsi’nüñ ḥaḳ bil inān
Vir şalāvāt Muştafā’ya her zemān

1) Der Münācāt-ı Firdevsī Ve Ḥatem-i Kitāb-ı Meclis-i Āḥar

İlāhī ‘azametüñ⁽¹³⁾nūruñ ḥaḳḳı cün Firdevsi’ye ‘ināyet kııl. Dilüme feşāḥat, belāğat virüb hidāyet kııl. Bu Süleymān-nāmesin temām itmekligi⁽¹⁴⁾rūzi kıılğıl. Bizi t̄ā‘atüñe dāyim eyle. İlāhī, gicelerde bizi ḳāyim eyle. Bu mürde-dilleri luṭfuñla zinde it ve şeb u zulumātında⁽¹⁵⁾göñül şem‘ini tā-bende it. Ol nūr-ı dīde-i ‘ālem ve server-i sine-i ādem beni ḥātem ḥaḳḳı cün kim der şadef-i risālet ve şefī‘-i rūz-i kıyāmet⁽¹⁶⁾Firdevsi’nüñ yerini firdev(s-)i me‘vā eylegil. Muḥabbetüñ nūrıyla ḳalbumi rüşinā eylegil. Nazım:

KASİDE

(Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Fe' ülün)

- 820 İşüm sehv-i haṭā estağfiru'l-lāh
 ' Afv kı l hüzā estağfiru'l-lāh
- İlāhī çāre kı l bī-çāreyem men
 Kerem kı l it ' aṭā estağfiru'l-lāh
- Ne ' ilmüm var ne zühd-i diyānet
 Ne ' ahde itdüm vefā estağfiru'l-lāh
- Menem gümrāh güden ' āciz-i hūr
 Zelil ü bī-nevā estağfiru'l-lāh
- Gecübdür gafletile ' ömrümüz āh
 Diriğā ḥasretā estağfiru'l-lāh
- 825 İdüb tevbe peşimānem günāh
 Ümiz dutub saña estağfiru'l-lāh
- Yüzüm kara işigünde İlāhī
 Hemān miski haṭā estağfiru'l-lāh

Bu Firdevsî umar senden ‘ināyet

İdüb ḥamd ü ṣenā estağfiru’l-lāh

i) Der Du’ā-yı Pādişāhü’l-İslām Ve’l-Müslimīne E’azz-Allāhu Enşānehū

[54 b]Sipāsın bî-kıyās ol Ḥālīḳ-i cini ve ünās⁽²⁾ve ṣenā-i bî-esās olsun kim pādişāh-ı ‘ālem, sulṭān-ı ‘aḫam kām u kār-ı mufahḫir melik-i Rūmü’l-‘Arabī ve’l-‘Acem⁽³⁾duru kim Sulṭān bin Sulṭān (bin) Sulṭānuñ İlidim Ḥān Bin Muḥammed Ḥān’uñ, İskender-i devrānuñ, Süleymān-ı zemānuñ,⁽⁴⁾Nerīmān-ı Ḥān’uñ eyyām-ı rif‘atinde devām-ı devletinde bu üç yüz altmış altı mücell(e)d kitāb Süleymān-nāmenüñ⁽⁵⁾sekizinci cildini daḫı temām eyledük, menşūr manzūm söyledük. Ba‘de İnşā’allāhu Te‘ālā ecelden emān virürse⁽⁶⁾ömürden zemān bulursam bāḳisin daḫı beyān kılub ḳaleme getürevüz, kelām-ı emlaḫ söyleyüb raḳama getürevüz.⁽⁷⁾Tā kim Sulṭān-ı şeh-bāzuñ İldırım Ḥān (hem)tālaruñ ṣenā-ı cezil evşāf-ı cemil bu Süleymān-nāme birle ‘ālemde yādigār⁽⁸⁾ḳala, tāriḫ rüzigār ola. Nazım:

KASİDE

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

İy emir-i tāc-ı baḫş-ı tāc-gir ü tāc-dār

Ḥalk devrān zir-destüñ cümlesi luḫfuñ umar

Māh-ı tāb-ı bedr-i ‘ālem şem‘ün olur her gice

Āfitāb-ı teber a‘ḫam cāmuñ öper her seḫer

- 830 Her ne milke   azm iderseñ hıızr-ı h zır rehber ñ
Her ne haşma tiğ řalřañ hem-dem ñ fetħ u zafer
- şayd t rı yetd r rseñ řarħ-ı t sun d ke
Kıyda-b zı g t rseñ Kaf-ı   anqa per döker
- Ne fekle meh melek şurduşca b k  şal melik
- 832 S r sa   detle    m r Firdevsi'ye eyle naşar

B. CİLT 9: Topkapı Müzesi Kütüphanesi H. 1525, 153a-196b

KASİDE

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

[1 b] Ḥamd-ı bî-ḥad ol Ḥamid'e Ḥālîk oldur bî-miṣāl

1 Şükr bî-^ç ad ol Kerîm ü Râzîk oldur lâ-Yezâl

Şâni^ç ol kim şan^ç atı çok ḥikmetidür bî-ḳarâr

Ḳâdir ol ki ḳudret anuñ ḥazretidür Ḥaḳ Te^ç âlâ

Dil ne ḥamdin ide Ḥaḳḳ'uñ vaşfına irmez ^ç uḳûl

Nehm-i Mûsâ kendü ^ç aḳlı ^ç İsâ tendülâl

Zât yitmiş biñ ^ç adedinde gin ḡâyet nehân

Semi^ç ^ç aḳlum nice idrâk ide envâr-ı celân

5 Her ne cân ṭatdı bilâ şey'in birle ezelden ol seni

İki ^ç âlem ni^ç metinden gönline irdi melâl

Mücrimi^ç ^ç âşilere der-gâhı mâ-penâh

Mübtelâ gönlin bürüdi küfrile zulmi zılâl

Gāhi emri gūş māha   aq d-i perv n  n d r r

Gāhi urur  anq  ar a m zerin  u  ne   l

Ki ider t g be  e le in d  men-i Nemr d'ı  n

K h fel han itdürür  ba bil  virüb uy l

Ol Mu ammed  ems-i    lem mihrile ba dı  adem

R kn-i  er  a virdi  u  le küfr    irk   hem  l l

10

 Gayet edn  meskeni mi  r cile t q-ı felek

 Gayet a  l  menzid r  be  avseyn ber-kem l

 y  eh-i kevineyn    lem kim diye va fu  tem m

Didi  n Levl ke sa na med  idüben b -zev l

 a  mu  allimken adu n   mm   odu n y    al m

Mal n  d kingin geyd n    ab  çaba v   al

 h l k   azam  ul n na dir  n Lefi    z min

 ul n na l y k  al y k med ider fikr-i me  l

 n neb t   ma  den-i  ayv nat irdi da  vet n

 ahid e  ar oldu beze dile gelüb itdi   l

- 15 Vaşfuñ anuñ nite diyem çünki t̄ahā na‘ tıdur
Mingil ü k̄aniyet olam çün maqırsıñ saqāl
- Āline aşhābına etbā‘ ina eşyā‘ ina
Her dem olsun şad şalāvāt cān u dilden şal şal
- Çār-ı yār-ı Bekr-i şıddıķ ‘ Ömer u ‘ Oşmānile
Birisini Kerrār u Hayder dīnicün itdi cidāl
- Hālıķ-ı a‘ zam hel etā’dır seyyid-i ādem lā fetā
Pes ‘ Ali’nün ‘ ālī medhin dimegi zann-ı hāl
- Çışm-i nūr-ı Muştafā’dur şeh Hüseynüme Hasan
O şehīd-i Kerbelā bu sa‘ d-ı bī-melāl
- 20 Şad dururdu şad şalāvāt ol Muḥammed ‘ āline
Tā kıyāmet menden olsun döndüğince māh u sāl
- Men meḥibbī ḥānedānum ḥar Yezīd’ün ḥaşmı key
‘ Āşıķ-ı evlādı men Firdevsi’yem şi‘ rüm zülāl
- Şāh Hüseyn’ün ḳavlime kim medhi içre bülbülem
Bir ğade yiter baña ter iderem milk ü mal

Aḥmed'üñ meddāḥıyam merdān u ḥar hicā ve hem

Men ḥarāmī-zāde isem sözlerüm siḥr-i ḥelāl

Zıll-ı İzed ʿ Āl- ʿ Osmān ṣāh-ı sulṭān Bā-yezīd

Ḥusrev-i pīrüz baḥt u kāmurān ṣāḥib-kemāl

25 Ṣāh-ı ḥüsnüñ Kaʿ besidür kıble-i ṣāḥib-hüner

Kim ziyāret iderise raḥmet ider Ḥaḳ Teʿ ālā

Yirde ruḥsāruñ görelden gök yüzinde āfitāb

[2 a] Ḥāk-i pāyüñ peylerinde her gün ögüb pāy-māl

Himmet-i bezmünde ṣāhum fazluña ḥātem ḡulām

Ḥeybet-i rezmünde ḥātem efgnüñdür Key ü Zāl

İy Ḥüdāvend-i cihān sulṭān-ı Rūm u ʿ Arab

Ḥeft kişver ʿ adlüñile ḥurrem oldı nīk ü fāl

Kelāmile nīk geçürürdi ʿ ömrini

Devletünde buldı bī-ḥad ḳadri rifʿ at milk ü mal

30 Vireli iḳlīm-i Rūma ʿ adlile revnaḳ nīzām

Ḳonya mürd itdi ḥizmet-bāzile baḥt-ı ḥāl

‘ İzzet itseñ fażl idersin dostāne sīm ü zer
Heybet itseñ düşmenüñe yoq ‘ ademden ğayrı kāl

Qaşruña gün cām olubdur bāsubān Keyvān Zūhal
Mūruña kebkeb necm-i na‘ l-çası hilāl

Hışmuñ odı qatresidür heft duzağ ateş
Mihrüñ āb-ı ravzasıdur heşt ü cennet bī-mişāl

Çün Sikender men‘ idelden fitne-i Ye’cüc pes
‘ Ömr zīd itmez olubdur ‘ ālem içre qıl u qāl

35 ‘ Aşruñ icre kimse efgān itmedi illāki ney
Devrān icre kimse ser-keş yoqdur amma ki şimāl

Eyle ‘ ādil deryāda incitmedi qat‘ ā meges
Eyle fāzıldür ki virür beşye qand-i zülāl

Ser-keşān-ı milk-i Rūm olur musahhar mişl-i mum
Tığ havfindan ‘ adūlar itmedi cenk ü cidāl

Tā kıyāmet devletile pāyidār olsun melik
‘ İzzetin itsün ziyāde varduğınca zü’l-celāl

Bir du‘ ācī dā‘ idür Firdevsi dergāhında kim

Himmetinüñ fazla bulmadı amma hūlūl

40

Elli yıl oldı temāmet iderem men şāha nūş

Çarḡ-ı miñnet sāğarıdan ğuşşa zehrin māl-ā-māl

Yā hu Maḡmūd işüğünde ḡaş olam Ayās-veş

Yā hu ḡicrūñ veylisinde men ḡakem zecr-i zülāl

Bu Süleymān-nāme kim menşūr manzūm oldı pes

Ḥazretüñe yādigār olsun deyü itdüm maḡāl

Üc yüz altmış altı cildüñ tokuzuncı cildini

Gör ne şāfi söylemişem çün zeheb iy oldı ḡāl

Elli yıl oldı temām te’līf iderem ben kitāb

‘Ömrümi dercinde ḡarc eylemişem bilür ‘iḡāl

45

Bağladum nazmı durur zaḡmet çeküb mişl-i şadef

Gūşa şalub gūş-vār itmegiçün şāḡib-kemāl

Līki ḡāşıd ḡa‘ n öcinden tafu-veş ḡündür ciger

Ḥaste dilün dāde pūr-nem ḡan yudaram çün ḡırāl

Bu kitābuñ olmuşiken ben muşannifi bugün
Faqrile   ömrüm geçer yo dur el mde milk   mal

Likin idem faqrile fahr iderem Ő kr n bugün
Tab   muzdur ba ri kılruram s zler md r dürr-i kem l

G Ő iderseñ bu S leym n-n mesinden h Ő kel m
S yleye Firdevsi dirseñ sen Őal v t b -miŐ l

1. S leym n-N men ñ Kırk Birinci Meclisin ñ Zikrindedür

KASİDE

(F   il t n/ F   il t n/ F   il t n/ F   ilün)

50 Virdi c n n r-ı tecell  sen cem li besmele
G m  zerre ma v oldum g r kem li besmele
  n   in yet g lŐeninden esdise b d-ı la if
C ga irdi Ő mile viŐ li besmele
  A lumun  dili bel gatla nice Őer  idiser
Nu ka yo dur hic mec l m   a l fehm vehm beŐ r

Kim ḥaḳīḳat pāk-i zāt-ı bī-miṣāli besmele

Bu şıfātı irmedi bilmez celāli besmele

Bu ʿibādet birle nice yite gücüm zıkrine

Kim şıfat birle şurūʿı lā-yezāli besmele

55

Çekdi aḥkām evveline ʿaḳl-i ḥaṭın mālīkūñ

Milketi emzāsı icre bī-zevāli besmele

Niʿmet-i kevn ü mekân içre nevāle olmayadı

Virmeseydi ger nevālinden nevāli besmele

Zevķile nūş itdi cāmıñ zehr-nāki mevtüñ ol

[2 b]

Kimine tutdı cürʿa-yı āb-ı zülāli besmele

Ḥayra maḳrūn oldı ḥālūñ añlağıl Firdevsi kim

Kim saʿādetden nişānı virdi ḳāli besmele

Vir şalāvāt cān u dilden vir Süleymān ḳışşasın

Çünki fetḥ itdü dilüñ miftāḥ-ı ʿālī besmele

a) Dāsītān-ı Münācāt-ı Dāvūd ‘Aleyhi’s-Selām

⁽³⁾Loqmān Ḥakīm kavlince rāviyān-ı aḥbār ol vechile aṣṣaḥı ḥikāyet kılurlar kim ve daḥı Eflātūn-ı Yunānī naḳlince muḥaddiṣān-ı⁽⁴⁾muḥtār ol ṭarık birle emlaḥ rivāyet iderler kim bu üç yüz altmış altı mücelled kitāb Süleymān-nāma’nūñ muṣannifı Firdevsī⁽⁵⁾bende urcān efgende aḡzından, sözlerüñ ma‘zından kıṣṣa-yı Süleymān-nāme zıkrinden eydür kim kaçankim Dāvūd peygamber⁽⁶⁾‘aleyhi’s-selām Tevrāt kitābın sekīne birle alub Ḳuds’e giderken bir gice Tevrāt’a qarṣu ‘ibādet kılub kıbleye teveccüh olub⁽⁷⁾sekīne daḥı Tevrāt’ile kıbleye Ḳuds’den yaña koyub ṣubḥ oluncaya dek Ḥaḳ Te‘ālā’ya Dāvūd peygamber ‘aleyhi’s-selām münācāt⁽⁸⁾didi kim: İlähī bir kiṣi ḥaste ṣora varsa, anuñ ṣevābı nedür? Ḥiṭāb-ı ‘izzet gelgi kim: Yā Dāvūd benüm melāyikelerüm⁽⁹⁾anuñiçün istiḡfār idüb ve raḥmetimü anuñ üstine ōaçarlar. Yine Dāvūd münācāt kılub didi kim: Yā İlähī, bir kiṣi ölü⁽¹⁰⁾yusa anuñ ṣevābı nedür? Ḥaḳ Te‘ālā eyitdi kim: Anı günāhdan arıduram, ṣol anasından toḡmıṣ gibi olur. Yine Dāvūd⁽¹¹⁾münācāt kılub didi kim: Yā İlähī, bir kiṣi ölüye kefen ōarsa anuñ ṣevābı nedür? Ḥaḳ Te‘ālā celle celālühü eyitdi kim ben⁽¹²⁾aña sündüsden ve istebraḳdan ḥulleler geyürem, didi. Yine Dāvūd eyitdi kim yā İlähī bir kiṣi cenāze nemāzın kılsa anuñ⁽¹³⁾ṣevābı nedür, didi. Ḥaḳ Te‘ālā ḥiṭāb kılub eyitdi kim: Benüm melāyikelerüm ve ervāḥü’l-müslimīne anuñ cānına ōalāvāt virüb⁽¹⁴⁾ve öldügi vaḳtindeḥı nemāzın bile kılub anuñiçün yarlıḡanmaḳ dilerler, didi. Andan yine Dāvūd eyitdi kim: Yā İlähi, bir kimse ḥaste⁽¹⁵⁾ṣora varsa anuñ ṣevābı nedür? Ḥaḳ Sübhānehu ve Te‘ālā eyitdi kim didi kim: Yā Dāvūd, ben aña imān u taḳvā libāsın geyürürem.⁽¹⁶⁾Andan yine Dāvūd eyitdi kim bir kimse kim senüñ ḳorḳuñdan aḡlasa anuñ ṣevābı nedür, didi. Ḥaḳ Te‘ālā eyitdi kim:⁽¹⁷⁾Yā Dāvūd, ben ol kimseyi feza‘ı-ı ekberden ve cehennem ‘azābından emīn idem, didi. Yine Dāvūd eyitdi kim: İlähī, bir kiṣiye senden bir⁽¹⁸⁾muṣıbet yetiṣse ol aña ōabr eylese anuñ ṣevābı nedür, didi. Ḥaḳ Sübhānehu ve Te‘ālā eyitdi kim: Aña ben Ucmaḳ’da bir derece⁽¹⁹⁾virem ki belki üç yüz derece virem ki birbiri nūrından a‘lā ola, didi. Andan ōonra yine Dāvūd münācāt kılub eyitdi kim⁽²⁰⁾yā Rab! Bir kimesne ḳarañu gice içre mescide varsa anuñ

şevābı nedür, didi. Hāḡ Subḡānehū ve Te‘āla eyitdi kim kıyāmet güninde⁽²¹⁾ anuñ yüzünñ nūrı ayuñ on dördi gibi ola. Aḡ olub anuñla ḡānde dilerse yūriye didi. Yine Dāvūd eyitdi kim: Yā İlāhī, [3 a]⁽¹⁾ bir kimesne bir kimesneye ḡāḡab eylese ve aña intıḡām itmeḡe daḡı ḡādir olub dönse ‘afv eylese anuñ şevābı nedür, didi. Hāḡ⁽²⁾ Subḡānehū ve Te‘ālā eyitdi kim: Ben anuñ ḡöñlüni imānile ve yaḡīnile ve muḡabbetümle ve raḡmetümle ḡoldururam, didi. Andan yine⁽³⁾ Dāvūd eyitdi kim: İlāhī, bir ḡālim bir maḡlūma ḡulm eylese andan ol maḡlūm dönüb Hāḡını ol ḡālime baḡışlaya anuñ şevābı⁽⁴⁾ nedür, didi. Hāḡ Te‘ālā eyitdi kim: Ben ol ḡuluma kıyāmet ‘izzet ḡılam, ikrām ḡılam, hem şuḡını ‘afv eyleyem, didi.⁽⁵⁾ Yine Dāvūd eyitdi kim bir kimesne kim Müslümānlar’uñ yollarını düzüb işlāḡ eylese, ḡeḡmeklige mescid ve meḡāna⁽⁶⁾ varmaḡlıḡa gelen olmaḡıḡün pes anuñ şevābı nedür, didi. Hāḡ Te‘ālā celle celālühü eyitdi kim: Yā Dāvūd, ol yola⁽⁷⁾ ne deñlü ḡaş ve ḡopraḡ ve aḡac her ne kim döküb yabdısa anlaruñ şaḡışınca anuñcün cehennemden ol deñlü ḡul āzād eyleyem,⁽⁸⁾ didi. Andan gine Dāvūd eyitdi kim: İlāhī bir ḡışı bir Müslümānı musārī eylese anuñ ‘uḡvāsı nedür, didi.⁽⁹⁾ Hāḡ Te‘ālā ḡıḡāb ḡılub eyitdi kim eḡer ol ḡışı tevbeyile olursa Ucmaḡ’a ḡāḡdan şoñra girür⁽¹⁰⁾ ve eḡer tevbe itmedin ölürse cehenneme cemī‘ ḡāḡdan öñardı girür, didi. Yine Dāvūd münācāt idüb eyitdi kim:⁽¹¹⁾ İlāhī bir ḡışınuñ malınuñ zekātın virse nefsinı ḡāhir itmek iḡün anuñ şevābı nedür, didi. Hāḡ Te‘ālā eyitdi: Ben aña buyuram⁽¹²⁾ kıyāmet güninde kime dilerse şefā‘ at ḡıla. Yine Dāvūd eyitdi kim: Yā İlāhī bir ḡışı yalnızcaḡ ḡonaşsa ḡaftan geyürse anuñ şevābı⁽¹³⁾ nedür, didi. Hāḡ Te‘ālā eyitdi: Ol ḡışı yārın kıyāmet güninde ḡo ḡışlıḡımda ola, didi. Yine Dāvūd ‘aleyhi’s-selām eyitdi kim⁽¹⁴⁾ İlāhī bir ḡışı i‘tikāfa otursa anuñ şevābı nedür, didi. Hāḡ Te‘ālā eyitdi kim ol ḡışınuñ cemī‘ ini şuḡını baḡışlayam aña raḡmet ḡılam. Andan⁽¹⁵⁾ şoñra yine Dāvūd eyitdi kim: İlāhī, bir müslümān bir kāfiri imāna da‘vet eylese anuñ şevābı nedür, didi. Hāḡ Te‘ālā cevāb⁽¹⁶⁾ virdi kim: Yārın ol ḡışı benüm şefḡatım iḡre ola, didi. Dāvūd yine didi kim: İlāhī, bir ḡışı atasına ve anasına eylük⁽¹⁷⁾ eylese anuñ şevābı nedür, didi. Hāḡ Te‘ālā eyitdi kim: Ben ol ḡışiyi Ucmaḡ’da sākinlendürem, daḡı şol ḡadar şevāb virmegi benden rāzı⁽¹⁸⁾ ola, didi. Dāvūd yine didi kim: İlāhī, bir ḡışı anasına ve atasına ‘āşī olsa, muḡī‘ olmasa anuñ ‘uḡūbeti nedür, didi. Hāḡ Te‘ālā⁽¹⁹⁾ eyitdi kim: Anuñ yiri cehennem ola, didi.

Dāvūd yine didi kim: Yā Rabbi, bir kiři kavmi kabilesinden ırak düşüb girü anlara ulaşub⁽²⁰⁾sıla-i raħm eylese anuñ şevābı nedür, didi. Hağ Te‘ālā cevāb virdi eyitdi kim: Anuñ ‘ömrünü uzun eyleyüb ve malını ziyāde eyleyem.⁽²¹⁾Yine Dāvūd eyitdi kim: İlahī bir kiři dilile ve hem gönllile seni zıkr eylese anuñ şevābı nedür, didi. Hağ Te‘ālā celle celālühü eyitdi kim:[3 b]⁽¹⁾Ol kiři yārin kıyāmetde benümle bile ola, didi. Andan şöra yine Dāvūd eyitdi kim: İlahī, bir kiři kendünün eli altında olanlara⁽²⁾gökçek hulğ eylese anuñ şevābı nedür, didi. Allahu Te‘ālā eyitdi: Anuñ hasenātını kabül idüb ve günāhını ‘afv idüb⁽³⁾ve hisābını keñz idem, didi. Dāvūd yine didi kim: İlahī, birkişi günāh işlese andan dönüb tevde eylese anuñ şevābı nedür, didi.⁽⁴⁾Hağ Te‘ālā eyitdi: Ol kiři günāh işlememiş bigidür, didi. Dāvūd yine münacāt kıldı kim: İlahī, bir kiři saña yakīn olmağičün⁽⁵⁾nāfile namāzın kılsa anuñ şevābı nedür? Hağ Te‘ālā celle celālühü eyitdi kim ol kiři benüm muħibbümdür, ben daħı anı hulğa gökçek⁽⁶⁾ gösterürem, didi. Dāvūd yine münacāt itdi kim: İlahi, bir kiři günāh işleyüb tevbe kılmasa anuñ ‘ükübeti nedür, didi. Hağ Te‘ālā⁽⁷⁾didi kim: Kaçan ol kulum baña du‘ā eylese ben anı icābet itmeyem ve benden nesne dilese virmeyem ve kaçan kullaruma raħmet itsem aña⁽⁸⁾zağğüm içürem, didi. Yine Dāvūd eyitdi kim: İlahī, bir kiři bir kiřinüñ günāhına nazār idüb gözünü andan ırmasa cezāsı nedür, didi. Hağ Te‘ālā⁽⁹⁾celle celālühü didi kim: Anı ağladam, eger velī daħı olur. Dāvūd yine münacāt itdi kim: İlahī, emānete hıyānetlük itmeyenüñ şevābı⁽¹⁰⁾nedür, didi. Hağ Te‘ālā didi kim: ‘Azābumdan emīn ola, didi. Dāvūd yine didi kim: İlahī, tātate rağbet idüb⁽¹¹⁾ve ma‘şiyet ehlinden ictināb idenüñ şevābı nedür, didi. Hağ Te‘ālā celle celālühü ve ‘amme nevālühü ve ‘azzeme şānehü didi kim:⁽¹²⁾Yā Dāvūd,

KIT‘ A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

60 Ma‘şiyet ehlinden iden ictināb
Bulsardur ‘ākıbet benden şevāb

Ma‘ şiyyetden pāk iden albin mūdām

İdecekdür cenneti lābud maām

Her ne ten kim ma‘ şiyyetden pāk ola

Menzili ‘ İsi-miāl eflāk ola

Cūnki Dāvūd aladı Hā’u sōzin

Ma‘ şiyyetden pāk ider daı ōzin

Ma‘ şiyyetden pāk oluben iy afā

Vir alāvāt pes be-cān-ı Mutaā

⁽¹⁶⁾Hāīm avlince Dāvūd bu nidā-yı ulūhiyyeti iitdi, secde-i ūkr eyledi. Andan kendūnū yārenlerine Hā Te‘ ālā’nu kelāmından⁽¹⁷⁾aber virdi. Anlar daı anuıla ‘ amel eylediler. Cūnkim abā oldu, yine Tivrāt’ı ol alile ōkūzlere ekdūrūb Tivrāt⁽¹⁸⁾ōnince gitdiler. Tivrāt’ı uds’e getürdiler. Sekīne ile uds ehrinū ible arafından yaa adır urub sekīneyi⁽¹⁹⁾ol adır iine oydı. Zīrā ki o ‘ aırda uds-i mūbārekde mescid yoıdı. Andan Dāvūd Tivrāt’ı getürdü ki⁽²⁰⁾ūkrāneye on bi oyun, yūz deve, bi ıır urbān eyledi. Daı bir gūn Dāvūd gōnlinden gecdi kim Tivrāiūn⁽²¹⁾bir ‘ ālī mescid yapa, ol mescid iine oya. Andan ol devūrde benī İsrā’il ire peyamber oıdı amma kim[4 a]⁽¹⁾Dāvūd’dan ayrı nebī mürsel yoıdı. Pes bir nebī varıdı kim ‘ İmrān dilince anu adı Nāen peyamber idi. Dāvūd peyambere⁽²⁾didi kim: Ben bunu bigi serayda olam ki safıdur ve dīvarı selvi āacı ve cemır āac ve ‘ āc ve ebenūs ola. Hā ⁽³⁾Te‘ ālā’nu kitābları kim Tivrāt Zebūr durur. Sekīne birle adır iinde ola. Baa gūnā degūl midür? İmdi dilerim ki ol⁽⁴⁾azā malından kim elūme girdi. Mihrābu

put-hānesindeki putları hınca şalub bir mescid yapam. Allah rızāsıçün kim⁽⁵⁾sekīne Tivrāt Zebūr içinde ola. Hem benden ol mescid yādigār kıala. Sen dirsin, didi. Nāşen peygamber didi kim⁽⁶⁾nola, revādur kim yapasın. Bundan özge yahşi fikir olmaya, didi. Hūş gördi, rızā virdi. Çünkim ol gün geçdi,⁽⁷⁾geçe irdi, ol Nāşen peygamberün düşünde ilhām yetişdi kim yā Nāşen, Dāvūd’a digil kim ol mescidi yapmağa niyyet⁽⁸⁾itmesün kim anuñ bir oğlı dağı olcağ, adı Süleymān ola. Ol mescidi o Süleymān yapacağdur. Amma ki cünki⁽⁹⁾Dāvūd baña ve kitābuma ‘izzet eyledi. Bunun bigi kaçd itdi kim benümiçün mescid yap. Ben dağı Dāvūd’a ol melik⁽¹⁰⁾lik ve salţanat virem ki anuñ hic emşāli devrinde melik olmaya, dağı kendüden şonra ol oğlı Süleymān kim dünyāya⁽¹¹⁾gelecekdür, ol mescidi binā kıılacağdur. Kendünüñ salţanatı ol oğlı Süleymān’a mīrāş kıalacağdur. Ol Süleymān’ı⁽¹²⁾‘āleme sulţān kıılam, didi. Ve ins ü cinni aña fermān kıılam, didi. Yil tahtını felekde götüre, meğāribe meşāriķa yitüre.

MESNEVÎ

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

65 Bir oğul virem saña ki şāh ola
Şehler ılduz ol içinde māh ola

Faız idüben arturam bahtın anuñ
Yil felekde götüre tahtın anuñ

İns ü cini hükmine fermān ola
Dergehinde bendesi hāķān ola

‘ Adli birle ‘ ālemi ābād ide

Tahtına merkeb anuñ hem bād idem

Ḳuds’i yapa emrümile ol temām

Mürsel ü peygamber ola ol imām

70 Çünki Dāvūd işidür Ḥaḳ’un sözin

Şāz kılub secdeye sürdi yüzün

‘ Āḳiliseñ secdeye sürgil yüzün

Vir şalāvāt Aḥmed’e acğıl gözün

(18)Ḥakīm ḳavlince Nāşen peygamber çünkim Dāvūd peygambere ‘ aleyhi’s-selām gelüb Ḥaḳ Te‘ ālānuñ sözünü kim⁽¹⁹⁾söyledi ve Süleymān nām oğlu gelecegin ve anuñ salṭanatın daḡı kim şerḥ eyledi. Dāvūd peygamber ‘ aleyhi’s-selām⁽²⁰⁾Ḥaḳ Te‘ ālā’nuñ ‘ ināyet nazarı kim bildi, Süleymāniçün şāz olub ol ḳadar ḳurbānlar itdi kim nihāyeti yoğıdı.⁽²¹⁾Ve ol ḳadar mal taşadduḳ kıldı kim Berye ḳavminden artuğıdı. Dāyim intizār çekerdi kim ol Süleymān ne vaḳt[4 b]⁽¹⁾geleydi kim Süleymān’uñ cemāli ber-kāmāli birle müşerref olayıdı. Dāvūd’uñ andan evvel toḳuz oğlanı varıdı ve yedi daḡı⁽²⁾kıızları vardı. Nitekim adlarıyla yerinde beyān eyledük. Amma kim anlardan göñil gözi götürüldi. Aña muntazırıdı kim bir oğlu vücūda⁽³⁾geleydi kim adını Süleymān ḳoyaydı. Maḳşūdı ol kim ol oğlu Ḥaḳ Te‘ ālā’nuñ irādetiyle kendüden milkine vāriş olaydı.⁽⁴⁾Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Ol Süleymān olmuşıdı intizār

Kim gördi yüzün anuñ nāmedār

Bu veleddür Ādemī'nüñ varlığı

Kim şoñında qalur andan yādigār

b) Dāsītān-ı Ğazāvāt-ı Dāvūd ' Aleyhi's-Selām

Ḥakīm qavlince⁽⁶⁾cünkim bunuñ üzerine bir kaç gün geçdi. Meger kim 'Ameliqa beglerinden bir melik vardı kim adına Şa' hāeme dirleridi.⁽⁷⁾Sührāb Şāh'uñ hışımlarından ulu pādişāh idi. Yemen, t̄ayif-i zemīn anuñ taht-ı yedinde idi. İştidi kim Dāvūd⁽⁸⁾Sührāb Şāh'ı helāk yirini ḥāk eylemiş, ğaçaba gelüb elli biñ er cem' idüb leşkerini çeküb Dāvūd üzerine geldi.⁽⁹⁾Dāvūd daḥı işidüb otuz dört biñ erile sekīneyi 'ālimler getürüb Allahu Te'ālā'ya tekbīr getürüb gitdiler. Feleştīn⁽¹⁰⁾serḥadinde buluşub ol melikle Dāvūd cenk itdi. Dört gün pey-ā-pey cenk oldı. Bişinci günde Ḥaḳ⁽¹¹⁾Te'ālā Dāvūd'a nuşret virdi, ol meliküñ çerisin şıdı. Kendü cenk içinde Dāvūd'uñ ulu qarındaşı İlyāv düşürdi,⁽¹²⁾başın kesdi, Dāvūd'a getürdi. Dāvūd görüb qarındaşına ḥil' at geyürüb ḥuş gördi. Ol meliküñ malı genc olub⁽¹³⁾beglerine yiglerine iḥsān eyledi. Bir nesne qabül itmedi ve andan sürüb Yemen Tāyif'e vardı kim anuñ adı Ḥaşyinri Cevridi.⁽¹⁴⁾Vilāyet adı daḥı Milḥ Cu'āyıdı. Ulu pādişāhıdı. Dāvūd'uñ gelüb Yemen Tāyif'e geçdügin kim işitdi, elli bin er cem' idüb⁽¹⁵⁾Dāvūd'uñ gelürken yolına arḳurı geldi. Dāvūd görüb Ḥaḳ Te'ālā'ya tevekkül idüb ol melikle daḥı cenk eylediler. Anca kim⁽¹⁶⁾er kırıldı, at yoruldu. Adam qanından yiryüzi lāle-renk oldı. 'Āḳıbet Ḥaḳ Te'ālā Dāvūd'a nuşret virdi. Düşmān⁽¹⁷⁾çerisin şıdı, taḡıtdı. Meliklerin daḥı ele getürüb ber-dār

itdi. Mal u gencin aldı, ordusun yağma kıldı. Ol vilāyet⁽¹⁸⁾dağı Dāvūd'a musahhar oldı. Küllisinüñ üzerine ħarāc yazdı ve ol meliküñ ħānedānından üç yüz cemīle kıız oğlān⁽¹⁹⁾aldı. Vilāyetinden bin yidi yüz melik-zādelerini esir ü bend ü zincir itdi. Kıılıcıla ol vilāyeti dağı tıtdı. Dāvūd'un⁽²⁰⁾varduķca salṭanatı arttı. 'Adlile Dāvūd dağı memleket tıtdı. Ħalkı özinden ħoşnud itdi. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Çünkü Dāvūd itdi anda 'adl-i dād
İtdi lābud 'adli birle ħalkı şād

75 On iki sıbtuñ kamu ħalkı temām
[5 a] İtdiler Dāvūd'a alķısuñı ziyād

Devr içinde kimse incitmedi hic
Līk sivri sinegi incitdi bād

Ķoyuna ħurd idüben ikrām ħuş
Kebkebi çün bāz açmadı ħat'ā ħanād

Ķılmadı mazlūma güci zālīmān
İtmedi yoķsul bāy aşlā 'inād

Eyledi Dāvūd anuñ bî-keme ‘adl

Kitdiler ‘adline ħalkı i‘ tîkād

80 Diñle imdi nolıser Dāvūd’ı sen

Vir şalāvāt Muştafā’ya eyle yād

c) Dāsītān-ı Ceng-i Ārām ve Qıŝsa-yı Dāvūd ‘Aleyhi’s-Selām

⁽⁵⁾Ĥakīm kavlınce çünkim ol meliĥ Cu‘ā vilāyeti dostıdı. Aña yarduma gelürken Dāvūd’uñ ol melik helāk kiŝi kim iŝitdi,⁽⁶⁾leŝkerin çeküb Dāvūd’uñ üzerine yürütüdi. Bir ŝahrāda ‘ale’ŝ-ŝabāĥ Dāvūd’ile buluŝub cenk kılıŝdılar. Gice⁽⁷⁾irdi, ĥondılar. Dāvūd ol çeriyi çoĥ görüb emr eyledi. Bekli bir yire gelüb danıŝdılar, iŝ ŝoñın ŝanıŝdılar.⁽⁸⁾‘Aĥıbet Dāvūd çerisin dört bölük idüb düŝmāna ŝeb-i ĥün itdiler. Çerisin ŝıdılar. Amma kim ol melik ĥurtuldu, ⁽⁹⁾ĥalāŝ oldu. Taĥtıġāhına varıcaĥ Dāvūd’a armaġanlar gönderüb ĥaraca muĥı‘ olub emān istedi. Dāvūd⁽¹⁰⁾daĥı emān virdi, ĥaraca kesdi. Andan ŝoñra Dāvūd olmeliklerden ne ĥadar mal aldısı ve daĥı ol Cıvce⁽¹¹⁾melikinüñ ĥiŝārlarından kim adları Yatĥı Yedūŝā durur kim ol iki ĥal‘ada ĥazīneleri varıdı. Pes Dāvūd ol⁽¹²⁾iki ĥal‘adan ol ĥadar mal genc ve la‘l ü cevāhir altun gümüŝ eline girdi kim nihāyeti yoġıdı ve daĥı andan ŝoñra⁽¹³⁾ārām dümeden meveden bim ‘amūndan Yelistimden ki Cinvez bigi vilāyetdür Ĥasızet ‘Azerden kim Yemen melikidür;⁽¹⁴⁾pes bu zikrolan vilāyetlerden alduġı malları on biñ bahādur serverleriyle Dāvūd Ĥuds’e gönderdi kim⁽¹⁵⁾Ĥuds’de emānet ĥoyalar ĥura, mescid bināsı çün kim oġlı Süleymān biñā kılayıdı. Bu mal yüklenüb gelürken⁽¹⁶⁾Ārām beg çerisinden on yidi biñ adam gelüb Dāvūd çerisinle cenk itdiler. ‘Āĥıbet Ĥaĥ Te‘ālā’nuñ celle⁽¹⁷⁾celālüh ‘amme nevālüh ‘azzeme ŝānūhū nuŝretiyle Dāvūd çerisi ġālīb gelüb Ārām begüñ çerisin ŝıdılar, taġıtdılar.⁽¹⁸⁾Ol malları getürüb Ĥuds’de emānet ĥodılar. ŝoñra Tū‘in Ĥummāt beg oġlı Yurāmī daĥı çoĥlık armaġānile⁽¹⁹⁾Dāvūd’a gönderdi kim ol

yolda senüñ hazîneñe kaçd itdiler. Benüm iznümile degüldür deyüb gâzâ
kutlulayub⁽²⁰⁾Dāvūd'dan qorqısından 'özür diledi. Dāvūd dağı günāhın 'afv itdi
ve dağı yigirmi biñ yaya kim Dāvūd⁽²¹⁾esir eylemişidi. Sürüb getürüb ārām
vilāyetinde köyler eyledi ve dağı ol kâfirleri h̄araca kesdi[5 b]⁽¹⁾kim henüz ol
köyler ma'mürdur, İrmenilerdür. Ve andan şöñra Quds'e ol köyleri qazā eyledi.
Fuqarāya mescidlerine⁽²⁾h̄arc olurdu. Qaçankim Dāvūd ol ḡazaları kim kıldı,
begāyet ulu beg oldu. Her bir vilāyete bir begler begi naşib itdi kim⁽³⁾zıkr olur.
Yu'ā bin çerüpā begler begisidi. Yeḥūşānān binā cīlūt ve dağı Şādık bin Aḥītū
vezirleriydi. Evyāşu bin⁽⁴⁾Aḥī melih̄ hocasıydı. Öcürpā Benāyāḥū bin Lūḥūyā,
Dāğ ü Kerşi ve Peletī bunlar defterdārlarıydı. Andan şöñra⁽⁵⁾Dāvūd Ṭālūt'uñ oğlu
oğlını kim anuñ adı Mubisenidi. Yūḥanātın bin Ṭālūt oğlıydı. Māḥiz bin 'Amī el
evinde olurdu.⁽⁶⁾Cūvāv varub getürdi. Dāvūd'uñ nazarına kim yitürdi. Dāvūd anı
ḥūş görüb aña 'izzet kılub Quds'de⁽⁷⁾aña bir yir virdi kim anda oturdu ve atası
Yūḥanāşı'nuñ milkin malın aña virdi. Yuḥanāş 'ışkına Dāvūd Mepūseni⁽⁸⁾ḥūş
tutdu, 'izzet itdi. Niçün, anıñiçün kim Dāvūd anuñ Yūḥāşı çok eylük eylemişidi
kim yukaruda zıkr⁽⁹⁾idüb dururuz. Şan geçdi, pes ol eylük muqābelesinde oğlana
Dāvūd dağı eylükler itdi kim eylik iden iylik⁽¹⁰⁾bulur. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Bu meşeldür söylenür ilden ile

Eylük iden düşmeye yavuz dile

Eylüğe yavuzlığ iden kimsenüñ

Tiğıla dilin anuñ iki dile

d) Dāsītān-ı Cenū Bin ‘Āsūn

Hakīm⁽¹²⁾ kavlince çünkim bunuñ üzerine rūzigār kim geçdi. Bir gün Dāvūd’a haber geldi kim Bin‘āmūn vefāt itdi.⁽¹³⁾Yirine oğlu Cunūn beg oldu, didiler. Dāvūd bir ilçiyile çok mal ve hilhat gönderdi. Aña beglik kutluladı.⁽¹⁴⁾Dāvūd’uñ elçisi gelicek bi kaç münāfık vezirler ol Cenūn’a didiler kim: Dāvūd senüñ düşmānuñdur. Senüñ yüzüñe⁽¹⁵⁾güler, gāfil olma kim seni öldürür, didiler. Ol sözile tutdı, Dāvūd’uñ elçisinüñ şaşalın kesdi. Dāvūd’a⁽¹⁶⁾gönderdi. Dāvūd elçisinüñ haberin bilicek Dāvūd begāyet melül oldu. Aña adam gönderdi kim yürü hāde qal‘asında⁽¹⁷⁾ırsun. Ol zemān kim şaşalı yirine gele gelsün, didi. Ol yañadan Hunūn bin ‘Āmūn yigirmi biñ er cem‘ idüb⁽¹⁸⁾Dāvūd’un gelüb ol qal‘asın kuşadub üzerlerine düşdi. Ārām qal‘ası Çūvā qal‘ası Dārām Dudu qal‘ası, bu üç⁽¹⁹⁾qal‘ayı kuşadub cenk itdiler. Eyle kim ‘āķibet zebūn itdiler. Bu yañadan Ma‘ha dirler bir begler begile Uştula⁽²⁰⁾milki on iki biñ er cem‘ idüb hunūn bin ‘Āmūn çerisine yardıma gönderdi kim ol qal‘aları feth idelerdi.⁽²¹⁾Çünkim ol leşker dağı gelüb buluşdı. Hunūñ leşkeri ārām çü qal‘asınla Ārām qal‘asınuñ üzerine düşdi.[6 a]⁽¹⁾Dağı bu iki qal‘ayı top u tüfengile bukeltdiler. Az qular kim qal‘aları feth idelerdi. Qal‘adan adam şalub ağırlayın⁽²⁾Dāvūd’a feryādcı gönderdiler. Gelüb şikāyete ol melikūñ leşkerinüñ cenklerinden hikāyet itdiler. Dāvūd guşşaya⁽³⁾gelüb otuz biñ er cem‘ idüb begler begisi Yu‘ā bin Çerüpā’yile gönderdi kim varub ol düşmān çerisinle⁽⁴⁾cenk ide. Çünkim Yu‘ā leşkerin çeküb yürüdi. Yaķın gelicek cāsūs gönderüb ol leşkerüñ iki bölük çeridügin⁽⁵⁾bilüb ki haber aldı. Yürtüb Ārām qal‘asına varub Hunūn bin ‘Āmūn çerisinle cenk itdiler. Adam kanlarından⁽⁶⁾qal‘a taşu la‘li renk oldu. ‘Āķibet ol hūn çerisi Dāvūd çerisin şıdılar. Yu‘ā bin Çerüpā şınub kaçub⁽⁷⁾bir kaç beglerle gelüb bir tağa çıķdı, ‘alemin diküp tırdı. Ol şıngun çerinüñ dağı ölmeyüb⁽⁸⁾bāķi qalancası birin ikin Yu‘ā’nuñ tağ başında ‘alemin görüb cem‘ oldılar. Cünkim Yu‘ā bin Çerüpā⁽⁹⁾bu vechile tağ üzerinde kim çerisin cem‘ eyledi. Andan Dāvūd’a adam gönderüb yardım diledi.⁽¹⁰⁾Eyitdi kim ol qal‘anuñ üzerindeki leşker iki bölük. Çerisi birisinle cenk iderken bir bölügi

kafamuzdan⁽¹¹⁾gelüb cenk eylediler. Yaluñuz birine cevāb virimedüm. Degül kim iki bölük leşkerine cevāb virem. Baña dağı⁽¹²⁾yardım gerekdür. Çeriyi dağı şıdılar, bir tağ başında kaldum, ‘āciz oldum, didi. Çünkim feryādcı gelüb Dāvūd’a⁽¹³⁾bu vechile haber kim virdilerise Dāvūd ol haberi işidüb yigirmi biñ adam dağı cem‘ idüb qarındaşı⁽¹⁴⁾Uysā bin İşā’yıla yardıma gönderdi. Çünkim Uysā dağı gelüb ‘Ām’uñ çerisinle uğraşdı. Ve ‘Avā bin Çerüpā⁽¹⁵⁾begler begi dağı inüb tağdan Ārām cü çerisinle uğraşdı. Hağ Te‘ālā Dāvūd çerisine nuşret virdi.⁽¹⁶⁾İkisi dağı düşmān çerisin şıdılar, tağıtdılar. Mal genc alub çok adam esir itdiler. Ol iki biñ⁽¹⁷⁾az adam kurtuldı kim bākisin dutub bākilerin kesüb ordusın yağmaladılar. Andan⁽¹⁸⁾yārındası göçüb gitdiler. Quds’e yağın gelicek bir kaç kişileri öñardı gönderdiler kim gelüb⁽¹⁹⁾Dāvūd’a müjde kılub fetğ olunduğundan aña itdiler. Dāvūd dağı ol begler begisine qarındāşına gelincek⁽²⁰⁾ğüş görüb qarşu çıkub alub gelüb ziyāfet kılub ikisine dağı iklim harāca dekürüb hil‘at⁽²¹⁾geyürüb çok mal genc virdi. Ol yañadan Ārām çü var dağı ‘Āmun’la iki leşkerinüñ şıduğın bilüb [6 b]⁽¹⁾melül olub Hajer ‘İğrir pādışāhına vardılar kim ulu pādışāhidi. Andan yarğım dilediler. Ol melik dağı kırğ biñ keşker virüb⁽²⁾yarğım idüb begler begisini bile koşdı kim adına Huvāğ dirler. Kırğ biñ er dağı ol iki melik cem‘ idüb seksen biñ er olub⁽³⁾gitdiler. Gelüb Dāvūd şınurına yitdiler. Bu yañadan Dāvūd dağı elli biñ er cem‘ idüb çerisini çeküb qarşu vardı. Lām dirler,⁽⁴⁾bir derbende gelincek Dāvūd evvel derbende düşmān çerisinüñ iki yañasından kılıc koyub cenk itdi. Evvel derbende cümlesin⁽⁵⁾helāk itdi. Qalan nesneden ğayrı yidi yüz alaca atlu server yigitler dutsāğ oldı. Biñ iki yüz melik-zāde ğaps⁽⁶⁾oldı. Helāk elinden ölenden ğayrı üç biñ dağı behādur ser-firāzler ele geldi kim her biri‘ Arabī ayğıra binüb baş keser pehlüvānidi.⁽⁷⁾Ol fetğı görüb cemī‘ begler Dāvūd’a muğı‘ oldılar. Bunıñ üzerine bir yıl geçincek ārām varub yine ‘Āmüm’a yardım eyledi.⁽⁸⁾Bir kal‘a üzerine düşdi. Dāvūd otuz biñ er cem‘ idüb Yu‘ā begler begisiyle gönderdi. Varub ol düşmānile⁽⁹⁾çerisin helāk itdiler, tağıtdılar. Andan şöñra Dāvūd’a cemī‘ begler baş indirüb muğı‘ senğād oldılar. Bildiler kim cengile Dāvūd’a⁽¹⁰⁾zafer bulunmaz. Kesilmedik eli ne çäre öpmek gerekdür. Başılmağuğ arğayı yimek gerekdür, diyüb birbirine naşihāt virüb⁽¹¹⁾itdiler kim. Nağım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Kesmedüğüñ eli dāyım öpe gör
Başmaduğuñ arqayı sen öpe gör

Zürile bitmez işi zerle bitür
Cengi gālib birle itme dek otur

85 Böyle diyüb qavm-i İsrā' il özi
Sürdiler Dāvūd otağına yüzi

Çār u nāçār oldılar münkād aña
Hizmetini itdiler öñden şoña

Vārise ger qaşduñ şāhā şafāñ
Vir şalāvāt olma uşāñ

**e) Kışsa-yı Sām-Suvār Fitne Kerden-i İblīs-i Habīs Şoden-i Sām Bedest-i
İblīs-i La' in Neccār-ı Zierbîn**

Hakīm qavlince cünkim Dāvūd 'aleyhi's-selām ol melikleri cengile zebün eyledi ise⁽¹⁶⁾cümle cihān hıalqı Dāvūd'a muṭī' oldı. Pes Dāvūd ğınca Dāvūd'uñ salṭanatı ziyāde olmağda, amma kim bizüm kışsamuz Sām'a⁽¹⁷⁾ geldi. Hurrem Şāh'ile Elhinc cinle 'ıyş u nüş kılmağda, nite ol zemān Sām-suvār Elhinc'ile

Hürrem Şāh'ile kızıl atlās⁽¹⁸⁾bārīgāh 'ıyş iderken meger kim şeytān-ı la'ın ve iblīs bī-dīn hevā yüzinden geçüp giderken gör kim Sām-ı cihān pehlūvān bir bār-ı gāh⁽¹⁹⁾öñinde oturmuş perīler ve ciniler melikleriyle ' işret ider. Dönüb kendünün zürriyyetine; Kines'e, Dines'e, Yāves'e, Velūs'e, İhdinās'a,⁽²⁰⁾Mışrāt'a, Keyüm'e didi kim: Hiç bilür misiz kim bu oturan Sām'ı kim kendüzine Elhinc cini dağı kendüye muṭī' eylemişdür. Henüz⁽²¹⁾Süleymān vücūda gelmedin yetmiş iki dürlü milleti Sām kendüye çāker ide yürür. Āh eger kim bu gün baña bu 'ıyşı[7 a]⁽¹⁾nüşı nīşi yazanı finīş kılmazısam ben şeytān-ı la'ın ben degülem, didi. Kendüzin bir sāzende şekline koyub eline kānūn⁽²⁾alub ser-āgāz iderken Sām'ın meclisine geldi. Sām'ın eyyām-ı devletine du'ā vü şenā kıldı. Dağı diz çöküb fitne yüzenden⁽³⁾ol kānūnu eyle çaldı kim gūş ideniñ yüregin hūş, cihān gāvğasın ferāmūş, 'aqlın alub özin bī-hūş eyledi. Andan⁽⁴⁾Sām iblīsün sāzın dinleyüb nefesine sāz begāyet hūş gelüb bir niçe zemān cān u dilden dönüp Mühelhel'e şordı kim:⁽⁵⁾Bu sāzende kimün nesi durur? Mühelhel didi kim: Bilmezem cin midür, ādemidür hic fark kılmazam. Buncılayın sāzende ben dağı⁽⁶⁾görmedüm, mişline dağı irmedüm, didi. Mühelhel eyle diyicek Sām yine luṭf yüzinden iblīse didi kim: Ey sāzendeler, nirden⁽⁷⁾gelürsin, bunda gelmekden maşşūduñ nedür? Didi. Şeytān-ı la'ın didi kim: Yā cihān sulṭānı benüm vaṭanum cennetāndur.⁽⁸⁾Bu bizüm milkümüz Mühelhel'ün taht-ı gāhıdur. Hāzretine varmağa muştākıdım. Çerisinde bile olurdum amma kim şoḥbet günleri⁽⁹⁾olmaduğı ecilden kendüm bildürmege ihtirāz kıldum. Amma kim bu dem fırsat buldum, biḥamdi'l-lāh Mühelhil behānesine⁽¹⁰⁾senün bigi pehlūvānuñ gelüb bu dem cemālin müşāhede kıldum ki hezār Mühelhel cini saña çāker yeraşur. Cihān ḥanlıķını⁽¹¹⁾ṭapuyuña fermān şur. Naızım:

GAZEL

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Saňa Hāķ'dan şāha devlet dilerem

Cismüni şağ u selāmet dilerem

Şağ selāmet devrũn içre bāki ur
ar zũnden görme mnet dilerem

90 Minetile  ömri gesũn dũşmānuñ
İrmesũn dostuña āfet dilerem

Āfetinden beklesũn Allah zũñ
Evliyādan ola himmet dilerem

Himmet it ki bende olam apuña
izmet içre Şanma minnet dilerem

Neşir: Hākīm avlince ũnkim Sām'a İblīs⁽¹⁵⁾bu vechile du'ā kılıcağ Sām'ũñ gñline hũş geldi. Anuñ faşih lisānın begendi. Szinũñ hilāfetine dilinũñ⁽¹⁶⁾ma'rifetine āferin taħsın kıldı. Ba' dehũ Sām-suvār egninden libāsın çıkarub iblīse geyürdi. Andan adeh şundı, iblīs⁽¹⁷⁾içmedi. Sām didi kim niũn imezsin? İblīs eydür: Şāha  ahdũm vardur bir arındaşum varıdı kırğ yıldur kim⁽¹⁸⁾Siccin apusunda haps olub durur. Ol cihetden ben imege tevbe kıldum, didi. Sām didi kim aduñ nedür? İblīs didi kim⁽¹⁹⁾benũm adum  Ağricāyil'dür. Sām eydür: Yā  Ağricāyil cin, eger ecelden  ömürden zemān bulursam senũñ hāğuruñ iũn Siccin'in⁽²⁰⁾apusına varam senũñ arındaşuñı halāş kılam, didi. İblīs göñlinden didi kim: Benũm dağı murādum budur kim Siccin apusunda⁽²¹⁾haps olasın. Yine sāzını eline aldı oldı. O adar lağif sāz alup ser-āğāz eyledi kim cem' oturan duran begler İblīsũñ[7 b]⁽¹⁾sazına ve szũne taħsın eylediler. Andan Şonra Sām didi kim: Yā  Ağircāyil sāzende, benden ne dilerseñ dilegil kim⁽²⁾senũñ mağbũl ola. İblīs ayağ zerine didi kim: Benũm murādum budur kim cihān

turduķca var, ‘ālem mülkine şehriyār olasin.⁽³⁾Velākin dilegüm bu ki bu sākīnün elinden meclis āletin alam, sākīlik kılam ki bu sākī dağı benden sākīlik nice olur⁽⁴⁾ķadeđ ele nice virilür bilüb örgene, didi. İblīs eyle diyicek Sām rızā virdi kim ol meclise sākī ola. İblīs⁽⁵⁾def i-i şāz olub sākīyi yerinden durğurđı. Dağı gelüb sākīnün yirine oturđı. Zerrīn ķadeđ ele alub gül-gün şerāba⁽⁶⁾per kılub ebyāt-ı eş‘ār oķuyub ķadeđi gün bigi yürütmege başladı. Şoğbet germ olıcaķ şerāba dāru ķatdı. Me‘ā’l-ķıřřa⁽⁷⁾ol dāruyu ĥuř bir ķadid el şerābdan bir ķac ķadeđ Sām’a kim virdiler, Sultān Ĥurrem Şāh’a kim içdiler. Birazdan dāru⁽⁸⁾yitişdi, Sām’un ‘aķlı gitdi. Ve Ĥurrem Şāh’a dağı dāru eşeri itdi. Dağı ne ķadar şerāb içürse cümlesin dāruyla İblīs-i⁽⁹⁾la‘in ‘aķılların alub behuş itdi. Andan şeytān Mühelhel’e göz iřāretin iletdi. Kendüzin bildirdi. İtdi kim⁽¹⁰⁾ne durursın? Sām ki dūřmānuñdur, bende çekgil. Mühelhel İblīs’i bilüb yirinden turub sākī Ĥurrem Şāh’ı⁽¹¹⁾def demür bende çekdiler. Perīlerin öldürüb ķanların döktiler. Az perī ķaldı kim ol cenkden ĥalāř oldu. Andan soñra⁽¹²⁾cinnilere emr eyledi, Sām’ı ve Ĥurrem Şāh’ı getürdiler. Kendiler tā kim mağrib cānibide Siccīn ķapusına iletdiler kim birinci ķat⁽¹³⁾yirün içine giderdi. Siccīn ķapusından içerü koyub birinci ķat yir üzre ķodılar, gitdiler. Ve ol perīlerden kim⁽¹⁴⁾birazı ardlarınca geldi kim cenk idelerdi. Cinnilere Mühelhel emr eyledi, cümlesin kılıcdan geķürüb tār u mār itdiler kim⁽¹⁵⁾ol perīlerden az perī ķaldı kim cinniler elinde helāk olmayadı. Olkim kaçub gitdiler. Gelüb kızuñ atasına ya‘ni perīler⁽¹⁶⁾sultānı Ĥümāyun Şāh’un nazarında tācların yere urub Mühelhel cenk ĥikāyetin ve Sām’ı ve Ĥurrem Şāh’ı dutup Siccīn ķapusında⁽¹⁷⁾birinci yir altuna iletdügin ve şeytān-ı la‘in fitne itdügin cünle bu geķen mācerāyı ĥikāyet, Mühelhel’den řikāyet⁽¹⁸⁾eylediler. Perīler sultānı Ĥümāyun Şāh, Sām’un aĥvālin kim tuydı, kıızı dağı işitdi kim fiğān kılub her birisi mātem⁽¹⁹⁾ıtıdı. Bir yañadan oğul firķati, bir yañadan Sām ĥasreti, bir yañadan dūřmān nuşreti bir yaña il memleket ĥayreti ciğerin ĥün⁽²⁰⁾yaşını gül-gün işini dökerken beğāyet zebün eyledi. Velekin cümlesinden ziyāde Sām ĥasretinden kim firāķ-yād⁽²¹⁾müşkil olur. Nazım:

KIT' A

(Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Fe' ülün)

Firākı müşkil olur aňla yāruñ

Şakın elden çıkarma gör nigāruñ

[8 a] Velī āh kim olar vaşluñ firākı
Kim oldur 'ādeti budur rūzigāruñ

f) Dāsītān-ı Sām u Aḥvāl-i İblīs-i La'ın

⁽²⁾Hakīm kavlince perīler şāhı kızı Hümā-yı Dil-firüz çünkim ḥelāli Sām'ıñ Siccīn kapusına iletdügin Mühelhel'üñ kim⁽³⁾işitdise, atasına figān itdi. Andan şāh-ı perīḥān daḡı emr eyledi, kırk biñ perī çerisin gelüb cem' idüb⁽⁴⁾Siccīn kapusına toğrı ve perīler atlarına suvār olub gitdiler. Varub Sām'ı ol bendden ḥalāş eyleyeler. Hümāyün,⁽⁵⁾şāh-ı perīḥān hevāye fenā yüzinden gelüb gitmekde; bizüm kışşamuz bu yañadan Sām'a geldi. Sām çünki gözin açdı,⁽⁶⁾gördi kim bir tuman bahri içinde yatur kim ne ay gün ne ḥūd felek yüzinde yıldızlar var. Bir 'acāyib v,lāyet.⁽⁷⁾Sām didi kim: 'Acabā kim ben ölmüşemdür ben günāhkār olduğum ecilden Ḥaḡ Te'ālā bir maḡāma göndürmiş kim günāhum⁽⁸⁾zulumātı benüm dört yanımı kaplamış. 'Acabā ser-ḡuşla oldugumçün ola. Ḥayfa ki tevbesüz gitdüm, diyüb bu ḡayāldiken⁽⁹⁾çevre yaña baḡarken nāgehān yanında gördi kim Ḥurrem Şāh daḡı yatub Sām bildi kim ölmemiş. Didi kim ben ölsem⁽¹⁰⁾ve perīler sultānı oğlı benümle bile ölecek degöldi ve yāḡud bunuñ libāsi benüm libāsum, cevşenüm, cengim kılicum⁽¹¹⁾varsa beni Mühelhel cin eyledi böyle şerābile dāruyile. O sāzende benüm 'aqlum aldı. Beni daḡı Ḥurrem Şāh'ı daḡı bunda⁽¹²⁾ḡaps itdiler, diyüp Ḥurrem Şāh'ı uyardı. Didi kim: Yā Ḥurrem Şāh! Ḳanı meclis, taḡt, 'āc, tāc veyā ḡanı Mühelhel⁽¹³⁾cin veyā ḡanı perīler serhengleri,

bizüm hizmet-kârlarumuz? Ne ‘aceb yire gelmişüz. Ne hâl ki? Didi. Hurrem Şâh dağı ta‘accub⁽¹⁴⁾ kılıb gördi kim taht u tâc, ne başında külâhı ne sa‘âdet devlet ne baht var. Nevhâ kıldı. Sâam dağı ol hâli⁽¹⁵⁾ görüb vehme varup turunca meger kim bu yir ikinci kat yir altında Haq Te‘âlâ şeytânun⁽¹⁶⁾ aleyhi’l-la‘ne zürriyyetine maqâm virmişdür kim kendünün maqâmı anda durur. Ol zemân kim Mühelheli cin Sâam’in⁽¹⁷⁾ Hurrem Şâh’ile Siccîn kapusından ikinci kat yir üzerine kim iletdi, kodı. Dağı yine Kûh-ı Elburz kulesine⁽¹⁸⁾ taht-gâhına vardı kim leşker cem‘ oldı. Perihânun üzerine vara. Ol sevdüğünü kıızı ala, periler şehrin virân kıla.⁽¹⁹⁾ Sâam dağı gözün açub efgân kılıcaq şeytân la‘in zürriyyetünden bir kaç merdud ki Sâam’un üzerine müvekkel⁽²⁰⁾ komışlardı kim Sâam’un ‘aklı başına gelincek kendünün taht-gâhına getüreler. Andan ol dem ol melâ‘in⁽²¹⁾ lerün bir kaç gelüb Sâam’ı Hurrem Şâh’ile dutub getirüb dem çeküp uçup iblis taht-gâhına getürdiler. Nite[8 b]⁽¹⁾ Sâam gördi kim bir nice zürriyyet-i şeytânın kabîh şeküllü kimesneler Hurrem Şâh’ile kendüyi getürdi vü gitdiler. ‘Akîbet bir⁽²⁾ acâyib yire iletdiler kim hiç vaşfa kâbil degül. Nite bir zulumat hayâtun vasatında bir ‘azîm taht kurulmuş o dergehinde,⁽³⁾ amma kim ıssılığı ol kadar degül. Ve bu taht-gâhın bir cânibinde bir ‘ummân var kim rengi za‘ferâna beñzer ve bir tarafında⁽⁴⁾ dağı bir yüce tağ var kim başından ayağa dek qar tûfan bürümüş. Velikin bu tağile bu baır arasında ol kadar⁽⁵⁾ şeytânın zürriyyâtı var kim nehâyeti yok. Her birisi bir şekilde, şıfatları cin-şıfat, gözleri degirmi aq, yüzleri⁽⁶⁾ siyah ve ağızlarından söyleyecek od saçılır. Yir üzerinde ve deñiz içre bin dürlü mañlûkât var, bu şeytânın zürriyyâtı⁽⁷⁾ dağı eyle bi-had ve biñ dürlü şekilde. Andan ol taht üzerinde bir bed-likâ bir gözi yok zıst harif oturmuş amma⁽⁸⁾ kim anun bigi kabîh şekildür kim hiç dünyâ yüzinde andan zıst şekil kimsene görmemişdi. Boğazından bir od renginde⁽⁹⁾ kızmış demürden zincir var. Bu zencirün ucı ol yüce tağun aşmış ve dağı bu tağun üzerinden bir oddan kılıc⁽¹⁰⁾ kim sevüklügi elegüm sağmal mişâli kemer bigidür, taht üzerinde oturan kimsenün üzerine havâle turur. Eyle kılıc kim⁽¹¹⁾ od mişâli yalkılanur. Ol ‘âlem içine şu‘le virürdi. Ve amma kim zürriyyât-ı şeytânın varısa ol la‘inün⁽¹²⁾ karşısında ayağ üzre tururlardı. Sâam ‘aklile bildi kim bu turan şeytândur. Bâkîsü kendünün zürriyyâtıdır.⁽¹³⁾ Andan bu şeytân-ı la‘in Sâam’a ve Hurrem Şâh’a nazâr kılub aları aları baqub i‘tibâr kılmayub Qahqaha’yile

Dens'ile⁽¹⁴⁾Gines'e kim vezirleridi, sağ u sol oturmışlarıdı. İblis anlara didi kim: Görün Sām'ı kim bir yamān oğuldur.⁽¹⁵⁾Bu ikinci kat yirün üzerine nice getürdüm ki ayağ üzre karşıma karşıma dīvān turlurlar, didi. Ve dağı andan dönüb⁽¹⁶⁾Sām'a itdi kim: Yā Sām, hālün nedür ve zevālün nicedür? Kendüni bu siyāset meydāni içre bilürsin, didi. Sām la' inün⁽¹⁷⁾sözini güş kılub itdi kim: Yā mel' ün, ben ölümnden ğam yimezem. Zīrā kim ölüm muqadderdür. Ölecegüz taqdir ezelde Hāḡḡu'l-ḡalem⁽¹⁸⁾alnumuza ne kim yazdısa olacaḡdur. Şanma kim taḡyir ḡalacaḡdur. Ādem'e raḡmet kılan ve saña la' net kılan Allah ne kim taqdirinde emri varise⁽¹⁹⁾olacaḡdur, didi. Sām eyle diyicek iblis ḡaḡıdı. Bir oddan ḡamcı eline alub Sām'a ḡamle kıldı, ḡorḡutdı. Buḡur Sām⁽²⁰⁾itdi kim: Nā-bekār, beni odile ḡorḡutmaḡıl. Elüm ayaḡum bend içre ḡabsim. Yā mel' ün, ne ḡaḡırsın? Hünerün varise elümün bendin⁽²¹⁾çiz gil. Tā göresin kim Sām ne kişidür saña gör ne didi. İblis itdi: Gel baña secde kııl, beni ma'būd bil. Tā kim seni benden ḡalāş[9 a]⁽¹⁾ḡatumda ḡāş kılam, didi. Sām ol la' inün sözün kim işitdi, beḡāyet ḡaḡıdı ve berḡ bigi ḡaḡıdı. İtdi: Yā mel' ün,⁽²⁾sen ne nā-bekārsın kim ben saña secde kılam? Benüm aḡadur kim ḡayy'dur, Ezel'dür, Ebed'dür. Mü'mine cennet virür, kāfire dūzaḡ ve şeytāna la' net⁽³⁾kıılır, didi. Dağı Tavrāt'dan bir āyet oḡudı kim temām ide. Ne ḡadar zürriyyāt-ı şeyāfin ol āyet ḡavāşşından bir kere ol⁽⁴⁾oddan kılic kim iblisün üzerinde turlurdu. Şol şimşek mişāli beñzer ḡaḡıdı kim indi. Dağı ḡara ḡara cümlesin yaḡub⁽⁵⁾kül ḡāḡ eyledi. Eyle ki hemān iblis kendüzi ḡaldı. Emānü'l-emān yā melekūt sübhān, didi, çıḡırdı.⁽⁶⁾Yine ol kılic yuḡaru çıḡub yirine varub ḡavāle olub turlurdu. İblisün dağı beñzi ḡarardı. Dağı ḡorḡdı. Didi kim: Yā Sām,⁽⁷⁾ceddün Nerīmān rūḡiçün ve ḡahramān ḡātil cāniçün Tavrāt'dan oḡumaḡıl, diyu tazarru' eyledi. Sām dağı: Yā mel' ün, gel beni⁽⁸⁾ḡalāş eylegil, birinci ḡat yir üzerine çıḡarḡıl. Velākin yine bir āyet degül, cemī' Tavrāt-ı Mūsā'yı ezber bilürem,⁽⁹⁾oḡuram, didi. Sām eyle diyicek iblis mel' ün ' āciz olub ḡısım yād eyledi kim şabr eylegil cemī' zürriyyātünü birinci ḡat⁽¹⁰⁾yir yüzine gidüb ururlar. Gelsünler seni anlaruñla vaḡanuña göndürem, didi. Sām iblisin sözünü rāst⁽¹¹⁾şandı, şabr eyledi. İblis ḡarşusına yir gösterdi, oturdu. Andan Sām dönüb iblise didi kim: Yā iblis ve ey ehl-i iblis!⁽¹²⁾Nicün baña bunca dūşmānlık idersin? Beni Ġurḡur dīve ḡapdurduñ, dağı şoñra deryāya atdurduñ ve ejdehā aḡzına⁽¹³⁾iletürdüñ ve

perilerimile cenk ve dıvlerle āhenk itdürdüñ. Öldürmege eyledüñ amma kim Hāķ Te‘ālā şaķladı, helāk⁽¹⁴⁾olmadum. Velikin saña nıtdüm ki baña bunca ‘azāb idersin? Didi. İblīs Sām’uñ sözın dıñleyüb dağı āh eyledi.⁽¹⁵⁾Eyle ki āhından felek yüzın sıyah eyledi. Dağı didi kim: Yā Sām, benüm senüñile ve Dāvūd’ile dūşmānlıgum bāķī durur. Zırā kim⁽¹⁶⁾Dāvūd’uñ bilinden bir oğlān vücuda gelecekdür kim ismi Süleymān olacaķdur. İns ü cin vuħūş ıopuzı⁽¹⁷⁾ve mūr u mār çemerinde yirinde aña fermān olacaķdur. Benüm zirriyyātum ol kaçdar cefālar kılacaķdur kim vaşfa kıābil olmaya.⁽¹⁸⁾Ve sen anuñ pehlüvānı olacaķsın ve dıvlere ğul, ‘ıfrıtlere ğazā kılacaķsın. Seni öldürmege ne kaçdar ceħd eyledümse ölmedüñ.⁽¹⁹⁾Pes ‘adāvetüm senüñle budur, didi. Sām didi kim: Çünkim bilürsın ol Süleymān dūnyāya gelecekdür,⁽²⁰⁾‘āleme sulıān olacaķdur. Yā niçün böyle ğased idersin? Taķdır-i Rabbāni ħūd tedbırile def‘ olmaz bilürsın. Neden⁽²¹⁾men‘ kılırsın, didi. Sām eyle diyicek şeytān-ı la‘ın didi kim: Egerçi kim taķdır-i Hāķ’ı ben tedbırile bozmazam. Velākin[9 b]⁽¹⁾senüñ ceddüñ Ādem şaffı öcinden ben la‘net olalı bir laħzā ğased itmeyecek olursam rāħat olmazum. Benüm mişālüm ol ehl-i⁽²⁾dūnyāya beñzer kim bilür kim ‘āķıbet ölecekdür, mal u mülk kendüden arta kıalacaķdur, mırās ħūrlar alacaķdur; amma⁽³⁾tā ölünceye dek dūnyāyı cem‘ ider. Bir pul bir aķçe nedür Hāķ yolına ğayr itmez. Benüm dağı mişlüm oldur kim igreçtigim bilürem, taķdırde⁽⁴⁾ne kim varise olırsardur amma kim ğasedüm terk itmezem. Nite kim ehl-i dūnyā mal cem‘ın terk eylemez, didi. Yine Sām su‘āl⁽⁵⁾eyledi kim: Yā niçün bunda ğaps olup durursın? İblīs didi kim: Ramazān ayı gelse beni ğaps iderler. Bu ğün bu ğice ğarre-yi⁽⁶⁾Ramazān’ıdı. Budur kim beni melekler Allahu Te‘ālā’nuñ emriyle ğaps eylediler. Yine Ramazān ayı çıkısa bendden ğalāş oluram.⁽⁷⁾Hāķa igvā kılıuram, didi. Sām iblīsile söyleşeli ıururken nā-gāħ bir kaç şeyātın ğelüb didiler kim: Şeytān-ı la‘ın⁽⁸⁾ve emır-i melā‘ın! Birinci kaç yiryüzinde kışi ādemī zādı azturmağa ğiden şeytānilerüñ ekşeri helāk olmışlar. Amma kim ba‘zısı⁽⁹⁾helāk olub ğelüpler, didi. İblīs beğāyet melül oldı. ‘Acabā sebeb nedür diyü sā’il su‘āl idince zürriyyāt-ı şeyātın iblīs⁽¹⁰⁾yüzlerin yire sürüb dād u feryād diyü fiğān itdiler, şikāyet itdiler. İblīs didi kim nolduñuz? Bunlar didiler kim: Bu ğice⁽¹¹⁾hemışe ki ‘ādetümüzce brbirimizüñ üzerine bıngeşüb ğök yüzine çıkduķ kim melekütđan söz uğur⁽¹²⁾ıayavuz. Amma kim

meleküt-ı semāvāti ol kadar yirle gök arasında tolmışlar kim nihāyeti yoğidi.

Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

- 95 Kim işide söyledügin her melek
Kerih yirden çıkmışıduğ tā felek
- Yıkdılar cümlemüzi uş bî-ḥiāb
Lākin itdiler ferīştahlar şihāb
- Ol şihābuñ odına boyanmamış
Nesl-i şeytān azıdı kim yanmamış
- Uş şikāyet ḥazretüñe kılmışuz
Ba' zı yanuğ gönli şınuğ kılmışuz
- Böyle diyüb nesl-i şeyātīn-i la' in
İtdiler efgānu zārı key ḥazīn
- 100 Vir şalāvāt iblīsi eyle vukūr
Daḥı soñra sözlerüm kelāmı gör

(17)Neşir: Hâkîm kavlince iblîs zürriyyâtı bu vechile şikâyet itdi. İblîs cevâb kim: Sebeb oldur kim Ramazân ayınuñ(18)gicesinde size destür yoqdur kim göklere çıkasız. Ramazân ayı sabr eylegör kim geçince tâ melekût-ı semâvât(19)küllünüzü helâk itmeye. Bu Ramazân ayında sizünüñ başaruñuz bağılu durur, nite kim ben bağıluyam. Âdemî zâda dağı iken(20)zafer bulmazam sizensiz. Vaқта ki Ramazân ayı çıқа, ben dağı bendden ħalâş olam, siz dağı âdemî zâda zafer bulup yoldan ayırursız,(21)didi. Gör ol mel' ün kim neler ider. Naızım:

MESNEVÎ

(Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün)

Gör ne fettân kimsedür rağâ Racîm

Doğrı yoldan çıkarur şahş-ı delîm

[10 a] Hey ne fitne ehlidür kim ol la' in
Degme kimse andan olmadı emîn

Enbiyâye iden oldur ħamlesin

Evliyânuñ incidür ol cümlesin

Ol la' in özin kim görüpdurur

Anca zâhid yolını urupdurur

105 Tiğ-ı siħrin çünki ħıqdan çıkarur
Anca sünnîleri dînden çıkarur

Ādem'e yüdürmedü mi kendüsi
Ar idemez mi kaç idicek merdümü

Evvel āhir Ādem'e oldur hasūd
Haqqına dimişdür anuñ lā yesūd

Şerr-i şeytāniden isterseñ necāt
Vir şalāvāt Muştafā'ya pāk-i zāt

g) Der Temşilāt-ı Der Fevāyid-i 'Aqıl u Mezemmet-i Nefs

MESNEVĪ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Diñle nedir dāsītānuñ remzini
Şerh ideyim ben haqqikat sözüni

110 Söz gerekli ol haqqikat ola pes
Ma' rifetden dem urasın her nefes

Bu cesed 'ālem durur yoqdur hilāf
Kim yaratmadı tenk bī-güzāf

Sām olur gönlüñ senüñ ider seyir

Sām mişāli gün bigi ider devir

Nefs olur iblīs-i şeytān-ı racīm

Göñliñi itmek diler tālān delīm

Nefsüñüñ olur kavāsı cinni dīv

Kim Kines'dür kim Dineş'dür kim Danış'dur iy hiziv

115 Hıızr olur 'aqluñ dağı iy nāmedār

Kim halāş ider haṭādan āşikār

'Aqluñ eger gönlüñe kim yār ola

Nefs-i emmāre zebūn bī-mār ola

Nefsüñi iblīs-veş eyle esīr

Kitmeye saña zarar aşlā ve bi'r

Nefsüñi şal tevbenüñ zincirine

Meşgūl ol aşla cenk ü tedbīrine

Ṭā' ati Haḫ birle itgil sür 'amel

Ḳılma nefsüñ kuvāsı hiç halel

120 Cānı ıl sen nefsüñ şerrinden ırak

‘ Aıl odıyla nefis hevāsın oda yak

Dut sözün Firdevsi’nüñ kim bend olur

Tevbe ıl kim tevbe nefse pend olur

Hemçü İblīs ururiken nefse bend

Olmayasın Sām-veş sen derdümend

h) Der Meclis-i Āhır

MESNEVĪ

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

amd-ı bī-ad ol üdā’ya kāmurān

Buncılayın tertīb üzere dāsītān

ır bir meclis daı oldu temām

Buldı gāyet gevheri defter nizām

125 Bu Süleymān-nāmesidür laif

Namı gökçek hem işārātı şerif

Her ne söz ki söyledüm hikmet tolu

Ma‘rifetdür evvel āhîr yā ‘amū

Söylemedi şādısı nev-ğuşşasın

Kircemenden kāmîl anlar yā ḥabīb

Leyki Ḥaḳ’dan ne ki oldı bu naşīb

Üç yüz altmış altı cildi söyleyem

Evvel āhîr saña şerḥin eyleyem

130 ‘Ālem içre ḳaldı menden yādigār

İtdi târiḥ anı devr-i rûzigār

İstimā‘ iden ḳıla ḥayrı du‘ā vü şenā

Cürmüni Firdevsi’nün tā ki Ḥüdā

‘Afv ḳılub eyle merḥamet baña

Raḥmet aña kim bu du‘ādan ol aña

[10 b] İy Kerîm ü lâ-Yezāl u lâ-Yenām

Kirdigār u Ḥālîḳ u Rabbü’l-enām

Ahmed ü Kasım Muhammed hürmeti

Muṣṭafā Hāşim Ahmed izzeti

135 Yarlığa Firdevsi'ni eyle kerem

Meclis-i āhîr oldı bu dem nidelüm

Pes muşannif çün biz du'alar idelüm

Fā' ilātun Fā' ilātun Fā' ilāt

Vir şalāvāt Muṣṭafāya pāk-i zāt

2. Süleymān-Nāmenün Qırk İkinci Meclisinün Zikrindedür

KIT' A

(Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Fe' ülün)

Temāşā-yı cemāli ṭal'atı hūb

İken maḥbūb olur rāzıysa maḥbūb

Nazar kılmazhar-ı şun'ı hüzāya

Ki 'aqla şer'a maṭbū' ola mergūb

140 Neden ta'yib ider 'aşıqları halk

Ki ma'şūqa ḥalāyık oldı mensūb

Ġam-ı ʿıŝk ı ğadām oldı müdāmı
Anuñiçün itmezem mā gül ü meŝrüb

Uŝıla ʿıŝk oĝuram gice gündüz
Ne mekrüh ola ekmekde yāhūz mendüb

Ŗırāt-ı mustakīm ol ʿıŝk olur ʿıŝk
Ĥaĝıĝat merd u ʿāŝıĝğayr-ı maĝzüb

Bu nefse ʿıŝkıla ʿāŝıĝ olur cān
ʿAĝıl bī-ʿıŝk olur miskīn ü maĝlüb

145 Çü var Firdevsi'nün başında ʿıŝk
Olupdur řālib ele gire maşlüb

şaleb ĝılır Süleymān-nāmesini
Temām ide dili düşmeye maşlüb

Ne nevc-i ʿömri var ne genc-i ĝārūn
Çeker zaĝmet idüben şabr-ı Eyyüb

Ŗu maʿnīye kitābı ola tāriĝ
Bilinmeye sözinde hiç maʿyüb

Süleymān-nāmesi yād ola dilde

Nite kim kışsa-yı Yūsuf'la Ya'kūb

150 Raķībi ŧelbi eyididüm ayile

Veli ħayfa gider dūşmāna bir rūb

Ĥasūdı gör idüb virgil ŧalāvāt

Daķı diñle sözüm olma vü maķcūb

a) Dāsītān-ı Evsālüm İbn-i Dāvūd Ceng-i Cidāl Kerden-i Evsālüm

⁽¹⁴⁾Loķmān ħakīm ħavlınce itdi kim nāķilān-ı muĥtār Eflātūn-ı Yunānī naķlınce ‘āķilān-ı iĥtiyār bu ħikāyet-i Süleymān-nāme'nün muŧannifi⁽¹⁵⁾Firdevsi dilinden ol vechile kışsa-yı Süleymān iĥre emlaĥ ħikāyet ve evzāĥ ħikāyet kılub eydürler kim nite ħün kim ŧeyĥān-ı⁽¹⁶⁾la'ın bu vechile zurrıyyātine naŧıĥat itmekde, Sām daķı miĥnetde; amma bizüm kışsamuz ol yañadan oğullarına geldi. Nite meger kim⁽¹⁷⁾bu Dāvūd'uñ ‘aleyhi's-selām oğulları iĥre Evsālüm anasından Tālūt ŧāĥ kıızından bir ħavülde Nāvül bin Ķarmāyil ĥātunından Dāvūd ‘aleyhi's-selām⁽¹⁸⁾bir kıızı varıdı kim Evsālüm'ün kıız ħarındaŧıydı. Amma kim ĥuyluķda Zeliĥa-yı zemānıdı. Adı daķı Tamar idi. Yüzi ŧems-i felek,⁽¹⁹⁾alnı ħamer idi. Naķım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Şaçı sünbül lebleri şekker idi

Ḥālî fülful dişleri gevher idi

Ḳaddi servi 'ar' arıdı yüzi ay

Müjgeni peykānidi қаşları yay

Şems-i ḥāver şana idüñ kefin

La' li aḥmer diye idüñ tudağın

155 Ḥür rızvān 'āşıkıdı yüzine

Ḥızr u Mūsā reşk iderdi sözine

[11 a] Gün kııurdı secde dāyim қаşına

Ḥalk iderdi āferīn naḳḳāşına

Diñle imdi ol Ṭamar neyle iser

Līk virgil sen şalāvāt mā-ḥazar

Neşir: Ḥakīm ḳavlınce çünkim Dāvūd'ıñ kici oğlı Āminün kim Aḥī Nū' am binti 'Azrā'il⁽³⁾ kızından olmuşıdı. Lākin begāyet zer-pāre ve devlet ḳoymuşıdı. Eyle kim anuñ elinden müselmānlaruñ 'avrat kıızları oğlānları⁽⁴⁾ ḥalāş olamazdı. Ne ḳadar kim Dāvūd naşīḥat kııurdı, siyāset iderdi, yıñmazıdı. Yā Āminün,

berhürdâr olmağıl, diyüb beddu‘ā⁽⁵⁾iderdi. Çünküm bunun üzerine bir kaç yıl geçti, meger Āminūn bir gün kız qarındaşı Țamar’ı gördi, aña ‘āşık⁽⁶⁾oldı. Şöyle kim şabr u qararı kalmadı. Bir kaç gün ki geçdi, rāzını şaklayumadı. Yunāzū bin Şem‘a kim Dāvūd’un⁽⁷⁾ana bir qarındaşıdı. Bed-nefs idi. Ne Dāvūd’ı ne hūd oğulların isterdi. Gördi kim Āminūn gönlinde melālet var,⁽⁸⁾aña didi kim: Hāl nedür? Yine ğam-gīnsin, didi. Yunāzū eyle diyecek Āminūn-ı Dāvūd aña rāzını virüp didi kim: Ben Evsālüm’un⁽⁹⁾kız qarındaşın severim. Vişāline vuşul bulmağa iverim. İllā kim ne yoldan fırsat bulam bilmezem, baña ne dirsın? Didi. Yunāzu bin Şem‘a⁽¹⁰⁾didi kim: Bunun tedbiri ol kim bir kaç gün kendüzünü hastalığa urasın. Döşegünde yatasın, hiç nesne yimeyesin. Yiye⁽¹¹⁾cegün halkdan nihān yiyesin. Qarındaşların dağı seni haste taşavvur kılub cemī‘ akrabān ve qarındaşların dağı gelürler. Qaçankim⁽¹²⁾Țamar dağı gele. Aña diyesin kim: Baña yimek bişüresin kim senün elnden ta‘ām yimek dilerüz, diye ta‘ām-ı gökcek bişürdesin.⁽¹³⁾Diğil çünküm saña yimek getüre, hizmet ide. Qaçankim tenhā bulıcağ mecāl virmeyüp bekāretin alasın, didi. Me‘ā’l-kışşa Āminūn⁽¹⁴⁾dağı kendüzin hastalığa urdı, yatdı. Kız qarındaşları gelüp hātırın şordılar. Yimek getürdiler, yimedi. ‘Āķıbet⁽¹⁵⁾Āminūn Țamar’a didi kim: Yā Țamar-ı ay! Yüzi güneş, eli kamer; senün elünden gelür kim tatlu ni‘met bişüresin. Eyle kim hasta dağı ise⁽¹⁶⁾şifā bulub eyü ola. İmdi yüzi evünüze vari baña yimek bişürüb getürgil tenhāca. Ümiz var kim yiyem, didi. Țamar dağı vardı,⁽¹⁷⁾un aşı eyledi, bişürüb tenhāca getürdi. Āminūnun nazarına kodı. Āminūn şofra öñinden tururken dört yaña şaldı, gördi kim⁽¹⁸⁾ivde halvet, dilber yanında vişāline kırbet, ‘işretine fırsat bulub fırsatı ğanīmeti bilüb tamara yapışdı. Didi kim: Yā Țamar, vişālünü⁽¹⁹⁾gönlüm umar. Baña vişālün dirig itmegil, didi. Kız feryād itdi, didi kim: Yā yā medet! Helālığa alğıl, didi. Nikāh olsun andan sonra⁽²⁰⁾saña rızā virem, hizmetüne yüzler sürem. Yoksa sen peygamber oğlı olasın, ben dağı kıızı olam. Zinā itmek cāyiz degöldür didi, yalvardı.⁽²¹⁾Amma kim Āminūn istemedi, şabr itmedi. Şeytān vesvesesine uydu, bekāretin aldı, zinā kıldı. Dağı gönli gözi kızdan götürüldi[11 b]⁽¹⁾gitdi. Derhāl ol kıızı kıatından kıovdı, red itdi. Kız dağı hem zinā kıldı, hem yine red itdüğü begāyet güc geldi,⁽²⁾incindi. Def evden taşra çıkub yola girdi. Dağı baş açub kül kıoyub yağ sürüb oda dutub yakdı. Dağı

terlik⁽³⁾kaftān geyürdi. Yırttı. Dağı atası Dāvūd'ıñ qaşırına toğru gitdi kim şikāyet ide. Giderken yolda nāgehān Evsālüm'e⁽⁴⁾uğradı. Gördi kim kız qarındaşınıñ Tamar'ıñ ol yüzi şems ü kamerün başında şabācı açuq, kül başunda od yaqub⁽⁵⁾yaqasın yırtub efğān kılub gözleri yaşın silāb gider. Evsālüm kız qarındaşın böyle muşibetde göricek⁽⁶⁾ilerü varup Tamar'ıñ yolın alup qolına yapışup itdi kim: Hey saña noldı kim bunıñ bigi feryād kılırsın, yanup⁽⁷⁾yaqılırsın? Tamar itdi kim: Āminün qarındaşınıñ baña yapışdı, beni gücile tutdı, baña zulm idüb zürile zīnā itdi, didi. Evsālüm⁽⁸⁾ol sözi işitdi, ol kıızı alub evine iletdi. Dāvūd dağı kızıñ aḥvāli ne kim bildi, beğāyet gāḍab kıldı. Diledi kim⁽⁹⁾Āminün'ı helāk itdüre. Vüzerā qomadılar. Amma kim Dāvūd buyurdı, üç yüz ağac urdılar, evinden qovdılar gitdi. Velākin⁽¹⁰⁾Āminün'a qarındaşı Evsālüm beğāyet kin tutdı kim Āminün'ı öldüre, fırsat bulıcaq başın aldura. Velākin āşikāre⁽¹¹⁾nesne dimedi. Çünkim bunıñ üzerine bir kaç gün kim geçdi. Meger kim Evsālün bin Dāvūd'ıñ memleketi yanında 'Ameliqa kavminden bir memleket⁽¹²⁾ḥalkı vardı kim anlara Be'a'l-ḥaşever, kimisine dağı Afrigam dirlerdi. Evsālüm'üñ gelüb ḥalkını incüdürlerdi, ḥarāmīlik ider⁽¹³⁾lerdi. Bir gün Evsālüm sürüb atası Dāvūd'a geldi, yardım diledi kim varub ol ele getüre. Dāvūd didi kim: Anlar ḥarāmīdür,⁽¹⁴⁾sen anlar üzerine varmaç cāyiz degüldür. İnşā'allah ben aña begler begimü Yu'a bin çerüpā göndürem. Vara anları helāk⁽¹⁵⁾ide, didi. Evsālüm didi kim: İmdi baña qarındaşım Āminün'ı ḥalkıyla virgil. Birbirimize pāsübān olalum, begler begisi gelince⁽¹⁶⁾baña arqa ola kim yalunuz varmağa andan turmağa qorqaram ki şabādaki düşmān yaluz baña zafer bula, didi. Dāvūd didi kim:⁽¹⁷⁾Nola ḥāṭırları olursa varsun, didi. Dāvūd eyle diyicek Evsālüm dağı gelüb qarındaşı Āminün'a buluşdı, 'izzet⁽¹⁸⁾kılub talṭuf gösterdi. İ'zāz ikrām eyledi kim Āminün'ı kendüzile gitmege rāzı kıldı. Andan Āminün⁽¹⁹⁾kendünüñ yaraqlarıyla, ḥāş nükerleriyle, maqbüllarıyla, cenk yaraqlarıyla atlarına suvār olub Evsālüm birle gitdiler.⁽²⁰⁾Gelüb Evsālüm taḥṭigāhıa irdiler. Bir kaç gün 'ıyş u nüş itdiler. Bir gün Evsālüm kıllarınıñ ḥāşlarıyla⁽²¹⁾ittifāq eyledi kim bu gice meclis qurub şerāb içsem gerek ve Āminün'ıñ katlı idüb qanın kara yire şaçsam gerekdür. [12 A]⁽¹⁾Vaqtünüze ḥāzır oluñ kim kıllarından baña ziyān gelmeye, didi. Öl sözi kılları işidüb cenk yarağın gördiler, vaqtlarına⁽²⁾ḥāzır olub durdılar. Çünkim ol

gün geçdi, aḥṣām oldı. Evsālüm şehāne çimşidi, şoḥbet kaydın görüb bir ‘ālī meclis⁽³⁾ķurdı. Āminūn’uñ kığırdub ḥil‘ at geyürüb gönline girdi. Tā kim mestlik ‘ālemine kim irdi, andan Evsālüm başın kaldırub⁽⁴⁾didı kim: Yā Āminūn, niçün benüm kız qarındaşuma zīna itdüñ, incitdüñ, adumuzı bed-nām itdüñ? Hiçbir resülüñ oğlın işitdüñ mi kim⁽⁵⁾ķız qarındaşına zīnā kıla, didi. Āminūn didi kim: Baña bu söz buhtāndur. Sen aña i‘tibār itmegil. Bunuñ bigi söz çok olur, işitmegil,⁽⁶⁾didı. Evsālüm itdi kim: Yā bed-aḥter! İnkārı ço kim ben anuñ ağzından işitdüm kim zīnā itdüñ. Amma kim dilerem ki senden anuñ⁽⁷⁾ķazāsın alam. Öürsem daḥı andan şoñra ölem, diyüb Evsālüm ḥançer çeküb def‘i kullarıyla Āminūn’ı çāk helāk, yirini ḥāk eyledi.⁽⁸⁾Daḥı başını bir altun legençeye koyub Dāvūd’a gönderdi. Didi kim: Babam Āminūn’a kıymadısa ben kıydım. Tā kim daḥılar görüb kız⁽⁹⁾ķarındaşına zīnā kılmayalar. Ol başı yolına Yunāzū bin Şem‘ayla Dāvūd’a göndürdi. Bu yañadan Dāvūd’a⁽¹⁰⁾ḥaber geldi kim Evsālüm cemī‘ oğlanlaruñı helāk, bağırlarını çāk eyledi diyü Dāvūd’a. Āh idüb efgān kılub adamı irşāk⁽¹¹⁾idince kim vākı‘ mıdur göreler, gelüb ḥaber vireler. Anı gördiler kim Yunāzu bin Āminūn’uñ başın getürüb Dāvūd nazarına getürdi.⁽¹²⁾Daḥı üzerinden perdesin götürdi. Dāvūd ki oğlı Āminūn’uñ başın ki gördi, cihān gözlerine karañu, ‘aklı başından gidüb agulaşu⁽¹³⁾oldı. Daḥı şordı kim bu Āminūn’ı Evsālm niçün öldürdi, günāhı neydi? Didi. Yunāzu bin Şem‘a daḥı Evsālüm’uñ ağzından⁽¹⁴⁾ne kim işitdise ḥaber virdi. Kıız qarındaşına zīnā itdügüçün öldürdi, didi. Dāvūd didi kim: Bāķī qarındaşlarına daḥı zarar ırgürdi mi?⁽¹⁵⁾Yunāzū bin Şem‘a: Yok, hemān bu Āminūn’ı öldürdi kim kaçdı añaydı, didi. Dāvūd ol sözi kim işitdi āh efgān itdi.⁽¹⁶⁾Andan Dāvūd begler begisi ‘Ava bin Çerüpā’yı kığırdı. Didi kim: Tiz varub Evsālüm’uñ başını kes getür, terküye aş baña getür Evsālüm’uñ. Ġāfil⁽¹⁷⁾deprenme, bu işi bitür, didi. Andan otur, didi. Begler begi daḥı er alub Evsālüm’e gitdi. Amma kim bir ‘avrata begler begi bir kaç kızıl altun virdi, didi kim⁽¹⁸⁾var Dāvūd’a yas tonıyla şikāyet kılub başun açup: Yā nebiyyallah di kim bir oğlum bir oğlumı öldürdi. Anı daḥı şubaşılaruñ öldür⁽¹⁹⁾mek isterler. Bir oğuldan çıkdum, bir oğuldan daḥı çıkarsam baña ḥayfdur. Ben günāhın ‘afv itdüm, sen daḥı ‘afv eylegil. Ol Müşārū’l-‘uyüb⁽²⁰⁾ve ol Raḥīm ü Kerīm pādişāhuñ ‘ışķına baña kıymağıl, ḥasūd sözine uymağıl, digil.

Saňa gör kim Dāvūd ne cevāb virür, didi. Ol ‘avrāt⁽²¹⁾libās qaraya bindirüb mātem tonıyla Dāvūd’a geldi. Dağı başına yağ koyub Dāvūd’a şikāyet kılub didi kim: Yā Resū’l-allāh! Benüm iki oğlum[12 b]⁽¹⁾vardı. Birisi mazlüm, birisi cabbāridi. Ol cabbār-nefs oğlumuñ şumlığın götürmeyüp ol mazlüm anı öldürdi. Birisin dağı⁽²⁾senüñ şubaşuñ öldürmek isterler. Ol dağı ölecek hiç oğlum neslüm qalmaz, baňa hayf olur. Baňa himmet eylegil, Allah ‘ışığına ol oğ⁽³⁾lum öldürmesünler, didi. Dāvūd eyitdi kim: Yā hātun, ğam yime kim şubaşı gelicek ben aňa yasaq aňa kılayım, didi. Oğluñı öldürmeyeler,⁽⁴⁾haṭā kılmayalar. Tā kim sen bir oğul acısın çekesin, iki oğul acısın çekmeyesin, didi. Dāvūd eyle diyicek hātun didi kim: Yā nebiyyallah, bu şikāyetüñ⁽⁵⁾aşlı bu hikāyetüñ falşı hūd senüñ durur. Senüñ hālüñ senüñ efgānuñ durur. Āminün hūd öldi, ölene çāre yok. Haq emrine vardı.⁽⁶⁾Taqdīrde oldı kim Āminün elinde helāk olaydı. Ya şimdi niçün Evsālüm’i öldürmek istersin? Āminün öldüğü yetmez midi? Ol hātun⁽⁷⁾eyle diyicek Dāvūd fikre vardı dağı dönüb ol hātuna su’āl itdi kim: Yā hātun, bu aralıqda begler beginüñ dağı haberi var mıdur, didi.⁽⁸⁾Ne‘ am vardur, didi. Dāvūd bildi kim bu söz hātun sözi degildür, begler beginüñ naşihat eydür. Taḥşin kılub begler begisine du‘ā vü def‘i⁽⁹⁾adam irsāl itdi kim ben Evsālüm’üñ günāhun ‘afv itdüm. Amma kim Quds’e gelsün yüzüme gelmesün, didi. Begler begi dağı adam gönderüb Evsālüm’e⁽¹⁰⁾Dāvūd’uñ emrinden haber viridi, gelmesün diyu naşihat eyledi. Evsālüm dağı ol sözi tutup Dāvūd qorqusından qaçup İtemā Lemāy⁽¹¹⁾hūza vardı kim Habsür vilāyetinüñ pādişāhıydı. Ol yıl anda muqīm oldı. Aňa hizmet kıldı, bir yıl temām olınca begler begi adam⁽¹²⁾göndürüp getürdi. Dāvūd’dan dilek eylediler gelüp elin öpe, günāhından geçe, hizmetinde ola gice gündüz. Amma kim Dāvūd yüzine getir⁽¹³⁾medi, dilek qabül kılmadı. Emr itdi kim Quds şehrinde zāhidlerle otura, ‘ibādete yüz ura. Evsālüm atasınuñ ‘iḳābın hiṭābın kim işitdi, göñlinde⁽¹⁴⁾Dāvūd’a kin tutdı. Emr itdi, saçın yoldılar. İki yüz mişqāl saç çıqıdı. Libāslar çıqardı, nemedem geydi. Amma kim Evsālüm anuñ bigi maḥyüb⁽¹⁵⁾idi kim Yūsuf-ı zemānıdı, maṭlüb-ı cihānıdı. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Āb-ı hayvān leblerine teşne diledi cümle kes

Nitekim arzū çeker fāyık şeker kande mekes

Şeb-rūyı göriben 'ābid ü zāhid anuñ

Hırka-yı peşmine geydi şebrūyı çün abes

Neşir: Hākīm qavlince Evsālüm'ün hūsnüne⁽¹⁷⁾hulqına cemī' benī İsrā'il 'āşıkdı. Cümlesi gelürlerdi muşāḥabet kılurlardı. Çünkim Evsālüm'ün qarındaşı Āminūn'ı öldürdi, nārinceden üç yıl⁽¹⁸⁾kim geçdi. Bir yıl ol melik katında iki yıl kim Quds'de turdı. Üç oğlı bir kıızı daḡı oldı. Amma iki yıl kim Quds'de bir yıl ol melik katında kim⁽¹⁹⁾Dāvūd'uñ yüzünü görmedi. Andan adam irsāl itdi kim begler begisi Yu'ā bin Çerüpā gelüb nitekim ezel Dāvūd dilek eyledügi bigi yine kendü Dāvūd'dan⁽²⁰⁾dilek kıldı, gelmedi. Niçün, Aanuñiçün kim bilürdi kim Dāvūd yine sözün şıdıdı. Evsālüm kaqıdı. Begler begi gelmeyecek qullarıyla ata bendi⁽²¹⁾gelüb begler beginüñ hırmānın oda yaqdı. Çokluk ziyān oldı. Begler beginüñ ḡatırı için Evsālüm'e gelüb didi kim: Bu ne küstāhlıqdur kim[13 a]⁽¹⁾idersin? Qarındaşuñ öldürdüñ. Ben seni dilek itdüm ḡalāş olduñ. Şimdi gelüb ziyān kılduñ. Billāhi benden ne gördüñ kim ḡarimüm⁽²⁾oda vurduñ, didi. Evsālüm didi kim: Ben saña beni dilek itsün diyü adam göndürdüm ki bir kerem ıssı begdür diyü Dāvūd'a sözi geçür, didim. Sen⁽³⁾baña gelmedüñ, i' tibār kılmaduñ. Baña güc geldi. Bildüm ki saña ziyānum degincek gelür. Baña verhem kıлмаğa buluşursın. Seni çün itdüm⁽⁴⁾gelsün ziyānuñ urayam, kızmaz benüm itdügüm eciledür. Benüm günāhım 'āfv eyle. Beni atam Dāvūd'dan dilek kııl kim ya baña yüzün görmege destür⁽⁵⁾virşün göreyim, ḡizmetine yüzlerim süreyim, yāḡud günāhum varise öldürsün kim baña ölmek yikdür anuñ mübārek yüzün gör⁽⁶⁾memekden, ḡāk-i

pāyine yüz sürmemekden, didi. Evsālüm eyle diyicek begler begi daḥı gelüb Dāvūd'a Evsālüm'ün söyledi. Dāvūd⁽⁷⁾günāhın idüb yüzine getürdi. ḥil' at geyürdi, ḥūş görđi. Elli kıl bağışladı ḥizmetinde olalar. Andan soñra⁽⁸⁾Dāvūd ol Evsālüm'e bī-ḥad mal u genc virdi. Muḥabbet gösterdi. Mihri ağızıyla ağızından öpdü. Muḥabbet eliyle arḳasın yıpdı. Amma kim Evsālüm⁽⁹⁾Dāvūd'a göñli içre kin tıtdı. Kendüye eydür kim bir ḳarındaşum kendünün ḳız ḳarındaşıyla zīnā eyledi, şer' ā anı oda yaḳmaḳ lāzım⁽¹⁰⁾idi. Ben andan rencide olub öldürdügümçün baña bunca ḥaḳāret idersin. Şimdi arḳa yıparsın. Ḥayr şanurdı oḒlı gör kim⁽¹¹⁾atanuñ başına ḳaşd idüb ḳanın dökmege ḳıvanurdı. Naızım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

160 Ata ister oḒul ola nīk ü baḥt
 Kendüzinden soñra duta tāc u taḥt

 OḒlan ister atasını öldüre
 Ya' ni tezcek ele gire memleket

b) Dāsītān-ı Ceng Kerden-i Evsālüm Bin Dāvūd 'Aleyhi's-Selām

Ḥakīm ḳavlince çünki Evsālüm göñli içre atasına⁽¹⁴⁾kin tıtdı. Amma kim zāhirre dostlık kılub atasına ḥizmet itmege Dāvūd ḳatında ḥāş oldı. Andan ol ḳulile atlara⁽¹⁵⁾binerdi. Kāh şikāre giderdi, kāh beglerle seyrān iderdi. Ve kāh Dāvūd'ın ḳapısı üzerinde tıururdu. Dāvūd'a şikāyete⁽¹⁶⁾da' vīcilerün da' vīsin diñleridi. Şerī' at içre şol ḳadar oldı. Bu tarīḳla benī İsrā'ilün göñülleri içre yir eyledi.⁽¹⁷⁾İki kişi bir yire gelse Evsālüm eylūgi söylerdi. Pīr ü bernā buna şāh u

gedā hoca ve ul bāy yoqsūl Evsālūm'ūñ medħini dillerde tekrār⁽¹⁸⁾eylerdi. avm-i benī İsrā'ilūñ ba'zı Evsālūm'e ābi' oldılar. Beglerūñ çoğı Evsālūm'ūñ ħizmetine geldilerdi. Nazım:

MESNEVĪ

(Fā' ilātūn/ Fā' ilātūn/ Fā' ilūn)

Çünkü meşhūr oldu vaşfi illere

Düşdi pes evşāfi ħamdi dillere

Bāy u muflis şāh u ħūca ger ħulām

Emrine māmurıdı hep ħāş u 'ām

alkı 'ālem ħūsnine müşteri

Gün yüzine 'āşıkıdı Müşteri

165 Ba'zı begler itdi bey'at bāħı hem

izmetinden ellerinden aşlā gem

Söylenen ħalk içre Evsālūm'idi

[13 b] Cünbüşi Dāvūd'a hem ma' lūmıdı

Diñle imdi nice olur ħāli anuñ

Vir şalāvāt şād ola cānuñ senüñ

(2)Neşir: Hakîm kavlince çünkim bunuñ rüzigârı kim geçdi, pes Evsâlüm diledi kim baş kaldura. Tâc u tahta kaşd ide, atası Dāvūd'ı⁽³⁾öldürmege cehd ide. Andan fırsat gözleyüb tırurken bir gün Evsâlüm babası Dāvūd'a didi kim: Yâ nebiyyallâh, o zemân ki Âminün'ı ben helâk⁽⁴⁾ıtdüm, ğurbete düşdüm. Hazretünden ırağ oldumsa yüz koyun qurbân adadum ki Hūrân qal'asında idüm. Varub ol qurbânları⁽⁵⁾buğarlayub Haq'ıñ emrince yirine getürem. Ol vaqıtden berü üç yıl oldı kim Hūrân qal'asına varmadum. Allahu Te'âlâ yoluna dağı⁽⁶⁾qurbân kılmadum. Nola kim Hūrân qal'asına varam, destüruñla Allahu Te'âlâ yolına qurbân kılam, didi. Dāvūd didi kim: Noldu, çünkim 'ahd eyledün⁽⁷⁾var qal'ada qurbânıñı kılgıl, didi. Eline mührini virdi kim varub dîzdâra göstere. Tâkim Evsâlüm qal'ayı koyub zîrâ kim Dāvūd'ıñ cemî'⁽⁸⁾düşmân yarağı ve hazînesini ol qal'ada olurdu. Evsâlüm anuñiçün qal'aya diledim kim qal'a anuñ ola. Dağı beglikte kaşd ide. Zîrâ kim o⁽⁹⁾qal'a cengile alunur degüldi. O vilâyetün kilidi ol qal'a idi. Qal'a kimün elinde olsa beglik anuñ olurdu. Hazîne⁽¹⁰⁾dağı içinde idi. Çünkim Dāvūd mühri virdi, Evsâlüm şâd olub Dāvūd'ıñ hareminden taşra gelüb iki yüz kullarıyla yüz dağı⁽¹¹⁾benî İsrâ'il'ün a'yânları sürüb Hūrân qal'asına geldiler. Dîzdâr içerü qomamaq istedi. Evsâlüm mühri 'arz eyledi, dîzdâr⁽¹²⁾mühr-i Dāvūd'ı göricek hemân destür virdi. Çünkim qal'a qapusından içerü geldi. Dîzdârı def'i taşra qodı. Qal'ayı muhkem kılub qapusın⁽¹³⁾yapdurdı. Quds şehrine urğunc göndürüp köylerin yağma vü tārâc itdürüp caydurdı. Qal'a üzerine şancaq 'alem diküb⁽¹⁴⁾borı çaldurdı. Münâdiler çıkub burc üzerinde çağırdılar kim: Ey benî İsrâ'il qavmi, bilün âğâh oluñ kim Evsâlüm beglik⁽¹⁵⁾gelüp qarâr itdi, atasına 'âşî oldı. Her kim ki gelüp Evsâlüm'e taparsa Dāvūd cânına muhabbet qapusın yapar. Mal u genc ıssı⁽¹⁶⁾ola, didi. Her kim Dāvūd qatında olup Evsâlüm'e düşmânlık iderse başını gevedesinden alur, derd ü renc ıssı olur, diyü dağı⁽¹⁷⁾beglere nâmedârlara, dağı Dāvūd'dan incinmişlere nâmeler gönderdi. Tâkim Evsâlüm yanına on iki biñ er cem' idüp geldi. Bu yañadan⁽¹⁸⁾qal'anuñ dîzdârı kim Ahî şevfel Hakîlü nekim var Dāvūd'ıñ râzdâşıydı. Gelüb Dāvūd'a Evsâlüm 'âşî olduğın ve benî⁽¹⁹⁾İsrâ'il qavminün ekşeri aña döndüğün bildürdi. Dāvūd işidüp âh u efgân kıldı. Oğlunu qal'aya gönderdiğüne⁽²⁰⁾peşimân olub andan Dāvūd ol on mağbûbe cāriyesin anuñ haremde emânet koyub Mākîs'i

kendünün sekiz oğlila yidi⁽²¹⁾kızın ve cemî' ta'alluqâtın aqrabâsın alub Kuds sahrâsında düşmân yarağıyla tırdı. Bu yañadan Şadıku kuhaf Kuds içre[14 a]⁽¹⁾olan seyyidlerle sekîneyi götürüb Dāvūd'a geldiler kim yardım kılalar kim Dāvūd anlara didi kim: Baña Haq Te'âlâ hışm itmese kendü⁽²⁾oğlumı baña düşmân idüb havâle kılmazdı. Vaqt ola kim Allahu Te'âlâ benden iğrâz kılop tâc u tahtum aña virür⁽³⁾olasın. Dağı varuñ sekîneyi yirine iledüñ, amma kim Evsâlüm'den haber işidürseñüz baña bildüresiz, didi. Anlar gidicek⁽⁴⁾Kuds şehrinüñ emîni ve şubaşısı Ata Hiketi geldi. Ve Harfe bin Ahi ma'niş geldi kim yarım Allah'dur ideler. Dāvūd anları kabül⁽⁵⁾eylemedi. Baña yardım Allah'dan gerekdür. Varuñ Kuds'de oturuñ, didi. Hüşân bin Evyâşer delâ tâ kim ben bu tağ içre yalnız oluram,⁽⁶⁾ısuzlıkda qaloram kim Evsâlüm beni nâgâh şikâr itmeye, tutmaya. Amma kim bir şahîh haber işidicek Evsâlüm'den baña haber getirüñ, didi.⁽⁷⁾Çünkü anlar gitdiler, Dāvūd kendünün ehl-i beytiyle yürüyüp bir zeytünli tağuñ üzerine çıkdı, yalın ayak elinde bir tayaq⁽⁸⁾kendünün hâline ta'alluqâtınuñ ahvâline bakup âh iderdi. Tâli'inden şikâyet bilürdi kim felâket hâli budur gâh kişiye⁽⁹⁾şâzılıq virür, gâh pür-gâm ider. Gâh şâhı dervîş gâh dervîşi şâh ider. Nazım:

MESNEVÎ

(Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün)

Hâl-i 'âlem budur imdi pâdişâh

Kâmile kemlik virüp câhile câh

Ac yalın yüridür cü merdi ol

Ni' metile bisledür nâ-merdi ol

170 Ki ger sîm ü pula muhtâc ider o
Nâkesi geh şâhib-i tâc ider o

Çande himmet varise ni‘ met virür
Çande câhil varise devlet virür

Kimdür ol ki bunda zaḥmet çekmedi
Mişl-i Dāvūd özi miḥnet çekmedi

Çünkü miḥnet ḥânedurur bu cihân
‘ Âḳiliseñ anı terk it sen hemân

Her ki geldi bu cihâna ekşerünün
Çekdi miḥnet geçdi ‘ ömri geñsüzün

175 Ol cihândan ehl-i ‘ irfân gel âşikâr
İtmedi dünyâyâ hergiz i‘ tibâr

Ḥaḳ’da ayru cümlesinden geçdiler
Sifliden ‘ ulûm-ı maḳâma geçdiler

Beḥūd şâz ol dünyânuñ varlığına
Beḥūd ğam cek elüñüñ ırlığına

Hurrem olma dünyānuñ cifliğine

Tapuñ gam cek ecrüñ yoqluğına

Varı yoğı dünyeligüñ bir durur

Vir şalāvāt sen dağı Muştafā'ya

c) Dāsītān Şoden-i Dāvūd Ez Dest-i Evşālüm

Hakīm kavlince çünkim ol yañada Dāvūd Evşālüm elinde efğān itmekde, bu yañadan Evşālüm halkı kendüye muṭi' itmeğiçün atası⁽¹⁹⁾ hazīnesin açup hitān itmekde. Nite Evşālüm gördi kim benī İsrā'ıl kavminüñ nev-cüvānları kendüye muṭi' oldı, hazīnedən⁽²⁰⁾ açup kızıl altun ol kadar ulaşdurdı kim Dāvūd'uñ dostı olanlar dağı mal öcinden Dāvūd'dan yüz döndürüb⁽²¹⁾ Evşālüm'e muṭi' oldılar. Tā kim Evşālüm'üñ yanında biş yüz bin er cem' oldılar. Beglerüñ çoğı Evşālüm'e geldi. Evşālüm[14 b]⁽¹⁾ gördi kim devlet kendüye yüz tıtdı. Atasını katl itmege heves itdi. Evşālüm Dāvūd'a Aḥī tariqli ilçilige gönderdi. Gelüp⁽²⁾ Dāvūd'a didi kim: Yā Dāvūd, Evşālüm oğluñ pādişāh ider ki atam Dāvūd baña incünmesün kim kendüzi ol vaqtden berü kim Āminün zīnā itdigüçin⁽³⁾ kim öldürdümdi. Qışāş yirine getürmedi. Ben anı zīnā itdüğiçün helāk eyledümse ol vaqtden berü Haq Te'ālā kendüye hışm⁽⁴⁾ eyledi. Uş tāt u taḥtı kendüzinden alub baña virdi. İmdi gelüb baña istikbāl eylesün. Ben taḥta geçüb hükm idem. Kendüzi Quds⁽⁵⁾ içre oturub Haq Te'ālā'a tāt at eylesün. Eger kim yoq dirse varub kendüzin öldürürem, başın aldururam, didi. Diyüb ol ilçil⁽⁶⁾ Dāvūd'a haber viricek Dāvūd ol ilçilige gelene didi kim: Allahu Te'ālā senüñ fikrüñi zehr eylesün. Baña Haq Te'ālā yāricidür. ⁽⁷⁾ Haq Te'ālā ne kim taqdir itdise ol olur, didi, qodı gitdi. İlçi gelüp Evşālüm'e Dāvūd'üñ sözün didi, Evşālüm işidüb⁽⁸⁾ gaḍaba gelüb qağıdı, yıldırım bigi şağıladı. Çerisin cem' itmege başladı kim Dāvūd'ı helāk. Bu yañadan dağı ilçil Dāvūd qatından gidicek⁽⁹⁾ Hüşī Hāvar ki baş açuq yalın ayak qaftan yırtuq başında topraq Dāvūd'a

gelüb hâtırın şordı. Didi kim: Var kendü işüne git⁽¹⁰⁾Ꞥuds'e var, Evsälüm'le buluşğıl. Aña naşihät ola kim bu yavuz fi'inden anı döndüresin, çarh idesin. Ol Aḫī Şūfile kim⁽¹¹⁾Evsälüm'ü azdurub durur. Benüm şöhetümnden bed-re-bedrer men' idesin. Anuñ tedbîrini döndüresin. Ve daḫı ol Ꞥuds'de oturasın. Andan şöıra⁽¹²⁾ol şadıḫ ve Evyāşerle olan seyyidlere diyesin kim nekim Evsälüm cānibinden işidürlerse Evyāşer'ün ve şadıḫuñ⁽¹³⁾oğlanlarıyla kim Aḫī Mā' iş vi Ḥünāten'dür, baña anlaruñla ḫaber gönderesiz, didi. Dāvūd eyle diyicek ol kişi daḫı⁽¹⁴⁾gidüp geldi, Ꞥuds'e yitdi. Ol yañadan daḫı Evsälüm leşkerin cem' idüp gelüp Ꞥuds'e yitdi. Daḫı Dāvūd'dan yaña cāsūs⁽¹⁵⁾göndürdi kim bizde idügin bilüp gelüb ḫaber kılalar ve andan şöıra Şem' i bin Gurreyi gönderdi kim varub Dāvūd'ı göre,⁽¹⁶⁾gelüb ḫaber vire. Anları Dāvūd yaña göndürüp kendüzi Ꞥuds şehrinde oturdu. Dāvūd'ün ol on cāriyesi kim emānetdür,⁽¹⁷⁾tururdu. Evsälüm adam göndürüb cümlesin getürtdi, ḫalvetine koydu. Andan benī İsrā'ilün ḫavminden şular kim za'if dinlü⁽¹⁸⁾leridi. Evsälüm'e tābi' oldılar. Ve anlar kim 'ālimler ve uşularidi. Dāvūd'dan yüz çevürmediler. Fi'l-cümle Evsälüm'e tābi' olan⁽¹⁹⁾leşkeri bir ḫolda yigirmi biñ adamıdı. Ama bir ḫolda kırk sekiz biñ adamıdı. Pes Evsälüm ḫalvete gelüp oturdu. Vezîr⁽²⁰⁾leryle 'ālimlerle meşurub eylediler. Her bir vezîri bir dürlü söz söylediler. Āḫirinde Aḫī Fūşil kim bilesinceydi. Dāvūd'ün işitdi kim⁽²¹⁾ḫaşır ḫāriki gelüp Evsälüm'e naşihät idecekdür. Göñlinde didi kim: Ol kişi gelmedi. Ben buña naşihät itmedin ḫalmazın.[15 a]⁽¹⁾İğvā virüb Evsälüm'e bir günāḫ itdürmek gerekdür kim daḫı 'ömre Dāvūd'ile Evsälüm ortasında barışıklıḫ olmaya, didi. Daḫı ol⁽²⁾mel'ün Evsälüm'e naşihät virüb didi kim: Yā Evsälüm, vey şāḫ-ı cihān ve iy ölüm dilerseñ kim saña benī İsrā'ilün i'tiḫād⁽³⁾ları ola. Dāvūd'ün on cāriyesi ile cimā' eylegil kim tā kim senünle Dāvūd ortasında 'adāvet bāḫi olduḫın bileler. Cümlesi⁽⁴⁾saña tābi' olalar. Zirā kim şimdi 'āḫil beglerün ekşeri gelmedükleri oldur kim oğuldur ata nedür, ne oğul atasına kıyar. Ne ḫūd ata⁽⁵⁾oğula kıyar. Amma kim ikisinün arasına giren helāk olur, diyüb saña gelmez, didi. Aḫī Fūşuñ mel'ün eyle diyicek⁽⁶⁾Evsälüm daḫı nefsi hevāsınla ol mel'ünüñ sözine uyup daḫı perde çeküb atasınuñ serāyı içine girüb ol on⁽⁷⁾cāriyelerile zīnā itdi. Ol zemāna dek Aḫī Fūşilen'ün sözüni tutub 'amel iderleridi. Dāvūd ve eger çünkim ḫulları Evşāl'ün⁽⁸⁾zīnā itdi. Buḫūr Aḫī Fūşile

Evsālüm'e didi kim: Devletüñe lâyıķ oldur kim on iki biñ adam seçüp atañ Dāvūd'ıñ⁽⁹⁾üzerine göndürevüz ki şeb-i- hūñ ideler. Zīrā kim Dāvūd'ile olan halk zebündür. Anlar kaçar Dāvūd yalnız kalur. Dāvūd'ı⁽¹⁰⁾ele getüresin, başını bedeninden götüresin, dağı taht üzerinde fāriğü'l-bāl oturasın, didi. Evsālüm dağı diledi kim⁽¹¹⁾bu tedbīr üzerine ola, adam göndüre. Nāgehān bu yañadan Dāvūd'ıñ 'aleyhi's-selām kendüzü göndürdügi hişārı Hāriki yolda gelürken itdi kim: Evsālüm⁽¹²⁾Dāvūd'ıñ döşegine girüb on cāriyesinile zīnā kılmış. Hemāndem bildi kim Evsālüm'üñ dağı oñması atasınıñ dağı oñması⁽¹³⁾yoķdur. La'netu'l-lāhi olubdurur, diledi kim gideydi. Dönüb velākin başın ķorķusından gelüb Evsālüm'üñ ķademinde baş ķodı.⁽¹⁴⁾Müdāra yüzinden devām-ı devletine, eyyām-ı ni' metine şenā eyledi. Evsālüm didi kim: Niçün Dāvūd'dan cüzā düşdün? Ol kişi itdi kim: Bihamdi'l-lāh⁽¹⁵⁾kim yine bu eski cihānda senüñ gibi nev-cüvān melik gördük kim Dāvūd senüñle 'ādāvet bađlayaldan ve sen Āminün'ı zīnā itdügiçün⁽¹⁶⁾öldüreliden ķazāsı yerine geldüğün Dāvūd saña kin idelden benī İsrā'il ķavmi Dāvūd'a ol ķadar i'tibār itmez, sözin⁽¹⁷⁾dağı tutmaz oldılar, diyü Dāvūd dağı kendü haťāsına istiğfāra meşgöl oldu. Halkuñ çoķları żayā'i oldu. Saltanat⁽¹⁸⁾emri za'if oldu. Gerekdür ki bu meskenet emrini żabt itmege sen iķdām idesin. Biz dağı bizüm bigi⁽¹⁹⁾ālimler dağı saña mu'āvenet kılub mu'āvin olavuz. Tā bu halk-ı benī İsrā'il seniñüle bi'at kılub kıllalar, diyüp bu yüzden⁽²⁰⁾Evsālüm'üñ gönline hūş gelicek sözler söyledi. Tā kim Evsālüm'üñ gönlin hūş eyledi. Bugür Evsālüm anı dağı vezīr idindi.⁽²¹⁾Dağı dönüb aña didi kim: Dāvūd'ıñ üzerine on iki biñ adam göndürmek anı ele getürmek dilerem. Sen ne maşlahat[15 b]⁽¹⁾görürsin, didi. Hunaħāriki gördi kim bu tedbīr olursa Dāvūd ele gör helāk olur. Ol tedbīr bozmađ için cevāb virüp idi kim⁽²⁾şehā didi kim bu fikrüñ aslı yoķdurur. Şimdi kim Dāvūd'ıñ üzerine adam göndüresin haťādur. Evvel ki cemī' bahādurlar olalar. Dāvūd'ile⁽³⁾bile devür açmış aslan bigidür. Cenk idincek her birisi biñ ere kılıç urup senüñ çerüñi hezīmet kılub, ikinci bu kim cemī' ⁽⁴⁾atanuñ hükm itdügi yirlere nāmeler göndürüp çeri cem' eylegil. Leşkerüñ çoķ olıcaķ Dāvūd nire kim varursa buluruz,⁽⁵⁾ele getürüp helāk kılavuz. Ķal'aya dağı girürse varub ķal'ada fetħ idevüz, ele getürevüz, yitürevüz. Hūşı Hāruki⁽⁶⁾eyle diyicek anuñ fikrin Evsālüm begendi, taħsīn itdi. Niçün, anuñiçün

kim Hâk Te'âlâ Dâvûd'ı şakladı. Zîrâ kim ol vaqıt kim adam ⁽⁷⁾göndürse Dâvûd'ı tutub ele getürelerdi, yetürülerdi. Amma ki Hûşî Hârekî bu tedbîri anuñıçün itdi kim Dâvûd bir kaç gün⁽⁸⁾içre qayın qayura, üzerine leşker varmaya ve bir dağı bu kim Hâk Te'âlâ anı fevtlük üzerine belâ virecek idi. Yoqsa erlik⁽⁹⁾tedbîri bunda Evsâlüm Hâkqına efzal idi. Nazım:

KIT' A

(Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün)

180 Çün qazâ nâzil ola 'âqıl şaşar
Tâli' i sa' dî anuñ haqâ düşer

Devleti döner öliceq kişinüñ
Başına Zebûr-ı miñnet tiz üşer

Ger qazâdan isteriseñ sen necât
Hayra duruş işlemegil şâha şer

Adamı adamlıq eyle her zemân
Şerri terk it nola senüñ ger beşer

Ger dilerseñ sözüni Firdevsi'nüñ
Fâniyi qo 'uqbinüñ işin beşer

d) Ceng-i Ğurbet Dāvūd 'Aleyhi's-Selām

Ḥakīm qavlince⁽¹⁴⁾çünkü Evsālüm Ḥarni Ḥārikūñ sözün begendi, andan çevre beglere Evsālüm nāme göndürüp daḥı cem' itmege oldı. Bu yañadan Dāvūd⁽¹⁵⁾daḥı 'aleyhi's-selām ehl-i beytiyle ol tağun çıqub Ḥaqq'a 'ibādet kılp münācāt iderken ol yañadan Eyleyāv'a haber verdi kim qarındaşuñ⁽¹⁶⁾tağa kaçdı; yayan, ağaç 'uryān Evsālüm elinden, didiler. Tiz bir kaç yük ni' met göndürdi. Bu yañadan Dāvūd nāgehān gördi kim bir⁽¹⁷⁾oğlan çıka geldi. Bir kaç hammāla yük yüklemiş. Yağın gelicek gördi kim bu gelen Ca' ādur, gelüp Dāvūd'ün elin öpüb didi kim: Ulu⁽¹⁸⁾qarındaş saña azıq göndürdi. Ta' alluqātuñile yiyessin, didi. İki yüz çif, yetmiş çörek, kur üzüm ve yüz baş daḥı peynür getürdi.⁽¹⁹⁾Dāvūd ol azuğı alup hūş görüp qarındaşı Eyleyāv'a alkış eyledi. Daḥı didi kim: Yā Cu' ā, qanı efendüñüz Evsālüm, didi. Ol cu' ā⁽²⁰⁾cevāb viridi kim: Şimdi Evsālüm Quds'e gelüp çeri cem' itmek arduncadur. Benī İsrā'il aña tābi' oldılar, didi. Amma kim⁽²¹⁾qarındaşuñ Eyliyā saña gelür, qormağıl, didi. Cu' ā eyle diyicek Dāvūd aña destür viridi, gitdi. Oğlan gidincek nā-gehān bir atlu[16 a]⁽¹⁾çıka gelüp elinde yalıñ kılıc Dāvūd'ün üzerine segirtti kim Evsālüm göndürmüşdi kim adına Şem' ā bin Gere dirlerdi. Yağın⁽²⁾gelüb Dāvūd'ı göricek kılıcın kınına katub yire inüb Dāvūd'ı taşa tutandı ve sıqub dirdi kim: İy çüpān, niçe sen kim ⁽³⁾Ṭālūt'ı öldürdüñ, qanlusın. Ḥaqq Te' ālā ol qanı senden alur kim nite kim beglügüñ alup oğluna viridi. Uş⁽⁴⁾göresin kim senüñ başuñ benī İsrā'il neler göre. Başuñ kesüp yitüre, işüñi bir kaç günde bitüre, didi. Daḥı Dāvūd'ı yine⁽⁵⁾taşa tutup atardı, sögerdi. Evleyā bin Çerüpā Dāvūd'ün yanunda olurdu. Didi kim: Yā Resūla'l-lāh, baña destür vir kim⁽⁶⁾bu Şemi' bin Gerre'nüñ başını kesem, saña türrehāt herzeyāt söyler, didi. Kim: Qo sögsün ki bunı baña Ḥaqq Te' ālā⁽⁷⁾göndürdi. Vaqt ola kim bunuñ baña söledügi ecilden Ḥaqq Te' ālā beni esirgeye. Evsālüm ki benüm

oğlumdurur,⁽⁸⁾kendü cānum pāresi durur. Baña aşd ider kim beni helāk ide. Bu hūd benüm nedür o gör sögsün, didi. Dāvūd eyle⁽⁹⁾Evleyā daı nesne dimedi. Andan ol yirden daı urup Dāvūd ‘aleyhi’s-selām āh idüb alayup ehl-i beytiyle giderleridi.⁽¹⁰⁾Ol Őemī‘ bin Gerre daı Dāvūd’un aabince yürüyüp aşlar atub söger yürürdi. Dāvūd anuñ sögdüğinden⁽¹¹⁾hic incinmezdi. Her ne kim söylerse kendüye lāyık söyler, dirdi. Nefsünde güc ılmazıdı. Eydürdi kim. Nazım:

KIT‘ A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Her ne deñlü itdise Şem‘ i aab

Dāvūd incünmezdi budur ‘ aceb

Eyü yavuz ne ki dirse bir kişi

Kendüne lāyıdurur itme ta‘ ab

‘ Av‘ avından itüñ ayarsız yo

Amed’e ne herze yiye bū-Leheb

Yetlü söz söyleyenüñ dilin dil

Bet sözi yitmesün baña alap

190 Vir Őalāvāt MuŐtafā’ya kes sözi

Cenneti Firdevsī eyleriseñ taleb

Hakim kavlince Dāvūd eyle diyicek kimesne dimedi. Andan soñra dañı Dāvūd ol⁽¹⁶⁾tağ başından gidüb gelüp bir şulu derenün kenārında qondı, Qarār itdi. Evsālüm'den ne haber gele, hāl nola deyu⁽¹⁷⁾muntazır olub tırdı. Bizüm kışşamız ol yañadan Evsālüm'ün Hāsi Hārāni ki vezir olub Dāvūd'un üzerine leşker⁽¹⁸⁾göndürmedigin kendünün tedbir birle Ahī Fūs'ile olan mācerāyı gelüp Quds içre olan seyyidlere zıkr idüb⁽¹⁹⁾Dāvūd'a haber itmek için Sādık'ıla Evyāşer'i uğurlayın Dāvūd'un cāriyelerine göndürdiler kim Dāvūd'a adam göndürüb⁽²⁰⁾haber virdiler kim ve ağız haberi dañı didiler kim Dāvūd kaçub Varden şuyın geçmege cehd eylesün kim Evsālüm'ün⁽²¹⁾çerisi varup bulmasun kim, didiler. Çünkü şadık Dāvūd'un ve Evyāşer Dāvūd'un uğurlayın gelüp serāyda olan cāriyelerün[16 b]⁽¹⁾bir cāriyesine bu sözi didiler kim ol cāriye dañı taşra çıkup uğurlayın Yuhanātun ve Ma'si kim Evsālüm'ün qarundaşlarıdur,⁽²⁾Dāvūd'un oğullarıdur, Dāvūd'a gönderdi nihāni yoldan. Çünkim bunlar dañı atlarına binüb ki Quds şehrinden çıkdılar, gitmek⁽³⁾dileyince bir oğlanuç görüb gelüb Evsālüm'e didi kim: Qarundaşlarıñ birer ata binüb Dāvūd'a gide yürürler. Evsālüm tiz adamlar⁽⁴⁾göndürdi kim varup dutup getürelerdi. Bu yañadan bunlar dañı tıyub atların baqlayub ikisi bir quyunun içine girdiler.⁽⁵⁾Bıñaruñ ağızın dañı ol ev ıssı haleçileriyle örtüp üzerinde bir qoyun baqladı qodı kim belürmeye. Ol yañadan Evsālüm⁽⁶⁾qulları gelüp ol oğlanuç didi ki eve geldiler, gördiler kim ol evün öñinde bir 'avrat oturup iplik egirürleridi.⁽⁷⁾Aña şordılar kim bunda iki atlu gör nice oldı? Ol hātun cevāb virdi kim bilmezem görmedüm. Andan soñra o qullar teftiše⁽⁸⁾tefahhuş kılub cehd itdiler. Likin bulmadılar. 'Aciz qalub qoyub gitdüler. Gelüb Evsālüm'e bulunmadı diyu haber itdiler. Ol yañadan Ahī Ma'sile⁽⁹⁾Yuḥāneş Evsālüm'ün qulları gidicek quyudan taşra çıkub ol hātuna bīhad fulurı virüb andan soñra atlarına suvār olub gitdiler.⁽¹⁰⁾O gün gelüb ataları Dāvūd'a ytdiler. Ne kim vāqı' oldısa haber virdiler. Dāvūd ol haberi kim işitdi, şāz olub ehl-i beytile kim geçüp gitdi.⁽¹¹⁾Erden ırmağın geçüp bir otlu şulu şahrāya ytdüler. Gördi kim kendünün tedbiri dutulmadı, Dāvūd'sa Erden şuyın geçmiş. Bu sözi işidicek⁽¹²⁾evine gelüb şeytān-ı la'ın aña ol qadar iğvā virdi kim 'aqıbet ol pelidden nefis qalebe eyledi. Sözi dutulmaduğı güç gelüp⁽¹³⁾kendüzin iple boğup dünyādan imānsuz gitdi Ne'üzü bi'l-lāhi min zālike. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Gıtdı ĩmānsuz cihāndan ol la' ĩn

Şırrētünden oldı pākü bu zemīn

Aldı şeytān öldürüben dīnin anuñ

İtdi yirin ' āķıbet Siccīn anuñ

Gör ne yavuz işler ider iblisi

Vesveseyle ider olur telbisi

Ādemile dutduğı bu insi ol

Azdura telbīsile her insi ol

195 Ger dilerseñ bulmaya iblis zafer

Vir şalāvāt Muştafā'ya mā-ħazar

e) Leşker Keşiden-i Evsālüm Berā-yı Küşt-i Dāvūd 'Aleyhi's-Selām

Ĥakīm kavlınce Aĥī Sūfile bođulıcaķ ölüsin atası yirinde gömdiler. Andan soñra⁽¹⁸⁾benī İsrā' ilüñ dağı çoğı Dāvūd'dan yüz çevürüp Evsālüm'e döndiler. Tā kim Evsālüm'üñ katına bir kaç gün içre kırık biñ er cem' oldı. ⁽¹⁹⁾Dağı Yu' ā begler begisinüñ yirini dağı ' Amāşāya virdi kim anuñ babası adı Yeşrahāşire'dür, evi

ğulben naḥşı kıızından geldi. Pes Evsālüm⁽²⁰⁾leşkerini çeküp yürürdi. Atlaruñ ayagı altından ğubārından felekdeki güneş yüzi bürüdi. Kılıc belçeķ bıçaķ şemşe'inden gözler⁽²¹⁾ḥasır olurdu. Çünkim. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Çünkim Evsālüm'ün ol dem leşkeri

Ata binüp yürüdi cümle eri

[17 a] Toz ayaķdan çıķdı gögi bürüdi
Şanki zulumāt baḥrıdur kim yürüdi

Nizelerden gökdeki yıl geçmedi

Mür ayaķdan yiryüzinden göçmedi

Ancılayın cem' olupdı çok sipāh

Ḥaddi yoķdı nite kim ḥāki siyāh

200 Ḥūt ayaķdan dönmişidi geriye
Çarḥ-ı tūsın tır ucından geriye

Neşir: Ḥakīm ḳavlınce Evsālüm bu vechile leşker⁽⁴⁾çeküp gitdi. Dördünci gün olıcaķ gelüp Dāvūd'un ardından yitdi. Erden şuyın geçüp bir otlu şulu şahrāya ḳondı. Daḫı cāsūslar⁽⁵⁾göndürdi kim Dāvūd'ı cüst idüp ḥaber vireler. Aña

göre ‘amel kıla. Bugür Dāvūd’uñ dostı İtāvi Hākidi kim Evsālüm’e vezir olupdururdu. Evsālüm’e⁽⁶⁾naşihat kılup didi kim: İy şāh, degme kişiyeye inanmağ olmaz. İhtiyāt şartdur. Ekşeri cāsūs kāzib olur. Anuñ söziyle gālibken⁽⁷⁾bir melik düşmen ma‘lūm olur. Eger kim buyurursañ ben kuluñ cāsūs şüretine girüp Dāvūd’ı çüstleyüp ‘ale’l-ta‘cıl saña gelem, didi.⁽⁸⁾Evsālüm dağı destür virdi, gitdi. İtāyi Hākeni’nüñ hūd maqşudu kaçup Dāvūd’a gelüb haber virmekidi. Defi‘ çadırına⁽⁹⁾gelüp kıymetli taşlarından alup dağı cāsūs şekline girüp iki hāş kulile gelüb Dāvūd’a yetdi. Bu yañadan Dāvūd dağı azıq⁽¹⁰⁾sız begāyet buñalub dururdu. Ata galeffe kendülere zāver yoğıdı. Anı gördi kim Dāvūd’uñ kız qarındaşı oğı kim begler begi Yu‘ā bin Çerüpā⁽¹¹⁾atasıyla üç yüz deve yüki ni‘met nuzūhla geldiler. Anuñ ‘aķabince Sevi bin Hās kim ‘Amūn’uñ hālifesiydi. Māhir bin ‘Amle Erziñi Hākil ‘Ādi bunlar dağı⁽¹²⁾ni‘met nuzūl örtü döşek getirdiler. Dāvūd’uñ çerisini gānī kıldılar. Ol gün geçüp ‘ale’ş-şabāh olıcağ Dāvūd’uñ begler begisi Yu‘ā dağı⁽¹³⁾otuz biñ leşkerile Dāvūd’a geldi. Öpüp çerisini ‘arz eyledi. Dāvūd begler begisinüñ geldüğün görüb şāz olub ‘izzet eyledi.⁽¹⁴⁾Ol gün ağşam olıcağ İtā Hākidi cāsūs şeklinde gelüb buluşub görüşdi. Dāvūd aña begāyet hürmet ‘izzet eyledi. Andan⁽¹⁵⁾Evsālüm’üñ leşker çeküp geldüğün itdügi tedbiri beyānu ‘ayān eyledi. Dāvūd didi kim: Ben aña beddu‘ā itmezem. Hağ Te‘ālā’nuñ taķdīrinde neki varise⁽¹⁶⁾olur, didi. Ol gice anda ārām idüb Dāvūd Hālīķ’a ‘ibādet eyledi. Çünkim gice geçdi, sehergāh yitişdi. Naızım:

MESNEVĪ

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Ol seher ki āfitāb-ı İldırım

Mişl-i ateş çarğ için itdi kerem

Çünkü çarhuñ kullerinden doğdı gün

Kaçdı ğarbuñ bahrine sürüldi dün

Çıkdı tahta İldırım Şeh āfitāb

Gitdi Cem-veş bahre şāhum māhitāb

Bu şınuğ saçum bigi ağardı dün

Bu bozuğ beñzüm bigi şarardı gün

205 Hüsni dilber mişli güneş virdi nür

Çeşm-i düşmān biñ ılduza oldı gör

Neşir: Hākīm kavlince çün vaqt şehergāh oldı Dāvūd çerisin gördi altmış biñ leşker ‘arz⁽²¹⁾olundu. On biş biñine ‘Avā bin Çerüpā begler begisini baş diküp on biş biñini dağı Tıyāyı Hāketi diküp on biş biñ ere dağı Eveysā bin Çerüpā’yı[17 b]⁽¹⁾başın dikdi. On biş biñine dağı Dāvūd kendüsi baş-büg olub leşkerin dört bölük eyledi. On kişiye bir kişi,⁽²⁾biş yüz kişiye yüz kişi başına dağı bir kişiyi baş diküp çerisin dirdi. On başı, yüz başı, biñ başı ol ādemden kalupdurur. Çünkü ⁽³⁾çerisin Dāvūd ‘aleyhi’s-selām dört bölük eyledi. Dağı hükmi kıldı, evvel kendüzi göçdi on biñ āhen-püş erile. Ardınca Yu‘ā⁽⁴⁾begler begi on biş dilāverlerile. Dağı ‘ağabince itā-yı hākedı göçdi on biş biñ tığ-zen cenkci serverlerile. Dağı ‘ağabince Evleyā⁽⁵⁾bin Çerüpā geçdi on biñ ve biş dağı kal‘ā kuşāhı tiz endāz bahādurlarile. Dağı bu dört leşker suvār olub sancāğ ‘alem gettürüb⁽⁶⁾atlar üstüne gelüp gıtdiler. Efrāyim şahrāsına gelüb yetdiler. Dağı alay bağlayup kalbi cenāh āreste kılup tırdılar. Düşmān cānına⁽⁷⁾göz urup dağı gözlediler. Andan Dāvūd bir kaç beglerile çeriniñ alayların gezdi, gördi. Her birisine istimālāt virdi. Didi kim:⁽⁸⁾Bir bölük cenk idesiz anlara düşmān ğālib

olıcağ. Bir bölüğünüz dağı yürüsün. Ol dağı şınacağ olursa biriñüz dağı varasız ve dağı⁽⁹⁾eger kim Hağ Te'ālā beni oğlum Evsālüm üzerine ğālib iderse zinhār öldürmegüz. Hemān dutub getüresiz. Ölmiye kim⁽¹⁰⁾başın alup yitüresiz, didi. Allah Te'ālā'yı añmadı, oğlın leşkere ışmarladı. Ol cihetden oğlunuñ ölüsin gördi. Zırā kim kıl olan kişi⁽¹¹⁾her işini Allah Te'ālā'ya ışmarlamağ gerekdür, didi kim hāfiz nigehdār oldurur. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Bil ki Hāfiz ol Hüdā'dur pes yağın

Kim ider kılın belādan ol emīn

Kıl gerek Mevlā'sını bile begüm

Ṭā' at idüp hizmetin kıla begüm

Emr onuñdur hüküm onuñdur öñden şona

Āğiliseñ kıl ĩbādet sen aña

Ṭā' atinden olma hāli bir nefes

Tā ki rahmet ide ol hağ biş u bes

f) Dāsītān-ı Sām-suvār İğvā-yı İblīs-i La'ın

Ḥakīm qavlınce Evsālüm'üñ Dāvūd'üñ kışşası bunda amma⁽¹⁵⁾kim bizüm kışşamız ez-ān cānib Sām-suvār'a geldi. O zamān kim Sām-suvār Ḥurrem Şāh'ile ikinci qat yirüñ üstinde iblīs dīve itdi kim⁽¹⁶⁾bendile tırmuşlarıdı. Ve Ramazān ayınuñ 'izzetine ḥased iltüb iblisüñ bend olduğıçün melül oldı. Andan iblīs didi kim: İy zürriyyātum benüm, ğam⁽¹⁷⁾yimeñüz kim Ramazān ayı geçer, bendümüz yine Ḥaḫ Te'ālā açar. Amma baña ḥaber virüñ kim ādemī zāddan kimini azdurduñuz, neyledüñüz? Didi.⁽¹⁸⁾İblīs eyle diyicek birisi didi kim: Ben bu gün iğvā virüb yalān şehādet itdürdüm. Birisi daḫı didi kim: Bir zāhidüñ tevbesin şıdurdum,⁽¹⁹⁾ḥamr içürdüm. Birisi daḫı didi kim: Ben bir kişiye iğvā virmekle qan itdürdüm. Birisi daḫı itdi kim: Ben livāṭa itdürdüm, didi. İblīs ol⁽²⁰⁾livāṭa itdürdüm diyeni şol yanına aldı, 'izzet eyledi. Birisi daḫı didi kim: Bir eri bir 'avratile cenk itdürdüm. Boşadı, yine nikāḥ itmege 'arlandı.⁽²¹⁾Ḥalka tıydurmadı, zinā kıldı, didi. İblīs ol sözi kim işitdi, beğāyet şāz olup dişini işitdi. Şağ yanına aldı. Buğür Sām-suvār[18 a]⁽¹⁾beğāyet ta'accub kılub didi kim: Yā iblīs-i bī-dīn ve şeytān-ı la'ın, bu nicedür kim qan itdürene ve yalān söyledene ve dürlü günāh-ı kebāyir itdürene⁽²⁾i'tibār kılmaduñ, illāki livāṭa ve zīnā kılana i'tibār kılduñ? Didi. Sām-suvār eyle diyicek iblīs didi kim: Qan idene⁽³⁾tevbe vardur yā Sām. Kāzibe tevbe vardur. Amma kim livāṭaya yoḫdur. Bir kişi kim livāṭa itse oñ sekiz biñ 'ālemüñ⁽⁴⁾ḥalkı meleküt-ı şemāvātile aña la'net oqurlar. Ve daḫı her kim 'avratın boşāşa nikāḥ oğlan ḥaram-zāde olur. Ḥarām-zāde yārın kıyāmet⁽⁵⁾güninde veylün ṭamusında ebedī qalur, didi. Ve bir daḫı atasın anasın azarlaya, ol benüm dostumdur, didi. Bu kelāmlardan⁽⁶⁾murād olan oldur ki mü'mn olan āyetile āmil olana kim iblīs iğvāsıyla anlaruñ gönlin yıqup cehenneme girmeyeler, didi.⁽⁷⁾Naızım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

210 Kim ola merdi dimişdür Müste' ān
Ataya hürmet gerekdür her zemān

Ger piserden olmaya rāzı peder
Rūz-ı maḥşer olısar dūzaḥ mekān

Māderiñden alıñuz ḥayrı du' ā
Tā ki ḥoşnūd ola senden lā-mekān

Ḥayf aña kim bilmezem ata ḫadrini
Vay aña ki ataya ider ziyān

Ceddüñi rāzı ḫılup senden ağā
Vir şalāvāt Muştafā'ya şāzumān

Neşir: Ḥakīm ḫavlince iblīs eyle diyicek⁽¹¹⁾Sām-suvār daḫı ta' accub tırınca yine iblis itdi kim: Yā Sām, gel baña secde ḫıl seni āzād idem, yoḫsa üçünci ḫat yir altına⁽¹²⁾göndürürem, didi. İblīs eyle diyicek Sām beğāyet ḫaḫıdı. Yıldırım bigi şaḫıdı. Daḫı yā mel' ün ne sen ol ne zırriyyātuñ olsun sen ne nā-bekārsın kim saña secde ḫılam, didi. Diledi kim bir ḫaç āyet Tevrāt'dan oḫuya, hemāndem iblīs işāret eyledi. Sām'ı şeyātin tāyifesi kāfiridi. Cinni⁽¹³⁾getürüb dutdılar. Üçünci ḫat yirüñ üzerine yitürdiler. Daḫı ḫoyup gitdiler. Sām gözin açup gördi kim bir yirde yatur kim⁽¹⁴⁾yatduğı 'ālem evvel yatduğı 'ālem degül. Zulumāt baḫri cihānı

utmuş. Gz gzi grmez. Hurrem şh dağı bende yatur yanında. Andan ev⁽¹⁵⁾resine nağar eyledi. Bir yce şağ grdi kim bu şağ zerinde şol cenk vzesi bigi vze gelrdi. Sm-suvr bu araulığ lemi⁽¹⁶⁾grdi, beğyet acıdı. h itdi, gzlerinden sil-b ağıtdı. Dağı ayrı kimseden re bulmayup Halığ'a mnct eyledi. Nağım:

MESNEVİ

(F iltn/ F iltn/ F iln)

215 Hke yzin srben Sm-ı suvr
Didi kim iy dir  Perverdigr

Evveliyyetin glenğ yokdur nğ
Kim dnnğ ğirisin yokdur şonğ

Hyyu zğ ki mrdeye virr hyt
Cmle fn Bğ sensin pk-i zt

şafveti olur n h demğ olur şaf
Da vetin Nh'unğ olur bağ

Kibriynğ hrmetin y İlh
zzetinğ sağvetin pdişh

220 Zahmîle miħnet süren Eyyüb için

Ĥüznile ĥasret çekem Ya' ħüb için

Mūsā'nuñ ol ĥaħ münācātı ĥaħķı

Nāzil olan şuħf-ı Tevrātı ĥaħķı

Batan ĥut içinde Yūnus ĥaħķıçün

[18 b] Ateş içre ol Ĥalil'ün şükriçün

Ol Ĥabīb'ün ĥaħ olur ĥayrū'l-beşer

Sām'uñ işin yā İlähi sen beşer

Ĥaşr ĥāk içinde eyle sen ĥalāş

Kim meded senden umar 'āmîle ĥāş

225 Böyle diyüp itdi nāliş pehlüvān

Vir şalāvāt şāzumān Muştafā'ya

Neşir: Ĥakīm ħavlince Sām bu vechile Ĥaħ Te'ālā'dan isti'ānet⁽⁴⁾ taleb idicek Allahu Te'ālā'nuñ emriyle Ĥızır 'aleyhi's-selām yitişdi. Nite gördi kim bir yüzi ħutlu, şalābetlü, şecā'atlü, ħuvvetlü yüz⁽⁵⁾atlu kimesne gelür kim yüzi nūrından cihān münevver olurdu. Yaħin gelincek atından inüb ħaza ħoyub elindeki 'alemi dike ħoyub daħı⁽⁶⁾gelüb Sām'a selām virdi ve daħı didi kim: Yā Sām! Ėam yimegil kim taħdıru'l-lāhda bu arayide kim didi yidi ħat yir için⁽⁷⁾seyrān ideceksin ve toħuz ħat felegi seyrān ideceksin. Andan şoñra Ėurgur dīvi helāk idüb Süleymān devrine⁽⁸⁾ireceksin. Amma kim bir ħaç gün daħı yiryüzine çıkşañ

gerekdür, didi. Dağı Hızır ‘aleyhi’s-selām gāyib oldı. Sām yirinden tırub⁽⁹⁾ Hālîk’a ‘ibādet kılub secde-i şükr eyledi. Dağı yirinden Hurrem Şāh’ı turgurdu. Hızır geldüğinden ve kendüye haber virdüğinden⁽¹⁰⁾ söyledi. Hurrem Şāh hurrem oldı. Dağı yirlerinden durdılar, zevāde aradılar. Hiç bir şayd idecek ve hüş tuyūr bulmayup⁽¹¹⁾ ‘āciz qalup ol tağ üzerlerine çıkdılar. Gördiler ol tağın içre yanında iki leşkeri maḥlūkı birbirisiyle cenk⁽¹²⁾ iderler. Nite şöyle kim ol maḥlūkātun kāmetleri ikişer üçer arış ola adam boyunlucalar. Velākin başları dağı kedi başına beñzer.⁽¹³⁾ Bu bir ‘acāyib dağı kim gözleri kedi gözleri bigi yirlü yirinde amma kim bir gözi çāk alınıñ ortasında hemān çatuk⁽¹⁴⁾ meleşür bigi mevlerler. Birbirile cenk iderler. Nite taşlarla ağaçlarla dögüşürler. Elleri ayakları adam şekil kürseye dek dirisine⁽¹⁵⁾ beñzer. Cāneverler dirisinden kürkler geyürler. Çünkim Sām ol halkun şavaşın gördi, maḡlūbına yardım kılup ḡālibine⁽¹⁶⁾ tıg-ı kamkam çeküp na‘ra urdı kim Sām’un na‘rasından ol ḡālib olan belkileşdiler, ürkdiler, gitdiler. Andan Sām-suvār oldem kamkam⁽¹⁷⁾ tıgı ele alub ol kavmi kırdı. Leşden başdan yil esecek bulmadı. Tağ taş kıandan lāle renk oldı. Naızım:

KIT‘A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Gerçi ol maḥlūq atardı taşların

Liki durmaz Sām keserdi başların

Qılıcın şalduqca ol Sām-ı suvār

Qavmi kırdı bitürdi vü işlerin

Neşir: Hākīm kavlince çünkim Sām-suvār ol pehlüvān-ı nāmedār kamkam kıılıcını çeküp cenk idüb⁽²⁰⁾ ol kavmi kim şıyup ḡālibin kim maḡlūp üzerinden ayru

taġa kim taġıtdı. Ondan ol maġlüb kavm daġı Sām'ıñ⁽²¹⁾kendülere yardum itdügin gördiler. Cümlesi yanına gelüb ayaklarına yüzlerin sürdiler. Daġı öñine düşüb gitdiler.[19 a]⁽¹⁾Gel gidelüm, diyü işâret itdiler. Sām daġı işâret eyledi. Bunlar daġı gele gitdi. Giderken gelüb bir qayalu taġuñ⁽²⁾üzerine geldiler kim qayadan inleri varımış. Bunlaruñ içinde birisi kim melik imiş. Bir hüş gâre getirüb Sām'ıñ altına⁽³⁾ol câneverler derisinden getirüb döşediler. Sām geçüb oturdı, andan soñra gördi kim Sām bu kavm od yaqđılar. Daġı⁽⁴⁾bir dürlü câneverler dutub getirüb derisin yüzdiler kim hemân göz sepedek şeklinde. Amma kim büyüklükde qozice ola. Kebâb⁽⁵⁾idüb Sām'ıñ nazârına getürdiler. Sam daġı dönüb Hurrem Şâh'a didi kim: Yâ Hurrem Şâh, nicidelüm, yiyelüm mi? Hurrem Şâh⁽⁶⁾didi kim: Ne çâredür yimek gerekdür diyüp ol câneverüñ etinden yidiler. Bunca gündi kim ta'âm yidilerdi. Nefsleri ġıda⁽⁷⁾landı. Andan soñra bir dürlü yimiş getürdiler kim toplaq gibi beter, lezzeti yoq Andan daġı Sām ve Hurrem Şâh iftâr itdiler.⁽⁸⁾Hâq'a şükriñi didiler. Nazım:

KIT' A

(Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün)

Çün yidiler ni' meti oldı temâm

Didiler Hâq'ıñ şükriñ vesselâm

Şükriñ ider ni' metüñ ola ziyâd

İtmeziseñ eksle senden ta'âm

g) Der Temsilât-ı Mezzemet-i Nefs Der o Fevâid ‘ Akl Güyed

MESNEVÎ

(Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün)

230 Diñle destân remzi nedür yâ emîn

Sâm olur rûhuñ senüñ añla hemîn

Bu ceseddür fi’l-meşel zîr-i zemîn

Nefs-i emmâre durur dîv-i la‘ in

Qavm-i hâli nedurur idem beyân

Nefsüñüñ olur quvasını bî-gümân

‘ Aqluñ olur hîzır hâzır-ı fi’l-meşel

Cânuña hemdem it irmez hâlel

Nefs-i emmâre durur kibr ü meni

Kim helâk itmek Sâm-veş seni

235 Bulmağ ister olsa cânuñ furşatı

‘ Aqluña hemdem olub bul nuşreti

‘ Aqla uysañ kılasın nefsi zebūn

Qıl itā‘ at nefsüne şıy sen bugün

İsteriseñ cenneti dār-i na‘im

Ḥālķ’uñ emrini dutğıl yā kerīm

Nefse ğālib oluriseñ nīk-nām

Dūzaḡ olmaz rūḡuña şoñra maḡām

Kib ü kinden sen ıraḡ ol nāmūr

Kim dilerseñ gelmeye cāna zarar

240 Kibr olur çün nefsi emmāre işi

Hızır-veş eyle tevażu‘ eyi kişi

‘ Aqlile maḡrem olursañ kāmurān

Nefsünüñ maḡlūp ola özi hemān

Devlet anuñ nefsine ğālib ola

‘ Aqlile Ḥaḡ bilmege ṭālib ola

İy Kerīm Firdevsinüñ ‘ işyānı çok

Saña lāyık kılmadı bir ‘ amel yok

Yā ilāhī ḥazretüñdür bî-niyāz

Nefsi eyle pāmāl vü hırşın az

245 Sen ḥasedden şāfi kılgıl cānını

Kibr ü kinden dūr kııl imānını

Her ne cürmi kitmemişdür iy kerīm

Tevbe tevbe estagfiru'l-lāhe'l-azīm

h) Der-Beyān-i Meclis-i Aḥir

MESNEVÎ

(Müstef' ilün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

[19 b] Elḥamduli'l-lāhi Rabbi'l-ālemīn

Kitdüm sözi temām añla mübīn

Bu kırk iki meclis oldı pes temām

Ol Ḥaḳ' ināyet kıluben yā hümām

Allah eger yārı kıla yā Aḥī

Bir meclisi idem daḥı men daḥī

250 Buncılayın bir kitābı kimse hiç
Te'rif kılmadı aňla ir giç

Maşşūdumuz bu durur aňla 'ayān
Kim bir du'ādan aňasın her zemān

Firdevsi'yi kim aňarsa bir nefes

Cürmüm öküş yā İlähī raħmet it
Bī-ħad ħaṭā kıldı nefşüm oldı it

Nefsüm elinden zebūnam yā İläh
Raħmet kılmaziseñ baňa āh u vāh

255 Nevmīz itme anı yā Rab bu dem
Eyle 'ināyet İlähī baňa hem

Estağfiru'l-lāh yā Rab cürmüme
Kılgıl 'ināyet baķup çeşmi neme

Müstef' ilün fā' ilātün fā' ilün
Bī-ħad şalāvāt virüñ her dūni gün

3. Süleymān-Nāmenūñ Kırk Üçünci Meclisinūñ Zikrindedür

KASİDE

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

İy murğ-ı ' arşî itdin maḥbūs özüñ kıbr ü nefis
Şūrīde ol kırtulmağa şayyād-ı damdan kıl heves

Dāmı tama' gel pāre kıl şayyādımı āvāre kıl
Kendüzü bîçāre kıl kırtulasın tā bir nefes

260 Şehbāzsın çün ḥazreti sensin himām-ı devletūñ
Şimurğ-ı Kāf'a kırtūñ variken bu dem olma mekes

Ṭūfī-yi cāndur özüñüz şiriñ şekerdür sözüñüz
Furşat durur aç gözüñüz sözüñüzdeğil maḥbūbı pes

Söyle Süleymān-nāmesin kerem idüben hengāmesin
Zemzem bigi zemzemesin āyet müstemi' dür cümle kes

Şeyyād oқutasın meclis tā maḥbub ola tāmūsını
Hüdhüd alupdı Belkıs yitdi Süleymān Şāh'a pes

Firdevsi dir emlaḥ kelām müştāk olur her ḥāş u ‘ām

Vir Aḥmed’e bî-ḥad selām ki oldur saña feryād ders

a) Dāsītān-ı Maṭla’ı Sām-suvār Bin Nerīmān

Loḡmān Ḥakīm ḳavlince nāḳilān-ı muḥtār Eflāṭūn-ı Yunānî⁽¹⁴⁾naḳlince muḥaddiṣān-ı aḡbār bu üç yüz altmış altı kitābdan bin sekiz yüz maṭla’ dāsītān fetḥ bābdan ol vüçüdile şaḡīḥ ḥikāyet ve ol⁽¹⁵⁾ṭarīḳla emlaḥ ḥikāyet ḳılurlar kim Firdevsi aḡzından sözlerüñ maḡzından bizüm ḳışşamuz Nerīmān oḡlı Sām’a gelmişdi. Nite ol zemān kim⁽¹⁶⁾üçüncü ḳat yirüñ üzerinde ol ḳavmile oturub yimekte içmekte‘alā raḡm-ı rüzigār ḥūş nā-ḥūş geçmekte amma kim bizüm ḳışşamuz⁽¹⁷⁾yine ol yañadan Dāvūd’a geldi. Nite ol zemān kim Dāvūd çerisin istimālātlayub alay bağlayub leşkerin dört bölük ḳılup kim⁽¹⁸⁾oḡlı Evsālüm ṭarafın gözedüp ki dördü dūşmān ṭarafına göz urdı. Anı gördiler kim Evsālüm daḡı leşkerin çeküp geldi.⁽¹⁹⁾Dāvūd’a yaḳın geldi. Nite ol zemān kim şanasın kim deryā-yı ḳulzüm yirinden ayrılıp şankim veyā Ḳaf Ṭaḡı yirinden ḳopup gelür. Şöylekim seksen⁽²⁰⁾dört biñ erdür ordusu āhen-pūş olup on altı alay bağlayub yitmiş yidi altun başlu sancāḳ ‘alem dıraḡtān mişāl getirülmüş⁽²¹⁾cebe cevşen güneş ṭoḳanmış pūlād-ı şa’şa’id şöylekim rüyı ṭolmuş at tırnaḳlarından yer egilmiş, cebe cevşen gīşe ḳurbān[20 a]⁽¹⁾çaḡşamasından cihān fenāya varmış. Sanasın İskender-i Kübrā dirilmiş kim ḳatına dürlü maḡlūḳāt çerisi dirilmiş leşkeri⁽²⁾Dāvūd’ile nazār ḳılup böyle heybetli göricek cemī’ dilāverler serverler Evsālüm’den begāyet ḳorḡub vehm alub durdılar, engüşt-ber⁽³⁾bir dehān urdılar. Ol yañadan Evsālüm leşkerin çeküp gelürken atası Dāvūd’uñ çerisin gördü kim Efrāyim şaḡrāsı ādemī zādile⁽⁴⁾dolmuş. Er deminden at süheybinden felegüñ ṭası gümlüyüp öter. Şanasın kim Gün Elburz etegine baḡr-ı Beyṭāş⁽⁵⁾çekmiş yatur. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

- 265 Oldı vāli ol ' adedsüz leşkere
Kim yidi kıat irin dutmış yiksere
- Toz ayakdan çıkmışdı tā felek
Nizeler ucu irişmiş ol kere
- Na' ralardan çarhuñ çıñlamış
Er deminden dönmişüz gün bakıra
- Sāyebān Keyvān'a dek çıkmışdı
Haymeler beñzerdi yirde mentere
- Eyle bī-ħad gelmişidi anda ħalk
Şanki maħlūk oldı cemī' ve maħşere
- 270 Vir şalāvāt dāyimā Firdevsi sen
Aħmed-i muħtār u ' ālem mihtere

Neşir: Ĥakīm kıavlince Evsālüm ol çeriyi görüp hemāndem ħükm eyledi. Ne kıadar dilāverler⁽¹⁰⁾çerilü çerisin çeküp düşmān üzerine yürüdiler. Atuñ atağından çıkan toz felekdeki şanasın kim gün yüzün bürüdi.⁽¹¹⁾Şanasın kim İsrāfil ' aleyhi's-selām sūr urdı, zülāzil gög irdi, ins ü cān dirildi. Cümlesi bir yire derildi. Baħr

hengāmına⁽¹²⁾ arza-yı ‘araşāt yürüdi. Gerd ü gubār yarıldı, gökleri bürüdi. Bu yañadan Dāvūd dağı Evsālüm’ün yürüdügin göricek⁽¹³⁾ ol dört bölük çerisin çeküp dağı karşı vardı. Anca kim iki düşmām irdi, dirdi. Yil toqunup girdi.⁽¹⁴⁾ Leşker üzernün irdi. At, er birbirin gördi. Andan Dāvūd ‘aleyhi’s-selām buyurdi. Evvel Yu‘ā begler begi on biş biñ er güzide⁽¹⁵⁾ çeküp Evsālüm’i qarşuladı. Velī şöyle erdür kim depesinden doynağına dek at fil ve dağı kulağından topuğına dek⁽¹⁶⁾ pülāda müstağraq qaddi on biş biñ alay olub on biş biñ sancāq çeküb qarışdı ve turuşdı, cenge girişdi.⁽¹⁷⁾ Biñ erenler nām u nāmusiçün oncalar dağı tozdı, ancalar dağı düşdiler. Ancalar sügülerile sīneler söküşdiler. Delīm dilāverler⁽¹⁸⁾ gürzile döğüşdiler. Yidi kere Evsālüm çerisin Yu‘ā çerisin sancāğına degin sürdi. Yidi kere Yu‘ā çerisi dağı ğayret⁽¹⁹⁾ kılup Evsālüm çerisi sancāğına varınca kırup qanların yiryüzine qodılar. ‘Āqıbet Evsālüm çerisi çoqluq olmağın Yu‘ā⁽²⁰⁾ çerisi şıdı. Dāvūd sancāq üzerine bırağdılar. Yu‘ā çerisi sancāq sağ tarafından itāyı Hāketi dağı on biş biñ⁽²¹⁾ dinc erin pülāda müstağraq dilāverlerin sürüb Evsālüm’e qarşu vardı. Ol yañadan dağı gördi kim Evsālüm ol kendüzin [20 b]⁽¹⁾ cāsūsılığa giden kişi Dāvūd’ın begler begisi olub kendüye leşker çeküp gelüp Evsālüm taḫlībāzū urub didi kim: Yā itāyı Hāketi, iy⁽²⁾ ḥāyin, beni aldaduñ. Dağı benüm vezirümken gelüp Dāvūd’a mı gitdün? Ḥāyin ḥūz berḥurdār olmaz. Gel ki senüñile cenk idelüm. Tā kim başuñ⁽³⁾ kesem terküye aşam, didi. Evsālüm eyle diyicek itāyı Hāketi çağırup didi kim: Yā Evsālüm, ben ḥāyin degülem. Saña varub senüñ ef ālūñ⁽⁴⁾ ḥālūñ bilüb Dāvūd’a söylemege varmışudım. Ḥāşā kim ben Dāvūd ‘aleyhi’s-selām ḥazretine ‘āşī olam, didi. Allahu Te‘ālā’dan qorqmayup peygamberüme⁽⁵⁾ kılıç çekem. Amma ḥāyin sensiñ kim babaña kılıç çeküp döşegine girdün, ḥānedānına el urduñ, cāriyelerine zīnā kılduñ, kāfir olduñ.⁽⁶⁾ Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Ĥāyin ol ki atasına oldı ' āṣī āṣikār

Zānidür ki ḥāzretinden bīzar anuñ kirdigār

Zīnaya mer oĝlan öñi atasına gele tīg

Dünye içün oda yana ḳanın içe rüzigār

Neşir: Ḥakīm ḳavlince Evsālüm ol sözi işitdi,⁽⁸⁾ğadaba gelüp ḳaḳıdı, yıldırım-veş ṣaḳıdı. Daĝı cenge kendü girdi. İki leşker daĝı birbirin ḳırdılar, ḳanların ḳara yire ḳardılar. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Ol oĝul ata birle itdi anda cenk

Ṭaĝ u ṭaşlar oldı ḳandan lāle renk

Pehlüvānlar gürzile dögüşdiler

Nīzelerle sīneler söküşdiler

275 Mıṣrı ḳılıç birle eren çalışdılar

Birbirinden baş u cān alışdılar

İtdi Evsālüm öziyle çok savāş
Cānlar alub kesdi bī-ḥad daḥı baş

Gurzile ki ururıdı ḥaşma ḍarb
Rüstem olsa itmezidi daḥı ḥarb

Çeşmi ḥaşma sancıdı çün nīzesin
Merriḥ üzre ayıraydı rīzesin

Cemre mişli urucağaz na' rasın
Gökde evrān çāk iderdi zehresin

280 Cengini Dāvūd anuñ görüp hemān
Oldı mağlūb eyledi bī-ḥad fiğān

Bildi arşlan enügi arşlan olur
Gurbe nitesi ḳaplān olur

Diñle imdi bu ḥikāyet nitede durur
Vir şalāvāt Muştafā'ya sözi budur

Neşir: Ḥakīm ḳavlince çünkim iki leşker ol gün⁽¹⁶⁾ol gice cenk itdiler. Ḳırışub, cānlar alışub, başlar alışub bir 'acāyib cenk itdiler kim öyle zevālinde dek ol gün iki⁽¹⁷⁾çeriden yigirmi biñ helāk ādemden. 'Āḳıbet Ḥaḳ Subḥānehū ve Te'ālā Dāvūd'a nuşret virdi, Evsāüm leşkeri şındı, hezīmet oldı. Āb-ı⁽¹⁸⁾rüyı yire

şaçdılar. Efrāyim tağından aşub kaçdılar. Çoğı ol tağda helāk oldı. Zirā kim ol Kūh-ı Sinān begāyet zarp tağıdı.⁽¹⁹⁾Evsālüm dağı bir çapuk ata suvār olub kaçdı. Ol Efrāyim tağında giderken Dāvūd’uñ begler begisi Yu‘ā çerisini ardından irdi. Bir meliše⁽²⁰⁾lupizaqlu görüp anda gizlendi. Bu leşkerüñ birazı geçüb gitdi. Evsālüm’i görmediler. ‘Ākıbet Yu‘ā’nuñ kendü sancāğıla gelüp⁽²¹⁾yağlaşduqlayın Evsālüm’üñ yüregi duymadı. Ol melişeden çıqub yine atına binüb ol tağ arasında kaçarken nāgehān қаzā-yı [21 a]⁽¹⁾āsumānī irişüp başından tācı düşdi. Başı açık kaldı. Şaçından bir çenār ağacı dibinden geçüp giderken ol⁽²⁾çenāruñ budağı dolaşub Evsālüm’üñ şaçından aşılı kaldı.⁽³⁾Ne deñlü cehd kıldısa kendüyi ħalāş idemedi. Begler begi leşkeri dağı gelüb geçdi. Evsālüm yoldan şapa olduğı⁽⁴⁾cihetden kimsene görmedi. Amma kim begler beginüñ alayı ardınca bir kişi faķır derviş varıdır. Қатıra binüb⁽⁵⁾gelürken Evsālüm gelürken gördi kim şaçından bir kavaķ ağacına aşılımış тұrur. Gelüb begler begisine didi kim:⁽⁶⁾Evsālüm’i gördüm. Şaçından itdügi işler yolına gelmiş, didi. Ol begler begi Yu‘ā bin Çerüpā didi kim: Niçün öldürüp başın⁽⁷⁾kesüp baña getrmedüñ kim saña on kızıl altun viren. Faķirsin, saña çer ħaklıķ oladı, didi. Ol derviş didi kim:⁽⁸⁾On altun degül eger kim baña biñ kızıl altun dağı virseñ ben Evsālüm’i öldürmezem ki Dāvūd ışmarlamışdur kim öldürmeyeler,⁽⁹⁾başın aldurmayalar. Öldürecek Dāvūd’uñ yüzine nice baķayım, didi. Yu‘ā begler begi didi kim: Var elbetde öldür, başın⁽¹⁰⁾aldur, baña getir. Yoksa seni öldürürem, didi. Pes ol kişi begler begi қorқusından varub bir uzun қазақ⁽¹¹⁾aldı, çenār ağacınıñ budağından dağı Evsālüm ağacda şaçından aşılımış тұrurken қарından yüregine şoқub urdı.⁽¹²⁾Evsālüm āh idüp feryād idüp çağırdı. Begler begi āvāzın işidüp yürtüp üzerine gelüb didi kim: Yā Evsālüm,⁽¹³⁾beglik қutlu olsun kim tāc u tahta elüñ irmişidi, didi. Evsālüm gözi yaşlu, bağı başlu, қарını şişlü⁽¹⁴⁾didi kim: Yā Yu‘ā, atasına ‘āşī olana bu işler lāyıқdur. Kes benüm başımu kim bu cezāyı çekemez yüregüm. Zaĥmet görmeye,⁽¹⁵⁾didi. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Her ne cevri eyleseñ baña sezā

Mücrimem men lāyıkamdurur cezā

285 Kes başımu dök qanımu ben ' aşınüñ

Ki şaķıyi öldüren ider gāzā

Neşir: Hāķim qavlünce Evsālüm eyle diyecek,⁽¹⁷⁾ ağlayıcaķ andan soñra begler beginüñ kılıcın götüren şilaħdāra buyurdı. Varub ol kılıcıla çalup Evsālüm'üñ başın⁽¹⁸⁾ kesdi, terküye aşdı. Gevdesin ol tağda gömdiler, üzerine taş toprak yudılar. Loķmān eydür ol ağac kim Evsālüm'i⁽¹⁹⁾ saçından tuttı, bir nişāngāh büyük mu'azzam kavaķ ağacıydı. Ve anuñ yanından āb-ı hayāt mişāli bınar aķardı. Bu Evsālüm dāyim⁽²⁰⁾ şikāra getse gāh gāh gelüp ol ağac dibinde oturub 'ıyş nüş iderdi. Ve daķı ol bınāruñ başında taş götürüp⁽²¹⁾ beğāyet ulu kendü ulu eliyle oğul kıızı olmamışdı. Ol taşları yıgduğı buyudı kim kendünüñ devrinden soñra ol yıgım[21 b]⁽¹⁾ taşları gören Evsālüm yıgıbdur, diyüp añarlardı. Yādigār qalaydı. ' Āķıbet Evsālüm ol yirde helāk olup ol eliyle ⁽²⁾ yıgduğı taşlara anuñ gözi üzerine yıgıldı. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Taşı kim yıgmışdı taş üstine

Qondı āħire aşı başı üstine

Gül ruḥānuñ derdine Dāvūd özi

Bülbüli-veş dökdi yaşı üstine

Çumrı-veş āh iderdi dōsītān

Gerçi ḥande ḳaldı yaşı üstine

Çonmaziken çimine zerrece toz

Dökdiler toprağı ḳaşı üstine

290 Dutdı mātem beglerin itdi fiğān

Şad ḥelva bişdi aşı üstine

Ne yamandur bu ölüm Firdevsi kim

Kim ḳonur taş cümle yaḥşı üstine

b) Dāsītān-ı Āgāḥ Şoden Ez Merg-i Evsālüm

Neşir: ⁽⁷⁾Ḥakīm ḳavlince Evsālüm'ün başını begler begi Yu'ā kestirecek Aḥī Mā'āc diledi kim varup müjde ḳıla. Begler begi⁽⁸⁾ḳomadı. Didi kim: O seni öldürür, varmağıl. Amma kim bir kişi varsun müjde ḳılsın. 'Aḳabince sen daḫı varasın,⁽⁹⁾didı. Andan 'Arab ḳuşı dirler, bir nādān cāhil varıdı, anı Dāvūd'a göndürdi kim müjde ḳıla, manşib ala. Ardınca⁽¹⁰⁾Aḥī Mā'āc daḫı gitdi. Bu yañadan Dāvūd daḫı begler beginün ardınca çeriyle giderdi. Evsālüm'ün ḫāli nola⁽¹¹⁾diyu fikr iderdi. Dilerdi kim aña ziyān degmeyeydi. Eline gireydi, ḫapse şalaydı. Anı gördi kim iki kişi⁽¹²⁾atlar boynına düşüb gelürleridi. Ol kim şoñ gelen

evvel geleni geçmiş. Dāvūd görüb didi kim: Yā Rabbi,⁽¹³⁾ acabā bu gelenler niye segirdüb gelür ola? Ol soñra gelen oğlan ölmedi diyu haber getürür ola, didi.⁽¹⁴⁾ Pes evvel Aḫī Mā'ac gelüb didi kim: Yā nebiyyallāh, kim senüñ devletüñ kapusu açıldı. Müjde olsun, saña yavuz şanan⁽¹⁵⁾ düşmān kapusu yapıldı, didi. Dāvūd didi kim: Oğlum ḫayātda mıdur? İtdi kim anı bilmezem. Böyle diyince ol 'Arab ḫuşı⁽¹⁶⁾ daḫı gelüb atından inüp Dāvūd'un atı ayağında baş koyup didi kim: Sen sağ ol kim devletüñ eliyle düşmān⁽¹⁷⁾ başıldı, Evsālüm saçından aşıldı. Begler beginüñ ḫavli silahdār başını kesdi. Saña getürmeğiçün bir terküye⁽¹⁸⁾ aşdı, didi. Dāvūd 'aleyhi's-selām ol sözi kim işitdi, oğlunuñ ölüsi çün ağlayub āh itdi. Daḫı yas tutub gelüb⁽¹⁹⁾ çadırına indi. Gül şikeste dil-beste olup oturdu. Benī İsrā'il leşkeri daḫı gelüb ḫūşlayın çıkarup Dāvūd'un⁽²⁰⁾ çevresine dirildiler kim la' nī düşmāna nuşret buldılar. Bahādurları Dāvūd'dan ḫil'at umarlarıdı. Velākin Dāvūd⁽²¹⁾ hiç birisine i' tibār itmedi. Serhenglerin daḫı bir külükçe dimedi. Cemī' begler Dāvūd'un ol ḫālını görüp beğāyet incindiler. [22 a]⁽¹⁾ ḫocındılar. Bu eṣnādayiken nāgehān Yu'ā bin Çerüpā işidüp sürüb Dāvūd'a gelüb ḫaḫıdı. Didi kim: Niçün öyle⁽²⁾ idersin, senüñ başuña ḫaşd iden düşmānuñı öldürene ḫaḫırsın. Senüñ yoluña cenk iden beglerüñ getürüp⁽³⁾ ḫātırın ri'āyet ḫılıb manşib virüb 'izzet ḫılmazsın? Bu ḫadar begler senüñ yoluña çalışdılar, cenk itdiler. Getürüb⁽⁴⁾ ḫaftān geyürmezseñ saña bu mı ḫuş gelürdi kim ol oğluñ senüñ başuñ alaydı yirüñe mālīk olub ḫavm-i benī İsrā'ile⁽⁵⁾ ḫüküm ḫılaydı ve Allah eger kim bu gice sen bu begleri getürüp ḫil'at geyürmeyesin, mal u ni' met virüb⁽⁶⁾ toyurmayasın. Senden nefret idüb el çekerler. Her birisi Evsālüm'den artuḫ düşmān olur, didi. Dāvūd'un⁽⁷⁾ devletine lāyık ve sa'ādetine muvāfiḫ söz söyledi kim Dāvūd ol begler beginüñ söziyle 'amel ḫılıb dīvān eyledi.⁽⁸⁾ Amma kim begler ḫorḫup gelmediler. Andan Dāvūd 'aleyhi's-selām oğlı Evsālüm'e yartım iden beglere Şādıḫ⁽⁹⁾ Evyāşer'i göndürdi. Dāvūd 'aleyhi's-selām ağızından varub didiler kim: Dāvūd size selām idüb günāhuñuzı⁽¹⁰⁾ afv eyledi. Gelüñ buluşuñ size olmaz ziyān, didi. Ol beglerüñ bir ḫacı gelüb günāhın diledi⁽¹¹⁾ amma kim Evsālüm'ün begler begisi gelmedi, i' tibār ḫılmadı. Andan soñra Dāvūd 'aleyhi's-selām⁽¹²⁾ ağızından begler begisi Yu'āna gönderdi kim gelsün Yu'ā'nuñ begler begligin virelüm. Kendüye tābi' beglerle⁽¹³⁾ gelsün, didi. 'Amāşā daḫı ol sözi

gerçek şanup ne kadar hāyin olmuş begler varise begler kim Evsālüm'e tābi⁽¹⁴⁾olanları cem^c itdi. Dāvūd sözün bunlara didi. Bunlar didiler kim: Bize Dāvūd'dan hayır gelmez. Amma kim Dāvūd'a var⁽¹⁵⁾mağdansa bir ahar kimseye tābi^c olub anı bekleyüp Dāvūd'ile cenk itmek evlādur, didi. ' Amāšā dilek⁽¹⁶⁾ķıldı. Cümlesin alub Dāvūd'a geldi. Dāvūd dađı anlaruñ günāhın 'afv idüp ħil^c at geyürdi. Mal viridi kim⁽¹⁷⁾anlara ziyān o beglere itmeye. Dađı Dāvūd'dan huşnüd olup ħizmetine yüz sürdiler. Emrine boyun⁽¹⁸⁾viridiler. Benī İsrā'il kavmi Dāvūd'uñ ol luţf u keremin görüb didiler kim: Görüñ Dāvūd'ı kim ne kerem⁽¹⁹⁾ıssıdur ki düşmānlarına dađı kerem ķılıp mürüvvet eyledi, didiler. Amma kim ba^czı Evsālüm'uñ begleri Dāvūd'a inanmadılar.⁽²⁰⁾İmtihān ķılmađıçün bir kaç gün yanına gelmediler. Dāvūd dađı ol yirde üç gün ķarār eyledi. Bu üç gün içinde⁽²¹⁾Evsālüm'uñ ķatına varan beglerden bölük bölük günāhların dilediler. Andan soñra dördünci[22 b]⁽¹⁾gün ķalkub göcdi. Begler begi gelmedi. Amma kim bir ķavlde ol ' Amāšā begler begi gelmedi. Ķorķdı, didiler. Bir kaç beglerle⁽²⁾hāyin oldu. Dāvūd'uñ emrin şıdı. Andan mā^c adası geldiler, Dāvūd'a tābi^c oldılar. Andan soñra Dāvūd dađı ol yirden⁽³⁾turub ol hāyin olan begleruñ kim Dāvūd'a gelmeyenüñ varup illerin urmađa gitdi. Amma kim bu yañadan Dāvūd⁽⁴⁾geçüb Erden şuyınuñ kenārına gelincek ol Yehūda nesli çerisinden biñ ķişi İbn-i Yāmin neslinden ve dađı⁽⁵⁾Cevā kim Dāvūd'uñ, bir ķavlde Tālūt'uñ ķullarından idi. Ulu melik idi. Evsālüm'uñ yanına varmışıdı. Zirā kim bu Ev⁽⁶⁾sālüm Tālūt kızından olduđıçin Benī İsrā'il beglige lāyık görmüşleridi. Anı cān u dilile yolına tur⁽⁷⁾mışlarıdı. Pes bu Cevā yigirmi ķulile iki biñ adamile ve on biş ođulile gelüb Dāvūd'ı Erden şuyından⁽⁸⁾geçürdiler. Amma kim henüz şu içinde giderken Dāvūd ol Şem^cī bin Gerre kim Dāvūd'a taşlar atub söğmişıdı. Şu içer⁽⁹⁾ken gelüb Dāvūd'uñ ayađına düşdi. Şuçunu diledi kim helāk itmeye. Dāvūd dađı anuñ günāhın 'afv⁽¹⁰⁾itdi. Evyā bin Çerüpā didi kim: Seni öldürürem kim Dāvūd peygāmbere söğdüñ, didi. Diledi kim ķılıç çeküp⁽¹¹⁾öldüreydi. Dāvūd didi kim senüñ bu aralıķda neñ vardur? Ben günāhın 'afv itdüm. Eger kim söğdise baña söğdi, saña söğmedi.⁽¹²⁾İncitdise beni incitdi, seni incitmedi. Niçün öldürmege kaçd idersin, didi. Ķomadı kim öldüre. Dāvūd andan sürüb⁽¹³⁾Ķuds'e geldi, ķondı. Çadırına girdi, ķarār itdi. Meger kim Mīpūsāt Tālūt'uñ ođlydı. Aĥsaķ olduđı

cihetden⁽¹⁴⁾cenge gitmemişdi. Amma kim Dāvūd'ıçün mātem dutub döşege girmeyüp kıyāsını giymeyüp tā Dāvūd gelince rāhat⁽¹⁵⁾olmadı, şāzılık kılmadı. Dāvūd gelincek aña didi kim: Yā Mīpūsāt, baña niçün yartıma bile gelmedüñ, baña tābi' olmaduñ? Mīpūsāt⁽¹⁶⁾ıtdi kim: Ben bir lenk hūr kişiyem. Cenge gitmege tākātüm yok. Bir hımāra gücüm dağı yitmedi kim ol hımārı şınub⁽¹⁷⁾cenge gideydüm. Qulum dağı baña bir hımār getüreyim, didi. Gine getürmedi. Senden dağı at gelmedi. Nāçār olup⁽¹⁸⁾gitmedüm. Amma kim müdām yatduğum yirden saña du'ā itdürdüm ki saña zarar gelmeye, didi. Dāvūd anuñ sözün işitdi,⁽¹⁹⁾kağıdı. Aña bir kaç çiftlik virmiş kim dirlik idinürdi. Anuñla diledi kim ol çiftliğüñ birisin elinden⁽²⁰⁾almağ diledi. Mīpūsāt didi kim: Çünki alursın. Hep alğıl. Benüm rızqum beni yaradan virür, didi. Ol sözi⁽²¹⁾işitdi, Dāvūd yine kıymadı, nesnesin almadı, hil'at geyürdi. Mal virüb hüş gördi. Andan şoñra [23 a]⁽¹⁾Bārejli kel 'ādī gelüb Dāvūd'ın hātırın şordılar kim Dāvūd'a azıq getürmişleridi. Dāvūd anlara didi kim:⁽²⁾Gelüñ Quds-i şerīfe benümle bile gidüñ, tā kim ol getürdüğüñüz ni' met nuzulüñ 'ivāz idem, didi. Anlar didiler kim: Bizüm⁽³⁾mağşūdumuz senüñ sağ olub cihānda devletile 'ömür sürdüğüñ dilerüz, didiler. Yoksa biz maluñ nidelüm, didiler.⁽⁴⁾Dāvūd'a ol söz huş gelüb anlara hil'at geyürüp mal u ni' met viridi. Yine iklīmlerine gıtdiler.⁽⁵⁾Eylüğe eylük buldılar. Nite kim Evsālüm yavuzlığa yavuzlık bulduğı gibi. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Eylük et ki eylük itse bir beşer

Hayr görür aña irmez bir şer

Eylük ideñ iriserdür devlete

Eylük iden giriserdür cennete

Eylük it ki eylük itse ādemī
Dū cihānuñ içre çekmez o ğamı

295 Eylük eyle dāneñi yidür kuşa
Vaqt ola kim ağıle şahin düşe

Çünki yavuz dimiş eylük eyüdür
Kim kerem ehli ferişte hūldur

Eylügün ābla biraq yire şuya hem
Şanma ol eylük seni kim qoya hem

Bizden evvel dünyeden giden dimiş
Bulur eylük eylūgi iden dimiş

Bu naşīhat saña yiter bir zemān
Dut ögüdüm pes ‘āqıliseñ hemān

300 Diñle imdi kışsa nedür şehr-i yār
Vir şalāvāt Muştafā’ya yime ‘ār

c) Dāsītān-ı Şucā' Bin Baħrī

Hakīm kavlınce çünkım Dāvūd ol yirden daħı geçüp gelüb Efrāyim Taġı'nuñ karşusına⁽¹³⁾kim kındı, ol Dāvūd'a sөгüp giden beglerden bir kaçı gelüb Dāvūd'ile buluşdılar. Daħı ta' n itdiler kim niçün saña⁽¹⁴⁾düşmān olanlaruñ sözine kalırsın? İ' timād daħı Erden şuyın bile geçerdüñ. Nāgāh birisi seni şuya⁽¹⁵⁾düşürse helāk eylese neylerdüñ, didiler. Dāvūd didi kim ben kimseye yavuz şanmazam. Allah Te'ālā'nüñ taqđirinden taşra⁽¹⁶⁾hür nesne olmaz, baña taqđir olmayınca ölüm, hiç kimsene öldüremez. Hüner yaramazlığa eyelük itmekdür, didi. Dāvūd bu söz⁽¹⁷⁾deyiken nāgehān borı āvāzı işidildi. Dāvūd görüñ nedür, diyince haber geldi kim: Yā resūlu'l-lāh!⁽¹⁸⁾Şecā' bin Baħrī borı çalup iydür kim bize İşā oġlı Dāvūd'dan hayır gelmez. Gelüñ gine geldüğümüz⁽¹⁹⁾yire gidelüm, diyü ol saña gelmeyen begleri cem' idüp alup gitdi, didiler. Dāvūd didi kim: Kō gitsün⁽²⁰⁾Allah Te'ālā aña itdüġi ' azāba göre ecrin vire, didi. Daħı Dāvūd gelüb Kuds'e geldi. Ol on cāriyeler kim⁽²¹⁾Evsālüm anlara zīnā itmişidi diyü Yehūda tārīhinde ve amma hāşā kim Evsālüm anlara zīnā itmiş ola ve amma[23 b]⁽¹⁾bu kadar vardur kim Evsālüm o cāriyeleri katına getürüp anlaruñla söyleşdi. Daħı yine babası Dāvūd'uñ serāyına⁽²⁾göndürdi. Pes Dāvūd ol on cāriyeleri serāyından giderüp bir yir virdi kim ol halvetde oturub Dāvūd'uñ⁽³⁾vazīfesin birleridi. Hālīk'uñ şükrin dileridi. Andan şoñra Dāvūd ol cāriyelerüñ birisin daħı artuķ⁽⁴⁾katına getürmedi idi. Bir gün yine Dāvūd taħt otururken ol ' Amāyise didi kim: Adam göndür o Yehūda neslinden⁽⁵⁾ne kadar begler varise baña gelmedük, üç güne dek gelsünler kim günāhların ' afv idem. Üç eger geçerse helāk⁽⁶⁾iderem, didi. ' Amāse gitdi, üç gün dört gün Dāvūd ' aleyhi's-selām⁽⁷⁾Evyesā'ya didi kim: Yā Evyesā, korķma ol Şecā' bin Baħri varup ol kal' aları fetħ idüp halkın azdura. Baña⁽⁸⁾bir yaramazlık gele. Kullarım alup anuñ ardınca varġıl. Yu' ā bin Çerüpā'yı daħı kıġırdı. Hıl' at geyürdi, gönlin⁽⁹⁾hüş eyledi. Aña daħı didi kim: ' Amayāsa gelmedi. Hıvf ider kim Sebā' bin Baħrile ittifaķ ideler. Baña bir nifaķ geçerler.⁽¹⁰⁾Var gör hāl nedür, didi. Pes Yu' ā bin Çerüpā begler begi daħı yigirmi biñ er cem' eyledi. Gerşile, Belşile, Evyesāyile daħı⁽¹¹⁾leşker çekdi, gitdi. Gelüp ' Amāşiya'nuñ ardından yitdiler.

Amma kim ‘ Amāsiya’yla düşmānlıg varıdı. Diledi kim anı helāk⁽¹²⁾ide. Defi‘ zire geydi, hançer şokundı. Dağı üzerine yürtüb gitdi. Ol yañadan ‘ Amāsā dağı yolda giderken⁽¹³⁾işitdi kim ardından Yu‘ā begler begi gelür. Qorqusından yine ardına dönüb Yu‘āya karşı geldi. Bu yañadan ‘ Amāyişe⁽¹⁴⁾yağın gelicek kim atından inüb görüşdi. Dönüb gidicek Yu‘ā begler begi hançerile arqasından derhāl o arada cān⁽¹⁵⁾şın sın teslim eyledi. Hançer yüreginden çıqdı. Leşi başı yire düşüp qan sil oldı. Üzerine bir qaftān örtüb⁽¹⁶⁾leşkerini ‘ Avā çeküp yürütdi. İle pes hamā‘ irmā dirler, bir hisāra geldi yitdi. Bisā‘ bin Bağrı kim qaçup aña girmişidi.⁽¹⁷⁾Hisāra yağın gelicek ol qal‘ ayı quşadub cenk eylediler. O qal‘ anuñ dizdāri qal‘ ada degüldi. Amma kim dizdāruñ⁽¹⁸⁾‘ avratı hisār üzerine çıqup çağırdı kim: Yā ‘ Avā begler begi, hal‘ a Dāvūd’un biz senüñ yoldaşınuz. Sebeb nedür ki⁽¹⁹⁾cenk idersin? Yağı degülüz, hūd didi. Begler begi çağırdı kim Besā‘ bin Bağrı qaçup bu qal‘ aya geldi ki virüñ.⁽²⁰⁾Maqşūdum oldur, didi. Ol hātun didi kim: Ben anı hisāra qoymadum. Hendek içre yatur, görüñ didi. Arayup⁽²¹⁾hendek içre buldılar. Başın kesüp begler begiye getürdiler. Başın kesene hil‘ at geyürdi. Dağı başın Dāvūd’a gönderdi.[24 a]⁽¹⁾kendüzi çeriye destür virdi. Besā bin Bābın Yehā Bedāğ Bey Kirsi ve Belesi Evlūram Hemāye vardı. Şādık Evyāşer⁽²⁾dönüp Dāvūd’a geldiler. Ceng ü cidāl ortadan götürüldi. Evsālüm’üñ cenk-nāmesi dāsītān olup kendüzi dünyādan⁽³⁾gitdi, itdügin buldı. Yaramazdı, qaldı. Begler dağı illü iline gitdi. Dāvūd dağı tã‘ ata yüz urdı.⁽⁴⁾Dāvūd buyurdı, Evsālüm’üñ başın gül-ābile yudılar. Dağı qarındaşı Āmīnūñ qabri yanında gömdiler. Üzerine qubbe⁽⁵⁾yapup hece taşu üzere tārīh yazup pülādile qazup ne zemānda geldügin ne vechile atası⁽⁶⁾Dāvūd’a ‘ āşī olup dünyādan ne vechile gıtdügin, yavuz ‘ amelle kendüye itdügin beyān itdiler. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Cūd-ı Evsālüm oluben anda hāk
Gitdi 'ālemden neşā-yı zāt-ı pāk

Salṭanatçün ideriken cenk
Terk idüp itdi ḳabūl tabutı tenk

Kār-ı dünyā budur iy şeh añla hem
Her vücūdı ider āḫir o 'adem

Kimdür ol ki bir zemān yimedi nān
Şoñra burnından getürmdi cihān

305 Kime virdi çarḫ-ı sākī yā ḫu mey
Kitmedi maḫmūr zāru mişlünü

Ḳanı Dāḫḫāk u Firidūn'ile Cem
Ḥāk olup durur sinle içre biş u kem

Ḳanı Mışr'uñ şāhı Yūsuf gül' izār
Batdı rūḫı üzre hāk içre ḫār

Hāl-i ‘ālem budur imdi pes pes

Vir şalāvāt Muştafā’ya sözi kes

d) Kışsa-yı Kahtî Şoden Der Vilāyet-i Benī İsrā’ıl

Neşir: Hākīm kavlince çünkim Evsālüm’ün⁽¹³⁾tarihî geçdi, bunuñ üzerine bir yıl geçdikden soñra üç nebî içinde anuñ bigi kahtlık oldı kim acından nice faķır⁽¹⁴⁾ler helāk oldı. Bu üç yıl içre gökden bir kaṭre yağmur yağmadı. Bir zerre, bir ḥabbe zevāda yitmedi. Benī İsrā’ıl gelüp şikāyet⁽¹⁵⁾itdiler. Kahtlık olduğına sebep nedür bildürgil. Hālümüzizi Çalap dergāhına ‘arz eyle, didiler. Dāvūd ‘aleyhi’s-selām Kuds⁽¹⁶⁾mescidine varub ṭā‘ate yüz urub ‘ibādet ol seḥergāh münācāt eyledi. Nidā-yı ulūhiyyet geldi kim: Yā Dāvūd senden⁽¹⁷⁾evvel Ṭālūt pādīşāhiken ‘ahd eylemişidi kim Cū‘ūnlarile cenk itmeyeler. Anlardan öldürmeyeler. Soñra Ṭālūt ‘ahdine⁽¹⁸⁾durmadı. Ol kavmden bi kişi helāk eyledi. Ol kan yirine gelmek gerekdür kim bu kahtlık götürüle, didi. Dāvūd ‘aleyhi’s-selām⁽¹⁹⁾bu ḥiṭāb-ı ‘izzeti işiticek begāyet ta‘accub kılup kaḥrbāndan ṭaşra çıkup qarındaşı İyliyāv’ile ol Cū‘ūnlar melikine nāme göndürdi kim⁽²⁰⁾anlar kavm-i benī İsrā’ilden degüldi. Dāvūd ‘aleyhi’s-selām nāmesinde dimişdi kim kerem kılup Ṭālūt’uñ size itdügi zulmi bağışlayasız. Ol Cū‘ūnlar⁽²¹⁾meliki bu nāmeyi okuyub mażmūnın bilicek itdiler kim: Ol Ṭālūt kim bizi helāk eyledi. Anuñ nesli varise bize viresiz, helāk idevüz.[24 b]⁽¹⁾Kanı yirine gele, didiler. Dāvūd’a ol qarındaşı İyliyāv eyle diyicek Dāvūd teftiş eyledi. Ṭālūt’uñ oğlanlarından ve neslin bulup⁽²⁾göndürdi. Kimileri Ṭālūt’uñ Ricgā bin Eyā kızından iki oğlı olmuşıdı. Birinüñ adı Umūnī ve birinüñ adı Mīpūsāt. Bu iki oğ⁽³⁾ından ğayrı biş oğlan daḥı Ṭālūt kızından doğmuşıdı. Adrabil Pārçilāy Mehūlaşı. Bu yidi kimesneyi virdi Dāvūd⁽⁴⁾ ol Cū‘ūnlara kim anlar daḥı alup Ṭūr ṭağına varup depelediler. Kışaşı yirine geldi. Amma kim Mīpūsāt bin Yuḥānāsın⁽⁵⁾kim Ṭālūt oğlıydı, anuñla Dāvūd ‘ahd itdügi cihetden Mīpūsāt’ı virmedi. Çünkim kışaş yirine geldi. Oraḳ vaḳtidi.⁽⁶⁾Büstānidi. Riçā varup evvel ölüleri örttd. Bir çuvalile şaḳladı anları

qurddan, qıŝdan, cāneverlerden yidi gūn. Bunuŝ ũzerine⁽⁷⁾Allahu Te‘ālā emriyle yaqmurlar yađdı. Qahtlıq gōtūrūldi. Andan ŝoŝra Ricfe kim Aya kıızıdur, Tālūt’uŝ cāriyesidūr. Dāvūd ⁽⁸⁾anuŝla varup tır tađına çıqup ol yidi ōlūnūŝ leŝlerin baŝların getūrdi ve Tālūt’uŝ ve dađı Yuĥānāsuŝ kemūkleriyle Tālūt’uŝ babası⁽⁹⁾yatduđı yirde defn eyledi. Qıtlıq dađı gōtūrūldi, ‘ālem refāhiyyet buldı, ni‘met çođaldı. Benī İsrā’il qavmi rāĥat oldılar. Nazım:

MESNEVĪ

(Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilātūn/ Fā‘ ilūn)

Bitdi ni‘met bol olub oldı ziyād

Aç zevāde bulup oldı gōŝli ŝād

310 Çūnki Hāqq’uŝ emri geldi yirine

Viridi biŝ bir dānenūŝ aval yirine

Buldı qahtuŝ şiddetinden cān necāt

Hem ĥayvānāta virüp Hāq berekāt

Gitdi qahtuŝ zaĥmeti ve miĥneti

Vāfir oldı ‘ālemūŝ her ni‘meti

Qaht u āfetden dilerseŝ sen necāt

Vir ŝalāvāt Muŝtafā’ya pāk-i zāt

e) Kışsa-yı Ceng-nâme-yi Dāvūd Melik-i ‘Ameliķa

Hakīm kavlınce çünkim bunuñ üzerine⁽¹⁴⁾rūzigār geçdi, iki yıldan şonra bir düşmān dağı belürdi ‘Ameliķadan nite şöyle kim rāvī şöyle rivāyet ider kim ol zemān kim Dāvūd⁽¹⁵⁾Şi‘rā bim Hürmüz bin Cālūt’ı cenk içinde depelemişdi. Sührāb’uñ bir cemīle cāriyesi kalmışdı. Andan bir oğlanı⁽¹⁶⁾vucūda geldi kim adı Qaytās’ıdı. Az zemān içinde pehlüvān-ı cihān, merd u meydāne oldı. ‘Ameliķa halkı aña tābi‘ olub⁽¹⁷⁾iṭā‘at itdiler. Bir gün Qaytās bin Sührāb ‘Ameliķa begler begile meclis kūrurp ‘ıyş u nūş iderken Dāvūd’uñ benī İsrā’ile⁽¹⁸⁾melik olduğından söz açıldı kim buğūr Qaytās şāy itdi kim: İy benüm beglerüm, yiglerüm, bũñ deminde baş oynayıcı dilāverlerüm!⁽¹⁹⁾Bilürsüz ki ol Dāvūd-i āhenger benüm ceddüme neler idüp durur? Evvel Cālūt’ı, andan Hürmüzd Şāh’ı, andan benüm atam Sührāb’ı⁽²⁰⁾şehinşāhı depeledüpdür. Cümlesinüñ kanın yiryüzine sepeledüpdür. Dilerüm ki ol Dāvūd’uñ üzerine leşker çeküp varam,⁽²¹⁾başını alam, kanını kara yire karam. Ve atam, dedem, abā ve ceddüm ecdādum kanların ol Dāvūd’dan alam. Memleketin nālān kılam, didi.[25 a]⁽¹⁾Ol melikler kim ‘Amaliķa kavminüñ serverleriydi. Nāmeler yazup iklīm beglerine peykler göndürüb hāzarü’l-mevt diyārından mağrib⁽²⁾ve Yemin ṭāyifden ve ba‘zı Hicāz’dan fi’l-cümle ne kadar ‘Ameliķa begleri varise cenk yarağıyla üç dört ay içinde⁽³⁾gelüp hāzır oldılar. Evvel Yemen Ṭāyif’den Yirzin ‘ādī otuz dört pülād-ı pūşile. İkinci mağrib⁽⁴⁾zeminden Hışm’dan Qırtūsī ‘ādī geldi, kırksekiz biñ āhen-pūş dilāverlerile. Üçüncü Rüm cānib memleketinden⁽⁵⁾Qaygūr ‘Ādī geldi elli biş biñ beşer yüz süvāriyle. Dördüncü Trabulūs vilāyetinden Şemūd neslinden Kehrām⁽⁶⁾bin Şemūd Şāh geldi atlmış altı biñ altı yüz nerre-şir pehlüvānlarile. Beşinci Bābil vilāyetinden Şūvelev ‘Ādī geldi⁽⁷⁾seksen sekiz biñ tiğzen kal‘a güşāy nāmverleriyle. Me‘a’l-kışsa dirāz idelüm, on sekiz kez yüz biñ er ‘Ameliķa⁽⁸⁾kavminden Sultān-ı Qaytās Şāh hāzīneler açup cemī‘ hāzīne, sīm u zer at, fil cebe, cevşen, tırkeş, kemān, seyf, ⁽⁹⁾şalık, gürz, kalkan, sügü, nīze, ahu işk, kolluk, budlık ulaşdurdı. Andan cebe görüp çerisinüñ eksigüñ görüb⁽¹⁰⁾gergin

görüb bir gün mübârek sâ' atde buyurdı. On iki kez yüz biñ er göç kıldılar, 'azm-i Dāvūd idüp gitdi.⁽¹¹⁾ Atlar ayağı tozından felekler yüzün siyah itdi. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Çünkü Dāvūd'a ol çeri çekdi pes
Toz semāya çıkdı mīğa çökdi pes

315 K̄avm-i İsrā' il dutuben yiryüzün
Toz bürüdi gökdeki güneş gözün

Berķduķça yiryüzinde nīze tīğ
Gökde rüşen berķ ururdı çarķ-ı mīğ

Kös çarbi ötdügince bām u zīr
Tağ u taş ötdi tezelden iredir

Buncılayın leşkerile ol nebī
Gitdi düşmān üzerine yā ebī

Kışşayı itmek dilerseñ istimā'
Vir Muştafā'ya şalāvāt itme şirā'

f) Dāsītān-ı Leşker Cem' Kerden-i Dāvūd Berān Qaytās Bin Sührāb Şāh

Hakīm kavlınce ' Ameliqa sultānı Qaytās bin Sührāb bin Hürmüz bin Cālūt ol ceşş-i girān⁽¹⁷⁾birle 'azm-i Dāvūd kılub Feleştin ırmağına doğrı Dāvūd üzerine gelüp gitmekde, amma bizüm kışşamuz ol cānıbden⁽¹⁸⁾dağı Dāvūd 'aleyhi's-selām Qaytās Şāh çerisin gözleyüp tırurken haber iderdi kim: Yā Dāvūd gāfil mebāş ' Ameliqa sultānı Qaytās Şāh⁽¹⁹⁾deyr yalın çişe üzerüne gelüyür. Qaşdı budur kim senüñle cenk idüben atası Sührāb Şāh' uñ qanın senden ala. ' Arab⁽²⁰⁾vilāyetine dağı vāli alup kıla, didiler. Dāvūd ol haberle qāşid gönderüp bunca zemāndan berü yaraqlanmış benī İsrā'il⁽²¹⁾çerisin cem' kıldı. Nite Loqmān Hakīm kavlınce evvel Dāvūd bin Şemī' ne Yehudā subıtından ' Avā bin Çerüpā begler begi geldi otuz altı biñ

(YAN YAZI: Dilāverler didi kim eger şāh-ı cihān ikdām iderse biz dağı elümüzden geldügince cān u dilden yoluña bir tırmışız. Cenk el kılıç kabzasına urmuşız., didiler. Qaytās şāh beglerüñ kendüye fermān birgürü cenk hüküm eyledi. Nāmeler yazup)

[25 b]⁽¹⁾altıyüz altmış altı āhen-püş gönül hüş dilāverlerile. İkinci Evbīl sıbtından İyliyāv geldi kırk dört biñ dört⁽²⁾yüz dilāverlerile. Üçüncü Şem'ün sıbtından Evniyāzū geldi elli biñ hāş atlara biner nev-cüvān cenkü erenlerile. Dördüncü⁽³⁾Lāvī sıbtından Neşāyil geldi on sekiz biñ merd ü meydānlarile. Beşinci Zebyālūn sıbtından Reahī geldi on toquz biñ tığzen⁽⁴⁾lerile. Altıncı seher sıbtından Evcem geldi on yidi biñ yidi yüz yitmiş yidi leşker-şiken merdānlarile. Yidinci Behrām sıbtından⁽⁵⁾Dāniyel Dāvūd geçdi yigirmi biñ tır-endāzlarile. Sekizinci Dāram sıbtından ' Amāsā geldi on üç biñ üç yüz haşım⁽⁶⁾evgen nev-cüvānlarile. Toquzuncı Şār sıbtından Semū'ā geldi sekiz biñ sekiz yüz seksen sekiz pehlüvānlarile. On birinci⁽⁷⁾İbn-i yāmin sıbtından Nāşen geldi on biñ üç yüz şahibi seyfile. On ikinci Yūsuf sıbtından Dāvūd 'aleyhi's-selām⁽⁸⁾kırk dört biñ kırk dört

cenk eri gelüp geçdi kim şöyle her birisi kan içici merd ü meydānlar, şāhib-
 kıranlar idi. Andan⁽⁹⁾Qahramān kātīl şalābetlü, Nerīmān şevketlü ve heybetlü otuz
 pehlüvānı varıdı kim her birisi fil-suvār idi kim anlaruñ ser-‘askeri⁽¹⁰⁾Evyesān bin
 Çerüpāyidi. Ve Nebāyā hu bin Yehūdāyā‘ idi. Ve dağı Yu‘ā bin Çerüpā’nuñ atası
 oğlı Elhānam idi. Andan⁽¹¹⁾ol otuz pehlüvānlar dağı zikrolunur: Seḫā Hāḫā Tūrī,
 Elyıķā Hāḫālidī, Çıplāḫ Hāpāletī, ‘Ayrā bin Aksin, Hātekū‘i⁽¹²⁾Evyā‘ Cirḫā‘ an
 Tūşī, Mīnā-yı Hāḫūşāşī, Selmūñ-ı Hāḫūḫī, Māḫār bin Hıntūfānī, İnāyı bin
 Digūykem – ibn-i Yāmin neslindendür-⁽¹³⁾Benāyā Hūḫā pir ‘Aşnī, Cideymin
 Baḫil Kā‘as, Eviy‘alyūn Hārābātī, Ajmāveş Hābār Hūmī, İlyācā Hāşāğal
 Būnī,⁽¹⁴⁾Benī Yāsen Yūḫanāşen, Şamāḫā Hārārī, Aḫī ‘Ām bin Serāz Hāerūdī,
 Eliftel bin Aḫaşbāy bin Hāmā‘ā Aḫāşī, ‘Āl-i ‘Ām⁽¹⁵⁾bin Aḫī Şūfel Hākilüyī,
 Hāşirāy Hāfārmilī, Pā‘ārāmī Hāaztī, Yağ el bin Nāşen Mecūdā, Çalek Hā‘āmüyī
 Feḫāriy Hābī Ayrūķī⁽¹⁶⁾kim felek gibi Yu‘ānuñ getürdigi, ‘İyā Rāḫāşir-i Ūri
 Yāḫāḫitī.

Bu otuz pehlüvān-ı cihān merd u meydān-ı zemān Dāvūd’un⁽¹⁷⁾cenkcü
 erleriydi kim birisi kim devründe Merrīḫ felege baş indürmezidi. Anlar gelüp
 geçdi kim cümlesi Sām-suvār heyāt, Qahramān⁽¹⁸⁾şalābet, Nerīmān-ı şecā‘at,
 şāhib-i kıranlaridi. Nazım:

KIT‘A

(Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

320 Her biridi pehlüvān-ı ‘ālemī
 Rezm idincek aḫtarurdu düşmeni
 Her biri başlar kesüb kanlar döker
 ‘Aynīne gelmez cihānuñ ādemī

(20)Neşir: Hākīm kavince çünkim Dāvūd peygamber daḥı ‘aleyhi’s-selām çerisin cem‘ eyledi. Andan cebe cevşen görüp Tālūt Şāh’un(21)ḥırbesin açup benī İsrā’il kavminüñ on iki sıbtınuñ serverlerine dilāverlerine in‘ām, iḥsān, gönüllerin şādān eyledi.[26 a](1)Andan bir kıtlu günde mübārek sā‘atde benī İsrā’il çerisin çeküp devrānile sekāne-i ‘ālem nevbet betçe başları üzerinde(2)Yüşemī‘ bin Nūn ‘alemini çeküp gitdiler. Atlar ayağı tozından felegüñ ḫāsın siyāh itdi. Bāt-ı zemīn at, fil,(3)gergedan ayağından gümledi ve inledi. Mesnedinde ḥūş tıyūr maḳ‘adında mūr u mār yeklediler. Kōsin ḥarbī şādāsı(4)yidi kıt yirleri şarşuben felekdeki Zühre zehresin dü yazdı. Ve Merrīḥ eflāk ol leşkerüñ heybetinden engüşt-(5)berdehān idüp vālih olup ḫırdı. Nazım:

MESNEVİ

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Bī-‘adeddi ol çeri içre eren

Ḳavm-i maḫşer şanurıdı her gören

Altı kıt yir tozıdı ayağıdan kılkıdı yir

Yidi kıt gök yüzi tozdan oldu kir

İdecegin bilüben zaḫm u vālem

Ḳana ğarḳ olmuşıdı vü bir ‘alem

325 Kōsüñ āvāzı nefirüñ öñ evi hem

Çarḫ-ı şīri ürkütdi baḫriyyūnı hem

Bu ʿadedsüz leşkeri Dāvūd Şāh

Çekdi gitdi vir şalāvāt biñ havān

⁽⁹⁾Neşir: Hākīm kavlince çünkim Dāvūd Kuds şehrinden leşkerini çekdi, yiye içe kona göçe Nev vilāyetine yitdi.⁽¹⁰⁾Arkasını bir tağa virüp dağı leşkerini kondurdi. Cālūt leşkerin gözleyüp vaqtine hāzır oldı. Cenk yarağında⁽¹¹⁾oldı. Ol yañadan Kaytās Şāh dağı ol pelīd-i gümrāh dağı ʿAmeliqa çerisin çeküp dağı ʿazm-i Dāvūd kılup yiye⁽¹²⁾içe kona göçe gitdi. At fil ayağı yiryüzün penbe gibi diddi. Atlar ayağı yir dutub ğubarı cihān içini baħr-ı⁽¹³⁾zulümāt mişāli dutdı. Nazım:

MESNEVĪ

(Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilün)

Çü çeri gördi kim ol yoğdı had

Çün Beriyye kavmi bulunmaz ʿaded

Yiryüzini tutmuşıdı cadır temām

Er deminden bağlamışdı gök ğamām

Eyle bī-ħad orduda atlu yayağ

Bir ayak uşını başmış biñ ayak

330 İrmiş otağ kulesi gerdūna dek

Miğ girmiş gā vü ħāke nüne dek

At süheyinden olur her zehre çāk

Göge ayakdan tozmışıdı külhāk

Ancılayın cem‘ olmuş gelmiş siyah

Kim ‘ adedsüz hemçünān hāk-i giyāh

Ol çeriden kırkuben Qaytās-ı mīr

Oldı vālih vir şalāvāt biñ

⁽¹⁸⁾Neşir: Hākīm kavlince Qaytās bin Sührāb Şāh ol ‘ azametlü çeriyi kim çeküp Dāvūd üzerine kim yürüdi.⁽¹⁹⁾Tā kim ‘ alā zaḥm-ı rūzigār gelüp Dāvūd kōnduđı şahrāya kōndı kim Dāvūd leşkeri kōnub oturmuşıdı. Eyle çokluk⁽²⁰⁾leşker kim görenler vehm alup kendüzin yitirmişıdı. Bu yañadan Dāvūd çerisi dađı nażar kıilup beglerle⁽²¹⁾bir ḥabīş-i girān gördiler kim gözler görmüş degül. Diller vaşf virmemiş. Hākīm kavlince[26 b]⁽¹⁾mīr ü mihterler ol cīş-i girān heybetünden evvel vehm eylediler. Andan Dāvūd ‘ aleyhi’s-selām ‘ Ameliķa leşkerinden kendünün⁽²⁾serverlerin vehm-i nāk göricek dil açup didi kim: İy benī İsrā’il dilāverleri! Düşmān⁽³⁾çerisinün çokluđından ḥavf kıılma. Gör kim Allahu Te‘ālā’nuñ ‘ avni ‘ ināyeti bizümledür. Çerimüz ne kadar azise⁽⁴⁾dađı çok çeriye Hāk emriyle zafer bulub ğālib olavuz diyüp dād idevüz diyüp Dāvūd ‘ aleyhi’s-selām şıdķıla subḥāna şıđındı.⁽⁵⁾Dāvūd ‘ aleyhi’s-selām beglerine şöyle diyicek benī İsrā’ilün dilāverleri, on iki sıbtuñ nāmverleri Quds vi⁽⁶⁾lāyetinün pehlüvānları, Medyen ü Hicāz meydānları bebr ü pelenk gibi gümreşdiler. Yidi başlu avren bigi⁽⁷⁾egreşdiler. Nażım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Her birisi gümrenüb arşlān-veş

Ağzın açup egreyüp avren-veş

335 Didiler ki pehlüvānuz cümlemüz

Şir ü çarha kaçırupdur cümlemüz

Haşmumuz Merriḥ olursa gökde ger

Tiğumuz givrese kaçup burca şıgar

Baş urursaḳ bozaruz eflāke tiz

Oñca kaçsuk tağıtavuz ḥāki biz

Gürzi şalmaḳ düşmene şalık daḥı

Gā vü ḥāki inleye balık daḥı

Cümlemüzdür yidi başlu ejdehā

Cengimüzden olmaya düşmen rehā

340 Külli emlaḳ aşlını alduravuz

Sünni kāfirlere geldürevüz

Böyle diyüp anda külli serverân

Oldı hāmūş vir şalāvāt şāzumân

Neşir: Hākīm kavlince benī İsrā'ıl⁽¹³⁾pehlüvânları böyle diyicek Dāvūd serverlerinden mısır u mübārız mihterlerinden bu vechile kim gayret hamiyyet haberin⁽¹⁴⁾kim işitdi, şāz oluben Allah Te'ālā'ya dāyim şükürler eyledi. Devletine sevindi, taht sa'ādetine kıvandı.⁽¹⁴⁾Bu aralıkda 'Ameliķa leşkeri dağı geldi geçdi. Dāvūd 'aleyhi's-selām dağı serverlerin alub otağına varup Hāk'a⁽¹⁶⁾ibādete yüzurdi. Serhengler dağı cenk yarağına meşgūl olup her birisi el kılic kabzasına⁽¹⁷⁾urdi. Ol yañadan dağı 'Ameliķa sultānı Qaytās Şāh dağı on sekiz kez tüz biñ erile Dāvūd yere⁽¹⁸⁾farığ yol kıula kıondi. Andan ol şāh hāş vezirlerle hālvet oturup dānişdılar. İş soñın şanışdılar.⁽¹⁹⁾İttifākı şöyle kıırışdılar kim on sekiz kere biş yüz biñ erden yitmiş yidi biñ iş görmiş, düşmiş,⁽²⁰⁾turmuş āherdüz sipāhī urdılar. Andan soñra yidi bahādur serverlere Kırtusı 'Ādi baş kıoşub⁽²¹⁾şabāha kıarşu Dāvūd'dan yaña kıarāvül gönderdiler. Kendüler turup cenk yarağın görmek ardınca[27 A]⁽¹⁾oldılar. Bunlar bunda, ol cānibden Dāvūd begler begi Yu'ā bin Çerüpā'ya didi kim: İy pehlüvān-ı cihān 'aklı yöninde ⁽²⁾şöyledür kim 'Ameliķa sultānı Qaytās cān cihāngirlerin kıanun anca kıarāvül şaçmış ola.⁽³⁾Ġāfil gele, sen dağı kıarāvül ol kim tā kim düşmen ğāfiliken ser-vaqtümüzi urmasın, buyurdi.⁽⁴⁾Ziyān varmasun, hem devlet nuşret şanışılsun diyu Dāvūd Yu'āva himmet tutdı. Devletile andan⁽⁵⁾benī İsrā'ılūñ pehlüvānı on iki sıbtuñ şāhib-kıırānları ve üç yüz seksen dört biñ kıavm-i⁽⁶⁾benī İsrā'ilden altmış dört biñ āhin-pūş er seçdi kim cümlesi ad u nām gözleyüp şāhı⁽⁷⁾yirine cān u baş (kıo)yub mīr ü sipāhī dağı ol iki sıbtuñ serverlerin alup Dāvūd çerisinden kııkup düşmene kıarşu gitdi. Dāvūd Nebī'nūñ kıarāvüli varıdı. Qaytās Şāh kıarāvüli geldi.⁽⁸⁾Çin seher iki çalış bir düz şahrāda buluşdılar. Süre gelüp birbirine yitişdiler. Şaf⁽⁹⁾ve alay kıarışup turuşdılar. Anda Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Çün yaşandı iki leşker tutdı şaf
El 'amūda urdı kim qabzaya kef

Ol çeriden tolmışdı baır u yir
Na'ralardan kürse dökerdi yir

İki leşker çünkü oldı yüz yüz
Oq haberci açılaydı qolğun

345 Köş harbi çalduğınca zincile
Tiğ u merdān şalarıdı hincile

Baş kılıc dögdürür gerdūna dek
Qan aqıup yirden şızardı nūna dek

Bir 'acāyib cenk olubdı ol zemān
Merrih isterdi felek içre emān

Diñle imdi bu 'acāyib cengi sen
Vir şalāvāt Muştafā'ya hasen

g) Dāsītān-ı Ceng Şoden Mühelheli Cin Perihān-ı Berā-yı Sām

(15)Hakīm kavlince çünkim Dāvūd begler begisi(16)Yu‘ā vü Qaytās Şāh qarāvüli başı Qartūsı ‘Ādīyle muqābil olmağda ve Sām-suvār dağı üçünci yirüñ üzerindeki maḥlūqātīle(17)oturmağda; amma kim bizüm kışşamuz ol yañadan Mühelheli cinne geldi. Sām’ı ikinci kat yir üzere kim siccīn(18)kapusunda bırağdı. Andan soñra Kūḥ-ı Elburz qulesine varup cinni çerisin cem‘ idüp ol çeriyi çeküp(19)şehrinüñ üzerine gelüp ğarb cānibinden yaña qondi. Şol tağ başına tuman çöker gibi çökdi. Zerrīn şehri(20)şahrāsı cinni deminden zulumāt baħrine döndi. Nazım:

KIT‘ A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Çökdi cinni şehr-i Zerrīn üzerine ol zemān

Şanki zulumāt dutdı ‘ arzı kıldı tağı tuman

350 Cin şadāsından felek tesbīhini yañıldı hep

Cenk ardından gökde Merrīḥ istedi qorqub emān

[27 b](1)Neşir: Hakīm kavlince çünki Zerrīn şehrinüñ perileri dağı Mühelheli cinnüñ cin çerisiyle geldügin kim gördiler(2)ve pādişāhları dağı gitdügin bilüp beğāyet te‘ eṣṣūf kılup Sām-suvār ḥātunı Hümā-yı Dilfirüz’uñ qatına gelüp tanışdılar,(3)iş soñın şanışdılar. Kimi didi kim şabāḥ olsun cenk idelüm. Kimi didi kim şulḥ kılalum. Kimi didi kim(4)qaçalum yüz şuyın yire şaçalum. Egerçi kim her birisi bir dürlü söyledi. Amma Sām-suvār’uñ Hümā-yı dilfirüz qabül kılmadı.(5)Didi kim: Ola benüm babamuñ Ḥümāyun Şāh’un reddinden ire. Cin

çerisinün geldügin haber vire. Perihân gelince baş⁽⁶⁾ayağ yayadâr olmaz. Şehriyârsuz vilâyet halkı haşma zafer bulmaz, didi. Hümâ-yı Dilfirûz böyle diyicek Tâlis Hân çerisi ayağ üzerine⁽⁷⁾turup Hümâ-yı Dilfirûza didi kim: İcâzet olursa ben kuluñ varayım, Perihâna haber kılayım, didi. Hümâ-yı Dilfirûz icâzet⁽⁸⁾egnine hil'at virdi. Andan hân çeri hemân dem çeküp gitdi. Bular dağı hâzır olan perî çerisin cem' idüp⁽⁹⁾kal'anuñ kapuların yâkut ve kal'anuñ çerisine teşhîr idüp dâyre çizüb teşhîr cin kıilup burclara pâsubânlar çıkup⁽¹⁰⁾turdi. Ol cânibden dağı Mühelheli cin ol gün kal'a cengi yarağın gördi kim çin seherden kal'aya yürüyüş ideler,⁽¹¹⁾kal'ayı alalar. Bunlar bu fikirde, bizüm kışşamuz ez-en-cânib perîler sultânına geldi. Nite ol zemân kim perîler sultânı perî çerisinle⁽¹²⁾Siccîn kapusına geldi, hiç kimse bulmayup Sâm'unñ kandeligin bilmeyüp Mühelheli cin dağı bulmayup turunca nâgâh Tâlis⁽¹³⁾Hân perî gelüp Mühelhel'unñ Zerrîn şehrine geldügin, cin çerisin getürdigin haber virdi. Perihân ol haberi alıcağ beğâyet⁽¹⁴⁾güc gelüp hemândem ârâm itmeyüp dönüb yine Zerrîn şehrine gelüb gitdi. Amma kim Tâlis Hân periyi kırk periyle Siccîn kapusın⁽¹⁵⁾dan aşğa oğlı Hurrem Şâh'ile Sâm'ı tefiş itmege gönderdi kim ele getüre yâ huş bu yolda baş yitüre. Dağı didi kim:⁽¹⁶⁾Yâ Tâlis Hân, eger kim Sâm'ı yâ oğlum şâhı baña getüresin. Seni başum berâberi sultân kılam, didi. İstimâlâtladı.⁽¹⁷⁾Ve dağı Tevrât yazılı bir cevşen geyürdi kim şeytân zurriyyâtı zafer bulmaya. Bunlar kırk perile Siccîn kapusından girüp⁽¹⁸⁾yir altında Sâm'ı, Hurrem şâh'ı aramağa gitdiler. Ez-in-cânib perîler şâhına geldi kim ol gün ol dün gidüp şeh-i Zerrîn kılub⁽¹⁹⁾gitmekde amma kim ol yañadan dağı şubhidem olıcağ Mühelheli cin bildi kim perîler şâhı Sâm'ı, oğlı Hurrem Şâh'ı aramağa gitmişler.⁽²⁰⁾Kal'a hâli kalmış. Şubhidem olıcağ kal'anuñ kapusına karşı cin çerisin çeküp dağı Zerrîn kal'asın biñ mil yir arağdan⁽²¹⁾kuşatdı. Cenge dağı niyet eyledi. Ve emr eyledi, ne kadar cin varise dürlü dürlü şekle girüp her biri uşağı ve eri birer cânever[28 a]⁽¹⁾getürüp üzerine suvâr oldılar. Ba'zısı pil-suvâr, ba'zısı şîr-suvâr, ba'zısı sî-murğ anka-suvâr, ba'zı⁽²⁾dağı nehenk-suvâr olub 'alemler şakqasın göge çıkarub tabl u nefirler döküp gülgula, velvele eylediler. Perîlere haşamân⁽³⁾gösterdiler. Ol yañadan cinlerün kal'aya yürüdüklerin, cenk itdüklerin dağı Mühelhel'unñ çerisin görüp Hümâ-yı Dilfirûz bir ilçî⁽⁴⁾gönderüb didi kim: Bu kal'anuñ üzerine

gelmekden maşşūd nolur, nedür diyesin. Eliñ kim elimüzden gelirse saña zizmet kılavuz,⁽⁵⁾didi. Ol ilçi gelüp Mühelheli cinne ol kelāmı kim diñleddi, cevāb virdi kim: Maşşūdum budur kim evvel benüm maşşūkamı viresin.⁽⁶⁾İkinci bu kim Sām'un ħātunı kim Hümā-yı Dilfirüz'siñ, baña gelüp muṭī' olasıñ. Beni kendüñe er bilesin, didi. Humā-yı dil-firūza⁽⁷⁾ol ilçi varup eyle diyicek Hümā-yı Dilfirüz gadağa gelüp kaşkıdı. Yıldırım bigi şaşıdı. Dağı emr eyledi ne kadar çeri peri varise⁽⁸⁾bir dürlü cānevare suvār olub kal'a kapusın açub kimi dağı gök yüzünden kanād açup gelüp Mühelhele cenk itdiler. Nite⁽⁹⁾on sekiz yüz biñ perī çerisin kal'adan taşra ki çıkdılar. Yüz biñ merdüm suvār yüz biñ āhū-suvār, yüz-bin şir-suvār, yüz biñ⁽¹⁰⁾ğul-suvār, yüz biñ pelenk-suvār, yüz biñ kulān-suvār, yüz biñ esb-suvār, yüz biñ kūh-suvār, yüz biñ baħr-suvār alay alay, çok çok,⁽¹¹⁾şaf şaf, bölük bölük kal'adan çıgup dağı her birisi bir şaf oldılar. On kez yüz biñ perī cāzūları on şaf bağlayub tırdı.⁽¹²⁾Ol yañadan Mühelheli cin cāzūları dağı ħükme eyledi. Bu kal'adan çıkan perī çerisine muķābil mu'arız olub ħamle kıldı. İki leşker qarıldı,⁽¹³⁾katladı. Yirler ayakdan penbe gibi atıldı. Gök yüzinde tozdan gün dutıldı. Yiryüzünde niķāb görüldi. Çıgup maķālar kanıyla⁽¹⁴⁾māl-ā-māl oldı. Cin leşkeri dağı kim oddan kılıçları kim oddan ħançerile kim oddan bıçaķları kim tifenklerle, şişerile kim elmāsdan⁽¹⁵⁾sikkinlerle ve necāķlarile ve şalıķlarile kim nift tolusı şişelerile cenk itmege başladılar. Bu yañadan perī cāzūları da yüz biñ merdüm⁽¹⁶⁾suvār perī kan yağdurdı. Yüz biñ māh-ı suvār dağı tolu yağdurdılar. Yüz biñ şir-suvār dağı yağmur yağdurdılar.⁽¹⁷⁾Kimi taş yağdurdı, kimi topraķ yağdurdı. Ba'zılar dağı kanad açup elmās tiğ çeküp ħunlar kanlar içüb ol⁽¹⁸⁾gün tā aħşam olınca ol kadar cenk itdiler kim Merrīħ felekde görmiş degül. Nazım:

MESNEVĪ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Çün periler cin çerisini tırdılar

Birbirine od atısub urdılar

Na'ralardan gümledi taş-ı felek
Cinnilerden belgiledi şevr u semek

Cinninün sāhirleri itdi sihir
Kıldılar leşkerlerin odlu bahir

Gāh periler cinnīye atardı od
Kim tölardı odile çarh-ı kebūd

355 Gāh perīye cin atardı nıft-ı nār
[28 b] Ekşeriyen yaqub iderdi tār u mār

Buncılayın cin perī eyledi cenk
Eyle kim Merrih olurdu gökde denk

Diñle imdi cengü n aşlın nāmūr
Lik virgil sen şalāvāt mā-ħazār

Hakim kavlince çünküm bu vechile⁽³⁾cinlerle periler kim ol gün aḡşām
olınca cenk itdiler. Qandan yiryüzini lāle renk itdiler. Birbirine zafer
bulmayup⁽⁴⁾vaqt-i şām olıncaq taḡl u āsāyiş çalup Mühelhel'ün cinnī çerisi çekilüp
otaqlu otağuna qondılar ve periler çerisi kal'a⁽⁵⁾sına gelüp girdiler. Qapuların
yapup burçlar üzerine pāsubānlar qoyup nevbet tıtdılar. İki düşmān çerisi şabāh
olmağa⁽⁶⁾cenk kılmāğa yaraqda olub ārām itdiler. Nazım:

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

İtdi ārām iki leşker ol zemān
Şubha dek turup yarağ görđi hemān

h) Dāsītān-ı Temşilāt-ı Māzī

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Gūş-ı hūşı tatariseñ bir nazār
Ma' rifetden diñleyesin hūş haber

360 Dāsītānuñ remzi vardur şerh idem
Söz haqīkat ölmeyince tarh idem

Milk-i 'ālem rūhuñ olur fi'l-meşel
Rūh olur milk-i cihāna hem bedel

Ol perihānı durur 'aqluñ temām
Kim olur ol a' zāñ içinde ol hümām

Gönlüñüz durur al  a-yı řāh-ı hümā

Hem Mühelhel nefs-i emmāre řehā

Leşkeri nefsüñ uvāsi āřikār

Hırs u şehvet aşl durur kām-kār

365 G nl ni itmek diler anlar arāb

Cehd iderler tā  lince hep turāb

Menzil-i Rařmān olur g nl  inān

Mesken-i řeytān ılma bu zemān

Nefs ni gālib ılır   aqluñ bu dem

D  cihānuñ içre olur muşterem

Nefsi maşlüb ideriseñ yā Ker m

Gönlüne yol bulmaya d v   rac m

Hā cer mi  n gönüldür b -gümān

D v u řeytān dutmasun anda mekān

370 Kaç bed r dil ılmağıl buthāne sen

M 'miniseñ toğru gel imāna sen

Virme nefse dilüni iy nîk-nâm
Kitmeye gönlüñ ildin iblisi maķâm

Nefsüni maġlûb iderseñ pür-uşûl
÷uds'e milke añla toġru yol

Naşîhatı Firdevsi'nüñ dutġıl temâm
Vir şalāvāt Muştafâ'ya nîk-nâm

1) Der Meclis-i Āhîr Temâm

MESNEVĪ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Ĥamd-ı bî-ĥad Ĥālîķ'a kim nîk-nâm
÷ırķ dört meclisi daġı oldu temâm

375 ÷udretüm yitdükce itdüm ben beyân
Tâ kim meclis-i āhîr oldu yâ hümâm

‘Aybı varise luġ idüb işlâġ idüñ
Kim ‘ayb söz diñmez olur hiç peyāk

Nazm u neşir tā kim didüm pür-hüner

Söyledüm ahsen hadîş emlaḥ kelām

Ḥūş ğarāyib dāsītānı söyleyem

Kim işitmedügüñ olalar ḥāş u ‘ām

Ḥaḳ Te‘ālā ayru görürse va‘deye

Şerḥ idevüz ḥüb ḥikāyet şād u kām

[29 a] Gāh Süleymān’dan diyevüz kışşa

380 Gāh idem vaşf-ı ḥāl-i Şāh-ı Sām

Lik bu dem luḫ idüp kıluñ kerem

Bir du‘āyile yādidüñ her şubḥ u şām

Kim aña Firdevsi’yi ḥayrile pes

Raḥmet itsüñ Ḥāl-ı Rabbü’l-enām

Bu kitābı oḳıyana yazan

Diñleyene daḥı raḥmet bula kām

Yā ilāhī kıl ‘ināyet kıluña

Raḥmet idüp cenneti virgil maḳām

385 Kıl ʿ imāret gönlümñ vīrānesin
 Sen ʿ azīz it sözüümñ bula niḫām

 Raḫmeti Ḥaḫʾdan dilersen cānı men
 Virşalāvāt Muştafāʾya şād u kām

4. Süleymān-Nāmenüñ Kırk Dördünci Meclisinüñ Zikrindedür

KIT ʿ A

(Fā ʿ ilātün/ Fā ʿ ilātün/ Fā ʿ ilātün/ Fā ʿ ilün)

 Kıpdı gönlüm āh nidem bir gül ʿ izār-ı pīrek
 Zülf-keş dildāruñı gamze-keş ü ʿ ışık gerek

 Serv-ķāmet gişu-varunuñ beğāyet tūna tīz
 Gülkeş nāzük beden nergis gīsu perde derek

 Gerçi şūhuñ zāhid özi tūrfenuñ ü ʿ āķiluñ
 Līki söz şek oldı eşkümden özi bī-ḫaberek

390 Ceng-küşlik dōst küşlik dest-keşlik idüben
 Dilek itdüm dilegüñle dü lebüñden öperek

Yaşşiken şoşbet idesin köşkünüş ħalvet ola

Ĥū bugün döşekde ola olmaya vizrek

Bu felegüş ki kendünüşdür ger gerekdür tizcekek

Faşl-ı gülken mäh-ı mükekāt ehl-i dilkek içerek

Di Süleymān kışşasından çarĥ-ı zulumüş ħusşşasın

Bil ki sen nā eflegüş zālīm itsün sen tiz gerek

Bī-ma' ānī şerbetüşdür dostunuş ehl-i seher

Virüş şalāvāt dilüşne cāndan dükellüşğüş ħūbuş ħaberek

a) Dāsītān-ı Residen-i Cezri Hümā-yı Dilfirüz Ki Hümāyün Şāhest

⁽¹²⁾Loqmān Ĥakīm ħavlince naql-i aşāĥ Eflātūnī Yunānī naqlince Firdevsī-i bende nā-tüvān efgende ol vechile ħikāyet kıılır kim çünkim⁽¹³⁾iki leşker ol gice ħarār itdiler, şabāĥı gözetdiler. Çünkim gice zulumātı sürüldi, 'ale's-şabāĥ oldu. Nite⁽¹⁴⁾şöylekim: Nazım:

MESNEVİ

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Fe' ulñ

395 Seşergeh Ĥamza-veş kös çekdi bir tiğ

Ĥamer zevpinini kaçdı şeb-i miğ

Güneş Rüstem bigi gösterdi çün yüz

Kaçup rüyın mäh bu merdi pes göz

Felek kandil yandı mişl-i şem'î

Ṭoldı devrân aḡterüñ cem'î

Yirinden durdı ol dem bu ḡalâyık

Gördiler kim olupdur şubḡ-ı şādık

⁽¹⁷⁾Neşir: Ḥakīm ḡavlınce çünkim ol gıce oldı, periler serhengleri daḡı Hümā-yı Dilfirüz'ün ḡatına geldi. Bunlara Hümā-yı⁽¹⁸⁾Dilfirüz daḡı begāyet 'izzet ḡıldı. Kimisine ḡil'at getürüb ziyāfet ḡılıp gözleriyle dimaḡların mu'aḡtar ḡılıp ḡurdu.⁽¹⁹⁾Kimisine daḡı mal u genc virüp ḡöñlin ele getürdi. 'Āḡıbet dīvānı ḡaḡıdup ḡāşlarıyla oturdu.⁽²⁰⁾Vezirleriyle tanışdı, işin şoñın neye varur şanışdı. İtdi kim 'acebdür eger atam perihān gelmezise.⁽²¹⁾Mühelhel'e cenk idüp zafer bulmazsam kim ḡözüm segirür ve nişānlarum deprenişür, diyüp bunlara henüz bu sözde,[29 b]⁽¹⁾perilerden bir perī cāsūs gelüp iḡerü girüp Hümā-yı Dilfirüz önünde baş ḡoyub yir öpüp itdi kim: İy Dilfirüz vey⁽²⁾şaḡı leyli, yüzi nev-rüz ḡālī' pīrüz! Müjde olsun kim yārın öyle zevāline dek ḡalmaz atañ Hümāyün Şāh-ı Perihān⁽³⁾gelür, yitişür. Ol gelince ne çāreñ varise itgil. Ḥal'ayı ökat zabḡ itgil, didi. Hümā-yı Dilfirüz ol sözi kim⁽⁴⁾işitdi, şād oldı. Velekin ḡelāli Sām'dan nişān şordı. Ol perī cevāp virdi kim: Sām'dan ḡaber bilmedük.⁽⁵⁾Velikin Ṭālis Ḥān'dan işitdük kim Sām-suvār'ı altında Siccīn ḡapusunda itmiş. Çıḡacaḡun Allah bilür,⁽⁶⁾didi. Hümā işidüp aḡladı, cān u ciger ḡaḡladı. Ve ḡazel peydā ḡılıp oḡudı. Naḡım:

GAZEL

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Āh ki andan gitdi yārüm baña hayf oldı hayf

Çıkdı yirden göge zārüm baña hayf oldı hayf

400 Ol yüzi günden iy aq oldı günüm her gün siyāh

Yārı kılmaz rüzigārum baña hayf oldı hayf

Hār hāsıd bağrumuzı toğramuşdur āh

Görmezisem gül' izārüm baña hayf oldı hayf

Zülfi boyun irmeyelden cānuma reşk oldı şek

Gitdi şabr-ı lā-ķarārum baña hayf oldı hayf

Bir tarafından ķahr-ı ' adū ve bir yañadan derd-i nigār

Gelmeye Sām-ı Suvār'um baña hayf oldı hayf

Neşir: Hākīm ķavlince Hümā-yı Dulfirüz bu vechile efgān itmekde, şubh⁽¹¹⁾olınca velikin pāsubānlar dağı burc üzerlerine çıkup pāsubānlık itmekde, nevbet tutmaķda, perīlerüñ⁽¹²⁾cinnīlerüñ ķal' aya gelenle cenk itmekde, nıftı u od tolı şişeler atmaķda, amma kim bizüm kışşamuz ol yañadan Mühelheli⁽¹³⁾cin dağı bezm ķurup cinler serhegleriyle oturub 'ıyş iderken, bu iş soñı nolur diyu endiş⁽¹⁴⁾iderken bir ķac cinler gelüb dergāhdan iķerü girüb yir öpüp du' ā kılup didi kim: Mağribden yaña göz⁽¹⁵⁾çilige gitmişdük. Perīhānı gördük kim perīler tahtını omuzları üzerine götürürler. Bir nefesde bir aylık yola yitirürler.⁽¹⁶⁾ Acebdür kim

yārın şehr-i Zerrīn üzerine yitmezse, senüñle cenk itmezse, didiler. Mühelheli cin, Perihānuñ gelice⁽¹⁷⁾gin bildi, begāyet melül oldu. Andan emr eyledi kim ne kadar cin çerisi varise ‘ale’ş-şabāh kal’anuñ hāzır oldılar cengine.⁽¹⁸⁾Perihān gelmedin bu kal’ayı alalar. Bular bu fikrde amma bizüm kışsamuz ol yañadan yine Dāvūd ‘aleyhi’s-selāma geldi. Nite ‘āşıkāne⁽¹⁹⁾şalāvāt. Nazım:

KIT‘ A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Ger dilerseñ kışsa idem beyān

Vir şalāvāt Muştafā’ya şād u kām

405 Yād idüp Firdevsi’nüñ vaşfin dağı

Çıl du‘ayı luḫ idüp gāyet nihān

b) Kışsa-yı Dāvūd Ceng-i Qaytās Bin Sührāb

⁽²¹⁾Hakīm kavlince Eflātūn-i Yunānī eydür ol zemān kim Qaytās bin Sührāb bin Hürmüz bin Cālūt Şāh’uñ begler[30 a]⁽¹⁾begisi Yu‘ā bin Çerüpā Dāvūd çerisinle kim muḫābil mu‘ārız kim oldılar, ol iki pādişāhuñ qarāvüli irildi ve leşker⁽²⁾bahādurları ve benī İsrā’il dilāverleri ve ‘Ameliḫa serverleri ṭuruşıcak buḫūr Dāvūd’uñ begler begisi Yu‘ā bin Çerüpā⁽³⁾düşmān qarāvüliyle dilile cenk itmege niyyet eylediler. Andan dönüb kendünüñ refiḫlerine didi kim: Yu‘ā iy cihān ḫalkunuñ güzīdeleri!⁽⁴⁾Dāvūd nebīnüñ devletin, mu‘cizātın, vilāyetin, sa‘ādetin şınayalum. Meydāna girüp er ṭaleb ḫilub⁽⁵⁾baş cān oynayalum. Eger evvel geleni erlikle düşürsem fetḫ ü zafer Dāvūd nebīnüñ, diyüp Yu‘ā begler begisi ol⁽⁶⁾erenler begi Rüstem-i Dāsītān mişāl na‘ra urub Sührāb-vār raḫşı sürüp

cevlān urub meydān alub⁽⁷⁾turdu. Kiş urup qol şalup turdu. Çağırup ‘Ameliqa cānibinden er diledi. Cengiçün āhengiçün ol⁽⁸⁾yañadan yitmiş yidi biñ ‘Ameliqa çalışı biñ başı Qırtūs ‘Ādī birle pehlüvānlar pür-nazar kılup gördiler⁽⁹⁾kim düşmen tarafından altmış dört biñ āhen-püş baħr-i elmāsleyin ber urup sedd-i Sikender bigi⁽¹⁰⁾karuştırurup şaf alay bağlayup turuncaq Dāvūd cānibinden Yu‘ā bin Çerüpā’nuñ meydāna gelüp er diledügin gör⁽¹¹⁾diler. Andan Qırtūs ‘Ādī, ol pehlüvān-ı Şeddād’ı diledi kim raħşı meydāna sürüp Yu‘āva muqābil mu‘āriz olub cengi⁽¹²⁾cihānı gözine tenk ide. Amma kim Qatrām nām bir pehlüvān varıdı. Pehlüvān-ı rüzigārıdı. Eyle kim zemānında Sām⁽¹³⁾suvārıdı. Raħşı meydāna sürdi. Üç oqqa baqırdan tolusı varıdı kim çünkim meydāna girüp at sürüb⁽¹⁴⁾cevlān eyledi. Bu yañadan Yu‘ā daħı gördi kim Hāsātiler tarafından bir Qahramān-ı kätıl şalābetlü kendüye muqābil geldi.⁽¹⁵⁾Gelincek Yu‘āv’a sügü uciyla şalavirdi. Daħı şöyle üzengisiyle Yu‘āv’a sügü şundu. Yu‘ā qalkān⁽¹⁶⁾berāber dutdı. Hemān sügüsin red eyledi. Güce varınca Yu‘āv kafasından gürzile Qatrām’a eyle urdı kim⁽¹⁷⁾kafası yoğrulub demi kafası bağlanub atından yıkılıub cānı cehenneme ısmarladı. Anı görüp Cālūtīler’den efgān⁽¹⁸⁾kılıp Dāvūdī’lerden gūlbank tekbir āvāzı geldi. Qartūs-ı ‘Ādī diledi kim kendüzi meydāna girüb⁽¹⁹⁾Yu‘āv’uñ qanın kara yire kara. Amma kim Ezyī pehlüvānın koymayup raħşın meydāna sürüp Yu‘āv’a çınār ağacı⁽²⁰⁾bigi salu şundu. Yu‘ā bin Çerüpā daħı üzengüsiyle qarşudan urup Ezyī süngüsin uzatdı. Şıdı, andan⁽²¹⁾kendü daħı sura varup süngü şundu. Ezyī qalkān qarşu dutub red eyledi. ‘Avā gağaba gelüb yine gürz havāle[30 b]⁽¹⁾kıldı. Ezyī qalkān dutup men‘ eyledi. ‘Avā güce varınca Ezyī kendünüñ gürzin ele alup baş üzere cevlān⁽²⁾kılıp daħı ‘Avā’ya gürz urınca olmadı. ‘Avā qalkānı muqābil tutdı. Velikin çeh qalkān çeh alaca‘lar kemān⁽³⁾rān olub gürzi inüp ‘Avānuñ farkına doqınup dem nefes bağlandı. ‘Avā atdan yıkılınca Ezyī diledi kim⁽⁴⁾‘Avā’nuñ inüp başın keseydi. Ol yañadan ‘Ava’nuñ karındaşı Evyesā bin Çerüpā karındaşunuñ yıkıldıgın göricek⁽⁵⁾ra‘d-vāri na‘ra urup at sürüp Ezyī’ye kara bulutleyin muqābil olub gürz-i girān havāle kıldı. ⁽⁶⁾Ezyī gürzine gürziyi muqābil tutdı. Gürz gürze toqanup bir tirāqa qopdı kim tirākası ‘ıraqa vardı.⁽⁷⁾Ezyī kendüzin dirince Evyesā bin Çerüpā’ya kılıc çeküp Ezyī’nüñ üzerine sürdi. Ezyī qalkān muqābil⁽⁸⁾tutdı. Kılıç inüp qalkānı hıyār mānendi dildi. Ezyī’nüñ

kafasından iki niçüp dişine, kāsine, andan döşine,⁽⁹⁾tā arkasından hıyar mānendi
 iki bölüp Ezyī atından dırāz be dırāz yıkıldı. Evyesā def^c atdan şıçrayup başını
 kesüb⁽¹⁰⁾terkeye aşdı. Çalış Dāvūd'ı görüp on ordılar şāzılığ itdiler. 'Amaliķa
 qarāvüli görüp baħr-i elmāsleyn⁽¹¹⁾çalķanup dersu seyf çeküp Evyesā'nuñ üzerine
 at fil şalup gürz şalıķlar birle fark üzre döğüşdiler.⁽¹²⁾Tiğ u teberler şalub cenk
 kılışdılar. Ad u şān gözleyüb duruşdılar. Ken erenler cengi görüp ön
 şafdan⁽¹³⁾şavaşdılar. Bu arada 'Amaliķa qarāvülin şıyup şancağa sürdiler kim çalış
 erin kırdılar. Anca beglerüñ yeglerüñ⁽¹⁴⁾defterin dürdiler. 'Ameliķa serverlerini,
 'ādiler dilāverlerini, cāzūlar mübārizlarını şancaķlarını gelüb ğayret⁽¹⁵⁾ve
 ħamiyyet kılup turup düşmenlerine şāhları yolına uruşdılar. Cān u baş terkin urup
 duruşdılar.⁽¹⁶⁾Bu ħāli görüp Yu'ā bin Çerüpā'nuñ erligi tamarı yüreginde cüş kılup
 Dāvūd adına tekbir getürdi, na'ra⁽¹⁷⁾çağırup 'Ameliķa serverlerinüñ rast sancāğına
 sürdi. Ra'dleyn gümreyü berķleyn irdi. Ol cenk⁽¹⁸⁾içinde pelestimleyn kılıcdan
 geçürdi. Kırtūs-ı 'Ādi'ye darp urub zaħm-nāk 'Ameliķa serverlerinüñ
 rast⁽¹⁹⁾sancāğına sürdi. Ra'dleyn gümreyü pürleyü urdı. Ol cenk içinde Keklānī
 Servī tüş geldi. Gürz uruben atdan⁽²⁰⁾serengün bicdi. Andan geçüp Qaygūr dilāveri
 gürz urup başın ħurd me'a'l-kışsa yidi dārbile yidi 'Ameliķa ⁽²¹⁾dilāverlerin
 giriftār kıldı. Buğūr 'Ameliķa ol ħāli görüp guyzān alup kaçdı. Raħt-ı bungāhı
 saçdı.[31 A]⁽¹⁾Ürkülü dilāverleri daħı at yegleriyle ķo didiler. Dāyim āħtarmalar
 alub kırķ serveri giriftār kılup Dāvūd Nebī'den yaņasına⁽²⁾dutdılar 'aleyhi's-selām.
 Dāvūd'a müjde ħaberin gönderüb kendüler daħı bu yañadan üç yüz seksen dört
 biñ erile Dāvūd⁽³⁾Nebī dīvān ķurub qarāvül ħaberin gözledi. Bu ħālde iken
 müjdeci irüp baş urub didi kim: Yā nebiyyallah, Ĥaķ Tebāreke⁽⁴⁾ve Te'ālā yāri
 kıldı. Čalışuñ düşmān qarāvülün şıdı. Dāyim mīr ü sipāhi kırdı. Esir kıldı. Beşāret
 geliyürür birle diyüb⁽⁵⁾du'ā kıldı. Dāvūd 'aleyhi's-selām işidüp şāz u ħandān olub
 müjde getürene ħāş ħil'at, altun, at ⁽⁶⁾virüb şāz itdi. Andan çün 'izzetiçün 'Avā
 begler begine delīm dilāverlerine karşı göndürdi. Buluşub alub⁽⁷⁾Dāvūd nazarına
 geldiler. Cümle mīr ü sipāhī ol ħālife-i zemāna ve emīr-i cihāna karşı baş urub
 du'ā kılub karşı⁽⁸⁾durdılar. Buğūr 'Avā begler begi giriftār kılduğı serverleri
 Keygelān Qaygūr'ile şāhı 'arz eyledi. Ve Eviyā bin çerüpā⁽⁹⁾daħı Ezyi başın
 getürüb Dāvūd'uñ taħtı ayağında ķoyub şenā eyledi. Dāvūd 'aleyhi's-selām daħı

nazar kılub ol evvel iki⁽¹⁰⁾dutsağa nazar kılub didi kim ve görüp otuz arış qadd ü kâmet Qahramân-ı şalâbet gürbüz pehlüvân ol qadar ol qadar çalışmış kim⁽¹¹⁾cebe ve cevşen seyf yüzinde rişteleyin biçülüp şaçılmış. Andan qarâvül şıyan serverleri cümle mîr ü mehterleri at⁽¹²⁾hıl'at virüb istimâlâtladı. Yu'â bin Çerüpâ'ya, qarındaşı Evyesâ bin Çerüpâ'ya dağı hıl'at, tâc u tađt, memleket virüb⁽¹³⁾dil-şâd eyledi. Andan Dâvüd 'aleyhi's-selâm diledi kim Keygelânı ĥarca süre ve dışmâna ĥurûřân şala.⁽¹⁴⁾Amma kim Berĥiyâ bin Ebgiyâ vezîri qomadı, ĥapse şaldı. Ve Qaygür'ı dağı ĥapř eyledi. Amma kim ol ikisinden ĥayrı otuz sekiz⁽¹⁵⁾pehlüvân dutulmış, Dâvüd 'aleyhi's-selâm cümlesin dâr itdiler. Dâr öninde münâdiler durub münâdî kılub çağırdılar kim Ĥađ Te'âlâ'nuñ⁽¹⁶⁾resûline 'âşı olanuñ cezâsı budur. Ol pehlüvânlar ol Dâvüd dârında tırdılar. Tâ kim göñülden cümle görenler⁽¹⁷⁾heybet gözden ĥayret aldılar. Anda aĥřâm olıcağ ol dilâverleri dârdan alub qara yirün qarın yarub defn⁽¹⁸⁾itdiler. Melikler olduğıçün ve ol Ezyî başın dağı gömüb şâhlar qânunuca defn itdiler. Andan Dâvüd 'aleyhi's-selâm on iki⁽¹⁹⁾sıbtuñ begleriyle ve benî İsrâ'il'üñ yegleriyle dışmân-ı tarafeyn gözleyüb tırdılar. Bunlar bunda velî ol tarafdân 'Ameliqa şeytân⁽²⁰⁾Qaytâs şâh qarâvülünden yitmiş biñ demür donlu pehlüvânlaruñ girizân olub ölen öldi, ölmeyeni qaçdılar. ⁽²¹⁾Yüz suyunu yabâna kim şaçdılar. Nazım:

KIT' A

(Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün)

Ölen öldi ölmeyeni qaçdılar

Âb-ı rüyı cümle ĥâke şaçdılar

[31 b] Qaçazenler ĥân u mânı döktiler

Tiğ-ı zenler ĥařım qanın içdiler

Pehlüvânlar cezlet iderken çalışub

Tag başın aşub muhannes geçdiler

Degme kişi cāna kıymaz iy aġa

Anuñiçün nîk-bedden seçdiler

410 Ger behādur ger muhannes cümlesi

Şanma dünyādan ecelsüz göçdiler

İy ecelsüz itme ölümden ġazar

Kim ecelsüz mevt şerbetin kim içdiler

Kim ecelsüz gelmez er başına mevt

Kim ecelsüzi kimi tıġıla bicdiler

c) Muġābil-i Mu'arız Şoden-i Dāvūd ve Ķaytās Şāh Berā-yı Cenk

Ĥakīm ġavlince ol zemān kim 'Ameliġa sultān şāh ġarāvülünüñ ġaçanı⁽⁶⁾ ġalāş olan varub Ķaytās Şāh görüb ġaġaba gelüb beġāyet tasalandı. 'Ār u ġayret odına yandı. Andan⁽⁷⁾ ol iki pehlüvānuñ ya'ni kim Keygelān'uñ ve Ķayġūz'ın dutulduġın ve Ezyī biñ Melik'uñ başı gitdüġin ve ol otuz⁽⁸⁾ sekiz pehlüvānlaruñ daġı birdār olduġın bilicek beġāyet acıdı ve sucudı ve ol acıyla ġükm kıldı, on sekiz kez⁽⁹⁾ yüz biñ er güç kılub Dāvūd üzerine gitdi. Becid yürütdi. Bu taraftan Dāvūd gözcileri görüb at sürüb ⁽¹⁰⁾ gelüb Dāvūd'a i' lām kıldılar. Pes ol ġalīfe-i zemān ve milk-i cihān ġocunub yaraġ kılub üç yüz seksen sekiz⁽¹¹⁾ biñ İsrā'il ġavmile tabutu 'ālimler önce götürüb geġmiş nebīler rūġına şalāvāt tekbīr

getürüb ‘alemler şaşasın⁽¹²⁾açub on iki sıbtuñ melikleri alay alay atlar arķasına gelüb ‘Ameliķa sultān Qaytās Hān’a qarşu gitdi.⁽¹³⁾Ol geldi, bu vardı. Yārindesi gün kubbeyi felege dikildi, vaķt mevc-i tevcede ol iki leşker birbirinüñ serāşın⁽¹⁴⁾görüb cengile kolay yirleri alışub qarşu konuşdılar. Birbirine ĥorāşān göstermekiçün dürlü dürlü⁽¹⁵⁾çadırlar ve ĥaymeler kurb ‘acāyib ġarāyib seyvānlar serāperdeler urdılar. İki şāhı birbirine qarşu at⁽¹⁶⁾dāriken qarāvül koyub turdılar. ‘Ameliķa gümrāhları benī İsrā’il kavminüñ varlıġın görüb nazār kılıb Qaytās⁽¹⁷⁾Hān katında egrişub gümrenişdiler. Kim bu gelen Dāvūd’ile ol iki sıbt benī İsrā’il çerisi kim yāĥud qarāvüli midür,⁽¹⁸⁾diyince ‘Ameliķa sultān Qaytās Şāh başın şalub gümrendi. Daĥı didi kim: Bu demürce Dāvūd’uñ ‘aceb yüregi daĥı⁽¹⁹⁾demürden midür ki qorķmayub gelüb benüm biñ yidi ataya sultān Şeddād bin ‘Ād oġlıla qarşu tırub savaş kılmaķ⁽²⁰⁾diler, didi. Qaytās Şāh eyle diyicek beglerinden vezirlerinden Tenķalūs vezir ayaġ üzere kalkub didi kim: İy meliki⁽²¹⁾cihān! Eger senüñ ceddüñ Cālūt’ile ve daĥı Hürmüz dedeñle ve atañ Sührāb Şāh’ile nice kez kim Dāvūd çerisiyle buluşdı.[32 a]⁽¹⁾Dāyim bizüm leşkerimizüñ qararı ĥisābı yoġıdı. Dāvūd çerisinden artuġıdı. Amma kim bu Dāvūd ‘azim pehlüvān ve leşkeri ⁽²⁾daĥı cenkcü. Her birisi merd ü meydāne olduġı ecilden ve bir daĥı anlaruñ bir sekīnesi vardur kim ķanķı leşkerde⁽³⁾ol sekīne bile olsa o leşkere ġālib olur. İmdi eyle olsa bu Dāvūd’uñ ‘askeri azdur diyüp bu çoķluķ çerimiz⁽⁴⁾ġāfil olmasunlar kim düşmānı ĥür görmek olmaz kim söz zeyāne ayırur. Nazım:

KIT‘ A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

‘Āķiliseñ görmeyesün düşmeñüni şāh ĥür

Kim yaķın yürürse şehrin görmişüz çü kim aķur

Ger cihānuñ Rüstemiyeñ düşmenüñe bakma kim

Yoksa gāfil kābilī-veş saña noksān az görür

415 Dostuñ azdur biñ çokdur dostumuñ olsa beri
Haşmunuñ mekrinden alma dāyim aña dūr

Neşir: Hākīm kavlınce Tenkalūs vezīr bu⁽⁷⁾vechile ‘aķıl yüzinden naşīhat virecek Kaytās Şāh ol zālīm-i gümrāh āh beğāyet cāhil ‘alķ olduğı ecilden Tenkalūs’uñ⁽⁸⁾kelāmı aña güc gelüp eyle kaçıdı kim yıldırım kim nice şakırsa öyle şakıdı idi kim Dāvūd kimdür kim ve ol ne demürce oğ⁽⁹⁾lıdur kim andan baña korķu gösterürsin? Beñzer kim sen Dāvūd’dan korķarsın. Ol demürčinüñ leşkericüğinden üşe⁽¹⁰⁾nürsin, didi. Amma kim bu işe cümle iş görmiş selātin serverler gördiler Kaytās Dāvūd’dan beğāyet gāfil⁽¹¹⁾ihtiyātlarında olub vaķti gözlediler. Bu yañadan Dāvūd Nebi ‘aleyhi’s-selām yüz seksen sekiz biñ iki yüz erile dīvān kırub⁽¹²⁾düşmene çeşm-i güş olup tırdı. Beglerine istimālāt virüp andan ol Hārūn neslinden seyyidlerle hılvete varub⁽¹³⁾Hālīķ’a tã‘at kılup yüz yire urdı. Me‘a’l-kışşa ol gice iki leşker ol tarafından qarāvül koyup birbirine⁽¹⁴⁾karşu cenk yarağında olub şabāh olmasına muntazır durdılar. Çünkim ol gice geçdi, ‘ale’ş-şabāh kim oldı. Nazım:

MESNEVİ

(Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ülün)

Çü Kāf’uñ kullerinden doğdı hırşid

Gurüb itdi felek yüzinde çemşid

Güneş çü gösterdi şîrîn belenk renk

Çamer şuya baturdı def' i harçenk

Cihānuñ şem' asiçün yana düşdi

Halāyık uyğudan uyanı düşdi

Pes ol günki cihān oldı münevver

Hemān deprendi yirden cümle leşker

420 İşit imdi neye vardı hikāyet

Dāyim vir señ Muḥammed' çün şalāvāt

d) Ceng Kerden Dāvūd u Çaytās Şāh

Hakīm kavlınce çünkim 'ale'ş-şabāh⁽¹⁹⁾göz cihān yüzün gördi. Andan iki cānibden ceşş u girān baḥr-i cevşenleyin cūşa gelüb⁽²⁰⁾deryā mişāli gümleyincek cenk yarağın görüb atlara binüp ol 'Ameliķa mülki Çaytās Şāh on sekiz kez⁽²¹⁾yüz biñ leşker çeküp at sürüb tuş tuşa Dāvūd üzre yürüdiler. Baḥr-i cevşen mişāl gürleyü gümleyü[32 b]⁽¹⁾mevc urub fevc fevc Çaytās Şāh sancāğına sağ solınca yürüdiler. Bu taraftan dağı Dāvūd 'aleyhi's-selām çin-seḥer⁽²⁾turub Hālīķ'ına 'ibādet kılup evrād okuyup andan şafda şiken yiyüp du'ā kılup tabutı 'ālimler başı⁽³⁾üzre götürüb geçmiş peygamberler ervāhına şalāvāt virüb Allah'a tekbir getirüb bākī on sıbtuñ⁽⁴⁾begleri benī İsrā'il begleri atlar arķasına gelüb Dāvūd 'aleyhi's-selām ḥaymesin çevre alup yürüdiler.⁽⁵⁾Andan Dāvūd 'aleyhi's-selām cebe cevşen giyüp sa'ādetlü serine rūḥānī ışık urundı. Keyumerdī, kolları, boruluk⁽⁶⁾dağındı. Seyfi ḥamāyil kılup gış kurbān bağlandı. Behrām yayı kurub kurbāna şaldı. Āyinelyin siper düşde⁽⁷⁾şalub gürz-i girān tarķında alup sağ sol Tivrāt u

Zebür yazılmış hamâyiller taķındı. Hâşlarıyla ħalvetden⁽⁸⁾taşra gelüp Berĥiyâ bin Engiyâyile ve Evyesâ bin Çerüpâ'yile buluşdı, ' izzet kılışdı. Daĥı atlara suvâr olup üç⁽⁹⁾yüz seksen dört benî İsrâ'il kavmiyle yürüyüp ' Ameliķa leşkerinden yaña baĥr-i baytâşlayın gürleyüb⁽¹⁰⁾gümleyüp iki leşker birbirine buluşdılar. İrişince yirler inledi, gökler gümledi andan seri leşkerler at⁽¹¹⁾sürüb iki cânibden deryâleyin gelen sevî Dâvüd'ı turgurdılar. Şaf ve alay bağlayup yemin ve yesâr sıġâr⁽¹²⁾ve kemîn-gâĥ râst kıldılar. Çeri sil mevc urdı. Kird ġubârı iki ' asker üzerinden irdi, iki leşker birbirin gördi. Ĥorâşânçün⁽¹³⁾birbirine karşıdan uruşdılar. Şöylekim davul heybetinden yirler gökler inledi ve gümledi ve ĥüş tuyûr u mâr u mûr⁽¹⁴⁾bekledi. Buġûr ser-leşkerler saflar düzüp sancâķ ' alem şakķaların mihterler çözüp diriĥsitân döküp dibinde⁽¹⁵⁾taĥl u neķâreleri urdılar. Şurna vü nefesbir urdılar. Şâĥları yolına cân u bâş oynayan serverler ön şafa varup⁽¹⁶⁾tuuruşdılar. İki ciş ü girân tuuruşınca bir ' acâyib vaķt oldu ki at fil süheyli er ġiryûsı ' arza-yı ' arşaletden⁽¹⁷⁾nişân virdi. Dâvüd ' aleyhi's-selâm kendünün çerisin düzüb daĥı ' Ameliķa leşkerine nazâr kıldı. Gördi kim⁽¹⁸⁾on sekiz kez yüz biñ ' Ameliķa leşkeri âhin-püş olup alay bağlayup tururlar. Birçeridür kim Ķahramân⁽¹⁹⁾görse ħan ħaşâne, Nerîmân görse yılan ħoşane. Nazım:

KIT' A

(Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün)

Öyle leşker kim behâdur her eri

Çarĥ-ı evrânı ħaçıra her biri

Ger bulur merrîĥ-veş çekse kılıç

Ķana ġarķ eyleyeler cümle perî

(21)Neşir: Hâkîm kavlince ol yañadan Qaytâs Şâh dahı Dâvûd leşkerine nazar şalub gördi kim dört yüz seksen[33 a]⁽¹⁾dört biñ er demür tonlu demür yürekli benî İsrâ'îl çerisi karşısına sedd-i Sikender bigi turur. Güneş şu'lesi⁽²⁾toğanmış, cebe cevşen âhû ışıq baħr-i elmâsleyin mevc urur. Pülâd şa'şas'ı gözleri ħasîre kıılır. Nazım:

KIT' A

(Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün)

Cümle âhin-püşıdı leşker temâm

Er deminden gök bağlamışdı ħamâm

Sedd-i Sikender şanayduñ ol çeriyi

Şaf dutub kim dururıdı ħâş u 'âm

Neşir: Hâkîm kavlince kaçan kim ' Ameliķa sultânı Qaytâs Şâh benî İsrâ'îl çerisin⁽⁵⁾bu heybetde göricek ħađaba gelüb qaşdı kıldı kim çerisin cenge gele. Amma kim ' Ameliķa begleri ve mağrib⁽⁶⁾zemîn begleri Yemen Tâyif nâmürleri komadılar. Dil açub didiler kim: İy şâh-ı heft kişver! Muğaddem gelen⁽⁷⁾pâdişâhlar kânûnınca raħşın sürüp meydâna girelüm, cevlân kılalum. Düşmândan serhenk taleb kılalum, cenge⁽⁸⁾âhenk kılalum. Dâvûd serhenklerin depelüm. Çerisine ħurâşân şalalum, diyüp aralarından muğaddem pil-pây⁽⁹⁾Gülyâşi ħâketî otuz arşın ħaddin pülâda ħarķ kılıp darba tahta sinleyin bir kılıç ħamâyil kılıp senüñ⁽¹⁰⁾asâyişleyin âhen ħalkın döşine şalup sütünlayın zifti süğüyi kolına darp at meydâna şalub cevlân⁽¹¹⁾urdu. Kul şalub Dâvûd çerisinden serhenk taleb kıldı. Bu yaña Dâvûd cânibinden dahı Elħâten bin Ya'ra⁽¹²⁾at meydâna sürüp bir mu'teber raħ başı üzere çevürdü. Revân sūra varup ' Ameliķa serhengine raħ şundu.⁽¹³⁾Siper şalup men' eyledi. Gülyâşi ħâketî yine sükün itdi.

Elhâten bin Ya‘râ yine siper şalub men‘ eyledi.⁽¹⁴⁾ Bir bu, bir o, arada on yidi hamle uruşdılar. Āhîr Elhâtin bin Ya‘ra sügü şunub Gülyāşî Hâketî’nün kalkanın sügü sonından⁽¹⁵⁾ mihladı, rahtından yıkıldı. Mecâl virmeyüp başın kesüp sügüye diküp cevlân kıldı. Çeşm-i ‘Ameliķa⁽¹⁶⁾ görüp deñiz gibi çalkandı. Kaytās Şāh görüp ğadaba gelüp ğāyet kaķıdı, kibirle baş şalub ğiş⁽¹⁷⁾ kaķub ķomañ diyu ķul şaldı. Ol on sekiz kez yüz biñ āhin-pūş sipāhî hemāndem baħr-i ‘ummānleyin⁽¹⁸⁾ Dāvūd leşkeri üzerine at şalub seyf çeküp yürüdiler. Bu yañadan Dāvūd ‘aleyhi’s-selām daħı işāret kıldı, dört⁽¹⁹⁾ yüz seksen sekiz biñ āhin-pūş at fil sürüp kılıç ‘uryān kılup birbirine irüp iki oluser⁽²⁰⁾ birbirine ııup kırılıp cenge tırdılar. Dāvūd ‘aleyhi’s-selām ‘Ameliķa serverlerinün bir kaķın ħarca sürdiler. Kalamı⁽²¹⁾ kafasına döndiler. Buğūr Kaytās Şāh kavmün dīv-keş buğūr ‘Ameliķa dilāverleri düpdüz ğiryü kılup tiğ u teber[33 b]⁽¹⁾ uryān kılup fil gergeden sürüp varub Dāvūd dilāverlerin şıyup ķodılar. Anı görüp Yuħānāşen bin Īsā⁽²⁾ ve Şem‘ā bin Īşā kim Dāvūd’un ķarındaşlarıdur. Begler begisi ‘Avāyile otuz pehlüvānile ‘ayş kılup ğürz şalık düşlerine⁽³⁾ şalub at sürüp ‘Ameliķa serverlerin kılıca dutub bî-dirîğ cenge dutdılar. Aşağa yukaru sürüşdiler. ‘Ameliķa beglerin şıyub⁽⁴⁾ şancağına iletdiler. Niçelerün defterin dīvānuñ dürdiler. Bî-ħad erler kırdılar. ‘Ameliķa leşkerin şınacaķ bir pehlüvān varidi kim⁽⁵⁾ anuñ adına Mārūn dirleridi. Ellerinün ayaklarınınun altışar barmaķları varıdı. Ħirfā oğlanlarındanidi. Otuz altı⁽⁶⁾ arış ğadd ü ķāmeti varıdı. Pile binerdi. Başındağı ışıklığını dört yüz riṭāl demürdendi. ‘Ameliķa sultānı⁽⁷⁾ Kaytās Ħān katında dururken ğördi kim Dāvūdiler Pelestim çerisin şıdı. Hemāndem arşlān bigi egreyüp ğümreyüp⁽⁸⁾ meydāna gelüp berizħāne suķūn bigi sügüyi baş üzere şalub daħı Dāvūdiler’den yaña pil sürdi. Cenge tırıcaķ⁽⁹⁾ ol yañadan Şemā birle Yuħānāşin Mārūn’ı görüp ikisi bile ķarşu varup cenk itdiler. Birbirinün ķanlarından yiryüzin⁽¹⁰⁾ lāle-renk itdiler. ‘Āķıbet Mārūn bir tiğ urup Şem‘ā bin Īşā’nun kafasın ğözleyüp çaldı. Şem‘ā kalkan berāber tıtdı.⁽¹¹⁾ Likin kılıç kalkanun kenārın dilüp atı başın düşürdi. Şem‘ā yıkıldı. Anı görüp Yuħānāşin bin Īşā elindeki⁽¹²⁾ āsiyāb-veş ğürzile Mārūn kafasından urdı. Işıklığın kafasıyla bile ħurd kılup yoğurdu. Mārūn pilden yıkıldı.⁽¹³⁾ Şem‘ā’nun kim atı sürçüp tıturdu. Yir yidi revān urup Mārūn’un başın kesdi. Refiķleri bir at çekdiler, bindi.⁽¹⁴⁾ Daħı Şem‘a ķarındaşı Yuħānāşen’le Yu‘ā

bin Çerüpā'yile ve Eveysā bin Çerüpā'yile tīg çeküp 'Ameliķa çerisinle cenk itdiler.⁽¹⁵⁾Ol yañadan 'Ameliķa sulţānı Ƙayţās gördi kim Mārun helāk oldı, hemāndem ƙul şalup el eyledi, kendünüñ⁽¹⁶⁾ alemin dağı depretdiler. Dağı ol on sekiz kez yüz biñ leşker sağ şol yürüyüp Dāvūd çerisin ihāta ƙılup⁽¹⁷⁾ cenk itdiler. Ādem ƙanların yiryüzine lāle-renk itdiler. Nazım:

MESNEVĪ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

425 İki leşker çalışū bigi itdi cenk
Yir beşer ƙanından oldı lāle-renk

Çarĥ u şir oğdan dönüben kirpiye
Döndi ĥūnuñ şırtı mığdan dūrpeye

Ĥāke ĥāĥān er döndügince tīgile
Çarĥı buĥār ƙılurıdı miğile

Baş degerdi göklere tüfenk-veş
Leş yaturdı yirün üzre senk-veş

Şan ƙıyāmet günü ƙopdı ol zemān
Başlu başın ƙayurırdı pīr ü cevān

Neşir: Ḥakīm kavlince Dāvūd leşkeriyle ‘Ameliķa[34 a]⁽¹⁾leşkeri ol gün aḥşām olunca bir ‘acāyib ġarāyib cenk Merrīḡ vālihūnuñ rū-yı zemīni adam ḡanlarından lāle-renk itdiler.⁽²⁾İki cānibinden her mīr ü sipāhī ḡallü ḡālünce duruşdı ve uruşdı, yuķarışdı. Ancalaruñ erligile ṡurup ancalar ālūde⁽³⁾tīġile yire düşdı. Delīm bī-diller daḡı kılıç tozından ġik yire kaçdı, yüz şuyını yire şaçdı. Anca dilber ü dilāver⁽⁴⁾ler, mubārizler, mihterler ad u şān gözleyüp şāhlu şāhı yolına cān u baş oynatdılar. Ḳaṡre iken ḡanlar cūşa⁽⁵⁾gelüp ḡaynadı. Buġūr şems ü duḡā ḡatına felekden dönüp aḥşām olunca cenkleşüp Dāvūd çerisin şıyup⁽⁶⁾tā şancaġına dek ḡovdılar. Tā kim fāş bu resme çalışdılar, uruşdılar. Anca kim cenk kemāline irdi, eceli gelen, va‘desi⁽⁷⁾iren kırıldı, at fil yoruldu. Aztev çalışdan tīġ u teberler reye döndi. Ve seyf yüzinde cebe ve cevşenler şite⁽⁸⁾leyin biçildi, zaḡmlardan ḡanlar şaçıldı. Oḡlar atılıp kişler boş ḡaldı. Tīr ü peykānlar süġü dilinden ḡalkānlar ġalbare döndi.⁽⁹⁾İki cānibden mīr ü mihterlere cengi ḡarbi sāzın ḡoyub ṡabl u āsāyiş urdılar, ‘ināndurup yirlü yerine ayrıldılar.⁽¹⁰⁾Şancāḡlar cem‘ olup iş yoldaş düġünleşüp at sürüp düşenleri aradılar. Rezm-ġāhdan leşin ve başların⁽¹¹⁾getürüp defn yirine ulaşları aġlayup zaḡm-nākları baġlayup at dincik önlüsin ḡarāvül ḡoyup ḡondılar. Bu yañadan⁽¹²⁾benī İsrā’il begleri, Ḳuds Ḥicāz begleri, ‘Arabū’l-‘arbā begleri on iki sıbṡun serhengleri Dāvūd Nebī şemi‘ne cem‘ olub⁽¹³⁾‘Avā’nuñ ve Şem‘a’nuñ Evyesā bin Çerüpā’nuñ ve Yuḡānāşe’nuñ cenk itdüklerin āferinlediler. Dāvūd ‘aleyhi’s-selām ḡonub serverleri,⁽¹⁴⁾sergedānları istimālāt birle at bindirüp ḡil‘at geyrüp ḡuş-dil ḡıldı. Bir yanına ‘Avā begler begi geçüp oturdu, bir yanına⁽¹⁵⁾Berḡiyā bin Engiyā vezīri geçüp oturdu. Andan ḡün geldi, aḥşām semāṡa binildi, şükür dinildi. Andan şeker şerbet gelüb⁽¹⁶⁾içildi ve daḡı ‘Ameliķa leşkerinden söz açıldı. Andan Dāvūd eyitdi kim: Düşmāndan ġāfil olmaḡ devlete sa‘ādete lāyık degüldür,⁽¹⁷⁾diyüp Yu‘āv’a buyurdu kim ḡarāvüle vara, şabāḡa dek düşmān ṡarafın gözleyesin, şabāḡ oluncaḡ yine cenk⁽¹⁸⁾idelüm. Görelüm ‘ināyet-i Ḥaḡ kimedür, devlet ü sa‘ādet kime yüz dutar, didi. Daḡı

Dāvūd dīvānı tağıtdı, kendüzi⁽¹⁹⁾ ibādete yüz dutdı. Öñince tā şabāh olıncaya dek tā‘ ate yüz dutdı. Ol yañadan Yu‘ ā bin Çerüpā dağı yirinden⁽²⁰⁾ taşra çıqıp otağına geldi. Andan hüküm on iki sıbtün bahādurlarından on iki biñ er urundulayıp qarāvüle bindi.⁽²¹⁾ Tā şubh olıncaya dek düşmānı gözleyüp tırdılar. El kılıç kabzasına urdılar. Bunlar bunda amma bizüm kışşamız Ez-in-cānib[34 b]⁽¹⁾ Ameliķa sultānına geldi kim çün kim Qaytās Şāh ol zālīm ve gümrāh leşkerinüñ mağlūp olduğına melūl maħzūn olup⁽²⁾ çünkim bārigāhına varup ‘ Ameliķa serverlerin kenāra getürüp tahta oturup andan baş getürüb didi kim: İy cihān⁽³⁾ halkınuñ güzideleri! Bu demürce Dāvūd bizümle na‘ ceb cenk şöylekim cihānı gözümüze tenk itdi, didi. Şāh eyle diyicek⁽⁴⁾ Ameliķa serverleri didiler kim: Yā şāh-ı cihān! Egerçi kim benī İsrā’ıl kavmi az çeridür kim amma kim cümlesi nev-ħaz,⁽⁵⁾ nev-cüvān cihān serveridür. Egerçi kim bu gice şeb-i ħūn āh itmeyevüz, bu çeriyi tağıtavuz. Yārın çok dilāver kılıç yüzinde⁽⁶⁾ düşer, didiler. Ol iş görmiş, düşmiş, tırmış kişi eyle diyicek Qaytās Şāh dağı ol tedbiri müvecceh görüp⁽⁷⁾ şeb-i ħūn yarağın görmege, Dāvūd’uñ üzerin urmağa hüküm eyledi. Andan ol gice nişfu’l-leyli olıcağ kim göz gözi görmez⁽⁸⁾ kim oldı. Nazım:

KIT‘ A

(Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ülün)

Çü gün tōndi irer şemsüñ zevāli

Felek içre yanar şem‘ i hilāli

Necim ħāsıd mişāl açmışdı gözin

Raķībinden şanem olmuşdı ħālī

Neşir: Ħakīm kavlınce nişfu’l-leyli oldı,⁽¹⁰⁾ hemāndem Qaytās Şāh emr eyledi, ‘ Ameliķa çerisi uşağı ve erisi çadurlı çadırından tıruben cenk aletin

giyinüb atlara suvâr⁽¹¹⁾ olup şancâklı şancâğın agelüp ol on sekiz kez yüz bin er cüş idüp baħr-i kılzüm bigi gümlüyüp vaqt⁽¹²⁾lerine ħâzır oldılar. Andan ‘Ameliķa sultānı otağına çıķup atına suvâr olup begleriyle, yigleriyle, dilâverleriyle, mihterleriyle⁽¹³⁾ leşkerin çeküp daħı Dāvūd çerisi üzerine gelüp gitdi. Dāvūd’uñ çerisin ihâta kılup daħı tırdı. Ol yaña⁽¹⁴⁾dan ‘Avā begler begi daħı karāvülde yürürken düşmān tarafına göz ururken düşmānuñ atlar arķasına gelüp şeb-i ħūn⁽¹⁵⁾kaşdın kıldıkların bilüp Dāvūd’a geldi ħaber kıldı. Dāvūd ‘aleyhi’s-selām işidüp yirinden tırup dīvān kılub emr eyledi. Tabutı⁽¹⁶⁾ getürüp pehlivānlarıyla atına binince bu yañadan Kaytās Şāh’ile ‘Ameliķa leşkeri irdi, Dāvūd’uñ ordısın başub⁽¹⁷⁾ tabl u naķāreler çalup benī İsrā’il leşkerine kılıç koydılar. Dāvūd’uñ daħı yanında ħâzır olan pehlivānlar daħı seyt⁽¹⁸⁾ uryān kılup düşmān çerisine karışub cenk itdiler. Sügüler şunuşub sīne ve bağrın söküşüb kanlar saçalar idi.⁽¹⁹⁾ Nazım:

MESNEVĪ

(Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün)

Key eren kim birbirine uğradı

Kılıcıla düşmen atın tıgradı

Nizelerle yine zaħmın açdılar

Düşmenüñ kanın revānı saçdılar

435 Ejdehā mişli eren tıtuşdılar

Tob tıfengi revān atışdılar

Yire kan yağmurını yağdurdılar

Dem buħārın göklere ağdurdılar

[35 a] Atlar binüp terkeşi boşatdılar
Kaddi bî-yayañ büküp üşetdiler

Toğrayup erişte bigi düşmeni
Nîzelerle sekeridi dest hüşeni

Gerh kıan yirden çıkup şızarıdı
Likin at er kıanda çok yüzeridi

440 ‘Arşa ervāh ağdı düşdi kıarşı kef
Yirde sinle çoğalurdı başda taş

Ancılayın cenge Merrih irmedi
Çarh-ı gerdün anca cengi görmedi

Diñle imdi cengün aşlı ne durur
Vir şalāvāt Muştafa’ya söz budur

⁽⁵⁾Neşir: Hākīm kıavlince egerçi kim Dāvūd çerisinün hāzır olanları ol gice
‘Ameliķa çerisinle ğayret⁽⁶⁾kılup cenk itdiler. Amma kim ‘Ameliķa leşkeri çoğ
olduğu sebebden Dāvūd çerisin şıyub hezimet ğāret,⁽⁷⁾ordusın yağmalayub bî-ħad
adam ħasārat itdiler. Dāvūd ‘aleyhi’s-selām çerisinün nişfui’l-leyl içre hezimet
olduğın göricek⁽⁸⁾tabut kıurtarub yanında olan beglerle sürüb kaçdı, gelüb tā şur
dibine geçdi, ‘Adülām mağarasına⁽⁹⁾varub mağara içine girdi. ‘Aķabince benī

İsrâ'il'ün dahı halâş olan begleri gelüb Dāvūd'ı ol mağarada bulup⁽¹⁰⁾oturdılar. Çün kim ol gice geçdi, 'ale'-ş-şabāh oldı, Dāvūd çerisi diñlendi. Gördi kim Dāvūd'uñ katında⁽¹¹⁾ne kadar pehlüvânlar varise 'Avā begler begiyle cem' olmuşlar. Anla kim muħanneşlerdür, düşmân üzerlerin urucağ atlarına⁽¹²⁾binmeyüp düşüb 'aқıl şaşup kendüyi dirmeyüb anlaruñ bigi helāk olmuş, gelmemüşdi. Dāvūd anlaruñçün yaş⁽¹³⁾kılub ağladı, gözi yaşı çağladı. Andan kimesneden çäre bulmayup ol Fettāhü'l-kulūba ol Nāşır u Mansūr Allah'a⁽¹⁴⁾niyāz itmegiçün turup ol mağaranuñ bir gencine varub pāk abdest alub ol Qādir'e ve Rezzāq-ı maħlūkāta⁽¹⁵⁾bu vechile niyāz eyledi, didi kim. Nazım:

MESNEVĪ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Didi yā Rabbi 'arş-ı 'azam haқkıçün

Levh-i 'ālem şaħf-i ādem haқkıçün

Hūr u Rıdvān cennet-i me'vā için

Zār-ı Şit ve girye-i Havvā için

445 Ādem'ün alınıdağı ol nūriçün

Yirde Ka'be gökdeki ma'mūr için

Ol nebīye verdügin tūfāniçün

Ol Halil'ün itdügi qurbāniçün

Şeh Süleymān-nāme'nün ismiçün

Ol ehibbālu hātemcük çeşmiçün

Nāşır u Maşūr özüdür bī-gümān

Baňa nuşret virdi yā Rab bu zemān

Böyle diyüp itdi nāliş ol resül

Vir şalāvāt Muştafā'ya pür-uşül

e) Kışsa-yı Sām-Suvār Hakīm

Hakīm kavline Dāvūd bunda münacāt, kâziyye'l-hācete 'arz-ı hācet⁽²¹⁾itmekde, amma kim bizüm kışsamuz yine Sām'a geldi. Nite Sām üçünci kat yirün üzerindeki maḥlūqāt ile oturmaḡda[35 b]⁽¹⁾ amma kim şāh-ı perihān kırk perī kim Sām'ı teftiş kıлмаḡa göndürdi. Ol periler daḡı Siccīn kapusından birinci⁽²⁾ yirün yüzine Sām'ı cüst-cūc kıldılar, haber bilmediler. Andan soñra şeyāḡin zūrriyyātından bir kaç melā'ine⁽³⁾ tuş oldılar. Anlardan Sām'ı su'āl itdiler. Anlar daḡı didiler kim: Sām'ı iblis emriyle cāh-ı selāsilden üçünci kat⁽⁴⁾ yirün indürdik, didiler. Bunlar eyle diyicek ol kāfir cinlerin bu periler dutup bir kaçın helāk itdiler.⁽⁵⁾ Bir kaç daḡı kaçup gelüp iblise şikāyet, periler aḡvālin hikāyet itdiler. İblis periler geldüğinden bildi kim anlarıñ maşşūdı⁽⁶⁾ Sām'ı götürmek, Zerrīn şehrine iletmekdür. Pes iblis hemāndem kaçıdı, yıldırım gibi şakıdı ve daḡı Dinesle Gines er kıldı kim ⁽⁷⁾Sām'ı dördünci kat yirün üzerine ileteler tā kim periler Sām'ı bulmayalar. Pes Dinsile Gines birinci⁽⁸⁾ biñ şeyāḡin zūrriyyātı kāfir cinnilerile dem çeküp uçup üçünci yirün üzerine varup Sām'ıñ katına⁽⁹⁾ gelincek Dins bir maḡbūbe-yi zemāne şekline girüp mergūbe oldı. Zühre-i zehre şıfat, gülşen-i şirīn hey'et⁽¹⁰⁾ nāzile siḡr okuyup kendüye urup sözile niyāzile Sām'ıñ kafasından yañadan gelüp ḡademinde baş⁽¹¹⁾ koyup elin öpüb: Şāhā, şafā geldün

kim ehlen ve sehlen, didi. Sām dahı ol maḥlūķile oturup dillerin tayayup⁽¹²⁾ aqlın yitirüp ğurbet elinde gönülsüz oturub tırurken gördi kim bir maḥbūb-ı cihān, fitne-i āḥir zemān, maḥlūb-ı cānān⁽¹³⁾ gelüp qarşusına ayağın tırdı kim amma bilmezdi kim bu gelen mel'undur kim şekl-i ḳabīḥini görenüñ sevdāsı⁽¹⁴⁾ artup. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

450 Aşlı şeytān idi şekli bir qarı
Hemçü zernih aqarıdı şalyeri

Eski kürke beñzedüñ tıdağın
Köhne çarıḳ şanıyduñ yā kefesi

Begleri ḥū taḫta üzre ekseri
Aql ditrer baş tağut serseri

Dişleri gören şanırdı destere
Burnı bādincān ağızı māneze

Küfli ğişe dönmiş gözi çıḳa
Yiri ḳoḳar cismi şanki müşterek

455 Siħrile Őađduđı inek idi
 Bi bu gŭñ Şanki bāyıldı

 Siħrile kendŭzin eyledi ħŭb
 Sām'ı 'ıŐıĶ atıldı ũzerine tŭrub

 Diñle imdi sāħirŭñ aħvālini
 Vir Őalāvāt diyem ben aħvālini

f) Dāsıtān-ı İgvā Dāden Dīnesi Sām-Rā

⁽²⁰⁾ Ħakīm Ķavlınce Sām o l mel'ŭnı maħbŭbe Şandı, didi kim: Ey nigārın! Ķanden gelŭrsin, ne ĶiŐisin? Bu ũçŭnci Ķat yirŭñ⁽²¹⁾ũzerine nirden gelŭrsin? Kimŭñ nesisin, ne Şadef dānesisin? Didi. Sām eyle diyicek ol cevāb virdi kim: Yā Őāh-ı[36 a]⁽¹⁾cihān! Ben ĦıĶāyī SulĶānınuñ Ķızıydum, beni Mŭhelheli cin Ķapub bu ũçŭnci Ķat yirŭñ ũzerine getŭrdi. VaĶtehā gelŭp⁽²⁾benŭmle 'ıyş iderdi. Őoñra benden yŭz çevŭrŭp bir melikŭñ dağı Ķızın almış. Ol Ķızı dağı Sām dirler bir dilāver⁽³⁾gŭrmiŐ. Sām'ı ol Mŭhelheli cin getŭrŭb ikinci Ķat yirŭñ ũzerine getŭrmiŐ diyŭ iŐitdŭk. Amma kim bugŭn bir cin geldi,⁽⁴⁾baña didi kim seni bir ādemī zāta iletem ki gŭñlŭñ açıla, didi. Ben dağı rızā virŭp aña nāliŐ eyledŭm. Bunca⁽⁵⁾yıldur ādemi zād gŭrdŭm yoĶdur, Ķarībem kerem Ķıl, didŭm. Ol cin beni alup bunda getŭrdi. Baña seni gŭsterdi. Benŭm⁽⁶⁾maĶāmum dağı yaĶın durur. Gelŭb mŭbārek cemālŭñ mŭŐāhede Ķıldum. Bu gŭn senŭñle bir dem sŭrelŭm rŭzigār yŭz gŭsterŭrse.⁽⁷⁾Őoñra onı dağı ħŭŐ nā-ħŭŐ gŭrelŭm, furşat Ķanīmet dilerŭm. Nağım:

KIT' A

(Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Fe' ülün)

Didi ' ıyş it eyā şāhī bükā ne

Ki almaz bu arāra bu zemāne

Vücūduñ hūş gör ' ömr devlet variken

Ecel irer bilürsin nāgehāne

g) Der-Beyān-ı Temşilāt-ı Dāsītān-ı Māzī

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

460 Diñle imdi remz-i hāl-i dāsītān

Şerh ılam gūş iderse dōsītān

Olur bi cāzūrur işbu cihān

Kim işidür meger hīle bī-gümān

Kirec göze görünür ol nev-' arūs

Bil ki gāyet arıdur arh-ı ebnūs

Anca cānlar aldı alur daḡı hem
Nice anlar dökdi döker pīş ü kem

Ḥazretüñdür fi'l-meşel Sām-suvār
Siḡrile oldur yaın dūnyā ey yār

465 Cehd ıl kim aña aldanmayasın
Dūnye diyüp aña yeltenmeyesin

Bir daḡı cāzū durur nefsüñ  ayān
Ruḡ milke olur cihān daḡı hemān

 Aluñuzdur Sām mişāli bī-mişāl
Kāmil fāzıl begāyet ehl-i ḡāl

Key şaın  aluñ senüñ z-finūn
Nefs-i emmāreye olmaya zebūn

Her kim olur nefis özinde esir
Ma rifetden olmaya a ā ḡabir

470 Kim ki virmez nefsüne a ā dilek
Niçe insān oldurur a zam melek

Her ki dünyānuñ olursa ‘āmiri
Hakḳ’ı terk itmiş olur çün sāmiri

Diñle iy Hak’ dan uran dem kişi
Nefs itmek oldu merdānuñ işi

Hak rāhda olduñısa merd-rāh
Tā’ at azıķ idin eyle ‘azm-i İlāh

Sāmı-veş idicegiz ‘azm-i sefer
Yolda çoķdur bil kim a’ dā kıl hāzar

475 Sāhiri dünyā bile senden eger
Kurtulursın ‘ulviye kıldıñ küzer

Nuḳkını Firdevsi’nüñ añla temām
Vir şalāvāt Muştafā’ya şāz u kām

h) Der Beyān-ı Meclis-i Āhır

KASİDE

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Ol Hüdā'ya hamd- bī-ḥad dōsītān

Āhır oldı luḫfi birle dāsītān

ḲırḲ dōrt meclis daḫı oldı temām

[36 b] Ḳudretümce şerḫa ḳıldum ben 'ayān

Husrevā şīrīn sözümi dinledüñ

Gördüñ āhır tā laḫif olur beyān

480 Tā Süleymān mişli geldi pādīşāh

Tā kitābı mişli var aḫbār inān

Hāḳ Te'ālā ger 'ināyet eyleye

Şerḫ idevüz daḫı ḳışşa bī-gümān

Līk bu dem oldı āhır meclisüm

Söz temām oldı bu dem iy kāmūrān

Kim ider Firdevsi'çün hayır du'ā

Ḥaḳ mezīd itsün aña cennet cinān

Oḳuyana diñleyene yazana

Yā ilāhī raḥmet eyle iki cihān

485 İy Semī' ü vey Ra'uf u Zü'l-celāl

Vey Kerīm ü Raḥīm ü Müste'ān

Cürmi çoḳ Firdevsi'nüñ eyle raḥīm

Rūz kılgıl aña firdevs-i cinān

Ol Ḥabībüñ nūrı ḥaḳḳı yā ilāh

'Afv kııl cürmin anuñ ey bu zemān

Raḥmeti Ḥaḳ'dan dilemek kām u kār

Vir şalāvāt Muştafā'ya dürfişān

5. Süleymān-Nāmenūñ Kırk Beşinci Meclisinūñ Zikrindedür

KASİDE

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Olmadın Firdevsi cismūñ sinle içre hāk-gāh

Di Süleymān-nāmesinden söylegil bir hūş güvāh

490 Furşatun fevt itmek göymez saña devr-i felek

Dek durur 'ömrūñ geçer tizcek döner gerdān māh

Kirec şaçun ağzıdur liki gönlūñ kara hayf

Hasretā ki ğafletile geçdi 'ömrūñ āh vāh

Geçdi yigitlik çağı pīrlık demidür zī-dirīĝ

İtmedūñ t̄ā' at āzādinūñ daħı oldı tabāħ

Kireç düzenler geçer çok şafālar sürünen

Hāşılıñ yok hayruñ amma eyledūñ tafşil günāh

'Ömri günūñ başa verdi olmadun pāyidār cust

Aç gözūñ tā aña dek sinde durasın hān-gāh

495 Dil revān söyleriken söyle sözüñ ki bu felek
Niçe biñ Firdevsi sīninde bitürdi çok giyāh

Kanı Şeḥ Sa‘ di Selmān ya Nizāmī Aḥmedī
Dür-fişānı çün nişālar qoyup oldılar penāh

Kanı Sulṭān Ḥān Muḥammed qande gitdi yā ḥu Cem
Ḥāke yiksān oldu cümle qayra qurup bār-gāh

Dünyeden geçer gelen adı qalur qalan yalan
Ol cihetden pādişāhlar pā döker qorḥa niqāh

Olmadı ferd ü şeḥī Aḥmedī ḥūd deydür
Nite ola ol kim adı diñde añılur gāh u gāh

500 Var ümīdüm bu Süleymān-nāme birle tā ḥaşır
Ḥayrile dilden dile yād olavuz her vaqt-i gāh

Ḥayrile Firdevsi’yi yād eyleyüben luṭf idüb
Rūḥı içün fātihāyı oқыyasın şāyet ḥ‘āh

Kim du‘ ādan bizi añup Aḥmed’e virse selām
Bil ḥaḳıḳat rahmet ider o kişiyē Ḥaḳ İlāh

a) Dāsītān-ı Sām-Suvār Bin Nerīmān Bin Kerīmān

Loqmān ekberin ‘ād ol ḥakīm-i şādık u üstād ḳavlince ve Eflāṭūn-ı⁽¹⁹⁾Yunānī ol aşībū’n-nisānī naḳlince kim Süleymān-nāme’nün mü’ellifleridür, bu kitābuñ muşannifleridür, anlaruñ⁽²⁰⁾ḳavlince Firdevsi-yi bende nātuvān-i efkende ol vechile emlaḥ ḥikāyet ol tarīḳile aşah rivāyet ḳılup eydür kim⁽²¹⁾çünkim Sām-ı Suvār cāzūnuñ kim cemālin gördi, kız oğlan şandı. Ve daḥı ḳadeḥ ele alub meyden ṭoldurup ḳadeḥi[37 a]⁽¹⁾Sām’a şunub ḡazel oḳudı, didi kim: Naızım:

GAZEL

(Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün /Fe‘ ülün)

Bilmedüñ şāhā bu dem fırsat demidür

Gider ḥicri kim uş vuşlat demidür

Gümiş bileklüdür zerrīn ayağı

İçe gör ki bu gün şoḥbet demidür

505 Niçe bir çekesin acı firāḳı

Ele girdi şanem ‘ işret demidür

Raḳībūñ gözüñi kör itmekiçün

Şafāsuz yārile ḥalvet demidür

Ṭolu şundum ie grgil ayadı
Ayağda almış hamiyet demidür

çalar şağalular ister olursañ
Mheyyā irmiş ut demidür

Biraz şoğbet idüp andan řarıluñ
Geçer almaz cihān gel mey demidür

O mekkāre cāz eyle diyicek Sām dağı rast şanub siğrine ve sözine aldanub⁽⁷⁾anuñla nř eyledi, dizin başa oturdu. Andan pes iřāret eyledi. Gens dağı bir adeđ dağı ryı hř⁽⁸⁾şerbete atuben Dens'ñ eline şundu. Sām gzinde nihān, Dens gzinde 'ayan; andan Dens mel'n ol zerrīn adeđ⁽⁹⁾Sām'a ayağ dutdu. Sām gāfil ol adeđi nř eyledi. Niřfīn Hürrem řāh'a viridi, biraz vađt geçmedin⁽¹⁰⁾Sām'ñ 'ağlı başından gitdi, yek yatdı. Baş ayağ ol şalub yatdı. Hürrem řāh'a dağı dāru te'şir eyledi.⁽¹¹⁾Buđr Denisle Gines Sām'ñ 'ağlı gitdügin kim gördiler, def' bir a cinler gelüb Sām'u dutub bende⁽¹²⁾cekb yirinden aldırub nci at yirüñ üzerine getürdiler gitdiler. Dördünci at yirüñ üzerine⁽¹³⁾getürmege 'azm itdiler. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

510 Çünki Sām'ı dārla yaturdılar
Gāfiliken cinniler getürdiler

Sāndılar kim Sām'ı bunlar nāgehān

İblis'ün telbisile bitürdiler

b) Dāsītān-ı Hümā-yı Dilfirüz Ceng Kerden

⁽¹⁵⁾Hakīm kavlınce şeyāṭīn zürriyyātı Sām'ı dördünci kat yir üzerine iletmekde, bizüm kışşamuz Mühelheli cinne⁽¹⁶⁾ geldi kim Zerrīn şehrinüñ üzerine düşüb cenk itmekde. Nite çünkim ol gün ol gice kim kal'ada bunlar sultān⁽¹⁷⁾ kıızıyla ya'ni Hümā-yı Dilfirüz'ile meşveretde tanışmağda, işüñ soñı neye varur şanışmağda bu yañadan dağı Mühelheli⁽¹⁸⁾ cin serhenkleriyle tolular içüb kimine hil'at geyürüp kimine memleket ve kimine il ve kimine dil viridi.⁽¹⁹⁾ Zīrā kim cemī' halkuñ içinde delü dağı uşlu dağı vardur. Me'a'l-ķışşa, çünkim iki cānibden perī ve cin çerisi⁽²⁰⁾ uşağı irisi şabāḥ olunca çeşm-güş tırdılar. Kaçan kim ol gice geçüp şahrā-gāh vaḳti kim⁽²¹⁾ yitişdi, şahrā-gāh kuşcuğazları dile gelüp ötüşdi. Nazım:

MESNEVĪ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Ol şahrā kim āfītāb-ı şems ü dīn

[37 B] Tīğ çeküp dutdı ol māhuñ ol yirin

Dün çerisin dağıturdı mişli miğ

Gün ki Ḳaf' uñ külesinden çekdi tīğ

Ṭaġı Cem gördi pes naḡes zevāl

İledirim şeh mişli gün buldı kemāl

515 Ṭurdı leşker ḡalkı ol dem nāmur

Çün aġardı tañ yiri oldı seher

Neşir: Ḥakīm çünkim ḡavlince şabāḡ olup göz gözi gördi, ol yañadan Mühelheli⁽⁴⁾cinle cin çerisi yirinden ṭurdı, şaf alay baġlayub cenk yaraġına her birisi el urdı. Ol yañadan⁽⁵⁾daġı periler sulṭānı Hümā-yı Dilfirüz emriyle perī leşkeri ḡal‘ā ḡapusın açup ḡal‘adan ṭaşra çıḡup ṭabl u ‘alem⁽⁶⁾çeküp kös ḡarbi çalup şurna vü nefes birden ġulġula velveleyi üç āsumāna iriştirüp cin çerisinle⁽⁷⁾ḡırışdılar, ḡılıçlarıyla uruşdılar. Ḥāllü hālince duruşdılar. Cenk içinde Mühelheli cin bir arşlan şeklinde cinne⁽⁸⁾suvār olmuşıdı ve eline oddan bir ḡılıç almışıdı. Her kime kim periler oddan ṭuş olurdı. Ol odile urup ḡapḡaradı.⁽⁹⁾Meger kim Hümā-yı Dil-firüz daġı Mühelheli cinni görüp ḡelāli Sām-suvār’dan Ḥızır du‘āsın öğrenmişıdı. Du‘ā-yı⁽¹⁰⁾Ḥızır oġudı, Mühelhel’ün üzerine urdı. Tā kim Mühelhel’ün du‘ā berekātında ṭāḡati ḡalmadı, cüst oldı. Hümā-yı Dil-firüz raḡşı⁽¹¹⁾Mühelhel’e sürüp ṭiġ-ı Ḍaḡḡāk çeküb ḡamle ḡıldı. Mühelhel’ün ḡuvveti ḡalmadı kim ḡalkān berāber dutaydı. Hemān kim ḡılıç indi,⁽¹²⁾Mühelhel’ün kafasında zaḡm urdı. Mühelheli aşlan raḡşı yire düşdi. Yiri serhenkleri üzerine üşdi. Defi‘⁽¹³⁾Mühelhel’i dutdılar, ḡal‘aya götürdiler. Ol yañadan periler sulṭānı gelüb hevā-yı fenā yüzinden irişdi. Periler çerisin kim⁽¹⁴⁾anuñla gelürdi. Anlar daġı her biri elmās ḡılıçlar çelüp cin çerisinün ṭuman bigi çöküp cenk itdiler. Gökyüzinden⁽¹⁵⁾periler yiryüzünden cin, bir ‘acāyib kim cenk itdiler kim felek devri ezelden ancılayın ‘acāyib ḡarāyib cenk görmedi.⁽¹⁶⁾Merrīḡ felek ancılayın cenge irmedi. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Çün per̄iler cinile eyledi cenk

İtdiler haşmuñ gözine çarhu tenk

Demlerinden gök yüzün dutdı buḡār

Çanlarından yiryüzidi lāle-renk

Ma' rekeden yir diñerdi gökde kuş

Na' ralardan taḡda ürkerdi pelenk

Cān alıcı cān alurdı rüz u şeb

Merrīḡ ol cengi görüp olmuşıdı denk

520 Diñle imdi nolısar bu cengi sen

Vir şalāvāt Aḡmed'e it sür henk

Neşir: Ḥakim tā kim aḡşām olıcaḡ per̄iler çerisi⁽²⁰⁾cin çerisini şıdılar, taḡıtdılar. Andan sulṭān kıızı Hümā'yile buluşup görüşdi. Ḥāl ḡāṭır şoruşdı ve daḡı fetḡ viren⁽²¹⁾Allah'a dāyim şükürler eylediler. Gelüp ḡal'a içine girdiler, dīvān ḡurdılar, oturdılar. Şāḡ emriyle Mühelhel'i getürdiler. [38 a]⁽¹⁾Perīḡān diledi kim helāk ideydi. Hümā-yı Dil-firüz ḡomadı, didi kim: Sām gelinceye dursun, eliyle boynun ursun, didi.⁽²⁾Andan Mühelhel'i zindāna şalub ḡaps eylediler ve bākī ele girencelerini cümlesini ḡılıçdan geçürüp öldürdi.⁽³⁾Cin leşiyile Zerrīn şehrinüñ şaḡrāsı ṭoldı. Nazım:

MESNEVİ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Cin tā kim oldı ğālip çün perī

Qırdılar eyle ki qalması biri

Tiĝı cine eyle urdı ğāziler

Deminden tıldı taĝ u vādiler

Qıldılar cin leşkerin çünki nebes

İtdiler sulţānını hem daĝı haps

Cin cinsi oldı pür-ĝam itdi zār

Şāz u hurremdi periler nāĝāh vār

525 Halk-ı 'ālem bu durur hāli eyle yād

Kimi pür-ĝam yürür olur kimi şād

Kimi nuşret kimi hezimet bulısar

Kimi hasret kimi vuşlat bulısar

Yārinüñ vaşlına firqati degmez

Bu nesne degmez biginüñ nuşreti

Düſe beñzer ‘ālemüñ bāzārı yil
Gözüñ açsañ gözde alur āb u yil

Çünkü ‘ālem varlığı olur ‘adem
Nefsi bu dünyā varlığına yana ğam

530 Dünyenüñ varlığından sen çek elüñ
Vir ſalāvāt Aħmed’e sen ſāz it dilüñ

c) Dāsītān-ı Dāvūd Feth Kerden-i Düşmān-Rā

Hakīm avlınce periler sultānı Mühelheli ğaps⁽¹¹⁾idüp Sām’uñ andeligin bilmege intizārda, Sām dađı ſeyātin zurriyyātı alub dördünci at yire iletmi kim⁽¹²⁾amma bizüm ıſſamuz Ez-in-cānib Dāvūd’a geldi. Nite çünkim Dāvūd ‘aleyhi’s-selām Hā’a yüz urub ol ğün ol ğice mađarada beni⁽¹³⁾İsrā’il pehlüvānlarıyla Hālı’a tā’at ‘ibādet idüb münācāt itmekde amma bizüm ıſſamuz Ez-in-cānib ‘Amelia⁽¹⁴⁾sultānı aytās ſāh leſkerine geldi. Nite çünkim Dāvūd leſkeri ſındı. ‘Amelia sultānı aytās ſāz olub⁽¹⁵⁾sevindi, ıvandı. Andan gelüp Dāvūd’uñ elvānı saylebānı ire girüb erisin yađmalatdı, ordusun tārā itdi. Anca kim⁽¹⁶⁾göz gözi ğördi, cihān meliki ğüneſ ſu‘lesi rüſen oldı. Andan ‘Amelia sultānı buyurdı, Dāvūd’uñ⁽¹⁷⁾ardınca cüvānlardan on yidi adam göndürdi, ğitdiler. Gelüb Dāvūd’uñ onduđı mađāraya yetdiler. Dāvūd’uñ mađara⁽¹⁸⁾idüğin bilüb dönüb gelüb ‘Amelia aytās ſāha ğaber itdiler. Hemīndem ‘Amelia sultānı o ğaberi iſidüb⁽¹⁹⁾Dāvūd’uñ mađara ğirdüğin bilüb ſāz olup leſkerin ğöçürüp gelüb Dāvūd olduđı ‘Adülām mađarasınuñ⁽²⁰⁾arſusunda bir mađara vardu kim adına ſatlađam mađarası dirlerdi kim öñinde bir eſm-i

revān olub çıqardı. Irmağa⁽²¹⁾dönüb aqardı. Qaytās Şāh ʿ Ameliqa çerisinle gelüb o mağaranıñ öninde qondı. Çadırdan yiryüzi meşāre döndi.

KITʿ A

(Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilün)

- [38 b] Çün mağara önine qondı çeri
Tutdı tağ u taşu cümle candarı
- Haymesince yerişdi hāki şevre dek
Nize ucu deldi çarh-ı çenberi
- Naʿ ralardan tağda arşlan ürküb
At süheylinden dökerdi kuş perī
- Dāvūd’uñ turub gār içre Rabbi’ne
Tāʿ at idüp secdeye qurdı seri
- 535 Diñle imdi qışsa nedür nāmuvār
Vir şalāvāt Muştafā’ya yol eri

Neşir: Hākīm qavlince Qaytās Şāh ol pelid melʿ ün-ı gümrāh qonacaq leşkeri Dāvūd⁽⁵⁾mağarasın ihātā qilup baqladı. Dāvūd görüb niyāz itdi. Haq’a aqladı. Andan soñra Qaytās bir ilçi göndürüp didi kim:⁽⁶⁾Gelüb benüm dīnūme dönsün ve tabutı baña tuhfе getürsün. Cemīʿ vilāyetin elūme teslīm itsün. Günāhın⁽⁷⁾afv

idem. Vilāyetine anı yine hākim kılup dönüb tahtgāhuma gidem. Ve illā yođ dirse mađaradan çıđup hūz kendümüz cenk⁽⁸⁾idüb ele getürüp helāk iderem, mađaranuň sarplıđına tekiye kılmasun. Evvel bu kim ićecek řuyu durur.⁽⁹⁾Zirā řu benüm çerimüň iće řurur. İkinci azıđ dađı yođdur, azıksuz hūz leřker helāk olur, didi. Çünkim ilçi gelüb⁽¹⁰⁾bu cevābı Dāvūd’a söyledi, Dāvūd dađı cevābın virdi kim: Ben Allahu Te’ālā’nuň resülüyem. Allahu Te’ālā’nun emriyle senün⁽¹¹⁾orduña leřker çeküp ben Allah rızāsı olduđı yirdeyim. Ya bu durur kim ol Hālık-ı ‘ālem baña nuřret vire bařunu⁽¹²⁾kesem. Yā bu dur kim senün kılıcuñla řehid olam. Baña Allah Te’ālā řuyum ve azıđum virür, didi. Dađı ilçiyi⁽¹³⁾kovdı. Çün Kaytās’uň ilçisi řāha gelüp bu haberi kim söyledi, ‘Ameliķa sultānı begāyet acıdı ve sucıdı. Ğadıba⁽¹⁴⁾gelüb kađıdı, yıldırım bigi řađıdı. Diledi kim leřkeriyle řurub cenk ide. Begler řomadılar. Didiler kim cenk itmek⁽¹⁵⁾er kırdurmađ nā-becā kim Dāvūd’uň azıđı yođ řuyı yođ. Nihāyet üç dört gün řabr ide, andan yā hū řusuz helāk⁽¹⁶⁾ola, didiler. Bu sözler Kaytās’ı gümrāh eyledi. Göñlinden bu geđdi kim Dāvūd’u řuta helāk yirini hāk ide. Anı bilmez kim Hađ⁽¹⁷⁾řađladıđı ger ‘ālem halkı cem’ olursa anuň bir kılına ziyān irgürmeyeler. Felek tedbirin tađdir-i Hađ bozar. Nazım:

MESNEVİ

(Fā’ ilātün/ Fā’ ilātün/ Fā’ ilün)

Kađdı Kaytās ol duta Dāvūd’ı pes

Virmeye emānı kim illā nefes

Böyle itdi gerçi kim tedbirini

Añmadı Hađ’uň veli tađdirini

Hüküm anuñ ki Hâlık oldur yâ ahî

Yoksa nân-vâr arada sinek dağı

Hâkimüñ hükmüne fermân oluben

Vir şalāvāt Muşafā'ya yâ hasen

Neşir: Hâkim kavince 'Ameliķa sultānı Dāvūd'ı⁽²¹⁾ elinde bilüb o kulum şikârumdur elümden kaçar ve gider ya mağaradan niçe baş kırtara, diyüb bu fikri, ol yañadan Dāvūd dağı[39 a]⁽¹⁾Hâkķ'a münâcât eyledi, Çalap dergāhına hâlin 'arz eyledise kâfire nuşret diledise Cebrâ'il 'aleyhi's-selām geldi, selām virdi. Didi kim⁽²⁾yâ Dāvūd!Ġam yime kim Hâkķ Te'ālā saña selām kılub idür kim: Dāvūd'a nuşret virem. İmdi Dāvūd sen de düşmāna fırsat bulmaķ dilersen⁽³⁾çünkim yārin öyle zevāli ki çeriñi cenk yarağıyla mağaradan çıkarup küffār kavmi üzerine şeb-i hūn eylegil görünesin kim ⁽⁴⁾Hâkķ Te'ālā saña fetħ vire, nuşretüñ ile Qaytās'uñ boynımı bura, didi ve dağı peyk-i celil gitdi. Dāvūd ol fetħ haberin kim⁽⁵⁾işitdi, şāz olub Hâlık'a secde şükr eyledi. Dağı gelüb merd u meydānlara haber eyleñ, gelüb fetħ haberin getir⁽⁶⁾dügin söyledi. Bunlar dağı işidüb şāz oldılar. Gülbank getürdiler. Bunuñ üzerine ki o gün şubhā vaķtı⁽⁷⁾ki oldı, bu mağarada olan acıķdı, şuşadı. Andan Dāvūd eyitdi kim: Ey benī İsrā'il serverleri, kim ola ki Allah⁽⁸⁾rızāsişün varub bize şu hem azıķ getüre diyicek buğūr pehlüvānlardan ol Taħkümünī kim bir kılıç şalsa biñ azıķ⁽⁹⁾kılıçdan geçürürdi. İkinci Taħkümū(nī)'nüñ kıarındaşı oğlıdur kim İlgāzürdür, pehlüvān-ı cihān idi. Aħmūhı kim Taħkümū(nī)nuñ⁽¹⁰⁾kıarındaşıdur. Andan şoñra Sāmā bin Dā' i Hārādī. Bu dört pehlüvānlar atlarına suvār olub azıķ getürmege gitdiler.⁽¹¹⁾Hâkķ celle ve 'alā rās getürdi kim mağaranuñ kıafasından 'Ameliķa kavmi bunlaruñ gitdüklerin görmediler, tuymadılar. Ardlarına⁽¹²⁾uymadılar. Çünkim biraz gitdiler, bir mercimek tarlasına yitdiler. At 'aleķçün mercemek tārāş idüb tıururken bir nice⁽¹³⁾c Ameliķa leşkeri tārāşa gitmişler idi. Bunlaruñ üzerlerine geldiler. Bunlar dağı ol tarlanuñ kenārında kıamış⁽¹⁴⁾lık varıdı, ol kıamışlıkta gizlendiler. Kâfir

segirdi geçüb gitdiler. Bunları görmediler. Ol segirdicek ve üç pehlüvân⁽¹⁵⁾yine dönüb mağaraya gitdiler. Atlar ‘alağın götürüb Dāvūd adamlarına azık getürdiler. Müslümānlar ol yimekten⁽¹⁶⁾yirdiler, şükr iderlerdi. Pehlüvānlara du‘ā kıılurlardı amma kim Dāvūd anlaruñ mercimek getürdüğün görüp didi kim: Nolaydı⁽¹⁷⁾şu olaydı bu mercimegi bişüreydük ve şudan dağı içeydük, didi. Dāvūd eyle diyicek o üç pehlüvân⁽¹⁸⁾mağaradan taşra çıkup biñār üzerine at şalub hizmet idüp ol şudan üç matara şu alub⁽¹⁹⁾üç dört yüz ‘Ameliķa küffārın kılıçdan geçürüb ğāret itdiler. Dağı ol şuyı alub Dāvūd’a geldiler. Dāvūd⁽²⁰⁾gördi kim: Ben bu şuyı içersem ol kişiye ancak varur irişür bu қalanı. Şuşuzlaruñ hāli nolur?⁽²¹⁾Dağı ol şudan içmedi. Biraz қаşuқ ol oturan тұran pehlüvānlar içdiler. Dāvūd şuşuz oturub Hālīķ’a ‘ibādet iderdi. Eyle kim[39 b]⁽¹⁾öyle çağı olupdururdi kim ol gün nihāyet germ gündi. Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām geldi didi kim: Yā Dāvūd, Haқ Te‘ālā saña selām⁽²⁾idüb eydür kim çünkim Dāvūd ol şuyı içmedi, şabr itdi, hālķına ulaşdurdı. Biz dağı Dāvūd’a yevm-i kıyāmetde ecrin virevüz.⁽³⁾Dāvūd’uñ maқāmı Kevşer şuyınuñ re’sinde ola ve dağı Dāvūd’a nuşret virdüm. Hemān atlara suvār olub mağaradan çıkısunlar,⁽⁴⁾kılıç ursunlar, didi. Dāvūd ol haberi alub şāz olub secde-i şükr kılıub dağı emr eyledi. Ol pehlüvānlar sercümlesi⁽⁵⁾āhin-püş olub atlarına suvār olub tabutı dağı қaldırub kırқ dört biñ er cem‘ olub gülbank tekbir⁽⁶⁾getirüb mağaradan taşra çıkup ‘Ameliķa leşkerinüñ üzerine at şaldılar. Seyf ‘uryān kılıub cenge⁽⁷⁾turdılar. Bu yañadan dağı ‘Ameliķa қavmi öyle isininde çadırlu çadırında yatub atların otlamağa gönderüp⁽⁸⁾ğāfil yaturlarken ba‘zısı dağı şerāb içüp melik ‘alemindeyiken bu yañadan benī İsrā’il çerisi ğulusın kılıç⁽⁹⁾şııldusın oқ fııldusın işidüb diñleyüb nedür diyinceye ‘Ameliķa leşkerinüñ üzerine bir taraftan on biñ⁽¹⁰⁾āhin-püş erilā Taħkumūnī yürüdi bir cānibden. Ve dağı Aħūmī yürüdi yidi biñ erile bir cānibden. Ve dağı dört biñ cū dilāverlerle⁽¹¹⁾El‘ādir yiridi bir yañadan. Dağı sekiz biñ dilāverlerle Ebūsā bin Çerüpā yürüdi bir yañadan. On biñ erile Yu‘ā begler begi yürüdi⁽¹²⁾bir yañadan. Dağı altı biñ erile Bāhu bin Yehūdāyi‘ yürüdi. Bir yañadan dağı Berħiyā bin Engiyā yürüdi. Bir yañadan yidi biñ leşkerile⁽¹³⁾dağı on iki sıbtuñ merd ü meydānlarıyla pehlüvānlarıyla Dāvūd kendüzi yürüdiler. ‘Ameliķa ğümrāhlarınuñ ğāfil çıplaқ yaturken⁽¹⁴⁾kılıçlar çeküp çadırlar içinde boyunların urdılar, қанların қара yire қardılar. ‘Ameliķa қavmini

kırub her birisine delim zahmlar⁽¹⁵⁾urdılar. Bu yañadan Qaytās Şāh gördi kim Dāvūd kendüzine yaturken gāfil bir oyun oynadı kim varlığın aldı. Leşkeri⁽¹⁶⁾qalmadı hiç helāk oldu. Hemāndem bir kaç pehlüvānile hāş atlara suvār oldılar. Qaçdı, yüzi şuyın hāke saçdı. Şāhları⁽¹⁷⁾kaçıncaq ‘Ameliqa kavmi gördiler kim nām u nāmus gözlemek ile devlete nuşret yardım olmadı. Āhır beglerinüñ kaçduğın gördiler, hayl u haşem⁽¹⁸⁾tabl u ‘alem yirinde şalub başlu başın ele alub on sekiz kez yüz biñ erüñ çadırında anı hāzır olan at arkasına gelüb kaçub⁽¹⁹⁾çeriler şınub gerüsine dönüb yüz Feleştin diyārına tutub gitdiler. Şāhlarınuñ ‘aqabince yitmege yüz tutdılar. Bu yañadan⁽²⁰⁾Dāvūd ‘aleyhi’s-selām düşmān şınduğı fetħi görüp şāz olub nuşret viren Allah’a dāyim şükürler kıldı. Kendü sancāklarına⁽²¹⁾gelüb düşmānlar ardınca önlüsin at beglüsin urundulayup Evleyā bin Çerüpā’yı baş diküp ‘Ameliqa sultānı[40 a]⁽¹⁾Qaytās Şāh der pāyince göndürdiler kim ol kaçan der-pāyince süreler. Cehd ideler kim Qaytās Şāh’ı ele getüreler. Bu taraftan Dāvūd ‘aleyhi’s-selām Qaytās⁽²⁾Şāh’uñ otağına gelüb qondi. Benī İsrā’il kavmi dağı küffāruñ hezimet olduğın görüb Allahu Te‘ālā’ya şükürler kılub⁽³⁾andan ordu yirine geldi. Cemī‘ ‘Ameliqa kavminüñ çadırların, bār-ı bungāhların yağma vü tārāç itdiler. Andan Dāvūd ‘aleyhi’s-selām Qaytās’uñ⁽⁴⁾hazinesin, definesin, cebe-hānesin cem‘ idüp mīr ü sipāha in‘ām kılub olmuşdurdı. Hiçbir habbe nesne qabül⁽⁵⁾eylemedi. Şöylekim Dāvūd’u görenler taħsin itdiler. Andan ol cānibden dağı Qaytās Şāh dağı kaçup süre varub Mışır şehrine yitdi.⁽⁶⁾Dağı Dāvūd üzre varmağa ‘ahd itdi. Bir şerbet içdi kim hiç ayılmadı. Evliyā bin Çerüpā dağı ‘Ameliqa çerisinüñ⁽⁷⁾der-pāyin kim sürdi kırk elli serhegile bir niçe dutsak ele getirüp bend ü zincir itdi. Getürüb Dāvūd’a ‘arz eyledi.⁽⁸⁾Dāvūd ‘aleyhi’s-selām cellādlara emr eyledi. Siyāset nat‘ın döşediler ve dağı cümlesinüñ boynın urdılar. ‘Ömrleri defterlerin dürdiler.⁽⁹⁾Her birini vilāyete hūkm iderken qanların qara yire qardılar. Andan şoñra Dāvūd ‘aleyhi’s-selām emr eyledi, iş yoldaş düğünlüleri⁽¹⁰⁾zahmluları bağladılar. Ölenleri ağladılar. Serverlerden dağı gördiler kim Nek qarındaşı Qalvān server şehid olmuş.⁽¹¹⁾Dāvūd emr eyledi, ol serveri tabuta koyub qara yirüñ qarnın yarup defn itdiler. Üzerine bir ‘ālī qubbe yapub qapısı⁽¹²⁾taşında tārīh qazub yazub ne vechile cihāna gelüb ad u şān qazanub Aved nazarında dīn yolında çalışup Qaytās⁽¹³⁾bin Sührāb Şāh

cenginde şehid olduğın beyân itdiler. Tâ kim sonra gelenler o târihi okuyup bilmek için nişân⁽¹⁴⁾ koydılar kim yâdigâr ola. Nazım:

KIT' A

(Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün)

540 Bâ u yoğsul hūca kul ve şehriyâr

Er gerekdür qoya özinden yâdigâr

Ġâfil ola ki dūr-fişândur qurnişân

Câhil ola ki adın añmaz rûzigâr

d) Kıışsa-yı Dāvūd ' Aleyhi's-Selâm

Hakim kavlince çünkim⁽¹⁶⁾ Dāvūd ölenleriçün ağladı, defn kıldı, andan sonra küffâr çerisin kim tağıtdı, muzaffer oldu. Yine Haq Te'âlâ'ya, nuşret⁽¹⁷⁾ viren Hüdâ'ya bî-had şükürler eyledi. Dağı gelüb Quds-i mübarekde tã' ate ' ibadete meşgûl oldu. Bir gün ' ibadet iderken⁽¹⁸⁾ didi kim: İlâhî, seyidî mevlâyî, İbrâhîm ve İsmâ' il ve İshâk hürmetiçün benüm sen devâ eylegil. Ve dağı saña şıgındum. Şükr du' âdan⁽¹⁹⁾ müstecâb olmaya ve şol zemân kabûl olmaya ve şol günâhdan kim ' afv olub yarlığanmaya, diyüb münâcât itdi. Andan Haq⁽²⁰⁾ Te'âlâ'dan hitâb geldi kim: Yâ Dāvūd! Âdemi kudret elümle yaratdum ve rûhumdan aña nefh idüb ve melâ'ikelerümi aña secde⁽²¹⁾ itdirdüm ve hem aña kerâmet libâsların geyürüp ve kara tâci başında koyub anı o hamaqda sâkinlendürdüm. Yalnızlıqdan baña şikâyet[40 b]⁽¹⁾ eyleyüb Havvâ'yı aña ' avratlığa virdüm. Âhir dönüb baña ' âşî olub emrüm şıdı. Ben dağı anı yalnızcağ hür haqîr Uçmaq'dan⁽²⁾ öyle çağı olupdurdı kim o gün begâyet kerem günidi. Cebrâ'il ' aleyhi's-selâm didi kim: Yâ Dāvūd, Haq

Subhānehū ve Te‘ālā⁽³⁾saña selām idüb eydür kim çünkim Dāvūd ol şuyı içmedi, şabr kıldı ve halkına ulaşdurdı, biz dağı Dāvūd'a kıymet⁽⁴⁾buyurdum. Yā Dāvūd benden işit, haq budur kim ben söylerem. Her kim baña muṭī‘ olub beni severse ben dağı aña muṭī‘ oluram. Ve eger⁽⁵⁾benden nesne isterse redd itmeyüb aña virürem ve eger ‘āşī olub günāh işlerse imān dağı virürem ve eger baña⁽⁶⁾yönelüb tevbe iderse kabül dağı iderem. Var benüm haberlerümi kıllaruma bildür virgil, didi. Nazım:

KIT‘ A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Haqqa sözüm söyle eyle da‘ veti

Dinüñe girüb ideler bey‘ atı

Her sözüm ki tutub eyleye kabül

Kıla ihlāşile baña ṭā‘ atı

Dū cihānuñ içre maqşūdın virem

Rūz-ı maşşer aña kılam raḥmeti

545 Çünki Dāvūd işidür Haq‘uñ sözün

Secde kılub şükr iderdi key qatı

İtdi bey‘ at tutdı sözün ‘āqılān

Likin itdi cāhil aña şiddeti

Țutdı Hakk'un emrini cümle sa' id
İtdiler gerçi şekk ü şekāveti

Hayf aña kim virmeye tevfiķ-i Hakk
Ra' m birle bu lem' ister cenneti

Hakk' ināyet itmeyincek bir melek
Mişl-i iblīs olıserdür la' neti

550 Ğarre olma zühdüñe zāhid saķın
Yoķsa balġam mişli ider Hakk āfeti

Āfetinden dileriseñ ger necāt
Vir şalāvāt Muştafa'ya key kıatı

e) Dāsītān-ı Velād-ı Āşaf Bin Berġiyā Bin Engiyā

⁽¹⁴⁾Hakīm kavlince Dāvūd bu vechile münācāt eyledi, andan dönüb yine evine geldi. Tā ki haber geldi kim Engiyā oġlı⁽¹⁵⁾Berġiyā'nuñ bir oġlı toġdı, diyüb Dāvūd'a müjde kıldılar. Dāvūd ol vezirüñ hātırıçün on iki sıbtuñ⁽¹⁶⁾uluların cem' eyleyüb yerinden turub Berġiyā'nuñ evine vardı. Ol yañadan haber oldu kim Berġiyā Dāvūd⁽¹⁷⁾geldi. Berġiyā bin Engiyā daķı evinden taşra çıkup Dāvūd'ı karşuladı. Hızmet ta' zīm eyledi. Dāvūd daķı oġlın⁽¹⁸⁾ķutlulayub Berġiyā'ya ' izzet eyledi. Andan Dāvūd 'aleyhi's-selām Berġiyā'nuñ serāyına girdi, oturdu. Cemī' begler daķı yerinde o⁽¹⁹⁾turdılar. Bunlaruñ öñine Berġiyān elvān elvān ni' metler

getürdi. Yinildi, du‘ā dinildi. Andan soñra⁽²⁰⁾Dāvūd o meclisde Hax celler ve ‘alānuñ emrin söyledi. Bunlara tenbīh eyledi. Va‘zı temām kılub fāriğ olıcağ⁽²¹⁾andan Berhiyā emr eyledi, ol oğlanuğı getürdüb Dāvūd’uñ elüne virdiler. Niçün, anuñ içün kim Berhiyā’nuñ[41 a]⁽¹⁾‘ömri altmışdan ziyāde oldı kim oğul görmemişdi. H̄asret idi kim bir oğlanuğı olaydı. Dāvūd ol oğlanuğı görüb⁽²⁾adın Aşaf qodı. Biñ kızıl altun virdi kim aña h̄arāc ideler. Bunuñ üzerine bir niçe rūzigār kim geçdi, Aşaf’uñ ‘ömri⁽³⁾yidi yaşına iricek anası oğumağa virdi. On dört yaşına dek cemī‘ ‘ulūmı taḥsīl eyledi. Her ‘ilimde māhir oldı.⁽⁴⁾Nazım:

MESNEVİ

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

‘ İlme Aşaf ki duruşdı dün ü gün
Oldı her fen içre lābud zū-fünün

H̄ikmetüñ aqsāmına itdi şurū‘
Pes tıfılı oldı uşūl u ger furū‘

‘ İlm-i İlāhī’den ḥaber añladı ol
Cümle eşyā ḥālını tañladı ol

555 Tıbda itdi taḥsilini Loqmān’ile
Her ‘ulūmu şerḥ idüp burhānile

Diñle imdi yine Aşaf’dan bir ḥaber
Vir şalāvāt Muştafā’ya nām-ver

f) Dāsītān-ı Pādişānān-ı Ṭahmāsab Bin Menūçeher ve Ahvāl-i Zū-Şāh

Ḥakīm kavlınce Aşaf her ‘ülümde māhir oldısa Dāvūd ‘aleyhi’s-selāmuñ dergāhında maḳbūl oldı. Cemī⁽⁹⁾diller içre Aşaf’uñ kemālātı zıkr olunurdu. Dāvūd’uñ üzerine nuşret kim ğālib oldı, cemī ‘adūlar Dāvūd’ile⁽¹⁰⁾dostlık ıurup hızmetine rāğıb ṭālib oldılar. Amma evvel zemānda kim Dāvūd’uñ hılāfeti dururdu kim ol cenkleri eyledi,⁽¹¹⁾ehl-i tāriḥ cihān milkinde eydür. ‘Acem diyārına müştākil pādişāh Īrān’a Ṭahmāsab pādişāhidi ve Tūrān’a Efrāsiyāb gümrāhidi.⁽¹²⁾Nitekim anlaruñ kışşa dördünci cild kitāb-ı Süleymān-nāmede beyān eyledik. Amma Ḳaşāş-ı Kebīr’de ve Tevāriḥ-i Ṭaberī’de, Tāriḥ-i⁽¹³⁾ibn-i Kebīr’de, Tāriḥ-i Şāhī’de gelür ki Dāvūd’uñ hılāfeti devrinde Menūçeher melikidi ve Ṭahmāsab Menūçeher’uñ oğlıydı.⁽¹⁴⁾Bir günāh şadr eyledi, şoñra Menūçeher daḥı Ṭahmāsab’uñ günāhın ‘afv eyledi. Bundan şoñra Ṭahmāsab bunuñ kızın aldı.⁽¹⁵⁾Zirā kim ateşperestler dīninde kendinüñ kızın almaḳ vāḳi. Velākin Menūçeher, Ferīdūn Şāh daḥı ol ḳā‘ideyi terk itmiş⁽¹⁶⁾leridi. Ṭahmāsab kızın alıcaḳ Menūçeher Ṭahmāsab’ı diledi kim siyāset kıla. Vüzerā umerā ḳomadılar. Menūçeher ḥükm eyledi, Ṭahmāsab’ı⁽¹⁷⁾vilāyetden sürüb kızın aldılar. Ve bir köşkte şaḳladılar. Nite kim anuñ zıkrı yuḳaruda geḳdi, tekrāra ḥācet degül. Şoñra kim o kızdan⁽¹⁸⁾bir oğlan vücūda geldi, Zū ḳodılar. Zū’nuñ müneccimler ṭālī‘in ṭutub Menūçeher’e didiler kim: Bu Zū Şāh ‘Acem milkinde melik ola,⁽¹⁹⁾senüñ yirüne taḥta geḳecekdür, didiler. Çünkim müneccimlerden Menūçeher Şāh ol sözin kim işitdi, Ṭahmāsab üç yıldan⁽²⁰⁾şoñra da‘vet eyledi. Yanına geldi. Ve Zū’nuñ Menūçeher’uñ pādişāhlığı yüz yigirmi kim yıla irişdi, Ṭahmāsab vefāt⁽²¹⁾eyledi. Yirine Zū pādişāh oldı kim henüz bāliğ olmamışdı. Oğlan olduğı ecilden velāyet ṭaleb itmedi. Sām[41 b]⁽¹⁾gelüb terbiyet eyledi. Nizāmı bulmuşıken Sām-suvār daḥı Kūh-ı Elburz’a ve çarḥ-ı digersine düşdi. Zū’nuñ daḥı ṭālī‘i devleti şaşdı. Belā⁽²⁾ordusu üzerine üşdi. Nite kim üçüncü cild-i Süleymān-nāmede beyān eyledük ki Efrāsiyāb Türk leşkeri çeküp⁽³⁾gelüb Zū’yile cenk eyledi. ‘Acem milkin ṭutdı ve Tūrān’a Īrān’a daḥı Efrāsiyāb Türk ḥükm eyledi. Ve Menūçeher’uñ

resmlerini,⁽⁴⁾törelelerini tağayyur eyledi. İrān halkını beğāyet incitdi. İki yıl kim bunun üzerine geçdi, ḥalāyık ‘Acem dirilüb Sām-suvār oğlu Zāl’uñ⁽⁵⁾yanına geldi. Andan şefā‘at istediler. Zāl didi kim: Atam Sām-suvār gāyib olaldan ağlamağdan gözlerüm kuvvetüm el vir⁽⁶⁾mez oldu. Amma benüm oğlum Rüstem kim pehlüvān-ı cihāndur, devründe Sām bigi şāhib-ķırāndur. Varub Efrāsiyāb’ile cenk eylesün,⁽⁷⁾didi. Me‘a’l-ķışşa zıkr olunubdur, tekrār-ı zıkr ḥācet degüldür. Rüstem kuvvetiyle leşker cem‘olub Zū Efrāsiyābile cenk eyledi.⁽⁸⁾Rüstem Efrāsiyāb’ı atdan yıkdı. Efrāsiyāb kaçdı, leşkerini hezīmet buldı. Zū, İrān milkine pādişāh olub zabt itdi. Efrāsiyāb⁽⁹⁾Türk Tūrān’a varub cenkden fāriğ itdi. Ol gün ki Efrāsiyāb hezīmet buldı, ‘Acem ol güne ebān-ı māh didiler ve ebān-ı⁽¹⁰⁾māh-rüz didiler. Tā ol devürden bu deme dek ‘Acem ol günü ‘ıyd-ı nev-rüz görürler. Nażım:

KIT‘A

(Vezin Bozuk)

Ger berdil-i zemāna giyen tevez āmeden

Ber-renc zemān mest dī rüz āmeden

Daḥhāk çü reft āferiden āyed

Çü şeb berd u kefi āyine-i rüz amed

Bu Fārisī ebyātun tercümesi budur kim:

Nażım:

KIT' A

(Vezin Bozuk)

Çün dehirden gönlüme tuz irer

Miḥnete şabr it şoñına pîrüz irer

560 Kese Daḥḥāk Eydür Efrîdün-ı Şeh

Giceyi gitse şoñına pes dūr ider

g) Dāsītān-ı 'Adl- Zū Şāh

Hakīm kavlince⁽¹⁴⁾ ol zemān kim Zū, Īrān'a müstaḳil pādişāh oldu, 'adl-i dād kıldı ve yiri kim Efrāsiyāb ḥarāba virmişidi, Zū ikr ü ābādān⁽¹⁵⁾eyledi. Girü evveliki şular aḳıtdı ve ḥalka iken aña ki ḥüküm ü 'imāret itmege ḥüküm eyledi. Yidi yıl ol ḳamudan ḥarāc bāc almadı.⁽¹⁶⁾ Ve her ḳande 'imāret idecek yir varise ābādān eyledi. Tā kim vilāyet-i 'Acem'de vīrān ve ḥarāb yir ḳalmadı ma' mūr oldu ve daḫı ol yir ki⁽¹⁷⁾ bugün Bağdād'dur, iki cānibinden şehir eyledi kim aña tuz devrinde ehl-i Bağdād Medīnetü'l-'Amiḳa dirler ve üç köy daḫı binā itdi kim henüz⁽¹⁸⁾ anlar daḫı bugün ābādān dururlar kim birisine Rāzü'l-'alā dirler ve birisine daḫı Rānü'l-evsiṭā dirler andan Rānü'l-şufrā⁽¹⁹⁾ şoñra Zū Şāh yine ḥüküm eyledi kim ṭalara vardılar, ḥuş rāyiḫalu otlar getürdiler ve būsītānlar idüp ol otları anda⁽²⁰⁾ dikdiler, yiryüzin itdiler. Andan şoñra her yıl vaḳt olurdu kim ayda bir kez Türk vilāyetine ḡazā iderdi ve Efrāsiyāb'ı⁽²¹⁾ şikeste ḳılurdu ve her malı kim ḡazādan olurdu. Bir aḳçelik nesne ḥazīnesine göndümezdi. Sercümlesin mīr ü sipāhiye virürdi. [42 a]⁽¹⁾ Miḳdārınca baḫş iderdi. Ol 'Amiḳden Zū Şāh'a cemī' Īrān ḥalkı muḫib olmuşlarıdı. Dil ü cāndan severleridi. 'Adl u dād içre⁽²⁾ eyle 'ādil oldu kim cihān serāyı anuñ elinde ābādān olub ve narḫlar ucuzlar oldu. Çünkim pādişāhlığı üç yıl sekiz⁽³⁾ ay oldu. Zū Şāh vefāt itdi, diyü Kaşāş'da ve Tevāriḫ-i

Taberî’de bu vechile ve tevârih-i Şâhîde bu vechile naql eydürler.⁽⁴⁾ Amma kim Loqmân Hâkîm Süleymân-nâme-i Kebîre’de ve dağı Eflâṭûn-ı Hâkim kitâbında bu vechile haber virür kim nitekim üçüncü⁽⁵⁾ cild-i kitâbda ve dördüncü cild-i kitâbda beyân eyledük kim Zû’nün şâhlığından soñra Ṭahmâsab melik oldı. Ṭahmâsab dev⁽⁶⁾ rinde Efrâsiyâb-ı Türk ile şulh idüp oğ ol oğ düşdi ki yiri şınır ta’yîn itdiler. Ol oğ kim atıldı, Hâk Te’âlâ’nun⁽⁷⁾ emriyle yıl alub gitdi. Oğı maḥmû’ seber tebristân vilâyetin geçüp ve Kûdegân’dan ve Nişâbur’dan ve Serḥas’dan ve Mevr⁽⁸⁾ den geçüp Ceyḥûn kenârına vardı. Efrâsiyâb peşimân oldı amma kim ‘ahd-nâme yazılmışıdı, ‘ahdinden dönmedi.⁽⁹⁾ Ol oğ kim yire düşdi, şınub kesildiler. Ol tarafta Efrâsiyâb-ı Türk hüküm eyledi, memleket Türk oldı, bu cānibden⁽¹⁰⁾ Ṭahmâsab Şâh hüküm eyledi kim memleket ‘Acem oldı. Ṭahmâsab Şâh Rey şehrinde otururdu. Ceyḥûn kenârında tâ Yemen ḥaddine varıncaya⁽¹¹⁾ ve mağribe irişinceye Ṭahmâsab hükminde oldı ve Ceyḥûn şuyından Yalḥ vilâyetine şu ağıtdı ve mağribden yaña Fırat ağıtdı. Ekinlik bağlar eyledi.⁽¹²⁾ Çünkü bunun üzerine zemâne geçdi. Ṭahmâsab Şâh vefât eyledi. Nazım:

MESNEVÎ

(Fâ’ ilâtün/ Fâ’ ilâtün/ Fâ’ ilün)

Anca Ṭahmâsab bigi şâh-ı cihân

Ḥâk içinde yatub aña sen nihân

Anca Rüstem şâha şaldı rüzigâr

Nice Behmen yutdı işbu çarḥ u mâr

Niçe Yâḳûb’ile Yûsuf yidi yer

Nice Eyyûb’ile yidi dağı yir

Anca Sulţān Hān Muḥammed bin Murād
Hāk olubdur  ozunu şavar dāyim ḥaşm

565 Hem  ademd ur fark-ı Sulţān Muştafā
Hem vara dur  ehre-i m uhr u vefā

Zerre zerre hep melek eczā-yı hāk
 atre  atre zāt-ı şehd ur ba r-i pāk

Her ki  o dı anasından  liser
H ayr u şerden itd ğini buliser

 unki ā ir olaca sın tend-bād
Cehd ide or  ulisen dünyā dād

Devlet anu   alur ey  adı pes
İşiden eyd ur al ış her nefes

570 Pendini Firdevsi'n n dut ıl temām
Vir şalāvāt Muştafā'ya ve's-selām

h) Dāsītān-ı Key-Ḳubād Şāh ‘Acem Melik Yūd

Ḥakīm ḳavlınce Ṭahmāsab vefāt idicek⁽²⁰⁾ İrān milkine pādişāh ki Ḳubād Şāh oldu kim Menūçehr oğlanlarından idi ve Türkistān beglerinden Sāvek adlu bir melikūñ kızın⁽²¹⁾ aldı. Key-ḳubāduñ ol kızdan biş oğlu oldu birinūñ adı Key-aḳabi, birinūñ adı Key-erşen, birinūñ adı Key-tih, birinūñ [42 b]⁽¹⁾ adı Key-ḳāvus durur ki dimek Behlūb dilince ulu dimekdür. Bu vechilesini Key-ḳubād’uñ oğlıdur. Kendüsi bir melik-i ‘ālīdi. Taḥtını āhī⁽²⁾ Belih şehridi. Ceyḥūn kenāri üzerindeki anuñıla Türkistān arasıydı. Ba‘ zı kütüb gelür kim Key-ḳubād yüz yıl pādişāhlık eyledi.⁽³⁾ Ol ḳışşalar kim benī İsrā’il Mūsī’den soñra kim vāḳı‘ oldu. Mecnū‘ı Key-ḳubād zemānında oldu. Tā Süleymān-nāmenūñ pādişāhlığının⁽⁴⁾ dördünci yılına dek. Amma kim ḳavl-i Loḳmān budur kim Key-ḳubād’uñ taḥta geçdühi tāriḥ, Ṭālūt’uñ vefāt idüb Dāvūd ḥilāfet⁽⁵⁾ şadrına geçdügi yılda idi. Dāvūd’uñ ‘ömrinden yüz yıl ve Key-ḳubād’uñ daḥı dört yüzyıl ‘ömri oldu. Yüz yıl Dāvūd zemānı, dört⁽⁶⁾ yıl Süleymān zemānında ḳavl-i aşāḥ daḥı budur, özgesin Ḥaḳ Te‘ālā bilür. Gümān yoḳdurur. Nazım:

KIT‘ A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Naḳl-i Loḳmān ol ki itdüm ben beyān

Efdalin ol Ḥaḳ bilür yoḳdur gümān

‘Ālim ol ki ‘ilm durur bī-şumār

Ḥākīm ol ki ḥükm anuñdur pes hemān

1) Dāsītān-ı Key-Ḳubād Şāh

Loḳmān ḥakīm eydür Ḳubād Zū bin Ṭahmāsab bin Menūçehr durur ol zemān kim Key-ḳubād taḥtına geçdi, on yedi yaşında⁽⁹⁾idi ve Key-ḳubād ateş-perstler dinin dutmadı. Yezdān-perst oldı. Nite kim Rüstem-i dāsītān daḥı Allahu Te‘ālā’yı bir bilürdi. Key-ḳubād daḥı Rüstem⁽¹⁰⁾yolın dutardı. Allahu Te‘ālā’yı bir bilürlerdi. Puta tapmazıdı amma kim ba‘zı ḳavldede ateş-peresdür. Çünkim Key-ḳubād Īrān’a müstaḳil pādişāh oldı,⁽¹¹⁾Tūrān milki Efrāsiyāb’idi ve Feleştīn Yemen milki ve Ḥicāz Mışır arası şapa memleket ki Yemen ki ḥaddi ‘Arabdur, ‘Ameliḳa meliki Cālūt neslinden⁽¹²⁾Ḳayṭās bin Sührāb bin Hürmüz bin Cālūt Şāh’idi. Mışırile Feleştīn arasında muḳīm olmuşıdı. Ḥāzara’l-mevt taḥtıgāhıdı ve Zazāsītān⁽¹³⁾Kābilistān Nīm-rāzistān, Rūzistān ḥūz Rüstem-i Zāl’uñ elide idi. Nite kim yukarıda üçüncü cild-i kitābda beyān eyledük, zikre ḥāçet degüldür.⁽¹⁴⁾Çünkim Ḳubād Īrān’a melik oldı, Rüstem-i dāsītānı getürüp cihān pehlüvānı idindi. Ve Sām-suvār kürsisinde Rüstem oturdu.⁽¹⁵⁾Zal-sitān atası Sām’uñ firḳatinden ağlamaḳdan a‘mā olupdur. Ol cihetden atası Zāl’uñ destūrıyla dedesi⁽¹⁶⁾kürsisinde oturdu. Her kim Sām-suvār’un kürsisinde otursa, cihān pehlüvānlıḳ anuñ olurdu. Ḳande kim düşmān⁽¹⁷⁾belürse, erenler meydānı içre evvel meydāna girmek, cenk itmek anuñ olurdu. Ve daḥı Īrān Tūrān pehlüvānları aña baş⁽¹⁸⁾indürürdi. Günde biñ kızıl altun vazīfesi varıdı. Andan ğayrı üç yüz pāre ḳal‘a ve üç yüz pāre şehir⁽¹⁹⁾ve üç yüz üç biñ köy varıdı. Mecmū‘ sını ol kürsinüñ şahibi taşarruf iderdi. Pes dü dügelin Rüstem yirdi, pehlüvān⁽²⁰⁾olduḡı ecilden. Nazım:

KIT‘A

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

Gör ne server ḳapumuşdı ba‘de Zāl

Kim yidi erlikile bunca māl

Er gerek ki kılıcıla duta milk
Zirā uyuḡ erlik bigi daḡı kemāl

Neşir: Çünki Ḳubād melik oldı, atası Ṭahmāsab[43 a]⁽¹⁾şāh taḡta geçüp kim oturdı. ‘Adl-i Dāvūd kılıb kılıben zulmi aradan götürdi. Eyle ‘ādil melik oldı kim zulmile bir ḡatre şerbet anıcaḡ⁽²⁾ḡanını sıl-āb iderdi ve nā-maḡreme göz dikenüñ gözin çıkarup cigerin kebāb iderdi ve destürsuz üzüm alanuñ özin ‘ūd⁽³⁾bigi yara bere kılurdı ve ra‘iyyetinden bir avuc şaman alanuñ derisin yüzeridi, cuvāl düzeridi. Nazım:

MESNEVİ

(Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün)

575 Çün cihāna pādişāh oldı Ḳubād
İtdi zulumāt bāzarın def‘ i kesād

Gāh alanuñ ‘ömrin itdi tebāh
Miske elin şuvanuñ ginin siyāh

Eyle ‘ādil ḡoydı kim milki ‘Acem
Zulmile görmezdi birisi bu gam

‘Adlile zābid olur her memleket

‘Adlile ziyāde artar salṡanat

Zulmile milk-i cihān olur Һarāb

‘ Adlile ҡılmaz Һalāyık ıztırāb

580 ‘ Adl ide gör mişl-i Sultān Bā-yezid

Tā ki devlet ola Һaқ’ dan pes mezid

Һaқ Te‘ ālā ‘ ömrünü itsün ziyād

Kim vilāyet içre olur şeh Ҡubād

Vir şalāvāt müzdine iy şeh cihān

Devri içre olasin tā şāzumān

Neşir: Һakīm ҡavlince Key-қubād melik oldu. Bir gün şöһbetde Dāvūd’ uñ erligin⁽¹⁰⁾ ve Cālūt’ ile cenk itdügin serverligin añdılar. Dāvūd ‘ aleyhi’ s-selāmı ögdiler ve kendüzin vay mezhebin Һikāyet itdiler.⁽¹¹⁾ Key-қubād işidüben Dāvūd’ a otuz Һaş at otuz ҡul hindī ve otuz biñ tekne göndürdi. Dāvūd ‘ aleyhi’ s-selām Key-қubād’ uñ⁽¹²⁾ tuһfesin ҡabül ҡiluben bir zırılı düzedüb Key-қubād’ a göndürdi. Key-қubād dīvān içre çünkim Dāvūd’ a göndürdügi zırılı kim⁽¹³⁾ açup gördiler. Cemī‘ sultānlar, selāfin serverler Һayrān ҡalub barmağ ağızına urub durdılar. Key-қubād⁽¹⁴⁾ dağı Dāvūd’ uñ zırılın Һazine-i Һaşda şaқladı. Andan şöһra Dāvūd’ ile karşı ilçileşüb armağanlar göndürürdi. Dost⁽¹⁵⁾ lıқ iderdi. Nazım:

KIT' A

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Şāh-ı Īrān ol mīr ü Key-ķubād
İtdi Dāvūd üzerine ' izzet ziyād

Gerci oda ıaparadı ol aşır
Līkin itdi dīn-i Dāvūd i' timād

585 Dāyim aña göndürürdi armağan
Tuĥfelerle ideridi anı şād

Dāvūd aña gönderürdi hem zırır
İlçisi eksük degüldi ĥuş nihān

Birbiriyle ideridi dostlık
Birbirine ķıluradı i' tikād

Diñle imdi āĥir nolıser encām u kār
Vir şalāvāt Muşţafā'ya key ziyād

i) Der-Beyān-ı Temşīlāt-ı Dāsītān-ı Māzī

MESNEVĪ

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Bu hikāyetden murād añla ' ayān
Şerh idelüm diñleriseñ kāmurān

590 Rūh olur milk-i cihān şöyle ki var
Nefs-i emmāre Ƙubād-ı şehriyār

Begleri nefsün Ƙuvası fi'l-meşel
Kibr u ' ucub şehvetile hırş u emel

[43 b] ' AƘluñuz Dāvūd olur fāzıl temām
Hilm ü şabr u ehl-i tã' at yā hümām

Gönlüñ olur milk-i Ƙudsi bī-gümān
Ol sekīne imānuñdur hem ' ayān

Ol Zebūr'ı oldı tenzīl-i İlāh
Diñle imdi ma' nā nedür pādişāh

595 Eylese Furqān'ile 'aqluñ 'amel
Nefs-i emmāre bulamaz hiç hālel

Ol zırh tevḥīd-i ḥāş olur 'ayān
Nefs anuñla düşiser mağlūb inān

Nefs-i emmāre kılamaz hiç zarar
Dīv ü cinden ırmeye kaç'ā şerer

Cehd kıl kim göñlüñe şeytān-ı racīm
Bulmaya yol olmaya ehl-i ḥacīm

Tā zarar ırmeye hiç imānuña
Hem ḥaṭā yazulmaya dīvānuña

600 İr gerek ki nefsine kādır ola
Ḥaḳına her ḥālile şākır ola

Nefs ü şeytān kim senüñle biledür
Ġāfil olma kim cahīme iledür

Nefsüñi mağlūb iderseñ nīk-nām
Cennet içre dutısarsın sen maḳām

Her kime ğālib ola nefsi eger
‘ Aqlını idüb zebūn kıddin eger

Göñlinüñ şehrib yağmā kılub
Meskeni bī-duzağ ednā kılub

605 ‘ Ākiliseñ nefsüñi mağlüb kı
Hağ’ı cāndan ‘ aqlile mağlüb kı
Hağ’ı dilden isteriseñ nīk-nām
Nefsi mağlüb eylegil vir sāv-kām
Eylegil tenzīl-i İlah’ile ‘ amel
Ki irmeye şeytāndan saña ğalel

j) Der Beyānı Ez Münācāt-ı Firdevsī Der-Ĥatm-i Kitāb

İlahī, ‘ izzet-i celālün Hağıçün Firdevsī’nün⁽¹²⁾ mağāmın firdevs-i cennet eylegil. İlahī, ‘ azamet-i iqbālün kemālün Hağıçün bu hağıre rağmet eylegil. İlahī, ezel seğergāhında biz⁽¹³⁾ henüz ħāb-ı ‘ ademdem baş kıldurmadın bize luğ idüb ħiğāb iderdün ki: Yā ‘ ibādī! Vecūnād bağçesinde henüz nihāl-i⁽¹⁴⁾ za‘ ifümüz zuhūr bulmadın bizümçün elbise ‘ iğāb eydüdüñ kim anı: Yā ‘ ibādī! İlahī bizümile mükāleme idüb emr u⁽¹⁵⁾ nehy ve va‘ d u va‘ id iderdün kim henüz ‘ ālem olmadın ħiğāb u ‘ iğāb iderdün. Henüz şafī ādem olmadın İlahī ‘ āşilerün⁽¹⁶⁾ olmasa mağfiretüñ eşeri kimde belüreydi? İlahī günāhkārlaruñ olmasa rağmetün zikri nirde deñülürdi? İlahī⁽¹⁷⁾ bu Firdevsī’nün nola cürmi bī-ğad ise luğ u ħazinesinün

nihāyeti yoqdurur. Raḥmetüñ dirig dutmağıl. İlähi⁽¹⁸⁾bu za'if naḥif cānın ol
Muḥammedi Muşafā'nuñ pāk rūḥ-ı muṭahharı Ḥaḳıçün cehennem odına atmağıl.
Nazım:

KIT' A

(Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Fe' ülüñ)

Olur her derde dermān ḥasbūna'l-lāh

İder reddi cūd kerdān ḥasbūna'l-lāh

Çü zıkr ide bulur oddan necātı

Günāhkār ehli tuğyān ḥasbūna'l-lāh

610 Digil leyl ü nehārı gāhu bī-kār

Çılub zārı figān ḥasbūna'l-lāh

Beher derde devādur oğugıl diñlegil

Revān bu metn-i Qur'ān ḥasbūna'l-lāh

Günāhuñ nāmesinden maḥv ola hep

[44 a] Serāser ḥarf' işyān ḥasbūna'l-lāh

Olur raḥmet deñizine ğarqı ol

Dine her dem iy ḥasbūna'l-lāh

Dilersen küfr ü zulumatdan halâşı
Di kim kör ola şeytân hasbüna'l-lâh

615 Bulur rahmet ziyâsından gönül nür
Dinecek cân u çandân hasbüna'l-lâh

İy Firdevsî temâm olmağ dilersen
Di kışşa Süleymân hasbüna'l-lâh

k) Der Beyân-ı Du' â-yı Pâdişâh-ı İslâm Ve'l-Müslimîn Der-Hâtem-i Kitâb

Ba' dehü hamdenân ma' bûd ol hâkime kim kazâsı taḥakkümünde 'aql küllün kâtib ü mübîndür ve şenâ-yı⁽⁴⁾nâ-maḥmûd ol ḥâfıza kim ḥıfzını ḥazânesinde bir bezmünle kâtib-i mübîndür, bu üç yüz altmış altı mücellid kitâb⁽⁵⁾Süleymân-nâmenün ve biñ sekiz yüz otuz meclis-i bâb-ı dâsîtânun ṭoḡuzuncı cildini temâm eyledük. Ḳırḡ bişinci⁽⁶⁾meclis daḡı ebyât u eş'ârile ḡadış-i muḡtâriile söyledük. Ba'de ez-an İnşâ'allâhu Te'âlâ Sulṡân bin⁽⁷⁾Sulṡân İldırım Ḥân bin Şehinşâh'un ol melik-i Rûmü'l-'Acemü'l-Arab sâye-i İlâh'un devletinde eyyâm-ı rif'atinde bâḡi⁽⁸⁾kitâbları daḡı temâm eyleyevüz. Elden dilden geldükçe beyân kılub söyleyevüz. Tâ kim Süleymân-nâme sebebinle ol melik-i⁽⁹⁾a'zamuñ nâmunı cihânda bâḡi kıla. Vaşf-ı cemîlle ve şenâ-yı cezille bu kitâbla 'âlemde tâ kıyâmet yâdigâr-ı cihân ola.⁽¹⁰⁾Nazım:

KASİDE

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

İy şehri melike iqbālün durur sedd-i kām-yāb

Vey cihāna 'adl inşāfuñ durur maluñ riqāb

Āsumānsın sensüzün bulmadı revnaq bu cihān

Āfitābsın sensüzün olmadı envār-ı mām āfitāb

Çahr iderseñ cām u zehrü zehr olur çün mārisem

Mühr iderseñ zehri af'ı ola tiryāk ol cevāb

620 Devletile dostuñ cāyı ola fevka'l-felek

Hissetile düşmenüñ pīr olsun tahte'l-tırāt

Niçe māh leyli kadar olur mihr ü bedr-i hilāl

Anca kim ğarbe ğurüb ider felekden āfitāb

622 Devletüni yüce kılsun ol Hüdā 'azze ve celle

Medḡ-i Firdevsī budurur Allahu a'lem bi's-şavāb

Temmet

SONUÇ

Kaynaklarda doğumu 1453 olarak geçen Firdevsî'nin ne zaman ve nerede vefat ettiği kesin olarak bilinmemektedir. Yaşamı, tespit edildiği ölçüde Edincik, Bursa, Manisa, Balıkesir ve İstanbul'da geçmiştir.

M. Fuad Köprülü velûd bir sanatçı olan Firdevsî'nin 40'tan fazla eserinin olduğunu, fakat bunların birçoğunun bu gün elimizde olmadığını belirtmiştir.

Biz bu çalışmamızda ulaşabildiğimiz kaynaklardan derlediğimiz bilgilerle Firdevsî'nin eserlerini 21 başlık altında topladık. Bu eserlerden en meşhuru olan Süleymân-nâme-i Kebîr'in 8. ve 9. ciltlerini inceleyip bu eserin Eski Türk Edebiyatı ile münasebetini ortaya çıkarmaya çalıştık. Nesrin nazma göre daha kuvvetli ve hacimli olduğu Süleymân-nâme'de, manzum kısımların da yadsınamayacak kadar geniş bir yer kapladığını ortaya koymuş olduk.

Süleymân-nâme'nin 8. cildindeki toplam 105 manzum parçadan 58'i mesnevî, 39'u kıt'a, 5'i kasîde ve 3'ü de gazel nazım şekliyle yazılmıştır. Bu nazım şekilleri de Fâ'ilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün (11 adet), Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün (89 adet), Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fe'ülün (3 adet), Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ül (1 adet) arûz kalıplarıyla yazılmıştır.

Süleymân-nâme'nin 9. cildindeki toplam 86 manzum parçadan 41'i mesnevî, 35'i kıt'a, 7'si kasîde ve 3'ü de gazel nazım şekliyle yazılmıştır. Bu nazım şekilleri de Fâ'ilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün(11 adet), Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün(67 adet), Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fe'ülün(8 adet), Müstef'ilün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün(1 adet) arûz kalıplarıyla yazılmıştır. Her iki ciltte de rubaî kalıbıyla yazılan manzum parçalar da vardır. Bazı manzumelerin vezinleri de tespit edilemeyecek derecede bozuktur.

Bu manzum kısımlarda ve eserin mensur yerlerinde Firdevsî'nin en fazla kullandığı söz sanatları teşbih, telmih, iktibas, irsâl-i mesel ve mübalağa olmuştur. Bütün bunları anlatımı güçlendirmek, sözü daha tesirli biçimde kullanmak ve okuyucuyu bilinçlendirmek maksadıyla yapmıştır.

Aruz kurallarını ihlâl etmesi, imâle ve zihafa haddinden fazla düşmesi, söylediklerini yinelemesi ve bu nedenle okuyucuyu bunaltması, Firdevsî'nin sanatçılığının tek zaafiyeti olmuştur.

Arapça ve Farsça kullandığı kelimelerin yanı sıra, özellikle Türkçe kelimeleri eserlerine ustalıkla serpiştiren Firdevsî, kullandığı 495 adet deyim ve 34 adet atasözünü de Türkçeye olan hâkimiyetini ve sözü etkili kullanmadaki maharetini ortaya koymuştur.

Firdevsî, Süleymân-nâmesi'nde peygamberlerden Osmânlı Hânedânı'na, şairlerden Şehnâme menşe'li kahramanlara kadar farklı kategorilerde birçok isim zikretmiştir. Bunlar 26'sı peygamber, 9'u ashâb-ı kirâm, 6'sı Osmânlı Hânedânı, 6'sı şair, 22'si Şehnâme menşe'li kahraman ve 16'sı da tarihî şahsiyet olmak üzere 98 kişidir. Bunların yanı sıra eser içerisinde arka planda kalan birçok şahıs adı da zikreden Firdevsî, bu kalabalık kadroyla tarih bilgisini ve tarihi yorumlama kabiliyetini de ortaya koymuş olmaktadır.

Hz. Muhammed (s.a.s)'e son derece âşık olan Firdevsî, onu 'Mustafâ, Muhammed, Ahmed, Kâsım' gibi güzel isimleriyle çokça zikretmiş; 'Fahrü'l-Beşer, Fahr-i Âdem, Hatmi'l-Mürselîn, Nebiyy-i Hâtem, Şefü'l-müzbünîn' gibi sıfatlarla tavsif etmiştir. Onu hemen hemen her varakta anmış, onun adını zikr etmeden söz söylemeyi edebe uygun görmemiştir.

Firdevsî'nin Allah (c.c)'a karşı sevgisi de son derece samimidir. Her fırsatta Allah (c.c)'a meth ü senalar eden Firdevsî, Allah (c.c)'ın 99 isminin hemen hemen hepsini eserinde kullanmış, her fırsatta Allah (c.c)'a şükürler ve dualar etmiştir.

Övmekten hoşlandığı kadar övülmekten de hoşlanan Firdevsî, fırsatını buldukça kendisini de övmeyi ihmal etmemiştir.

Doğu mitolojisi, en eski Türk mitolojisi, peygamber kıssaları, tarikat büyüklerinin menkıbeleri, din, tasavvuf, tarih, geometri, nücûm, satranç, Tevrat, Zebûr, İncil, Kur'ân-ı Kerîm, hadis ve İsrâiliyât kaynaklarına vâkıf olan Firdevsî, bu malumatını telif ettiği eserlerinde yeri geldiğinde tafsilatlı bir şekilde

işlemiştir. Süleymân-nâme'yi de yazarken bu kaynaklardan 12'sini eserinde zikreden Firdevsî, bu sâyede ilminin derecesini de ortaya koymuştur.

Bütün bu kaynaklar arasında Kur'ân-ı Kerîm'e ayrı bir hürmeti olan Firdevsî, yer yer âyett-i kerîmelere de iktibas yapmış; yazdıklarını Kur'ân-ı Kerîm'e dayandırmaya çalışmıştır.

Bütün bu vasıfları ile Firdevsî, asırlar sonrasına sâye salabilmiş, eserleri birçok kimseye ilham kaynağı olmuş ve değil yazmak, okunması bile bir ömür sürebilecek eserler ortaya koymuştur.

Bu çalışmamızın Firdevsî'nin Süleymân-nâme ve diğer eserleri üzerinde çalışma yapacak olanlara faydalı olmasını umuyor, Süleymân-nâme'nin diğer ciltlerinin de günün birinde azimli araştırmacılar tarafından gün yüzüne çıkarılmasını temenni ediyoruz.

KAYNAKLAR

- ABUL, Yasemin; “Süleymânnâme-i Kebir’in 43. Cildi Üzerinde Metin ve İnceleme”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2004.
- AKAY, Asuman; “Firdevsî: Süleymân-nâme (44. Cilt) Metin ve Fiiller Üzerine Bir İnceleme”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990.
- AKSOY, Mustafa; “Uzun Firdevsî’nin Süleymân-nâmesi’nde Destan Unsurları (2 Cilt)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2000.
- ALGÜL, “Hamza”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 15, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 500-502.
- BANARLI, Nihad Sami; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Milli Eğitim Basımevi, C. 1, İstanbul 2011.
- BAŞAR, Fahamettin; “Mustafa Çelebi, Düzme”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 31, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi; Büyük İslâm İlmihali, Semerkand Yay., İstanbul 2011.
- BÜYÜKKARCI, Fatma; “Firdevsî-i Tavîl ve Dâvetnâmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.
- CANIM, Rıdvan; Divan Edebiyatında Türler, Grafiker Yay., 2.bs., Ankara 2011.
- CL. Huart; “Şis”, İslâm Ansiklopedisi XI, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.
- ÇAKAN İsmail L. ve EROĞLU Muhammed; “Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 1, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.

- ÇAKAN, İsmail L. ve SOLMAZ N. Mehmed; Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Peygamberler ve Tevhîd Mücadelesi, Altınoluk Yay., İstanbul 1994.
- ÇANGA, Mahmut; Kur'an-ı Kerim Lügati, İlâvelerle Mu'cemü'l-Müfehres, Timaş Yay., İstanbul 2010.
- ÇANTAY, Hasan Basri; Kur'an-ı Hakîm ve Meal-i Kerîm, Risale Yay., C. 1-3., 1.bs., İstanbul 1957.
- ÇATIKKAŞ, M. Ata; "Süleymânnâme-i Kebîr, 72. Cilt (*Grammer, Sentaks, Lûgat, Metin*)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1979.
- ÇATIKKAŞ, M. Ata; Firdevsî-i Rûmî, Süleymânnâme-i Kebîr, TDK Yay., Ankara 2009.
- DEMİRCİ, İlyas; TERZİOĞLU İbrahim; ÜRKÜT Mahmut; Osmânlı Padişahları, Gazi Kars Şehrengizi Özel Yayını, 2.bs., Türk Dünyası Mühendisler ve Mimarlar Birliği.
- DEMİRKENT, Işın; "Kayser", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 25, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002.
- DEVELLİOĞLU, Ferit; Osmânlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yay., 23.bs., Ankara 2006.
- El Hindî, Kenzü'l- Ummâl, C. 11, , Hadis No: 32.025.
- ERDEM, Mehmet Dursun; "Kitâb-ı Kıssanâme-i Süleymân Aleyhisselâm Üzerine Söz Dizimi Çalışması", Yayınlanmamış Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2005.
- FAYDA, Mustafa; 'Ebû Bekir', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 10, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
- FAYDA, Mustafa; "Ömer", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 34, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi; "Ali", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 2, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, s. 371-374.

- FIĞLALI, Ethem Ruhi; “Hasan”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 16, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi; “Hüseyin”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 18, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998.
- FİDAN, Ahmet Kasım; Hikmetleriyle Mesnevî’de Geçen Hikâyeler, Semerkand Yay., 6.bs., İstanbul 2007.
- FİRDEVSÎ, Şahnâme, çev. Necati Lugal, Kabalcı Yay., 1.bs., İstanbul 2009.
- FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ; Topkapı Müzesi Kütüphanesi, nr.: H. 1525, yk., “99a-152b”, “153a-196b”.
- FURAT, Ahmet Suphi; “Yûşâ b. Nûn”, İslâm Ansiklopedisi XIII, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.
- GENÇ, Gülnaz; “Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme (25 ve 26. Ciltler) Giriş-Metin-Sözlük”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.
- GÜLEÇ, Hamdi; “Firdevsî-i Rûmî’nin Süleymânnâme’si -42. Cilt, Dâsıtân-ı Ceng-i Âheng-i Efrâsiyâb-ı Türk- Üzerinde Bir Metin İncelemesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1994.
- HARMAN, Ömer Faruk; “Kârûn”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 24, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001.
- HARMAN, Ömer Faruk; “İshak”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 22, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.
- HARMAN, Ömer Faruk; “İsmâil”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 23, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001.
- İŞILTAN, Fikret; “El-Taberî, Ebû Cafer Muhammed B. Cerîr B. Yezîd”, İslâm Ansiklopedisi XI, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.
- İNALCIK, Halil; “Mehmed II”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 28, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003.

- İNALCIK, Halil; “Murad II”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 3, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.
- İNALCIK, Halil; “Osmân I”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 33, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.
- İSEN, Mustafa; Latîfi Tezkiresi, Heşt Behişt, Akçağ Yay., 1.bs., Ankara 1999.
- JAFAROVA, İlhama; “Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymânnâme Yazmasının (81. Cilt, 28 yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003.
- KAHRAMAN, Abdullah; “Tâvûs b. Keysân”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 40, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011.
- KANAR, Mehmet; Büyük Farsça-Türkçe Sözlük, Birim Yay., İstanbul 1993.
- KANDEMİR, M. Yaşar; “Ebû Hureyre”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 10, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
- KAPAR, Mehmet Ali; “Ebû Leheb”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 10, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan; “Selmân-ı Sâvecî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 36, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009.
- KIRCA, Celal; “Âd”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 1, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.
- KÖKSAL, M. Asım; Peygamberler Tarihi, TDV Yay., C. I-II, 8.bs., Ankara 2004.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat; “Firdevsî”, İslâm Ansiklopedisi IV, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, C. 4., İstanbul 1993.

- KÖPRÜLÜ, Orhan Fuat; “Firdevsî, Uzun”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 13, DİVANTAŞ Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1996.
- KÖZ, İbrahim; “Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının (81. Cilt 70, 54 b.yk.) Bilşimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.
- MENGİ, Mine; Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yay., 13.bs., Ankara 2007.
- MERÇİL, Erdoğan; “Mahmûd-ı Gaznevî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 27, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003.
- MERMER, Ahmet ve KESKİN, Neslihan Koç; Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yay., 1.bs. Ankara 2005.
- MÜTERCİM ÂSİM EFENDİ; Burhân-ı Katı, (haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs), TDK. Yayınları, Ankara 2000.
- OLGUN, İbrahim ve PARMAKSIZOĞLU İsmet; *Kutb-nâme*, TTK Basımevi, Ankara 1980.
- OLGUNER, Fahrettin; “Eflâtûn”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 10, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
- OY, Aydın; ”Atasözü”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 4, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.
- PALA, İskender; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ Basım Yayın Pazarlama, Ankara 1995.
- PALA, İskender; İki Dirhem Bir Çekirdek, Kapı Yay., 31.bs., İstanbul 2008.
- REDHOUSE, James; Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü, Sev matbaacılık ve Yayıncılık, 16. bs., İstanbul 1997.
- SA'Dİ-İ ŞİRÂZÎ, Gülistan, haz., Azmi BİLGİN;, Semerkand Yay., 1.bs., İstanbul 2006.

- SELVİ, Dilaver; Ehl-i Sünnet İnancı, Semerkand Yay., 15.bs., İstanbul 2009
- ŞAKAR, Sezer Özyaşamış; “Fırdevsî-İ Rûmî ve Terceme-i Câmeşûy-Nâme”
Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and
History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall 2007.
- ŞAKAR, Sezer Özyaşamış; “Fırdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme Yazmasının
(81. Cilt, 28 yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri”,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003.
- SAMİ, Şemseddin; Kâmûs-ı Türkî; Çağrı Yay., C. 1-2., 5. bs., İstanbul 1995.
- Şerafettin Turan, “Bâyezîd II”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 5,
DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.
- ŞİŞMAN, Bekir ve KUZUBAŞ Muhammet; Şehnâme'nin Türk Kültür ve
Edebiyatına Etkileri, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007.
- TABERİ, Ebu Cafer Muhammed bin Cerir; *Tarih-i Taberî*, çev. M. Faruk
GÜRTUNCA, Sağlam Yay., İstanbul.
- TANYILDIZ, Ahmet; “Fırdevsi-i Tavil Münazara-i Seyf ü Kalem (İnceleme-
Metin-Sözlük)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.
- TANYILDIZ, Ahmet; “Uzun Fırdevsî ve Münâzara-i Seyf ü Kalemî”, TÜBAR-
XXII, 2007 Güz.
- TAVUKÇU, Orhan Kemal; “Şeyyad Hamza”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm
Ansiklopedisi, C. 39, DİVANTAŞ Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,
İstanbul 2010.
- TÖKEL, Dursun Ali; Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Akçağ Yay., 1.bs.,
Ankara 2000.
- Türkçe Sözlük; Türk Dil Kurumu Yay., 11.bs., Ankara 2011.

USTA, Halil İbrahim; “Fırdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr, İnceleme-Metin-Sözlük”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi; Kur’an-ı Kerim Meali, Tuva Yay., 33.bs., İstanbul 2010.

YILDIZ, Hakkı Dursun; “Yezîd B. Muaviye”, İslâm Ansiklopedisi XIII, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993

DİZİN

A

- A'raf Sûresi, 160
Abalar köyü, 89
Abbas(r.a), 31
Abdülbaki Gölpınarlı, 25
Abdullah bin Amr(r.a), 31
Abdullah ibni Ömer(r.a), 31
Abdullah-ı İlahî, 2, 24
Acem, 39, 89, 94, 95, 109, 111, 112, 378, 534, 535, 536, 537, 539, 541
Âd, 55, 112, 113, 118, 119, 320, 331, 496, 558
Âd kavmi, 55, 112
Âdem(a.s) Peygamber, 10, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 77, 157, 166, 171, 183, 286, 304, 311, 322, 326, 358, 407, 408, 411, 502, 507, 552
Âdil (Allah), 308
Adulam Mağarası, 36, 44, 173, 174, 506, 524
Afrâsiyâb, 94, 95, 336
Ahî Fusil, 43, 430
Ahî Melîh, 176, 177, 178, 181, 213, 228, 229, 347, 351, 359, 371, 398
Ahiş bin Mâğuc, 38, 107, 218, 220, 232, 235, 320, 321, 349
Ahiş Melik, 218, 220, 222, 235
Ahmedî, 91, 93
Ahmet Paşa, 25
Ahmet Tanyıldız, 22
Aişe(r.a), 31
Akricâyil, 403
Akur Şehri, 45, 305
Âl-i İmran Sûresi, 157
Ali(r.a), 81, 82, 83, 162
Alîm (Allah), 281, 314, 350, 373, 382
Âlim (Allah), 229, 334, 539
Allah (c.c), 2, 6, 10, 13, 16, 26, 28, 29, 36, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 73, 74, 75, 76, 77, 89, 114, 117, 120, 126, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 196, 197, 198, 211, 212, 216, 231, 246, 255, 262, 263, 275, 278, 282, 286, 294, 313, 314, 315, 316, 321, 334, 350, 354, 393, 403, 407, 422, 427, 440, 449, 460, 464, 477, 489, 498, 507, 522, 526, 527, 529, 552
Allahu Teâlâ, 189, 222, 225, 231, 262, 271, 315, 347, 352, 355, 356, 361, 363, 371, 372, 391, 395, 408, 426, 427, 429, 444, 454, 468, 475, 526, 529, 540
Amasya, 86, 89
Amelika, 35, 38, 39, 41, 43, 117, 138, 179, 181, 187, 218, 220, 221, 222, 231, 233, 246, 320, 321, 330, 346, 348, 349, 350, 352, 354, 356, 357, 359, 361, 362, 363, 370, 395, 420, 469, 471, 474, 475, 477, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 540
Amelika kavmi, 220, 233, 350, 356, 359, 361, 527, 528, 529
Amik Sahrâsı, 350
Âminûn, 42, 152, 274, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 426, 429, 431
Âmul şehri, 32
Anadolu, X, 85, 91, 93
Ankara Millî Kütüphane, 24
Ankara Savaşı, 85
Ankebût Sûresi, 161
Arabistan, 75, 91, 102
Ârâm Kalesi, 399
Ârâm Şehri, 397, 399, 400
Aristo, 32
Âsaf, 44, 116, 533, 534
Asâyil, 40, 99, 249, 255, 256, 280
Ashâb-ı Kirâm, 77
Asuman Akay, 17
Ata Çatıkkaş, 1, 11, 17, 24

Atina, 32
Ava bin Çerüpa, 347, 351, 359,
362, 400, 421, 439, 471
Avs (Hz. Nûh'un torunu), 112
Ayâz, 120, 121, 386
Aydıncık, 5

B

Bâbil, 28, 39, 43, 57, 100, 114,
260, 469
Baht-ı Nasr, 28, 100, 260
Bakara Sûresi, 50, 58, 59, 68,
69, 157, 160
Bâkî (Allah), 443
Balıkesir, 2, 3, 13, 19, 20, 21,
22, 551
Balkanlar, 86
Bedir Savaşı, 75, 81
Behmen, 96, 99, 170, 291, 328,
537
Behrâm Sıbtı, 346
Behrâm-ı Gür, 96, 97, 110, 116,
171, 236, 329
Belkıs, 22, 23, 71, 72, 93, 169,
244, 451
Belkıs-nâme, 22, 23
Benâm (put adı), 331
Benî İsrâil, 39, 68, 70, 145, 175,
176, 185, 220, 227, 233, 236, 251,
258, 260, 274, 275, 292, 294, 306,
310, 312, 315, 316, 318, 320, 330,
350, 354, 356, 357, 359, 362, 373,
392, 423, 426, 429, 431, 433, 460,
461, 467, 468, 471, 473, 475, 477,
491, 494, 496, 498, 499, 500, 503,
504, 505, 527, 528, 529, 539
Beni Kaynuka Savaşı, 75
Beni Kurayza Savaşı, 75
Beni Nadır Savaşı, 75
Berhiya bin Engiya, 42
Berhiya bin Engiyâ, 44, 323
Berhiyâ bin Engiyâ, 39, 42, 116,
274, 330, 347
Berlin, 19
Berye kavmi, 394

Beyanî, 6
Beyânî, 14
Bizans, 85, 115
Bizans imparatorları, 115
Bî-zevâl (Allah), 321
Bonelli, 20
Bostân, 91
Buhara, 120
Bursa, 2, 551
Bursalı Mehmet Tahir, 14, 23
Bünyamin, 117

C

Ca'de bint Eş'as, 82
Cabbâr (Allah), 68, 178, 243,
350
Câlût, 36, 41, 44, 69, 109, 112,
113, 118, 119, 142, 174, 176, 177,
179, 209, 220, 221, 235, 236, 276,
320, 335, 336, 346, 469, 471, 474,
491, 496, 540, 542
Câlûtîler, 239, 246, 356, 361,
492
Cebrâil(a.s), 40, 48, 57, 59, 164,
314, 527, 528, 530
cehennem, 390
Cehennem, 164, 389, 390, 547
Cem, 98, 150, 174, 206
Cem (Cem Sultân), 86
Cem (Cemşîd), 88, 92, 93, 96,
97, 98, 168, 171, 243, 244, 291,
349, 366, 466
Cem Sultân, 84, 86, 88, 89, 90,
207, 439, 517
Cemel Savaşı, 81
Cemşîd u Hurşîd, 92
Cemşîd ü Hurşîd, 88, 93
Cennet, 50, 52, 164, 205, 238,
262, 284, 296, 311, 323, 326, 364,
385, 407, 434, 507, 515, 545, 546
Cenûn, 399
Ceyhûn, 537, 539
Ceyûn Sahrası, 249
Ceyûn Vilayeti, 248
Ceyûn Vilâyeti, 318

Cibrîl, 48
Cin Sûresi, 161
Civâ Dağı, 371
Cuâ Vilâyeti, 397
Cûdî Dağı, 54
Cuvâv, 398
Cûyûn Vilayeti, 41

Ç

Çalap (Allah), 10, 434, 467, 527
Çâr-i Yâr, 79, 80, 167, 383
Çâr-i Yâr, 358
Çelebi Mehmed (I. Mehmed),
85, 86
Çığlağ, 218
Çin, 91, 165
Çorlu, 89

D

Da'vet-nâme, 21
Dahhâk, 98, 99, 100, 229, 256,
291, 466, 521, 536
Dârâ, 89, 96, 99, 167, 170, 328
Dârâb, 99, 102
Dâvûd(a.s) Peygamber, 27, 28,
30, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40,
41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 51, 59,
60, 61, 62, 65, 68, 69, 70, 71, 72,
73, 95, 100, 105, 108, 109, 113,
115, 116, 117, 118, 119, 120, 126,
131, 132, 133, 134, 135, 136, 137,
138, 139, 140, 141, 142, 143, 144,
145, 146, 147, 148, 149, 150, 153,
154, 159, 161, 173, 174, 175, 176,
177, 178, 179, 180, 181, 182, 183,
184, 185, 186, 187, 188, 189, 190,
191, 192, 208, 209, 211, 212, 213,
214, 215, 216, 217, 218, 219, 220,
221, 222, 223, 224, 225, 226, 227,
228, 231, 239, 240, 245, 246, 247,
248, 251, 252, 253, 254, 255, 257,
258, 259, 260, 261, 262, 263, 264,
269, 271, 272, 273, 274, 275, 276,
277, 278, 279, 280, 281, 288, 289,

290, 292, 293, 294, 295, 296, 297,
299, 300, 301, 304, 306, 307, 308,
309, 310, 311, 312, 313, 314, 315,
316, 318, 319, 320, 321, 323, 328,
330, 331, 333, 334, 338, 339, 346,
347, 348, 349, 350, 351, 352, 354,
355, 356, 357, 359, 360, 361, 362,
363, 364, 370, 371, 372, 373, 374,
389, 390, 391, 392, 393, 394, 395,
396, 397, 398, 399, 400, 401, 408,
417, 418, 419, 420, 421, 422, 423,
424, 425, 426, 427, 428, 429, 430,
431, 432, 433, 434, 435, 436, 437,
438, 439, 441, 452, 454, 456, 457,
459, 460, 461, 462, 464, 465, 467,
468, 469, 470, 471, 472, 473, 474,
475, 477, 479, 491, 492, 493, 494,
495, 496, 497, 498, 499, 500, 501,
502, 503, 504, 505, 506, 507, 508,
524, 525, 526, 527, 528, 529, 530,
531, 532, 533, 534, 539, 541, 542,
543, 544
Dâvûdîler, 226, 251, 257, 352,
361, 501
Demâvend Dağı, 370
Derâm Sıbtı, 346
Devâk Ehâdumî, 175, 176, 177,
178, 180, 182
Devbağlayan (Tahmûrs), 109
Dicle, 73
Dimetoka, 89
Dines (şeytan neslinden), 126,
127, 402, 412
Dîvân u Lugâti't-Türk, 8
Dört Halife, 80

E

Ebed (Allah), 407
Ebû Hureyre(r.a), 30, 31, 82,
558
Ebû Hureyre(r.a), 30, 258
Ebû Leheb, 122, 123, 434
Ebû Lü'lüe, 79
Ebû Tâlib, 81
Ebû Turâb, 81

Ebûbekir(r.a), 78, 79, 80, 167, 383
 Edincik, 2, 551
 Edirne, 85, 87
 Eflâtûn, 29, 31, 208, 278, 389, 417, 452, 518, 537
 Eflâtûn-ı Yunânî, 4, 29, 31, 32, 68, 173, 208, 245, 277, 288, 330, 389, 417, 452, 559
 Eflâtûn-i Yunânî, 491
 Efrâsiyâb, 94, 95, 107, 109, 111, 112, 534, 535, 536, 537, 540, 557
 Efrâyim Dağı, 40, 313, 464
 Efrâyim sahrası, 452
 Efrâyim Sahrası, 43
 Ehad (Allah), 291, 361
 Ekber bin İbâz, 29, 31, 208
 El Murtazâ, 81
 Elburz, 108, 111, 452, 479
 Elburz dağı, 108, 111
 En'âm Sûresi, 157
 Erden, 435, 437, 461, 464
 Erdoğan Uludağ, XI
 Erjenk Dev, 45, 59, 102, 103, 110, 126, 132, 136, 145, 149, 150, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 200, 202
 Ermen, 100
 Ermeni, 398
 Ermenistan, 70
 Ertuğrul Gâzi, 84
 Esedullah, 77
 Esrâr-nâme Çevirisi, 93
 Evbîl Sıbtı, 346
 Evleyâ bin Çerüpa, 44, 433, 529
 Evleyâ bin Çerüpâ, 439
 Evner bin Ner, 39, 40, 99, 214, 247, 249, 251, 252, 253, 255, 256, 257, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 284, 288, 289, 290, 292
 Evner Bin Ner, 39
 Evsâlüm, 41, 42, 43, 274, 417, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 429, 430, 431, 432, 433, 435, 436, 437, 438, 440, 441, 452,

453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 464, 465, 466, 467
 Evyâser, 36, 37, 38, 178, 180, 181, 182, 187, 188, 189, 212, 213, 225, 347, 351, 359, 427, 430, 435, 460, 465
 Eyke halkı, 28
 Eyyûb(a.s) Peygamber, 3, 4, 62, 63, 114, 304, 416, 444, 537
 Ezel (Allah), 407
 Ezyi, 492, 493

F

Fâruk (Hz. Ömer), 79
 Faruk Gürbüz, XI
 Fâtımâ(r.a), 82
 Fâtiḥ Millet Kütüphanesi, 14, 19
 Fâtiḥ Sultân Mehmed, 13, 86, 87, 89, 90
 Fâtiḥ Sultân Mehmed, 84
 Fâtiḥâ Sûresi, 173, 294, 327, 517
 Fatma Büyükkarcı, 21, 23
 Felâtun, 32
 Felâtûn, 32
 Ferîdûn, 28, 39, 99, 100, 105, 108, 111, 115, 260, 349, 350, 352, 466, 534
 Fettâh (Allah), 357
 Fettâhü'l-kulûb (Allah), 507
 Fil Vak'ası, 79
 Filistin, 35, 42, 56, 118, 179, 217, 232, 348, 362, 371, 395, 471, 529, 540
 Filistin Irmağı, 348
 Filistin Kalesi, 179
 Firâk-nâme, 92
 Firâset-nâme, 22
 Firavun, 64, 65, 115, 352
 Firdevsî, I, II, X, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 35, 49, 51, 53, 56, 59, 60, 61, 62, 64, 66, 67, 68, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88,

89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98,
99, 102, 104, 105, 107, 108, 109,
110, 111, 112, 113, 114, 115, 116,
119, 120, 121, 122, 123, 126, 127,
131, 132, 155, 156, 158, 159, 161,
162, 163, 167, 169, 201, 203, 205,
207, 208, 238, 241, 242, 243, 244,
256, 258, 262, 264, 273, 283, 285,
286, 288, 290, 293, 294, 296, 301,
306, 308, 310, 313, 317, 324, 327,
329, 364, 376, 378, 379, 383, 386,
387, 388, 389, 413, 414, 416, 417,
432, 434, 450, 452, 453, 459, 485,
486, 488, 491, 513, 515, 516, 517,
518, 538, 546, 548, 549, 551, 552,
553, 555, 556, 557, 558, 559, 560,
561
Fırdevsî-i Rûmî, I, X, 1, 17, 18,
556, 557, 558, 559, 560, 561
Fırdevsî-i Tavîl, X, 1
Fırdevsî-i Tûsî, 3
Franz Babinger, 14
Furkân (Kur'ân-ı Kerîm), 27,
167, 545

G

Gâfir, 243
Gâzî Murâd (II. Murâd), 86, 237
Gazne, 120
Gazneli Devleti, 120
Gelibolulu Âlî, 6
Gotha, 19
Gurgur Dev, 124, 125, 264, 265,
407, 444
Gülistân, 24, 91
Gülnaz Genç, 17
Güştasb, 96, 101

H

Habbâz, 227, 229, 230, 231, 232
Habeşistan, 80
Hacer, 60
Hacı Bayrâm-ı Velî(k.s), 94
Hacı Mahmud Efendi, 19

Hacı Mahmud Efendi, 20
Hadîkatü'l-Hakâyık, 22
Hadis-i Ahsen, 23
Hâfiz (Allah), 440
Hak Teâlâ, 28, 52, 100, 136,
168, 177, 179, 184, 185, 187, 188,
189, 205, 210, 211, 216, 222, 226,
227, 230, 231, 236, 260, 262, 271,
274, 280, 281, 286, 288, 294, 295,
296, 297, 299, 305, 306, 310, 311,
312, 315, 316, 317, 327, 338, 350,
354, 359, 362, 373, 381, 384, 389,
390, 391, 392, 394, 395, 397, 400,
405, 406, 408, 427, 429, 432, 433,
438, 440, 441, 444, 486, 494, 514,
527, 528, 530, 537, 539, 542
Hâkân, 115
Hakâyık-nâme, 24
Hakikat-nâme, 24
Halep, 70
Hâlîk, 136, 151, 156, 165, 184,
194, 210, 241, 243, 246, 252, 264,
281, 289, 305, 313, 321, 334, 350,
362, 370, 372, 378, 381, 382, 383,
414, 438, 443, 445, 448, 464, 485,
486, 497, 498, 524, 526, 527, 528
Halîl (İbrâhim Peygamber), 58,
59, 444, 507
Halil İbrahim Usta, 17
Hallâk (Allah), 258
Hâm, 53, 54
Hamdi Güleç, 17
Hamîd (Allah), 381
Hamza(r.a), 77, 78, 252, 488
Har-nâme, 94
Hârûn(a.s) Peygamber, 64, 65,
66, 225, 227, 228, 347, 370
Hasan Çelebi, 6, 14
Hasan(r.a), 77, 82, 83, 84, 167,
383
Havvâ, 49, 50, 51, 52, 358, 507,
530
Hayât u Memât, 3
Hayât ve Memât, 20
Hayber Savaşı, 75, 81
Haydar (Hz. Ali), 80, 383

Haydâr-ı Kerrâr, 81
Hayy (Allah), 407
Hazâ el-Kitâbü Fâlû Kur'ân-ı
Azîm, 25
Hazedârbaşı Ali Ağa, 24
Hendek Savaşı, 75, 81
Hitâ, 268
Hitâyî Sultânı, 45, 46
Hitâyî Sultânı, 510
Hitâyî Sultânı, 46, 267
Hızır(a.s), 47, 67, 102, 123, 263,
300, 412, 418, 444, 445, 448, 521
Hicaz, 56
Hicâz, 349, 469, 475, 503, 540
Hindistan, 102, 120
Hitâb-ı Temcîd, 27, 260
Hoca Dehhânî, 93
Horasan, 3, 14
Hûd Sûresi, 53, 54, 55, 162
Hûd(a.s) Peygamber, 55, 56, 63,
112, 304, 358
Hulefâ-yı Râşidîn, 79, 81
Hunûn, 399
Hûrân, 292
Hûrân Dâğı, 294
Hûrân Hisarı, 246, 248
Hûrân Kalesi, 43, 274
Hûrân Vilayeti, 41
Hûrân Vilâyeti, 318
Hûrûn kalesi, 257
Hûşeng, 109
Hüdâ, 289, 440
Hüdâ (Allah), 141, 165, 173,
204, 205, 265, 372, 413, 414, 514,
530, 549
Hüdhüd, 72, 93, 244, 451
Hüdhüd Kuşu, 72
Hümâ-yı Dîlîrûz, 46, 47, 124,
125, 265, 405, 479, 480, 481, 488,
489, 520, 521, 522
Hümâyûn Şâh, 45, 46, 47, 124,
125, 192, 264, 301, 404
Hürmüz, 36, 44, 100, 113, 119,
179, 220, 276, 320, 336, 469, 471,
491, 496, 540
Hürrem Sultân, 47, 48, 124

Hürrem Şâh, 45, 46, 47, 124,
141, 302, 305, 306, 341, 343, 344,
367, 370, 401, 402, 404, 405, 406,
441, 443, 445, 446, 480, 519
Hüseyn(r.a), 77, 82, 83, 84, 121,
167
Hüsrev, 89, 90, 94, 100, 101,
167, 204, 207, 241, 384
Hüsrev ü Şîrîn, 94

I

I. Selim, 12
II. Bâyezîd, 1, 2, 3, 12, 13, 14,
15, 21, 22, 84, 85, 88, 89, 90, 98,
111, 121, 167, 384, 542, 560
II. Mehmed, 12, 86, 87, 88, 237,
256, 517, 538
II. Murad, 85
II. Murâd, 84, 86, 87, 171, 207,
538
İlhama Jafarova, 18
İys, 62

İ

İblis, 50, 326, 520
İblîs, 215, 373, 401, 402, 403,
404, 405, 406, 407, 408, 410, 412,
413, 441, 442, 508, 532
İbni Abbas(r.a), 29, 30, 31, 82,
163, 262
İbni Yâmin Sıbtı, 249
İbn-i Yâmin Sıbtı, 346
İbni Yâser, 187
İbrahim Kóz, 18
İbrahim Olgun, 13, 21
İbrâhim(a.s) Peygamber, 57, 58,
59, 60, 61, 63, 114, 159, 195, 272,
530
İdrîs(a.s) Peygamber, 52, 53,
311
İhdinâs (şeytan neslinden), 126,
127, 402
İhlâs Sûresi, 158, 159, 173, 183,
188, 357

İlyas Firdevsî Çelebi, 1
İmran, 36, 64, 69, 70, 156, 174,
175, 187, 218, 248, 319, 371, 392
İncil, 5, 74, 552
İran, 3, 14, 35, 89, 90, 92, 93,
95, 96, 97, 98, 99, 100, 104, 105,
106, 107, 108, 109, 111, 112, 115,
534, 535, 536, 539, 540, 543
İrân, 95, 535
İrem, 112
İRME ŞEHİRİ, 68

I

İsâ(a.s) Peygamber, 57, 74, 75,
157, 159, 244, 308, 322, 381, 392

İ

İsfendiyâr, 96, 101, 267
İshâk(a.s) Peygamber, 60, 61,
62, 159, 530
İskender, 75, 89, 90, 99, 102,
131, 196, 244, 264, 349, 378, 385,
452, 492, 500, 559
İskender-nâme, 93
İslâm, 1, 3, 11, 26, 30, 31, 32,
33, 51, 52, 60, 67, 75, 77, 78, 79,
80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89,
92, 112, 114, 115, 120, 121, 122,
127, 555, 556, 557, 558, 559, 560,
561
İslâm Ansiklopedisi, 1, 3, 11, 30,
31, 32, 33, 51, 60, 67, 78, 79, 80,
81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 92,
112, 114, 115, 120, 122, 127, 555,
556, 557, 558, 559, 560, 561
İslâmiyet, 75
İsmâil(a.s) Peygamber, 59, 60,
61, 159, 174, 530
İsmet Parmaksızoğlu, 13, 21
İspir Sıbtı, 346
İsrâfil(a.s), 9, 49, 186, 195, 453
İsrâil oğulları, 39, 43, 62, 68, 73
İsrâiliyât, 5, 552

İstanbul, 1, 2, 3, 14, 17, 18, 20,
21, 26, 30, 31, 32, 33, 50, 51, 52,
60, 67, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84,
85, 86, 87, 89, 91, 92, 94, 112, 114,
121, 122, 127, 131, 551, 555, 556,
557, 558, 559, 560, 561
İstanbul Belediyesi Yazmaları,
19
İstanbul Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi, 19
İstanbul Üniversitesi
Kütüphanesi, 19, 21
İstanbul Üniversitesi Türk Dili
ve Edebiyatı Bölümü Seminer
Kitaplığı, 25
İşâ, 38

I

İşâ, 174, 191, 209, 212, 218,
220, 221, 222, 223, 224, 225, 227,
370, 400, 464, 501

İ

İşmûil(a.s) Peygamber, 37, 38,
68, 69, 117, 118, 208, 229, 230,
231, 232, 233, 370
İtalya, 87

K

Ka'be-i Muazzama, 59
Kâbe, 51, 59, 60, 79, 304, 384,
484, 507
Kâd(a.s) Peygamber, 69, 175
Kâd(a.s) Pygamber, 36, 69
Kadı Burhâneddin, 93
Kâdir (Allah), 303, 307, 381,
443, 507
Kaf Dağı, 72, 191, 250, 299,
451, 452, 497, 520
Kahhâr (Allah), 178
Kahramân, 103, 106, 110, 192,
195, 268, 340, 366, 368, 407, 472,
492, 494, 499

Kalem Sûresi, 155
 Kanûnî Sultân Süleymân, 18
 Karamanlı Nizâmî, 91
 Kârûn, 4, 113, 114
 Kasas Sûresi, 66, 160
 Kasas-ı Kebîr, 30, 33, 105, 258,
 534
 Kâtip Çelebi, 14
 Kays Harakî, 222
 Kays Harâmî, 222, 227
 Kayser, 38, 96, 99, 115, 116,
 170, 236, 328, 556
 Kayser Harekî, 38
 Kaytas Şâh, 43, 44, 60, 119, 120,
 469, 471, 474, 475, 477, 479, 491,
 494, 495, 496, 497, 498, 500, 501,
 502, 504, 505, 524, 525, 526, 527,
 529, 540
 Kelâm-ı Kadîm, 26, 312
 Kelâm-ı Rabbânî, 26, 260, 308
 Kelâm-ı Tevhîd, 26, 312
 Ken'an İli, 58
 Kenan, 54, 61
 Kerbelâ, 83, 84, 121, 383
 Kerîm, 205, 304, 307, 312, 314,
 334, 381, 414, 421, 448, 484, 515
 Kerîm (Allah), 296
 Kerîmân, 103, 110, 194, 195,
 268, 518
 Keşfü'z-zünûn, 14
 Key-hüsrev, 104
 Key-kâvûs, 104, 244
 Key-kûbâd, 104, 105, 539, 540,
 541, 542, 544
 Keynâniyân sülalesi, 101, 104
 Keyûm (şeytan neslinden), 126,
 402
 Keyvân Yıldızı, 313, 385, 453
 Kıssa-i Cezîre-i Midilli, 21
 Kızılağaç Yenicesi, 85
 Kızıldeniz, 65, 115
 Kines (şeytan neslinden), 126,
 127, 402, 412
 Kirdigâh (Allah), 296
 Kirdigâr, 61, 304, 455
 Kisrâ, 115

Kitâb-ı Kerîm, 26, 312
 Kitâb-ı Sübhânî, 26, 308
 Kitâb-ı Temcîd, 26, 312
 Kitâb-ı Tevhîd, 260
 Kitâb-ıSübhânî, 260
 Konya, 91, 384
 Kosova Savaşı, 86
 Kudüs, 35, 36, 41, 42, 43, 58,
 59, 69, 70, 75, 133, 168, 175, 176,
 177, 178, 180, 206, 292, 301, 318,
 321, 322, 332, 338, 346, 350, 354,
 358, 370, 371, 376, 389, 392, 394,
 397, 398, 400, 422, 423, 426, 427,
 429, 430, 433, 435, 461, 462, 464,
 467, 474, 475, 485, 503, 530
 Kûfe, 83
 Kûh-ı Elburz, 108, 124, 406, 534
 Kûh-ı Kaf, 345
 Kûh-ı Sinân, 457
 Kur'an-ı Kerîm, X, 5, 25, 26, 29,
 32, 48, 50, 63, 67, 68, 70, 78, 80,
 112, 116, 122, 156, 159, 162, 163,
 262, 313, 314, 350, 552, 556
 Kur'an-ı Kerîm, 30, 31, 262, 547
 Kureyş kabilesi, 75
 Kutb-nâme, 1, 3, 6, 8, 13, 21, 22,
 559
 Küdegân, 537
 Kün, 183
 Kütahya, 93

L

Lâdî Sıbtı, 346
 Lâmi, 15
 Lât (put adı), 331
 Latîfî, 1, 2, 13, 15
 Latîfî, 13, 14, 558
 Lâ-yezâl (Allah), 321
 Lisâ, 177
 Lokmân Hakîm, 13, 28, 29, 31,
 32, 68, 71, 123, 173, 174, 175, 179,
 181, 184, 185, 187, 190, 192, 194,
 198, 200, 208, 211, 213, 215, 216,
 217, 218, 220, 221, 222, 224, 225,
 226, 227, 231, 233, 235, 245, 246,

247, 249, 251, 252, 255, 257, 258,
260, 264, 266, 268, 271, 274, 276,
278, 280, 281, 288, 290, 292, 294,
296, 301, 303, 305, 306, 310, 312,
313, 315, 318, 320, 330, 333, 338,
339, 341, 342, 343, 344, 346, 348,
350, 351, 354, 356, 359, 361, 362,
364, 366, 367, 369, 370, 373, 389,
392, 394, 395, 397, 399, 401, 403,
405, 410, 417, 418, 423, 424, 426,
429, 433, 435, 436, 437, 439, 441,
442, 444, 445, 452, 453, 455, 456,
458, 459, 464, 467, 469, 471, 473,
474, 475, 477, 479, 482, 488, 489,
490, 491, 495, 497, 498, 500, 503,
504, 506, 508, 510, 518, 520, 521,
524, 525, 527, 530, 532, 533, 534,
536, 537, 539, 540, 542
Lübnan Dağı, 297

M

Macaristan İlimler Akademisi,
19
Mağrip, 43
Mâide Sûresi, 160
Mâlik (Allah), 165, 308
Manisa, 2, 18, 551, 555
Mansûr (Allah), 508
Me'cûc, 102
Medine, 75, 80, 82, 83
Medyen, 28, 63, 64, 475
Mehmed Fuad Köprülü, 1, 11,
13, 23
Mehmet Dursun Erdem, XI, 17,
18, 20
Mekke, 29, 51, 55, 56, 60, 75,
78, 79, 80, 81, 122
Melihî, 1, 2, 13
Menûçehr, 33, 95, 104, 105,
111, 534, 539, 540
Merrîh Yıldızı, 150, 197, 250,
251, 253, 302, 343, 356, 364, 365,
366, 456, 472, 473, 476, 478, 479,
481, 482, 503, 506, 521, 522
Meryem, 52, 74, 157

Meryem Sûresi, 157
Mevav, 36, 174, 176
Mevlâ, 273, 440
Mevr, 537
Mısır, 41, 44, 58, 61, 62, 64, 91,
102, 115, 120, 466, 529, 540
Mısrat (şeytan neslinden), 126,
127, 402
Midilli, 21
Minorsky, 14
Mîpûsat, 462, 467
Mirdâs, 98
Mirkatü'l-Edeb, 93
Moğollar, 90
Muâviye(r.a), 81, 82, 121
Muhâl (Tâlût'un kızı), 212
Muhammed b. Resul-i Serayî, 21
Muhammed(s.a.s) Peygamber, 9,
26, 57, 76, 77, 78, 79, 81, 84, 87,
89, 123, 163, 166, 167, 171, 173,
196, 207, 260, 304, 306, 309, 310,
325, 327, 358, 382, 383, 415, 498,
552
Muheymin (Allah), 10, 243
Murâd Hân (II. Murâd), 86
Mûsâ(a.s) Peygamber, 27, 57,
64, 65, 66, 67, 69, 113, 115, 159,
212, 224, 248, 257, 272, 304, 347,
370, 371, 381, 407, 418, 444
Mustafa Aksoy, 17
Mustafâ Çelebi, 85
Musul, 54
Mü'min Sûresi, 158
Mühelhel, 9, 46, 125, 268, 270,
301, 305, 339, 340, 341, 342, 343,
344, 345, 364, 366, 368, 369, 402,
404, 405, 480, 482, 484, 489, 521,
522
Mühelheli Cin, 45, 46, 124, 125,
126, 264, 267, 268, 269, 301, 339,
341, 342, 343, 346, 364, 367, 369,
406, 479, 480, 481, 491, 510, 521
Mülk Sûresi, 161
Münazara-i Seyf ü Kalem, 12,
22, 560
Münâzara-i Seyf ü Kalem, 22

Münih, 20
Müsteân, 338
Müsteân (Allah), 334, 442, 515
Müşterî Yıldızı, 270, 425

N

Nahl Sûresi, 157
Nâsen(a.s) Peygamber, 42, 70,
318, 392, 393, 394, 471, 472
Nâsır (Allah), 508
Nasîrüddîn-i Tûsî, 24
Nâvül, 37, 208, 209, 210, 211,
274, 417
Necaşî, 115
Nehrevan Savaşı, 81
Neml Sûresi, 162
Nemrûd, 57, 58, 114, 382
Nerîmân, 35, 89, 90, 103, 106,
108, 110, 131, 192, 195, 265, 268,
340, 361, 378, 407, 452, 472, 499,
518
Nev Şehri, 44
Nihad Sâmi Banarlı, 14
Nîl Nehri, 18, 183, 227
Ninova, 73
Nişâbur, 537
Nizâmî, 93
Nizâmî, 91, 92, 93, 517
Nûh(a.s) Peygamber, 53, 54, 55,
57, 59, 74, 112, 130, 162, 183, 304,
311, 339, 443
Nûr Sûresi, 158, 160
NurOsmâniye Kütüphanesi, 20
Nusaybin, 70

O

Orhan Bey, 84
Orhan Fuad Köprülü, 3, 11, 14,
20, 21, 24
Ortaçağ, 87
Osmân Bey, 84, 85, 237
Osmân(r.a), 79, 80, 81, 85, 89,
90, 167, 171, 384
Osmânlı Devleti, 84, 85

Osmânlı Hânedânı, 84, 88
Osmânlı Hânedânlığı, 87

Ö

Ömer(r.a), 79, 80, 167, 383

P

Pend-nâme-i Eflâton, 24
Perac, 321
Perverdigâr (Allah), 296, 303,
443
Pişdâdiyân sülalesi, 97, 103
Platon, 32
Pûsat, 39, 40, 41, 247, 248, 249,
251, 252, 253, 257, 258, 274, 275,
276, 277, 278, 279, 280, 281, 283,
288, 289, 290, 291, 292, 318

R

Rabbül Âlemîn, 76
Racîm, 37, 126, 135, 176, 182,
185, 187, 188, 192, 193, 222, 376,
410, 412, 484, 545
Rahîm, 312, 421, 515
Rahmân (Allah), 484
Ramazân Ayı, 408, 410, 441
Rauf (Allah), 515
Râzık (Allah), 165, 241, 381
Refâyim Dağı, 349
Resûl-i Ekrem, 81
Resûlullah, 79
Rey, 537
Rezzâk (Allah), 334, 507
Roma imparatorları, 115
Rûh, 48
Ruhi Kara, XI
Rûhu'l-emîr, 48
Rûhu'l-kudüs, 48
Rukiyye, 80
Rum, 41, 43, 102, 115, 349
Rum Denizi, 41

Rüstem, 101, 106, 107, 108,
110, 111, 112, 148, 181, 220, 237,
267, 456, 489, 491, 535, 537, 540
Rüstem-i dâsîtân, 220

S

Sa'dî-i Şirâzî, 91, 207
Safevîler, 89
Sâlih(a.s) Peygamber, 56, 63,
304, 358
Sâm, 13, 35, 45, 46, 47, 48, 53,
54, 56, 59, 61, 102, 103, 106, 108,
110, 111, 112, 113, 119, 123, 124,
125, 126, 134, 136, 137, 139, 140,
141, 144, 146, 150, 151, 152, 158,
192, 193, 194, 195, 196, 197, 198,
199, 200, 201, 208, 264, 265, 266,
267, 268, 269, 270, 271, 301, 302,
303, 304, 305, 306, 308, 320, 339,
341, 342, 343, 344, 346, 364, 365,
366, 367, 368, 369, 401, 402, 403,
404, 405, 406, 407, 408, 412, 413,
417, 441, 442, 443, 444, 445, 446,
447, 452, 479, 480, 481, 486, 489,
490, 492, 508, 509, 510, 512, 518,
519, 520, 522, 524, 534, 535, 540
Samed (Allah), 361
Sâm-suvâr, 35, 45, 46, 47, 48,
54, 56, 59, 61, 102, 103, 106, 108,
110, 111, 123, 124, 125, 126, 154,
158, 192, 193, 200, 202, 267, 341,
342, 343, 344, 366, 367, 370, 401,
403, 441, 442, 443, 445, 452, 472,
479, 489, 521, 534, 535, 540
Sâm-Suvâr, 45, 108
Sâni (Allah), 308, 381
Sâr Sıbtı, 346
Sâsâniyân sülalesi, 96
Sâvek, 104, 539
Schlechta Wssehrd, 20
Sebük Tekin, 120
Selçuk Çıkla, XI
Selîm, 89
Selmân-ı Sâvecî, 88, 91, 92, 93,
517

Semî (Allah), 281, 314, 373
Semûd kavmi, 56
Serhas, 537
Seyf-nâme, 22
Sezer Özyaşamış Şakar, 18, 25
Sıddık (Hz. Ebûbekir), 78
Sıffin Savaşı, 81
Siccîn kapısı, 124, 403, 404,
405, 406, 436, 480, 489, 508
Siccîn Kapısı, 46
Sidre-i Müntehâ, 48
Sihr Sıbtı, 346
Silahşör-nâme, 20
Sîmurg, 250, 451
Sultan Bâyezîd, 1
Sultân Mahmûd, 120, 121
Sultân Mehmed (II. Mehmed),
87
Suriye, 91
Sührâb, 119
Sührâb Şâh, 36, 38, 39, 41, 42,
43, 44, 95, 107, 112, 113, 115, 119,
133, 135, 138, 140, 143, 149, 179,
180, 184, 185, 186, 187, 218, 220,
235, 236, 245, 320, 321, 323, 330,
331, 333, 335, 337, 338, 339, 346,
348, 349, 350, 351, 352, 354, 356,
357, 359, 361, 362, 363, 364, 370,
375, 395, 469, 471, 475, 491, 496,
529, 540
Sührâbîler, 361
Süleymân(a.s) Peygamber, 5, 12,
13, 35, 42, 47, 70, 71, 72, 90, 102,
123, 162, 166, 169, 171, 204, 207,
237, 244, 264, 288, 319, 393, 394,
408
Süleymân(a.s) Peygamber, 300
Süleymân(a.s.) Peygamber, 19
Süleymâniye, 19
Süleymâniye Kütüphanesi, 20,
24
Süleymân-nâme, I, II, X, 1, 6, 7,
12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22,
26, 28, 29, 31, 32, 34, 48, 49, 54,
66, 68, 69, 70, 71, 77, 78, 84, 90,
92, 95, 100, 104, 105, 108, 109,

111, 112, 117, 118, 119, 123, 127,
131, 161, 169, 173, 208, 242, 243,
245, 285, 327, 376, 378, 386, 389,
416, 417, 508, 517, 518, 537, 539,
548, 555, 557, 559, 560, 561
Süleymân-nâme-i Kebîr, 13, 17
Sündüs Cin, 339

Ş

Şam, 41, 56, 58, 60, 349
Şâm, 318
Şatranç-nâme, 3, 22
Şatranç-nâme-i Kebîr, 11, 12, 20
Şeddâd, 113, 115, 119, 320, 331,
332, 352, 492, 496
Şehnâme, 14, 94, 98, 103, 106,
109, 560
Şehzâde Mustafâ, 84, 85, 86,
171, 207, 256, 538
Şehzâde Mustafâ,, 84
Şema, 44
Şemseddin Sâmî, 14
Şemûn Sıbtı, 346
Şeyh Sa'dî-i Şirâzî, 24, 90
Şeyhî, 93, 94, 101, 207
Şeytan, 46, 47, 48, 98
Şeyyâd Hamza, 72, 92, 93, 451
Şîrîn, 94, 101, 204, 207, 241
Şit(a.s) Peygamber, 50, 51, 52,
311, 507
Şuârâ Sûresi, 160
Şuayb(a.s) Peygamber, 63, 64

T

Taberî, 4, 32, 33, 50, 52, 54, 98,
101, 117, 276, 557, 560
Taberî Târihi, 33
Taberî Tefsiri, 33
Taberistan, 32
Tâhâ Sûresi, 64, 65, 160
Tahmâsab, 33, 95, 104, 105,
109, 142, 174, 534, 537, 539, 540,
541
Tahmûrs, 103, 109, 110, 195

Taif, 41, 338, 352, 395, 469, 500
Tâli'-i Mevlûd-ı Kebîr, 22
Tâlût, 33, 36, 37, 38, 39, 40, 41,
68, 69, 116, 117, 118, 122, 126,
132, 134, 135, 136, 137, 138, 141,
142, 148, 149, 154, 173, 174, 175,
176, 177, 178, 180, 181, 182, 184,
185, 186, 187, 188, 189, 190, 191,
192, 208, 209, 212, 213, 214, 215,
216, 217, 218, 220, 221, 222, 227,
228, 229, 230, 231, 232, 233, 235,
236, 239, 240, 245, 246, 247, 248,
252, 253, 257, 258, 263, 274, 275,
276, 277, 279, 281, 283, 288, 290,
292, 318, 320, 336, 370, 398, 417,
433, 461, 467, 468, 473, 539
Tâlûtîler, 249, 255, 257
Tamar, 42, 62, 417, 418, 419,
420
Târih-i Şâhî, 534
Târih-i ibni Kebîr, 33, 105, 534
Târih-i Şâhî, 33, 105
Tâvus bin Keysân(rah.a), 30, 31,
262
Tâvûs-ı Kudsî, 315
Tecnisât-ı Süleymân, 22
Tehemten, 106, 349
Tenkalus, 44
Terceme-i Hadîs-i Erbaîn, 26
Tercüme-i Câme-şûy-nâme, 24
Tervîhü'l-Ervâh, 93
Teşhîsü'l-İnsân, 25
Tevârih-i Taberî, 33, 105, 534,
537
Tevbe Sûresi, 161
Tevrat, 5, 27, 47, 65, 230, 256,
304, 312, 347, 370, 371, 372, 373,
389, 392, 393, 407, 442, 480, 498,
552
Tevrât, 27, 167, 358
Tih Sahrası, 66
Timur, 85
Topkapı Müzesi Kütüphanesi, I,
X, XII, 19, 165, 381, 557
Topkapı Sarayı Müzesi
Kütüphanesi, 18, 20

Tôrâ (Tevrat), 27
Trablus, 41, 43, 349
Trablus Cezîresi, 318
Tunca Nehri, 85
Tûr Dağı, 64, 66
Tûrân, 94, 95, 105, 107, 108,
109, 111, 534, 535, 540
Turgut Karabey, XI
Türk Firdevsî'si, 1
Türkistân, 104, 539

U

Uhud Savaşı, 75, 78, 81
Umman beldeleri, 70
Uppsala, 19
Uşîrrûş Hisarı, 235
Uzun Firdevsî, 1
Uzza (put adı), 331

V

Vahşi(r.a), 78
Varna Savaşı, 86
Vaticano, 19
Veda Haccı, 76
Veda Hutbesi, 76
Velûs (şeytan neslinden), 126,
127, 402
Vilâyet-nâme, 25
Vladimir Fedorovich, 14

W

Wickerhauser, 20

Y

Yâfes, 53
Yahudilik, 59
Yakûb(a.s) Peygamber, 60, 61,
62, 63, 117, 159, 163, 417, 444
Yâkûb(a.s) Peygamber, 61, 304
Yasemin Abul, 18
Yâsîn Sûresi, 85, 158, 197, 207

Yâves (şeytan neslinden), 126,
127, 402
Yavuz Sultân Selîm, 3
Ye'cûc, 102
Ye'cûc, 8, 102, 168, 385
Yehûda, 34, 36, 69, 143, 175,
249, 277, 282, 292, 319, 346, 461,
464
Yehûda (Hz. Yûsuf'un kardeşi),
218
Yehûda Sıbtı, 346
Yemen, 41, 43, 55, 71, 349, 352,
395, 397, 469, 500, 537, 540
Yeniçağ, 87
Yezdgird, 96
Yezîd, 33, 82, 83, 84, 121, 122,
557
Yezîd, 84, 122, 231, 371, 383
Yıldırım Bâyezîd, 85
Yua bin Çerüpa, 34, 39, 42, 43,
44, 174, 213, 248, 249, 251, 252,
253, 255, 278, 279, 280, 281, 282,
288, 289, 318, 362, 371, 398, 399,
400, 420, 423, 436, 438, 439, 454,
457, 459, 460, 464, 465, 472, 477,
479, 491, 492, 493, 494, 501, 502,
504, 528
Yua Bin Çerüpa, 44
Yuhnâs, 191, 228
Yunâzu bin Şemâ, 419, 421
Yûnus, 213
Yûnus(a.s) Peygamber, 9, 54,
58, 73, 74, 304, 444
Yûsuf Peygamber Sıbtı, 347
Yûsuf Sûresi, 62, 163
Yûsuf(a.s) Peygamber, 61, 62,
63, 66, 67, 218, 225, 304, 329, 347,
358, 422, 466, 471, 537
Yûşâ(a.s) Peygamber, 40, 67,
68, 248, 306, 371, 557

Z

Zâl, 106, 108, 110, 111, 237,
367, 384, 535, 540

Zebûr, 5, 27, 28, 34, 39, 69, 100,
167, 260, 274, 292, 293, 296, 304,
312, 347, 371, 372, 373, 375, 392,
393, 432, 499, 544, 552
Zelîhâ, 61, 62, 417
Zerrîn şehri, 195, 200, 208, 479
Zerrîn Şehri, 45, 46, 47, 126,
268, 302
Zeyd bin Erkam(r.a), 31
Zilzal Sûresi, 156

Ziyâlün Sıbtı, 346
Zû Şâh, 94, 95, 107, 108, 109,
111, 112, 534, 535, 536, 537, 540
Zü'n-nureyn (Hz. Osmân), 80
Zühal Yıldızı, 385
Zühre Yıldızı, 369, 473, 508
Zü'l-celâl (Allah), 317, 515
Zülkarneyn, 67
Zü'l-Menân (Allah), 375
Züntikâm (Allah), 288